ROMANUL SECOLULUI XX

ALEXEI

TOLSTOI

calvarul

dimineață mohorîtă

★★★

UNIVERS

Alexei TOLSTOI

Calvarul

★ ★ ★

Dimineaţă mohorâtă

Ori viaţă de invingitor, ori moarte de erou. „
(Svlatoslav)[1]

Un foc aprins În stepa, lângă foc, două făpturi omeneşti: un bărbat şi o femeie. Dintr-o râpă adâncă, vântul rece îi bătea în spate, şuierând prin griul de mult scuturat. Femeia îşi ghemui picioarele sub fustă şi-şi vârî mâinile în mânecile paltonului de postav. De sub broboada de lână, trasă peste ochi, nu i se vedeau decât nasul drept şi buzele strânse cu încăpăţânare.

Focul nu era mare, ardeau doar câteva turte uscate de băligar, două-trei braţe, pe care omul le adusese mai adineauri din râpa unde se adăpau vitele. Vântul sufla din ce în ce mai tare. Drumeţilor nu le era tocmai la îndemâna…

— Îmi închipui că trebuie să fie mult mai plăcut să admiri frumuseţile naturii stând melancolică lângă fereastră şi ascultând cum trosnesc lemnele în cămin… Doamne, ce amărâtă-i viaţa de stepă! …

Omul vorbise fără să ridice glasul, cu un fel de plăcere răutăcioasă. Femeia doar îşi întoarse bărbia spre el, dar nu-şi descleştă buzele şi nu-i răspunse. Era obosită de drumul lung, de chinurile foamei. Şi omul acesta, care vorbea mai mult decât ar fi trebuit şi-i ghicea, cu nu ştiu ce satisfacţie, gândurile cele mai ascunse! … îşi înălţă puţin capul şi privi, pe sub broboada trasă, apusul palid de toamnă, ascuns după dealurile abia schiţate în depărtări.

Fâşia îngustă de cer însângerat nu mai lumina stepa aceea

1 Din *Cîntecul oastei lui Igor.*

pustie, fără urmă de aşezare omenească.

— Acuşi punem cartofii la copt, Daria Dmitrievna, ca să ne înveselim şi trupul, şi sufletul… Uite, stau şi mă întreb: ce te-ai fi făcut dumneata fără mine? …

Aplecându-se, alese câteva turte de baligă mai mari, le întoarse şi pe faţă şi pe dos şi le aşează cu băgare de seamă pe jeratic. Scormoni apoi focul şi îngropă dedesubt câţiva cartofi, pe care-i scosese din buzunarele adânci ale cojocului. Omul avea o faţă roşcovană, uimitor de şireată, vicleană chiar, cu nasul cărnos turtit la vârf, cu bărbuţa rară şi cu mustăţile zburlite. Plescăia mereu din buze.

— Stau şi mă gândesc la dumneata, Daria Dmitrievna: nu prea ai îndrăzneală, şi nici voinţă n-ai, iar cultură ţi-e cam superficială, drăguţă… Eşti ca un măr rumen şi dulce care abia dă în pârg…

Vorbea, făcându-şi de lucru cu cartofii, pe care-i şterpelise puţin mai înainte dintr-o grădină, în timp ce treceau pe lângă un cătun din stepă. Nasul îi lucea în dogoarea focului şi-şi tot umflă nările, cu un aer tainic şi viclean. Numele lui era Kuzma Kuzmici Nefedov. Pe Daşa o plictisea peste măsură atât năvala neîntreruptă a vorbelor lui, cât şi faptul că mereu îi ghicea gândurile.

Se cunoscuseră cu câteva zile mai înainte într-un tren care abia se târa, urmând un orar şi un itinerar fantezist. În cele din urmă, trenul deraiase din pricina unui atac al cazacilor albi.

Ultimul vagon, în care era şi Daşa, rămăsese pe linie. Dar când o rafală de mitralieră începu să-i ciuru iască pereţii, toţi călătorii fugiră în stepă: puteai să te aştepţi – lucru obişnuit pe vremea aceea – să vezi trenul prădat, iar călătorii, măcelăriţi.

Acest Kuzma Kuzmici o urmărea cu ochii încă din vagon. Se vede că-i plăcuse, Dumnezeu ştie de ce, căci Daşa nu se arătase deloc dispusă să-şi deschidă inima faţă de străinul acela care căuta mereu să intre în vorbă cu ea. Acolo însă, în zorii zilei, în stepa pustie, însăşi Daşa îi căutase tovărăşia. Se găsea într-o situaţie deznădăjduită; de după terasament, unde vagoanele zăceau răsturnate, se auzeau împuşcături şi ţipete; izbucniră apoi flăcări, care făceau umbrele mohorâte ale brusturilor şi ale tufişurilor mărunte de pelin uscat, încărcate cu promoroacă, să se aştearnă pe câmp, lungi, neînchipuit de lungi… încotro s-o pornească, singură, în depărtările acelea de mii de kilometri? …

Păşind alături de Daşa în direcţia de unde venea un iz de fum, şi mergând spre răsărit, acolo unde zorile începeau să coloreze orizontul în verde, Kuzma Kuzmici se gândea cam aşa: „Nu eşti numai speriată, preafru- moaşo, dar, după cât se pare, nu eşti nici tocmai fericită. Eu, însă, în ciuda nenumăratelor amărăciuni pe care mi le-a hărăzit soarta, n-am ştiut niciodată ce înseamnă să fii nefericit şi, cu atât mai puţin, plictisit... Am fost popă, m-am răspopit şi am stat închis la mî- năstire pentru manifestări de liber-cugetător... Iar acum «colind din casă-n casă», cum se zicea pe vremuri. Dacă pentru a fi fericit omul socoate că are neapărată nevoie de un pătuţ cald şi de o lampă cu lumina potolită, ba îi mai trebuie pe deasupra şi o poliţă cu cărţi, apoi un asemenea om nu va şti niciodată ce este fericirea... Pentru el, ea va pluti mereu în viitor. Şi, într-o bună zi, se va pomeni că s-a spulberat şi «viitorul» acela, şi pătuţul cel cald. Pentru un asemenea om, viaţa e un veşnic «of şi vai». Eu, uite: umblu prin stepă şi adulmec cu nările mirosul de pâine coaptă, prin urmare, într-acolo trebuie să fie o aşezare omenească. În curând vom auzi şi lătrat de dini... Doamne, cum se aprind zorile! Alături de mine păşeşte un tovarăş de drum cu chip de înger, care geme, trezindu-mi un sentiment de milă şi dorinţa să zburd ca un mânz, bătând din copite. Şi eu... ce sunt? Sunt un om foarte fericit... Totdeauna am la mine, în buzunar, un săculeţ cu sare, iar cartofi şterpelesc oricând din vreo grădină. Ce mă aşteaptă? Lumea pestriţă, în care patimile se bat cap în cap... M-am gândit mult, mult de tot, Daria Dmitrievna, la soarta intelectualităţii noastre. Trebuie să-ţi mărturisesc că-i socot străini de firea adevărată a rusului... A suflat un vânt năprasnic peste ei, şi, iată: s-au spulberat intelectualii noştri, lăsând în urma lor locul gol... Insă eu, răspopitul, îmi văd de drumul meu luând viaţa în glumă, şi am de gând să-mi fac de cap încă multă vreme..."

Fără el, Daşa s-ar fi prăpădit. Kuzma Kuzmici nu-şi pierdea cumpătul în nicio împrejurare. Ajunseseră odată, în zori de zi, la o fermă singuratică din stepa pustie. În jturul ei nu se vedea niciun pomişor, ocolul de vite era gol, iar acoperişul atâma, ars, deasupra casei cu pereţi de lut. Lângă fântână îi întâmpina un cazac mărunt şi întunecat la faţă, înarmat cu o carabină. Scăpărând furios din ochii albăstrii, care abia i se vedeau sub sprâncenele încruntate, cazacul strigă la ei: „Ia că- raţi-vă de aici! "Dar Kuzma -Kuzmici îl îmblânzi îndată cai vorbă lui

iscusită: „Ţi se pare c-ai apucat pe Dumnezeu de-un picior cu puşca asta a dumitale, moşule! O, biata noastră ţară... Zi şi noapte fugim de revoluţie, de ni s-au băşicat tălpile şi ne-a crăpat limba-n gură de sete! Fă-ţi pomană şi împuşcă-ne. Nouă ni-e totuna, că tot n-avem încotro să ne ducem.” Şi iată că moşne- guţul nu se mai arătă atât de fioros, ba chiar începu să lăcrimeze puţin. Feciorii lui fuseseră mobilizaţi în armata albă, în armata lui Mamontov, iar nurorile părăsiseră ferma, ducându-se în staniţă. Nu-şi mai ara pământul. Roşii trecuseră pe-acolo şi-i „mobilizaseră” caluL Trecuseră apoi albii şi-i „mobilizaseră” găinile din curte... Şedea acum singur în stepă, n-avea decât o bucăţică de pâine, verde de mucegai, şi-şi fuma tutunul de anul trecut...

S-au odihnit la fermă şi, când s-a înnoptat, au pornit mai departe, în direcţia Ţariţânului, de unde le-ar fi fost mai uşor să răzbată spre sud. Noaptea umblau şi ziua dormeau, de cele mai multe ori prin stogurile de paie rămase pe câmp din toamnă trecută. Kuzma Kuzmici ocolea aşezările omeneşti. Într-o zi, privind de pe un deal calcaros o staniţă, ale cărei case albe se înşirau la voia întâmplării pe malurile unui iaz întins, zise:

— În ziua de azi nu-i cuminte să te amesteci în mulţime, mai ales pentru cel care nu ştie singur ce vrea. E ciudat şi e suspect să nu ştii ce vrei... Rusul, Daria Dmitrievna, e iute din fire şi încrezător în sine: nu-şi cântăreşte dinainte puterile. Dă-i să facă ceva. Ei bine, dacă e un lucru de seamă, chiar dacă are să-i pară peste puterile lui, are să-ţi mulţumească, făcând plecăciuni până la pământ... Dar dacă cobori în staniţă, ai să vezi că oamenii au să înceapă a te descoase. Ce-ai să le răspunzi, mă rog? Că eşti o intelectuală? Că nu te-ai hotărât încă pentru nimic, dar absolut pentru nimic, nici încolo, nici încoace? Hai? ...

— Ascultă, lasă-mă în pace! Îi răspunse Daşa, cu glasul stins.

Dar cu toată împotrivirea ei – era ambiţioasă, şi apoi n-avea niciun chef să-i facă destăinuiri – Kuzma Kuzmici izbuti totuşi să afle până la urmă, prin întrebări meşteşugite, aproape tot ce voia să ştie. Daşa îi vorbi despre tatăl ei, doctorul Bulavin, despre bărbatul ei, Ivan Ilici Teleghin, comandant în Armata Roşie, şi despre sora ei, Katia, „o fiinţă fermecătoare, blindă şi cu suflet nobil”. Odată, către sfârşitul unei zile senine, după ce dormise binişor într-un stog de fân, Daşa se dusese la râu, se scăldase şi-şi pieptănase părul încâlcit sub broboada ei de lână.

Pe urmă mâncase cu poftă şi, voioasă, începuse să povestească singură, fără s-o mai întrebe nimeni:

— … Să vezi cum a fost… Nu mai puteam să trăiesc la tata, în Samara… Dumneata crezi că sunt o parazită… Ei bine, să ştii că eu am despre mine o părere şi mai rea decât aceea pe care o vei fi având-o dumneata… Dar să mă simt umilită, să mă simt cea din urmă între cele din urmă, asta n-o pot suporta…

— Înţeleg, îi răspunse Kuzma Kuzmici, plescăind din buze.

— Ba nu înţelegi nimic! Şi Daşa privi focul printre gene. Bărbatul meu şi-a pus viaţa în primejdie că să mă poată vedea doar o clipă. E puternic şi curajos – un om neclintit în hotărârile sale. Eu, însă, ce sunt? Făcea să-şi pună el viaţa în joc pentru o păpuşă ca mine? … Dar după întâlnirea noastră din urmă, m-am dezmeticit. Am început să-l urăsc pe tata… Pentru că el e vinovat de tot ce s-a întâmplat… Ce om ridicol, ce om de nimic! M-am hotărât să mă duc la Ekaterinoslav, s-o caut pe sora mea, pe Katia. Ea m-ar înţelege şi m-ar ajuta. Katia e deşteaptă şi simţitoare ca o strună de vioară… Nu zâmbi, te rog, pe sub mustăţi; nu doresc să fac decât lucruri obişnuite, frumoase şi-n acelaşi timp folositoare. Aşa îmi cere inima… Numai că nu ştiu cum să încep şi de unde s-o iau. Te rog însă un lucru, să nu începi acuma să-mi înşiri verzi şi uscate pe seama revoluţiei…

— Dar nici n-am de gând, drăguţă, să fac una ca asta! Te ascult cu luare-aminte şi sunt din toată inima alături de dumneata.

— Ei, din toată inima! Lasă, nu mai vorbi aşa… Pe vremea aceea, Armata Roşie se apropia de Samara. Guvernul fugise. Era o situaţie odioasă… Tata îmi ceru să plec cu dânsul. Am avut atunci un schimb violent de cuvinte şi ne-am dat amândoi cărţile pe faţă: şi el, dar şi eu! Tata a trimis după străjeri: „Ai să fii spânzurata, fetiţo! “Bineînţeles că n-a venit niciun străjer, fugiseră cu toţii… Atunci s-a repezit în stradă – nu-şi luase decât servieta subsuoară – iar eu i-am strigat din urmă, pe fereastră, ce mai aveam de spus… Dacă-i vorba să urăşti, apoi pe nimeni nu poţi urî atât de cumplit ca pe propriul tău părinte! După aceea m-am trântit pe divan, mi-am vârât capul în şal şi am plâns amarnic! Aşa m-am despărţit eu de viaţa mea din trecui..

În felul acesta rătăceau amândoi prin stepă, ocolind sate şi staniţe răvăşite de războiul civil, fără să Intâl- nească aproape pe nimeni în drumul lor şi fără să ştie că tocmai atunci se

desfăşurau pe acele locuri evenimente sângeroase: marea armată a Donului, cu un efectiv de şaptezeci şi cinci de mii de oameni, pornea pentru a doua oară, după înfrângerea din august, asupra Ţariţânului, urmărind încercuirea oraşului.

Scormonind cartofii din spuză, Kuzma Kuzmici zise:

— Daria Dmitrievna, dacă te simţi prea obosită, am putea să ne odihnim noaptea asta, că n-avem nicio grabă. Numai că locul nu-i tocmai bun pentru popas. N-are să-ţi dea pace vântul care suflă din râpă. Ar fi mai bine s-o pornim încetişor, sub paza stelelor... Ce minunată-i lumea! Şi Kuzma Kuzmici îşi înălţă faţa roşcovană şi vicleană, ca şi cum ar fi vrut să controleze dacă totul era în ordine în gospodăria cerească. Nu-i oare o minune între minuni, drăguţă? Prin lumea asta largă se târăsc două gângănii, cercetând cu mintea lor iscoditoare cum se perindă evenimentele, care mai de care mai neaşteptate, trăgând concluzii care nu-i obligă la nimic şi potolindu-şi foamea şi setea fără să-şi încarce conştiinţa... Crede-mă, nu te grăbi să pui capăt prea aurind călătoriei noastre...

Scoase din buzunar săculeţul cu sare, şi săltând în palme cartoful, îl frânse, suflându-şi în degete, şi i-l întinse DaşeL

— Am citit o grămadă de cărţi, şi purtam bagajul acesta în mine fără nicio socoteală. Revoluţia m-a scos din închisoarea mânăstirească şi, fără să mă cruţe prea mult, m-a aruncat în viitoarea vieţii. Un om foarte deştept, şeful miliţiei unui raion din Saratov, unde am stat la arest două săptămâni, mi-a dat un act de identitate în care a scris cu propria lui mână: profesia – parazit; cultura – pseudo-ştiinţifică; convingerile – cu totul lipsit de principii... Şi abia atunci, Daria Dmitrievna. Când m-am pomenit doar cu săculeţul de sare în buzunar, dar cu desăvârşire slobod, am înţeles farmecul vieţii... Cunoştinţele inutile care-mi împovărau mintea au început să se spulbere, însă multe dintre ele s-au dovedit folositoare ca monedă de schimb... De pildă, studiul palmei omeneşti sau chiromanţia. Numai şi numai acestei ştiinţe îi datoresc eu reîmprospătarea regulată a rezervelor mele de sare...

Daşa nu-l asculta, poate din pricina vântului care şuiera subţirel prin grâu. Cuprinsă de amărăciunea celor fără adăpost, simţea că-i vine să plângă şi, întorcându-şi mereu obrazul, privea palidul apus de soare. Întinderile nemărginite pe care trebuia să le străbată în căutarea lui Ivan Ilici, în căutarea Katiei

şi a ei însăşi o umpleau de deznădejde. Fără îndoială că altădată Daşa ar fi simţit oarecare plăcere în mila adâncă de sine însăşi, în neputinţa de a se descurca – atât de mică şi de părăsită în stepa îngheţată… Nu, nu! L'uă cartoful din mâna lui Kuzma Kuzmici şi muşcă din el, înghiţind cu lacrimi. Îşi aduse aminte de cuvintele Katiei din scrisoarea pe care o primise atunci, demult, la Petrograd: „Daşa, trecutul s-a dus, s-a dus pentru totdeauna".

— Pe lângă ruperea totală de realităţile vieţii, graba lipsită de scop şi destrăbălarea sunt, Daria Dmitrievna, viciile intelectualilor ^noştri. Te-ai uitat vreodată cum calcă liber-profesioniştii, vreun liberal oarecare? Îl vezi cum tropăie cu paşi mărunţei de căprioară, plin de nerăbdare, de-ai zice că-l frig tălpile? … încotro şi de ce se grăbeşte? …

Omul acesta nesuferit se lăuda şi trăncănea fără încetare.

— Ei, şi-acum s-o luăm din loc. Haide, zise Daşa înciudată, înfăşurându-şi cât mai strâns broboada în jurul gâtuluL

Kuzma Kuzmici îi aruncă o privire iscoditoare. Dar chiar în clipa aceea fulgerele unei explozii sfâşiară fără veste întunericul nepătruns al râpei, iar în jurul lor se risipi ecoul unor împuşcături.

O dată cu cele dintâi focuri de puşcă se învioră şi stepa pustie, deasupra căreia se stinsese, în norii depărtaţi, fâşia de lumină a asfinţitului. Daşa, care ţinea în mină colţul broboadei, n-avu timp nici să se ridice. În grabă, Kuzma Kuzmici începu să calce focul cu picioarele. Dar vântul aprindea scânteile tot mai îndârjit, purtându-le până cine ştie unde. Şi dintr-o dată focul lumină un pâlc de călăreţi, care goneau nebuneşte. Aplecaţi pe coame, îşi băteau caii cu biciul, fugind de împuşcăturile din râpă.

Toate acestea nu ţinură decât o clipă, apoi totul se potoli.

Numai inima Daşei bătea, bătea amarnic. Dinspre râpă se auziră strigăte, apoi năvăli dintr-acolo o ceată de oameni înarmaţi. Răspândindu-se în stepă, înaintau cu băgare de seamă. Unul din ei, care era mai aproape, se îndreptă spre foc, strigând cu glas subţire, gata să se frângă parcă:

— Care-i acolo?

Kuzma Kuzmici îşi ridică mâinile deasupra capului, răsfirându-şi degetele în semn de neîmpotrivire. Un tânăr cu manta soldăţească se apropie de ei.

— Ce faceţi aici?

Tânărul avea sprâncene groase şi negre. Îşi întoarse faţa, care dovedea că era gata să ia într-o clipă orice hotărâre, şi se uită ţinti la cei de lângă foc.

— Cine sunteţi? Cercetaşi? Albi? Şi, fără să aştepte răspuns, îl împinse pe Kuzma Kuzmici cu patul puştii. Haide, haide, ai să răspunzi pe drum…

— Adică, la drept vorbind…

— Ce „la drept vorbind”? Nu vezi că suntem în toiul luptei? …

Kuzma Kuzmici nu se mai împotrivi şi porni sub pază, alături de Daşa. Detaşamentul se mişca atât de repede, încât erau nevoiţi mai mult să alerge decât să meargă. Se întunecase de-a binelea când ajunseră în preajma unor căsuţe cu acoperiş de paie, unde, lângă un iaz mititel, se vedeau printre căruţe cai deshămaţi care sforăiau. Cineva opri detaşamentul cu un strigăt. Ostaşii îl înconjurară pe cel care-i oprise şi începură să-i povestească:

— Ne-am retras. Nu se poate face nimic. Ne presează porcii din flancuri… Aici, foarte aproape, într-o vâlcea, am dat de o patrulă călare.

— Şi aţi luat-o la sănătoasa… Halal să vă fie! Făcu ironic omul în jurul căruia se adunaseră ostaşii. Unde-i comandantul vostru?

— Unde-i comandantul? Ei, Ivan! Vino mai repede, cfi te cheamă comandantul de regiment! Strigară mai multe glasuri deodată.

Din întuneric se ivi un bărbat înalt, adus din spate.

— Totul e în ordine, tovarăşe comandant de regiment. N-am avut pierderi.

— Aşază posturile, pune pază şi dă mâncare la oameni. Să nu aprindeţi focurile. Şi după ce isprăveşti, vino la mine, în casă.

Oamenii se împrăştiară. Cătunul părea acum pustiu. Nu se auzeau decât comenzi date cu glas potolit şi strigătele santinelelor, aşezate ici şi colo în întuneric. În cele din urmă, şi strigătele lor se stinseră. Vântul foşnea prin paiele acoperişurilor şi şuiera printre crengile desfrunzite ale sălciei de pe malul iazului. Acelaşi ostaş se apropie de Daşa şi de Kuzma Kuzmici. Lumina stelelor care se aprindeau peste cătun lăsa să se desluşească faţa lui trasă şi palidă, cu sprâncene negre. Uitându-se mai bine la el, Daşa îşi zise: „Trebuie să fie fată. “

— Veniţi după m! Ne, vorbi el cu asprime, şi-i duse în casă. Aşteptaţi în tindă, aşeza ţi-vă pe-aici, pe undeva.

Ostaşul deschise o uşă şi ieşi, trântind-o în urma lui. După uşă se auzea bombănind glasul gros şi aspru al comandantului de detaşament. Aşteptarea începu să fie atât de lungă şi de monotonă, încât Daşa îşi lăsă capul pe umărul lui Kuzma Kuzmici.

— Nu face nimic, ne descurcăm noi, şopti el.

Apoi uşa se deschise din nou, şi ostaşul roşu, după ce-i pipăi cu mâna prin întuneric, zise iar:

— Veniţi după mine.

Îi duse în curte şi, căutând cu ochii un loc unde să-i închidă, le arătă un hambar scund, strivit sub povara acoperişului de paie. Uşa hambarului era smulsă. Daşa şi Kuzma Kuzmici intrară înăuntru, iar ostaşul roşu, fără să lase puşca din mână, se aşează pe pragul înalt. În hambar mirosea a făină şi a şoareci. Daşa zise încet, cu deznădejde:

— Pot să mă aşez alături de dumneata? Mă tem de şoareci...

Ostaşul îi făcu loc alături de el, fără prea multă bunăvoinţă, şi Daşa se aşează pe prag. Deodată, căscând cu lăcomie, copilăreşte, ostaşul îi aruncă Daşei o privire piezişă.

— Prin urmare, ce sân te ţi voi? Cercetaşi?

— Ascultă, tovarăşe, şi Kuzma Kuzmici ieşi din întuneric, apropiindu-se de eL Lasă-mă să-ţi explic...

— Ai să spui pe urmă ce ai de spus.

— Suntem oameni paşnici, am fugit...

— Aş, paşnici... Adică cum paşnici? Unde vedeţi voi pace acum?

Daşa, care se rezemase cu ceafa de uşorul uşii, se uită la faţa frumoasă, cu sprâncene negre, a acestei făpturi, la linia subţire a nasului cârn, la gura micuţă şi plină, la ovalul delicat al bărbiei şi întrebă deodată:

— Cum te cheamă?

— Asta n-are nicio importanţă. Nu vă priveşte; ’

— Eşti femeie, nu?

— N-are a face. Asta nu schimbă cu nimic situaţia voastră..;

Discuţia s-ar fi putut opri aici. Însă Daşa nu-şi putea lua ochii de la făptura aceea frumoasă.

— De ce vorbeşti cu mine ca şi cum ţi-aş fi duşman?

O întrebă ea. Nici măcar nu mă cunoşti. Ce te face să crezi că ai de-a face cu un duşman? Sunt ca şi dumneata, rusoaică... Numai că, probabil, am suferit mai mult decât dumneata.

— Adică cum vine asta, rusoaică? ... De unde scoateţi voi că sunteţi ruşi? ... Burghezi, şi atâta tot!

Ostaşul arunca vorbele cu oarecare şovăială, şi tocmai de aceea căuta să se încrunte cât mai tare.

Daşa îşi întredeschise gura. Cu patimă, aşa cum le făcea pe toate, se apropie de ostaş şi-l sărută pe obrazul aspru şi fierbinte. Ostaşul nu se aşteptase la una ca asta şi începu a clipi mărunt, uitându-se cu nedumerire la Daşa. Apoi, sărind în picioare, puse mâna pe puşcă şi, depărtându-se, îşi trecu peste jumăr cureaua.

— Să nu-mi umbli mie cu de-astea! Zise el ameninţător. N-are să-ţi ajute la nimic, cetăţeanco...

— Ce-ar mai putea să-mi mai ajute? Îi răspunse Daşa înfierbântată. Dumneata ţi-ai găsit rostul, eu încă nu mi l-am găsit... Am fugit de viaţa aceea, fără să mai mă, uit în urmă. Am fugit să-mi caut fericirea... Te invidiez... Ce n-aş da să-mi strâng şi eu mantaua, aşa, cu cureaua peste mijloc!

Era atât de tulburată, încât îşi smulse broboada de pe cap, strângându-i capetele în pumni cu toată puterea.

— Pentru dumneata totul e simplu şi limpede... Pentru ce lupţi? Pentru că femeia să poată privi fără lacrimi stelele acestea... Fericirea asta o doresc şi eu.

Daşa vorbea, şi ostaşul o ascultă fără să mai încerce s-o oprească, stingherit de izbucnirea aceea neînţeleasă şi pătimaşă.

Tocmai atunci ieşi din casă comandantul de companie, strigând cu glasul lui de bas:

— Agripino, adă-i încoace pe ticăloşii ceia...'

Comandantul de regiment, un bărbat cu ochii strălucitori puţin depărtaţi şi cu pipa între dinţi, şi comandantul de companie, cu obrazul pârlit de vânt şi aspru ca scoarţa de copac, amândoi îmbrăcaţi în mantale şi cu şepcile pe cap, şedeau la masă, rezemaţi în coate în faţa opaiţului aprins. Văzând că Daşa şi Kuzma Kuzmici se opresc lângă uşă, comandantul de companie le porunci să vină mai aproape.

— Ce căutaţi voi în stepă, în dispozitivul trupelor?

Privirea lui nu aluneca pe-alături, ci sta pironită drept în ochii lor. Şi, sub povara acestei pttviri, Daşa se simţi deodată părăsită de puteri. Îşi mişcă buzele uscate, care foşniră ca nişte frunze moarte:

— Vă spune el totuL îmi daţi voie să stau jos?

Se aşează, ţinându-se cu mâna de marginea laviţei şi privind flacăra opaiţului care plutea într-un ciob de lut. Kuzma Kuzmici începu să plescăie din buze şi să se salte când pe un picior, când pe celălalt, povestind cum a găsit-o pe Daria Dmitrievna în stepă şi cum au pornit-o spre Don, preocupaţi mai ales de unele probleme înalte. Despre această latură a călătoriei lor vorbea amănunţit, înecându-se şi grăbindu-se, ca să nu-l întrerupă nimeni. Comandanţii însă stăteau la masă ca două stane de piatră.

— E mare lucru, cetăţeni comandanţi, să te mişti în cadrul unor idei de categorii superioare. Ce vreau să spun? Sunt recunoscător revoluţiei pentru faptul că ne-a smuls din atmosfera aceea de preocupări mărunte şi meschine... Omul, această fiinţă asemănătoare zeilor, destinată să îndeplinească sarcini înalte, întocmai ca Orfeu, care dădea viaţă cu coardele lirei sale până şi pietrelor, înfruntând furia naturii sălbatice, omul acesta îşi trecea vremea numărând bancnotele la lumina fume- gândă a unui opaiţ şi meditând cum să-şi păcălească vecinul cu mai multă dibăcie... Vă aduc mulţumirile mele pentru că aţi distrus acest mod de viaţă mizerabil – nu-i fie ţărâna uşoară! ... Nu mai există bancnote pe care să le numeri şi, de voie, de nevoie, trebuie să-ţi îndrepţi viaţa pe alte făgaşuri, pe făgaşul problemelor înalte... Ca dovadă a sincerităţii mele, priviţi! Şi-şi scoase săculeţul cu sare. Asta e singura mea avere, şi altceva nu-mi trebuie. De celelalte îmi fac rost cerşind, sau furând... Dar, cetăţeni comandanţi, vreau să discut cu voi un lucru cu care nu mă împac. Luptaţi pentru fericirea omului. Adesea, însă, îl uitaţi pe om. La voi, omul se pierde printre rânduri. Nu trebuie să despărţiţi revoluţia de om. N-are rost să prefaceţi revoluţia într-o filosofie speculativă, pentru că filosofia nu-i decât fum. După ce ia o aparenţă fermecătoare, se împrăştie şi piere... Iată cum se explică participarea mea la soarta acestei femei: ’e ca şi cum aş răsfoi o poveste neasemuită şi poetică, cum e, de altfel, viaţa fiecărui om, dacă te apropii de el şi cauţi să-l cunoşti. Că parcă ce e. Omul altceva decât un mic univers, care se mişcă prin faţa voastră în cojoc rupt şi în cipici?

— O întoarce bine, zise comandantul de regiment, pufăind din pipă.

— Ia să vă vedem actele, interveni imediat şi comandantul de companie.

Luând hârtiile Daşei şi pe ale lui Kuzma Kuzmici, îşi trase opaiţul mai aproape şi se aplecă, cercetându-le cu băgare de seamă şi muindu-şi mereu degetul în gură. Oftând într-una, comandantul de regiment îşi sugea pipa veche, din care pufăia pe nas de patru ani şi mai bine, de când începuse războiul.

— Cine-i tatăl dumitale? O întrebă comandantul de companie pe Daşa.

— Doctorul Bulavin.

— A fost ministru în fostul guvern din Samara?

— Da.

Comandantul de companie'se uită la comandantul de regiment şi-i întinse actele Daşei. Încruntându-se, îl întrebă apoi pe Kuzma Kuzmici:

— Nu cumva eşti din tagma ţapilor?

Ca şi cum de mult ar fi aşteptat această întrebare, Kuzma Kuzmici îşi pocni de podea, cu entuziasm, ghetele rupte şi scâlciate.

— De două ori am fost dat afară din seminar pentru că am spurcat mâncarea şi am scris cuplete liber- cugetătoare! Şi tot de două ori tatăl meu, popă la Să- ratov, mi-a tras cu părinteasca-i mână câte o bătaie soră cu moartea. De altfel, ce s-a întâmplat mai târziu puteţi afla din fişa de serviciu anexată la acte…

Fără să-l asculte, comandantul de companie se uită pieziş la Daşa.

— Cazul dumitale e grav… Va trebui să ne spui tot adevărul. Apoi se încruntă şi, tuşind uscat, începu să răsfoiască hârtiile. Cred că e singura cale care ar putea să te salveze. Într-adevăr, cazul dumitale e grav…

Daşa îl privea în tăcere, cu ochii măriţi. Agripina, care rămăsese lângă uşă, vorbi atunci cu un fel de încapă ţânare:

— Poţi s-o crezi, Ivan. Am stat de vorbă cu ea şi…

Ridicându-şi din hârtii nasul lui mare, comandantul de companie îşi aţinti ochii asupra Agripinei. Comandantul de regiment zâmbi pe sub mustăţi. Kuzma Kuzmici, cu faţa roşie şi înveselită, se grăbi să dea din cap afirmativ. Dar comandantul de companie zise, tărăgănat:

— Aş vrea să ştiu, unde suntem aici? La şezătoare? (Un hohot

înăbuşit făcu să tresară mustaţa zbârlită a comandantului de regiment, în timp ce ochii lui priveau râzând printre gene.) Ostaş Cebreţ, cu ce drept te amesteci în vorbă în timpul interogatoriului?

Furioasă, Agripina Începu să răsufle cu zgomot. Dacă n-ar fi fost de faţă comandantul de regiment, i-ar fi răspuns ea comandantului de companie fără să mai stea la gânduri, aşa cum fac femeile când se ceartă peste pârleaz... Dar comandantul de companie adăugă, bubuind cu vocea lui de bas:

— Ostaş Cebreţ, ieşi afară I

Ochii negri ai Agripinei scânteiară o clipă, aprinzându-se. Îşi încreţi buzele şi, izbind patul puştii de pământ, ieşi din odaie. Sforăind ca un cal nărăvaş, comandantul de companie îşi vârî mâna în buzunar după tutun.

— Vasăzică, abia ai sosit şi ai reuşit să faci agitaţie şi pe-aici?

Daşa îi răspunse, plecându-şi capul:

— Vă rog să mă credeţi. Dacă rvu-mi daţi crezare, nici n-am ce mai spune. Tatăl meu, doctorul Bulavin, care este duşmanul vostru, este şi duşmanul meu... A vrut să mă execute, am fugit din Samara...

Cu mâinile lui mari, comandantul de companie făcu un gest în faţa opaiţului.

— Cum să te cred, cetăţeanco, doar ne spui poveşti?

Atunci, scoţându-şi pipa din gură şi ştergându-şi-o de mânecă. Comandantul de regiment vorbi, cumpătat:

— Nu te înfierbânta, Gora, se prea poate să spună adevăr, ul. Numele dumitale de familie e Teleghin?

Daşa răspunse cu glasul aproape stins:

— Da.

— Ţii minte numele de botez şi numele după tată al şo (ului dumitale?

— Ivan Nici.

— Căpitan în armata ţaristă?

— Mi se pare... Da...

— A fost apoi comandant de companie în Armata Roşie, şi anume în Armata a unsprezecea?

— Îl cunoaşteţi? Daşa se repezi spre masă, şi obrajii i se îmbujorară. Cu o clipă înainte stătea ofilită, ca moartă, iar acuma parcă înflorise: Ultima oară l-am văzut pe Ivan când a trebuit să fugă pe acoperişuri, urmărit cu focuri de puşcă... Iată

cum s-a întâmplat…

— Stai jos şi linişteşte-te, zise comandantul de regiment. Îl cunosc pe Ivan Ilici, am luptat împreună în războiul împotriva nemţilor şi am fugit împreună din captivitate. Mă cheamă Melşin, Piotr Nikolaevici. Poate ţi-o fi pomenit vreodată Teleghin de mine. Ivan Ilici e bine cunoscut în Armata Roşie. Întorcându-şi faţa către comandantul de companie, adă, ugă: Nevastă-ta şi-a dat seama mai bine decât tine cu cine are de-a face. Apoi, adresându-se din nou Daşei: Odihneşte-te, o să mai vorbim mâine. Poţi să rămâi în bucătărie. E alături, peste tindă. Noapte bună.

Daşa şi, după ea, Kuzma Kuzmici, pe care comandanţii păreau că rm-1 mai iau în şeaua, trecură prin tindă în bucătăria goală, bine încălzită. Kuzma Kuzmici o sfătui pe Daşa să se urce pe cuptor.

— Îţi încălzeşti ciolănelele şi dormi într-o singură noapte pentru toată săptămâna! Hai să te instalez eu, drăguţă…

Daşa se urcă cu greu pe cuptor, îşi desfăcu broboada, şi-o puse sub cap şi se înveli cu paltonul, strângindu-şi picioarele sub eL Era bine în bucătărie, mirosea a cărămizi calde şi a pâine proaspătă. Un greier, care se aciuase şi el acolo, ţârâla neobosit. Din pricina lui, Daşa nu putea adormi dintr-o dată: abia începea s-o învăluie somnul, ca un val, şi greierul parcă i-l însăila cu un fir cenuşiu…

ı se părea că ticăie metronomul, iar ea stătea În faţa pianului cu mâinile grele, căzute în jos. Inima-i bătea nehună de-atâta aşteptare, dar nu se auzeau paşii celui drag, ci ţârâitul greierului însăilând fir după fir…

„Ce linişte, ce linişte! Repeta mereu un glas în gândul ei. Te-ai întors în patrie, sărmană Daşa… Dar tu n-ai cunoscut niciodată patria, Daşa, Daşa… Stai, nu mă încurca… Fără îndoială, dirijorul ciocăneşte cu bagheta lui de os. Muzica o să înceapă îndată… “Şi iarăşi:» Ţrr, ţrr… “

Kuzma Kuzmici se culcase pe laviţă, sub cuptor. Nici el nu putea să adoarmă. Plescăind din buze, mormăia:

— Au crezut-o, au crezut-o… Naivi… Eu, în locul lor, n-aş fi crezut-e aşa degrabă. Şi de ce? Fiindcă nici pe ţine singur nu te poţi cunoaşte. Tulbure lucru mai e Şi omul… Au crezut-o – oamenii puternici sunt totdeauna simpli… În asta stă puterea lor… Cel puţin, acum suntem cu actele în regulă, ne-au crezut

pe cuvânt. Fără îndoială, tovarăşi, că aveţi nevoie de un om cu scaun la cap. Este el necesar revoluţiei? Este... Poftim, Daria Dmitrievna. Te întreb: are sau nu are nevoie revoluţia de un om cu scaun la cap? ...

II

După operaţiunile militare de lângă Samara, Ivan Ilici Teleghin primise o nouă însărcinare.

A zecea Armată Roşie îşi irosise în luptele din august, de lângă Ţariţân, toate muniţiile, de altfel destul de neîndestulătoare. Consiliul militar suprem al republicii răspundea anevoie şi cu încetineală când i se cerea să aprovizioneze Ţariţânul cu cele necesare înainte de inevitabila nouă ofensivă a armatei Donului. Un tovarăş de luptă al comandantului de armată Voroşilov plecase la Moscova cu misiunea specială de a pune capăt tărăgănelii inexplicabile şi birocratismului greoi al serviciilor de aprovizionare din Consiliul militar suprem şi izbutise să trimită câte ceva pentru frontul de la Ţariţân.

Ivan Ilici fusese însărcinat să încarce la Nijni, pe un remorcher, lăzile cu muniţii şi două tunuri şi să le aducă la Ţariţân. Ca şi în vara trecută, ca şi demult, cu ani în urmă, plutea din nou pe Volga cea necuprinsă, care-şi purta alene undele, măreaţă şi pustie. Remorcherul cafeniu, abia ridicat deasupra apei, bătea cu roţile faţa ei liniştită, netulburată de vânt. Malul părea mereu drept în faţă, ca şi cum fluviul s-ar fi sfârşit acolo. Dar după fiecare cotitură, depărtările se deschideau iarăşi, adânci şi limpezi în bătaia soarelui de toamnă. În timpul din urmă, Volga fusese curăţată de albi. Totuşi, vaporul se ţinea departe de malurile pe care, deasupra povârnişului abrupt, se înşira câte un sat întins, cu case de lemn întunecate, sau se vedea, pe vreo măgură pleşuvă, dincolo de frunzişul auriu, câte o clopotniţă mică, de unde oricui i-ar fi fost uşor să-l împroaşte cu mitralieră...

La pupă, lângă tun, stăteau la taifas zece marinari din flota Mării Baltice. Culcat pe-o coastă, tot lângă cârmă, stătea şi Ivan Ilici, când oftând şi aţipind, când râzând până la lacrimi de cele ce povesteau marinarii. Teleghin era un ascultător simplu şi încrezător, şi marinarului aşa-i place, să ştie că-l ascultă cineva, şi nu-i mai trebuie nimic.

Comsomolistul Şarâghin, cel mai nevârstnic dintre marinari,

un tânăr înalt şi cuminte, se apropia în fiecare zi de clopotul de pe punte şi sună adunarea întregului echipaj: toată lumea pe covertă! Marinarii se aşezau roată. Mecanicul, un bătrânel despre care se spunea că ar fi pierdut mulţi bani în revoluţie, ieşea şi el din bâr- logul lui; fochistul, om singuratic şi înrăit, se arăta numai până la brâu din gura trapei. Din bucătăria vasului se ivea, ştergându-şi mâinile, bucătarul – o femeie. Şarâghin se aşeza la mijloc pe un colac de frânghii şi, sigur de sine îşi începea munca de lămurire. Era prea tânăr ca să fi citit mult, dar ajunsese să înţeleagă tot ce era esenţial De sub şepcuţa marinărească îi scăpau bucle negre, iar ochii îi erau frumoşi şi limpezi. Numai nasul îl cam dădea de sminteală: mic şi cam, parcă nimerise din greşeală pe faţa lui.

Sarcina lui Şarâghin nu era tocmai uşoară. Marinarii înţelegeau revoluţia aşa cum o înţeleg oamenii care s-aw rupt de mult de gospodăria lor, de amărâtul lor plug de lemn sau de luntrea pescărească de pe malul mării. Trecuseră prin serviciul greu al flotei. Când sosise ziua cea mare, îşi aruncaseră ofiţerii peste bord şi ridicaseră drapelul revoluţiei mondiale. Văzuseră şi cutreieraseră lumea. Era nesfârşită, pe înţelesul sufletului lor de marinari. Pe vremuri, toată averea marinarului încăpea într-o lădiţă. Acum, el nu mai avea nici lădiţă: toată gospodăria lui erau puşca, benzile de mitralieră şi lumea largă... Dacă ar fi fost pe vremea lui Stenka Bazin, fiecare şi-ar fi pus pe-o ureche căciula cu fundul roşu şi s-ar fi dus, cu toată inima, să hălăduiască în voie peste întinderile necuprinse, lăsând în urmă pălălaia focurilor până-n înaltul cerului... „Măi robi ai ţarului şi ai boierului, măi cerşetori nenorociţi de prin cârciumi, îm- părţiţi-vă pământurile, împărţiţi-vă aurul, că toate sunt ale voastre! Puneţi-vă pe trai! ... “Dar revoluţia proletară le cerea un lucru mai complicat: le cerea să-şi stăvilească avântul.

— Tovarăşi, revoluţia este o ştiinţă, le spunea Şarâghin cu convingere. Cu stea în frunte să fii, şi dacă n-ai priceput asta, apoi totdeauna ai să greşeşti. Şi ştii ce înseamnă o greşeală? Mai bine să-i tai pe maică-ta şi pe taică-tău! Greşeala te duce la un punct de vedere burghez, în care te prinzi ca şoarecele în capcană. Şi o dată intrat acolo, nu-ţi iămâne decât să rabzi şi să-ţi rozi coada: ţi s-au şters cu buretele toate meritele de până atunci şi eşti socotit duşman...

Marinarii nu puteau să spună nimic împotrivă: nici corabia n-o

duci fără ştiinţă, d-apoi s-o scoţi la capăt cu o contrarevoluţie ca asta! ... Doar câte unul, îmbrăţişându-şi genunchii cu braţele vânjoase tatuate, întreba:

— Foarte bine, dar ia să ne spui acum: fără talent nu faci nici cuptorul de la baia cu aburi, fără talent nu creşte nici aluatul pe care-l frământă muierea. Este sau nu este nevoie de talent?

Şarâghin îi răspundea:

— Aţi văzut, tovarăşi, unde bate Latughin? Talentul e un hun al nostru, dar e un bun primejdios. El poate duce omul la anarhismul burghez, la individualism...

— Aoleu, iar bate câmpii! Şi Latughin făcea cu mâna a deznădejde. Mai întâi mestecă şi înghite vorbele, pe urmă leapădă-le, şi numai după aceea spune-le...

Fochistul bombănea din gura trapei, răguşit şi mânios:

— Talent şi iar talent! Unghii date cu roşu, pantaloni largi şi lănţişoare la gât... Ştim noi ce-nseamnă talentul vostru! ...

Marinarii începeau atunci să murmure. Fochistul mai mormăia cum că „ar trebui să asudaţi şi voi vreo zece anişori hrănind cazanele “, apoi, ca să nu se işte vreo încăierare, se făcea nevăzut în sala maşinilor. Şarâghin potolea, liniştit, larma care se ridica ameninţătoare.

— Într-adevăr, zicea el, sunt printre noi unii tovarăşi care-şi vopsesc unghiile, dar aceştia nu-s decât nişte lepădături şi n-au s-o sfârşească bine. Sunt şi unii care au căzut sub influenţa socialiştilor-revoluţionari. Insă marea majoritate a marinarilor s-au dat cu trup şi suflet de partea revoluţiei. Trebuie să uităm de talent, să înge- nunchem talentul. Cheful îl face la urmă cel care rămâne în viaţă. Cât despre mine, eu n-am nădejde că am să scap cu viaţă...

Şarâghin îşi scutura pletele. Câtva timp se auzea cum foşneşte apa lângă pupă. Vorbele aspre ale tânărului aveau un efect nemaipomenit asupra ascultătorilor. Rusul are slăbiciune pentru tot ce e sărbătoresc: dacă chefuieşte, apoi o face din plin, până-şi pierde căciula, iar dacă se bate, apoi se bate cu turbare, fără să se mai uite în jurul lui. De moarte ţi-e frică în viaţa de toate zilele, pe-o vreme urâtă de ploaie, fără o rază de lumină. Dar în fierbinţeala luptei pentru o cauză mare, gândul morţii te în- dârjeşte. În asemenea împrejurări rusul nu cunoaşte frica, numai să simtă că viaţa clocoteşte în el ca într-o zi de sărbătoare. Şi dacă-l loveşte glonţul duşman, sau îl ajunge sabia

scânteind prin văzduh, se prăbuşeşte la pământ, să zacă cu mâinile şi picioarele desfăcute în stepa fără margini, ameţit pentru totdeauna de cel mai tare vin din câte sunt pe lume…

Vorbele lui Şarâghin, cum că n-avea nădejde să scape cu viaţă, le plăcură marinarilor. De aceea îi iertară şi cuvântarea lui ca din carte, şi cutezanţa lui tinerească. Până şi năsucul ridicat în sus li se părea acum că-l prinde.

Iar el le vorbea înainte despre monopolul cerealelor, despre lupta de clasă la ţară şi despre revoluţia mondială. Mecanicul cel cu mustăţi cenuşii îşi închidea ochii pe jumătate şi, încrucişându-şi mâinile pe pântece, încuviinţa cu capul, mai ales atunci când lui Şarâghin i se încâlceau gândurile şi începea să se încurce în vorbă. Femeia-bu- catar, Anisia Nazarova, angajată la Astrahan în cursa precedentă, nu se aşeza niciodată la un loc cu bărbaţii, ci stătea la o parte şi privea malurile care-i treceau pe dinainte. Faţa ei tânără era liniştită şi rece, istovită de suferinţă. Avea fruntea bombată şi părul frumos, de un blond-cenuşiu, împletit ca o cunună în jurul capului. Doar câteodată bănuiai că i se opreşte în gât un nod pe care nu-l putea înghiţi.

Teleghin se amesteca şi el în aceste discuţii, explicându-le marinarilor situaţia militară şi desenând cu creta, pe punte, dispozitivul fronturilor.

— După cum vedeţi, tovarăşi, contrarevoluţia se desfăşoară după un plan unitar, urmărind să încercuiască Rusia centrală, s-o izoleze de regiunile de unde se aprovizionează cu grâne şi combustibil şi s-o strivească. Contrarevoluţia se ridică de la marginile ţării, de pe pămân- turi mănoase. În Cuban, de pildă, sunt un milion şi jumătate de cazaci şi tot pe-atâţia ţărani arendaşi. Între ei e o duşmănie de moarte. Denikin a ţinut seamă de asta şi s-a repezit cu îndrăzneală, cu un pumn de ofiţeri voluntari, drept în mijlocul focului, zdrobind armata de o sută de mii de oameni ai canaliei de Sorokin, care trebuia împuşcat de la început pentru anarhie şi pentru setea lui nestăpânită de a trăda. Iar acum Denikin îşi întăreşte spatele frontului ajutând cazacilor să-i taie pe-ai noştri în Cuban… Denikin e un duşman deştept şi primejdios…

Marinarii se uitau la Teleghin. Li se umflau nările, iar sub pielea arsă de soare li se iveau vine albastre. Mecanicul nu înceta să dea din cap:

— Aşa-i, aşa-i…

— Misiunea atamanului Krasnov e mult mai redusă, deoarece e greu să-i ridici pe cazaci dincolo de graniţa Donului. Vorba ceea: cazacul e bun atâta timp cât nu face decât să doarmă şi să mănânce... Cazacul e viteaz când se bate pentru bordeiul lui. Astăzi, însă, contrare voluţia lui Krasnov e mai primejdioasă decât toate pentru noi. Dacă suntem respinşi de la Volga şi pierdem Ţariţânul, Krasnov şi Denikin dau mâna cu contrarevoluţia siberiană. Din fericire, Krasnov şi Denikin nu se înţeleg încă în toate. Cei de la Don le spun voluntarilor „lăutari vaga- bonzi “, iar voluntarii le spun celor de la Don „târfe nemţeşti” ... Dar nu trebuie să ne bizuim pe asta. Trebuie să opunem planului contrarevoluţiei un plan al nostru, un plan măreţ, şi în acest scop să organizăm în primul rând cum se cuvine Armata Roşie, fără porniri anarhice şi dezordonate.

Privindu-l cu invidie pe Teleghin, Şarâghin îşi spunea şi el cuvântul:

— Asta aşa-i... Acum să ne întoarcem, tovarăşi, acolo de unde am pornit... Ce înseamnă disciplină revoluţionară? ...

În timpul uneia din aceste discuţii, Anisia Nazarova începu să vorbească şi ea, pe neaşteptate. Întinzându-şi mâna înainte, ca orbii, zise cu o voce egală, dar atât de impresionantă, încât toţi îşi întoarseră capul spre dânsa, ascultând-o:

— Iertaţi-mă, tovarăşi, că vorbesc şi eu... Uite ce trebuie să vă spun...

...Într-o dimineaţă, foarte devreme, când abia începea să se lumineze de zi, Anisia Nazarova se dusese să mulgă vaca. Dar nici nu apucase să deschidă pătulul cald, unde, în întuneric, Roşcata începu să mugească încetişor, când auzi împuşcături în stepă. Anisia puse jos căldarea şi-şi îndreptă broboada pe cap. Inima îi bătea cu putere şi, cu cât se apropia de portiţă, simţea cum i se tăiau picioarele. Totuşi, deschise portiţa, să vadă ce se petrece. Pe uliţa staniţei, câţiva oameni alergau după o căruţă, urcându-se în ea din fugă. Împuşcăturile se auzeau acum mai dese şi mai apropiate, atât dinspre stepă, cât şi dinspre iaz, şi în acelaşi timp din amândouă capetele uliţei mări a satului. Căruţa cu tovarăşii de la sovietul staniţei nu izbuti să se depărteze: călăreţii o înconjurară. Se învârteau în jurul ei ca o haită de câini care vrea să rupă un câine de pripas: trăgeau focuri de puşcă şi tăiau cu săbiile în dreapta şi în stingă.

Anisia închise portiţa şi, făcându-şi cruce, dădu să pornească

după doniţă, dar deodată ţipă şi se repezi în casă, unde dormeau copiii – Petruşa şi Aniuţa. Mângâindu-i pe creştet şi şoptindu-le la ureche, îi trezi, îi îmbrăcă şi-i scoase în curte, în spatele pătulului, unde era o grămadă mare de tizic aşezat în chip de piramidă goală pe dinăuntru. Anisia dădu la o parte câteva turte şi le spuse copiilor să se ascundă acolo şi să aştepte fără să scoată o vorbă.

Toată uliţa vuia acum de tropotul copitelor. Se auzeau răcnete scurte şi zăngănit de arme. Puţin după aceea, s-au pornit lovituri cu patul puştii în poarta Anisiei, şi cineva de afară a strigat: „Deschide! “De cum a deschis, Anisia s-a şi pomenit înşfăcată de doi cazaci din staniţă, aprinşi de rachiu. „Unde-i Senka Nazarov, unde ţi-i bărbatul? Spune, că acuşi te mântuim de zile. “Bărbatul Anisiei nu era cazac.

Venise de prin alte părţi şi plecase în Armata Roşie. Anisia nici nu ştia dacă mai trăieşte sau nu. Aşa le-a şi spus: că nu ştie unde-i este bărbatul, că astă-vară l-au luat nişte oameni cu el.. Cazacii n-au mai ghiontit-o, ci au intrat în casă, unde au răsturnat şi sfărâmat totul. Ieşind afară, au înşfăcat-o iar, târând-o pe uliţă la sovietul staniţei, unde stătea pe vremuri atamanuL

Soarele se înălţase sus, dar staniţa nu dădea nid un semn de viaţă. Porţile erau închise şi obloanele trase —.ai fi zis că doarme. Numai în faţa sovietului se vedea mişcare. Erau acolo şi cazad călări, şi alţii care veneau pe jos, aducând ţărani şi cazad legaţi, unii bătuţi şi plini de sânge. Mai târziu s-a aflat că erau aduşi toţi cei care fuseseră trecuţi pe o listă cum că ar fi votat, astă-primăvară, pentru Puterea sovietică.

În casa atamanului stătea un ofiţer cu înfăţişare de om nedormit, cu un cap de mort şi două oase încrucişate cusute pe mânecă. Alături de d şedea horunjul[2] Zmiev, bine cunoscut de toţi, care fugise din staniţă de vreo jumătate de an. Lumea îi uitase până şi numele, iar acum, iată-l: cu mustăţile atâmând în jos, zdravăn, gata parcă să şi plesnească şi roşu ca aramă. În clipa în care Anisia era îmbrâncita în casă, 2miev striga către arestaţi (erau acolo sub pază, vreo cincizeci de oameni):

Măi, ticăloşi cu burtă roşie, ce v-a folosit vouă

Puterea sovietică? la să-mi spuneţi mie ce v-au învăţat comisarii ceia de la Moscova? …

2 Cel mal mic grad ofiţeresc în unităţile căzăceşti din armata ţaristă.

Căutând într-o listă, ofiţerul îi spunea încet fiecăruia din cei îmbrânciţi spre masă: ’

— Îţi recunoşti numele şi pronumele! Aşa… Ţii cu bolşevicii? Nu? Ai votat în luna mai? Nu? Vasăzică minţi! Trageţi-i! Următorul, cazacul Rodionov. Şi ri- dicându-şi ochii spălăciţi, ca de oaie, adăugă: Drepţi, ţine-te cum se cuvine, porcule! Uită-te la mine! Ai fost delegat la congresul ţărănesc? Nu? Ai făcut agitaţie pentru soviete? Tot nu? Vasăzică minţi în faţa curţii marţiale? Treci la stânga! Următorul…

După „interogatoriu1*, cazacii înşfăcau oamenii, îi îm- brânceau pe treptele de la intrare, îi trânteau la pământ, le dădeau pantalonii jos şi, dezgolindu-i unul li se aşeza pe picioarele care se zbăteau, în timp ce altul le strângea capul între genunchi, iar alţi doi, scoţându-şi vergelele de curăţat ţeava puştii, începeau să-i bată. Vergelele îşi făceau vânt de sus, şuierând prin aer…

Ofiţerul nu mai putea vorbi încet, atât de cumplit urlau şi răcneau oamenii de afară. Locul execuţiei era înconjurat de mulţimea de cazaci călări şi pedeştri din detaşamentul care năvălise în staniţă şi de căzăcimea localnică, de cei care se repeziseră întru întâmpinarea detaşamentului, strigând: „Hristos a înviat Aceştia urlau şi ei şi suduiau: „Bateţi-i până la os! Bateţi-i până nu le-or mai rămâne sânge în vine! Să nu uite că au ţinut cu Puterea sovietică! “

În cele din urmă nu mai rămăseseră în casa atamanului decât Anisia şi învăţătoarea – o fată foarte tinără, care venise în staniţă de bunăvoie şi se străduia tot timpul să-i lumineze pe localnici: aduna femeile şi le citea din Puşkin şi din Lev Tolstoi şi prindea gândaci cu copiii. Auzi, pe vremuri ca astea să prinzi gândaci! …

Horunjul Zmiev îi strigă:

— Scoală-te în picioare, târtanco 1 învăţătoarea se ridică, şi câtva timp îşi chinui nervos buzele, fără să poată scoate un cuvânt. Apoi zise:

— Nu sunt evreică, ştii foarte bine, Zmiev. Şi chiar dacă aş fi, nu văd nicio crimă în asta…

— De mult eşti în partidul comunist? O întrebă ofiţerul.

— Nu sunt comunistă. Mi-s dragi copiii şi am socotit că-mi fac datoria învăţându-i carte… în staniţă, nouăzeci la sută din oameni nu ştiu să citească şi să scrie, vă închipuiţi…

— Îmi închipui, făcu ofiţerul. De aceea vom şi pune îndată să te bată cu vergelele...

Fata păli şi se trase câţiva paşi îndărăt. Zmiev începu să urle la ea:

— Dezbracă-te!

Chipul drăguţ al fetei tresări. Începu să-şi descheie paltonaşul cadrilat, apoi şi-l scoase, mişcându-se ca În vis... Făcu un gest cu mâna spre ofiţer:

— Ascultaţi, vă rog! Ce vreţi să faceţi?

Afară, un glas urla prelung, sfâşietor. Zmiev nu se lăsă:

— Scoate-ţi chiloţii, lepădătură!

— Canalie! Ţipă atunci învăţătoarea, cu ochii aprinşi, cu faţa înroşită de mânie. Împuşcaţi-mă, fiare, monştri! ... Dar asta n-are să treacă aşa...

Zmiev o înşfacă şi, ridicând-o în sus, o trânti de pământ. Doi cazaci îi smulseră fusta de pe ea, prinzând-o de cap şi de picioare. Ofiţerul se ridică de la masă, fără să se grăbească, şi luă biciuşca din mâna unui cazac. Pe faţa lui cenuşie se aşternu un rânjet. Ridică biciuşca şi lovi cu putere. Fără să se ridice de pe scaun, Zmiev se aplecase înainte, numărând tare:

— Una! ...

Ofiţerul lovea pe îndelete. Fata nu scotea un cuvânt.

— Douăzeci şi cinci îţi ajung, zise ofiţerul, aruncând biciuşca. Du-te acum şi plânge-te împotriva mea la ata- manul ţinutului...

Fata zăcea jos, ca moartă.

Cazacii o ridicară şi o duseră pe sus în tindă. Venise rândul Anisiei. Strângându-şi cingătoarea caucaziană, ofiţerul făcu doar un semn cu capul spre uşă. În timp ce o târau afară, Anisia începu să se zbată, înnebunită de ură. Trăgea cazacii de păr, se smucea, le muşca mâinile şi-i izbea cu genunchii. La un moment dat le scăpă din mină şi, numai zdrenţe, cu broboada căzută, se repezi la ei. Dar primi o lovitură în cap şi căzu fără cunoştinţă. Pielea de pe spate i-a fost jupuită cu vergelele, apoi cazacii o aruncară lângă trepte, la intrare. Se vede că bătăuşii credeau că muierea cea îndrăcită îşi dăduse sufletul...

Detaşamentul respectiv al căpitanului Nemeşaev făcu „ordine” în staniţă, numi un nou atarnan, încărcă câteva căruţe cu pâine coaptă, cu slănină şi cu alte lucruşoare rechiziţionate şi plecă. Toată ziua staniţa a rămas mută. Nimeni n-a aprins cuptoarele, nimeni n-a dat drumul vitelor. Noaptea, au luat foc

câteva gospodării de-ale pripăşiţilor. Printre ele a fost cuprinsă de flăcări şi gospodăria Anisiei.

Vecinii s-au temut să stingă pălălaia, deoarece, după cel dintâi foc din marginea staniţei, câţiva cazaci călări s-au îndreptat într-acolo şi s-au auzit împuşcături... Gospodăria Anisiei a ars până la temelie. Abia spre dimineaţă şi-au adus aminte vecinii: oare unde or fi copiii? Copiii Anisiei, Petruşa şi Aniuţa, care rămăseseră peste noapte în grămada de tizic, arseseră de vii. Şi vaca, şi oile, şi păsările, toate arseseră...

Oamenii milostivi au ridicat-o pe Anisia, care gemea în neştire lângă scara casei atamanului, au luat-o la ei şi au îngrijit-o. Când şi-a venit în fire peste câteva săptămâni, i-au povestit ce se întâmplase cu copiii. Anisia nu mai avea ce căuta în staniţă. Aşa le-a şi spus oamenilor care o ajutaseră. Era toamnă. De la bărbat n-avea nicio veste. Sătulă de viaţă, porni din staniţă în staniţă, cerşind pe la uşile oamenilor. În felul acesta a ajuns până la calea ferată şi a nimerit, în cele din urmă, la Astrahan, unde a fost angajată ca bucătăreasă pe vapor, deoarece la ultima escală bucătarul debarcase şi nu se mai întorsese pe bord.

Această întâmplare din viaţa ei o povesti Anisia Nazarova.

— Vă mulţumesc, tovarăşi, că m-aţi ascultat, zise ea. Acum ştiţi care mi-i năduful. Vă mulţumesc...

Îşi şterse ochii cu şorţul şi plecă la bucătăria ei. Cu- prinzindu-şi genunchii cu mâinile lor noduroase marinarii rămaseră încă multă vreme încruntaţi, tăcând. Ivan Ilici se depărtă şi se întinse mai la o parte. Înăbuşindu-şi un suspin, îşi zicea: „Aşa se întâmplă... Întâlneşti un om şi treci pe lângă el cu gândul aiurea. Dar omul acela îţi stă înainte ca o întreagă împărăţie de ruine fumegânde... “

Cu încetul, de la povestea Anisiei, gândurile îi trecură pe nesimţite la necazurile lui, pe care le ascundea cu grijă de toată lumea şi, în primul rând, de el însuşi. Slabă nădejde s-o mai întâlnească vreodată pe Daşa... E drept că omul e ca piatra. Nicio fiară nu îndură atâtea chinuri şi atâtea sfâşieri... Dar şi lumea e mare! Unde s-o cauţi pe Daşa în puhoiul acela de milioane de oameni care năvălise spre răsărit? Te pomeneşti că dobitocul cel bătrân, doctorul Bulavin, o fi luat-o cu el în străinătate... Mai ştii?

Clătinând din cap şi oftând înduioşat, Teleghin îşi aminti de

patima Daşei pentru confort, pentru lucrurile elegante, şi de avântul ei cam rece, ca spuma unui vin de la gheaţă... Era peste puterile ei, într-adevăr, peste puterile ei... Daşa fusese crescută în seră, iar acum sufla peste lume un vânt atât de aprig... Cât suferise, sărăcuţa, atunci, la Petersburg, după moartea copilului! Nu mai voia să trăiască şi se ofilea văzând cu ochii în serile îngheţate de iarnă...

Ivan Ilici nu mai ştia ce se petrecuse mai târziu cu Daşa decât din scrisoarea ei, citită atunci pe fugă. Fără îndoială că, după plecarea din Petersburg, Daşa trecuse prin multe şi înţelesese multe... Cu câtă patimă îl atrăgea atunci spre fereastră, ca să-l scape de cei care-l urmăreau: „Am să-ţi fiu credincioasă până la moarte, numai fugi, fugi mai repede..." Ivan Ilici uitase şi n-ar fi putut uita niciodată parfumul părului ei blond-cenuşiu atunci când se strânsese lângă el... „Fiinţă scumpă, neasemuită şi stranie... Eh, dar să las amintirile..."

Vremea începea să se strice. Volga se întunecase. De la nord se ridicau în straturi nori reci şi posomoriţi, iar vântul şuiera printre frânghiile catargului. Trecură pe lângă Kamâşin fără să tragă la mal, lăsând în urmă orăşelul de lemn, uitat de lume, cu grădinile lui desfrunzite de pe dealuri. Imediat după Kamâşin începea frontul Ţariţânului...

Norii lunecau deasupra Ţariţânului, aducând cu ei frigul. Vântul ridica praful şi, răsucindu-l pe loc, îl aşternea peste căsuţele de lemn îngrămădite, la întâmplare parcă laolaltă cu latrinele şi fabricile, pe malurile gata să se surpe ale fluviului, unele cu faţa spre apă, altele întorcându-i spatele. Ivan Ilici urca o stradă prăvălită, pe care torentele rostogoliseră bolovani uriaşi. Nu se vedea ţipenie de om nici pe chei, nici pe debarcaderele care scârţâiau, nici în oraş. Numai în piaţă, unde prin norii de praf se desluşea grămada cenuşie a catedralei, întâlni un detaşament înarmat. Oamenii erau îmbrăcaţi care cu ce apucase şi mergeau, tineri şi bătrâni laolaltă, întorcându-se îndârjiţi, cu spatele la vânt.

În fruntea lor păşea o bătrână slabă, cu un aer mânios, purtând, ca şi ceilalţi, chipiul soldăţesc şi puşcă pe umăr. Când ajunse în dreptul ei, Ivan Ilici o întrebă unde era statul-major. Bătrâna îi aruncă o privire încruntată şi bănuitoare şi nu-i răspunse. Întreg detaşamentul trecu grăbit şi dispăru în norii de praf.

Ivan Ilici trebuia să se prezinte la statul-major al armatei, să raporteze despre sosirea vaporului cu muniţii şi să depună documentele. Dar unde dracu să caute el statul-major? De jur împrejur nu se vedeau decât magazine cu uşile bătute în scânduri, ferestre de case nelocuite şi firme care sunau a tinichea gata să se desprindă. Ivan Ilici se ciocni pe neaşteptate de un militar cu mâna bandajată. Omul gemu de durere şi înjura printre dinţi. Cerându-şi iertare, Ivan Ilici îl întrebă acelaşi lucru: unde era statul- major. Abia atunci băgă de seamă că în faţa lui se afla Sapojkov, Serghei Sergheevici, fostul lui comandant de regiment.

— Pe unde-mi umbli aşa, ca un zăpăcit? Îl întrebă Sapojkov. Ei, bună ziua!

Ivan Ilici făcu o mişcare, ca şi cum ar fi vrut să-l îmbrăţişeze, dar Sapojkov se feri:

.

— Lasă fleacurile şi stai liniştit. De unde vii?

— Ştii? Am adus aici un vapor cu muniţii…

— Trăieşti, măi caraghiosule? Ia te uită, îţi plesnesc obrajii de sănătate! … Asta zic şi eu rus! Cauţi statul-

3 – Caivi. I ui, voi. III

Major? Apoi chiar aici e statul-major. Unde-ai tras? Nicăieri, bineînţeles… Lasă, te aştept.

Sapojkov intră împreună cu Teleghin într-o casă negustorească de piatră şi-i arătă, la etaj, încăperile statului-major.

— Te aştept, Vanka. Bagă de seamă…

Ivan Ilici mai văzuse în viaţa lui câte un stat-major: şi la Sorokin, şi la armatele de pe frontul de sud, unde nu găseai niciodată uşa care-ţi trebuia şi unde toţi min- ţeau, ca şi cum ar fi fost înţeleşi – peste tot numai fum de tutun, ţăcănitul speriat al maşinilor de scris şi din când în când, aghiotanţi plini de importanţă, în pantaloni de călărie, care ieşeau pe-o uşă şi intrau pe alta.

Aici, însă, era linişte. Găsi îndată uşa care-i trebuia. Lângă o fereastră prăfuită, care abia lăsa să pătrundă lumina, stătea ostaşul de serviciu. Ridică o faţă osoasă, suptă de friguri şi, fără să clipească din pleoapele roşii, îşi aţinti ochii asupra lui Teleghin.

— Nu-i nimeni aici, statul-major a plecat pe front.

— Dă-mi voie, atunci, să iau legătura cu comandantul. Trebuie să-i dau pe seamă, urgent, încărcătura.

Ostaşul se ridică anevoie, ca istovit de nesomn, şi se uită pe fereastră. Se vedea apropiindu-se o maşină.

— Aşteaptă puţin, zise el încet, continuând să aşeze în teancuri informaţiile şi rapoartele.

Printre ele, unele erau scrise cu creionul şi atât de stângaci, încât din cuprinsul lor nu se putea înţelege decât măreţia unor suflete simple şi bărbăteşti.

În încăpere intrară doi bărbaţi. Unul purta o scurtă de blană de miel, un binoclu trecut pe după gât şi o sabie grea de cavalerie, prinsă într-o cureluşă de piele albă, netăbăcită. Celălalt purta o mantă lungă soldăţească şi o căciulă călduroasă cu urechi, ca muncitorii din Piter, şi n-avea nicio armă. Feţele amândurora erau negre de praf. Ostaşul le raportă:

— Firul direct cu Moscova a fost reparat.

Cel îmbrăcat cu scurtă, un bărbat tânăr la chip, cu ochii căprui rotunzi şi veseli, se opri imediat:

— Minunat I

Celălalt, cu mantaua plină de noroi, îşi scoase o batistă, îşi şterse obrazul uscăţiv şi, pe cât era cu putinţă. Îşi scutură praful de pe mustăţile negre. Teleghin simţi asupră-i privirea puternică a ochilor strălucitori, cu pleoapele de jos uşor ridicate.

— Tovarăşul a venit să vă raporteze ceva, zise ostaşul.

Ivan Ilici îi vedea pe oamenii aceştia pentru întâia oară şi, neştiind cine erau, se simţea oarecum stingherit. Plantonul se aplecă la urechea lui şi-i şopti:

— Poţi să vorbeşti, tovarăşe. Sunt din consiliul militar al frontului…

Teleghin îşi scoase documentele şi dădu raportul. Auzind că a sosit un vapor cu muniţii, cei doi schimbară între ei o privire.

Cel cu mantaua luă scrisoarea de transport, iar celălalt urmărea lacom cu ochii, peste umărul lui, rândurile de pe hârtie. Gura mică i se mişca, repetând numărul cartuşelor, al obuzelor şi al benzilor de mitralieră…

Câţi oameni şi câte tunuri ai pe vapor? Întrebă cel cu mantaua.

— Zece marinari din flota Mării Baltice şi două tunuri de câmp.

Cei doi schimbară iarăşi o privire.

— Completează-ţi formularul, zise cel cu mantaua, iar la orele şaptesprezece să fii. Cu unitatea dumitale, la dispoziţia comandantului frontului.

Învârti fără prabă manivela aparatului telefonic, care scârţâi uscat, căpătă legătura, vorbi ceva cu glas scăzut şi aşeză receptorul la loc.

— Tovarăşe planton, pregăteşte imediat câteva căruţe pentru transport. Pentru descărcat, mobilizează muncitorii de la fabrica de tunuri. Supraveghează executarea şi comunică-mi.

Cei doi trecură în odaia de alături. Plantonul începu să învârtească manivela telefonului strigând înăbuşit:

— Secţia de transport... Chemaţi pe tovarăşul Ivanov. Nu mai este Ivanov? A fost ucte? Să vină atunci cine-i de serviciu. Vorbeşte statul-major al frontului.

Ivan Ilici se aşeză la masă să-şi completeze formularul. Era clar: a se prezenta comandantului însemna a pleca de-a dreptul în tranşee... Pe vapor, Ivan Ilici se deprinsese să nu facă nimic. Iar acum, scârţâind cu peniţa care se agăţa de hârtie, simţi din nou, ca în atâtea rânduri, că tot ce era liniştit, cald şi obişnuit, tot ce apăra viaţa unui om şi mica lui fericire, se mistuia într-un suspin, şi că alt Ivan Ilici apărea în locul lui: un Ivan Ilici mai simplu, mai aspru şi plin de voinţă.

Până la ora 5 mai era încă vreme. Teleghin lăsă ostaşului formularul şi ieşi pe coridor. Sapojkov se ridică grăbit de pe canapeluţa de lemn.

— Ai scăpat? Hai să mergem undeva...

Se uita la el şi zâmbea. Ivan Ilici era mai întunecat la faţă. Sapojkov însă părea neschimbat: neliniştit, crispat, ca şi cum ar fi ştiut un lucru pe care alţii nu-l ştiau. Numai că era mai tras la obraz. Faţa trandafirie i se micşorase: arăta acum ca un bătrân care pare tânăr. Teleghin îi explică cum stăteu lucrurile: trebuia să alerge pe chei, să adune echipajul şi să descarce lăzile...

— Păcat. Ce să-i faci, hai pe chei... Am tăcut trei luni, Vanea. Atâta am tăcut, încât era cât pe ce să*criu în spital *Memoriile unui fost intelectual...* Şi nici nu mal beau. Am şi uitat ce-i aceea, măi frate...

Sapojkov părea mişcat până-n adâncul sufletului de întâlnirea cu Ivan Ilici. Ieşiră împreună. Vântul îi mâna pe stradă în jos, spre Volga. Apa se întunecase şi-şi agita valurile lungi, încărcate cu spumă.

— Unde ţi-i regimentul, Serghei Sergheevici? Cum de te-ai rătăcit de el?

— Din regimentul meu n-a mai rămas nici urmă. Nu mai există în Armata a unsprezecea un asemenea regiment...

Teleghin îl privi în tăcere, îngrozit. Sapojkov începu să-i povestească, apărându-se cu mâna de praf:

— Eram în cătunul Bespokoinâi. Acolo s-a sfârşit cu noi... Ai aflat despre tragedia Armatei a unsprezecea? Comandantul suprem, Sorokin, a făcut nişte trebuşoare, că dacă l-ai împuşca de trei ori încă ar fi prea puţin, feciorul de căţea! A ascuns de armată ordinul Consiliului militar din Ţariţân, de a război prin front ca să se unească cu Armata a zecea. Doar divizia lui Şelest a executat ordinul şi s-a îndreptat spre Ţariţân, dar asta numai pentru că Sorokin a vrut să-l împuşte pe Şelest şi l-a declarat în afară de lege... Poţi să-ţi închipui: eram izolaţi de Mine- ralnâe Vodî şi izolaţi de Stavropol, unde pierea armata din

Taman... Cuprins de panică, Sorokin lepădase muniţiile încă de la Tihoreţkaia... Din dreapta ne împingea cavaleria lui Şkuro. Din stingă, cavaleria lui Vranghel. Şi noi ne îndreptam spre răsărit, în stepa fără apă... Din regimentul meu nu mai rămăsese dedt o companie. Dormeam mergând, numai să nu ne-aj ungă inamicul din urmă, ne strecuram prin vâlcele... Mâncare nu, apă nu, şi suflă un vânt ca gheaţa... Afurisită să fie stepa aceea! Se întâmpla uneori să înţepenească omul cu cal cu tot. Îl acoperea nisipul şi se prefăcea într-o movilă scitică... Aşa am ajuns până la cătunul Bespokoinâi. Nu era acolo nici suflet de om, nu ieşea un fir de fum... Cazacii îşi luaseră cu ei până şi câinii. Iar casele nu erau închise, pricepi 7 Cu uşile de perete... Băieţii s-au repezit să bea lapte. Înţelegi? Imediat au şi început să se tăvălească la pământ. Era prea târziu – n-au rămas în viaţă decât vreo treizeci de oameni. Iar când s-a luminat de ziuă, ne-au înconjurat, precum se cuvenea, şi ne-au pisat cu mitralierele...

Ascultându-l, Ivan Ilici tot lărgea pasul, până când se poticni.

— Dar tu cum de-ai scăpat?

— Dracu ştie! Am avut noroc... Am fost rănit la mână de la început – mi-o fi atins vreun nerv, sau ştiu eu ce? — Şi mi-am pierdut cunoştinţa... De-atund mi-am schimbat părerile... În timp ce mă tăvăleam cu burtă în sus, ostaşii mi-au legat pesemne mâna, m-au dus până la un stog şi m-au acoperit cu

paie... Pricepi? Au avut grijă de mine în nişte împrejurări ca acelea! ... Dacă vrei să ştii, noi nu cunoaştem, şi nici n-am cunoscut vreodată poporul nostru... Ivan Bunin Berie că e o fiară sălbatică, iar Merejkovski, că e un mitocan care ameninţă lumea... Îţi aduci aminte când am etat de vorbă în vagon? Eram eu beat, ce-i drept, dar n-am uitat nimic. Care era greşeala mea? Filosofia şi logica se corectează, ca şi tragerea la ţintă, prin cunoaşterea adâncă a conflictelor de pe drumul vieţii... Revoluţia nu-i Immanuel Kant I

— Şi ce a mai fost după aceea, Serghei Sergheevici?

— După aceea? ... Noaptea am ieşit din paie. În cătun, oamenii zbierau şi cântau – prin urmare, învingătorii erau beţi turtă. M-am poticnit de un cadavru mutilat, apoi de altul, şi totul mi s-a limpezit în minte... Am prins un căluţ şi m-am înfundat în stepă, unde am trăit câteva zile chinuitoare... M-a cules un detaşament călare de-al lui Budionnâi – în stepele Salsk există un călăreţ cu numele ăsta... M-au dus oamenii până la staţia Kuberle şi am ajuns aici, unde m-am aciuat într-un spital... Dosarul, actele, toate mi-au rămas pe arie, în palton... Îţi aduci aminte de paltonul meu? Unde-mi mai pot face acum unul ca acela...

— Ascultă, tot acolo a pierit şi Gâmză?

— Pe Gâmză îl pierdusem de mult, o dată cu convoiul de căruţe. Era bolnav de tifos exantematic.

— Rău îmi pare de el!

— Îmi pare rău de toţi, Ivan... Dar, ca să fiu sincer, mint când spun că-mi pare rău de ei... Mă deprinsesem cu regimentul şi mă simt prost că am rămas numai eu... Nu-mi pot afla locul. Am fost la statul-major şi m-am rugat să-mi dea măcar o companie... Îi înţeleg perfect, pentru ei sunt un necunoscut: n-am la mine decât livretul militar... Spune-le tu, te rog, ce ştii despre mine.

— Nici vorbă, Serghei Sergheevici...

— Sau, şi mai bine, ia-mă în detaşamentul tău, pe cinstea mea! Fie şi ca ajutor sau ca om de legătură... Uite, iar ne aşază soarta faţă în faţă... Ţi-aduci aminte cum scriam versuri în casă la tine de-i speriam pe burghezi? Nimic nu trece fără să lase urme, toate au un răsunet: faci o ştrengărie şi uiţi de ea. Şi mai târziu, când te uiţi în urmă, te pomeneşti în faţa unui tablou grandios de ţi se face părul măciucă... Ascultă, îţi mai aduci

aminte cum te-am găsit în şură la nemţi? Ce mai atac, şi cum mai tăiam în carne vie! Mi s-a rupt şi sabia atunci... Dar bine că suntem iarăşi împreună... Tu, Ivan, eşti numai sănătate, pe tine nimic nu te poate zdruncina... M-am legat, pesemne, de tine... Ascultă, unde-i nevaslă-ta?

Nu mai putură vorbi. Îi ajunseră din urmă câteva căruţe care goneau la vale, spre chei, hurducându-se cumplit.

Soarele apunea, posomorât şi uriaş, prin volbura de praf de peste acoperişuri, colorând în roşu de sânge norii oe pluteau pe cer. Deasupra Volgăi se purtau vârtejuri rare de fulgi de zăpadă. Căruţele încărcate plecaseră de mult, păzite de muncitori înarmaţi. Cheiul rămăsese pustiu. Vaporul se depărtase de lângă debarcader şi trăsese la mai, cu luminile stinse, undeva în josul apei.

Încinşi peste mantale, marinarii se adăposteau de vânt lângă debarcader, cu raniţele în spate, înarmaţi cu puşti şi grenade. Nu fumau, nici nu vorbeau. AflaserS, din ce le spuseseră muncitorii, ce se petrecea în oraşul pustiu, luminat de apusul însângerat şi tulbure. Părea că lucrurile mergeau destul de prost acolo.

Ivan Ilici aştepta hamurile şi caii pentru tunurile pe care le debarcase şi se uita mereu la ceas, îngrijorat. De câteva ori telefonase la statul-major şi aflase că hamurile şi caii fuseseră trimise de mult şi că se dăduse ordin ca detaşamentul, împreună cu tunurile, să plece de-a dreptul la gară. Stăpânind uşa împinsă de vânt, Teleghin ieşi pe puntea debarcaderului, când se pomeni faţă în faţă cu Anisia Nazarova.

— Ce cauţi aici?

Femeia tăcea, cu buzele strânse. Îşi plecă ochii sub povara privirii lui. Şalul ei ponosit şi cârpit, atât mai avea ca s-o apere de frig, era încrucişat peste piept şi înnodat la spate. Purta pe umeri un sac de pânză groasă.

— Nu, nu, nu! Se apără Ivan Ilici. Du-te înapoi pe vapor, Anisia, n-am nevoie de dumneata în detaşament.

În timp ce oamenii coborau tunurile pe schelele de debarcare până pe nisipul malului şi înhămau caii, norii se stinseră şi apă se făcu una cu malurile întunecate. Detaşamentul se puse în mişcare spre oraş, îndemnând caii înhămaţi la tunuri. Atunci Şarâghin se apropie de Ivan Ilici şi-i zise, cu glasul pe jumătate:

— Ce ne facem cu Anisia? Tovarăşii te roagă s-o îngădui pe

lângă detaşament...

Desprinzându-se de lângă roata tunului, se apropie de partea cealaltă şi Latughin.

— Tovarăşe comandant, Anisia e ca o mamă pentru noi la treburi de astea. Ştii şi dumneata cum e pe front: mai dă fuga şi ne aduce câte ceva, ne mai spală o cămaşă... Şi, pe urmă, numai la vedere pare potolită, dar are în ea multă bărbăţie... Se ţine de noi ca un căţel rătăcit. Ce poţi să-i faci? ...

Anisia mergea În urma lui Ivan Ilici. Se ţinea după detaşament, tot aşa, cu capul plecat. Şarâghin adăugă:

— S-o facem soră de caritate fără diplomă... E o slujbă frumoasă.

Ivan Ilici încuviinţă cu capul:

— Aşa-i. Şi eu vreau s-o luăm cu noi.

Latughin alergă lângă roata tunului şi începu s-o împingă, îndemnând caii care trăgeau la deal din toate puterile:

— Hâi, frumoşilor!

Nisipul ce se desprindea de pe povârniş năvăli, învă- lurindu-se furios, asupra detaşamentului. În sfârşit, roţile începură să se rostogolească pe caldarâmul străzii. Nicio fereastră nu era luminată, casele abia se desluşeau. Sârmele vuiau sus, pe stâlpii de telegraf, iar tabla firmelor se zbătea sinistru. Ivan Ilici mergea înainte, fără să-şi poată şterge de pe faţă un surâs. „Mi-au dat o lecţie. Am primit un bobârnac: halal comandant care nu-şi cunoaşte oamenii! ... Foarte bine, aşa-mi trebuie... De la Nijni şi până la Ţariţân am stat tot timpul tolănit pe-o coastă şi am ascultat prosteşte tot ce se povestea. Nu mi-am bătut capul să văd ce fel de oameni sunt palavragiu ăştia... Merg legănându-se, cu panglicuţele de la berete fluturând în vânt... De ce, fără să se fi sfătuit între ei, au legat durerea Anisiei, soarta ei amărâtă, de soarta lor? Şi asta, tocmai atunci când ni s-a poruncit să părăsim viaţa uşoară de pe vapor şi să ne ducem dracu ştie în ce întunecimi, să trecem prin vârtejurile îngheţate de nisip, ca să ne batem şi să murim... Sunt ei cine ştie ce viteji, altfel decât ceilalţi? Nu, par a fi oamenii cei mai obişnuiţi. Degeaba, nu eşti comandant de soi, Ivan Ilici... Eşti un om mediocru... Comandant bun nu e decât acela care, în cele mai grele împrejurări, ţine seama de sufletul complicat al fiecăruia dintre ostaşii care i s-au încredinţat..."

Discuţia de mai înainte cu Serghei Sergheevici şi întâm-

plarea, atât de neînsemnată în aparenţă, cu Anisia îl tulburaseră adânc. Ca întotdeauna, se înfurie pe el însuşi, reproşându-şi egoismul, nepăsarea, neatenţia şi mediocritatea lui. Gândiţi-vă doar că, în vremuri ca acestea, el se îngrăşase de trai bun, până şi Sergheevici băgase de seamă! ... în năvala de gânduri, Ivan Ilici îşi mai surprinse unul, neaşteptat, şi deodată simţi ceva cald, iar inima i se învălui o clipă în fericire. În mijlocul acestei autoflagelări se pomenise gândind: „Oare e cu putinţă ca Daşa să mă iubească iarăşi, ca altădată? ... “Dar, pufnind pe nas în mijlocul vârtejului de praf ce se năpustise asupra lui de după un colţ, alungă din minte aceste gânduri, atât de nelalocul lor acum...

În gară, Ivan Ilici primi ordin să îmbarce imediat tunurile şi să plece pe poziţiile artileriei din zona staţiei Voroponovo. Ordinul i-l dădu comandantul – o namilă de om cu ochi fioroşi, negri că nopţile de martie, purtând pe obraz o vegetaţie bogată, în chip de favoriţi. Ivan Ilici se simţi întrucâtva stingherit. Încercă să spună că el nu era artilerist, ci infanterist, şi că nu putea să-şi ia răspunderea de a comanda o baterie. Dar comandantul stărui, încet şi ameninţător:

— Ai înţeles ordinul, tovarăşe?

— L-am înţeles. Dar vreau să vă expin-...

— Comandantul n-are ce face în momentul de faţă cu explicaţiile dumitale. Ai de gând să execuţi ordinul?

„Drace, drace, cum vorbesc oamenii pe-aici! ... “îşi zise Ivan Ilici, repezindu-şi fără voie mâna la cozoroc:

— Am înţeles!

Apoi se întoarse şi o luă de-a lungul liniei.

În oraşul acela stăpânea o ordine cu totul neobişnuită. De pildă, în gările din alte oraşe trebuia să păşeşti prin săli peste burghezii travestiţi, culcaţi claie peste grămadă, peste dezertori, mujici şi femei cu desagi din care ieşea câte o coadă de cocoş sau guiţa câte un purcel. Aici gara părea pustie, ba era chiar măturată, deşi praful adus de vânt prin ferestrele sparte se aşternea gros pe placardele de pe pereţi şi pe tejgheaua de mult părăsită a bufetului. Până şi oamenii vorbeau într-un chip deosebit: scurt şi ameninţător, de parcă-şi ţineau degetul pe trăgaci.

Fără prea multă alergătură şi fără scandal, Ivan Ilici căpătă repede o locomotivă şi hârtiile necesare pentru încărcat.

Telefonă la statul-major în privinţa lui Sapojkov şi primi răspunsul: „Bine, ia-l, pe răspunderea dumitale... “Oamenii încărcau tunurile pe două platforme, luminate de felinare legănate de vânt. Stând mai la o parte, Ivan Ilici cercetă feţele marinarilor. Iată-l pe Gaghin din Novgorod, cu brazde adânci pe obrazul aspru, cu părul negru căzându-i de sub bereta cu numele vasului „Necruţătorul” trasă pe frunte până la sprâncene, Iaţi-l şi pe Baikov, cu capul rotund şi tare ca o nucă, cu barba lată şi plină de praf, ca lipită pe faţa lui mică, flecar şi beţivan, născut pe ţărmul Mării Albe. Toţi cei nouă tovarăşi se prinseseră la roţile tunului şi-l împingeau din greu pe scândurile oblice, numai Baikov când se pleca ici, când se uita dincolo: „Merge, merge, băieţi. Împingeţi, daţi-i înainte! ... “Unul dintre ei îi trase un ghiont: „Da mai pune şi tu umărul, putoare 1... “

Iată-l şi pe Latughin, din ţinutul Nijni-Novgorod, de prin pădurile Kerjeneţului, cu faţa lată şi îndrăzneaţă, cu nasul de vultur turtit, pesemne, în vreo încăierare: om de statură mijlocie, neobişnuit de puternic, inteligent, iute la mânie şi aprig în ce priveşte partea femeiască... Iată-l şi pe Zaduiviter...

— Ivan Ilici! Şi Şarâghin se apropie de el. Ştii unde vine Voroponovo ăsta?

— Habar n-am.

— E colea, alături, chiar lângă Ţariţân. Acolo-i frontul... Se zice că albii dau un iureş... Au artilerie cât lumea, au tancuri, au avioane... Iar în urma trupelor mai vin şi vreo sută de mii de cazaci cu căruţele, după pradă...

Şarâghin vorbea în şoaptă, tulburat. Ochii lui albaştri străluceau, iar gura frumoasă îi tremura, schiţând un zâmbet. Ivan Ilici se încruntă...

— Cum, tu n-ai fost niciodată într-o bătălie adevărată, Şarâghin? (Faţa băiatului se înroşi deodată până-n vârful nasului şi rămase aşa, aprinsă.) Îţi dau un sfat: ascultă cât mai puţin vorbe de felul acesta, care nu fac decât să sperie oamenii... Ai avut grijă de aprovizionarea detaşamentului?

— Am avut!

Şi Şarâghin îşi repezi palmă la beretă, ceea oe nu făcea de obicei. Faţa i se mai înseninâ. Era băiat bun, dar prea impresionabil. Nu-i nimic, cu timpul are să se dea şi el pe brazdă...

Ivan Ilici se îndreptă spre vagonul de marfă ataşat în urma

platformelor cu tunuri. Pe peron venea într-un suflet Sapojkov, ţinând subsuoară un sac şi o sabie.

— Ei, Ivan, ai vorbit?

— S-a făcut, Serghei Sergheevici! Urcă-te.

Sapojkov se urcă în vagonul de marfă. Acolo, într-un colţ, peste calabalâcul marinarilor, şedea Anisia.

Aproape de Voroponovo, o staţie pe linia ferată de vest, tunurile fură debarcate înainte de a se lumina de ziuă şi aşezate în dispozitivul unuia din divizioanele de artilerie. Acolo, Teleghin şi oamenii lui aflară că situaţia pe front era cât se poate de grea. Lângă Voroponovo, cam la zece kilometri de Ţariţân, se construia o linie de întărituri, în chip de potcoavă, care începea la nord de staţia Gumrak şi sfârşea lângă Sarepta, la sud de Ţariţân. Acest arc întărit era ultima linie de apărare. În spatele ei se întindeau un şir de dealuri scunde, apoi o câmpie în pantă, până la oraş. Retragerea nu se putea face decât 6pre Volga, în valurile ei reci ca gheaţa…

Vântul de ieri alungase norii şi-i mânase dincolo de marginea stepei, unde stăpânea o întunecime de nepătruns. Pe cer se înălţa un soare care nu încălzea. Pe câmpia netedă şi cafenie mişuna o mare mulţime de oameni: unii săpau pământul, alţii băteau ţăruşi, întindeau sârmă ghimpată sau aşezau sacii cu nisip. Dinspre Ţariţân veneau trenuri cu vagoane de marfă: din ele coborau oameni *fără număr,* care se împrăştiau şi parcă dispăreau sub pământ, iar alţii ieşeau la iveală din adine, lirându-se, obosiţi, spre staţie. Ai fi zis că fusese chemată la muncă – de voie de nevoie – toată populaţia oraşului în stare să ţină în mină o lopată.

Una din aceste echipe, vreo cincisprezece oameni, cetăţeni de toată mâna, femei şi bărbaţi, sub comanda unui bătrânel mărunt, inginer militar, se apropie de poziţia bateriei lui Teleghin.

— Cetăţeni! Strigă bătrânelul cu glas răguşit, scoţându-şi mustăţile albe din fularul de păr de cămilă, trecut de mai multe ori în jurul gâtului. Misiunea domniilor-voastre e simplă: trebuie să ridicaţi parapetul cu şaizeci şi patru de centimetri. Luaţi pământ de colea şi aruncaţi-l dincolo, până la semnul de pe ţăruş… Aşezaţi-vă la un pas depărtare unul de altul şi puneţi-vă pe lucru, toţi ca unul.

Ca să-i îndemne, îşi bătu una de alta mâinile lui mici,

învineţite de frig, apoi sări sprinten din şanţ. Cetăţenii îl petrecură cu priviri indignate. Una din femei îşi clătină obrazul plin şi-i strigă, în timp ce el se depărta:

— Ruşine să-ţi fie, Grigori Grigorievici, ruşine să-ţi fie!

Ceilalţi rămaseră locului cu lopeţile în mână, de parcă acestea ar fi fost înseşi uneltele mârşave ale dictaturii proletare. Numai un tinerel, cu mărul lui Adam proeminent şi cu buzele groase, pe care-l interesau nespus poziţiile de luptă se apucă să scormonească p&mântul. Dar ceilalţi interveniră, şuierând printre dinţi:

— Ruşine, Petea! Opreşte-te imediat!

Şi începură să vorbească toţi deodată, adresându-se unui bărbat cu obrazul galben şi nelinişţit, care pfnă atunci stătuse cu ochii închişi, clătinându-se puţin pe picioare. Mantaua lui de uniformă – uniforma Departamentului Instrucţiunii Publice – era încinsă, demonstrativ, cu o frânghie.

— De ce n-ai deschis gura, Stepan Alexeevici? Te-am ales... Aşteptam să faci ceva.

Omul îşi ridică pleoapele cu un aer de martir, şi obrazul lui avu o tresărire, ca un tic nervos.

— Voi vorbi, domnilor, dar nu cu Grigori Grigorievici. Toţi trebuie să ne îmbrăcăm în doliu după Grigori Grigorievici al nostru...

În acest moment, câţiva bulgări căzură de pe parapet, şi deasupra şanţului se ivi botul unui cal care-şi muşca zăbala cu dinţii. Din şa se aplecă şi călăreţul: un bărbat lat în spate, bărbos şi cu obrajii rumeni, purtând pe cap o căciulă de Cuban. Făcu ochii mici şi întrebă, ironic:

— Ce este, cetăţeni? Nu puteţi ajunge la o înţelegere? Mă rog, săpaţi, ori nu săpaţi?

Atunci Stepan Alexeevici cel nervos, cu mantaua de uniformă încinsă cu frânghie, făcu un pas înainte şi, înălţându-şi capul spre călăreţ, îi răspunse cu o blin- deţe convingătoare, aşa cum obişnuia să vorbească cu copiii la lecţie ţ

— Dumneata, tovarăşe, eşti, pe cât înţeleg, un şef mai mare... („Ehei! “dădu vesel din cap călăreţul, iar cu mâna înmănuşată bătu de câteva ori peste gât calul, care frământa cu copitele pământul de deasupra şanţului.) Tovarăşe, în numele grupei noastre, mobilizată cu sila astă-noapte pe baza unor liste necunoscute de nimeni, protestez categoric!

— Ehei! Repetă călăreţul cel bărbos, de data aceasta ameninţător.

— Da, protestăm! Glasul lui Stepan Alexeevici se frânse la notele de sus. Dumneavoastră siliţi oameni care nu-s deprinşi cu munca fizică să vă sape tranşee... Ca în cele mai negre timpuri ale domniei bunului-plac! ... Asta se cheamă samavolnicie!

Obrazul îi tresări. Închise ochii, deoarece vorbise prea mult, şi clătină din cap. Îşi mai ţinea încă faţa galbenă îndreptată în sus, spre omul din şa. Călăreţul îl privi printre gene, nările lui largi fremătară şi-şi strânse gura, dreaptă ca o tăietură de cuţit. Descălecă, sări în tranşee şi, scuturându-şi cu palma pantalonii de cavalerist, răspunse:

— Exact! Dacă nu vreţi s-o faceţi de bunăvoie, vă vom sili noi să apăraţi Ţariţânul! De ce te indignezi? Hei, care îmi dă o lopată?

Şi întinse, fără să se uite la nimeni, mâna lui mare, în mănuşa cafenie. Femeia cea plinuţă şi cu faţa rotundă îi dădu repede lopată şi, nedumerită, nu-şi mai luă ochii de la el.

— De ce să ne certăm? Nu e la mijloc decât o neînţelegere. Implanta lopata în pământ şi, umplând-o, o săltă cu putere sus, pe parapet. Noi ne batem, voi ne ajutaţi: avem doar acelaşi duşman! Cazacii n-or să cruţe pe nimeni: pe mine or să mă jupoaie de viu, pe voi or să vă bată cu vergelele până la sânge, iar pe alţii or să-i spintece cu sabia...

Din făptura lui, sănătatea şi puterea iradiau, aşa cum iradiază căldura din sobă. După ce mai azvârli câteva lopeţi de pământ, aruncă o privire iute asupra oamenilor.

— Ia hai, urmă el, bătând peste umăr pe tânărul cel cu mărul lui Adam proeminent şi pe altul, un băiat drăguţ, cu un aer prostănac şi cu gene ca de paie. Ia hai să le arătăm noi cum trebuie să lucreze!

Zâmbind stingheriţi, tinerii începură să sape şi ei şi să arunce pământul sus. Alţi câţiva ridicară din umeri şi se puseră şi ei pe treabă. Doamna cea cu faţa rotundă îşi spuse şi ea cuvântul:

— Apoi, dacă-i vorba aşa, ia să încerc şi eu! Şi se poticni în lopată, gata să cadă.

Comandantul cel bărbos o sprijini imediat. Doamna se înroşi şi se înveseli: pesemne că o strânsese cam tare. Stepan Alexeevici era în primejdie de a rămâne singur.

— Mă rog, mă rog... zise el cu glasul subţire. Dar cum se

împacă revoluţia cu constrângerea, tovarăşe? ... Revoluţia respinge doar, înainte de toate, ideea de constrângere!

— Revoluţia, tună şeful cel bărbos, revoluţia foloseşte violenţa împotriva duşmanilor celor ce muncesc, şi prin această violenţă se realizează ea însăşi. S-a înţeles?

— Permiteţi, permiteţi... Dar asta contravine moralei...

— Proletariatul vă constrânge tocmai pentru a elibera lumea întreagă de constrângere...

— Permiteţi, permiteţi...

— Nu! Răspunse cu tărie comandantul. Nu mai permit nimic! Începi să-ţi faci de cap. Asta înseamnă sabotaj. Pune mâna pe lopată! Prin urmare, tovarăşi, pot să mă bizui pe voi că pe la ora unsprezece am gata parapetul? Ei, să fie într-un ceas bun! La revedere...

Marinarii ascultau de la distanţă toată această discuţie şi se prăpădeau de râs. După ce şeful artileriei armatei a zecea plecă, se apropiară de intelectuali să le dea ajutor, că nu cumva să le scadă entuziasmul...

IV

Regimentul lui Piotr Nikolaevici Melşin se retrăgea, împreună cu întreaga divizie, pe partea stângă a Donului, apărându-se zi şi noapte de unităţile înaintate ale coloanei a doua din armata Donului, bine aprovizionată cu muniţii şi organizată ca armată regulată. Oamenii din regimentul lui Melşin erau istoviţi de lupte şi de marşuri de noapte, lipsiţi de hrană caldă, de somn şi de odihnă. Cazacii lui Krasnov cunoşteau bine fiecare râpă, fiecare baltă din stepă, şi-i împingeau acolo unde le venea lor bine. Unităţile de puşcaşi începeau schimbul de focuri de cum se lumina de ziuă, ca să atragă în altă parte atenţia regimentului, iar sotniile de călăreţi, furişându-se prin râpe şi vâlcele, năvăleau pe neaşteptate din flancuri, îndârjite, cu urlete şi şuierături.

Melşin le spunea ostaşilor:

— Totul e să ne ţinem firea, tovarăşi. Unirea în cuget, asta e puterea noastră. Loviturile lor nu-s mare lucru pentru noi: doar ştim pentru ce ne batem, şi moartea nu-i uşoară. Cazacul e viteaz, dar lacom: el nu vrea să-şi dea viaţa, vrea pradă... Şi mai mult decât la orice, el ţine la calul lui.

Compania lui Ivan Gora mergea în ariergardă, acoperind convoaiele de căruţe. Toate căruţele erau pline cu răniţi. Nici nu

puteai să-i laşi, nici n-aveai unde. Cazacii din staniţe nu luau prizonieri: pe toţi cei rămaşi în urmă, dacă purtau steaua roşie, îi dezbrăcau până la piele şi-i tăiau. Aşa făceau şi cei călări, şi cei pedeştri. Apoi plecau încântaţi, uitându-se îndărăt la cadavrele sfârtecate cumplit şi ştergându-şi săbiile de coama cailor.

Niciodată nu se mai pomenise pe Don o ură atât de înverşunată ca acum. Prin staniţele bogate – Vioşen- skaia, Kurmoiarskaia, Esaulovskaia, Potiomkinskaia, Ni- jne-Cirskaia, Ust-Medvedinskaia – veneau agitatori din Novocerkassk, iar uneori venea însuşi atamanul Krasnov în persoană. „Cercul salvării Donului" se aduna în dangăt de clopote şi, după obiceiul din bătrâni, propagandiştii îşi scoteau căciulile şi se închinau, chemând căzăcimea să-şi ascută săbiile şi să pună piciorul în scară: „A sosit ceasul tău. Ridică-te, Donule liber! ... Să năvălim ca un nor de groază asupra Ţariţânului, să nimicim cuibul blestemat al comuniştilor şi să măturăm de pe Don molima roşie... Ei nu vor să lase Donul în belşug şi veselie! Vor să ne ia hergheliile şi cirezile, pământurile noastre vor să le dea mujicilor venetici din Tuia şi Orei, iar femeile noastre să le prăvălească în paturile lor; iar pe voi cei din staniţe, voinicii, sarea pământului de pe Don, vor să vă trimită la muncă în mine, pe vecie... Nu-i lăsaţi să pângă- rească lăcaşurile Domnului, apăraţi altarele patriei voastre! Nu vă cruţaţi vieţile... Iar atamanul marii Armate a Donului o să vă dea Ţariţânul pentru trei zile şi trei nopţi... "

Comandantul de companie Ivan Gora – un bărba- înalt şi cam adus de spate, cu obrazul negru de nesomr

— Se deprinsese de la o vreme cu cazacii călări care patrulau la marginea stepei. Le aflase năravul şi nu-şi mai înşira lanţurile de trăgători la Întâmplare, ci le poruncea ostaşilor să meargă înainte, fără să se abală din drum.

Înainte mergea convoiul de căruţe – strâns, osie lângă osie. După el venea, clătinându-se, lanţul de ostaşi

— Zdrenţuiţi, traşi la faţă, privind doar pământul de sub picioarele lor. În urma tuturor păşea, ca beat, Ivan Gora. Cu o jumătate de an înainte fusese un om puternic. Acum, însă, începuse să simtă rana de topor de la cap, pe care o primise astă-vară, într-o şură, când se dusese să rechiziţioneze prisosul de cereale, ca şi cealaltă rană, primită în lupta de lângă Lihăia. Uneori era vioi, dar alteori aţipea mergând. Prin ceaţa ce i se lăsa înaintea ochilor, i se năzărea câte o amintire mângâietoare:

câţiva oameni stau, în amurgul de vară, pe nişte bârne. Peste capetele lor zboară liliecii... Sau un locşor verde, plin de buruieni, iar deasupra o pernă cu faţa de cât. Pe pernă şade Agripina şi râde... Dar alunga repede vedeniile acestea, se oprea şi-şi îndrepta puşca pe umăr. Îşi ridica pleoapele grele şi se uita la oamenii care înaintau, la căruţele cu răniţi care se hurducau, la stepa arsă şi netedă, care-i apăsa sufletul: chiar de-ai străbate-o dintr-un capăt până-n celălalt, tot n-ai întâlni un copăcel, niciun stâlp de telegraf... Se întindea, roşcată, monotonă şi parcă ţi se clătina sub picioare... Când se poticnea, Ivan Gora scutura din cap: „Eh, ce bine-ar fi să merg pe lângă vreo căruţă, să mă ţin cu mâna de marginea ei şi să aţipesc o clipă în mers! ... “

Dar uite-i, iarăşi! Câţiva călăreţi mici-mititei se adună în pâlc la marginea stepei şi se aud împuşcături. Gloanţele şuieră aşa de nevinovat...

— Treziţi-vă, tovarăşi, şi luaţi seama! Hei, cei de la căruţe, nu dormiţi L.

În convoi, într-o căruţă, stătea Agripina, soţia lui, rănită la o mână. În urma aceleiaşi căruţe mergeau Daşa şi Kuzma Kuzmici.

Prin întuneric începură să răsune strigăte prelungi. Convoiul se opri. Daşa se lăsă dintr-o dată pe marginea căruţei şi-şi sprijini capul pe mână. În starea de amor- teală care-o cuprinsese, îl auzi pe Ivan Gora cum se apropie şi vorbea încet cu Agripina lui:

— Ce-aş mai fuma! Cad din picioare...

— De ce ne-am oprit?

— Odihnă până la ceasurile cinci.

— Cine ţi-a spus?

— A trecut un ostaş călare.

— Lasă-ţi capul pe genunchii mei, Vaniuşa, poate adormi un pic.

— Parcă-i chip să dormi! ... Te lasă el, duşmanul, să dormi! Băieţii noştri s-au întins pe unde-au apucat. Dar tu de ce nu dormi, Gapa? Te doare mâna?

— Mă doare.

Căruţa scârţâi uşor. Omul îşi trase femeia spre el. Oftă adânc, ca un cal obosit.

— Călăreţul care-a trecut spunea că peste Don, lângă Kalaci şi Nijne-Cirskaia, vine multă armată de-a lor. În urma regimentelor

vin popii cu prapurii şi aduc butoaie cu vodcă. Cazacii coboară la atac beţi, curaţi casapi…

— Mănâncă o bucăţică de pâine, Vaniuşa…

El începu să mestece încet. Înghiţind cu greutate, vorbi ca-n somn:

— Am ajuns aproape de Don. Pe-aici, pe undeva, trebuie să fie un pod plutitor. Cazacii l-au tras pe malul celălalt. Poate că de asta ne-am şi oprit…

Căruţa se legăna din nou. Ivan Gora se depărtă, călcând greoi. Toţi tăceau – şi oamenii, şi caii. Daşa respira cu nasul vârât în mânecă… Ar fi dat totul pentru o clipă ca asta, de mângâiere aspră, cu omul care-i era drag… „Ce suflet rău şi pizmaş am 1 Ce gândeam pe vremuri? Ce aşteptam? Omul care mi-a fost drag era alături de ifiine. Nu l-am păstrat, l-am pierdut pentru totdeauna. Acum în zadar cheamă inima mea şi strigă.: «Ivan Ilici, Vanea, Vaniuşa…»”

O trezi Kuzma Kuzmici. Era culcată jos, sub căruţă, cu obrazul ascuns în mânecă. Se auzeau împuşcături. Zorile se înălţau, verzui. Era atât de frig, încât Daşa, clănţănind din dinţi, îşi suflă în degete, să şi le încălzească.

— Daria Dmitrievna, ia-ţi repede trusă şi hai j Avem răniţi…

Împuşcăturile se auzeau în jos, pe râu, sonore în liniştea dimineţii. Daşa se ridică greu, buimăcită de somnul acela scurt pe pământul rece. Kuzma Kuzmici îi îndreptă brasarda de sanitară, alergă câţiva paşi înainte, apoi se întoarse…

— Calcă mai sprinten, drăguţă… Ai noştri sunt colea, aproape… l-auzi, parcă geme cineva pe-aici? Nu?

Alergă înainte, se oprea şi-şi întindea gâtul, ascultând. Daşa nu dădea nicio atenţie agitaţiei lui. Îi era silă de el: prea era fricos.

— Apleacă-te!, drăguţă! N-auzi cum şuieră gloanţele!

Toate acestea Kuzma Kuzmici le inventase singur:

Nici nu gemeau răniţi, nici nu şuierau gloanţe. Lumina zorilor se aprindea mai vie. În faţa lor se întindea un văl alb – părea că râul îşi ieşise din albie. Deasupra apei şi peste sălciile desfrunzite şi scunde de lângă mal se aşternuse ceaţa grea, de toamnă. În ceaţa aceea, cufundat până la brâu, ca în lapte, stătea Ivan Gora. Mai departe se desluşea un ostaş cu căciulă înaltă, apoi încă unul, şi încă unul, înecaţi şi ei în ceaţă până la brâu. Toţi se uitau spre malul drept, malul cel înalt al Donului,

până la care nu se ridica ceaţa. Acolo, peste tufărişul negru, se înălţau drept în sus nenumărate fumuri. Nu adia niciun pic de vânt.

Văzând fumurile Kuzma Kuzmici făcu ochii mari. Părea că se înăbuşă de entuziasm.

— Priveşte, Daria Dmitrievna! Sunt cele o sută de mii de căruţe care merg în urma armatei, după pradă... E Bătăi, sunt nomazii, poloveţii! ... Uite cai deshămaţi, uite căruţe... Priveşte cum stau bărboşii lângă ruguri, cu cuţitele în tureatcă... Cum de nu te uiţi, Daria Dmitrievna: numai o dată în viaţă poţi avea asemenea spectacol!

Daşa nu vedea nici căruţe, nici cai, nici cazaci stând pe lângă focuri. Totuşi, se înfricoşă. Ivan Gora se întoarse spre ei şi le făcu semn cu mâna să se aplece jos, în ceaţă. Cu ochii parcă aţintiţi pe paginile unei poveşti minunate, Kuzma Kuzmici începu să mormăie:

— Aşa ceva să le arătăm noi intelectualilor noştri! Doamne, e ca un vis greu de povestit... Voiau constituţie, voiau să conducă poporul rus... Măi, măi, măi! Inventau basme: că poporul e răbdător nevoie mare, că-i leneş, că de-abia se mişcă şi-i cu frica lui Dumneze.I. Măi, măi, măi! Şi când colo, uite-l cum e, poporul: stă în ceaţă până la brâu, neînduplecat şi cu mintea trează, conştient de soarta lui, cu ochii aţintiţi asupra hoardelor polovţiene... Stau aici, gata de luptă, puteri atât de uriaşe cum nu s-au mai pomenit nicicând în istorie...

Deodată, focuri îndepărtate de puşcă şi rafale de mitralieră sfâşiară liniştea. Kuzma Kuzmici se poticni la jumătatea vorbei. Ivan Gora, care stătea în acelaşi loc, îşi întoarse capul. În vale, pe râu, răsunară două explozii scurte, şi îndată după aceea se revărsă prin ceaţă, către cer, lumina roşie a unui incendiu. Ţipete răzbătură până la ei, de departe, iar împuşcăturile se înteţiră din nou.

— Aş putea să jur că ai noştri au dat foc podului plutitor dincolo, pe malul celălalt! Şi Kuzma Kuzmici îşi înălţă capul din ceaţă. Doamne, ce mai măcel trebuie să fie acolo, ce mai măcel!

Ivan Gora şi lanţul ostaşilor lui se aplecară şi, alergând spre mal, dispărură în tufăriş. Zorile pâlpâiau acum din plin deasupra stepei. Ceaţa se rări şi se risipi, sfâşim- du-se printre crengile goale ale tufişurilor. Lângă mal, pe râu, acolo unde mai stăruia

încă, se porniră deodată strigăte atât de cumplite, încât Daşa îşi îndesă pumnii peste urechi, să nu le mai audă, iar Kuzma Kuzmici se trânti la pământ.

Se auzeau lovituri, zăngănit de săbii, împuşcături, vaiete, plescăitul apei şi exploziile grenadelor de mână.

Apoi, Ivan Gora se ivi din tufişuri. Înghiţea aerul, respirând greu. Nu mai avea şapcă pe cap. În schimb, ţinea în mână două chipie căzăceşti, cu bandă roşie. Se apropie de Daşa şi-i zise:

— Trimit îndată tărgile. Dumneata dă fuga la apă, trebuie să pansezi doi tovarăşi…

Se uită la chipiele pe care le ţinea în mână, aruncă unul, iar pe celălalt şi-l îndesă, pe neaşteptate, până peste sprâncene.

— Voiau să ne înconjoare cu bărcile. Du-te, nu te teme, le-am făcut noi de petrecanie la toţi…

Între staniţele Nijne-Cirskaia şi Kalaci, malurile Donului erau pline de vuiet. Pe trei poduri plutitoare, pe bacuri trase din mâl în mâl şi în bărci treceau regimentele călări şi pedestre ale marii Armate a Donului. Treceau în formaţie de marş sotniile de călăreţi în tunici noi, cu beretele pe-o ureche şi cu moţurile de păr scoase în frunte, cum e obiceiul şi cum spun dntecele vechi. Steguleţe de toate culorile se înălţau în vârfuri de suliţe, apa împroşca printre bârnele podului, sub copitele cailor tineri, care priveau ponciş, cu spaimă, Donul cu valuri cenuşii.

Bărcile lungi pluteau de-a curmezişul râului, încărcate cu infanterişti tinerei, cărora încă nu le dăduseră tuleiele în barbă şi care se uitau cu gurile căscate la îngrămădirea aceea de cazaci, de cai şi de căruţe. Săreau în apă, părăsind bărcile, şi se căţărau pe malul povâmit, unde se aşezau în front cu puşca la picior, smulgându-şi căciulile de pe cap. Diaconi cu pletele în vânt mugeau că fiarele, zăngănind din cădelniţe. Protopopii, ca nişte clopote aurite în odăjdiile lor bogate, blagosloveau oştile.

Pe vârful unei movile, în fruntea coloneilor şi a gărzii, sub drapel, stătea comandantul – generalul Mamontov – supraveghind trecerea râului. Toată lumea putea să-l vadă în dolmanul lui căzăcesc, negru, de campanie, ca turnat în şa pe un cal sur-argintiu, care scormonea ţărâna cu copita. Oamenii treceau cântând, tobele duruiau şi cozile de cal din vârful tuiurilor se înălţau în văzduh. La răsărit, în stepa cafenie, acoperită cu praful stârnit de trupele în mers, tunurile bubuiau adânc.

Comandantul îşi ridică mâna de care-i atâma cravaşa, îşi puse palma streaşină la ochi, să-i ferească de soare, şi privi avioanele cu aripile uşor înclinate, care pluteau, depărtându-se. Le numără şi le urmări până când dispărură, tot mai jos, la orizont. Pe lângă movilă trecură obuzierele grele, abia debarcate de pe vapor. Scuturile şi ţevile lor erau vopsite în linii frânte, iar caii zbârliţi, de toate culorile, mici şi cu picioarele păroase, goneau în galop greoi. Călăreţii bărboşi făceau pe grozavii şi-i băteau cu nuielele. Încă nu se aşezase praful în urma lor, când trecură tancurile uriaşe, din foi de tablă nituite şi cu

Dotul ridicat în sus. Comandantul le numără şi pe ele: zece monştri de oţel, care aveau să strivească bestiile roşii pe străzile Ţariţânului... Apoi, comandantul coborî movila în trap şi porni de-a lungul malului, urmat, la jumătate lungime de cal, de purtătorul de drapel, care parcă avea grijă să-i ţină umbră cu steagul negru-albăstrui ce flutură în vânt.

Se îmbarcau mereu tot alte trupe, podurile plutitoare aduceau care cu fân şi cu tot felul de bunuri de-şle oştirii. Lângă locul de trecere aşteptau căruţe, bri^ţi şi furgoane mari, din cele cu care se cară snopii de pe câmp. În jurul lor stăteau liniştiţi sau umblau domol încoace şi încolo respectabilii locuitori ai staniţelor. Unii* se aşezau pe lângă focuri, gustând din merinde: erau cazacii care se îndeletniceau cu negoţul, trimişi de staniţe pe la unităţi, sotnii sau regimente. Ei administrau gospodăria unităţilor şi luau în primire prada în bani, vite, grâne, furaje sau orice alte lucruri trebuitoare: îmbrăcăminte, plăpumi, perne, saltele de puf, oglinzi, arme... Din această pradă îşi îndestulau sotniile cu furaje şi hrană şi, dacă era nevoie, cu haine şi arme. Iar ceea ce prisosea se trecea într-o listă, se încărca în căruţe şi se trimitea în staniţe, sub paza băieţandrilor sau a femeilor.

Mamontov trecu pe lângă cătunul Râcikov, unde jumătate din gospodării erau arse şi ariile negre de scrum, apoi o luă de-a lungul liniei ferate, aşteptând să se apropie, din dreapta Donului, un tren blindat.

Armata Donului, având douăsprezece divizii de cavalerie şi opt de infanterie, începuse ofensiva pe cinci coloane.

Şi toate cele cinci coloane înaintau nestăvilite spre cea din urmă linie de apărare a Ţariţânului. Pierzând legătura cu unităţile de la nord şi de la sud, cea de-a zecea Armată Roşie se retrăgea, concentrându-se într-un front din ce în ce mai îngust.

Cele cinci divizii ale ei, cu un efectiv redus, îşi cheltuiau cele din urmă gloanţe şi cele din urmă puteri.

Consiliul militar suprem al republicii, care în zilele acelea s-ar fi cuvenit să-i dea un ajutor real, era paralizat în acţiunile sale de o trădare misterioasă, bine camuflată, ce se vădea atât în extrema lâncezeală a tuturor mişcărilor, cât şi în faptul că socotea operaţiunile de la Ţariţân drept secundare şi lipsite de caracter decisiv, iar atitudinea Consiliului militar din Ţariţân, drept simplă panică.

Ţariţânul fusese lăsat să se apere de cazaci cu propriile lui puteri.

Consiliul militar al Armatei a zecea dădu, în vremea aceea, două ordine: întâiul, ca toate vapoarele, şlepurile, bărcile şi podurile plutitoare să fie duse la nord de Ţariţân, ca să nu-i treacă nimănui prin minte că trupele ar putea să se retragă pe malul stâng al Volgăi, iar al doilea, un ordin pe armată: până la noi hotărâri, nimeni * nu părăseşte poziţia. Cine se retrage e împuşcat..

În bateria lui Teleghin, prima jumătate a zilei trecu liniştită. Dincolo de orizont se mai auzea câte un bubuit, dar câmpia rămânea pustie. Marinarii îşi săpau adăposturi. Fără să întrebe pe nimeni, Anisia plecă la gară şi se întoarse peste vreo trei ceasuri cu doi saci. Abia îi putea duce: într-unul avea pâine şi în celălalt pepeni. După ce goli sacii, îi aşternu la pământ, între tunuri, rupse pâine şi tăie fiecare pepene în patru.

— Mâncaţi! ...

Iar ea se trase la o parte, modestă şi mulţumită, uitându-se cum se îndopau cu pepeni marinarii flămânzi. Fără să se şteargă la gură, băieţii înfulecay, ridicând-o în slava cerului.

— Bravo, Anisia!

— Ehei, multe parale face o femeie ca asta...

— Poţi să cutreieri ţări şi mări, şi alta ca ea nu mai găseşti!

Totdeauna gata să se amestece în vorbă, Şarâghin vorbi şi el, aşezat:

— Are iniţiativă, şi asta face mai mult ca orice...

Marinarii îşi ridicară obrajii din feliile roşii şi se porniră pe râs toţi deodată. Şarâghin se încruntă, se ridică în picioare şi apucă o lopată.

— Vă propun, tovarăşi, să săpăm un adăpost anume pentru Anisia. Suntem datori să avem grijă de tovarăşi ca ea...

Marinarii au râs cât au râs, apoi au săpat în spatele bateriei, într-o vâlcea, o tranşee mai mică pentru Anisia, să aibă unde se adăposti dacă începe bombardamentul. După aceea n-au mai avut de ce să se apuce. Cek vreo sută de obuze, descărcate de pe vapor, fuseseră aşezate, rânduri-rânduri, lângă tunuri, puştile şterse şi curăţate. Sapojkov organizase legătura cu postul de comandă al divizionului. Marinarii se tolăniră la soare, în fundul unei vâlcele: „Acum poţi să vii la noi, generale Ma- montov… “

Jos, pe afet, Ivan Ilici răsucea şi rupea între degete un fir uscat de iarbă. Nu se avânta în cugetări înalte. Îi era dragă lumea aceea mică, în care oamenii se adunaseră din toate colţurile pământului, atât de deosebiţi între ei, dar atât de prieteneşte uniţi prin soarta lor, a tuturor. Un om ca Serghei Sergheevici, despre care ai fi jurat că nu s-ar putea lipi de nimeni chiar de l-ai unge cu clei, un om cu gândurile totdeauna zbârlite, s-a făcut dintr-o dată folositor tuturor: şi-a găsit locul în viaţa obştească. Acum s-a cuibărit lângă roată şi sforăie. Şarâghin, ambiţios, nu prea deştept, dar stăruitor, cu sufletul senin şi lipsit de umbre, doarme în linişte, culcat pe-o parte, cu pumnul sub obraz. Zaduiviter, care s-a tolănit boiereşte pe nisip, expunându-şi la soare faţa lui frumoasă, dar cam din topor, e un mujic viclean, îndrăzneţ şi calculat: dac-o fi să trăiască, o să se întoarcă acasă gospodar… Celălalt voinic, Latughin, de prin pădurile Kerjeneţ, sforăie zdravăn sub bereta trasă peste obraz; e un om mai complicat; lipsit de viclenie – nici n-are nevoie de ea – nu ştie singur ce are de făcut cu revolverul şi cu grenadă de mână…

Doisprezece oameni şi-au încredinţat viaţa în mâinile lui, ale lui Ivan Ilici. Consiliul militar i-a încredinţat bateria într-un moment atât de greu, de răspundere… E drept că se pricepe puţin la matematici, totuşi trebuia să le spună mai hotărât că nu ştie să comande o baterie…

— Ascultă, Gaghin, ştie careva dintre voi să calculeze unghiurile de ochire? Că, vezi, n-avem telemetru…

În picioare pe o ridicătură de pământ, Gaghin se uită peste parapet în stepă. Auzindu-se strigat, întoarse capul.

— Telemetru? Repetă el posomorât, învăluindu-l pe Teleghin în căutătura ochilor săi negri. Ce nevoie ai de telemetru? Unghiul şi punctul de ochire ni se dau, prin telefon, de la postul de comandă.

— Aha, aşa-i...

— Cunoaştem noi povestea: unghiuri de teren, puncte de ochire, focoase fuzante... dar nu despre asta-i vorba, tovarăşe Teleghin... Bătălia are să fie cumplită şi fără telemetru, are să fie înverşunată... Să-ţi înfăşuri maţele pe mână, ca să nu te împiedici în ele, şi să tragi la cel din urmă obuz, la asta trebuie să gândeşti! ... Vino încoace, să vezi ceva...

Teleghin se urcă lângă el pe treapta de pământ. Canonada se înteţea, părea că se apropie. Orizontul era învăluit, atât la apus, cât şi la sud, într-o ceaţă fumurie. Uitându-se acolo unde-i arăta Gaghin cu degetul, desluşi grupuri mici de oameni şi şiruri de căruţe lunecând, dinspre nord, pe câmpie.

— Fug ai noştri! Îi explică Gaghin, arătând cu capul fumul uriaş ce se înălţa ca o ciupercă la sud, către Sare- pta. De mult mă tot uit şi văd cum trec în goană, mereu într-acolo, mii şi mii de oameni... Vezi exploziile? Înainte nu erau... Astea-s tunuri grele. N-ar fi mare lucru să-l vedem pe general aici, spre dimineaţă...

Ivan Ilici mai cercetă o dată gospodăria bateriei. Numără obuzele şi cartuşele – nu erau decât două încărcătoare de fiecare puşcă. Îl neliniştea mai ales faptul că bateria rămăsese descoperită. La vreo două sute de stânjeni de acolo se desluşeau tranşeele proaspăt săpate, dar în ele nu se vedea nicio mişcare: unităţile trupelor roşii se înşirau mult mai departe. Se lăsă jos, lângă Sapojkov. Obrazul lui Serghei Sergeevici era crispat, ca şi cum pentru el nici somnul n-ar fi fost un lucru tocmai uşor...

— Serghei Sergheevici, iartă-mă că te necăjesc... Dă-mi legătura cu comandantul divizionului.

Sapojkov îşi deschise ochii tulburi.

— La ce folos? Doar am primit dispoziţii să nu tragem. Când o trebui, or să ne comunice ei... De ce te frământi? Se târî spre roată şi căscă, dar se vedea bine că se preface. Mai bine te-ai culca şi ai trage un pui de somn. Ar fi cel mai cuminte lucru.

Ivan Ilici se întoarse pe ridicătura de pământ şi rămase multă vreme nemişcat, cu mâinile proptite de pa rapet. Soarele uriaş, de un portocaliu-închis, se cufunda în negura ridicată dincolo de orizont de copitele nenumăratelor regimente căzăceşti. Umbra nopţii se lăsă peste clmpie. Mişcarea trupelor nu se mai desluşea. Dedesubtul luceafărului de seară, la apus, cerul se

prefăcuse într-o ţară fantastică pe malul apelor verzi ale unei mări... În ţara aceea se înălţau turnuri chinezeşti. Unul dintre ele se desprinse şi începu să plutească, prefăcându-se întâi într-un cal cu două capete, apoi într-o femeie care-şi frângea mâinile.

Părea că ar fi de-ajuns să ieşi din această văgăună şi, păşind uşor, cum păşeşti în vis, să zbori până în acea ţară a minunilor. E cu putinţă, oare, ca vedenia aceea să se fi arătat zadarnic, să nu însemne nimic pentru tine în clipa luptei aprige pe viaţă şi pe moarte? ...

Serghei Sergheevici îi întrerupse gândurile, plinându-i mâna pe umăr.

— Care va să zică, omule, cai verzi pe pereţi... Măi, omule, măi, nu-ţi mai zgâi ochii la stele! Asta se cheamă idealism, Vanka... Hai să răsucim oleacă de mahorcă. Am furat un pachet când eram în spital şi l-am păstrat să-l fumez înainte de-a muri...

Vorbea, ca totdeauna, cu ironie, deşi în brazdele amare din jurul gurii şi în privirile ostenite ale ochilor se desluşea o tristeţe ascunsă. Îşi răsuciră câte o ţigară şi începură să fumeze: Teleghin fără să tragă fumul în piept, Sapojkov trăgându-l cu zgomot.

— Ce, te-ai apucat să-ţi cânţi prohodul? Îl întrebă, încet, Teleghin.

— A început să-mi fie frică de moarte... Mă tem de un glonte în cap. În altă parte nu mă ucide. Insă de cel din cap mă tem. Capul nu-i ţintă, el e făcut pentru altceva, îmi pare rău de gândurile mele...

— Toţi ne temem, Serghei Sergheevici. Numai că nu trebuie să te gândeşti la asta...

— Te-a interesat vreodată, ce gândesc eu? Tu atâta ştii: că Sapojkov e anarhist, că Sapojkov trage la măsea... Eu, însă, văd ce-i în tine ca prin sticlă, văd toate ascunzişurile sufletului tău. Eu am să le pot vorbi oamenilor despre tine, pe când tu n-ai să le poţi spune nimic despre Sapojkov. Şi-mi pare rău de asta... Eh, cât te invidiez, Vanka!

— În definitiv, de ce mă invidiezi?

— Pentru mine eşti ca o carte deschisă: eşti tot numai datorie, dragoste devotată, plus autocritică! Un om care slujeşte cu cinste şi e bun la inimă. Nevasta are să te adore după ce i-or trece năbădăile. Treci uşor prin viaţă, pentru că eşti un tip de

modă veche...

— Mulţumesc pentru calificativ.

— Mie însă, Vanka, îmi pare rău că nu m-a împuşcat Gâmză atunci, vara... Aşteptam cu toţii revoluţia şi tremuram de nerăbdare... împroşcam lumea cu grămezi de idei: „Iată-l, veacul de aur al filosofiei, al celor mai înalte libertăţi! “Şi, deodată, vine catastrofă, cea mai cumplită... fir-ar să fie de treabă!

Se plesni atât de tare cu palma peste ochi, încât îi căzu chipiul pe ceafă.

— Voiam să fac, cu acest prilej, o comunicare întregii omeniri. (Nu, nu mă mulţumesc cu un auditor mai re- strâns!) O comunicare plină de venin. Şi nu ca să aduc cuiva vreun folos – ducă-se la dracu! — Ci ca să fac rău... Dar n-am manuscrisul, nu l-am scris încă... îmi cer iertare...

Se întunecase. La orizont izbucneau incendii. Lumina fumurie-purpurie, reflectată pe cer, se înălţa tot mai sus şi se lăţea tot mai mult, mai ales către sud, spre Sarepta. Ardeau cătunele, luminând calea duşmanului, care înainta fulgerător. Teleghin asculta, cu gândul aiurea. Departe, drept la apus, ai fi zis că o mulţime de şerpi îşi scoteau capetele fosforescente de dincolo de zare: erau rachete verzi, trase câte trei deodată...

Încăpăţânat, Serghei Sergheevici nu voia să ţină seama de toată această iluminaţie. Vorbea cu glas atât de tremurat, încât Ivan Ilici se înfioră:

— Poate că trăim numai ca să mâncăm? Atunci, mai bine să vină un glonţ şi să-mi sfarme capul, iar creierul meu, pe care din greşeală îl socoteam tot atât de vast cât şi universul, să plesnească, întocmai ca o băşică de săpun... Dacă vrei să ştii, viaţa nu-i decât un ciclu de oxigen, plus un ciclu de azot, plus încă nu mai ştiu ce porcărie... Din molecule simple se fac molecule complicate, apoi foarte complicate, apoi înspăimântător de complicate... Şi pe urmă – pac! Oxigenul, azotul şi celelalte porcării încep să se disocieze până la cea mai simplă expresie. Şi nimic, nimic mai mult, Vanka... Ce-are a face revoluţia în chestia asta?

— Ce tot îndrugi, Serghei Sergheevici? Dar tocmai revoluţia îl înalţă pe om deasupra vieţii mărunte de fiecare zi...

— la lasă-mă-n pace! De altfel, nici nu vorbesc cu tine. Parcă mare lucru înţelegi tu din revoluţie! Revoluţia s-a sfârşit... E

strivită, dar tu nu vezi mai departe de lungul nasului... Rusia Sovietică e de pe acum în graniţele dinaintea lui Ivan cel Groaznic... În curând, toate drumurile vor fi albe de oase... Şi vor triumfa ciclurile de carbon şi de azot, cele care vor veni aici, călări, mâine dimineaţă...

Drept, cu mâinile la spate, Teleghin tăcea. Ar fi fost greu să-i desluşeşti în întuneric faţa, care, la lumina incendiilor, bătea în roşu.

— Nu face să trăieşti, Ivan, decât de dragul viitorului fantastic, al libertăţii măreţe şi definitive, când omul n-are să mai fie împiedicat, de nimeni şi de nimic, să se considere egal cu întreg universul... Câte seri n-am vorbit despre asta cu băieţii mei! Deasupra noastră sclipeau aceleaşi stele ca pe vremea marelui Homer. Ardeau aceleaşi ruguri care luminau calea de-a lungul miilor de ani... Băieţii ascultau ce le spuneam despre viitor şi aveau încredere în mine. Stelele li se oglindeau în ochi, iar pojarul rugurilor se reflecta în baionetele lor... Acuma zac cu toţii în stepă... Nu mi-am dus regimentul la victorie... Prin urmare, l-am trădat!

La dreapta, cam la vreo sută cincizeci de paşi, se auzi strigătul unei santinele, apoi o discuţie în şoaptă. Teleghin se întoarse într-acolo, căutând să străpungă cu ochii bezna. Se vede că vreun camarad se apropiase de Gaghin, care era de pază în partea aceea.

— Dar dacă acest viitor, Ivan, nu-i decât un basm vrăjit, povestit în pustiul stepelor ruseşti? Dacă n-o să se înfăptuiască niciodată? ... O, dacă-i aşa, atunci peste lumea întreagă o să se reverse groaza. Sapojkov se apropie şi mai mult de Teleghin şi începu să vorbească în şoaptă:

Groaza s-a şi ivit, dar nimeni n-o ia încă în serios. Deocamdată nu face altceva decât îşi încearcă puterile cu forţele rezistenţei. Cei patru ani de nimicire a omenirii sunt un fleac pe lângă ceea ce ne aşteaptă. Stârpirea revoluţiei de la noi şi din lumea întreagă, iată care va fi lucrul de căpetenie! ... Şi atunci, mobilizarea generală, până la unul, a indivizilor, toţi cu craniile rase şi cu număr de ordine la mână... Iar deasupra scrumului cenuşiu al lumii va domni, umflându-se-n pene, groaza triumfătoare... Decât aşa, mai bine să pier în clipa asta de lovitura fierbinte a unei săbii căzăceşti! ...

— Cred, Serghei Sergheevici, că ar trebui să te odihneşti şi să

te cauţi, îl sfătui Teleghin.

— Nici nu m-aşteptam la alt răspuns de la tine! …

Gaghin cobori În şanţ cu un ostaş înalt şi adus din spate. Teleghin se bucură peste măsură, deoarece în felul acesta lua sfârşit o discuţie dureroasă şi apăsătoare. Omul care se apropiase era plin de noroi de sus până jos, o poală de manta îi era ruptă şi purta, Dumnezeu ştie de ce, un chipiu căzăcesc. Vorbi cu o voce atât de groasă, de parcă stătuse o săptămână în mocirlă până-n gât.

— Noroc, tovarăşe comandant! Cum stau lucrurile pe la voi? Aveţi obuze?

— Noroc, îi răspunse Teleghin, dar cine eşti dumneata?

— O companie din Regimentul „Kacealinski” are ordin să ocupe poziţia din faţa voastră. Eu sunt comandantul ei.

— Mă bucur. Eram chiar neliniştit. Tranşee se săpa- seră, dar pază n-aveam.

— Le-am şi ocupat. Am adus şi câţiva răniţi, să-i îmbarcăm în tren. Voiam să cer puţină pâine de la comandant, dar mi-a spus că nu mai are şi o să i se aducă mâine dimineaţă… Uşor de spus „mâine dimineaţă”, dar compania n-a mâncat de două zile… N-aveţi ceva pâine? Măcar câte-o bucăţică, să-i simţim mirosul. V-am da-o mâine înapoi… Vă putem da, în dar, o văcuţă…

— Ivan Ilici…

Teleghin se întoarse; Anisia se apropiase ca o umbră şi asculta.

— Am adus pâine pe trei zile, putem să le dăm. Mâine găsesc eu din nou.

Teleghin zâmbi:

— Bine, dă tovarăşului comandant de companie patru pâini mari…

Comandantul nu se aşteptase să capete pâine atât de uşor.

— Zău? Făcu el. Multe mulţumiri!

Înşfăcă pâinile aduse de Anisia, câte două la fiecare subsuoară, dar se ruşină să plece cu ele aşa, imediat. Zgribuliţi după somn, marinarii se apropiau şi-l cercetau cu ochii pe omul acela atât de murdar şi de zdrenţuit. Şi el le povesti isprăvile regimentului, care scăpase din încercuire după zece zile de hărţuieli, fără să piardă măcar un tun sau măcar o singură căruţă cu răniţi. Insă povestea cu atâtea întreruperi şi atât de încurcat, încât unii dintre marinari plecau, făcând cu mâna a

lehamite.

Privindu-l rece, Latughin îi zise:

— Împlineşte-ţi întâi somnul de care ai atâta nevoie şi ai să ne povesteşti pe urmă… Numai spune-ne, dacă ştii, de ce-i aşa de mare luminăţie în partea ceea? Şi întinse palma către Sarepta.

— Ştiu, îi răspunse Ivan Gora. Am întâlnit, în gară, un om care venea de-acolo… Generalul Denisov atacă Sarepta. Omul spunea că n-a pomenit asemenea pârjol nici în războiul cu nemţii. Artileria măturã totul. Valuri ne- sfârşite de cazaci se năpustesc de prin râpe… Ce să spun, o grozăvie… până şi barba li-i plină de spume… Şi fac o tocătură! … Nu iau pe nimeni viu. Din divizia lui Mo- rozov n-a rămas decât jumătate. Generalul, vezi tu, presează spre Volga, şi vrea, ca printre Sarepta şi Ceapur- niki, să răzbată spre fluviu. – Şi atunci, amin!

Salută pe marinari cu capul şi sări din şanţ. Teleghin îl întrebă:

— Cine comandă regimentul vostru?

Ivan Gora îi răspunse din întuneric:

— Melşin, Piotr Nikolaevici…

VI

Presată toată noaptea şi toată ziua următoare de coloană a cincoa, divizia lui Morozov se retrăgea încet spre

Sarepta şi satul Ceapurniki, de lângă lac. Sute de cadavre zăceau pe câmpie. Generalul Denisov nu le dădea pas roşilor nici să răsufle: atacurile curgeau unul după altul. Şrapnelele plesneau şi ţiuiau pe deasupra tranşeelor, pământul era zguduit de explozii, iar soldaţii, îngropaţi sub vârtejuri de pământ. Dar îndată ce tăceau tunurile că- zăceşti, oamenii îşi scoteau din tranşee feţele însângerate, crispate de mânie şi de durere.

Pâlcuri dese de călăreţi se iviră de după dealuri şi din râpe, împrăştiindu-se din mers, ca o avalanşă. Sub copitele lor, praful parcă fumega… Chiuiau, învârtindu-şi săbiile după vechiul obicei al tătarilor. Dacă n-ar fi rezistat, dacă un singur ostaş ar fi fugit, îngrozit de năvala cailor roibi şi puternici şi de călăreţii lor în veşminte negre, care se avântau în şa aplecaţi peste coamele cailor, dornici să-şi adape cât mai curând sabia cu sânge fierbinte, tot lanţul de oameni ar fi fost doborât, tăiat şi călcat în picioare…

Flancurile diviziei lui Morozov, împinse până în grădinile Sareptei şi ariile satului Ceapurniki, se ţineau bine. Însă centrul

se încovoia, cedând spre Volga, aşa cum cedează muşchii mâinii când o încarci cu poveri peste puterile ei. Comandantul de divizie, împreună cu comisarul, aghiotantul şi oamenii de legătură, care stăteau înghemuiţi lângă caii de călărie culcaţi la pământ, era acolo, în prima linie, înlocuind morţii şi răniţii cu rezerve din ce în ce mai sărace, luate de pe flancuri. Dar nu cerea nimic de la comandantul armatei: nu mai avea ce lua din Ţariţân...

În dimineaţa aceea, pe linia principală de apărare a Ţarâtanului se produsese o catastrofă: două regimente de ţărani, întâiul şi al doilea, mobilizate din cătunele şi satele apropiate, ieşiseră pe neaşteptate din tranşee şi, cu puştile ridicate deasupra capului, trecuseră să se predea albilor. La statul-major al primului regiment, câţiva comandanţi se adunaseră lângă bucătăria de campanie şi, înconjurându-i pe comisar şi pe comuniştii regimentului, îi împuş- caşera cu focuri trase de aproape. În acelaşi timp fuseseră împuşcaţi şi comandantul, comisarul şi câţiva comunişti din al doilea regiment. Numai două companii nu se lăsaseră amăgite şi deschiseseră foc asupra trădătorilor, care alergau cu steaguri albe în mâini să se predea. Liniile de trăgători ale lui Mamontov, văzând de departe mulţimea aceea de oameni, îi luaseră drept atacanţi şi deschiseseră asupra lor un foc viu. Resturile celor două regimente de ţărani aruncară puştile şi se întoarseră îndărăt în neorân- duială. Înconjurate, fură duse de acolo. Dar frontul rămase descoperit pe o lungime de aproape cinci kilometri.

În Ţariţân, la uzina de armament, la cea de construcţii mecanice şi la toate fabricile de cherestea, sirenele începură să sune alarma. Comuniştii trimişi de Consiliul militar strigau, trecând din atelier în atelier:

— Lăsaţi lucrul, tovarăşi! Luaţi-vă puştile şi salvaţi frontul!

Nu rămâneau prin fabrici decât bătrânii, infirmii şi adolescenţii. Muncitorii părăseau lucrul, îşi ascundeau uneltele, opreau maşinile, stingeau cuptoarele şi alergau la antrepozite, unde-şi depozitaseră armele. Apoi se aşezau pe străzi, în formaţie, şi porneau spre gară.

Nevestele şi mamele ieşeau în goană din casele mărginaşe, punându-le în mână legăturile cu mâncare. Multe însoţeau până la gară detaşamentele, care mergeau în pas de voie, multe le petreceau mai departe chiar, până la poziţii. Ajunse acolo,

mamele şi nevestele rămâneau încă mult timp pe câte o colină, până se apropia de ele comandantul armatei, care cu mâna pe inimă, le ruga stăruitor să se întoarcă acasă, deoarece nu erau de niciun folos, ba chiar încurcau lumea, slujind drept ţintă artileriei lui Ma- montov...

Încă înainte de a se înnopta, cei trei mii de muncitori din Ţariţân izbutiră să astupe spărtura frontului, prin care albii începuseră să se strecoare, respingându-i cu pierderi grele.

Toate acestea se întâmplau în timp ce divizia lui Mo- rozov ţinea piept unui atac crâncen al cavaleriei şi infanteriei albe. Centrul diviziei fusese împins până aproape de Volga. Obuzele explodau acum pe străzile Sareptei. Satul Ceapurniki fusese incendiat, şi flăcările jucau pe acoperişurile de paie. Ardea până şi păpurişul de pe malul lacului de stepă.

Comandantul diviziei cerceta câmpia cu binoclul. Soarele începuse să coboare... Vedea cum se adunau şi se despărţeau sotniile căzăceşti, regrupându-se pe faţă, fără nicio sfială. Cu ochiul lui încercat. Îşi dădu seama, după vioi ciunea cailor, că acolo erau unităţi proaspete, care se pregăteau pentru cel din urmă atac. După toate aparenţele, la apusul soarelui întreaga lui divizie, în frunte cu comandantul, avea să plece, în marş necruţător, pe câmpiile istoriei...

Lăsă binoclul să-i atârne pe piept, îşi scoase o pipă înnegrită, îndesă în ea, fără grabă, mahorcă de Saratov şi începu să caute chibrituri, bătându-se cu palma peste buzunarele mantalei. Dar n-avea chibrituri. Se uită la stânga, se uită la dreapta. La Câţiva paşi înaintea lui zăceau, la adăpostul mormanelor de pământ, ostaşii: pe bluză de postav a unuia, o pată neagră se lăţea în dreptul coastei. Altul sforăia, răguşit, ca un neghiob, iar obrazul i se bă- tea mereu de magazia puştii...

Comandantul diviziei aruncă la pământ pipa, care se rostogoli printre tufele de pelin, şi-şi duse din nou binoclul la ochi. Fără voia lui, mâinile începură să-i tremure...

La sud-vest se vedeau noi şi uriaşe concentrări de cavalerie... De unde ieşiseră cât timp îşi umplea el pipa? ... Mii de călăreţi se arătau de după coline, stârnind praful rumenit de razele piezişe ale soarelui. O putere ca aceea te striveşte şi te calcă în picioare cât ai clipi din ochi! ... Comandantul coborî o clipă mâna cu binoclul. În tranşee totul încremenise, totul era numai aşteptare: ostaşii se ridicaseră în picioare, cu mâna încleştată

pe puşcă. Comandantul de divizie nici nu apucă să deschidă gura spre a le spune un cuvânt de îmbărbătare, că, de departe, se şi auzi bubuitul tunurilor. Îşi duse iarăşi binoclul la ochi. Ei, drăcie! ... Vreo douăzeci de explozii izbucniră în câmpie, aproape de sotniile căzăceşti, care se adunau acum grăbite şi se desfăşurau, în trap, în formaţie de atac. În mijlocul lor fâlfâia drapelul atamanului. Şi, dintr-o dată, se întoarseră să întâmpine călăreţii care goneau de pe coline... Formaţia de atac, compactă şi zbârlită de suliţe, se trase îndărăt, se alinie, şi deodată o luă în galop; cele două valuri de oameni se apropiară şi se izbiră. Un nor uriaş de praf se înălţă deasupra locului unde se întâlniseră.

Comandantul de divizie potrivi binoclul, să vadă mai bine, şi desluşi cum se ridicau, cuprinse de panică, lanţurile culcate ale plastunilor...

„Ehei, îşi zise el, prin urmare de asta ne tot îndemna la telefon preşedintele Consiliului militar să rezistăm până la ultima picătură de sânge... Să ştii că a sosit Divizia de Oţel a lui Dmitri Şelest

După cavalerie, care se năpustise asupra cazacilor, se ridicară de după coline rândurile strânse de puşcaşi ale Diviziei de Oţel. Iar mai departe, la orizont, se zăreau prin praf cămile, căruţe şi o mare mulţime de oameni: erau convoaiele fără sfârşit ale diviziei, care căra după ea, cum s-a aflat mai târziu, zeci de mii de puduri de grâu, butoaie cu spirt, sute de refugiaţi, cirezi de vite şi turme de oi...

Mulţi cazaci căzură în luptă. Zdrobită, cavaleria albă se retrase către apus. Infanteria, care se zbătea între Divizia de Oţel şi divizia lui Morozov, fu în parte nimicită, iar restul se predă. După ce se termină totul – lupta ţinuse doar cam o oră – comandantul de divizie încălecă şi o luă la pas pe câmpia presărată cu cadavre de cai şi de oameni. Ici şi colo, pământul fumega încă, iar răniţii rămaşi pe loc gemeau...

Un pâlc de călăreţi îi venea în întâmpinare. Cel care mergea în frunte, îmbrăcat după obiceiul celor din Cuban, cu pumnal lung la cingătoare şi cu o glugă pe umeri, îşi repezi calul în goană spre comandantul diviziei, apoi, oprindu-şi-l brusc, începu să strige cu glas tăios şi poruncitor:

— Sănătate, tovarăşe! Cu cine am onoarea? ...

— Sunt comandantul diviziei de la Don, Morozov. Dar dumneata cine eşti?

— Cine-s eu? Îi răspunse, zâmbind, călăreţul. Priveş- te-mă! Sunt acela pe care comandantul suprem al Armatei a unsprezecea l-a declarat în afară de lege şi a vrut să-l împuşte la Neninomâsskaia. Insă, după cum vezi, am ajuns la Ţariţân, şi, pe cât se pare, tocmai la timp...

Comandantului de divizie nu-i prea plăcu răspunsul atât de lung şi de cutezător al noului-venit şi-i răspunse, încruntat:

— Prin urmare, eşti Dmitri Şelest...

— Parcă aşa mi se zice încă din copilărie... Acum arată-mi unde aveţi pe-aici telefonul, să vorbesc cu Consiliul militar.

— Am vorbit eu. Consiliul militar e la curent cu toate.

— Ce folos că ai vorbit dumneata? Lasă-i să-mi audă şi glasul meu! Îi răspunse mândru Dmitri Jloba, dând pinteni armăsarului negru, care se avântă în salturi turbate.

VII

În aceeaşi zi, seara târziu, Ivan Ilici îi trimite colonelului Melşin un bilet: „Piotr Nikolaevici, sunt aici şi ţin mult să te văd... “Melşin îi răspunse prin acelaşi om: „Mă bucur mult. Îmi termin repede treburile şi vin la tine. Am multe de povestit. De altfel, tot aici e şi... “

Dar, fie că i se rupsese vârful creionului, fie că Melşin scrisese pe întuneric, Ivan Ilici nu putu desluşi cuvintele de la sfârşit, cu toate că aprinsese câteva chibrituri la şir.

Melşin însă nu mai veni. După miezul nopţii, stepa începu să se lumineze de rachete. Bateria primi ordin să fie gata.

— Se pare, tovarăşi, că acum începe! Îşi pregăti Ivan Ilici oamenii. Să facem, deci, aşa, că niciun obuz să nu explodeze fără folos. Şi încă ceva. Cunoaşteţi, deci, ordinul comandantului de armată: să nu ne retragem niciun pas fără poruncă specială. Orice se poate întâmpla în timpul luptei, deci... („Ei, drăcie, îşi zise el, de ce s-o fi legat de mine acest «deci»? ...) În 1915 ne mânau la luptă cu mitralierele: generalii n-aveau încredere că mujicul o să-şi dea sângele pentru tătuca ţarul... Cu toate că soldaţii îl mai „blagosloveau" câteodată prin tranşee pe Nikolaşka, Rusia tot patria lor rămânea... Şi nimic nu era mai cumplit, în războiul acela, decât atacul rusesc la baionetă...

— Ce ne tot cânţi, tovarăşe comandant? Îl întrerupse deodată răguşit, Latughin. Ce rost are? Spune!

Ivan Ilici urmă, ca şi cum nu l-ar fi auzit:

— Acum n-avem mitraliere în spate, nu... Dar a trăda revoluţia e mai rău decât moartea pentru oricare dintre noi! A o trăda – deci a avea grijă să-ţi rămână pielea întreagă şi nevătămată... Aşa trebuie înţeles ordinul comandantului de armată: să nu slăbim în ceasul hotărâtor, când ne arde pământul sub picioare. Se zice că sunt oameni care nu ştiu ce e frică. Vorbe de clacă... Frica trăieşte şi-şi înalţă capul, dar tu suceşte-i gâtul! Ruşinea e mai tare decât frica... Iar de vorbit, vorbesc, tovarăşe Latughin, pentru că avem printre noi tovarăşi care încă nu ştiu ce e luptă adevărată... Mai sunt şi alţii, cu nervii slabi... Se întâmplă ca omul cel mai încercat să-şi piardă, deodată, cumpătul. De aceea, dacă eu, comandantul vostru, n-am să-mi ţin firea şi, să zicem, am să părăsesc bateria, vă poruncesc să mă împuşcaţi pe loc! Iar eu, la rândul meu, am să-l împuşc pe acela care va face aşa ceva! Asta-i tot... Până se luminează, n-aveţi voie să fumaţi...

Îşi drese glasul şi tuşi, plimbându-se câtva timp în spatele tunurilor. Ar fi vrut să spună încă multe, dar nu mai era în stare.

— De vorbit, însă, puteţi vorbi...

— Tovarăşe Teleghin! Îl strigă din nou Latughin, şi Ivan Ilici se apropie de el, cu mâinile la spate. Înainte de a intra în armată, am umblat hoinar prin lume... Eram gol, desculţ şi singur. Am muncit pe cheiuri, ca hamal, am tăiat lemne, pe la negustori, am curăţat şi latrine... Ba am fost şi grăjdar la un arhiereu, dar l-am înjurat pe preasfin- ţia-sa din pricina borşului cu varză, care era apă chioară... Am avut o bucată de vreme legături şi cu hoţii. Am văzut de toate! Mare dobitoc am fost şi mare bătăuş. Când eram beat, mâncam bătaie. Şi asta încă nu-i nimic, da o dată era să-mi dau şi duhul...

— Din pricina muierilor, se înţelege, făcu Baikov.

Lumina slabă a unei rachete ce se înălţa în depărtare îi lumină dinţii mărunţi în barbă deasă.

— E drept că am mâncat bătaie şi pentru muieri... dar nu-i vorba de asta. Tu nu ne-ai spus, tovarăşe Teleghin, ceea ce ar fi trebuit să ne spui. Te-ai învârtit pe-aproape, dar n-ai dat de miez... Vorbeai despre datoria revoluţionară. Mă rog, nu zic că n-ai dreptate. Dar de ce ne-am luat noi asupra noastră această datorie, aşa, de bunăvoie? La asta să ne răspunzi! Nu poţi? Vezi că ai mâncat alt fel de mâncare decât noi, tovarăşe! Noi am fiert în trei ape, până şi sufletul din noi l-am dat! Cred că nicio jivină

a pământului n-ar fi răbdat atâta ticăloşie... Dacă ai fi fost tu în locul nostru, de mult ţi-ai fi lăsat buza în jos şi te-ai fi smucit din ham... Stai, nu te supăra, vorbim aşa, ca între oameni... De ce a bătut maică-mea drumurile toată viaţa ei? Cu ce a fost ea mai prejos decât regina Greciei, de pildă?

— Aoleu, iar ai sărit peste cal! Îl întrerupse din nou Baikov. Eu am văzut-o pe regina Greciei în 1913, la Atena. Ce ţi-a venit să te legi de ea?

— De ce a trăit taică-meu ca un câine al nimănui, de l-au cotonogit străjerii în câmp şi l-au scuipat? De ce mi se spune mie „fecior de căţea”?

— Nu mai mântui odată? Se amestecă în vorbă şi Şarâghin, ridicându-se în picioare. Până atunci stătuse la locul lui, lângă obuze. Vorbeşti într-aiurea, Latughin. Ce-are a face „feciorul de căţea “cu regina Greciei? Astea toate sunt suprastructură. Fondul e lupta de clasă. Trebuie să te defineşti, să ştii ce eşti: proletar, sau element declasat...

— Du-te dracului! Eu sunt regele naturii! Se răsti la el Latughin. Înţelegi tu asta, ori eşti încă prea crud? ... Am citit eu o cărţulie în care spunea aşa: că omul e regele naturii. De aceea mă aflu eu acum aici, lângă tun. Regele naturii trăieşte în noi. Ce tot datorie şi iar datorie, frică şi iar frică? Astăzi am să trag în Domnul-Dumnezeul nostru mai dihai decât în generalul Mamontov! Nu mai pot de suprastructura ta! Am să-i apuc cu dinţii de beregată pe cazaci...

— Mai încet, tovarăşi! Strigă Serghei Sergheevici din adăpost, de lângă telefon. Vă comunic: am avut un mare succes lângă Sarepta. Două regimente de cavalerie şi un regiment de plastuni au fost zdrobite. O mie cinci sute de morţi, opt sute de prizonieri...

Vestea biruinţei de lângă Sarepta se răspândi într-o clipă pe tot frontul. Una din unităţile Armatei a zecea – brigada de cavalerie a lui Budionnâi, izolată prin ofensiva coloanei a cincea – răzbătea în momentul acela spre Ţariţân, venind din stepele Salsk. Marşul era greu, atât oamenii, cât şi caii erau istoviţi. La una din opriri, când izbuti, pe neaşteptate, să capete legătura telefonică cu statul- major al diviziei lui Morozov, un glas plin de veselie urlă în receptor, presărându-şi comunicatul cu vorbe ţări: „Hei, dormiţi acolo? Nu ştiţi că două divizii de cavalerie ale bestiilor de cazaci au fost făcute harcea-parcea lângă Sarepta?

… Veniţi încoace, să număraţi prizonierii! … “Auzind despre o ispravă atât de nemaipomenită, măcar că era exagerată, brigada îşi lăsă sub pază convoaiele de căruţe şi o luă spre nord, înfruntând un marş de o sută de kilometri, să întâmpine „bestiile” generalului Denisov…

Dar succesul de lângă Sarepta fusese doar un succes local, şi nu uşurase cu nimic situaţia poziţiilor principale de lângă Ţariţân, ci, dimpotrivă, o îngreuiase. Din întâmplarea fericită cu cele două regimente de ţărani, Mamontov trase imediat concluziile ce se impuneau. Îşi regrupă în timpul nopţii coloanele de asalt şi-şi strămută în zori toată puterea loviturii asupra acestui sector de front, mai slab, apărat pe o întindere de cinci kilometri doar de rare detaşamente de muncitori.

Câmpia în care înainta floarea trupelor de la Don era brăzdată, de la apus la răsărit, de două râpe adânci şi mari, care străbăteau frontul şi se întindeau până aproape de oraş. Pe fundul lor, cavaleria căzăcească începu să se strecoare până la tranşeele roşilor. Toată câmpia era acoperită cu moviliţe, ca nişte furnicare: era infanteria, care înainta târându-se. În faţa infanteriei se mişcau, înainte şi înapoi, orbeşte, ca omizile, tancurile uriaşe. Aeroplanele dădeau târcoale pe deasupra bateriilor şi a şirurilor de căruţe ce frământau stepa, venind din Ţariţân, întorcându-se în Ţariţân şi aruncând bombe mici, în formă de pară, care explodau cu o putere înspăimântătoare.

La orizont se zărea fumul trenului blindat al lui Mamontov. Toată stepa, la dreapta şi la stânga lui, era plină de căruţele cazacilor din staniţe. Îngrămădite roată lângă roată, se mişcau după trupe fără să lase cel mai mic gol între ele. Cazacii de la intendenţă vedeau acum oraşul cu cupolele lui, cu coşurile fabricilor şi cu fumul incendiilor din cartierele mărginaşe. Şi cum mai ardeau, sub sprânce- nele încruntate, ochii acestor oameni care duhneau a fum, a slănină şi a catran!

Obuzele zburau pe deasupra stepei, spintecând văzduhul, şi încercuiau, bubuind, întăriturile roşilor cu jerbe de ţarină care se înălţau în văzduh, apoi cădeau la pământ. Cavaleria ţâşnea chiuind din râpele adânci şi, fără să ţină seamă de nimic, se năpustea asupra tranşeelor, sărind peste sârme cu o furie nebună. Se întâmpla ca un cazac să fie lovit de gloanţe. Dar, în timp ce umbra morţii i se lăsa peste ochi, el încă mai despica aerul cu sabia, apoi se prăvălea în şa, bălăbănindu-şi larg

braţele, de parcă ar fi râs ca un smintit, până se rostogolea de pe cal. Iar calul se ferea, speriat, la o parte.

Lanţurile de infanterişti se târau, repezindu-se mereu înainte. Lângă tranşeele trupelor roşii se învălmăşeau, încăierându-se, şi călăreţi, şi pedestraşi. Mamontov poruncise în ziua aceea tuturor cazacilor să-şi lege fâşii albe în jurul şepcilor, că nu cumva, în focul luptei, să se taie între ei. Bătălia era cu atât mai aprigă şi mai înverşunată cu cât de amândouă părţile se băteau tot ruşi: unii pentru viaţa cea nouă, încă necunoscută, iar ceilalţi pentru ca viaţa cea veche să rămână nezdruncinată.

Şi de fiecare dată valurile atacului se revărsau îndărăt, respinse de trenurile blindate ale roşilor. Aceste trenuri erau meşterite în grabă la uzinele din Ţariţân, din câte două cisterne de benzină sau două platforme de marfă, cu locomotiva la mijloc. Făceau cursa pe linia de centură, unele prin faţa frontului, altele pe la spatele lui. Înarmate cu mitraliere şi tunuri, răzbeau uneori unde era încăierarea mai sălbatică şi, storcind ultima picătură de vlagă din locomotivele străvechi, treceau, învăluite în norii de aburi ce ieşeau din coastele ciuruite de gloanţe ale maşinilor, printre explozii şi peste liniile deteriorate, ducând celor din tranşee apă, pâine şi muniţii.

— Culcat!

Explozia izbucni alături, atât de puternică, încât lumina se întunecă, iar trupurile parcă se adânciră în pământ. Pe spinări, pe capetele prinse în mâini, bulgării căzdeau unul după altul.

— Tunari, la posturi... marş! Strigă Teleghin, sărind în picioare.

Prin praf, zări nedesluşit tunul, cu o roată ridicată în sus, şi oamenii care se repezeau la el, cu ciudă parcă. „Au scăpat teferi toţi: Latughin, Baikov, Gaghin, Zadui- viter... Lipseşte numai Şarâghin... Ba nu, şi el e acolo, teafăr şi el... Tunul doi e în regulă: Pecionkin, Vlasov. Iată-l şi pe Ivanov... dă din cap. “

— Şase-optzeci mai la stânga, înălţătorul şase-zero, baterie, foc! Hârâi Sapojkov scoţându-şi, din adăpostul năpădit de bulgări, capul cu receptorul la ureche.

Tuşind de-atâta praf, Teleghin repetă comanda, Şarâghin îi aruncă lui Baikov proiectilul, Baikov îi cercetă focosul şi-l trecu încărcătorului Gaghin. Zaduiviter înşurubă închizătorul, iar Latughin, după ce termină de ochit, ridică mâna:

— Foc!

Ţevile tunurilor se smuceau îndărăt, şi proiectilele plecau în zbor... Mişcările grăbite ale oamenilor încremeneau, ca într-o peliculă oprită pe loc... „Bum! “Insă umbra ameninţătoare se ivi din nou, şi un fulger se înfipse alături, în pământ.

— Culcat!

Şi povestea se repetă: bubuit adine, vârtej de pământ răscolit, miros înăbuşitor... Furia oamenilor ajunsese să depăşească orice închipuire: ai fi zis că vinele lor stăteau gata să plesnească. Dar ce puteau ei face, când cei de dincolo nu-şi cruţau proiectilele, pe când lor le mai rămăseseră doar atâtea câte să le numere pe degete, iar la postul de observaţie al divizionului şedea un diavol orb, care nu era în stare să nimerească în plin bateria grea inamică? ...

De data aceasta căzu rănit Latughin. Se lăsă la pământ scrâşnind din dinţi. Anisia îl îngrijea cu mişcări domoale şi îndemânatice. Nimeni nu putea să înţeleagă unde stătuse până atunci şi de unde ieşise acum. Scoase repede tunica şi flanela rănitului şi-i bandajă umărul.

— Tătucă, începu ea, aşezându-se în faţa lui. Hai să mergem! Te duc eu până la ambulanţă.

Însă el, gol până la brâu, plin de sânge, oţărât de parcă într-adevăr voia să sfâşie cu dinţii beregata cuiva o împinse la o parte şi se repezi la tun.

În cele din urmă se întâmplă ceea ce toţi aşteptau să se întâmple, cu o furie care le sleise puterile, ceasuri în şir de la începutul acestui duel de artilerie atât de inegal. Sapojkov tocmai dăduse raportul comandantului de divizion, care-l întrebase câte obuze mai aveau, iar acum aştepta răspunsul. Din ochii umflaţi i se prelingeau lacrimi murdare. Din când în când lua receptorul de la ureche şi suflă în el. Deodată se petrecu ceva în văzduh: se lăsă o linişte care le izbi greu timpanele. Îngrijorat, Teleghin se târî pe pântece până la parapet, şi tocmai la timp: începea atacul general, atacul hotărâtor. Masă întunecată a cavaleriei şi infanteriei căzăceşti se putea desluşi cu ochiul liber. Ici şi colo străluceau prapuri aurii: popii, aduşi cu automobilele, binecuvântau trupele în câmp deschis, în văzul bateriilor roşii...

Marinarii ieşiseră şi ei, târându-se în coate, pe parapet. Răsuflau greu. Baikov încercă să-i mai înveselească:

— Ehei, de-am putea trage cu ochire directă asupra îngerilor!

Dar nimeni nu râse. Latughin zise, tăios şi autoritar:

— Mai bine am trage tunurile la loc deschis, tovarăşe comandant. Ce să stăm sub pământ, ca guzganii?

— Fără atelaje nu dovedim, Latughin!

— Ba dovedim!

— Cum îndrăzneşti? Cum îndrăzneşti să discuţi cu comandantul în timpul luptei? Asta-i curată anarhie! Începu să urle Şarâghin, atât de neaşteptat, atât de fără rost şi de copilăreşte, încât marinarii îşi întoarseră spre el căutăturile posomorite.

Şarâghin apucă între degete, cu amândouă mâinile, câte puţin nisip şi începu să-şi frece faţa cu putere, apoi se întoarse la locul lui. Şi rămase acolo, nemişcat. Numai genele lungi îi tremurau peste obrajii roşii.

Teleghin coborî de pe parapet, se apropie de tun şi-i pipăi roată cu mâna.

— Latughin a făcut o propunere cuminte, tovarăşi… Pentru orice eventualitate, să dăm pământul la o parte…

Marinarii, care-i urmăreau mişcările, se repeziră în tăcere la lopeţi şi începură să sape, croind drum de ieşire din şanţ pe-acolo pe unde părea mai uşor să scoată tunul la loc deschis.

— Teleghin, strigă Sapojnikov cu glasul frânt şi răguşit, Teleghin, comandantul întreabă dacă puteţi să scoateţi tunul la loc deschis cu propriile voastre puteri!

— Răspunde-i că putem.

Teleghin vorbise liniştit şi sigur. Săpând la lopată, cu toate că umărul îl ardea şi-l durea înspăimântător, iar sân- gele-i răzbea prin pansament, Latughin îl împunse cu cotul pe Baikov.

— Grozav îmi mai plac mie *entelectualii* ăştia? Ce zici?

Baikov îi răspunse:

— Lasă-i să vadă şi ei ce înseamnă să tragi din greu! Să mai înveţe şi ei câte ceva de la mujici…

Tăcerea fu sfâşiată pe neaşteptate de bubuitul vijelios al salvelor. Teleghin se repezi la parapet. Toată câmpia era numai trupe în mişcare. Din dreapta, tăindu-le drumul, se avântau pe terasamentul nu prea înalt trenurile blindate, şuierând întretăiat, fumegând şi pufăind cu aburi ruginii. Le comanda Aliabiev, care se acoperise de glorie în ziua aceea. Atenţia lui Ivan Ilici se opri asupra întăriturilor din imediata apropiere a companiei din Regimentul „Ka- cealinski”, care stătea culcată

dincolo de sârma ghimpată, nici măcar în tranşee, ci doar în adăposturi individuale. Cu puţin înainte li se adusese oamenilor un butoi cu apă. Calul se smuci, se întoarse, răsturnă butoiul şi o luă la goană, trăgând după el jumătatea de dinainte a căruţei. Teleghin îl văzu şi pe Ivan Gora, lunganul cela ciudat de ieri. Alerga pe vine de-a lungul tranşeei. Se vede că împărţea cartuşe: cele din urmă încărcătoare, câte unul de fiecare puşcaş...

La stânga companiei şi a bateriei lui Teleghin trecea, la mai puţin de jumătate de kilometru, râpa care tăia frontul până-n oraş. Râpa aceea fusese ţinută toată ziua sub focul artileriei, iar formaţiile căzăceşti de atac ieşeau de-acolo tocmai prin celălalt capăt. Urmărind frământarea neobişnuită a ostaşilor lui Ivan Gora, Ivan Ilici înţelese că, de data aceasta, cazacii pătrunseseră mai adânc în râpă şi se pregăteau să atace tranşeele din spate şi bateria din flanc. Aşa se şi întâmplă...

Călăreţii năvăliră din râpă, foarte aproape de întări- turi, apoi se desfăşurară. O parte din ei o luară prin spatele tranşeelor lui Ivan Gora, alţii se repeziră spre baterie. Teleghin alergă la tunuri. Gâfâind şi înjurând, marinarii trăgeau tunul din şanţ sus, pe măgură. Roţile se înfundară în nisip.

— Cazacii! Strigă Ivan Ilici, cât putu mai liniştit. Împingeţi! Şi apucă şi el de roată, de-i pârii spinarea. Repede, foc de apropiere!

Se desluşeau acum chiuiturile sălbatice ale cazacilor. Urlau, de parcă-i jupuia cineva de vii. Gaghin se culcă sub afetul tunului şi-l săltă cu umerii.

— Împingeţi toţi odată!

Despotmolit din nisip, tunul stătea acum pe măgură, aplecat pe o coastă, cu ţeava în jos. Gaghin apucă obuzul cu mâinile lui mari şi-l împinse în ţeavă, ca şi cum nu s-ar fi grăbit. Vreo treizeci de călăreţi, aplecaţi pe coamele cailor năvăleau asupra bateriei, învârtindu-şi săbiile. Dar când flacăra lungă ţâşni întru întâmpinarea lor şi obuzul zbură şuierând, câţiva cai săriră în sus, alţii se întoarseră din drum. Doar vreo zece cazaci, care nu mai erau în stare să-şi înfrâneze caii, năvăliră spre măgură.

Abia atunci se dezlănţui mânia ce clocotea în sufletele marinarilor. Gol până la brâu, Latughin aruncă un strigăt î'ăguşit şi se repezi cel dinţii cu pumnalul încovoiat, îm- plantându-l sub cingătoare într-o mantă neagră, căză- ceaşca... Zaduiviter

nimeri drept sub cal, îi spintecă pântecele cu ură şi, înainte de a fi lunecat călăreţul la pământ, izbi în el cu pumnalul. Ferindu-se de o lovitură de sabie, Gaghin se luă la trântă cu un horunj voinic, pe care-l trase de pe cal, îl doborî şi se înţepeni deasupra lui: se încleştase unul din Novgorod cu unul de pe Don... La adăpostul tunului, ceilalţi servanţi trăgeau cu carabinele. Liniştit, fără grabă în mişcări, cum i se întâmpla totdeauna în asemenea împrejurări – emoţiile îl cuprindeau după aceea – Ivan Ilici apăsa zadarnic trăgaciul revolverului cu piedica pusă. Încăierarea nu ţinu mult. Patru cazaci zăceau acum pe măgură, iar alţi doi, descălecaţi, care încercară să fugă, căzură şi ei sub ploaia de foc.

Cel din urmă atac fusese respins, ca şi celelalte din ziua aceea. Frontul roşu nu putuse fi rupt. Numai într-un singur sector, cel mai şubred, lanţurile de plastuni se în- fipseră adânc, ca o pană, între două divizii roşii. Se lăsa seara. Ţevile tunurilor erau încinse, caii morţi de oboseală, înverşunarea cavaleriei se potolise şi începea a fi tot mai greu să ridici infanteria din adăposturi.

Lupta se terminase, împuşcăturile erau tot mai rare pe câmpia aproape pustie, pe care se mai târau doar sanitarii, culegând răniţii.

Pe la baterii şi în tranşee soseau mereu butoaie cu apă şi căruţe cu pâine şi pepeni. La întoarcere, căruţele încăr- cau răniţi. Pierderile tuturor unităţilor Armatei a zecea erau înspăimântătoare. Dar mai înspăimântător încă decât pierderile era faptul că se terminaseră toate rezervele: oraşul nu mai putea da nimic.

Comandantul armatei se întorcea la vagonul-salon din spatele staţiei Voroponovo. Descălecă încet şi aruncă o privire asupra celor care se apropiau de el: comandantul artileriei – omul acela înalt, rumen şi bărbos, care venise să vorbească cu „intelectualii11 lângă bateria lui Teleghin şi Aliabiev – şeful trenurilor blindate, tulburat, cu înfăţişarea unui student care s-ar întoarce dintr-o luptă pe baricade. Amândoi tovarăşii răspunseră cu un zâmbet privirii lui: erau bucuroşi că-l vedeau întorcându-se teafăr din primele linii, unde comandantul de armată luase parte de câteva ori, în ziua aceea, la atacurile de baionetă. Mantaua îi era găurită de gloanţe, iar palul carabinei pe care o purta pe umăr, sfărâmat.

Comandantul de armată intră în vagonul său şi ceru apă. Bău câteva căni, apoi ceru o ţigară şi o aprinse. Ochii lui uscaţi se întunecară. Lăsă ţigara pe marginea mesei, trase spre el foile cu rapoarte şi le cercetă. Da, pierderile erau grele, cât se poate de grele, şi rămăseseră puţine muniţii pentru a doua zi, neînchipuit de puţine... Desfăcu harta, şi toţi trei se aplecară asupra ei. Comandantul trase o linie cu un căpeţel de creion. În ziua aceea linia se frângea pe ici, pe colo, dar foarte puţin, ia* la Sarepta se îndoia chiar destul de mult spre albi. Numai în sectorul unde se întâmplase cu o zi înainte nenorocirea cu regimentele de ţărani linia o lua brusc spre Ţariţân. Creionul comandantului se mişca din ce în ce mai încet.

— Să mai verificăm o dată... zise el.

Dar rapoartele erau precise. Creionul se opri la şapte kilometri de Ţariţân, drept pe albia râpei, şi se întoarse tot atât de scurt spre apus. Se forma o spărtură. Comandantul aruncă creionul pe hartă şi bătu cu podul palmei peste locul acela.

— Aici se va hotărî totul!

Cu barba în piept, încruntându-se şi uitându-se în altă parte, şeful artileriei răspunse, încăpăţânat:

— Îmi iau asupra mea sarcină de a măcina pana asta. Numai să-mi aduci, peste noapte, obuze.

Şeful trenurilor blindate adăugă:

— Moralul trupelor e excelent. Dacă oamenii mai mă- nâncă ceva, dacă mai dorm un ceas, două rezistăm.

— Nu-i destul să rezistăm, îi răspunse comandantul de armată, trebuie să-i şi zdrobim. Dar linia frontului nu ne e favorabilă... Spune-mi, locomotiva e ataşată? Bine, atunci plec...

Mai rămase o clipă pe loc, ţintuit de oboseală, apoi se ridică şi-şi cuprinse tovarăşii pe după umeri:

— Rămâneţi cu bine!

Şeful artileriei şi şeful trenurilor blindate se întoarseră la postul de observaţie – turnul de apă singuratic de la calea ferată, care toată ziua fusese bombardat din plin, din văzduh şi de pe pământ. Sus, unde erau telefoanele, îi aştepta masa de seară: două felii de pâine uscată şi o jumătate de pepene crud pentru amândoi. Şeful artileriei, un bărbat sănătos şi plin de viaţă, se întristă văzând raţia aceea atât de sărăcăcioasă.

— Pepenele nu face două parale, zise el stând în picioare lângă spărtura din peretele de cărămidă. Pepenele nu-i pepene

dacă-l tai cu cuţitul, nu-i bun decât zdrobit cu pumnul... În timp ce scuipa sâmburii, cerceta cu ochii câmpia care se vedea ca-n palmă, luminată de soarele în apus. O strachină cu găluşte fierbinţi, colea, zic şi eu că mi-ar prinde bine... Mă tem că la noapte primim ordin să ne retragem... Tu ce crezi, Vasâli?

— Adică cum să ne retragem? Să părăsim linia de centură? ... Eşti în toate minţile?

— Dar tu ai fost în toate minţile când i-ai lăsat să străpungă frontul? De ce au dormit trenurile tale blindate?

În timp ce vorbea, şeful artileriei ori îşi ducea două degete răşchirate în faţa ochilor, ori ţinea cu mâna întinsă o cutie de chibrituri pe care o scosese din buzunar, determinând astfel unghiurile şi distanţele cu o aproximaţie de cam cincizeci de paşi.

— Geniştii lor veneau anume în urma lanţurilor. Numai aşa au putut să arunce linia în aer în zece locuri!

— Totuşi, nu trebuiau lăsaţi să facă o spărtură! Repetă cu încăpăţânare şeful artileriei. Ascultă, uite colo... nu vezi nimic?

Numai un ochi pătrunzător şi încercat ar fi putut să observe că, pe câmpia cafenie ce se întindea la apus, nu era pustiu şi linişte, ci se execută, pe furiş, o mişcare. Toate ridicăturile, toate moviliţele, care păreau mii de furnicare, aruncau umbre lungi, iar unele din aceste umbre se mişcau încet.

— Îşi înlocuiesc lanţurile de puşcaşi, zise şeful artileriei. Se târăsc, drăgălaşii... Ia binoclul... Bagi de seamă că parcă sclipeşte ceva?

— Perfect! Sunt epoleţi ofiţereşti...

— Se înţelege: sclipesc epoleţii ofiţereşti... Şi cum se mai târăsc, maică... măiculiţă! Că păianjenii de câmp... Cam mulţi epoleţi ofiţereşti... Nici nu se văd alţii...

— Da, ciudat...

— Stalin ne-a prevenit încă de acum două zile să ne aşteptăm la asta... Te pomeneşti că-s chiar dumnealor...

Aliabiev îi aruncă o privire. Îşi scoase chipiul şi se scarpină în creştet, zbârlindu-şi părul lipit de nădu- şeală. Strălucirea ochilor săi cenuşii se stinse. Îşi lăsă capul în piept.

— Da, zise el. Înţeleg acum de ce s-au liniştit astăzi aşa devreme... Trebuia să ne aşteptăm la asta... Are să fie greu...

Aşezându-se repede la telefon, începu să sune. Apoi îşi luă şapca şi se repezi jos pe scara în spirală.

Şeful artileriei supraveghe câmpia până la apusul soarelui. Atunci chemă la telefon Consiliul militar şi vorbi încet, dar răspicat:

— Brigada de ofiţeri înlocuieşte plastunii de pe front, tovarăşe Stalin.

Răspunsul pe care-l primi suna aşa:

— Ştiu. Aşteaptă, că-ţi soseşte curând un plic.

Şi, într-adevăr, în curând se auzi afară duruitul unei motociclete. Scara scârţâi sub greutatea paşilor, şi prin trapă abia izbuti să treacă un bărbat îmbrăcat în haină de piele neagră. Cu toate că şeful artileriei nu era tocmai mic de statură, motociclistul îl privea de sus.

— Unde-i şeful artileriei?

La răspunsul: „Eu sunt “, motociclistul îi ceru actele, aprinse un chibrit şi le citi până ce flacăra chibritului îi ajunse la unghie. Numai atunci întinse plicul, tot cu oarecare bănuială, apoi dispăru.

În plic se găsea o optime de coală de hârtie galbenă şi zgrunţuroasă. Pe hârtie, preşedintele Consiliului militar scrisese cu mâna lui: i

„Ordon ca în timpul nopţii, până în zori, să se concentreze toată («toată» era subliniat) artileria existentă şi muniţia în sectorul de cinci kilometri din zona Voroponovo-Sadovaia. Deplasarea să se facă, pe cât posibil, fără ştirea inamicului”.

Şeful artileriei citi şi reciti ordinul acela neaşteptat şi înspăimântător. Era mai mult decât primejdios iar executarea lui neînchipuit de grea: i se cerea să concentreze, într-un spaţiu de nimic, în zona străpungerii, toate cele douăzeci şi şapte de baterii cu două sute de tunuri câte avea. Ce s-ar întâmpla dacă inamicul n-ar lovi chiar în locul acela, ci mai la dreapta sau mai la stânga, sau, ceea ce ar fi şi mai rău, pe flancuri, la Sarepta şi Gum- rak? Atunci ar urma încercuirea şi prăpădul…

Tulburat până-n adâncul sufletului, şeful artileriei se aşează la telefon şi începu să cheme comandanţii de divizioane, dându-le indicaţii pe ce drumuri să plece şi anume în ce puncte să-şi mute gospodăria lor complicată şi greu de urnit din loc. Mii de oameni, cai, trăsuri, căruţe şi corturi – totul trebuia încărcat, transportat, descălecat şi aşezat la locul lui. Trebuia să facă amplasamente pentru tunuri, trebuia să întindă fire de telefon, şi toate acestea doar în câteva ore câte mai rămăseseră până în

zori...

Fără să se ridice de lângă telefon, strigă să i se aducă de jos un felinar şi să li se spună tuturor agenţilor de legătură să aştepte cu caii înşeuaţi. Cu gulerul descheiat al bluzei de postav, trecându-şi mâna peste capul ras ca-n palmă, dicta ordine scurte. Îndată ce le primeau, agenţii de legătură le luau, coborau scara în goană, se aruncau pe cai şi dispăreau în noapte. Isteţ, şeful artileriei porunci ca, după plecarea bateriilor, să se aprindă, pe locul unde poposiseră, ruguri nu tocmai mari, care să ardă cu încetul: să creadă duşmanul că, în noaptea rece, ostaşii roşii îşi încălzesc, la focuri, picioarele desculţe...

Lu.pă ce mai citi o dată ordinul, se gândi că, totuşi, nu era bine să descopere cu totul flancurile şi hotărî să lase lângă Sarepta şi Gumrak treizeci de tunuri. După ce comandanţii de divizioane îi răspunseră că atelajele erau la locurile lor, că muniţia şi gospodăria sanitară erau încărcate şi că focurile ardeau pe ici, pe colo, aşa cum poruncise el, şeful artileriei se urcă într-un automobil vechi, al cărui motor mergea cu un amestec de spirt şi gaz şi a cărui caroserie zdrăngănea ca o căruţă ţigănească, şi plecă la Ţariţân, la statul major.

Hurducându-se pe întuneric prin oraşul pustiu, se opri la o vilă i2olată, a unui negustor, urcă în goană la etaj pe scara neluminată şi intră într-o încăpere mare, cu ferestre ogivale şi tavan de stejar, luminată doar de două luminări: una ardea pe o masă lungă, plină de hârtii, iar pe cealaltă o ţinea ridicată comandantul armatei lângă perete, în faţa hărţii. Alături de el, preşedintele Consiliului militar însemna cu un creion colorat dispozitivul trupelor pentru lupta de a doua zi.

Cu toate că nu erau de faţă decât aceşti doi tovarăşi, superiori în grad şi, amândoi, prieteni, şeful artileriei se apropie după toate regulile militării şi se opri să dea raportul ele executare a ordinului. Comandantul de armată lăsă în jos lumânarea şi se întoarse spre el. Preşedintele Consiliului militar se depărtă de hartă şi se aşeză la masă.

— Douăzeci de baterii vor fi mutate, până în zori, pe sectorul înaintat, îi raportă şeful artileriei. Am lăsat şapte baterii pe flancuri, lângă Sarepta şi Gumrak.

Aprinzându-şi pipa, preşedintele Consiliului militar 'alungă fumul cu mâna şi întrebă încet, dar cu asprime:

— Care flancuri? Ce are a face aici Sarepta şi Gum- rakul? În

ordin nu se spune nicio vorbă despre flancuri. N-ai înţeles ordinuL

— Ba da, l-am înţeles.

— În ordin s-a spus, pleoapele de jos îi tremurau şi ochii i se îngustau, s-a spus limpede să se concentreze pe sectorul înaintat toată artileria până la cel din urmă tun.

Şeful artileriei aruncă o privire spre comandantul de armată, dar şi el îl privea sever, ca şi cum i-ar fi spus: „Bagă de seamă! “

— Acest ordin, tovarăşe, începu aprins şeful artileriei, înseamnă pentru noi o luptă pe viaţă şi pe moarte…

— Întocmai! Încuviinţă preşedintele Consiliului militar.

— Întocmai! Adăugă şi comandantul de armată.

— Unde ieşim cu socoteala dacă adunăm grosul forţelor noastre în sectorul din faţă şi lăsăm flancurile descoperite? Ce siguranţă avem că albii vor ataca întocmai în acest sector? Dacă, cumva, dau lovitura în altă parte? Infanteria singură nu poate să reziste. După o zi ca ziua de ieri, infanteria e istovită, iar ca să regrupăm artileria, ar fi prea târziu… De asta mă tem… Trenurile blindate nu ne mai pot ajuta. Ar trebui, oricum, să retragem infanteria, peste noapte, dincoace de linia de centură… De asta mă tem.

— Să nu te temi! Preşedintele Consiliului militar bătu de câteva ori cu degetul în masă: Să nu te temi! Să nu şovăi! Nu vezi că albii sunt siliţi să-şi arunce toate forţele numai în sectorul din faţă? … întreaga situaţie a operaţiunilor de luptă de ieri le-o dictează. La Sarepta au avut un insucces serios şi nu vor mai primi să se angajeze a doua oară acolo, doar ştiu că brigada lui Budionnâi s-a plasat în spatele coloanei a cincea. Au avut ieri un succes în sectorul central: au izbutit să se înfigă în frontul nostru. În sfârşit, baza de operaţiuni de lângă Voroponovo-Sadovaia e foarte avantajoasă: e şi plină de râpe, şi-i şi drumul cel mai scurt până la Ţariţân. Chiar dumneata mi-ai comunicat că plastunii au fost înlocuiţi cu o brigadă de ofiţeri. Trage concluzia din toate acestea. O brigadă de ofiţeri înseamnă douăsprezece mii de voluntari ofiţeri activi, care ştiu să se bată. Mamontov n-ar arunca în foc o unitate ca asta numai aşa, de dragul unei demonstraţii… Avem toate motivele să credem într-un atac în sectorul din faţă.

— Rapoartele de seară îndreptăţesc şi ele această presupunere, adăugă comandantul de armată. Albii au

Scos de pe front, de la nord şi de la sud, paisprezece sau cincisprezece regimente, pe care le deplasează peste câmp. Asta afară de brigadă de ofiţeri…

— În felul acesta, urmă preşedintele Consiliului militar, inamicul îşi creează condiţii în care, dacă noi nu vom şovăi, dacă vom lupta cu hotărâre şi curaj, îşi va expune singur forţele principale unei lovituri hotărâtoare. Misiunea noastră de mâine nu e numai să respingem atacul, ci să zdrobim însuşi nucleul armatei de la Don…

Şeful artileriei surâse larg, se aşeză pe scaun şi se bătu cu pumnul peste genunchi.

— E un plan îndrăzneţ! Strigă el. Da, îndrăzneţ! Nu i se poate obiecta nimic. Am să le fac mâine o baie, de-au să fugă până la Don fără să ştie pe unde calcă!

Preşedintele Consiliului militar se apropie de planul director, iar şeful artileriei începu să-i explice felul în care avea de gând să-şi dispună bateriile, strânse osie lângă osie şi pe mai multe rânduri.

— Nu le îngropa în pământ, îl sfătui comandantul de armată. Aşază tunurile pe movile deschise. Infanteria o mutăm în imediata apropiere a bateriilor. Du-te şi telefonează comandanţilor!

Peste câteva minute pe tot frontul de patruzeci de kilometri începu o mişcare grăbită şi mută. Peste câmpia întunecată* deasupra căreia se întindea cerul înstelat şi sclipea Calea Lactee, aşa cum nu sclipeşte decât arareori, în nopţile de toamnă, goneau tunurile de câmp şi obuzierele, iar în urma lor se târau tunurile grele cu câte opt perechi de cai şi alergau chesoanele şi căruţele. Pe furiş, unităţile de infanterie părăseau poziţiile şi se retrăgeau, întărindu-se în semicercul îngust al liniei de apărare.

În câmpia albă de promoroacă, gorniştii sunau deşteptarea, trezind la luptă regimentele căzăceşti. Soarele se înălţa deasupra stepelor Volgăi. În depărtare, tunurile bubuiau şi mitralierele ţăcăneau. Frontul roşu tăcea în umbră, cu spatele spre soare. Se dăduse ordin tuturor bateriilor să aştepte semnalul: patru explozii de şrapnel la mare înălţime.

Atacul albilor începu printr-un foc vijelios pe toată linia orizontului. Tot ce era viu se culcă, se adună, se ghemui. Fiecare ridicătură, fiecare scobitură de pământ slujea de adăpost. În

răstimpuri, se auzea câte un strigăt sălbatic şi, o dată cu bulgării de ţărână aruncaţi în aer, zbura câte o roată de căruţă sau o mantă soldăţească, fumegând. Pregătirea de artilerie ţinu patruzeci şi cinci de minute. Când oamenii îşi ridicară, în sfârşit, capul, toată câmpia fremăta de trupe în mişcare. Lanţuri de ofiţeri se apropiau în rânduri, cu baioneta întinsă, fără să se grăbească şi fără să se culce, iar în urma lor veneau batalioane de ofiţeri pe câte douăsprezece coloane, cu intervale între ele, ca la paradă. Drapelele a două regimente, înălţate sus, fluturau în vânt. Tobele răpăiau să se rupă, fluierele fluierau, iar în urma artileriei unduiau gloatele negre ale nenumăratelor sotnii căzăceşti.

— ... Ce zici, Ivan Ilici! I-ai văzut, duşmanii de clasă?! Ăştia-s luptători?

— Încălţaţi... îmbrăcaţi... Hrăniţi cu came...

— Păcat că trebuie să facem ferfeniţă asemenea uniforme!

— Nu mai flecăriţi, tovarăşi! Băgaţi de seamă!

— Vorbim şi noi aşa, să ne mai treacă frica, tovarăşe Teleghin...

Cele dintâi rânduri se apropiau în pas grăbit. Erau acum doar la vreo cinci sute de paşi. Li se puteau desluşi chipurile. Să te ferească Dumnezeu să mai vezi vreodată asemenea chipuri, cu ochii duşi în fundul capului şi albi de ură, cu pielea întinsă pe umerii obrajilor schimonosiţi înainte de a-şi descleşta fălcile să urle: „Ura! “

Şeful artileriei se arătă până la brâu în spărtura din peretele de cărămidă al turnului de apă, cu mâna întinsă îndărăt, ca să facă semn telefonistului: patru şrapnele! Aşteaptă o clipă. Legănându-se în pas măsurat, în cân- tec de fluier şi bătăi de tobă, lanţurile şi coloanele urmau să treacă peste linia căii ferate de centură... încă o clipă... Numai să nu-şi schimbe pasul, diavolii, să nu înceapă a alerga! ...

— Nu mai pot, tovarăşe comandant de companie.

— Crede-mă!

— Vârâ-te înapoi în şanţ, mama ta!

— Îmi vine să vărs... Mă trag mai la o parte.

— Te omor, fir-ai...

— Nu trebuie... Tovarăşe Ivan Gora..:

— Pune mâna pe armă!

Şeful artileriei îşi fixă un punct de reper: când cei din primul

rând vor ajunge la stâlp... Avangarda începu să se îndoaie, să se frângă, oamenii păşeau acum stângaci, la întâmplare... încruntându-se, şeful artileriei vedea bine stâlpul acela strâmb, cu o bucată de sârmă în vârf... în clipa aceea el hotăra soarta întregii bătălii, soarta zilei de astăzi, soarta Ţariţânului, soarta revoluţiei. Ei drăcia dracului! ... Unul cu cizme galbene a trecut cel dinţii şi a păşit dincoace de stâlp... Şeful artileriei îşi deschise pumnul la spate, îşi răsfiră degetele şi se făcu nevăzut prin spărtură, zbierând către telefonist: „Semnalul! “

Deasupra coloanelor în mers, sus, pe cerul senin, plezniră patru şrapnele, ca patru nouraşi de vată. Un bubuit greu, aşa cum nimeni nu mai auzise vreodată zgudui văzduhul. Turnul de cărămidă se clătină. Telefonistul scăpă receptorul şi-şi astupă urechile. Şeful artileriei bătea din picioare de parcă juca şi dădea din mâini de parcă dirija o orchestră...

Câmpia, peste care nu de mult trecuseră ameninţătoare, în rânduri regulate, batalioanele verzi-cenuşii, avea acum înfăţişarea unui uriaş crater de vulcan, care fumegă. Prin praf şi fum, puteai desluşi cum se prăbuşeau la pământ, secerate, lanţurile celor care atacau şi cum se amestecau între ele coloanele din urmă. În spatele lor, pe drumul de centură rămas descoperit, „zburătoarele blindate “se avântau dinspre nord. Companiile roşii se ridicau din tranşee şi se repezeau la contraatac. Şeful artileriei înşfăca receptorul din mâna telefonistului: „Lungiţi tirul! “Şi, după ce torentul de foc tăie drumul de retragere al albilor, autocamioanele cu mitraliere pătrunseră în grămada lor compactă, şi prăpădul începu.

Într-o curticică, pe o lădiţă pe care scria „Medica- mente “, stătea Daşa. Lăsase să-i cadă mâinile pe genunchi: erau proaspăt spălate şi roşii din pricina apei reci. Cu ochii închişi îşi întindea fata în bătaia soarelui de octombrie. Câteva vrăbii fudule, cu guşile pline, se umflau în pene şi se ciuguleau în salcâmul care-şi înălţa crengile desfrunzite dincolo de umbra acoperişului. Tocmai veneau din stradă unde în faţa unei case albe, izolate găseau, după pofta inimii, grăunţe de ovăz şi băligar de cal. Speriate de nişte căruţe ce se apropiau, vrăbiile se mutară pe un mesteacăn. Ciripitul lor îi părea Daşei o melodie nespus de mângâietoare: „Trăim cu orice preţ “, îi spuneau ele.

Daşa purta un halat alb, pătat de sânge, şi era legată la cap,

până peste sprâncene cu o basma. Geamurile oraşului nu mai zăngăneau din pricina canonadei, nu se mai auzea nici bubuitul înăbuşit al bombelor de aeroplan. Oroarea celor două zile se încheiase cu un ciripit de vrăbii... Dacă stai să te gândeşti, lipsa de atenţie faţă de om a acestor făpturi cu guşa veşnic plină e de-a dreptul ofensatoare... „Cip-cirip... "E mică vrabia, dar e înţeleaptă. Au ciugulit băligar cât au poftit, vrăbioiul a ţu- păit din creangă în creangă în jurul vrăbiuţei, au ciripit în urma soarelui care apune şi s-au aciuat sub streaşină, să doarmă până-n zori. Aceasta e toată înţelepciunea vieţii...

Daşa auzea uruitul căruţelor ce se opreau în faţa porţilor. Aduceau alţi răniţi. Dar ea nu putea să-şi ridice pleoapele de oboseală. Întrezărea doar prin ele lumina trandafirie. „Dacă o fi nevoie mă cheamă doctorul." Doctorul... Ce om cumsecade! Zbiară cumplit, dar privirea lui e blândă... „Fă bine şi şterge-o în curte, Daria Dmitrievna. Chiar acum pe loc! Nu vezi că nu mai faci două parale? Aşază-te acolo, pe undeva, că te trezesc eu când o trebui. " „Oricum, sunt atâţia oameni minunaţi pe lumea asta! "îşi zise Daşa. Ce bine ar fi dacă ar ieşi şi el până afară, să fumeze... I-ar spune observaţiile sale asupra vrăbiilor, foarte subtile, după părerea ei. Ce rău e în asta, că-l place doctorului? ... Daşa oftă odată, apoi încă o dată, mai adânc. Poţi să înduri orice, chiar şi imposibilul, dacă întâlneşti o privire caldă, fie şi numai aşa în treacăt... Privirea aceea îţi trezeşte puterea sufletească şi încrederea în tine. Şi simţi că învii din nou... Dar voi vrăbiuţelor, nu puteţi înţelege aşa ceva!

Însă în locul doctorului ieşi din subsol, unde era bucătăria, un cetăţean cu chipul galben şi nervos şi cu privirea tragică. Era îmbrăcat cu mantaua de uniformă a Departamentului Instrucţiunii Publice, dar de data aceasta nu mai era încins cu frânghie. Urcă cele câteva trepte ale scării de cărămidă şi-şi întinse gâtul subţire, ciulind urechea. Nu se auzea decât ciripitul vrăbiilor.

— E îngrozitor! Începu el. Ce coşmar! Ce nebunie!

Îşi astupă urechile cu palmele, dar îşi trase i'epede mâinile în jos. Soarele, aproape de orizont, îi lumina pieziş faţa cu nas subţire şi buze groase.

— Nu se mai termină o dată, Doamne-Dumnezeule! ... Ai avut vreodată halucinaţii auditive? O întrebă el, fără veste, pe Daşa. Scuză-mă, te rog, nici nu ne cunoaştem, dar eu te ştiu pe

dumneata… înainte de război, la Petersburg, te vedeam uneori la „Seratele filosofice…” Erai mai tânără pe-atunci, însă acum eşti mai frumoasă, mai gravă… Halucinaţia auditivă începe ca o avalanşă îndepărtată, lipsită de sonoritate. Dar se apropie cu o viteză înspăimântătoare, vuind pe mai multe tonuri, un vuiet cum nu există în natură şi care-ţi sfredeleşte creierul, îţi umple urechile… îţi dai seama că în jurul tău nu se întâmplă nimic, dar vuietul acela stăruie în tine… Tot sufletul ţi-e crispat, simţi că puţin îţi lipseşte ca să nu mai poţi îndura aceste trompete ale Ierihonului… îţi pierzi cunoştinţa, şi asta ţi-e scăparea… întrebi: când va veni sfârşitul?

În picioare în faţa Daşei, cu obrazul în soare, îşi frân- gea degetele subţiri care trosneau.

— Trebuie să sap pe undeva nişte lut, să-l frământ şi să lipesc soba; am fost evacuaţi în subsol fiindcă nu suntem elemente muncitoreşti… Tatăl meu a fost toată viaţa director de liceu şi şi-a făcut casa asta din economiile lui… încearcă şi le spune ăstora aşa ceva! În subsol zace un morman de cărămizi arse, iar cele două ferestre care dau spre trotuar sunt atât de prăfuite, că nu mai lasă să pătrundă lumina. Cărţile mele se tăvălesc pe jos aruncate într-un colţ… Mama e bolnavă de miocardită, are cincizeci şi cinci de ani, iar soră-mea, din pricina malariei, e în pat, cu picioarele paralizate. Iarna se apropie… O, Doamne, Doamne!

Daşa se gândea că, întocmai ca Păpuşa de zahăr din *Pasărea albastră* de la Teatrul de Artă, nenorocitul o să-şi sfarme curând toate cele zece degete…

— „Cine nu munceşte nu mănâncă! “… Să-ţi termini Facultatea de istorie şi filologie, să ai aproape gata teza de doctorat… Să fii trei ani profesor la liceul de fete din acest oraş blestemat, din această groapă fără perspective, unde sunt legat de mâini şi de picioare de boala mamei şi a surorii mele… Iar ca final al întregii mele vieţi: „Cine nu munceşte nu mănâncă! “îmi pun o lopată în mână, mă ameninţă şi mă silesc să sap tranşee şi să mă închin revoluţiei, revoluţiei care calcă în picioare libertatea, revoluţiei care înseamnă triumful mâinilor bătătorite şi insultă ştiinţei! Nu sunt nobil, nici burghez nu-s şi nici nu fac parte din „Sutele negre”. Am şi acum pe trup urma pietrei care m-a lovit în timpul unei demonstraţii studenţeşti… Dar nu vreau să mă închin revoluţiei care m-a gonit în subsol… Nu mi-am

cultivat mintea ca să privesc de sub pământ, prin ferestre prăfuite, picioarele învingătorilor bocănind pe trotuar... Şi apoi, trebuie să am grijă de soră-mea şi de maică-mea, aşa că n-am dreptul să-mi scurtez singur zilele şi nici măcar în vis n-am unde să mă refugiez, unde să mă ascund... „Să ducem făcliile aprinse! “Dar n-avem unde să le ducem, deoarece pe pământ nu mai sunt peşteri singuratice...

Vorbea ciudat de repede, cu ochii rătăciţi. Daşa îl ascultă fără să se mişte şi fără să-l compătimească, de parcă omul acela nervos, care-şi făcuse apariţia din bucătăria de la subsol, ar fi fost o întregire necesară a ororilor din ultimele zile, a bubuiturilor, a incendiilor şi a gemetelor răniţilor.

— Ce te-a adus la ei? O întrebă el deodată, pe un ton firesc, bombănind. Lipsa de judecată? Frica? Foamea? Ştii, te-am observat aceste două zile şi mi-am adus aminte cum te admiram în tăcere la Petersburg, la „Seratele filosofice”, fără să îndrăznesc să mă apropii şi să mă prezint. Eşti aproape ca necunoscută cântată de Bolk... (Daşa se întrebă imediat: „De ce «aproape»? “) O crăiasă care brodează ornamente de aur, îmbrăcată cu halat murdar, cu mâinile roşii, cărând răniţi... Ce oroare! ... Asta-i adevărata faţă a revoluţiei...

Daşa se supără dintr-o dată atât de tare, încât, cu buzele strânse, fără să-i răspundă un cuvânt acestui neurastenic livid, intră în casă. După aerul proaspăt de afară, o izbi în obraz duhoarea grea de iodoform şi de trup omenesc chinuit.

În fiecare încăpere, pe paturi de scânduri negeluite, aşezate aproape unul lângă altul, zăceau răniţii. În sala de operaţii, acolo unde, înainte de a fi evacuat în subsol, profesorul de la liceul de fete îşi scria teza lui de doctorat, îl găsi pe doctor. Îşi ştergea cu un prosop mâinile păroase, goale până mai sus de coate. Văzând-o pe Daşa, îi făcu cu ochiul:

— ’Ce faci? Ai putut să închizi un pic ochişorii? Eu am avut o operaţie interesantă: am tăiat unui flăcău vreo cinci coţi de intestin subţire, iar peste o lună o să bem rachiu împreună... A mai fost adus şi un comandant, un caz grav de şoc... I-am făcut ulei camforat, inima e bună, dar deocamdată omul e fără cunoştinţă... Urmăreşte-i pulsul, şi dacă începe să slăbească mai fă-i o injecţie...

Aruncându-şi prosopul peste umăr o duse pe Daşa lângă patul de lemn pe care zăcea Ivan Ilici Teleghin. Bolnavul îşi ţinea ochii

închişi, de parcă ar fi avut în faţă o lumină orbitoare. Buzele-i erau strânse şi ele. Doctorul îi apucă mâna stângă, care zăcea pe piept, şi, după ce-i luă pulsul, o scutură cu băgare de seamă.

— Vezi? Puţin mai înainte era rigidă… Să ştii că şocul oferă câteodată un tablou din cele mai curioase. Fenomenul nu e încă destul de studiat. Ceva care seamănă cu crampele la noii-născuţi. Sistemul nervos central nu dovedeşte să-şi pună în mişcare apărarea faţă de un atac neaşteptat din afa…

Doctorul se întrerupse la jumătatea cuvântului, deoarece suferi şi el, într-o anumită măsură, un şoc: Daria Dmitrievna se lăsase moale în genunchi în faţa patului, lipindu-şi obrazul de mâna comandantului, pe care doctorul o aşezase la loc, pe piept…

Vădim Petrovici Roşcin se trezi dimineaţa târziu, în odaia nenorocită de hotel, ale cărei ferestre murdare erau astupate cu gazete îngălbenite de vreme. Se trezi în patul îngust, sub plapumă subţire cu care era învelit. Trenul pleca noaptea târziu. Începea încă o zi în care nu-l aştepta nimic. Nu-i mai rămăsese decât o ţigară în pachet. O luă, o frecă între degete, o aprinse şi începu să-şi cerceteze mâna slabă, cu vinele umflate, pe care se vedeau porii deschişi. Încercările lui de a o găsi pe Katia nu-l duseseră la niciun rezultat… Katia nu putea fi găsită. Concediul i se terminase şi trebuia acum să se întoarcă la regiment, în Cuban…

Peste două zile va coborî din vagon şi se va cuibări în brişcă, pornind prin stepă, fără să schimbe o vorbă cu gradul inferior de pe capră. Pe uliţa principală a staniţei, roţile briştii se vor înfunda în făgaşurile pline cu apă acum nefolositoare a ploilor de noiembrie. Va coborî din brişcă de-a dreptul în noroi, va porunci să i se ducă geamantanul în casa de ţară şi va porni spre administraţia staniţei, la statul-major, să se prezinte general-maiorului Schwede, comandantul regimentului.

Îl va găsi pe acest neghiob sclivisit citind versuri simboliste: *Cercul de flăcări* de Sologub sau *Perle* de Gumiliov. După raport, i se va încredinţa un pluton sau poate chiar o companie. Monotonia va începe de la capăt: instrucţia pe jos, ceasurile petrecute la Cercul militar, unde îl vor întreba de fete şi de chefuri… Ofiţerii vor face spirite pe seama slăbiciunii lui, a părului alb şi a înfăţişării lui posomorite. Iar serile, se va plimba acasă la el, din colţ în colţ. Ordonanţa va veni pe la ora 10 şi-i va

trage cizmele din picioare, fără să scoată un cuvânt... Asta era una din probabilităţi. Cealaltă probabilitate era ca regimentul să fie pe front, în luptă...

În faţa ochilor îi apăru stepa lipsită de viaţă, deasupra căreia, la miazănoapte, atârnau grămezi de noroi, hornurile sobelor înălţându-se singuratice pe locul caselor arse, căruţele cu răniţi împotmolite în noroi, caii costelivi şi, la marginea cea mai depărtată a stepei, tranşeea cu oamenii care se tăvăleau în murdărie printre cârpe însângerate... îşi închipui o clipă că e un optimist de profesie, un fatalist din cine ştie ce legendă, pildă de ură neînduplecată, sentiment pe care, de altfel, nu-l mai cunoştea de mult: acum nu-i mai rămăsese decât sila şi scârba de oameni...

Se ridică puţin în pat, silindu-se să-şi încheie un nasture de la cămaşă, se întinse să-şi ridice pantalonii căzuţi pe podea, îşi căută tutunul în buzunar, apoi se lăsă din nou pe spate, cu mâinile sub cap.

— Nu e cu putinţă, totuşi cu o dispoziţie ca asta... începu să vorbească singur, cu glas tare.

Şi glasul acela, pe care nu şi-l recunoştea, îi displăcu. Simţi chiar un fel de silă pentru felul cum pronunţase cuvintele... „De ce nu e cu putinţă? Şi ce anume, «totuşi», nu e cu putinţă? Toate sunt cu putinţă! E cu putinţă chiar şi cureaua de piele, legată cu un capăt de mânerul uşii şi cu celălalt petrecut în jurul gâtului... Haide, Roşcin, mărturiseşte cinstit: faci pe mironosiţa, dar în fond eşti o scârnăvie, ca şi ceilalţi... “

Îşi aminti cu răutate şi cu un sentiment de răzbunare de miile de oameni pe care-i întâlnise aici, în Ekaterino- slav: femei cu urmele refugiului pe faţă, dar care doreau să pară încă „pline de demnitate’4, treceau din hotel în hotel propunându-ţi tot felul de lucruşoare – „amintiri scumpe"; generali care te băteau proteguitor pe spinare şi-ţi spuneau „tătucă"; oameni cu bărbile albastre de mult ce se rădeau, care plesneau de sănătate, nemaipomenit de pricepuţi când era vorba să vândă şi să cumpere frah- turi de cale ferată pentru mărfuri de-ale statului; moşieri cu glas tunător, care, goniţi de pe la conace, se îngrămădeau prin odăi de hotel împreună cu consoartele lor mărginite şi cu fiicele lor deşirate, pistruiate. Îndată ce puneau mâna, de ici, de colo, pe ceva bănişori, mâncau din belşug pe la restaurante, învăţând bucătarii să gătească mâncăruri

năstruşnice şi strigând că revoluţia este o „aiurea1ă". În general, îşi amăgeau vremea cu nădejdi nesăbuite, acele nădejdi care n-au părăsit niciodată nobilimea Rusiei, nici chiar în vremurile cele mai grele ale ei. Roşcin îşi mai aminti de nenumăratele chipuri omeneşti din holul hotelului, oameni care-şi pierduseră cu o iuţeală vertiginoasă starea socială şi pe care nu-i mai recunoşteai acum decât după nasturii cu pajură şi chipiele de uniformă. Cel de colo, fost procuror, se ţinea scai de un băieţandru obraznic, speculant norocos, căutând să-i bage pe gât un ceas care nu mergea. Celălalt, fost şef la Departamentul taxelor de monopol, era cărunt, tuşea şi purta baston, îşi risipise pe semne, toate valorile, se uita cu invidie cum îi treceau pe dinainte afaceri grase şi urmărea, lacom, mâinile în care foşneau bancnote…

Speculanţi abili, bine îmbrăcaţi, intrau zburând pe uşile din faţa hotelului, cu degetele şi cu ochii neliniştiţi. Se adunau grămadă, îşi şopteau cu nervozitate Dumnezeu şt ie ce, apoi dispăreau iarăşi în stradă, asemeni lui Hermes cel cu aripi la picioare, ei înşişi zei ai comerţului şi ai hazardului. În hol puteai să afli despre circulaţia mărfurilor aparţinând statului, despre vreo cisternă cu ulei de maşină rătăcită cine ştie pe unde, despre cursul dolarului. – Care sălta şi scădea de câteva ori pe zi, în raport direct cu contraatacurile franceze sau germane pe frontul de vest. Acestea însă erau afaceri serioase… Speculanţii mai mărunţi din hol se dădeau la o parte, şi ochii lor, pironiţi asupra unei persoane „importante", scăpărau de nerăbdare.

Persoană „importantă" intra, călcând măsurat şi fără grabă; purta un palton exagerat de lung şi o şăpcuţă sau o pălărie de catifea, dată pe ceafă. În mână ţinea o umbrelă, iar barba îi era atât de îngrijită, încât nu se atingea de această podoabă decât doar ca să apuce cu degetele câte un firicel şi să-l răsucească atunci când voia să-şi concentreze activitatea intelectuală… Ochii omului oglindeau o viaţă spirituală intensă, desprinsă de' mărunţişurile vieţii, pentru că „el "era un cugetător care confruntă, căuta şi găsea categoriile ce condiţionau căderea sau urcarea comprimatelor de energie mondială, adică ale valutei forte…

Jocul avea loc acolo, în hol, şi pe străzile din imediata apropiere a hotelului şi, oficial, era interzis de către autorităţile hatmanului şi de comandamentul german de ocupaţie. Jucătorii

forfoteau neîntrerupt pe trotuar, de la uşa hotelului şi până la răspântia cea mai apropiată. O privire pătrunzătoare, o mişcare din degete, câteva cuvinte, şi vânzarea-cumpărarea era gata. Nimeni nu avea la el valută: valuta se ţinea ascunsă şi, în general, nu se ştia ce cantitate se găseşte în oraş. Se juca pe diferenţa de curs, iar socotelile se făceau în bani de-ai hatmanului. Averile se năşteau într-o clipă, dar tot într-o clipă bogatul se trezea cerşetor. Fericitul se ducea la cafenea cu sateliţii lui, să mănânce prăjituri la cafeaua de ghindă, iar cel fără noroc rătăcea deznădăjduit pe bulevard, unde vântul de noiembrie târa pe jos hârtii şi frunze moarte şi-i umfla poalele prăfuite ale paltonului.

Lumea care trăia în acest hotel se adună pe trotuare, prin debitele de tutun, prin cafenele şi pe la grătare, făcea comerţ, înşela şi se lăsa înşelată. Era un crâmpei din turma zgomotoasă şi lacomă care mugea şi urlă prin toate oraşele cucerite de la roşii, unde nimeni n-o împiedica să se ghiftuiască, să bea, să se împerecheze, să facă escrocherii şi să speculeze. Baionetele şi tunurile aveau datoria să apere această turmă, să-i cucerească mereu tot alte oraşe, să restabilească pentru ea Rusia cea mare, una şi indivizibilă, purificată de pacostea bolşevică…

— Porcărie, porcărie şi minciună! Îşi zise iar, cu glas tare, Vădim Petrovici. Dacă aş dezerta? …

Pentru întâia oară în viaţă începea să se gândească la această posibilitate, slăbind frâul principiilor morale şi descoperind, cu o ascuţită bucurie, că în sufletul lui existau zăcăminte de ticăloşie şi de josnicie. Începu chiar să râdă încetişor, strângând din dinţi. Gândurile lui erau ca o creaţie nebănuită, ca păcatul cel dintâi…

„în numele căror lucruri sfinte te-ai plimbat prin viaţă în trăsură, drăguţule, cu hăţurile întinse? Te-ai socotit om cumsecade făcând parte din bună societate, ai părăsit regimentul ca să urmezi universitatea şi să-ţi lărgeşti orizontul… Când erai adolescent, ţi se părea că semeni cu Andrei Bolkonski. Imboldul moral îţi dădea satisfacţie, şi asta ţi-era de-ajuns: îţi simţeai sufletul curat. Strâmbai din nas în faţa a tot ce era îndoielnic şi murdar, ca în faţa unei gropi cu lături. N-ai avut decât trei legături cu femei măritate, iar când ţi s-a părut că ai gustat dragostea din plin, când curiozitatea aţâţată a început să facă loc sărutărilor date din obişnuinţă, te-ai despărţit de ele… Şi acum, total general: unde te-a dus viaţa aceea nepătată, care

te făcea să ţii capul sus? La ruină de după incendiu! N-a mai rămas din ţine decât un horn de sobă arsă! “

După aceste constatări, Vădim Petrovici începu să se gândească metodic la posibilitatea de a dezerta. Să fugă în străinătate? Lumea întreagă era cuprinsă de război. Agenţii urmăreau pretutindeni străinii suspecţi şi-i băgau prin închisori, unde-i spânzurau... Trenurile din lumea întreagă erau pline de „băieţi veseli;’: „Tra- la-la, urlau ei, să-i batem mai curând pe porcii de nemţi şi să ne întoarcem acasă, la prietenele noastre..." Torpilaţi pe oceane, „băieţii veseli" se bălăceau în apa rece ca gheaţa, în jurul unei pete de ulei... în toată Europa, coloane de tineri îmbrăcaţi în uniforme kaki, cusute ca pentru morţi, porneau supuşi, în rânduri strânse, plini de deznădejde, împotriva mitralierelor, aruncătoarelor de bombe, de mine sau de foc, având foc înainte şi foc în urma lor... Nu, nu era chip să plece în străinătate... Ar putea să se strecoare până la Odesa, să-şi facă rost de un paşaport fals şi să muncească la vreo ospătărie, ca om de serviciu... Dar se poate întâmpla să se oprească vreunul în faţa lui, mirat: „Ia te uită, oare n-o fi Roşcin? Ce-i cu tine, măi frate? ... “Să facă speculă măruntă, ori poate chiar să fure? Pentru asta trebuie să ai o mare rezervă de dragoste de viaţă... Să se facă peşte? Era prea bătrân... „Bine, să presupunem că voi trăi într-un fel sau altul până la victoria finală: socialiştii vor fi spânzuraţi, mujicii snopiţi în bătăi, englezii ne vor ierta şi vom începe, cu un aer vinovat, să adunăm armată dincolo de Volga, ca să izbim pe nemţi. Împărţim armele, şi într-o bună zi soldăţimea spintecă burţile domnilor ofiţeri, eroii «marşului de iarnă», şi povestea începe de la capăt. Biata mea Katia, pe care n-am putut-o găsi, şi care trebuie să fie pe undeva, în vreo gară cu ferestre sparte, printre oameni adormiţi, în delir sau morţi, mă va striga pentru cea din urmă oară: «Vădim, Vădim...» Şi se mai poate încă ceva: să mă spânzur chiar acum... Mi-e frică? Deloc... Dar mi-e scârbă să fac un efort pentru propria mea persoană..."

Mâinile îi erau reci ca gheaţa, le simţea răceala pe ceafă. Nu era în stare să ia o hotărâre. Părea că nişte spiriduşi alergau pe trupul lui, ca muştele, şi-i furau voinţa şi sufletul... Când se va întuneca, se va ridica din pat, îşi va pune pantalonii, se va duce pe jos la gară, ba, cu siguranţă că-şi va cumpăra ţigări pe drum... Şi va trăi: pe unul ca el nici sabia nu-l ajunge, nici

glontele nu-l atinge, nici păduchele exantematic nu-l pişcă...

În odaia de alături, spre care dădea o uşă astupată cu un scrin, se certau de mult două glasuri bărbăteşti, grăbite şi mânioase. Unul din ele începea mereu una şi aceeaşi frază: „Ascultă, domnule Paprikaki, dacă aş fi Dumnezeu...” Celălalt nu-l lăsa să termine: „Ascultă, Gabel, nu eşti dumnezeu, eşti un idiot! Trebuie să-ţi fi ieşit din minţi ca să cumperi, cu o jumătate de ceas înainte de apariţia gazetei, acţiuni Krupp-Stahiwerke...” „Ascultă, doar nu-s Dumnezeu...” „Ascultă Gabel, n-ai în tine destule măruntaie ca să-mi acoperi paguba. Eşti un cadavru...”

Aceste cuvinte pătrundeau fără voie în urechile lui Vădim Petrovici: „Ei drăcie! Îşi zise el. N-ar strica să trag un foc de revolver prin uşă... “Puţin după aceea, se porni după o altă uşă care dădea pe coridor o forfotă ciudată de paşi şi se auziră glasuri speriate: „Trebuie să chemăm un doctor”. „Ce să mai facă doctorul, nu vezi că se răceşte? ... “«, Ce-i? Cum s-a întâmplat? “ „S-a întâmplat cum s-a întâmplat, nu-i treaba dumitale..."

Glasurile se depărtară şi se auzi zornăit de pinteni.

— Domnule şef de poliţie, scuzaţi vă rog, e adevărat că-i nepotul împăratului austriac?

— E adevărat, toate-s adevărate... Domnilor, părăsiţi coridorul.

Apoi, lângă uşă, doi oameni începură să vorbească cu glas scăzut:

— Nu-i vorba de sinucidere, l-a împuşcat aghiotantul lui, care-i bolşevic.

— Cum asta, ofiţer austriac şi bolşevic?

— Dar cum credeai? Îi găseşti acum peste tot. Nu numai Viena, dar şi Berlinul e de ieri în mâânilp lor..7

— Doamne, Doamne, nu-mi intră în cap una ca asta!

— Da, trebuie să fugim.

— Unde să fugi?

— Dracu ştie, s-or găsi pe undeva niscai insule...

— Aşa-i... îmi spunea ieri cineva că în Indiile Olandeze sunt insule pe care cresc copacii de pâine. Şi nici de îmbrăcăminte n-ai nevoie. Vorba e, cum să ajungi acolo? ...

Fără să bată la uşă, în odaia lui Roşcin năvăli un băieţaş, lustragiu la hotel: avea nasul turtit şi zimfcea larg, de la o ureche până la cealaltă.

— Ediţie specială. Revoluţie în Germania! Domnule, dă-mi trei ruble! Aruncă gazeta pe pieptul lui Roşcin, fără să bage de seamă nici ochii mari deschişi, înspăimin- tători, ai acestui călător, nici faţa lui palidă.

— Banii mi-i iau de pe fereastră. Domnule călător, citeşte gazeta...

Şi ieşi în goană. Inima lui Vădim Petrovici bătea nebună, dar multă vreme gazeta cu litere şterse îi rămase nedesfăcută pe piept. Revoluţie în Germania! ... Soldaţi pe acoperişurile vagoanelor, gări dărâmate, mulţimi care cânta sălbatic, oratori care urlă de pe soclurile monumentelor, bătând văzduhul cu pumnii: „Libertate, libertate! “Ca şi cum libertatea poate înlocui pâi- nea, patria, sentimentul datoriei şi viaţa tihnită pe care ţi-o oferă un stat care fiinţează de veacuri... Revoluţia înseamnă oraşe pline de gunoaie şi fete cu părul zbârlit, pe bulevarde... Şi atâta amărăciune! Amărăciunea omului care priveşte pe fereastră acoperişurile spălăcite ale oraşului în care nu mai sunt taine... Până şi soarele s-a înălţat atât de sus, încât a ajuns inaccesibil... Amărăciunea omului care a încercat cu atâtea eforturi să treacă prin viaţă el însuşi libertatea, mândria şi tristeţea sa...

În cele din urmă, Vădim Petrovici îşi dădu seama că vorbeşte tare. Era ca un delir în stare de trezie. Desfăcu gazeta. Toată partea de sus anunţa, cu litere de-o şchioapă, că în Germania începuse revoluţia. Această revoluţie izbucnise în momentul când se duceau tratativele de armistiţiu în pădurea de la Compiegne, când împuterniciţii germani apăreau în trenul generalului Weigand, garat pe o linie moartă.

Delegaţii întrebaseră care erau propunerile franceze. Fără să-i invite să se aşeze, fără să le întindă mâna, generalul le răspunsese cu o furie rece: „N-avem nicio propunere... Germania trebuie îngenuncheată. “

În aceeaşi zi fuseseră răsturnaţi guvernanţii care duseseră Germania la dezastru. La Berlin se formase un soviet de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor. Împăratul Wilhelm părăsise în taină cartierul general de la Spa şi fugise în Olanda, predându-şi spadă, la graniţă, unui locotenent din armata olandeză...

Peste câteva minute îmbrăcat cu mantaua, încins strâns cu centironul şi cu chipiul pe cap, Vădim Petrovici citea încă o dată

gazeta, în picioare lângă fereastră. Îşi vârî apoi în buzunar bancnotele mototolite şi ieşi în stradă.

Pe drum zări un bărbat îndesat, care trecea pe lângă hotel. Părea scăpat de curând dintr-o carapace de scafandru, de la o mare adâncime, atât de umflată-i era faţa stacojie, cu ochii ieşiţi din orbite. Mişcându-şi buzele groase, pe care prinseseră coajă, repeta mereu: „Vând Krupp- Stahiwerke, vând, vând... “şi-şi rotea ochii asupra trecătorilor, în nădejdea smintită că va găsi un dobitoc mai mare decât el...

Apoi Vădim Petrovici se pomeni înghesuit şi împins lângă zid de soldaţi austrieci care păşeau în grupuri neregulate, purtându-şi puşca pe umăr cu ţeava în jos. Era unul din semnele revoluţiei, care dintr-o dată, din prima zi, osândea omuciderea... Alături mergea pe trotuar un ofiţer subţirel, cu mustăcioara mătăsoasă, tinerească. Îşi înălţa cu îngâmfare faţa fină, crispată până la suferinţă, iar pe epoletul stâng avea prinsă o fundă roşie. Se vede că băieţandrul acela, intrat în regiment pe timp de război, nu avusese când să se plimbe, îmbrăcat în uniformă nouă şi tirându-şi teaca săbiei, pe trotuarele vesele ale Vienei, unde femeile erau atât de fermecător lipsite de griji... Soarta făcuse să fie ales, pentru tinereţea şi bunătatea lui, în comitetul de soldaţi... Şi acum îşi aducea compania la gară, să se evacueze, trecând prin focul de flanc al privirilor răutăcioase şi ironice... Iar la Viena era haos, foamete, şi muncitorii ridicau baricade...

Roşcin se uită lung în urma acestor mândri europeni.

O bucurie răutăcioasă se trezi în el: „Scurtă le-a fost şederea în Ucraina, unde s-au îndopat cu gâşte şi cu slănină... Le-a ieşit Brest-Litovskul pe nas! ... “Dar îndată se încruntă: „La urma urmei, ce-ţi pasă ţie de asfca? Cei de la Moscova îşi freacă mâinile de bucurie. Tu du-te în tranşeea ta puturoasă, la contrarevoluţionarii tăi! “Se încruntă şi mai amarnic pentru că rostise întâia oară acest cuvânt, şi încă atât de liniştit şi cu atâta cinism... Tocmai în acest cuvânt stătea cauza destrămării lui sufleteşti. Katia se dovedise mai clarvăzătoare decât el atunci când îi spusese, în timpul certei lor dureroase de la Rostov: „Dacă crezi cu toată puterea sufletului în dreptatea cauzei tale, atunci du-te şi ucide... “După toate noţiunile tradiţionale ale intelectualului cinstit care se respectă, „contrarevo- luţionar “înseamnă canalie şi nemernic... Şi acum, trăieş- te-ţi înainte

viaţa în felul acesta…

Cu mâinile în buzunarele mantalei, o luă în sus, pe bulevardul Ecaterina a II-a. I se părea că până şi mersul lui era mers de canalie şi de nemernic: cu capul în jos, târându-şi picioarele… în dreptul unei frizerii se uită, din obişnuinţă, în oglinda îngustă de lângă uşă: o faţă cadaverică rânji la el, strâmb şi răutăcios. Intră şi se trânti în fotoliu, fără să-şi scoată mantaua.

— Bărbiereşte-mă!

Şi acolo îl dezgustau toate: localul scund şi înăbuşitor, pereţii acoperiţi cu tapete ieftine, ce spânzurau rupte, frizerul cu pieptenele înfipt în părul plin de mătreaţă, cu mâinile molatice şi murdare, mirosind a nu ştiu ce porcărie dulceagă…

În timp ce pregătea spumă, frizerul vorbea. Nu se arăta grăbit să-l săpunească.

— Şi-au pus capul sănătos sub *Evanghelie*, asta-i… S-au bătut patru ani, iar acum, revoluţie! … Ce socoteală şi-or fi făcut? De ce nu m-au întrebat şi pe mine? Deschise briciul şi se apucă să-l ascută, mânios. Parcă politica ar fi că treburile noastre de fiecare zi! Cine nu înţelege atâta lucru? Începu să săpunească obrajii lui Vădim Petrovici cu spumă caldă: Astăzi sunteţi primul meu client. Lumea şi-a pierdut minţile. Mă rog, dacă împăratul Wil- helm a fugit în Olanda, de ce nimeni nu mai vrea să se bărbierească în oraşul nostru? Să vă spun eu de ce! Toţi se tem de bolşevici, se tem de oamenii lui Mahno şi vor să-şi lase barbă, ca să aducă a proletari! Lama briciului scrâşni pe obraz. Scuzaţi, vă rog, nu vă supăraţi dacă vă apuc de vulul nasului? Sunt unii care chiar mi-o ccr… Am învăţat la Kursk. Meşterul bărbierea ca pe vremuri: umfla pe dinăuntru, cu degetul, obrazul clientului, iar pentru cei mai de soi avea castraveţi… Un bărbierit cu degetul costa zece copeici, cu castravete, douăsprezece… erau bani grei! Am să vă râd de două ori, că am destulă vreme… înaintea dumneavoastră a trecut pe aici un smintit. Îl cunoaşteţi pe Paprikaki? Marele nostru om de finanţe. I-s nervii cam deranjaţi şi nu suportă să-l razi: îndată îi ies pete pe obraz şi-l dor grozav numai cât îl atingi cu pămătuful. Astăzi, slavă Domnului, i-au ieşit pete pe tot trupul! Să vedeţi ce veste bună mi-a adus: nemţii se pregătesc să plece din Ucraina, bolşevicii au început ofensiva lângă Belgorod, iar la Belaia Ţerkov s-a proclamat un nou guvern ucrainean: Directoriul. Radă am avut, soviete, am avut, hatman am avut, numai

Directo- râu n-am avut încă! În fruntea lui sunt Petliura şi Vinnicenko. Amândoi au fost clienţii mei în 1916, la Kiev. Petliura era contabil, făcea serviciu la Uniunea zemstvelor. Yinnicenko era scriitor, ne duceam la teatru să vedem piesele lui... N-aveau nimic deosebit piesele: o femeie, ştiţi, îl înşală pe un pictor, şi el îi face o scenă. Şi tocmai atunci, hop că apare şi amantul! Cuconiţa se închide cu el în odaia de alături. Pictorul nu poate, ştiţi, să intre peste ei; nu vrea să-i alunge, dar nici să se despartă de mizerabila aceea nu vrea Şi atunci, îşi roade mâna cu dinţii, ca să-şi rupă tendoanele şi să rămână invalid, să-i facă în ciudă femeii... L-am bărbierit şi pe Vinnicenko; avea obrazul veşted, cu porii deschişi. Paprikaki zicea că Directoriul a şi dat un manifest în care cheamă pe plugari să-l răstoarne pe hatmanul Skoropadski. Ca şi cum n-avea destule griji hatmanul! ...

După ce-l rase a doua oară, bărbierul se uită printre gene, cu dezaprobare, la părul cărunt al lui Vădim Fe- Irovici, crescut peste măsură.

— Nu doriţi să vă tund „d *la* box “? Dacă vreţi, mi-a rămas şi puţină vopsea din străinătate, ca pana corbului. Ce să faceţi cu părul ăsta zbârlit şi cărunt?

— Rade-mă pe cap! Îi porunci Roşcin printre dinţi.

— Pcrfect... şi frizerul începu să ţăcănească cu foarfecele pe la urechile lui, ca pentru a-şi lua viteză. Ştiţi,

7 – Calvarul, voi. În domnule căpitan, am eu, aşa, un vis: trebuie să fie pe undeva un orăşel liniştit, cel mai uitat de lume, cu felinare cu gaz... Parcă mult îmi trebuie mie? Vreo zece clienţi. Ai terminat lucrul? Îţi aprinzi pipa şi te aşezi în uşă. E pace, e linişte, pe stradă trec câţiva bătrânei cumsecade... Tu te scoli şi-i saluţi, te salută şi ei... Nimeni nu se mai gândeşte acum, domnule căpitan, la oamenii mărunţi: i-au scos din socoteli... Şi dacă n-am fi fost noi, vă creştea peria pe cap. Uitaţi-vă numai: cum eraţi când aţi intrat la mine, şi ce-am făcut eu din dumneavoastră? Un tablou!

Roşcin se uită în oglindă. Craniul lui lucios avea o formă armonioasă, parcă anume pentru gânduri nobile şi înalte. Faţa-i era îngustă, iar trecerea de la umerii obrajilor abia proeminenţi la bărbia nu prea voluntară, dar nici cu totul lipsită de voinţă „era delicată. Sprâncenele întunecate, apropiate de rădăcina nasului, se împrăştiau capricioase spre tâmple, domolind

asprimea ochilor mici şi inteligenţi, care păreau negri din pricina pupilelor lărgite. Un obraz că acesta nu te face de ruşine… Doar gura îi strică, oarecum, toată înfăţişarea. Cu ochii poţi înşela, sunt mincinoşi şi vicleni, însă gura nu îngăduie ascunzişuri… N-are nicio formă, şi tot timpul e în mişcare, ca o vietate. Dracul s-o înţeleagă! Nu l-ai ajuns pe Faust, Vădim Petrovici…

Se ridică, îşi împinse cam pe-o ureche chipiul de campanie, murdar şi găurit de gloanţe, plăti cu dărnicie şi ieşi. Nu luase încă nicio hotărâre… Totuşi, acum nu i se mai părea că are un mers de canalie şi nu se mai lovea cu vârfurile cizmelor de bolovani. Vezi ce înseamnă să treci pe la bărbier? O picătură de dragoste pentru el însuşi se strecurase în deznădejdea tulbure a sufletului său…

Luminile se aprindeau pe la ferestre. Vântul vuia prin plopii goi, cu vârfurile în întuneric. De partea cealaltă a străzii, printre trunchiurile plopilor, se aprinse dintr-o dată, cu impertinenţă, un bec luminos deasupra uşii pictate a restaurantului-cabaret „Bi-ba-bo “. Cârciuma aceea era vestită printre amatori pentru frigăruile ei. Gândindu-se la mâncare, Vădim Petrovici îşi simţi pântecele lipit de coaste: nu mai mâncase nimic din ajun. O senzaţie de putere şi de bărbăţie, senzaţia foamei, se trezi în el, făcându-l să-şi uite de toate complicaţiile sufleteşti. Roşcin se îndreptă hotărât spre uşa luminată. O siluetă cu fustă albă se desprinse de lângă un copac, încercând să-i taie drumul şi scâncind în urma lui, rugător: „Ofiţeraşule, n-are să-ţi pară rău dacă vii cu mine… “

Localul lung şi cu tavanul scund fusese pictat de curând de către vestitul pictor de stânga, Valet, fugit din Petrograd. Tavanul era negru şi presărat cu stele mari de hârtie argintie. Pe pereţii negri, fantome galbene, portocalii şi cărămizii, cu manile şi picioarele în vânt, zburau că duse de furtună: erau femei şi bărbaţi schematici, col- ţuroşi. Pentru o cârciumă, fresca era prea serioasă, deoarece numai spaima şi nicidecum voluptatea mâna pe pereţi turma aceea despuiată. Capitalistul care investise bani în această întreprindere, acelaşi Paprikaki, spusese odată: „De mi-aţi smulge picioarele din trunchi, şi tot n-aş înţelege mâzgăleala asta! M-apucă greaţa când o văd, dar publicului îi place… “

Roşcin mâncă şi bău vin. Trenul lui pleca la patru dimineaţa, şi el se hotărâse să rămână acolo până la trei. Pe urmă, va

vedea... Îi era cald, capul îi vâjâia puţin.

Chelnerul – un tânăr care servise pe vremuri la restaurantul „Iar “din Moscova, pierdut pentru totdeauna

— Era un vechi cunoscut. Se apropia mereu de masa lui, lua sticla din baterie şi, aplecându-se, îi turna vin.

— Să mă iertaţi, Vădim Petrovici, că vă tot necăjesc... Dar când vă văd, parcă văd înaintea ochilor Moscova... Eh! Vedeţi cum trăim aici. Hardughia asta o văd şi în vis...

Cu toată atmosfera tulbure din oraş, unde, pe la periferii şi prin întunericul uliţelor, răsunau din când în când împuşcături izolate, pe care străjerii călări ai hatmanului, trecând în sus spre palatul guvernatorului, se sileau să nu le audă, cu toată panica de astăzi de la bursa neagră, restaurantul era plin de lume. Numerele de cabaret încă nu începuseră. Pe scena mică a sălii, în faţa pianului, stătea un tânăr înalt, cu gâtul lung, subţire cât braţul, şi cu părul măciucă, creţ ca la negri, atârnându-i pe ceafă. Cânta un potpuriu din operete.

La mesele din jurul lui Roşcin era zgomot, oamenii păreau ameţiţi. Câţiva moşieri, care nu mai puteau îndura lâncezeala odăilor de hotel şi societatea fiicelor lor deziluzionate, îşi alungau plictiseala cu câte o sticluţă înfundată.

— Vă asigur, striga unul din ei, cu obrajii bine bărbieriţi, că s-a sfârşit cu nemţii! În jurul Anului nou, corpul expediţionar englez va fi la Moscova. Vom bea *scotch- vshisky.* Tot răul spre bine! Şi deschizându-şi larg gura cu dinţi frumoşi, începu să râdă, blajin. Asta înseamnă că trebuie să strigăm: Ura, trăiască revoluţia germană!

Altul, slab şi distins, cu ochi care sclipeau ironic în adâncul orbitelor cenuşii, îşi ridică mâna, cerând să fie ascultat:

— În Camera Lorzilor, lordul-cancelar stă, precum se ştie, pe un sac cu lină... Iar nobilimea din Simbirsk se mândrea că la ei în curtea „Clubului nobilimii” se află un stâlp de marmură, ca un fel de chezăşie că în vecii vecilor nu li se va întâmpla nimic neplăcut domnilor nobili de viţă veche. Şi de aceea dormeau liniştiţi, la umbră de brusture... Istoria nobilimii ruse s-a încheiat pentru că n-am avut şi noi un sac cu lână! Tot aşa s-a încheiat şi istoria maicii noastre Rusia, domnilor. Am citit cu toţii povestea oraşului Glupov[3], apoi am aruncat cartea cât colo. Asta nu s-a întâmplat pe vreme de furtună şi vijelie, cum a spus un om

3 *Istoria unui oraş* de SaUiko-Şcedrin (î826—18R9).

foarte inteligent, ci într-o zi ca oricare alta, într-o luni. Dumnezeu a scuipat şi a stins lumânarea... Eu mi-am vândut încă din 1914 moşioara, şi de-atunci sunt cetăţean al universului. E mai sigur aşa...

— Dumitale ce-ţi pasă, tătucă, dumneata ţi-ai făcut studiile la Oxford. Dar eu ce să mă fac cu cele trei fete ale mele? Încotro s-o apuc? Şi omul cel rumen şi blajin trase aerul pe nas şi întinse mâna spre sticlă. Cât despre sfârşitul Rusiei, nici aici nu-s de părerea dumitale. Astea-s rămăşiţe de influenţă englezească... Mă fac băiat de prăvălie, mă fac antreprenor, am să ar singur trei deseatine, dar în Rusia tot cred!

Îşi turnă vin, apoi se întoarse îndată, greoi, spre cel de-al treilea comesean:

— Poţi să-mi spui ce să mă fac cu ele? Mi-au crescut tustrele de câte un kilometru fiecare, plângăreţe, pistruiate, fără sâni, trei domnişoare d Ia Turgheniev, şi asta în vremea noastră! Şi numai nevastă-mea e de vină... Adică, de ce să ascund, că şi eu sunt vinovat. Cea mai mare voia să se înscrie la Universitatea „Bestujev". Am convins-o să renunţe. De altfel, e şi leneşă... Celei mai mici îi plăcea teatrul, şi trebuie să mărturiesc că ar fi fost o actriţă de mâna întâi... De deştepţi ce-am fost, am convins-o şi pe ea să se lase păgubaşă, ba am şi ameninţat-o... Într-un cuvânt, educaţia aspră şi înapoiată din zilele noastre 1 Şi toate astea, din lipsă de chibzuinţă. Englezul stă pe sacul lui de lână şi prevede lucrurile cu trei ani înainte, asta-i drept... Noi cugetam, ca să zic aşa, după cum se perindau anotimpurile... Bău, îşi scutură obrajii şi adăugă pe neaşteptate: La urma urmei, n-avem să ne prăpădim nici noi 1

Al treilea comesean era atât de beat, încât scrâşnea din dinţi şi mânca flori – flori de ochiul-boului, pe care le rupea din vasul de pe masă. Nu asculta nimic şi nu-şi lua ochii tulburi de la masa vecină, la care stătea o fată frumuşică, cu părul de un blond-cenuşiu strâns într-un bogat coc feciorelnic, şi un tânăr înalt, îmbrăcat cu o bluză pe jumătate militărească. Sprijinindu-şi obrazul în palmă tânărul plângea în tăcere, fără să ţină seamă de nimeni, ca şi cum, într-adevăr, în jurul lui n-ar fi fost decât fantome. Cu o expresie plină de duioşie pe faţa rotundă, cu ochi albaştri, fata îi mângâia mâna; i-o luă şi i-o săruta, apoi se aplecă şi-i şoptea ceva, sp_eriată şi grăbită. El îşi clătina încet obrazul mare. Roşcin îi auzea glasul stins şi lipsit de viaţă, cu

glasul unui om care doarme şi mormăie prin somn:

— Lasă, Zâna, lasă-mă… Nu mai vreau nimic: nici pe tine, nici pe mine.

Nu era nevoie să mai adauge ceva: era limpede pentru oricine cum avea să-şi sfârşească noaptea băiatul acela… Lui Roşcin, fata i-o amintea întrucâtva pe Katia..’ Nu chipul, ci gingăşia potolită a mişcărilor. Şi asta avea să-şi sfârşească viaţa pe undeva, prin vreo gară, pe la

Vreun pod de cale ferată sau printre bolnavii de tifos exantematic… Între el şi tineri se aşezară doi băieţandri, instalându-se grăbiţi la o măsuţă ce rămăsese liberă. Amândoi purtau breton lăsat până pe sprâncene, aveau dinţii stricaţi şi briliante pe degetele murdare. „Şi atunci, i-am ars Masei câteva cu rangă de fier, se lăuda unul din ei, şi am început s-o calc în picioare de-i pârâiau ciolanele, mizerabilă

— Domnule căpitan, îmi permiteţi să mă aşez la masa dumneavoastră!

Roşcin încuviinţă cu capul. La masa lui se aşează un bărbat cu ochelari în ramă de nichel, strângându-şi sub scaun picioarele uriaşe. Purta o tunică verde-cenuşie prea strânsă la piept – uniforma *Landsturm* ’-ului german. Pronunţând cu greu ruseşte, se adresă chelnerului:

— Vă rog, ceva de mâncare, n-am mâncat foarte de mult. Şi bere, bere!

Îşi umflă obrajii scofâlciţi, arătând cum se va umple el cu bere, şi începu să râdă. Apoi, cu oarecare nedumerire, îşi îndreptă ochii albaştri şi limpezi, ca de stăncuţă, asupra posomoritului său tovarăş de masă.

— Domnul căpitan vorbeşte nemţeşte?

— Da.

— Dacă vă stingheresc, bucuros mă duc să-mi caut altă masă.

— Nu mă stingheriţi deloc.

Roşcin îi răspunsese de data aceasta mai blând. Soldatul din *Landsturm* avea una din acele figuri nemţeşti înguste, gu gura mică şi puţin dusă înăuntru, care-şi păstrează până la bătrâneţe expresia copilărească şi frăgezimea. Nasul îi era uşor ridicat în sus, ceea ce-i dădea o expresie de curiozitate binevoitoare faţă de toată lumea.

— Mai înainte nu ni se permitea nouă soldaţilor, să intrăm prin restaurante, urmă el. De ieri, insă disciplina germană a început

să fie mai rezonabilă.

Roşcin zâmbi strâmb. Soldatul se grăbi să-şi precizeze ideea ridicând în sus, plin de importanţă, degetul cu unghia tare.

— Iar disciplina trebuie să fie rezonabilă, pentru că numai atunci e o formă a ordinii publice şi o condiţie necesară progresului. O asemenea disciplină rezonabilă se naşte din mişcări sociale adânci. Dar dacă nu este aşa, dacă este numai o armă de constrângere, nici nu face s-o mai numim disciplină...

D, upă ce-şi termină ideea, cam nebuloasă, dădu din cap cu veselie.

— Vă întoarceţi în Germania? Îl întrebă Roşcin.

— Da. Unitatea noastră şi-a ales un comitet care, din fericire, a ştiut să ia o hotărâre pur principială, deşi n-a luat-o fără luptă.

— Atunci, cum se spune „călătorie sprâncenată "!

— Am învăţat destul de bine ruseşte ca să ştiu că dacă-i spui cuiva „călătorie sprâncenată[4]* e ca şi cum i-ai spune „du-te dracului".

— Chiar dacă ar fi aşa... Pari inteligent. De ce ne-am ascunde? Am fost duşmani şi ne despărţim duşmani...

— Da, da, făcu neamţul, după ce rămase puţin pe gânduri, clătinând din cap. Ar fi inutil, ba chiar lipsit de tact din partea mea, dacă aş spune că nu-i aşa...

După ce epuiză şi această temă, zâmbi din nou cu buzele lui subţiri. În vremea asta i se aduse mâncarea şi berea. Îşi ceru scuze că întrerupe conversaţia pentru câtva timp şi începu să-şi mănânce frigăruile, fără grabă, meşterind cu evlavie parcă bucăţelele de came, pâinea de grâu şi roşiile prăjite.

— Sunt tare bune, zise el, simţind că Roşcin nu-şi mai lua de la dânsul ochii întunecaţi şi răi.

Mâncă tot, până la cea din urmă fărâmitură, şterse farfuria cu o coajă de pâine şi o vârî şi pe ea în gură. Cu ochii pe jumătate închişi, sorbi un pahar mare de bere rece.

— Nemţii se comportă foarte serios când e vorba de mâncare. Au răbdat mult de foame şi mai au încă mult de răbdat înainte ca problema alimentaţiei să fie rezolvată definitiv la ei.

Şi degetul cel lung se ridică din nou.

— De la începuturile istoriei, de când omenirea a trecut de la a culege primitiv roadele naturii la a lua natură cu asalt, hrană a

---

4 In Germania, pînă în 1918, contingent constituind o rezervă a trupelor regulate, chemat sub arme, în caz de extremă nevoie.

ajuns să fie rezultatul unui proces de agonisire dificil şi plin de primejdii. Da, hrană a ajuns un act sacru. A te îmbuiba înseamnă a pune stăpânire pe o viaţă străină, pe forţe străine. Tot de acolo s-a născut şi noţiunea puterii imprecaţiilor asupra naturii, adică magia… Ritualul magic al mâncării se află la baza tuturor cultelor mistice: se mănâncă însuşi trupul divinităţii… Mi-am notat o conversaţie interesantă, pe care am avut-o cu un învăţat rus despre blinele, despre originea lor. Săptămâna brânzei e sărbătoarea devorării soarelui. Soarele era vrăjit printr-o horă, apoi se mâncau blinele – întruchiparea imaginii lui. După cum vezi, în concepţiile lor, slavii au tins întotdeauna la înălţimi foarte mari…

Neamţul începu să ridă. Desfăcându-şi nasturele de metal al uniformei şi scoţând din buzunar un carnet umflat, legat în piele roasă – acelaşi pe care-l scosese cu două luni înainte, în tren, ca să-i explice Katiei Roşcina un text din Ammianus Marcellinus – îl aşează pe masă, răsfoindu-l cu băgare de seamă. Toate paginile erau pline de note, de citate şi de adrese scrise mărunt…

— Iată! Arătă el punând degetul pe una din pagini.

Roşcin însă nu se uita la rândurile acelea, ci la ceea ce era scris deasupra lor de mâna Katiei: „Ekaterina Dmitrievna Roşcina, Ekaterinoslav, post-restant “.

— De unde ai dumneata însemnarea asta? Întrebă el, răguşit.

Sângele i se urcă în obraz. Îşi duse mâna la gulerul bluzei. Soldatul neamţ avu o clipă impresia că ofiţerul rus va scoate cu cealaltă mână revolverul – aşa erau acum moravurile de război. Dar ochii întunecaţi ai lui Roşcin nu exprimau decât suferinţă şi rugă. Şi neamţul îi vorbi cât putu mai blând:

— Se pare că o cunoaşteţi bine pe această doamnă. Sunt în măsură să vă spun câte ceva despre ea.

— O cunosc…

— O, e o poveste tristă…

— De ce „tristă? A murii?

— N-aş putea să vă răspund cu precizie la întrebarea asta. Vreau să cred că n-a avut parte de un destin atât de tragic… Am observat, în timpul războiului, că omul e o fiinţă extrem de rezistentă, cu toate că poate fi rănit atât de uşor şi e atât de sensibil la orice durere. Şi asta din cauză că… Îşi ridică iarăşi degetuL

Roşcin simţi că se încrâncenă carnea pe el.

— Spune-mi o dată! Unde ai văzut-o? Ce s-a întâm-, plat cu ea?

— Am făcut cunoştinţă în tren... Ekaterina Dmitrievna îşi pierduse de curând soţul, pe care-l iubea fierbinte...

— Ce ticăloşie! După cum vezi, trăiesc.

Soldatul neamţ se răsturnă pe speteaza scaunului. Gura mică i se rotunji şi i se rotunjiră şi ochii de stăn- cuţă. Bătu cu palmele în masă.

— Intru în restaurantul acesta, unde n-am mai fost niciodată, mă aşez la masa aceasta, îmi scot carnetul... şi iată că învie morţii I Eşti soţul acelei doamne? Îmi vorbea despre dumneata, iar eu te vedeam în închipuirea mea aşa cum eşti, exact aşa... O, nu, nu trebuie, *kamerad* Roşcin, nu trebuie...

Se opri strângându-şi buzele subţiri, şi se uită peste ochelari, cercetător şi aspru, la Vădim Petrovici, căruia
i se umpluseră ochii de lacrimi. Pe nasul cam al neamţului se iviră picături de sudoare.

— Eu m-am coborât din tren înainte de Ekaterino- slav, iar soţia dumitale mi-a însemnat adresa în carnet. Am rugat-o să mi-o dea pentru că n-am vrut s-o pierd din vedere că pe o pasăre care ţi-a trecut pe dinainte în zbor. În timpul drumului reuşisem să-i dau puţin curaj. E o femeie foarte inteligentă. Mintea ei clară, dar nu destul de cultivată, e dornică de gânduri bune şi înalte. Îi spuneam: „În vremea noastră, durerea e soarta milioanelor de femei; durerea şi nenorocirea trebuie transformate în forţe sociale... Durerea trebuie să-ţi dea şi dumitale tărie.” „La ce mi-ar folosi, mă întreba ea, tăria asta? Parcă vreau să mai trăiesc de-aci înainte? “ „Da, îi răspundeam, vrei să mai trăieşti. Nimic nu are mai multă importanţă în viaţă decât voinţa de a trăi. Dacă în jurul nostru nu vedem decât moarte, nenorocire şi durere, trebuie să înţelegem că noi înşine suntem vinovaţi că n-am înlăturat până acum pricinile acestor rele şi n-am schimbat pământul într-un sălaş paşnic şi fericit pentru un fenomen atât de remarcabil cum este omul. În urma noastră avem tăcerea veşnică, iar înaintea noastră, aceeaşi veşnică tăcere. Acest mic fragment de timp care e viaţa trebuie să-l trăim aşa fel *încât cu fericirea clipei de faţă să umplem tot golul de tăcere fără sfârşit...”* îi spuneam aşa, ca s-o consolez... Apoi m-am coborât din tren şi m-am dus la unitatea mea. În aceeaşi noapte, am fost informaţi că trenul în care călătorea

soţia dumitale a fost oprit în drum de către una din bandele lui Mahno, a fost prădat, iar pasagerii duşi într-o direcţie necunoscută. Asta e tot ce ştiu, *kamerad* Roşcin…

Pe scenă începuseră numerele de varieteu. Pianina şi muzicantul cel cu părul măciucă fuseseră mutaţi după culise. În locul lor apăru dizeurul don Limonado, o celebritate moscovită, om de vârstă îndoielnică, frumuşel şi fardat în jurul ochilor, în smoching şi cu canotiera pusă pe o sprinceană.

— Vă felicit, domnilor, cu prilejul revoluţiei germane! Îşi strânse şi-şi scutură singur mâinile, cu putere. Chiar acum am picat de la gară. „Bună ziua, încep eu, adresându-mă unui locotenent german, ce mai faci? “ „Bine, îmi răspunde el, dar dumneata ce mai faci? “ „Şi eu la fel zic eu. Afară e noiembrie şi mi-e cam frig cu pălăriuţa mea de pai, dar pe cea călduroasă am lăsat-o la Moscova şi ruu mai ştiu când am s-o salvez.” „Cumpără-ţi, zice el, o căciulă bună. “ „Am strâns ban cu ban, zic eu la rândul meu, am strâns o mie de mărci să-mi iau o căciulă, iar astăzi am căpătat pentru ele cinci ruble.” „Vai de mine! “strigă neamţul. „Vai de mine! “strig şi eu, ca un ecou. Şi aşa, eu una, el altă, iar în timpul acesta soldaţii lui se tot căţărau pe acoperişurile vagoanelor. „Plecaţi? “îl întreb. „Plecăm”, îmi răspunde el. Eu nu mă las: „Plecaţi pentru totdeauna? “ „Pentru totdeauna”, răspunde neamţul. „îmi pare rău “, zic eu din nou… Ce să-i faci? “îl aud pe neamţ. „Adică în ce sens: ce să-i faci? “mă încăpăţânez eu. „Adică în sensul că n-are niciun sens “, nu se lasă nici el. „Vai de mine, zic eu şi noi care speram că aşa ceva n-are să se întâmple la voi! “În momentul când soldaţii de pe acoperiş au început să cânte *Merişorul,* eu am şters-o… De jur împrejurul meu era întuneric, vântul fluiera a pagubă, pe ulicioare se trăgeau focuri de puşcă, iar eu trebuia să încep programul, cu toate că mi-era inima grea… De aceea, am început să cânt.

Între culise pianul zdrăngăni. Dizeurul tropăi din picioare pe loc:

„Merişor mărunt,
Noaptea-i fără junǎ…
Unde-i calea mea?
Am uitat de ea…

Întorcându-se cu spatele spre scenă şi privind ţintă în ochi pe neamţul cel ciudat, Roşcin îl întrebă:

— N-ai putea să-mi dai informaţii asupra regiunii în care operează Mahno acum?

— După ultimele noastre comunicate, Mahno a început să hărţuiască serios trupele austriece care se retrag şi, în unele locuri, chiar şi pe cele germane. Statul- major al lui Mahno e din nou la Guliai-Pole…

X

Pe la începutul lui noiembrie, regimentul „Kacea- linski “fusese trecut în rezervă pentru refacere şi odihnă: la sfârşitul luptelor nu mai rămăsese decât cu vreo trei sute de oameni. Primind, fără să se aştepte nici el, comanda unei brigăzi, Piotr Nikolaevici Melşin stărui pe lângă Consiliul militar, şi la propunerea lui, comandant al Regimentului „Kacealinski “fusese numit Teleghin, pe atunci încă în spital, ajutor de comandant, Sapojkov, iar comisar de regiment, Ivan Gora. Bateria lui Teleghin. Fusese înglobată în artileria regimentului.

Zilele erau umede, mirosea a fum şi a câine plouat. Streşinile întunecate picurau, pământul era desfundat. Când se întorceau de la instrucţie, ostaşii târau după el, pe cizme, kilograme întregi de noroi. Dar toată lumea se simţea ca în zi de sărbătoare. Se sfârşise chinul cel înspăimântător: armata Donului era împinsă departe, dincolo de malul drept al fluviului. Se zvonea că, la Noyocerkassk, atamanul Krasnov se bătuse cu capul de pereţi când aflase că era din nou zdrobit, şi încă atât de crunt, lângă Ţariţân.

În amurg, după ce se terminau instrucţia, lecţiile de educaţie politică şi cele de alfabetizare, ostaşii, zgribuliţi de ger, se împrăştiau prin sat: care pe la câte-o cunoştinţă, care pe la câte-o cumătră improvizată. Numai cei care n-aveau nici cunoştinţe nici cumetre hoinăreau cântând, sau se adunau pe câte un loc uscat, îmbiind ou glume fetele din sat. De multe ori treceau de la glume şi râs la certuri, uneori crâncene, pentru că toţi erau cu sufletele zbârlite.

Dintre cei zece marinari din bateria lui Teleghin, doi erau grav răniţi, iar trei fuseseră ucişi, aşa că nu mai rămăseseră decât cinci. Marinarii erau încartiruiţi într-o gospodărie căzăcească bogată, părăsită de stăpânul ei. Pe lângă ei trăia şi Anisia, trecută, de formă, în compania auxiliară. Făcea şi ea, ca toţi ostaşii instrucţie şi tragere şi urma cursul de educaţie politică. Purta aoum o uniformă curată de ostaş roşu, numai că nu se

îndura să-şi tundă buclele frumoase. În perioada cea grea din octombrie îi fusese dat să vadă atâta suferinţă şi atâţia morţi, încât îşi înfrânsese durerea fără leac, trecând peste ea aşa cum treci râul prin vadul adânc, în apă până la gât. Brazdele nu-i mai răvăşeau faţa aspritǎ, întinerită acum, hrana din spatele frontului îi pria, obrajii îi erau mai plini, umbla mai dreaptă şi cu pas mai uşor. Avea şi o înfăţişare mai îngrijită. Noaptea în timp ce marinarii sfo- răiau cumplit în căsuţa bine încălzită, ea le spăla şi le cârpea rufele, pe ascuns, şi de multe ori semnalul gornistului, sunând prelung deşteptarea în negura dimineţii, o găsea încă trează.

Kuzma Kuzmici Nefedov rămăsese şi el pe lângă regiment, unde îndeplinea, neoficial, slujba de furier. În zilele cele mai grele, la şaisprezece şi şaptesprezece octombrie, el nu dăduse dovadă numai de curaj, ci chiar de temeritate, ridicând răniţii sub ploaia de gloanţe. Toată lumea observase acest lucru. Se purtase cu vrednicie şi mai târziu, când resturile Regimentului „Kacealinski” tre- cuscră la contraofensivă, ca şi dincolo de Don, când regimentul înlocuit pe front fusese lăsat în spatele frontului.

Întâlnindu-l odată la bucătăria de campanie, ud, murdar, slab şi fără astâmpăr, Ivan Gora îi făcu semn cu mâna să se apropie de el.

— Ce să fac cu dumneata, Nefedov? ... Nu pot înţelege ce fel de om eşti. Eşti un răspopit şi, pe deasupra, mai eşti şi destul de bătrân. Ce te leagă pe dumneata de noi?

Tresărind, pentru că pe nasul lui jupuit căzuse o picătură de ploaie, Kuzma Kuzmici se uită la comisar cu ochii lui roşcaţi, plini de veselie.

— Aşa-s eu, Ivan Stepanovici, mă apropii de oameni... Unde să mă mai duc şi ce prietenie să mai leg? Eu sunt un cugetător...

— Nu-i vorba de asta...

— În ce priveşte raţia de la regiment (şi Kuzma Kuzmici arătă cazanul plin), pot spune că mi-am câştigat cinstit acest păsat cu slănină. Nu mi-am cruţat pielea... Pantalonii şi cizmele mi le-am luat singur de la duşman, pe câmpul de onoare... Nu cer nimic şi nu sunt o povară pentru nimeni. Nădăjduiesc să vă fiu de folos şi în viitor... Mă rog: are, sau nu are nevoie revoluţia de un om cu cap? Are! Regimentului îi trebuie un furier cu ştiinţă de carte. Eu

ştiu să scriu şi latineşte, şi greceşte... Şi sunt destule treburi la care un om ca mine poate să prindă bine...

Ivan Gora îşi zise: „Într-adevăr, de ce să nu folosim un om cu cap, care vrea să muncească? “

— Uite ce este, începu el. Originea dumitale ne cam încurcă. Nu care cumva să te-apuci să tulburi mintea ostaşilor noştri...

— Ce e drept, m-am lăsat şi eu ispitit, cândva, de năluciri, asta n-o ascund, îi răspunse Kuzma Kuzmici. M-am cufundat în pustiul lor... Dar nu, să nu te temi că am să fac agitaţie primejdioasă, pentru că eu m-am certat cu Dumnezeu...

— Te-^i certat?! Se miră Ivan Gora. Oare aşa să fie? Ei bine, vino deseară unde am tras eu, să mai stăm de vorbă...

M

În amurg, Kuzma Kuzmici intră în casa comisarului, care, îmbrăcat cu mantaua şi cu chipiul pe cap, citea gazeta lângă fereastră, mişcând din buze. Când îl văzu, Ivan Gora îşi pături gazeta, se ridică şi încuie uşa cu cheia.

— Şezi, te rog. S-a petrecut la noi un lucru nu tocmai frumos. Dar nu cumva ţi-e limbă lungă? De altfel, dacă te-apuci să pălăvrăgeşti, pentru dumneata are să fie rău: eu pe toate le aflu, ştiu şi ce visează noaptea ostaşii prin somn...

Rupând o fâşie albă de pe marginea gazetei şi răsucind-o cu greu, neîndemânatic, în degetele înţepenite, comisarul urmă:

— Oamenii şi-au strâns recoltă şi şi-au adus grânele acasă. Doar cu treieratul au întârziat puţin, din pricina războiului. Insă ei au încredere în noi, şi ăsta-i lucrul cel mai de seamă: ei vor să creadă că Puterea sovietică s-a întărit definitiv... Aşa... Numai că acuşi vin pocroavele.

Cam încurcat, trăgând aer pe nasul lui mare, Ivan Gora aruncă o privire furişă spre Kuzma Kuzmici:

— Acuşi vin pocroavele... În popor mai sunt încă multe superstiţii. Nu le poţi înlătura aşa, într-o singură zi, printr-un simplu decret. Trebuie, cum se zice, o îndelungată... În sfârşit... Acum, fetele de prin sate s-au burzuluit. Ele aşteaptă pocroavele, dar nimeni nu le trimite peţitori... Am fost ieri la Spasskoe. Femeile mi-au oprit brişcă în drum: când plângeau, când înjurau, când râdeau... Sunt ele de partea noastră, nu zic, dar tocmai acum s-au nimerit şi pocroavele astea! Satul e bogat, grâne sunt berechet, nici nu s-a făcut încă la ei predarea surplusului de cereale. Trebuie să te dai pe lângă oameni cu

băgare de seamă că să aducă recolta de bunăvoie... Dar cum faci agitaţie, când femeile îţi smulg hăţurile din mână şi strigă la tine să le aduci popă? ... Am încercat eu să le ruşinez: „Nu v-aţi săturat de popii voştri, cei care-l cădelniţau pe generalul Mamontov? ... “ „De săturat. Ne-am săturat noi, dar aceia erau popi albi şi chiar noi i-am alungat din sat! Tu să ne aduci un popă roşu... Trebuie să facem nunţile, că ne stau fetele nemăritate! Ba, mai mult decât atâta, vreo sută cincizeci de plozi scâncesc nebotezaţi prin casele oamenilor.. Ptiu! Drept să-ţi spun că de-atunci mă doare capul, până într-atâta m-au scos din sărite muierile celea cu popa lor... Eu nu pot să le duc popă. Cu toate astea, chestiunea trebuia rezolvată. Altminteri, au să mai stea oamenii la gânduri cât au să mai stea, şi într-o bună zi or să trimită la Novo- cerkassk după popa cel vechi... Şi atunci să ştii că-i bucluc... Dumneata te pricepi la treburi de astea, Kuzma Kuzmici. Scoate-mă din încurcătură. Ia brişcă şi du-te în sat, să vorbeşti cu femeile... Bineînţeles, eu n-am să ştiu nimic despre asta. Am văzut şi feţele şi m-a apucat groază: parcă-s de piatră. Şi Ivan Gora îşi arătă pieptul. Ce vrei, doar e omenesc să fie-aşa... Ce zici, te duci?

— Bucuros, îi răspunse Kuzma Kuzmici, clătinându-şi obrazul şi ţuguindu-şi buzele în chip de trompetă.

— Eşti plictisitor, Şarâghin. Până-ntr-atât ţi s-a uscat mintea, că-i vine omului să fugă de tine ca de streche...

Latughin îşi luă chipiul, punându-şi-l strâmb, cu cozorocul pe o ureche, se trase la o parte pe laviţă, dar nu se ridică, ci, dându-şi ochii peste cap, şi-l îndreptă spre Anisia.

Cu fruntea încreţită de sforţare, Anisia îşi ţinea ochii aţintiţi asupra unui obiect oarecare, de pildă a unui cui din perete, aşa cum făcea totdeauna când îşi învăţa lecţiile. Mintea ei nedeprinsă îşi însuşea cu greu ideile abstracte, care, ca vorbele unei limbi străine, pătrundeau numai fragmentar, ca o scânteiere, până la simţurile ei. Cuvântul „socialism” trezea în ea imaginea unui lucru uscat, care foşnea aşa cum foşneşte o panglică roşie când îţi treci peste ea degetul aspru. Ajunsese să vadă şi în vis această panglică... „Imperialismul” o făcea să se gândească la o poză de bâlci, pătată de muşte, în care era zugrăvit împăratul Nabucodonosor, cu coroana pe cap, cu mantia vopsită puţin cam pe-alături cu carmin, pierzându-şi sceptrul şi împărăţia la vederea mâinii care scria pe perete:

Mane, tekel, ţares...

Dar Anisia era sârguincioasă şi căuta, cu încăpăţânare, să alunge aceste imagini tulburi.

Simţi privirea lui Latughin aţintită asupra ei, dar nu-şi luă ochii de la cuiul din perete, ci doar îşi apropie

Cu încetul genunchii, pe care-i ţinuse până atunci puţin desfăcuţi.

— De ce e plictisitoare vorba mea, Latughin? Articolul pe care-l tălmăcim acum e tipărit în *Izvestia.* Nu-ţi place, poate? Îl întrebă Şarâghin. Dacă eşti luptător al revoluţiei în momentul în care-ţi încarci puşca trehuie să înţplegi lămurit atât clipa de faţă, cât şi problemele generale.

Zicând acestea, Şarâghin îşi mută şi el privirea galeşă a ochilor albaştri şi frumoşi asupra Anisiei, care nici acum nu-şi luase ochii din dreptul cuiului. Atunci Bai- kov începu, cu glasul lui subţire fără să râdă:

— Lupul n-are nevoie de scurteică, pentru că tot şi-ar rupe-o strecurându-se prin tufişuri... Pentru cel ce se gândeşte la năzdrăvănii ştiinţa e plictiseală curată.

— Ai întors-o bine! Îi răspunse pe loc Latughin, tot aşa fără să zâmbească. Numai că nu-i chiar aşa. N, u, nu te plictiseşti de ştiinţă pentru că ţi-e gândul la năzdrăvănii. Eu ţin în mare cinste ştiinţa, dacă dă roade... Plictiseala vine atunci când omul nu ştie în care parte cresc picioarele elefantului şi în care capul... Nu mă mai sî- căiţi. Cuvântul cel bun e ca femeia: te prinde în braţe şi te arde. După el treci şi prin jeratic cu picioarele goale... Asemenea cuvinte aş vrea să aud eu de la tine, Şarâghin... Dar tu o ţii morţiş, de parcă sufli într-un fluier de mesteacăn: „Proletariat mondial şi socialism...” Ştii bine că sunt gata să-mi dau şi viaţa pentru ele! Dar vreau să-mi vorbeşti aşa fel încât să te ascult şi să cred: să ştiu când să dau cu toporul, care copac să-l dobor şi unde se află el, ca să-mi fac casă. Să ştiu pe care pajişte am să mă plimb în cămaşă de mătase... Eh, ar trebui să-ţi dau în cap cu globul pământesc, ca să te-nveţi a vorbi despre revoluţia mondială 1

Anisia aruncă o privire asupra feţei lui largi şi puternice, cu ochii depărtaţi ca la taurii de rasă, şi-şi zise, cu amărăciune, că mai bine să-şi piardă lumina ochilor decât să nu-l mai vadă...

Nici Gaghin, nici Zaduiviter şi nici Baikov nu erau de acord cu purtarea lui Latughin. Stăteau de vorbă liniştiţi, în timp ce afară

se auzea foşnetul monoton al ploii pe acoperişul de paie. E drept că tinereţea îl împiedica pe Şarâghin să înţeleagă totul dintr-o dată. Nu-şi însuşise încă pe deplin ştiinţa marxistă, gândea uneori cam greoi şi se temea de vorbele simple, că nu cumva să-l prindă în cine ştie ce cursă. Se simţea mai la largul lui cu vorbele străine, de care era sigur. Totuşi, Latughin n-ar fi trebuit să-şi bată joc aşa, netam-nesam, de un tovarăş cumsecade ca Şarâghin, ba încă să se umfle în pene şi s-o facă pe nebunul! Bineînţeles, alta era pricina, asta o înţelegeau cu toţii. Dar nici această pricină n-o admiteau.

— Comisarul adună un detaşament de aprovizionare, du-te şi roagă-l să te ia cu el, se amestecă în vorbă Gaghin. Ţi s-a urât aşa, fără nicio treabă. Mare scofală nu faci pe-aici şi ai amorţit stând degeaba, băiete…

Baikov începu să râdă, scuturându-şi barba. Zaduiviter înţelese şi el unde bate Gaghin şi, căscându-şi gura cu dinţi puternici, umplu casa cu hohotele lui. Anisia se înroşi aşa de tare, încât îi dădură lacrimile. Se întoarse cu spatele la ei, îşi îmbrăcă mantaua şi, strângându-şi mai tare cingătoarea, ieşi. Lucrurile luau o întorsătură nu tocmai plăcută. Şarâghin împături, încet gazeta, zâmbind.

— Hai să stăm amândoi de vorbă, se întoarse el că-j tre Latughin. ’

Latughin f&cu ochii mici.

— Hai.

Ieşiră amândoi în întunericul de afară, în bătaia ploii mărunte care-i plesnea peste obraji. Şarâghin simţea că Latughin atâta aştepta, s& înceapă el vorba, ca să-i răspundă obraznic şi tăios. Voia să-i pună cu toată liniştea, problema încălcării disciplinei tovărăşeşti, şi să-l facă să lepede putreda moştenire burgheză… Dar în loc de asta, el zise, trăgând adânc pe nări umezeala nopţii:

— S-o laşi în pace pe Anisia… Nu-i bine… E ceva murdar. Te ţii de năzdrăvănii…

Atât a spus, apoi a închis gura. Latughin, care nu se aşteptase la asemenea întorsătură, rămase încremenit în faţa lui. Nu găsea niciun răspuns potrivit. Să-i spună, de pildă: „Măi mucosule, nu te-am cugat eu să-mi ţii lumânarea, fătălău ce eşti! N-am nevoie de dădacă! “Sau: „Mulţi deştepţi şi-au băgat nasul unde nu le fierbe oala, măi băiete, dar puţini au scăpat

teferi! “nu mergea. Oricum, din toate astea se vedea bine că el, Latughin, e un individ murdar… Simţi cum creşte în sufletul lui o arzătoare suferinţă. În alte vremuri, ar fi pus imediat mâna pe cuţit… Îşi strânse pleoapele şi scrâşni din dinţi. Nu, nu se poate!

— Da, da, îngăimă el în cele din urmă, tu mă dojeneşti, şi, asta înseamnă că degeaba mi-am vărsat sân- gele… Cu alte cuvinte, cum am fost, aşa am rămas:. Vagabond, bandit şi fecior de căţea… Îţi mulţumesc, Kostea!

Şi se îndreptă spre portiţă, izbind-o cu pumnul, ca turbat.

Încetul cu încetul, Ivan Ilici Teleghin se întorcea la viaţă. Pe lângă şocul nervos, mai era şi rănit de nenumărate schije de obuz.

La început, trăise cufundat într-o totală uitare de sine. Trecuse apoi printr-un somn nesfârşit, cu scurte întreruperi, în timpul cărora îl hrăneau. Mai târziu căzu într-o stare de fericire calmă. Amândoi ochii îi erau acoperiţi cu, un bandaj. Zăcea într-o încăpere izolată, ale cărei ferestre erau astupate cu pături. Câteodată desluşea în preajma lui paşi domoli, şoapte care nu se auzeau mai tare ca freamătul frunzelor, zăngănitul unei linguriţe ciocnite de pahar şi foşnetul unei rochii. La căpătâi, când mai desluşit, când mai înăbuşit, se auzea neîntrerupt tictacul unui ceasornic. Senzaţiile care-i veneau din afară se măргineau la aceste câteva sunete şi la prezenţa invizibilă a unei fiinţe care-i purta de grijă. Era destul să ofteze, ca imediat să simtă o uşoară mişcare a aerului: „fiinţa” aceea se apleca asupră-i, şi el îi simţea parfumul delicat şi proaspăt…

Din când în când se mai apropia şi altă fiinţă, grosolană, care mirosea puternic a sudoare şi mai ales a tutun.

— Cum merge pulsul?

Fiinţa cea delicată îi răspundea ceva în şoaptă, abia auzit. Cealaltă bombănea cu veselie:

— Minunat! Zdravăn cetăţean… Caută mai ales să aibă linişte absolută, nici, un fel de excitanţi din afară.

Ivan Ilici îi spunea în gând: „Apoi, chiar tu eşti excitant din afară… Du-te dracului şi nu mai bombăni… Tu, însă, cea care îmi porţi de grijă, apleacă-te asupra mea, îndreaptă ceva sau, şi mai bine, mingâie-mi mâna… Uite, numai m-am gândit, şi m-a şi înţeles! Ce infirmieră duioasă! Oare unde-or fi găsit-o? … “

N-avea voie să vorbească. Dar nimeni nu-l putea opri să gândească. De mulţi ani nu i se mai întâmplase să rămână

singur cu sine însuşi, fără mustrări de conştiinţă şi fără griji. Era o neasemuită răsplată pentru toţi anii grei de muncă cinstită. Nu făcuse niciodată vreo faptă urâtă, şi de aceea conştiinţa lui dormea în linişte, ca\în cotoi cenuşiu, pe vreme rea, gândurile-i hoinăreau prin- tr-un univers aproape ireal. De cele mai multe ori i.? I aducea aminte de soarele nordic de vară, aşa cum se arăta la Petersburg în zilele răcoroase, când îşi revărsa lumina asupra asfaltului albăstrui al trotuarului măturat de vânt... Câte n-a gândit şi prin câte n-a trecut el la Petersburg... Acum, sub pleoapele închise, îi apare ferestruica unei case de lemn. Soarele luminează slab geamurile cu sticla plină de băşiouţe, iar prin sticlă i se pare că vede... Amintirea însă se stinge şi se risipeşte; lăsând în urma atingerii ei uşoare o stare de dulce melancolie.

Îi veneau în minte stăruitor şi se repetau mereu cuvintele unui cântec de mult uitat, nu-şi putea aminti unde-l auzise: poate că la Novaia Derevnia, peste râul ICrestovka, într-o vilă de-acolo... În semiîntunericul al- băstrift al nopţii, îl cânta cu glas scăzut o ţigancă subţirică şi leneşă, zgândărind coardele unei ghitare:

Nu uita: la dreapta dac-o iei.
Faci la stingă, ca de obicei.
Şi *întreaga casă-nconjurind,*
Pe sub bolf*i cu umbră grea trecând,*
Te opreşti la uşa care vrei,
O deschizi şi vezi mansarda ei.
Stai şi-aştepţi să vină paşii mici...
Ce-ai dorit atâta... nu-i *aici...*

Cântă pentru ei – pentru bărbaţii tăcuţi de pe scaunele din faţă – cântă despre dorul nesfârşit, fără care viaţa nu e viaţă... Caută, caută mereu, aruncă-ţi ochii şi în mansardă, oare nu-i acolo? ... Vai nouă, neghiobi cu mintea întunecată de beţie? Pe cine căutaţi? Duceţi-vă pe strada aceea lungă, la ceasul când soarele nordic apune şi când vântul îşi mătură praful sub picioare, şi căutaţi căsuţa cu geam de sticlă proastă, plină de bă- şicuţe. În pervazul ferestrei o s-o vedeţi – ghemuită cu genunchii la gură, cu o carte în mână şi cu rochiţă simplă de stambă – pe cea mai drăgălaşă fată din lume. Citeşte o carte în care e vorba despre tine, cel care umbli şi cauţi... Dar toate-s nimicuri: voi nu vă căutaţi decât pe voi singuri...

În linişte şi întuneric, ascultând tictacul ceasornicului, Ivan Ilici

se lăsa dus de visuri, pe jumătate adormit. O dată cu întoarcerea la viaţă, i se trezea din nou dragostea de el însuşi, atât de adânc tăinuită, atât de osândită în principiu. În lumea pe jumătate fantastică în care trăia acum, părea că-şi adună toate amintirile, pe cele mai bune, pe cele mai nevinovate, pe cele mai scumpe – tot ce pierde omul în drumul vieţii lui, adesea pentru totdeauna. Dragostea pentru el însuşi se întorcea o dată cu sănătatea. Mânca acum cu poftă şi, când sora nu era lângă el, îşi întindea cu putere muşchii, ca pe vremuri…

Într-o zi, după un somn bun şi după ce mâncase caşă de hrişcă, se întinse comod pe perne şi începu, pe neaşteptate:

— Nu s-ar putea, soră dragă, să stai puţin de vorbă cu mine, aşa, despre te miri ce şi mai nimic? …

Sora se aplecă grăbită spre el:

— Sst! Şopti ea speriată, astupându-i gura cu palma. Sst!

Dar după ce ea îşi ridică mâna, el începu din nou, cu glasul unui om poznaş.

— Dacă-i aşa, atunci povesteşte-mi dumneata ceva." Ai o mână atât de mică şi de dulce… Câţi ani ai şi cum te cheamă?

Sora oftă, scurt, de câteva ori. Nu puteai să-ţi dai seama dacă începuse să plângă, sau îşi pierduse respiraţia… Ciudată fiinţă. Şi doar el n-a vrut să-i spună decât atât: „După ce m-am trezit, mi-a venit deodată în minte că, dacă omul nu se iubeşte pe el însuşi, nu poate să iubească nici pe altul. Şi atunci, nu e bun de nimic. De pildă, neruşinaţii, canaliile nu se iubesc. De dormit, dorm prost, totul îi irită, până şi pielea îi mă- nâncă! Ori îi cuprinde ura, ori îi arde frica. Omul trebuie să se iubească, să iubească în el ceea ce ar putea să iubească şi altcineva… mai ales femeia, femeia lui… “

Dar toate acestea rămaseră nespuse. Sora ieşi din odaie şi se întoarse cu doctorul, cu duşmanul „excitantelor din afară “, care începu să bombănească, obraznic:

— Ce te-ai apucat, tătucă, să-mi faci asemenea pozne? Nu, nu! Câteva cuvinte, din cele absolut necesare, mai pot admite… Dar atât. Doar trebuie să te prezinţi la regiment în forma cea mai perfectă. Şi ai datoria, craiule, să mi te faci om întreg în cel mai scurt timp… Administrează-i un somnifer, soră!

I

— Opreşte, fârtate, că mă dau jos aici şi intru în sat pe jos, zise Kuzma Kuzmici.

— Da de ce să te duci pe jos?

— Lasă, nu mă învăţa tu pe mine. Vreau să intru în sat ca un drumeţ venit de pe alte meleaguri. Înţele- su-m-ai?

— Cum pofteşti…

Latughin opri calul de artilerie, bine hrănit, în mijlocul drumului, aproape de zăgazul cu sălcii strâmbe şi desfrunzite. Satul Spasskoe era aşezat pe malul din faţă al unui iaz puţin adânc. Aproape de mâl se vedea aria cu girezi de paie proaspete. Peste acoperişurile scunde de stuf, care adăposteau călduţ sub ele căsuţele de lut, hornurile înălţau fumuri domoale.

— Tot satul face rachiu de casă, gândi cu voce tare Latughin, oftând adânc şi uitându-se la gâştele care păşteau.

Aâbe şi sătule, treceau cu importanţă peste zăgaz. Văzând trăsurica cu doi oameni, gânsacul din fruntea lor se opri, indignat. În urma lui, se opriră şi cele vreo cincizeci de gâşte care-l însoţeau. Gâgâind, începură să se sfătuiască între ele, apoi, legănându-se pe picioarele scurte şi lunecând pe pântece, coborâră dâmbul zăgazului până la apă, unde porniră să plutească pe undele întunecate către o băltoacă, mânate parcă de un vânt uşor.

— Un gânsac ca ăsta cântăreşte cel puţin şase kilograme, ticălosul, socoti Latughin. Ce bine i-ar mai sta în oală, Maică Preacurată! …

— Vezi-ţi de drum înapoi, măi fârtate, îi întinse mâna, grăbit, Kuzma Kuzmici. Şi spune-i comisarului că-mi trebuie oleacă de timp ca să cumpănesc una şi alta, adică să văd cum stau lucrurile pe aceste locuri şi să mă pot învârti printre oameni… După aceea, cam peste vreo săptămână, veniţi încoace cu detaşamentul de aprovizionare. Ai să vezi că oamenii se vor executa de bunăvoie.

— Ai să te apuci de băut pe-aici, măi Kuzma.

— Ehei, măi fârtate, eu un strop nu pun în gură! Hai, întoarce, întoarce mai degrabă, să nu ne vadă careva…

Latughin întoarse trăsurica, atinse cu nuiaua crupa puternică a calului şi porni repede, fără să se mai uite înapoi. La rândul lui, Kuzma Kuzmici păşi pe zăgaz, îndreptându-se spre sat. Îşi încinsese paltonul înverzit de vechime, prefăcut cândva dintr-o giubea popească îmblănită, cu o basma de stambă. Ducea în spinare o raniţă de pânză, ca cele ale ostaşilor roşii, iar pe cap purta o căciulă soldăţească înaltă, ca pe vremea de tristă

amintire a războiului imperialist. Într-un cuvânt, înfăţişarea lui era exact aceea care trebuia să fie.

Trist e satul toamna târziu. Vişinii şi merii şi-au scuturat frunzele, care zac, umede de brumă nopţii, pe straturile răsturnate din care s-au scos legumele. Pe la ferestruicile caselor nu se mai văd florile de răsărită chemând soarele înăuntru, ci doar tulpinile lor care încep_a putrezi. Unde te întorci, noroi până-n pragul casei. Obloanele spălăcite scârţâie şi se izbesc în bătaia vântului rece. Nici nu-ţi vine să te mai uiţi pe fereastră: ce să vezi altceva decât cioara de pe gard, aşteptând, ursuză, să iasă gospodina din casă şi să arunce câte ceva din mâncare în curte? …

„Oamenii aceştia parcă-s adormiţi: oftează şi se scarpină. Patimile lor dorm, dorinţele lor n-au avânt… Şi doar şi ei sunt croiţi la chip şi asemănare ca şi Aristotel sau

Puşkin. Şi ei au doi ochi, ca să vadă minunile fără seamăn ale pământului. Fiecare din ei are câte un cap – cea mai minunată dintre minuni… (La gândul acesta, Kuzma Kuzmici îşi scutură căciula înaltă.) Dacă-l compari cu universul, capul pare o nimica toată. Dar, pe de altă parte, tot universul încape în el… Şi capul acesta omenesc pătrunde atâtea taine cu care Dumnezeul biblic n-are nici în clin, nici în mânecă… Iar oamenii nu fac altceva decât să-şi holbeze ochii pe fereastră, la ciori! “

Gândindu-se aşa şi plescăind din buze de plăcere, Kuzma Kuzmici lăsă în urmă gardurile scunde şi căsuţele turtite sub acoperişurile grele de stuf. În întâmpinarea lui venea o fată cu cojocel de piele şi cu cizme, ducând pe cobiliţă două căldări pline. Era voinică, arătoasă şi nu părea să aibă chef de vorbă.

— Dacă nu greşesc, nu cumva te cheamă Nadejda? Bună ziua.

Fata se opri în loc şi întoarse spre el, fără grabă, faţa ei lătăreaţă.

— Da, Nadejda. Da de unde ştii?

— Ştiu să ghicesc. Dumnezeu mă luminează.

— De-alde dumneata n-au căutare pe la noi. Vezi-ţi de drum.

— Aşa vasăzică, mă alungi! Oftă Kuzma Kuzmici. Iar s-o pornesc prin stepă, să număr movilele câte le-oi în- tâlni în cale… Of, că lung e drumul când îi omul singur… Doamne. Doamne, cât îi de lung!

Strângând din buze, fata dădu să se depărteze, dar se opri din nou, uitându-se bănuitor la faţa zâmbitoare şi neobişnuit de

şireată a omului. Kuzma Kuzmici îşi întinse manile în lături.

— De-oi vrea să dorm, găsesc eu vreo claie de fân să mă adăpostească; de-oi vrea să mănânc, şterpelesc ceva, şi gata... Dar nu de asta îmi arde mie, mândruţo... Prorocii umblau desculţi prin pietre ascuţite, prorocind. Preasfinţii erau schivnici care sălăşluiau în vârful unui turn şi se nutreau cu acridă... Ştii, fată, ce-i aceea acridă? Coşarii care ţârâie pe câmp... Ce-i făcea pe ei să îndure atâtea 1 Poţi tu să-mi răspunzi? ... Aha, stai la gânduri! Şi Kuzma Kuzmici se apropie de ea, ţuguindu-şi buzele: Dragostea mare de oameni, asta era... Tot omul e o minune, iar tu,

Nadejda, eşti de două ori minune... Pentru că ce văd eii pe la voi? Grâuşorul l-aţi treierat, rachiu aţi pregătit, prin curţi miroase a porc pârlit, toate-s din belşug aici. Numai veselie nu-i... N-aveţi lumină..

— Vinzi gaz, mi se pare, făcu fata, şovăind şi uitându-se împrejur.

— Nici nu vând nimic şi nici de pomană nu cer. Am venit să mă veselesc la voi şi să vă veselesc şi pe voi.

Fata tăcu, îl privi cu ochii ei prelungi şi 'cenuşii ca norii, apoi, îndoindu-se puţin, lăsă căldările jos şi aşează cobiliţa deasupra lor.

— Tot satul e posomorât la noi, n-ai să veseleşti pe nimeni... Şi cum ai vrea tu să ne veseleşti?

— Dacă spun, înseamnă că ştiu eu ce ştiu... Sunt popă tuns...

Fata căscă o guriţă atât de proaspătă, cu dinţi atât de albi şi de regulaţi, încât Kuzma Kuzmici tropăi pe loc de plăcere. Aerul neprietenos pieri, ca suflat de vânt, de pe faţa ei.

— Of! Făcu ea, ducându-şi mâinile la piept, acqlo unde cojocelul n-ajungea să Be încheie. Of 1 repetă ea mişcându-se puţin înainte, atât de puţin, încât părea că doar îşi unduise coapsele puternice. Hai cu mine în casă, să stai de vorbă cu tătuca. Cheile bisericii îs la dânsuL..

— Nu, răspunse Kuzma Kuzmici, nu vin eu la voi, ci voi să veniţi la mine... Aşa, fată cu sprinceană neagră...

Îi făcu cu ochiul, ridică vesel din umeri şi o luă pe uliţa satului, în căutarea unei gospodării mai sărăcuţe.

Sosi şi ziua când lui Ivan Ilici i se ridică bandajul de pe ochi. Era în amurg. Afară, în faţa uşii, sora îi şopti ceva doctorului, speriată. „Prostii, repetă el de mai multe ori. Un bărbat ca ăsta

nu-i o orhidee. Fă aşa cum îţi spun…” Sora se întoarse în odaie şi se aplecă asupra bolnavului, să-i scoată bandajul. Câteva fire din părul ei subţire atinseră obrazul lui Ivan Ilici. Pentru întâia oară el nu auzi numai foşnet şi şoaptă, ci glasul ei nesigur şi întretăiat:

— Stai liniştit… Încearcă să te deprinzi cu lumina…

După o noapte atât de lungă, Ivan Ilici deschise ochii cu un sentiment de frică. Nu vedea nimic desluşit. În încăpere pătrundea o lumină slabă – pătura care astupa fereaslia fusese dcipiiiisă numai la un colţ. La picioarele patului, sora stătea dreaptă lângă măsuţă. Nu-i putea desluşi faţa aplecată: făcea nu ştiu ce cu o fâşie de tifon.

Culcat pe spate, Ivan Ilici zâmbea. Deasupra capului, tavanul era înclinat, desigur că pe-acolo trecea scara de la pod. Uite şi fereastra, aceeaşi fereastră cu sticla plină de băşicuţe. Oare se putea găsi pentru el un loc mai bun? Fără nicio tranziţie, cum ai rupe pojghiţa proaspăt prinsă de pe o rană, prin faţa lui trecu amintirea unui alt loc: fum, văzduh cutremurat de bubuituri, pământ răscolit de explozii, o flacără gălbuie care-l orbeşte… „Nu-mi trebuie, nu vreau”, şi Ivan Ilici alungă amintirea care era gata să-i sfredelească creierul… Tictacul ceasornicului se auzi iarăşi, domol, desprirmnd fără durere intervale mici şi egale de viaţă…

— Soră, chemă Ivan Ilici, nu te văd bine.

Sora clătină din cap. Pansamentul îi scăpă din mână, desfăşurându-se. Începu să-l înfăşoare din nou. Mişcările ei erau uşoare, pesemne că era foarte; foarte tânără… şi totuşi ce îndemânatică era! Oricât se silea Ivan Ilici s-o vadă mai bine, amurgul, întunecându-se, nu-i îngăduia să desluşească decât halatul ei de pânză şi basmaua albă de pe cap, care-i acoperea şi umerii, ca unui sfinx.

„înţeleg… Biata fată trebuie să fie ori ciupită de vărsat, ori grozav de urâtă. Dar, fără îndoială, simte cât îi sunt de recunoscător, şi Ivan Ilici oftă. Câte nu sunt ca ea pe lume, duioase şi devotate, prieteni credincioşi până la moarte. Şi fără îndoială că e şi foarte inteligentă, toate urâtele-s inteligente… Cu ele ar trebui să te însori, pe ele ar trebui să le iubeşti… Dar bărbaţii sunt gata să se lase jupuiţi de vii numai să vadă alături, pe pernă, un căpuşor drăguţ, cu sprâncene arcuite ca la păpuşi, care să le şoptească la ureche tot felul de nimicuri şi de

banalităţi... Cu Daşa e altceva, nu m-am îndrăgostit de ea pentru frumuseţea ei. Şi Ivan Iiici închise ochii, punându-şi pumnul căpătâi. Minţi, minţi... Te-ai îndrăgostit de ea pentru frumuseţea ei fără seamăn... Dar, vezi, ea n-a vrut..."

Sora se ridică fără zgomot şi, socotind că bolnavul adormise, ieşi. Lipsi multă vreme. Într-un târziu, uşa scârţâi uşor. O lumină gălbuie şi potolită pătrunse în odaie. Fără să se mişte, Ivan Ilici deschise ochii pe jumătate şi o văzu intrând pe Daşa, în halat alb, cu capul legat cu o basma. Ducea în mână o tompă mică de tinichea, cu gaz, acoperindu-i flacăra cu palma. Şi palma ei rumenă părea străvezie în lumină. Ivan Ilici nu se miră că o vede pe Daşa, i se păru, doar, că totul era un vis.

Sora aşeză lampa pe masă, îi micşoră flacăra şi, lăsându-se pe scaun, îşi întoarse ochii spre el. Fata Daşei era firavă, ca a unei fetiţe convalescente după tifos. La colţul gurii, uşor umflate parcă, i se săpase o dungă subţire. Lampa nu-i lumină decât jumătate de obraz şi un ochi imens şi liniştit, în pupila căruia se răsfrângea flacăra pâlpâitoare. Aşezându-se ca pentru o lungă şedere, îşi sprijini cotul de genunchi şi-şi lăsă bărbia pe pumnul mic. Numai Daşa, numai ea putea să stea aşa...

...În seara aceea, la Petersburg, Daşa venise la „Centrul de combatere a cotidianului41, în casa lui Teleghin. Acolo o văzuse el pentru întâia oară, neasemuită ca însăşi primăvara. Obrajii ei ardeau, îi era cald în rochia neagră de lină. În încăperea tinde poeţii „Superbelor sacrilegii stăteau pe scânduri aşezate pe butuci, se răspândise deodată o adiere suavă de parfum. Ascultând stihurile lor futuriste, Daşa îşi lăsase bărbia pe pumnişor, atingându-şi cu degetul cel mic buzele capricioase, cam pline. După plecarea ei, Teleghin luase în biroul lui scaunul pe care şezuse...

Imaginea aceea îi năvăli în minte între două bătăi de inimă. Şi inima lui Ivan Ilici începu să bată adânc, tot mai adânc, aşa cum bate paznicul la uşă la miezul nopţii: „Trezeşte-te! "... Femeia aceasta însă, femeia de pe scaunul de la picioarele patului, nu putea fi Daşa! O privi printre gene, nemişcat. Ea simţi, se vede, privirea lui şi se aplecă repede.

— Soră, strigă Teleghin, soră! ...

Cu ochii mari deschişi, se ridică puţin în pat. Cu un strigăt uşor 'şi speriat, un strigăt de fericire, Daşa se repezi spre el. Ivan Ilici o cuprinse de umeri şi-i petrecu mâna pe spate – de

frică, parcă, să nu se risipească vedenia aceea. Era Daşa, firavă, plăpândă, vie! Strângându-i obrazul la piept, simţi tremurul buzelor ei, al întregii ei fiinţe. Îi luă capul între palme şi i-l depărtă puţin, să-i mai vadă faţa iubită, veşnic nouă şi atât de neaşteptat de frumoasă.

Cu ochii închişi, ea şoptea mereu:

— Sunt cu tine, totul e bine, toiul e bine…

Şi Ivan Ilici îi sărută gura, îi sărută colţurile gurii, acolo unde suferinţa săpase două brazde subţirele, şi ochii închişi.

— Linişteşte-<e acum, Ivan, linişteştc-te, dragul meu. Nu mă mai duc nicăieri, rămân cu tine, rămân pentru totdeauna…

Până seara, tot satul aflase că în casa văduvei Anna Triohjilnaia cea săracă poposise un om care, întâlnind-o pe Nadia Vlasova pe uliţă, i-ar fi spus: „Am venit la voi să vă bucur. Sunt popă trimis din partea roşilor…" Toate femeile, tinere şi bătrâne, dădeau crezare acestui zvon. Pe Nadia începuse s-o doară gură tot povestind şi răspovestind acelaşi lucru: cum mergea ea cu căldările şi cum avea aşa o presimţire, când deodată auzise că o strigă cineva: „Nadejda! " „Aşa-i măiculiţă, o întrerupeau ascultătoarele, de unde ştia el cum te cheamă? " „Apoi asta-i, că-i omul lui Dumnezeu şi ştie să ghicească… Are o faţă rusească, roşie de parcă-i jupuită, şi cu pletele până pe umeri. De îmbrăcat, e îmbrăcat ca vai de lume, dar nu-i flămând, e plin de voie bună şi vorbeşte numai în cimilituri."

Bărbaţii ascultau vorbele femeilor şi făceau haz.

— Băgaţi de seamă că nu cumva omul lui Dumnezeu să dea foc satului din patru părţi deodată! … Că dacă era el popă cu adevărat, trăgea la o casă mai bogată… Dar aşa, în casa Annei nici gândacii n-au ce mânca! Nu, muierilor, mai bine să-l ducem la sovietul sătesc, să-şi arate actele… Să nu fie vreo iscoadă de-a bandiţilor. Asta-i! Zise unul.

— la nu mai râde de alţii, c-ai ajuns să râdă lumea de tine! Îi răspunse nevasta, iar celelalte femei încuviinţară într-un glas. Până la revoluţie n-am ieşit din cu- vântul vostru, şi cu ce ne-am ales? … strigă ea, înfrunfându-l cu privirea. Vorbea, cu pumnii strânşi proptiţi în şoldurile largi. Minte n-avem mai puţină decât voi, cât despre înţelegere, avem mai multă… Apoi, întorcându-se către celelalte femei: Uitaţi-vă, şi voi la Nadia mea, că-i plesneşte bluza pe piept… Când se uită în oglindă, o apucă jalea. „Mamă, mamă, mi se jeluieşte, de ce mă prăpădesc eu de

pomană 7 “Apoi, cum vreţi să mai aştepte până la anul, la celelalte pocroave? Şi iarăşi, către bărbat: întrebi de ce n-a tras la casa ta, să se-ndoape cu carne de porc? Parcă Hristos se ducea la cei bogaţi? S-a dus la Anna, cea cu pielea tăbăcită de calicie, pentru că-i popă roşu şi n-are nevoie de porcul tău, că grija lui e soarta noastră cea amărâtă…

Bărbatul nu făcu decât să dea o dată din mână a lehamite şi plecă pe undeva, prin vecini. Spre seară, femeile se adunară grămadă în apropiere de casa Annei şi mânară înăuntru iscoade. Înainte de a intra, aflară de la o fetiţă din vecini că Anna Triohjilnaia a făcut dis-de-dimineaţă foc la feredeu (o magherniţă mititică, afumată şi dărăpănată, aşezată în spatele casei, pe malul lacului), că popa s-a scăldat, iar Anna i-a dat o cămaşă curată, rămasă de la răposatul. După scăldătoare, popa şi cu Anna s-au aşezat să bea ceai de salvie, de care se bea acum în sat în loc de ceai de cel bun.

Îmbrăcat cu cămaşa albastră ieşită de soare, cu mâinile pe masă, popa se odihnea pe laviţă. Era roşu ca racul la obraz – Nadia nu minţise – iar gura lui mieroasă semăna cu o gură de urs. Văduva făcea la un foc de surcele nişte ochiuri. Pe masă duduia samovarul, iar prin burlanul de tinichea subţire, petrecut în răsuflătoarea hornului, răz- băteau flăcări albăstrii.

Cele trei delegate intrară în casă făcând fiecare câte-o plecăciune. Dădură bună seara gazdei, apoi se aşezară pe laviţă cât mai aproape de uşă, fără să scoată o vorbă, dar cu ochii în patru la tot ce se petrecea în jurul lor.

— Să vă aud: la ce-aţi venit? Întrebă deodată Kuzma Kuzmici cu glas adânc.

Ochii femeilor începură să fugă în toate părţile. Una dintre ele, mama Nadejdei, răspunse cu dulceaţă:

— Lumea zice că nu e voie să ne ţinem de obiceiurile noastre cele vechi. Însă noi, părinte, suntem pentru obiceiuri. Viaţa-i lungă, dar nuntă o faci numai o dată în viaţă… N-am dreptate?

— Viaţă lungă, să-ţi ajungă, făcu Kuzma Kuzmici, drept răspuns. Şi care vă e păsul?

— Să nu-ţi fie frică de noi, părinte. Suntem sovietice. Am ales sovietul sătesc şi am votat pentru Puterea sovietică. Am pus peceţi pe biserică, iar pe popă am hotărât să-l trimitem la Ceka, pentru că dosise o mitralieră…

— Oho, făcu Kuzma Kuzmici, da amarnic popă aţi mai avut voi

pe-aici!

— Cum îţi spun, popa cela al nostru ne băga în spe- rieţi: „Antihrişlilor, zicea, am să împroşc mitingul vostru cu mitralieră, pe fereastră! ... “Aşa ne băga popa în spe- rieţi... Miresele noastre au votat, bineînţeles, ca toată obştea. Dar când s-au apropiat pocroavele, au vrut să se cunune la biserică. Şi atunci s-au adunat cu toatele şi s-au vorbit ele între ele, că ştii cum îs fetele: când s-adună ca turma, nu-i chip să urneşti una din loc... Acum, învaţă-ne: ce să facem? Se zice că eşti popă tuns...

— Apoi aşa şi este, le răspunse Kuzma Kuzmici.

— Cum se poate?

— Aşa, nu mă am tocmai bine cu Dumnezeu. Sunt liber cugetător...

Femeile se uitară una la alta cu nelinişte. Mama Na- dejdei şopti ceva la ureche întâi uneia, apoi celeilalte. Cumetrele îi răspunseră tot la ureche. Pe urmă vorbi tot ea, tare, de data asta cu o umbră de asprime în glas:

— Adică, cununia n-are să fie bună?

— De ce să nu fie bună? Numai să vrea fata să se mărite... O cunun, scriu în registru, şi nici soborul tuturor popilor din lume n-o dezleagă! Li pun cununia pe cap, ca la damă de tobă, o plimb împrejurul altarului, o întreb ce-i de întrebat, îi spun ce se cuvine să spun şi pe urmă nuntim fără păcat, pe săturate... Mai vreţi ceva?

Altă femeie îşi spuse şi ea păsul:

— Mai avem şi prunci nebotezaţi, părinte, prunci fără nume.

— Mulţi?

— Putem să-i numărăm... Mulţi.

— Şi ce, dacă-s nebotezaţi, nu sug tot aşa de bine?

Femeile se uitară din nou una la alta, strângând din umeri. Vădana puse tigaia pe masă şi, trăgându-se lângă cuptor, îl cercetă posomorită pe Kuzma Kuzmici, care, în- şfăcând lingură, începu să înfulece ochiurile cu lăcomie, încruntându-se.

— Şi botezul tot bun are să fie? Întrebă cealaltă iscoadă.

— Nici că se poate mai bun! Întocmai ca pe vremea sfântului Vladimir...

— Cum ai să poţi sluji, părinte, fără diacon şi fără cântăreţi?

— Ce am eu nevoie de dânşii? Dovedesc eu şi singur, că doar ştiu să cânt pe toate glasurile...

La aceste vorbe, mama Nadejdei se apropie de el şi,

aşezându-se alături, bătu cu muchia palmei în masă.

— Şi mulţi bani ai să ne iei pentru slujbă, părinte?

Răspunsul se lăsă aşteptat. Femeia începu să răsufle greu. Îi tremura mâna, iar celelalte două de lângă uşă îşi întinseră gâtul.

— Nu iau de la voi nicio părăluţă, să ştiţi. N-am venit aici pentru asta. Aveţi să plătiţi doar secretarului de la sovietul sătesc ce i se cuvine pentru acte.

Oricum ai fi întors-o, propunerea era ispititoare. Pe de altă parte, însă, parcă le era frică: dacă omul acesta n-o fi decât un fluieră-vânt? ... Cu o lună şi jumătate în urmă, pe când satul se găsea sub stăpânirea atamanului Mamontov, mai venise unul ca el, cu picioarele goale în galoşi şi cu barba până sub ochi. Oamenii se adunaseră afară, în amurg, şi stăteau de taclale. Veneticul se ţinu în tăcere pe lângă ei, până când oamenii se deprinseră cu el, apoi îşi făcu loc lângă moş Akim. Pesemne că aştepta să-i dea cineva un pic de tutun. Dar aştepta degeaba. Atunci, trecându-şi un picior peste celălalt, îi şopti moşului la ureche, în taină: „Nu mă mai cunoşti, ostaş bătrân? “ „Nu, nu te cunosc. “în şi mai mare taină, omul îşi urmă vorba: „Află de la mine că eu sunt împăratul Nicolae al II-lea. La Ekaterinburg a fost ucis altul în locul meu, iar eu umblu într-ascuns de ici-colo, până o veni ceasul să spun cine sunt... “Moş Akim era cam tare de-o ureche şi, neînţelegând ce-i spunea străinul, începu să strige la el. Oamenii nu erau nici ei proşti şi nepricepuţi. L-au înşfăcat pe „împărat”, şi hai cu el la iaz, să-l înece. A scăpat cu viaţă doar pentru că tot strigă: „Ce faceţi, oameni buni? Am spus şi eu aşa, în glumă...”

— Nu pari să fii din cei săraci cu duhul, de altfel nici nu mai sunt de aceştia în vremea noastră, îşi dădu cu socoteala mama Nadejdei, descheindu-şi paltonul de cald ce i se făcuse. De ce nu vrei să primeşti bani? Ce gânduri ai? Cum să te credem?

— Îmi place sarea. Să-mi daţi câte-oleacă de sare de fiecare casă în care am să cunun sau am să botez. Şi, lăsând lingura la o parte, Kuzma Kuzmici se întoarse spre văduvă: Adă samovarul! O vedeţi? Le vorbi el femeilor, arătând-o pe Anna: slabă, osoasă, cu faţa întunecată şi amărâtă şi cu fusta peticită sumeasă în brâu. Ea m-a crezut şi e gata să mă urmeze oriunde. Voi, însă, sătule de plesneşte pielea pe voi, iscodiţi mereu, să aflaţi nemernicia şi minciuna din om. Neam de culac, asta sunteţi, şi mi-e lehamite să stau de vorbă cu voi! Dacă mă

înfurii, apoi nici n-aştept să se lumineze de ziuă, şi-mi văd de drum, să aflu în altă parte veselia…

Anna puse samovarul pe masă, şi femeile văzură că zâmbea, iar faţa ei urâtă, scofâlcită, strălucea de fericire. Mama Nadejdei o sfredeli cu ochii, mândră că un şoim:

— Bine! Zise ea, întinzând lui Kuzma Kuzmici palma ei aspră. Nu te supăra. N-ai nevoie să te duci în altă parte. Găseşti la noi de toate…

Urcându-se dimineaţa în clopotniţă, Kuzma Kuzmici trase întâi clopotul cel mare. Arama îşi împrăştie vuietul adânc pe deasupra satului. Babele şi uncheşii îşi turtiră nasul de ferestre. Kuzma mai trase o dată, şi încă o dată. Apoi, apucând laolaltă toate frânghiile clopotelor celor mici, începu să le sune mărunt şi picurat. Şi iarăşi

— „dang! “– glasul clopotului mare, de trei sute de puduri de aramă! N-apuca omul să-şi împreune degetele la frunte, şi – „diling-diling! “– popa cel tuns schimba din nou cântecul clopotelor, de-ţi venea să-ntinzi horă!

Câte un ţăran mai cu greutate ieşea în uliţă şi se uita bănuitor spre clopotniţă.

— S-a apucat popa de pozne…

— Apoi să nu-l iei de chică şi să-i faci vânt de pe locurile astea?

— Ce să-i faci tu vânt? Vezi să nu-ţi facă el ţie…

— E meşter la tras clopotele, nimic de zis… Fetele din sat nu mai pot de bucurie, muierile, de asemenea… Dă-i pace, să le mai facă şi cheful lor!

Chemaţi şi nechemaţi, toţi oamenii din sat se pregăteau să nuntească. Ziua se arăta neguroasă, promoroaca înălbise iarba, tot satul mirosea a pâine coaptă şi a porc pârlit. Prin multe curţi alergătura şi începuse. Gălăgia orătăniilor asurzea satuL Câte o gâscă sau o găină mai norocoasă scăpa, zburând pe poartă afară… În casa de colo, pe laviţa de sub icoane, îmbrăcat şi ferchezuit, tân- jea un mire: nici nu mânca, nici nu fuma. În casa de alături se gătea mireasa. Bucuroase că le-a venit şi vremea lor, că fără ele nimic nu se poate face, babele învăţau pe mirese să bocească, după datină:

Dară ce s-aude-n sat,
Ce suspine, ce *oftat,*
Inima ăe-fi strtnge-n cleşte?

Fată *mare se boceşte...*

Începea câte-o bunicuţă, cu glasul stins, bocetul de demult al miresei, urmată îndată de alta, care-i zicea şi ea, sprijinindu-şi obrazul veşted în palma aspră:

Taică-meu şi maică-mea!

Să-mi iertaţi vorba cea rea I De copilă m-a fi hrănit,

M-aţi crescut, m-aţi îngrijit.

Însă când *aţi socotit C-ar fi vremea* de nuntit.

Cununie mi-a ţi făcut,

M-aţi vândut şi m-aţi bătut,

De la voi m-aţi alungat,

*Prin străini m-aţi lepădat_*

Însă nicio mireasă nu se învoia să bocească. Ba unele se mai şi supărau:

— Numai pe vremea dumitale, bunică, boceau fetele că pleacă în lume străină! Că pentru noi nu mai este lume străină. Pentru noi nu-i decât o singură lume: lumea sovietică...

Încotro te întorceai, vedeai cum clocoteau oalele pe foc şi cum ardeau, duduind, cuptoarele. Ici, unul alerga cu căldarea după apă, dincolo, altul mătura tinda sau curtca. Duhnind de pe acum a vin, peţitorii treceau din casă în casă. Tineretul se adunase în curtea bisericii, unde doi flăcăi nu mai slăbeau din mână armonica.

Tocmai atunci sosi de la poştă şi preşedintele sovietului sătesc, Stepan Petrovici Nedoeşikaşi, invalid de război şi de patru ori cavaler al Ordinului „Sfântul Gheorghe “. Fără să ia în seamă dangătul clopotelor, de parcă nici nu l-ar fi auzit, descuie uşa sovietului sătesc şi, intrând înăuntru, ieşi după un timp cu o foaie de hârtie şi un ciocan. Prinse hârtia pe uşă cu patru ţinte, apoi, scoţând din buzunar pecetea învelită într-o bucată de ziar, suflă asupră-i şi o puse, apăsat, pe semnătura lui. Pe hârtie scria:

„Cetăţeni ai satului Spasskoe! Cu prilejul revoluţiei din Germania, vă chem astăzi, la orele unsprezece, la o adunare-miting.”

Oamenii începură să se adune la soviet, de gândeai că se revărsa o apă. Văzând de sus, de unde era, cum rămânea pustie piaţa din faţa bisericii, Kuzma Kuzmici lăsă clopotele şi coborî din clopotniţă. Starostele bisericii, tatăl Nadejdei, îmbrăcat în caftan albastru-închis tivit cu fireturi, trânti cu necaz capacul

sipetului cu luminări şi zise, amărât:

— O săptămână încheiată a umblat astă-vară după mine Stiopka Nedoeşikaşi, fiu de căţea, să-i fac bine cu două sute de ruble ca să-şi acopere casa cu draniţă... Şi acuma se răzbună, diavolul cel şchiop! Ne strică nunta...

— Despre ce-i vorba?

— Cică s-a mai stâmit pe undeva, prin ţara nemţească, o revoluţie... Şi pentru asta ne cheamă la miting. O clipă nu-l rabdă inima să nu facă politică! Şi tare-i nătâng, Doamne!

Stepan Petrovici se urcase pe treptele de la intrarea sovietului sătesc şi vorbea de-acolo, aruncându-şi pumnii în văzduh şi bocănind în scânduri cu piciorul lui de lemn. Avea faţa plină, gura largă până la urechi şi mustăţile ca nişte spini.

— Situaţia internaţională e tot mai prielnică stăpi- nirii sovietice! Strigă el în clipa când, croindu-şi drum prin mulţime, Kuzma Kuzmici se apropia de intrarea sovietului. Germanii ne întind mâna lor de muncitori. Luci'ul acesta înseamnă, tovarăşi, un mare sprijin pentru

T

— Calvarul, voi. III revoluţia noastră. Am văzut pe germani şi am fost în Germania. Un singur lucru vă spun: oamenii trăiesc acolo cu economie, îşi socotesc fiecare bucăţică, şi totuşi o duc mai bine decât noi. Să ne gândim, tovarăşi, care-i explicaţia acestei stări? Într-un sat ca al nostru, de pildă, nemţii au conductă de apă, canale de scurgere care împrăştie gunoaiele prin grădinile de zarzavat, gaz la fiecare casă, telefon, frizerie şi berărie cu biliard... Nu mai spun nimic de şcoli, nu mai spun că toţi ştiu carte... La fiecare gospodărie găseşti bicicletă şi gramofon...

Mulţimea fremătă. Se auzi întâi o singură bătaie din palme, apoi toată lumea se porni să aplaude.

— Un obuz german mi-a smuls piciorul în Prusia Orientală. Acum, însă, mă ridic deasupra amărăciunilor mele personale...

— Vorbeşte mai pe înţeles! Se auzi din mulţime un glas tânăr şi îndrăzneţ.

— Nu învinuiesc poporul german de nenorocirea mea, nu-i el vinovat! Vinovat e imperialismul internaţional! Iată cui trebuie să-i tăiem beregata fără cruţare! Noi, ruşii, am înţeles-o mai demult. Acum au înţeles-o, în sfârşit, şi germanii. Tovarăşi! La acest miting să strigăm lozinca amânduror popoarelor: „Trăiască

revoluţia mondială! “…

— Ura! Strigă un glas tânăr, iar adunarea aplaudă din nou.

— Să trecem acum la treburile noastre. Prin acoperişul şcolii curge apa ca prin sită. În această privinţă se luase o hotărâre. Vă întreb: aţi adunat banii, aţi cumpărat materialul de care avem nevoie pentru acoperiş? Nu. Pentru petreceri însă aţi găsit bani, pentru popă, de asemenea. La zece verste împrejur, te-apucă greaţa de-atâta dangăt de clopote… Pentru fapte de acestea, oare, ne întind germanii mâna lor de muncitori? Propun să hotărâm: până când nu se vor aduna bani pentru reparaţia şcolii, pentru leafa învăţătoarei, pentru caiete şi creioane, până când nu va fi acoperită suma totală de patru mii nouă sute şapte ruble şi şapte copeici, până atunci să nu se facă nicio nuntă şi să nu se mai audă niciun dangăt de clopot!

Cuvântarea preşedintelui avu darul să tulbure mulţimea. Oamenii se simţiră ruşinaţi. După preşedinte mai luară cuvântul şi alţi vorbitori, spunând cu toţii acelaşi lucru, adăugind doar că, o dată ce nunţile fuseseră pregătite, încalţe şi se facă: n-ar fi avut niciun rost să le mai amâne. Banii, însă, trebuiau adunaţi pe loc. Dar nu de la toată lumea: să-i plătească cele şaisprezece gospodării înstărite, unde se nuntea… Aşa hotărî adunarea generală.

Aflând despre una ca asta, atât începură să se jelu- iască mii’esele, spunându-le părinţilor vorbe atât de cumplite, încât bieţii oameni numărară bănişorii hârtie cu hârtie şi-i duseră la sovietul sătesc. Stepan Petrovici le dădu chitanţă şi nu le spuse decât atât: „Daţi-i drumul! “

Când plecară miresele la biserică, se înserase. Văzându-le, oamenilor li se tăie răsuflarea: ce n-aveau pe ele? Şube cu gulere de blană, văluri cu betea1ă de argint şi de aur, ciuboţele cu călcâie de-o şchioapă, de parcă umblau pe catalige… D-apoi când s-au dezbrăcat în pridvor, maică-măiculiţă! Ce mai podoabe, ce mai rochii, cum nu se mai pomenise! De toate culorile, strimte la spate de plesneau, înfoiate în poale şi cu gâtul gol. Iar Nadia Vlasova avea braţele âespuiate până la subsuori…

„la uitaţi-vă, ia uitaţi-vă, nici nu-ţi vine-a crede că asta-i Olga Golohvastova! “ „Priviţi-o pe Stioşka! De unde-o fi având ea toate scumpeturile astea? “ „Apoi, n-a fost de cinci ori cu tată-său la Novocerkassk, de-au dus făină şi slănină? Au făcut schimb

cu cuconiţele de-acolo… “

Unii, mai umblaţi prin lume, ziceau:

— Am văzut eu baluri pe la guvernatori… Ei, nici pe departe nu erau aşa de mândre!

— Ce tot vorbeşti de baluri? Când s-au sărbătorit la Novocerkassk trei sute de ani de domnie a Romanovilor, au venit boieroaicele la biserică. Se dădeau jos din carete şi nu călcau decât pe covoare! Dar nu erau nimic pe lângă fetele noastre…

Kuzma Kuzmici ieşi din altar fără odăjdii, doar cu un patrafir la gât şi cu o camilafcă soioasă peste chelie.

Popa cel vechi nu numai că fugise de sub arest, dar avusese timp să fure şi veşmintele. Kuzma Kuzmici cuprinse toate miresele într-o singură căutătură – toate frumoase şi plinuţe, o mândreţe! Mârâi, cu feţele speriate, păreau mai mărunţei decât ele. Tuşi cu satisfacţie, îşi frecă mâinile îngheţate şi începu slujba, repede şi cu veselie. Îi turuia gura: când ţinea isonul ca diaconul, când începea să cânte ca popă, dar toate le făcea după rânduială, cuvânt cu cuvânt şi literă cu literă, aşa cum se cuvine.

După cununie, îi puse pe tineri să se sărute şi le vorbi aşa:

— Pe vremuri, la o zi ca asta vi se spuneau parabole. Eu am să vă povestesc o întâmplare trăită. Cu vreo cincisprezece ani înainte de revoluţie, aveam parohia într-un sat, într-un fund de ţară. Trăiam pe-atunci cu multă greutate, scumpii mei cetăţeni. Eu sunt, de felul meu, rus: mereu mă frământ, nimic nu-mi place, nimic nu-i cum trebuie să fie, toate le pun la inimă, mă interesează orice, şi peste tot caut dreptatea. O întâmplare a venit să pună capăt îndoielilor mele. Mă pomenesc într-o zi cu un unchiaş bătrân şi orb, purtat de mână de un băieţaş. Scoate el din obială, unde o avea ascunsă, o bumaşcă de trei ruble, ponosită, o mototoleşte în mână, o pipăie şi, punând-o în faţa mea, îmi spune: „Asta-i pentru tine, să faci slujba de patruzeci de zile pentru baba mea. Să-i faci pomenire pentru odihna sufletului… “ „Moşule, zic, ia-ţi bumaşca înapoi, că fac eu pomenire pentru băbuşca ta şi fără bani… Dar ia spune, de departe vii? “ „ “De departe, zice, îs zece zile de când umblu pe drum. “ „Câţi ani să ai, moşule? “ „Nu le mai ştiu socoteala, da or îi peste o sută. “ „Copii ai? “ „Nu mai am pe nimeni, au murit cu toţii, numai baba mai suflă. Am trăit cu ea şaizeci de ani şi ne

deprinsesem unul cu altul: avea şi ea grijă de mine, ţineam şi eu la dânsa… Şi iaca, a murit…" „Ceri de pomană? “ „Cer… zice. Fă bunătate de ia bumaşca şi slujeşte de patruzeci de zile… “ „Bine, bine, zic eu, dar cum o chema? “ „Pe cine? “ „De, pe babă! “Şi unde şi-a aţintit moşul ochii stinşi asupra mea: „Cum o chema? Am uitat, iaca, mi-a pierit din minte… Când era tânără, îi ziceam «puicuţă», mai târziu «nevastă», şi pe urmă, tot babă, şi babă… “ „Apoi, cum să fac eu pome-;

Nirea fără să-i ştiu numele? “Moşul s-a sprijinit în toiagul lui de drumeţ şi a rămas multă vreme aşa. „De, zice el, am uitat: de sărăcie, de trai prost… Acuma, mă duc în sat, poate că şi-o mai fi aducând careva aminte…" Şi s-a întors bătrânul în toamnă şi şi-a scos din obială tot bu- masca aceea: „Am aflat, zice, şi-a adus aminte un creştin din sat. O chema, după tată, Petrovna…"

Toate cele şaisprezece mirese ascultau cu ochii plecaţi şi cu guriţele strânse. Roşii la obraz şi cu ochii ieşiţi din cap de tare ce-i strângeau gulerele cămăşilor, însurăţeii stăteau lângă ele fără să se clintească. Oamenii ascultau, liniştiţi.

— Omul Rusiei creştea ca buruiana cea deasă, de nu mai ştia nici cum îl cheamă. Boierii stăpâneau, negustorii strângeau părăluţe, iar noi, popii, cădelniţam cu tămâie. Vouă, preafrumoaselor, pe vremea aceea blestemată nu v-ar fi curs sângele fierbinte prin vinişoare, ci v-aţi fi ofilit, aşa cum se ofileşte, fără să mai înflorească, floarea înăbuşită de buruieni.

Kuzma Kuzmici îşi întrerupse cuvântarea, ca şi cum s-ar fi gândit ce să mai adauge şi, scoţându-şi camilafca, îşi scărpină chelia. Nadejda Vlasova îl întrebă, sfioasă:

— Acuma putem să ne ducem?

— Nu, mai aşteptaţi… Mi-a fost dat acum, când viaţa mea e în asfinţit, să văd dreptatea. Ea nu e aşa cum a înţeles-o Nekrasov. L-aţi citit pe Nekrasov? Nu… Şi nici aşa cum se întâmpla s-o visez eu serile, la pârâu, slind cu undiţa în mână lângă un focuşor, în timp ce-mi plesneam câte-un ţânţar pe ceafă. Dreptatea e războinică, e cumplită, neînduplecată… Ca să spun drept, nu o dată m-am speriat eu de ea… Nu-ţi mai arde de filosofie când pârâie mitraliera şi zboară călăreţii cu săbiile goale…

Prin mulţime trecu un freamăt de râs stăpânit.

— N-ai să găseşti dreptate nici acolo, şi arătă bolta bisericii, şi nici împrejurul tău. Dreptatea eşti tu, omule fără frică! Să vrei şi

să îndrăzneşti... Ce vă uitaţi aşa la mine? Nu înţelegeţi ce spun? Am venit aici să vă învăţ cum se prăznuieşte nunta... Iar voi, zise el, arătându-le pe rând cu degetul, Olia, Nadia, Stioşa, Katerina, să jucaţi aşa, de să geamă podeaua stib picioarele voastre, iar lui Nikolai, Feodor, Ivan să li se aprindă ochii în cap ca la nebuni. Asta-i tot! Predica s-a sfârşit...

Şi Kuzma Kuzmici se întoarse cu spatele la oameni, intrând în veşmântar.

Ivan Gora, comisarul regimentului, se întoarse de la Ţariţân, unde i se spusese că detaşamentele de aprovizionare care veneau de la Moscova şi Petrograd nu-şi îndeplineau totdeauna însărcinarea. Se găseau tovarăşi lipsiţi de pricepere sau înrăiţi de foame care, văzând cum oamenii de prin sate mănâncă gâşte, îşi pierdeau cumpătul. Unul din aceste detaşamente dispăruse fără urmă, altul fusese descoperit în gara Voronej, într-un vagon de marfă plumbuit, în care trei muncitori din Petrograd zăceau cu pântecele spintecate şi umplute cu grăunţe. Pe fruntea unuia era lipită o hârtie: „Crapă, până te-i sătura! ... “

Comisarul le făgăduise tovarăşilor din Ţariţân o mână de ajutor. Întors la regiment, începu să-şi aleagă oamenii pentru detaşamente, după ce stătuse de vorbă de mai multe ori cu fiecare dintre ei. În cele din urmă, se hotărî să trimită la Spasskoe pe Latughin, pe Baikov şi pe Zaduiviter, şi-i chemă pe tustrei acasă la el. Înainte, casa lui fusese pustie şi rece. Acum, însă, de când se întorsese Agripina de la spital, podeaua era măturată, în prag era aşternută o rogojină, iar pe masă, o faţă brodată. În odaie nu mai mirosea a mahorcă acră, ci a pâine coaptă. Ivan Gora îşi rugă frumos tovarăşii să-şi şteargă bine picioarele înainte de a intra...

— Staţi jos. Ce veste bună îmi aduceţi?

— Tu să ne spui, îi răspunse Latughin.

— Apoi, am auzit că băieţii noştri nu pleacă tocmai bucuroşi după grâne...

— Ce-are a face, bucuroşi sau nebucuroşi, trebuie să se ducă, şi se duc. Mai vrei să fie şi bucuroşi?

— Da... pentru că treaba îşi are socoteala ei...

Şi, întorcându-se cu spatele la fereastră, Ivan Gora se uită la Zaduiviter, care bătea posomorit cu unghiile în masă.

— Tu eşti plugar. Ce gândeşti tu de treburile astea?

— Cât grâu trebuie să ridicăm de la Spasskoe? 1

— Cam multişor. De la o sută şaizeci şi două de gospodării, patru mii cinci sute de puduri. Bineînţeles, mai mult de la culaci…

— Mă îndoiesc că au să dea aşa de mult.

— Tocmai de asta vă trimit pe voi, ca să dea! Vă trimit fără arme, tovarăşi…

— Apoi, la o treabă ca asta armele nici nu-şi au rostul, bombăni Latughin.

— Fără armă, poţi să le vorbeşti mai cu temei, se amestecă în vorbă Baikov, făcând cu ochiuL Doar nu ne ducem la duşmani…

— Ne ducem şi la de-ai noştri, şi la duşmani, îi răspunse cu asprime Ivan Gora.

— Ascultă, comisarule, zise Zaduiviter. Ţine seama că nu mă dau la o parte de la nimic. Totuşi, asta nu-i treaba noastră să cotrobăim prin hambare străine. Ţi se face scârbă…

— Tot aşa gândeşti şi tu, Latughin?

— Ce-ţi pasă ţie ce-i în sufletul meu, Ivan? … Îţi aducem grânele, fii mulţumit, şi gata.

— Tu ce zici, Baikov?

— Eu sunt pescar, nu mă pricep… mă iau şi eu după alţii…

— Uite de ce v-am chemat, tovarăşi. Ivan Gora îşi aşează mâinile mari pe masă şi începu să vorbească domol, ca un tată cu feciorii lui. Monopolul cerealelor este pârghia revoluţiei. Dacă am desfiinţa acum monopolul, apoi cu toată sudoarea şi cu tot sângele pe care l-am vărsat, stă- pân rămâne tot culacul. Nu negustoraşul de mai înainte, cel cu samovarul cât un cazan, ci culacul, trecut prin toate, fiert în şapte ape clocotite, călit…

— Dar ce înţelegi tu prin culac? Întrebă Zaduiviter. Lămureşte-mă şi pe mine. La gospodăria mea am două vaci. Asta înseamnă că şi eu sunt culac?

— Nu-i vorba de vaci, e vorba de cine are în mină puterea. Culacul se gândeşte zi şi noapte numai la asta. A dat drumul la argaţi, vaca şi-a tăiat-o, câmpul nu şi l-a mai arăt în toamnă, iar la miting urlă şi votează pentru soviete. Dar e tare, al dracului de tare…

— Bine, Ivan… Să zicem că mă întorc acasă şi-mi mai cumpăr încă o vacă sau o pereche de boi. Cum vine treabă atunci?

— Mă rog, tu ai intrat de voie sau de nevoie în Armata Roşie?

— Ba de voie, se apără Zaduiviter.’

— Atunci, n-ai să-ţi cumperi boi…

— De ce? Nu văd de ce nu mi-aş cumpăra boi!

— Interesul tău trebuie să fie mai cuprinzător. Doar n-ai pus mâna pe puşcă pentru o pereche de boi…

— Lasă-l să-şi cumpere boi, dacă vrea, făcu Latughin. De ce chinuieşti omul? Zi-i mai departe.

Ivan Gora clătină din cap, zâmbind.

— Fie şi cum zici, dar mie îmi place să am încredere în om… Bine… Ce socoteală îşi face culacul? El vrea să pună mâna pe comerţul cu grâne. Revoluţia i-a deschis ochii. Nu mai visează noaptea o prăvălioară la ţară, sau o crâşmă, ci silozuri şi vapoare. Dacă izbuteşte să încalece revoluţia, apoi tu, Zaduiviter, ai să munceşti de azi înainte pentru dânsul, până ce ai să asuzi cu sânge, iar boii tăi au să fie ai culacului. Până şi monopolul vrea să-l întoarcă în folosul lui. Mi s-a întâmplat odată să ajung cu detaşamentul de aprovizionare într-un sat. Dar oricât ne zbăteam noi, nu ne alegeam cu nimic: vorbeam în pustiu. Şi-n jurul nostru, numai duşmănie. Iar Ba- bulin, cel care sugea tot sângele oamenilor de pe-acolo, se învârtea pe lângă noi cu cojocelul lui ca vai de lume şi cu pâslarii rupţi. Era blând şi înţelegător şi-şi tot mesteca între dinţi firele de barbă… „Ce-o fi cu ăsta? “îmi ziceam. Mă duc să-i văd hambarele: niciun grăunte. Pe unde n-am cotrobăit! Degeaba, n-am găsit nimic. În curtea vitelor nu era decât o mârţoagă, şi două piei de vacă, într-o şură deschisă. Ce credeţi că făcuse? Aflase, porcul-de-câine, că venim noi şi se pornise pe la oameni: „Of, of! Nici ispravnicii ţarului nu vă chinuiau aşa cum vă chinuieşte Puterea sovietică. Mie mi-e totuna, eu mă mut la fiică-mea, la oraş, că s-a măritat cu preşedintele *ispolkom-ului.* Dar să vă văd pe voi cum aveţi s-o scoateţi la capăt până la anul… Bolşevicii vă iau totul, până şi paiele de pe casă au să vi le ia pentru Armata Roşie! … Dumnezeu iubeşte pe cei milostivi. Veniţi, fraţilor, la hambarele mele şi luaţi tot, până la cel din urmă grăunte. Că de-om trăi, ne-om socoti noi… “A avut grijă să ia câte o chitanţă de la fiecare, dar se cheamă că tot binefăcătorul lor a rămas… Nouă nu ne-a dat nimic, iar grânele are să şi le întoarcă cu vârf şi îndesat de la oameni. Culacii nu bat la ochi, dar îi găseşti peste tot, că-s mulţi şi nu-i uşor să-i înfrunţi. De-o mie de ani stă culacul şi pândeşte ce intră în gura mujicului şi învaţă să tragă sforile… Aşa-i, băieţi, monopolul grânelor e o socoteală cum nu

se poate mai importantă, care bate departe. Nu zic că-i o treabă uşoară. Dar parcă ce se face fără osteneală pe lumea asta? Totdeauna e greu să ari pământul înţelenit. Numai să cânţi din balalaică e uşor... Dacă ţăranul nu înţelege ce urmăreşte politica asta, apoi să ştii că noi suntem de vină. Când intri într-o gospodărie înstărită şi-i spui omului: „Deschide hambarul", vezi cum stau grânele în hambar, şi fiecare boabă e ca o lacrimă. Dar fiecare boabă e sfântă, pentru că slujeşte o cauză sfântă...

— Unde-i cheia de la sovietul sătosc?

— La preşedinte...

— Şi preşedintele unde-i?

— La nuntă, ca toată lumea..7

Latughin, Baikov şi Zaduiviter se coborâseră din brişcă şi nu ştiau acum ce să facă. Omul pe care-l întrebaseră îşi căutase de drum, şi ei se uitau în urma lui cum se depărtează, clătinându-se pe uliţa satului de parcă-i juca pământul sub picioare. Se aşezară pe treptele sovietului sătesc şi-şi răsuciră câte o ţigară. Vântul rece, care gonea norii, îi bătea drept în faţă, de sus; cernea ca prin- tr-o sită măzăriche tare, umplând, pe drumul negru, făgaşurile îngheţate ale roţilor. Pe cei trei îi prinse urâtul.

— Când auzi ce spune comisarul, mâna se întinde singură să apuce sabia, începu Zaduiviter. Dar când ajungi la faţa locului, dai de un sat ca toate satele... Unde-s duşmanii noştri? I-auzi cum se umflă armonicile!

Mai departe, cam la vreo zece case mai încolo, se adunase o ceată de oameni. Nu erau mulţi. Se vede că nu fuseseră poftiţi, sau nu mai aveau loc înăuntru. Din casă se revărsa în valuri cântec de armonică şi se auzea tropăit de picioare.

— Tu ai vrea să-ţi moi vârful degetelor, dar trebuie să te cufunzi până-n adânc, tovarăşe! Îi zise Latughin. Revoluţia se cere adâncită, doar aşa ne-a spus comisarul.

— Adâncită, adâncită! Vorba-i, cât s-o adânceşti? Răs- turnăm totul, da vezi că trebuie să trăim şi noi: să semănăm din nou ogoarele, să facem copii... Când are să se-ntâmple asta, poţi să-mi spui?

— Dracu ştie când. Nu mă întreba pe mine.

Latughin era furios şi muşca mereu dintr-un fir de pai. Încreţindu-şi fruntea, Zaduiviter se gândea cu în- căpăţânare, ţărăneşte la vorbele de ieri ale comisarului. Baikov zise:

— Apoi, aşa nu urnim noi treaba din loc, băieţi. Poate că ar

trebui să ne ducem după preşedinte…

Şi dădu să se ridice. Latughin nu-l lăsă:

— Nu te duce.

— Adică, cum? De ce să nu mă duc?

— Nu face să-ţi spun pentru ce.

Zaduiviter vorbi atunci, cu hotărâre:

— Dacă-i vorba de dus, ne ducem toţi trei. Haideţi după preşedinte.

— Nu merg. J

— Trebuie să mă asculţi.

— Destul, Latughin, făcu Baikov, împăciuitor. Nici nu ne apropiem de masă, nici nu punem nimic în gură. Doar îl strigăm din tindă…

Şi plecară toţi trei după preşedinte. Stepan Petrovici Nedoeşikaşi se ţinuse tare două zile, dar în cea de a treia se gândi că ar putea să scape satul din mână… Rase noroiul de pe piciorul de lemn, îmbrăcă o pereche de pantaloni negri pe deasupra cizmelor, îşi răsuci mustăţile şi porni plin de importanţă prin sat, intrând din casă în casă.

„Ei, slavă Domnului, Stepan Petrovici! Poftim, poftim…” Unii gospodari îl îmbrăţişau, alţii băteau palma cu el. „Preşedintelui i se cuvine locul de cinste! Ziceau şi-l aşezau sub icoane. Peţitoarea îi aducea pe o farfurioară caşă sărată ocnă, „ca să se răscumpere". El „se răscumpăra" cu o rublă (mai mult nu dădea), primea un pahar plin şi gusta o bucăţică de peşte uscat la vânt. Greşise închipuindu-şi că în ziua a treia petrecerea se apropia de sfârşit. Abia atunci începea cheful mai vârtos, cu jocuri, cu cântece, cu îmbrăţişări, cu vorbe spuse din inimă, cu certuri şi cu împăcăciuni.

Ehei, ce tari erau oamenii aceştia! Câte nu îndureră ei în anii din urmă: mobilizările ţariste, care până la urmă chemaseră până şi bărbaţii de 54 de ani, aşa că femeile fuseseră nevoite să iasă ele la arăt. Încolo, spre nord, o femeie o mai scotea la capăt, cu plugul de lemn tras de un cal, dar prin părţile acestea pământul negru se ara cu plugul greu, tras de două, sau chiar de trei perechi de boi… Femeile încă nu uitaseră toamna sceea. Multă lume murise de gripă spaniolă. Satul arsese c’e două ori. Bărbaţii nu apucaseră bine să se întoarcă din războiul cel mare, că începuseră mobilizările lui Krasnov, rechiziţiile neomeneşti şi găzduirea sotniilor căzăceşti. Şi cazacul, prccum se ştie, e tare

iute de mână. Ţi se pare că te-ai împrietenit cu el, că ţi-e ca un frate, dar e destul să încalece, şi cazacul nu mai e cazac dacă, trecând pe uliţa satului, nu-ţi prinde în vârful suliţei purcelul ce trece întâmplător pe drum. Toate acestea, însă, ţineau de trecut. Acum, puterea era a poporului, birurile apăsătoare de altădată fuseseră înmormântate, ogoarele se rotunjiseră şi oamenii aveau chef să petreacă fără oprelişti…

Stepan Petrovici rămânea pe la casele oamenilor atât cât să nu se supere gazdele, apoi plecă în altă parte, unde nunta era în toi. În colţul de sub icoane, lega vorbă înţeleaptă cu mama şi cu tatăl mirelui, cu mama şi cu tatăl miresei, despre războiul civil care se înteţea acum la nord de Don, lângă Voronej şi Kamâşin, unde Krasnov hărţuia Armatele a opta şi a nouă: „Aşa că, tată socrule, iubiţi cuscri şi voi, iubiţi nuntaşi, să nu ne culcăm pe urechea ceea, să nu se-ntâmple să ne prindă prin somn! Trebuie să ajutăm Puterea sovietică…” Mai vorbea şi despre treburile de fiecare zi, ba de una, ba de alta, iar gazdele stăteau şi se minunau cât de bine ştia Stepan Petrovici ce avea fiecare în hambar, ce se găsea prin staule, ba chiar şi ce pusese fiecare la loc ferit…

Îi venea din ce în ce mai greu să se târască din casă în casă cu piciorul lui de lemn. Totuşi, o lua mereu de la capăt, şi iar dădea bineţe la toată lumea, şi iar se aşeza la masă. La una din gospodării luă din mâna peţitoarei farfuria cu păsat – sare curată – scoase din buzunarul mantalei soldăţeşti bumăştile câte-i med rămăseseră, i le aruncă pe toate şi, dând pe gât un pahar mare cu rachiu de casă, strigă deodată către mireasă care dănţuia de trei zile, în zăpuşeală şi înghesuială, un „cadril” de zece perechi:. – Zi-i mai cu foc, Stepanida!

Tocmai atunci i se spusese că-l caută trei ostaşi roşii.

— Cheamă-i încoace! Porunci el.

— Apoi, i-am chemat noi, dar nu vor să vină..7

Stepan Petrovici se sprijini cu mâinile de marginea mesei şi, aplecându-şi capul înainte, rămase locului o vreme, în sfârşit, se desprinse de lângă masă şi, cfând mulţimea la o parte, porni spre tindă, unde, într-adevăr, îl aşteptau trei oameni cu chipuri mohorâte.

— Cine sunteţi voi? Îi întrebă el, hotărât

— Detaşamentul de aprovizionare.

Latughin îi răspunse ameninţător şi aştepta ca preşedintele să

se clatine, măcar, sub lovitură. Dar Stepan Petrovici, care mirosea atât de iute şi de plăcut încât Baikov veni mai aproape de el, nici nu se clinti.

— Aţi venit tocmai la timp! Vă aştept de mult! ... Oameni buni I strigă Stepan Petrovici prin uşa deschisă spre tindă, unde zgomotul, clinchetul şi tropăitul se înteţeau. Să tacă muzica o clipă I

De data asta se clătină atât de tare, încât Baikov îl luă îndată la remorcă.

— N-aţi nimerit, tovarăşi, într-un sat oarecare, ci la sovietul sătesc din Spasskoe.

Apucându-se zdravăn cu mâna de pervazul uşii, strigă cu şi mai multă hotărâre către cei dinăuntru i

— La miting toţi, cetăţeni!

Şi ieşi din tindă drept în curte. Acolo, trei ţărani mai în vârstă, sprijiniţi de o căruţă deshămată, cântau un cân- tec căzăcesc pe trei voci, iar alţi doi, îmbrăţişaţi, căutau să-şi dovedească unul altuia Dumnezeu ştie ce. Altul se învârtea prin curte şi nu putea nimeri cu niciun chip poarta larg deschisă, ca să se ducă acasă. Şi în curte, şi Ui uliţă, unde oamenii jucau în cântec de armonică, Stepan Petrovici îşi repetă chemarea: toată lumea să vină neîntârziat la sovietul sătesc.

Pe drum, îşi înfigea voiniceşte piciorul de lemn în pământul îngheţat, iar gura nu-i tăcea o clipă:

— Petrecerea-i petrecere, dar nici treaba nu trebuie lăsată baltă. Listele le-am făcut, ştim ce rezerve are fiecare... Dacă vreţi, puteţi să bateţi de pe acum o telegramă la Ţariţân: „Grânele au fost predate în întregime".

Baikov şi Zaduiviter căutau să-l înduplece să amâne mitingul măcar până a doua zi, când s-or mai trezi oamenii, dar el nu se lăsa:

— Cu omul beat şi cu mintea-n cap faci de două ori' mai bună treabă... Să nu mă învăţaţi voi pe mine! Mâine are să fie mai rău: se mai găseşte şi câte unul pe care nu-i bine să-l laşi să-şi vină în fire...

În timp ce oamenii se adunau la sovietul sătesc, Stepan Petrovici desfăşura în faţa tovarăşilor din detaşamentul de aprovizionare un tablou şi câteva liste. Vorbea în şoaptă cu hotărâre:

— Avem în sat trei gospodării de culaci: Krivosu- cika e un

bandit. În 1907 a atacat poşta, l-a ucis pe poştaş şi şi-a ţinut banii ascunşi vreme de zece ani. Când a trecut prescripţia, şi-a durat hambar de piatră şi prăvălie… în timpul războiului a strâns bănet bun cu furniturile de piei de bou. Numai în Spasskoe a tăiat jumătate din vitele satului! Acum umblă să facă o cooperativă, care să-i ia pe seamă prăvălia… Dar dau eu curând de capătul vicleşugurilor lui! Zice că are oftică şi că vede noaptea, prin somn, lumină… E un om primejdios. A doua gospodărie e a lui Milovidov, care a fost antreprenor la minele de cărbuni şi s-a întors în sat înainte de război. A deschis într-ascuns o crâşmă şi dă pe datorie, cu amanet. E cămătar, scârnăvia: suge ca un păianjen, încetul cu încetul a supt tot satul! După câte am aflat, el îl trimisese aici, ca să ne încerce, pe omul acela care zicea că-i împăratul Nicolae al II-lea… A treia gospodărie e a lui Mikitenko. Neam de neamul lui, din tată în fiu, au fost negustori de vite. Au avut şi şlepuri pe Don. Afară de astea, mai trebuie să socotim şi gospodăriile rubedeniilor lor: cuscri, cumetri – încă vreo zece la număr. Mai sunt şi mujici bănuitori şi nehotărâţi: „Cine ştie unde-au să ne ducă toate şi cine are să rămână cu puterea până la urmă… Mai cuminte e să nu te pui rău cu nimeni.” Aceştia nu-s cu noi… Cât despre ceilalţi, sunt oameni de-ai noştri, tot unul şi unul! Făcu Stepan Petrovici, plimbându-şi degetul cel gros de-a lungul listei. În sat, stăm ca pe ghimpi: ori mă omoară ei pe mine, ori le tai eu pliscul la mulţi…

Oamenii se adunau la sovietul sătesc, şi cei beţi, şi cei treji. Mulţimea se înghesuia, se frământa şi vuia. Uitându-se pe fereastră, Baikov îngâna pentru el singur un cântec marinăresc:

„Umblă pescăruşii pe uscat,
…Marinarul îi priveşte-ngândurat:
Câtă vreme n-or porni pe ape,
Semn e că furtuna e pe-aproape… “

Întrerupându-se, Baikov se întoarse către tovarăşi:

— Mai bine-ar fi să ieşim pe treptele din faţă, să nu înceapă tangajul…

O fetiţă din vecini – mititică, pistruiată şi cu ochi albaştri, care ştia întotdeauna totul – năvăli în casa Annei şi, vorbind repede-repede, întrerupându-se doar ca să răsufle, îi dădu de veste:

— Maică-măiculiţă, ce se petrece la sovietul sătesc! Oamenii au început a rupe parii din garduri…

Fără să clipească, scăpără numai o dată cu ochii de jur împrejur şi într-o clipă văzu totul: că Anna se îmbrăcase cu rochia cea vişinie, pe care n-o pusese decât o dată în viaţă, pe când îi trăia bărbatul; că se încălţase cu cizmuliţe cu tureatcă răsfrântă şi cu ciorapi albi, că şedea fără broboadă pe marginea patului, pe care se tolănise, cu genunchii ridicaţi, popa cel tuns; că Anna îi mai dăduse o cămaşă curată, neagră şi cu picăţele, şi că popa o ţinea de mână…

— Ce dai buzna, aşa, în casa omului?! Strigă la ea Anna, stingherită.

De frică, fetiţa nu mai spuse nimic din tot ce avea de gând să spună şi se făcu nevăzută. Totuşi, Kuzma Kuzmici păru că se trezeşte. În zilele din urmă obosise: mâncase şi băuse mult şi vorbise încă şi mai mult. Ţăranii nu scăpau un cuvânt din ce le spunea el. Nu înţelegeau tot, dar tocmai ce nu înţelegeau li se părea mai de seamă. Fusese nevoit să vorbească prin toate casele despre ce-i durea mai mult pe oameni: despre dreptate. La masă, după ce rămâneau numai gospodarii mai în vârstă şi mai cu greutate, câte unul, căruia vinul îi dezlegase limba, începea, măturând cu mânecă oasele şi resturile de mâncare:

— Ne amărăşti, Kuzma Kuzmici… Cum adică, nu este dreptate? Apoi atunci înseamnă că trăim ca într-o pădure sălbatică…

Altul îl întrerupea:

— Cu tinerii noştri, zicea, arătând cu capul spre cealaltă parte a casei, unde se vedeau fuste fluturând, cosiţe cu panglici şi feţe aprinse, cu tinerii noştri nu-i chip s-o scoţi la capăt! Dacă te-ai lua după ei, ar însemna că acum ţi-e îngăduit să faci orice: Dumnezeu nu-i, ţar nu-i, iar taică-tău şi maică-ta nu-s decât nişte neghiobi! Bună treabă… De care par să ne mai legăm plodurile ca să n-o ia razna? Ce fel de sprijin mai sunt ei pentru noi? Şi pe deasupra, mai vii şi tu şi ne spui că nu este dreptate…

Alt bărbos intra şi el în vorbă:

— Dacă dreptatea o face omul, atunci ea e de partea celui care-i mai tare, iar noi rămânem iarăşi ca un tufiş tăiat de la rădăcină…

— Eşti om în putere, ori nu? Îl întrebă Kuzma Kuzmici.

— În putere… Dar vezi că rubla are mai multă putere decât mine, şi rubla m-a răpus toată viaţa.

— Te-ai plâns cuiva de asta?

— Cui era să mă plâng?

— La mânăstirea Peciorskaia din Kiev ai fost?

— Nu, acolo n-am fost.

— Vasăzică, nu-i dreptate?

— Cum adică nu-i? Se adunase necazul în mine... M-am întors de la război cu puşca şi m-am aşezat pe hatul meu: „M-aţi şi înmormântat, după cum văd eu! Ia fă-te-ncoace cu trei deseatine! “

— Şi ţi le-au dat?

— Cum era să nu mi le dea? ...’

— Apoi, asta n-a fost dreptate?

— Ce fel de dreptate a fost dacă am vârât oamenii în sperieţi, cu puşca? Nu, mă frate, eu nu obijduiesc pe nimeni, dar nici pe mine să nu mă obijduiască alţii! Uite, moş Akim, de pildă. E singur-singureL.. Să muncească nu mai poate, trăieşte şi el pe la casele oamenilor şi capătă o bucăţică amară... Toată truda lui unde s-a dus? Avea o căsuţă şi i-a luat-o Milovidov pentru datorii... Iar din truda mea ce-o să se aleagă? Cât n-am muncit eu în cincizeci de ani! Puteam să-mi durez patru case din piatră, şi, uite, umbiu rupt în coate... Truda mea zboară de la mine ca porumbeii: se aşază tot pe casă străină, numai pe a mea nu... Dulce ţi-a fost vorba: „Dreptatea eşti tu, omule fără de frică”. De moarte nu mă tem, Kuzma Kuzmici. Ridic şi acum în spinare douăsprezece puduri, dar de dreptate tot nu pot să dau. Numai aşa ar fi dreptate, dacă l-ai judeca pe om după truda lui, nu după părăluţe... Dar cum să ajungi la asta? Numai atunci i-ai putea spune Puterii sovietice: „Mulţumesc! “

— Măi, om sucit ce eşti, apoi chiar asta e legea Puterii sovietice!

— Înseamnă că încă n-a ajuns până la noi. ’

Lui Kuzma Kuzmici îi era necaz că, cu toată şiretenia lui, nu-i putea răspunde nimic unui om ca acela. Era mult mai uşor să stai de vorbă cu intelectualii decât cu mujicii. Din toate vorbele lor, spuse la un pahar cu vin, înţelegea că oamenii erau şi mulţumiţi şi nemulţumiţi, şi lămuriţi şi nelămuriţi şi că aşteptau, aşteptau, mereu. Ai fi zis că toţi aşteptau de la revoluţie ceva temeinic şi căutau să-i grăbească mersuL

În noaptea zilei de a doua se târâse până la Anna ca vai de lume. Încerca să se aşeze pe laviţă şi nimerea alături, pe podele, şi se bătea cu palmele peste obraz, râzând şi îngăimând:

— Sunt istovit, Annuşka, nu mai pot... Am îmbătrî- nit, Annuşka...

Fără să-i răspundă, Anna îl duse pe malul iazului, la feredeul ei cu aburi. Îl spălă şi-l aburi cu mâna ei.

Kuzma Kuzmici avea faţa îmbătrânita, dar trupui îi era atât de alb şi de neted, încât inima Annei se înduioşa de câte ori Kuzma Kuzmici se zbătea pe laviţă ca un peşte pe uscat:

— Haide, bate-mă cu măturiţa, cu măturiţa, peste trupul meu...

După baie se linişti şi dormi, respirând uşor, până dimineaţa târziu. Când se trezi, bău lapte şi-şi ceru iertăciune:

— Nu te supăra pe mine, Annuşka, nu ştiu de ce mă doare capul.

Apoi adormi din nou. Iar când îl trezi fetiţa din vecini, năvălind în casă cu veştile, era iarăşi sprinten ca de obicei.

— Ce căuta fetiţa aceea?

— Are să fie nu ştiu ce adunare, au venit câţiva ostaşi roşii după grâne şi oamenii fac gălăgie.

— Aoleu! Sunt ai noştri!

Şi Kuzma Kuzmici începu să se îmbrace în grabă. Tăcută, Anna îl privea pe sub sprâncene. Tocmai atunci uşa se deschise din nou, şi fetiţa, băgându-şi numai capul, dădu de veste:

— S-au luat la bătaie! Ce de lume s-a Încăierat! Vlasiha şi-a dus bărbatul acasă numai sânge... Strigă oamenii în gura mare şi te înjură pe dumneata... Mi- trofan Krivosucika a vrut să-şi înhame calul, dar nu l-au lăsat: l-au tras afară în uliţă, şi când s-au năpustit asupra lui, maică-măiculiţă! ...

Fetiţa se făcu iarăşi nevăzută. Kuzma Kuzmici se îndreptă spre uşă în urma ei, dar Anna răcni deodată, cu glas aprig:

— Nu te las să te duci!

Înaltă şi slabă, cu umerii ei bărbăteşti ridicaţi, stătea, lângă cuptor aplecându-se înainte ca şi cum ar fi fost frântă din şale. Kuzma Kuzmici îi strânse mâna cu putere.

— Anna, să nu fii proastă, că acuşi pun mâna pe vătrai! ... Stai liniştită, că mă întorc îndată... Îţi aduc tovarăşii la masă. Să ne găteşti nişte blinele, auzi? ... Dan- acum, sfârşeşte-odată, când îţi spun!

Anna îi răspunse cu greu printre dinţii încleştaţi:

— Bine, părinte...

Fetiţa din vecini se aştepta să vadă lucruri mult mai grozave

decât cele pe care le văzuse alergând la sovietul sătesc şi înapoi, ca să poarte ştafeta pe la casele oamenilor. Totuşi, adunarea era, într-adevăr, furtunoasă. Problema predării grânelor nu stârnise prea multe discuţii: „Dacă trebuie, apoi n-ai ce-i face…" Lista pe care o citise preşedintele, şi care dovedea o împărţeală dreaptă, fusese ascultată în linişte. Apoi, oamenii îi cerură să le-o mai citească o dată. Prin mulţime trecu un murmur. Oamenii erau neliniştiţi: unii se înghesuiau să ajungă mai aproape de uşă, alţii o luau mai la stânga, spre grădina de-alături, împrejmuită cu gard.

— Nu-i drept! Răcni glasul poruncitor şi binecunoscut de toată lumea al lui Mikitenko.

— Ba-i drept, îi drept! Răspunseră mai multe glasuri.

Pe cerdac dădu buzna un om bărbos, cu mâneca hainei ruptă. Îşi trânti căciula de pământ şi începu să se jeluiască:

— Unde s-a dus munculiţă mea?! Uitaţi-vă la cine s-a dus! Cum adică? Să-i cad la picioare pentru o bucăţică de pâine? Asta-i Puterea sovietică?

Pe acesta îl împinse la o parte altul, pământiu la obraz de mânie, care urla vorbe şi mai cumplite încă. O parte din mulţime, care se ţinuse pe de margini, se repezi la gard, rupse parii şi năvăli pe la spate asupra adunării. Latughin, Zaduiviter şi Baikov se înfipseră în mulţime să despartă oamenii şi, smulgându-le parii din mână, strigau:

— Nu vă speriaţi, totul e în regulă! … Adunarea se ţine înainte…

Încăierarea nu ţinu mult. Zurbagiii nu erau chiar atât de numeroşi. Unii dintre ei dădură bir cu fugiţii, pe alţii îi fugăriră pe uliţă. Câţiva rămaseră la pământ, pe aşternutul subţire de măzărâche…

Ca să scurteze drumul, Kuzma Kuzmici o luă peste pârleaz, peste garduri şi' grădini, se rătăci şi nimeri într-o curte străină. Acolo, mai multe femei ascultau tânguielile uneia dintre ele. Văzându-l pe Kuzma Kuzmici, îşi dădură cu toatele drumul gurii, iar Varvara Vlasova, mama Nadejdei, îşi suflecă mânecile scurtei din piele de drac şi se îndreptă spre Kuzma Kuzmici, urmată de celelalte:

— De asta nu voiai să primeşti bani de la noi, măi popă tuns? Proaste-am fost că te-am crezut! Ai îmbătat tot satul… Ai iscodit să afli tot ce avem… I-ai stârnit pe nătângi şi le-ai tulburat

minţile! Ne-ai vândut comuniştilor... Ce vă zgâiţi aşa la el, ca la Satana? Mai bine să-i ardem o bătaie soră cu moartea...

— Cum se poate una ca asta, să mă bateţi? Îngăima Kuzma Kuzmici, încercând să se tragă îndărăt. Are să vă pară rău, muierilor... Să nu vă atingeţi de mine!

— Dar ţie ţi-a părut rău de noi, Satană?

Înfierbântându-se şi lăsându-şi broboadele pe spate, femeile începură să strige toate deodată, învinuindu-l pe popa cel răspopit şi de birul greu, ca pentru ocnaşi, şi de încăierarea de la sovietul sătesc, şi că acum niciun gospodar de ispravă n-are să mai poată rămâne în sat. El era vinovat până şi de gâştele şi purceii cu care se îndopaseră cu toţii în zilele din urmă. Da, el era vinovat de toate necazurile lor... Şi tot ocărându-l, îl îngrămădiră lângă gard. În zadar încercă Kuzma Kuzmici să le farmece din nou, zâmbindu-le în silă şi vorbindu-le dulce: „Eh, v-aţi supărat, şi gata! ... Hai să vorbim liniştit...” Varvara Vlasova îşi încleşta cea dinţii degetele în părul lui, lângă ureche, şi pe spinarea încovoiată pumnii începură să cadă ca ciocanele. Kuzma Kuzmici înţelese că cel mai cuminte lucru era să se culce jos şi să-şi apere capul cu mâinile. Îi pârâiau coastele sub lovituri. „Of, numai să nu s-apuce să dea cu ceva tare! ... “Deodată, un glas sălbatic îi răsună în urechi:,. Înfigeţi-i ţăpoiul în inimă, ca la strigoi! “încercă să se ridice, însă i se făcu întuneric înaintea ochilor. Pe neaşteptate, femeile îl lăsară în pace. Atunci se auzi gemând şi încercă să se stăpânească. Cineva îl ridică de jos şi-l sprijini de gard. Dezlipindu-şi cu greu ochii plini de zăpadă şi de pleavă, o văzu pe Anna şi pe fetiţa cea pistruiată, care se iţea de după fustele ei, cu obrăjorii strălucind de fericire. Îi zări apoi şi pe Latughin, pe Zaduiviter şi pe Baikov.

— Ei, ai scăpat cu viaţă, părinţele? Îl întrebă Latughin. Să-i aducă repede, careva, un pahar cu rachiu... Ehei, Kuzma, bune trebuşoare ai făcut pe-aici... Adunarea a ho- tărit să-ţi aducă mulţumiri pentru agitaţie antireligioasă...

— Nu-ţi poţi închipui. Daşa, ce om cenuşiu şi plicticos am lost tot timpul, adică de când £. M piecat din Petro- grad, de când ne-am despărţit... Am fost, înţelegi tu, am fost... Nu ştiu ce viaţă subconştientă zace în noi. Lâncezeşte şi mocneşte ca un foc sub spuză, ca o boală... Explicaţia e simplă, fără îndoială... Tu nu mă mai iubeai, iar eu...

Daşa îşi întoarse repede faţa spre el. Ochii ei cenuşii, umezi şi totdeauna gravi, îi spuneau că se înşela, că nu încetase niciodată să-l iubească. Sub această privire Ivan Ilici rămase o clipă mut, apoi gura i se destinse într-un zâmbet care nu-i dădea o înfăţişare prea inteligentă, dar care, în orice caz, arăta fericire. Daşa îşi aşeza într-un coşuleţ tot ce-i adusese el în dimineaţa aceea, în chip de raţii vestimentare, de pe la cele vreo zece instituţii pe unde colindase.

Erau acolo fel de fel de lucruri necesare şi de folos: ciorapi, câteva bucăţi de stofă din care se putea înjgheba o rochie şi rufărie elegantă de muselină, din nefericire pe măsiira unei fetiţe. Insă Daşa era atât de firavă şi de subţire acum, încât toate îi veneau minunat. Erau acolo până şi pantofi. Când îi căpătase, Ivan Ilici se simţise tot atât de mândru ca de cucerirea unei baterii inamice. Dar mai erau şi lucruri în faţa cărora trebuiră să se gândească dacă aveau sau nu vreun rost în viaţa de campanie care-i aştepta. La unul din depozite, în loc de cearşafuri, i se dăduse o pisicuţă şi un căţeluş de porţelan, bigudiuri de piele, o duzină de cărţi poştale cu vederi din Crimeea şi un corset cu balene, dintr-o pânză extraordinar de tare şi atât de larg, încât Daşa se înfăşură de două ori în el…

— Vorbeam, Daşenka, de despărţirea noastră pe vremuri, în gară… Mi-ai spus, atunci, ceva oe semăna cu un „adio pentru totdeauna…” Poate că n-am auzit bine… eram zdrobit… Tu erai palidă, lividă, inaccesibilă, şi nu mă mai iubeai…

— Ce oroare! Îl întrerupse Daşa, fără să se întoarcă.

Înfăşură pisicuţa într-un ciorap gros, să nu se spargă pe drum. De obicei, nu ţinea la asemenea nimicuri, însă aceste bibelouri de porţelan, pisicuţa alintată şi căţelul adormit, cu urechi mari şi blegi, îi erau dragi: părea că veniseră acolo ca să înfiripeze anume pentru ea, în viaţa aceea necuprinsă, înfricoşătoare şi zdruncinată din temelii, deasupra căreia pluteau nori ameninţători de gânduri şi de patimă, o lume aparte, o lume de surâsuri nevinovate…

— În orice caz, cu această imagine am plecat eu atunci din Petrograd… Am luat cu mine această imagine şi am trăit cu ea în suflet.. Erai cu mine, nedespărţită, ca însăşi inima mea. Mă hotărâsem să rămân aşa, singur pentru totdeauna…

Se plimba prin odaie, căutând ca Daşa să fie mereu în centrul orbitei lui. Ea îşi scosese basmaua de pe cap. Buclele blonde-

cenuşii îi erau adunate la ceafă cu o panglică roşie de atlaz (căpătată de la depozitul administrativ al artileriei). Când aplecată asupra coşuleţului aşezat pe un scăunel, când cu mâinile lăsate în jos, de-a lungul coapselor, se gândea la ceva. Purta halatul alb de. Soră, mai fermecător decât orice altă rochie, cât de pretenţioasă, strâns bine la mijloc, nu fără o anumită intenţie, ca şi panglică roşie din păr.

— Ce ciudat, Daşenka... Până acum eram nepăsător în faţa primejdiei şi a morţii: de-o fi să mor, atâta pagubă! ... La război, asta nu înseamnă deloc că eşti viteaz, ci pur şi simplu descurajat. Acum, însă, mă îngrozesc uneori când mă uit în urmă! Aş vrea să trăiesc o mie de ani, ca să te simt aproape şi să te privesc mereu, ca acum...

— Frumoasă am să mai fiu peste o mie de ani! ... Dar spune, Ivan, ce să fac cu ăsta? Şi Daşa desfăcu din nou corsetul, încercându-şi-l. Uite, încap în el trei ca mine! ... Poate că ar fi mai bine să nu-l luăm.

— Dar dacă se întâmplă să te îngraşi? S-ar putea să-ţi folosească.

— N-am purtat niciodată corset, ce tot spui?! Insă dacă i-aş scoate balenele şi l-aş descoase, ar ieşi din el o vestă frumuşică...

Ivan Ilici profită de faptul că Daşa avea amândouă mâinile prinse şi, apropiindu-se pe la spate, o trase cu dragoste spre eL

— Prin urmare, e adevărat? Mai spune-mi o dată...

— Fără îndoială că e adevărat... Pentru mine eşti singurul bărbat pe pământ, şi eu nu însemn nimic fără tine... Plecasem doar ca să te caut... Ia seama, Ivan! Daşa îşi trase umerii şi se depărta puţin. Ia seama! Eşti aşa de puternic, încât într-o bună zi ai să mă frângi, pur şi simplu... Uite, că tot am uitat ceva... Dar acum e târziu...

— Alerg într-o clipă!

— Ne-ar trebui un burete...

— Am luat 1

Ivan Ilici se repezi la manta şi scoase din buzunar un burete şi încă vreo câteva mărunţişuri.

— Vezi fleacul ăsta? Nimeni n-a putut să-mi spună la ce e bun, dar eu tot l-am luat.

0, Ivan, e minunat! Drăcia asta de cauciuc e bună pentru masajul feţei. Ce drăguţ eşti! Dacă ai şti cum îmi trebuia...

După ce termină de aşezat lucrurile în coşuleţ, Daşa veni lângă Ivan Ilici, care se aşezase pe marginea patului, gata să sară în fiecare clipă, îi prinse capul între palme şi-l privi drept în ochi.

— Am făcut un jurământ, Ivane. Din clipa în care încep o viaţă nouă, să nu mai aştept nimic. Nu sunt Solveig şi nu mai vreau, de aici înainte, să mă uit în depărtările neguroase ale mării... Vreau să iubesc şi să muncesc. Ia-mă aşa cum sunt. Bună sau rea, îţi sunt soţie credincioasă. Să luăm totul de la început...

Fără să bată în uşă, ca de obicei, doctorul năvăli în odaie cu gazeta proaspătă în mână şi începu, cu voce tunătoare, să le comunice noutăţi asupra războiului:

— Amiralul cela, Kolceak, care a dizolvat cu forţa Directoriul din Omsk şi i-a trecut pe muncitori prin foc şi sabie, a fost proclamat, nici mai mult, nici mai puţin, conducător suprem al întregii Ruşii! ... Francezii şi englezii l-au şi recunoscut. Cum vă place asta? Are o armată de şase sute de mii de oameni. Extremul Orient, vedeţi dumneavoastră, l-a cedat, curtenitor, japonezilor! Ascultaţi ce urmează: flotele de război unite, engleză şi franceză, au apărut în radă la Sevastopol şi la Novorossiisk. Halal aliaţi! Uite pe cine am dus în spinare ca să câştige războiul, lua-i-ar dracu să-i ia! Şi doctorul se strâmbă urât. Intervenţie, şi încă pe faţă! Nu te oţărî aşa, Daria Dmitrievna... I-aţi bărbatul şi haideţi la mine, la o ciorbă... îţi aduci aminte că a fost la noi unul rănit de baionetă? Mi-a trimis un sac cu varză, o gâscă şi un purcel... La,

Ivan Ilici, păcat, mare păcat că-mi ştergi de sub nas o soră ea asta... Dar, oricum, astăzi bem împreună vodcă, să crape toţi intervenţioniştii!

XI

Lui Vădim Petrovici nu i-a trebuit prea mult ca să pună capăt tuturor şovăielilor. În sfârşit, dăduse de urma Katiei... După cum urma unui picior gol de femeie pe nisipul ţărmului bătut de ape îl face pe poet să scrie o poveste întreagă despre frumoasa care-a trecut pe-acolo în tunetul valurilor mării, patima chinuitoare şi gelozia ce puseseră stăpânire pe el îi spulberară gândurile deznădăjduite şi nepăsarea întunecată. Totul îi părea acum simplu şi limpede.

Plecă din Ekaterinoslav chiar în noaptea când vorbise cu soldatul neamţ. Geamantanul şi-l lăsă la hotel, luând cu el doar

un schimb de rufe şi raniţa. În tren îşi scoase epoleţii ofiţereşti şi cocardă, îşi descusu de pe mânecă stingă tresele şi aruncă totul pe fereastră. O dată cu aceste gunoaie, aruncă tot ce i se păruse până atunci, până în noaptea de la, ; Bi-ba-bo “, absolut necesar ca să-şi păstreze respectul de sine. Cu picioarele desfăcute, cu mâinile vârâte în cingătoarea de piele, stătea acum pe canapea în vagonul întunecat şi aproape goL îl cuprinsese o bucurie sălbatică: era liber! Trenul îl ducea în goană spre Katia. Orice i s-ar întâmpla, chiar de-ar trebui să fie sfâşiat în bucăţi, tot va răzbate până la ea!

Şeful gării din Ekaterinoslav îi atrăsese atenţia că pe la jumătatea drumului spre Rostov bandiţii îşi făceau iarăşi de cap, că trenul acesta era cel din urmă care se mai îndrepta spre răsărit şi că, deocamdată, nu se ştie dacă va trece pe la sud, prin Guliai-Pole, sau o va lua spre nord, pe la Iuzovka. Tot în gară, conductorul-şef le povestea călătorilor, care se strânseseră roată în jurul lui, despre bandiţi: cum cutreieră stepa în căruţe şi în brişti, căutând pradă, cum dau foc conacelor boiereşti unde mai găsesc pe câte-un moşier care din prostie, a rămas pe loc, cum atacă cu îndrăzneală depozitele militare şi fabricile de spirt, dând târcoale prin preajma oraşelor.

— Şi încă n-ar fi aşa de grozav dacă atamanii nu şi-ar fi găsit un „tătuc’:, povestea conducătorul-şef cu glas scăzut. Dar şi-au găsit unul, ataman peste toţi atamanii: îi zice Mahno. E foarte popular. Şi-a înjghebat un adevărat stat, cu capitala la Guliai-Pole. Nu-i din cei care-şi bat capul cu fleacuri. Trenului îi dă drumul fără multă vorbă, bineînţeles după ce-l controlează şi coboară pe câte unul, pe care-l împuşcă pe loc cu pistolul, lângă semafor... În cursa trecută ne apropiam cu trenul de peron, când deodată îl văd pe Mahno sub clopotul de pornire, cu ţigara de foi între dinţi. Sar jos şi mă apropii, cu mâna la cozoroc. El se răsteşte la mine: „Lasă mâna jos, că doar nu-s nici ţar, nici Dumnezeu! Ai cu tine comunişti? “ „N-am, să trăiţi! “zic. „Dar albi? “ „N-am, să trăiţi! Nu-s decât oameni de prin partea locului." „Mandate poştale duci? “Mie parcă mi s-a rupt ceva în piept: „Poftiţi, zic, să vă încredinţaţi singur; vagonul de bagaje şi cel poştal sunt goale". „Bine, bine, atunci dă drumul trenului..."

Opririle prin halte erau chinuitoare. Nu se mai auzea ţăcănitul regulat al roţilor, nemişcarea şi aşteptarea erau istovitoare, de nesuferit, Vădim Petrovici ieşea pe platformă. De-a lungul

peronului întunecat şi pe linii nu se vedea ţipenie de om. Numai la ferestruica staţiei abia se desluşea o luminiţă gălbuie plutind în opaiţ şi două umbre în faţa mesei: a conductorului şi a telegrafistului, gata să stea aşa toată noaptea, cu nasul înfundat în guler. N-avea niciun rost să te duci la ei şi să-i întrebi. Trenul tot nu se urnea din loc dedt dacă i se dădea cale liberă din staţia vecină. Iar acolo poate că nu mai era nimeni în viaţă…

Vădim Petrovici respira aerul rece. Tot trupul îi era încordat ca o strună… În noaptea cu vânt de noiembrie, prin Rusia pustie şi necuprinsă se afla pe undeva un punct viu, un ghemuşor de viaţă caldă, neînchipuit de scump inimii lui… Cât de întunecată trebuie să-i fi fost mintea, de câtă cruzime dăduse dovadă în clipa aceea când, cuprins de dorinţa blestemată a răzbunării, desfăcuse braţele Katiei, încleştate cu atâta deznădejde ca să-l oprească, şi o lăsase, singură, într-un târg străin! Şi acum, chiar dacă o va găsi, de unde avea el siguranţa că va fi de ajuns să-i sărute călcâiele picioarelor în ciorapii rupţi, pe care fără îndoială nu mai făcea să-i cârpească, pentru ca ea să-l ierte, aşa, fără o vorbă din partea lui? Nu, o trădare ca aceasta nu ae putea ierta cu atâta uşurinţă!

În timp ce Vădim Petrovici visa aşa, singur pe platformă, bombănind mânios şi încruntându-şi sprâncenele. Conductorul ieşi din staţie şi se opri lângă vagon, fără să-i pese dacă trenul va ajunge sau nu la destinaţie… Vădim Petrovici îl întrebă dacă mai aveau mult de aşteptat. Conductorul nu găsi de cuviinţă nici măcar să ridice din umeri. Felinarul afumat pe care-l ţinea în mână se legăna, luminându-i poalele negre ale mantalei, care fâlfâiau în vânt. Lumina cea firavă din gară se stinse dintr-o dată, şi uşa se izbi de perete. Telegrafistul se apropie de conductor, şi amândoi îşi întoarseră, îndelung, ochii spre semafor.

— Stinge felinarul, zise în şoaptă telegrafistul.

Ridicându-şi felinarul până în dreptul feţei mustăcioase şi puhave, conductorul suflă în luminiţa fumegândă, apoi se urcă imediat cu telegrafistul pe platformă şi trecu, deschizând uşa, de partea cealaltă a liniei.

— Şterge-o! Îi şopti el lui Roşcin, coborând grăbit şi luând-o la fugă.

Roşcin sări în urma lor. Împiedicându-se de şine şi poticnindu-se de o grămadă de traverse, ieşi la câmp deschis, unde era

ceva mai lumină, şi desluşi cele două umbre care se depărtau. Le ajunse din urmă. Telegrafistul spunea:

— Sunt pe-aici câteva gropi… Afurisită întunecime! S-a scos pe vremuri nisip… Totdeauna mă ascund în ele…

Gropile erau puţin mai la stânga. Împreună cu tovarăşii lui, Roşcin coborî într-una din ele. În urma lor veneau încă doi oameni, mecanicul şi fochistul. Înjurând, coborâră şi ei în groapă. Conductorul oftă adânc:

— Mă las păgubaş de slujbă! M-am săturat până-n gât! Asta se mai cheamă cursă? …

— Mai încet, îi şopti telegrafistul. Vin diavolii cu căruţele…

În stepă se auzea tropot de cai şi scârţâit de roţi.

— Cine-şi face de cap prin părţile astea? Îl întrebă conductorul pe telegrafist. Jocheul-Morţii?

— Nu, acela-i în pădurea Dibrivsk. Cred că Marusia a luat-o razna. Dar se poate să nu fie Marusia, că ea are obicei să vină în goană, cu făclii aprinse… Trebuie să fie vreun ataman localnic, mai mărunt.

— Da de unde! Vorbi răguşit mecanicul E Maksiuta, omul lui Mahno… Grijania…

Conductorul oftă din nou:

— Era un ovreiaş cu nişte geamantane în vagonul al treilea. Am uitat să-i spun şi lui, săracul…

Tropotul cailor se apropia ca vântul înaintea furtunii. Roţile duruiau acum pe prundiş, lângă staţie, şi glasurile îndemnau: „Haida! Hai! “Se auziră apoi zăngănit de sticlă spartă, o împuşcătură, un vaier scurt şi izbituri în fier… Suflându-şi în palmele împreunate, conductorul înjură:

— Parcă aveau numaidecât nevoie să spargă geamurile, beţivanii dracului!

Zarva nu ţinu mult. Un glas ca de fiară porunci: „încălecaţi! “Apoi căruţele scârţâiră, caii nechezară, roţile porniră duruind, şi hoarda atamanului se mistui în stepă. Cei din gropi ieşiră şi, fără grabă, se apropiară de trenul întunecat, ducându-se fiecare la locul lui; telegrafistul îşi aprinse felinarul cu ulei şi reluă legătura cu staţia vecină, iar mecanicul şi fochistul cercetară locomotiva, să vadă dacă banditii nu luaseră cumva vreo piesă importantă. Roşcin se urcă în vagon. Pe peron, conductorul, sub picioarele căruia pârâiau ţăndări de sticlă din ferestrele vagoanelor, bombănea:

— Ştiam eu! I-au făcut felul, săracul... Să-i fi luat geamantanele şi să-i fi dat pace. Dar nu: trebuia numaidecât să-şi dea omul sufletul de gustul lor!

Mai trecu încă mult până când, în sfârşit, conductorul fluieră scurt, maşina urlă mânioasă pe deasupra stepei pustii, şi trenul se urni din loc în direcţia Guliai-Pole.

Sprijinit în coate la măsuţa de sub fereastră, Vădim Petrovici îşi acoperi faţa cu mâinile şi, încordat, încercă să rezolve problema: Katia plecase din Rostov a doua zi după ce canalia de Onoli îi adusese la cunoştinţă moartea lui. Prin urmare, se întâlnise cu soldatul neamţ după două zile... Să presupunem că neamţul o mângâiase, fără să încerce altceva... Să presupunem că pentru ea un cuvânt de mângâiere era, atunci, nepreţuit... Dar să-ţi scrii amănunţit adresa şi numele într-un caiet străin, fără să uiţi niciun semn de punctuaţie, şi asta numai la două zile după ce ai aflat că omul care ţi-a fost drag nu mai trăieşte, aşa ceva nu putea să înţeleagă... Doar se prăbuşise cerul peste capul ei! Bărbatul iubit zăcea pe undeva, ca un stârv... Ar fi fost natural ca, măcar în primele zile, femeia să simtă o nesfârşită deznădejde... Şi în loc de asta, iată Katia îşi dăduse adresa unui necunoscut, ca să-i scrie post-restant. Prin urmare, întrezărise ceva luminos în viaţă... Asta era o enigmă!

— Cetăţene, arată-mi actele dumitale. Conductorul se aşează în faţa lui Roşcin, punându-şi alături felinarul afumat. Trecem prin Guliai-Pole. După aceea poţi să dormi liniştit.

— Mă dau jos la Guliai-Pole.

— Aha... Cu atât mai mult. Pentru că eu răspund de actele celor pe care-i duc cu mine.

— N-am niciun fel de acte.

— Cum se poate?

— Le-am rupt şi le-am aruncat.

— Atunci, trebuie să le comunic prezenţa dumitale.

— Dracu să te ia, n-ai decât să le comunici!

— Nu mai pomeni de dracu în vremurile astea! ... Nu cumva eşti ofiţer?

Chinuit de gândurile lui, Roşcin îi răspunse încordat, printre dinţi:

— Sunt anarhist.

— Aşa, atunci înţeleg... Am adus mulţi de-alde ăştia din Ekaterinoslav. Punându-şi felinarul între genunchi, conductorul

privi îndelung cum treceau scânteile locomotivei prin dreptul ferestrei negre. După cât văd eu, dumneata eşti un intelectual, începu el, încet. Învaţă-mă ce să fac... în cursa trecută am mai stat de vorbă cu un anarhist, unul încruntat, cărunt şi păros. „Noi n-avem nevoie, zicea, de căile voastre ferate. Le desfiinţăm pe toate, să nu mai rămână nici amintirea lor! Căile ferate aduc cu ele robia şi capitalismul. Toate avem să le împăr- tim egal între oameni: omul trebuie să trăiască în libertate, fără niciun fel de constrângere, ca dobitoacele...”

Apoi, vă foarte mulţumesc de aşa viaţă! Tot prin trenuri am umblat vreme de treizeci de ani, până mi-am înjghebat o căsuţă la Taganrog, unde trăieşte baba mea şi unde am o capră şi doi pruni în livadă. Asta-i tot capitalul meu. Ce să fac cu libertatea? Să-mi scot capra la păscut pe coasta dealului? Spune şi dumneata: nu era rânduială în timpul vechiului regim? Exploatare bineînţeles că era, asta nu zic. De pildă, în vagoanele de clasa întâi era bine şi frumos. Unii fumau, alţii moţăiau cu un aer important. Simţeai că cei de-acolo sunt exploatatori, dar vreo ocară de la obraz nu auzeai niciodată, ferească Dumnezeu! Salutai cu mâna la cozoroc şi treceai încetişor prin vagon... În clasa a treia, unde stăteau mujicii claie peste grămadă, se înţelege că te simţeai mai la largul tău. Aşa erau toate, e drept... Dar aveai acasă şi câte o găină friptă, şi şuncă, şi ouă. Cât despre pâine, ce mai colaci erau, ţi-aduci aminte? Şi omul îşi aţinti iarăşi privirea, în tăcere, asupra scânteilor ce treceau prin dreptul ferestrei Arde cutia de unsoare la vagonul de bagaje, nu- i unsoare... Se duc dracului căile ferate şi fără anarhişti! Spune şi dumneata, ce ne mai aşteaptă de aci înainte? Am schimbat ţarul pe Radă, Râdă pe hatman, dar pe hatman cu ce-o să-l mai schimbăm? Cu Mahno? Cică un neghiob s-a apucat odată să bată o bucată de fier ca să-şi făurească un fier de plug. A băgat el fierul în foc, şi dă-i, şi dă-i, până a rămas pe jumătate. Din ce i-a rămas, hai să-şi facă un topor. Şi iar pune-l pe foc, şi iar rămâne pe jumătate! Atunci, hai să-şi facă o sulă. Pune bucăţica pe nicovală, şi dă-i, şi dă-i... până n-a mai rămas nimic! Uite- aşa... Nu-i rânduială, nu-i frică şi nu-i stăpân. Ai să ajungi la Guliai-Pole şi ai să vezi cum se trăieşte sub „regimul liber anarhist! “Eu atât pot să-ţi spun: că se trăieşte în veselie. Asemenea chefuri nu s-au mai pomenit de când lumea! Toată regiunea declarată „regiune viticolă11. Câte prostituate am

cărat eu acolo! Da… ţi-o spun eu, bătrâneşte, şi te rog să mă ierţi, tovarăşe anarhist: s-a dus dracului Rusia…

Mulţi dintre gospodarii care tăbărâseră în timpul verii prin detaşamentele atamanilor începeau acum a se gândi să se întoarcă acasă. Îşi încărcau în căruţă toate bunurile dobândite la împărţeala dreaptă de după atacuri, îşi schimbau tot felul de bani locali pe bani de pe timpul lui Nicolae al II-lea, îşi prindeau bine coviltirul, îşi legau ceaunaşul de osia de dinapoi a căruţei şi o luau la drum într-ascuns. Erau şi unii care plecau pe faţă. Veneau la ataman şi-i spuneau: „Rămâi cu bine, Hveodor, eu nu-ţi mai sunt luptător”. „Da ce s-a întâmplat? “ „Mi-e dor de casă, nu mai pot, nici să mănânc, nici să beau, nici să dorm. Când ţi-om mai trebui, dă-ne de veste, că venim.. Îşi înhămau cai buni la căruţă şi se duceau la ţară, prin satele şi cătunele de pe unde fuseseră izgoniţi nemţii.

Şi pe Alexei Krasilnikov îl frământa dorul de ducă. Se sfătui cu Matriona, nevasta fratelui său, ba chiar şi cu Katia Roşcina: oare nu era prea devreme ca să se întoarcă acasă? Să nu iasă cumva vreun bucluc de aici… Nu-i chip să intri în sat la Vladimirskoe fără să te ia careva la ochi. Şi dacă au să-l tragă la răspundere pentru uciderea subofiţerului neamţ? Nemţii nu-s oameni care iartă… Pe de altă parte, te întorci acolo pe unde-a trecut focul, aşa că trebuie să-ţi ridici din nou casa, să-ţi faci la loc curtea, şi toate acestea acuma, toamna…

Cinci cai tineri şi voinici şi trei căruţe cu lucruri mărunte, manufactură şi tot soiul de bunuri gospodăreşti avea Alexei Krasilnikov în convoaiele armatei lui Mahno. Şi nu adunase atât Alexei, cât adunase Matriona. Venea, îndrăzneaţă şi înfiptă, la adunările unde atamanul detaşamentului, sau chiar Mahno însuşi, împărţea prada. Era totdeauna gătită, frumoasă şi rea, şi luă tot ce poftea. Se întâmpla ca vreun mujic oarecare să i se împotrivească. Atunci, de pretutindeni, se porneau hohote de râs. Matriona îi smulgea lucrul din mână – un şal, o şubă sau o bucată de stofă bună: „Sunt femeie, asta mi se cuvine mai degrabă mie decât ţie. Tu, banditule, ori ai s-o bei, ori să mi-o aduci tot mie, la noapte…” Şi Matriona schimba şi cumpăra, ţinând pentru asta, în căruţă, un polobocel cu spirt

Alexei stătea la gânduri şi nu se putea hotărî. Până când, într-o zi, află o veste bună: părăsit de nemţi şi de trupele lui Skoropadski se lepădase de hătmănie, în Kiev intraseră trupele

lui Petliura şi se declarase „Republica democrată ucraineană”. În acelaşi timp, Armata Roşie ucraineană înainta dinspre graniţa sovietică. Asta era, într-adevăr, îmbucurător…

Fără să mai stea la gânduri, Alexei îşi mână noapte; caii din câmp, trezi pe Matriona şi pe Katia şi le spuse s: pregătească ceva de mâncare până înhamă el caii. Mâncări pe săturate, ca pentru cale lungă, şi, înainte de a se lumina, prin ceaţă, o luară peste câmp spre casă, spre Via- dimirskoe.

Ar fi fost greu să recunoşti în Katia Roşcina, aşa cun stătea acum în căruţă, în cojoc şi cu cizme unse, cu obraji; bătuţi de vânt şi rumeni ca piersica, pe cuconiţa firavă d: mai înainte, care părea gata, la cea mai mică piedică în viaţă, să-şi strângă lăbuţele ca o gânganie neputincioasă.. Pe jumătate culcată în fân, îndemna calul să nu rămână în urma troicii din faţă, pe care-o mâna Alexei. Din dnd în când, omul dădea la trap caii murgi, sătui de mers la păi. Căruţa din spate o mâna Matriona, care n-avea încredere în nimeni, fie că mergea pe jos sau călare.

Stepa era pustie. Ici şi colo, pe fundul râpelor, albea zăpada adusă din podişurile calcaroase de vântul lui decembrie. În unele locuri se înălţau, dincolo de orizont piramidele ruginii ale schelelor de la mine. Viaţa încă nu se înfiripase în ţinutul părăsit de ocupanţi. Mulţi muncitori de prin mine şi uzine se înrolaseră în detaşamentele roşii şi se băteau acuma lângă Ţariţân. Alţii fugiseră la nord, unde, la graniţa sovietică, se organizau unităţile Armatei Roşii ucrainene. Drumurile erau năpădite de iarbă, pe lanurile părăsite buruienile creşteau în voie şi, din loc în loc, se vedeau coaste galbene de cai. Rar dacă se arăta, pe acele locuri, câte-o aşezare omenească.

Matriona nu înceta să-i bată capul cumnatului său: „Ţine-te departe de oameni şi n-aştepta nimic bun de la ei “. Alexei râdea: „Uf, ce fiară… Şi *ce* femeiuşcă era: miere, nu alta… S-a făcut animal de pradă scumpa mea Matriona”

Katia avea timp să mediteze în voie, zgâlţâită din când în când în căruţă, muşcând dintr-un fir de pai. Înţelegea bine că o duceau la Vladimirskoe ca pe o „pradă” a lui Alexei Ivanovici – poate cea mai de preţ din toate câte le avea în cele trei căruţe. Ce altă era decât o roabă dintr-o lume care se prăbuşise? Alexei Ivanovici are să-şi ridice pe cenuşa casei vechi casă nouă şi bună, are s-o împrej- muiască cu gard trainic împotriva

oamenilor, are să-şi ascundă în pământ comorile şi are să-i spună, fără şovăire: „Katerina Dmitrievna, n-a mai rămas acum decât un lucru, cel din urmă. Ce ai de spus? … “

Toată viaţa ei îi părea un oraş trecut prin focul războiului: grămezi de cenuşă şi coşuri arse. Cei pe care-i iubise plecaseră, dispăruseră. Matriona primise, nu demult, o scrisoare din Samara, de la bărbatul ei, Semion, în care-i spunea, printre altele, că se dusese la adresa pe care i-o dăduse, în fosta stradă Dvorianskaia, dar că doctorul Bulavin nu mai era acolo şi nimeni nu ştia ce se întâmplase cu el şi cu fiica lui. Aşa că ea, Katia, nu mai avea pe nimeni decât pe aceşti doi oameni, Alexei şi Matriona, s-o compătimească şi s-o iubească, întocmai ca un pisoi mic rătăcit care s-ar fi aciuat pe lângă casa lor… Putea ea să li se împotrivească în vreun fel?

Ea, care trecuse prin ani grei şi plini de evenimente, lungi cât veacurile, ar fi trebuit să fie de mult o bătrână cu ochii stinşi de-atâtea lacrimi. Dar vântul rece îi rumenea obrajii, şi în cojocelul de oaie îi era cald ca în zilele copilăriei. Această senzaţie de tinereţe biruitoare o întrista uneori: nu-i îmbătrânise, oare, sufletul? Sau poate că nici asta nu era adevărat? …

Matriona îi spunea nu o dată Katiei că Dumnezeu te-a legat de noi, şi numai bunul Dumnezeu are să te dezlege. Alexei n-o silise niciodată să asculte asemenea vorbe. Însă de câteva ori riscase nebuneşte ca s-o scape de la grea cumpănă. Se purta cu ea aşa cum se poartă un bărbat cu femeia pe care vrea s-o păstreze numai pentru el. Katia n-ar fi putut să i se împotrivească: n-ar fi găsit cuvintele cu care să-şi îndreptăţească lipsa de recunoştinţă. Dorea numai ca lucrul acesta să se întâmple cât mai târziu cu putinţă. Alexei Ivanovici era destul de atrăgător: avea un obraz cam din topor, ce-i drept, dar deschis, de parcă totdeauna îl bătea soarele în faţă. Sigur de sine şi puternic, cu spinarea dreaptă, cu pieptul larg şi cu părul des, era îndrăzneţ şi chibzuit, totodată, în clipele de primejdie. Se purta cu ea blând, cu o îngăduinţă uşor botjocoritoare. Dar la gândul că va veni o zi când va trebui să fie a lui,

Katia închidea ochii, şi tot trupul i se cutremura. Îi venea să se ascundă în căruţă, sub fân…

Odată, la vremea mesei, se abătură din drum spre un pârâu ce se revărsa în locul acela formând un mic golf, acoperit cu stuf, lângă ruinele unei mori de apă. Matriona plecă să caute

lemne pentru foc, iar Katia se duse la pârâu să spele ceaunul. Nu trecu mult şi veni şi Alexei. Îşi aruncă în iarbă căciula şi mănuşile, se aplecă peste apă, aproape de Katia, se spălă pe obraz şi se şterse cu poalele cojocului.

— Au să-ţi îngheţe mâinile..:

Katia aşează ceaunul alături şi se ridică.

Într-adevăr, mâinile-i îngheţaseră de nu şi le mai simţea. Scuturându-şi-le de apă, începu să le şteargă de cojoc.

— Câţi nu ţi-or fi sărutat mâinile astea pe vremuri, mă gândesc... zise Alexei încordat, cu răutate, apoi aşteptă.

Katia îşi îndreptă spre el ochii senini, întrebându-l parcă: ce-l apucase? Ea nu-şi dăduse seama niciodată cât era de frumoasă. Ştia că e drăguţă, câteodată i se părea că e chiar foarte drăguţă, şi-i plăcea să placă, aşa cum îi place păsăruicii să-şi ciugulească pufuşorul când roua argintie începe să răsfrângă lumina rumenă a soarelui ce se ridică printre trunchiurile copacilor. Dar acel farmec al frumuseţii, care-l făcea acum pe Alexei Ivanovici să-şi plece fără veste ochii strălucitori, îi rămăsese necunoscut.

— Ziceam că... să-ţi ungi mâinile cu ceva... Am în căruţă, într-o sticlă, un pic de ulei de floarea-soarelui... că altminteri au să ţi se aspreascâ...

Pe buzele lui proaspete, sub mustăcioara aspră şi creaţă, înflori din nou un zâmbet ironic. Katia oftă, uşurată, cu toate că nu-şi dădea bine seama cât de aproape fusese de lucrul de care se temea de-atâta vreme. Poate pentru că aţipise în fân, legănat de căruţă, poate pentru că în stepă se lăsase o linişte desăvârşită, dar, îndată ce Matriona plecase după lemne, Alexei îşi aţinti ochii asupra Katiei îngenuncheată lângă apă. Şi pornise spre ea, ca un băieţandru care-a auzit cum bate maiul lângă podeţ: vreo Proska din vecini spală rufe suflecându-şi fustele şi arătându-şi ispititor pulpele albe, iar el se strecoară pe fin îs într-acolo, prin bălării şi urzici, trăgând lacom pe nări toate miresmele necunoscute, dintr-o dată ameţitoare... Poate că pe Alexei Ivanovici îl năpădise deodată sfială?! Nu, în niciun caz nu se sfia el atât de uşor. Dar Katia îl privise cu ochii ei frumoşi şi liniştiţi, ca şi cum l-ar fi dojenit: „Nu şade frumos, nu se cuvine...”

Nu-şi pierduse el cumpătul nici în împrejurări mai grele, şi totuşi acum mâinile-i tremurau, de parcă încercase să ridice o

piatră de moară. Apucă ceaunul de pe iarbă, bombănind:

— Hai să punem crupele la fiert... Şi o luară amândoi, încet, spre căruţe. Ai fost măritată de două ori, Ekate- rina Dmitrievna. Cum se face că n-ai avut copii?

— Aşa erau vremurile, Alexei Ivanovici... Bărbatul cel dinţii, n-a vrut să aibă copii, iar eu eram proastă pe-atunci.

— Nici răposatul Vădim Petrovici nu voia să aibă copii?

Katia se încruntă, îşi întoarse capul în altă parte şi nu-i răspunse.

— De mult voiam eu să te-ntreb... că doar eşti deprinsă cu de-altQ astea... Cum începeau la voi treburile dragostei? Bărbaţii sau logodnicii vă sărutau mâinile? Începeau să vă dea târcoale, aşa, cu vorba? Cum se purtau boierii, mă rog?

Când ajunseră la una din căruţe, Alexei Ivanovici trânti hamurile la pământ cu toată puterea, scoase arcul de sub căruţă, propti huluba în arc şi se apucă să lege ceaunul.

— Dumneata vii de sus, de la boieri, iar eu de pe cuptor, de la ţară... Şi ne-am întâlnit amândoi pe potecă îngustă a vieţii... Nu mai ai chip să te-ntorci înapoi, amin! Ceea ce n-am apucat încă să facem, avem s-o facem în curând, şi până la capăt... N-ai încotro să te duci, trebuie să rămâi la stăpânul cel nou...

— Te-am supărat cu ceva, Alexei Ivanovici?

— Ba nu... eu sunt acela care vreau să te supăr, dar nu mă pricep ce vorbe să-ţi spun. Sunt mujic... om prost. Mare prost mai sunt, maică Doamne! ... Văd eu bine că nu aştepţi decât să dai bir cu fugiţii... în străinătate, lecul cel mai potrivit pentru una ca dumneata.

— Cum de nu ţi-e ruşine, Alexei Ivanovici! Am făcut eu ceva ca să mă bănuieşti? Îţi datorez viaţa, şi asta n-am s-o uit niciodată...

11 – Ciilviuul. Voi. III r – Ba ai s-o uiţi... Ai văzut cum se teme Matriona de oameni? Nici eu n-am încredere în ei. Din 1914 nu fac altceva decât să mă bălăcesc în sânge. Omul a ajuns acum ca o fiară. Poate că era şi mai înainte, dar nu ne dădeam noi seama. Fiecare nu aşteaptă decât să-i dea la fund pe ceilalţi... Şi eu sunt tot o fiară. Poate că nu-ţi dai seama, pentru că eşti o păsărică nevinovată... Eu însă am gust ca plodurile mele să trăiască în casă de piatră şi să vorbească franţuzeşte mai bine decât dumneata, numai „pardon “şi mergi" I...

Matriona se apropia cu un braţ de vreascuri şi surcele. Le

aruncă sub ceaunul atârnat de capătul hulubei, apoi îi cercetă cu luare-aminte pe amândoi.

— Rău faci, Alexei, că o necăjeşti, zise ea, încet. Ai adăpat caii?

Alexei se întoarse şi se îndreptă spre cai.

Matriona aşează surcelele sub ceaun.

— Te-a îndrăgit pe dumneata... Câte nu i-am peţit eu! Da el, nu şi nu... Nu ştiu la ce capăt aveţi să ajungeţi, însă-i greu de voi, de amândoi...

Matriona aştepta să spună şi Katia ceva. Dar Katia scoase din căruţă crupele şi slănina, aşternu jos o pin- zătură şi începu să taie pâinea.

— De ce taci?

Tăind înainte plinea în felii, Katia îşi plecă şi mai adânc capul, şi pe obraji începură să-i curgă lacrimi.

Stepa bogată din jurul Ekaterinoslavului, care se întindea până la Marea Neagră şi Marea de Azov, părea un ţinut nou. Era aceeaşi stepă sălbatică de altădată, cutreierată pe vremuri de sciţi; mici de stat, îndesaţi şi cu părul lung, călări pe caii lor cu coama bogată, se cufundau în iarba înaltă a stepei, care le ajungea până la umeri. Însoţiţi de o pază puternică, treceau spre Tanais negustorii greci din Olbia; mânându-şi turmele de vite cornute, îşi făceau drum goţii, trăindu-şi viaţa rătăcitoare între cele două mări, în căruţele lor uriaşe. De la graniţele de nord ale Chinei năvăleau în stepă, ca norii de lăcuste, hoardele hunilor, care vorbeau limbi felurite. Trecerea lor răspândea atâta groază, încât veacuri de-a rândul stepa ră- mânea pustie. Tot acolo îşi aşezau hozarii corturile lor arameiene vărgate, pornind de la Dcrbent să cuccrească Rusia de pe Nipru. Siepa aceasta îi văzuse şi pe polovţienii nomazi în halatele lor de mătase din Horezm: o străbăteau în lung şi în lat cu nenumăratele lor herghelii de cai şi turme de cămile, până ajungeau la valul întărit al lui Sviatoslav, ce se înălţa în stepă. Iar mai târziu, aceeaşi stepă fusese bătută de copitele cailor sprinteni ai hoardelor tătărăşti, care-şi pregăteau acolo năvălirile asupra Moscovei.

Valurile omeneşti trecuseră, lăsând în urmă doar gorgane, iar ici şi colo, deasupra lor, idoli de piatră cu feţe turtite şi mâini mici, încrucişate peste pântece. Stepele Eka- terinoslavului începură să primească plugari ucraineni, ruşi, cazaci de pe Don

şi din Cuban şi colonişti nemţi. Satele mari şi nenumăratele gospodării răzleţe din stepă erau noi, fără obiceiuri din bătrâni, fără cântece de demult, fără livezi bogate şi iazuri cu peşte. Acolo era ţara griului şi a moşierilor fără ştiinţă de carte, dar care cunoşteau bine preţul grânelor în străinătate. Tot nou era şi Guliai- Pole – un târguşor monoton, întins de-a lungul Gaiciurului, un pârâiaş mlăştinos, aproape secat.

De la gară până la Guliai-Pole erau şapte verste de drum prin stepă. Roşcin luă o trăsură care-l duse până în piaţa cea mare întinsă pe un imaş. Cum ajunse acolo, începu să tocmească o găină friptă de la o femeie îndrăzneaţă, care stătea crăcănată în căruţă, deasupra bunătăţilor aduse spre vânzare. Nepricepută, femeia se supăra foc, îşi vâra marfa sub nasul muşteriului, i-o smulgea din mână înjurându-l cu glas ascuţit şi, învârtindu-se, se uita în toate părţile, că nu cumva să i se fure ceva. Pentru găina aceea friptă ceru întâi cinci ruble, dar îndată se răzgândi şi nu mai vru s-o dea pe bani, ci numai pentru un mosorel de aţă.

— Ia banii de la mine, proasto, îi zise Roşcin, şi cum- pără-ţi câtă aţă pofteşti. Uite cum se-nvârt pe-aici negustorii de aţă.

— N-am cum să mă duc de lângă căruţă. Ţine-ţi banii şi nu mai sta aşa de aproape de marfă…

Atunci Roşcin îşi făcu drum prin mulţime spre un militar cu moţ în frunte, plin de pistoale de sus până jos, caro se învârtea prin piaţă săltând în palmă două mosorele de aţă. Militarul îl cercetă pe Roşcin cu ochi tulburi şi, abia mişcâadu-şi buzele umflate, îi spuse:

— Nu le vând… Le dau pe spirt.

Până la urmă, Roşcin tot nu izbuti să cumpere găina. În piaţă n-avea curs decât schimbul în natură: curată barbarie! Preţul se fixă după cerere: pentru două ace dădeai un purcel şi încă ceva pe deasupra, iar pentru o pereche de pantaloni necârpiţi vânzătorul lua şi pielea de pe cumpărător. Sute de oameni se tocmeau, urlau şi se înjurau, învârtindu-se printre căruţe. Tot acolo se aciuaseră şi bărbierii cu inventar mobil, pe câte-un scăunaş, 6au, pur şi simplu, pe-o roată de căruţă. Fotografii d *la* minut, lângă cutia-laborator pe trei picioare, întindeau clienţilor, în cinci minute, poza udă. Lăutari orbi adunau în jurul lor ascultători şi nu se sfiau să cotrobăiască prin buzunarul câte unui gură-cască… Şi toată această mulţime de oameni era gata

s-o ia la sănătoasa şi să se mistuie în orice clipă clnd începeau împuşcăturile, fără de care nu 6căpa niciun iarmaroc la Guliai-Pole.

Făcându-şi loc printre căruţe, Vădim Petrovici nimeri, prin mulţimea de gură-cască, lângă căişorl. Pe caii de lemn cu gâtul neînchipuit de încordat şi cu picioarele în vânt se învârteau, impunători, câţiva mustăcioşi în uniformă de husari, cu mantale şi dolmane de cavalerie şi, la brâu, cu grenade şi cu tot soiul de puşti şi săbii. „Mai repede, mai repede! “repeta ameninţătoare vocea de bas a unuia dintre ei. Doi flăcăi zdrenţăroşi învârteau caruselul din toate puterile, iar doi cântăreţi îi ziceau din armonică *Merişorul,* v. Mflindu-şi burduful de parcă ar fi adunat în el tot avântul şi toată voinicia obştii haiduceşti a lui Mahno. „Destul, daţi-vă jos! “strigau cei care-şi aşteptau rândul. „Mai repede! “urlau cei de pe cai. Unuia îi sărise căciula. Altul, înfierbântst, îşi scoase sabia şi, fluturând-o pe deasupra capului, îşi închipuia că taie un duşman nevăzut Cei de primprejur, văzând că altminteri nu-i chip, se repezeau şi-i dădeau jos, din goană, pe călăreţi. Se iscă o învălmăşeală în mijlocul căreia, printre şuierături haiduceşti, pumnii loveau în plin, apoi căişorii începeau să se învârtă iarăşi, cu alţi călăreţi, care stăteau tot atât de mândri, cu mâinile în şolduri, pe caii de lemn cu nările sfâşiate vopsite în roşu.

Neaflând pe acolo niciun om cu minte cu care să stea de vorbă, Vădim Petrovici se depărta. Cumpără de la un negustor ambulant o bucată de plăcintă cu brânză şi plecă, mestecând, pe stradă largă pavată cu bolovani. Trebuia să găsească un loc unde să rămână peste noapte. Nu mai avea mulţi bani şi, dacă ar fi socotit după cât dăduse pe plăcintă, tot ce avea nu i-ar fi ajuns nici pentru osăptămân ă. Se uita pe gânduri la casele de cărămidă cu etaj cum obişnuiau să-şi ridice negustorii, la prăvăliile cu făină şi cu alte mărfuri şi la firmele zugrăvite. Mestecându-şi plăcinta, se gândea cu nepăsare că, după saltul pe care-l făcuse spre libertatea fără frâu, nu-l speriau prea mult mărunţişurile Vieţii...

Pe drum, şerpuind cu roata dinainte^ venea în întâm- pinarea lui un biciclist. În urma biciclistului mergeau călări doi ostaşi cu caftane cercheze şi cu căciulile trase pe ochi. Tânărul de pe bicicletă, slăbuţ şi mic, purta pantaloni cenuşii şi tunică de licean, iar de sub chipiul de uniformă, albastru-închis şi cu

dungă albă, părul lung şi neted îi cădea pe umeri. Când ajunse în dreptul lui, Vădim Petrovici rămase surprins de faţa istovită şi fără sprâncene a omului cu chipiu de licean. Biciclistul îl fulgeră cu o privire pătrunzătoare, dar după o clipă roata începu din nou să joace în zigzag şi omul trecu înainte, ţinându-şi cu greu echilibrul şi încreţindu-şi obrazul aspru, cu pielea galbenă şi tăbăcită.

Peste o clipă, unul din cei doi călăreţi îşi întoarse calul, se apropie de Roşcin în trap mărunt şi, aplecându-se în şa, îl cercetă cu doi ochi iscoditori.

— Ce vrei? Îl întrebă Roşcin.

— Cine eşti şi de unde vii?

— Cine sunt? Roşcin se feri de mirosul tare de ceapă şi de vodcă. Sunt un om liber şi vin din Ekaterinoslav.

— Din Ekaterinoslav? Îl întrebă ameninţător călăreţul. Şi ce cauţi pe-aici?

— Am venit să-mi caut nevasta.

— Să-ţi cauţi nevasta? Şi de ce ţi-ai descusut galoanele?

Tremurând de mânie, Roşcin îi răspunse cât putu mai liniştit:

— Am avut gust să le descos şi le-am descusut, fără să te întreb pe tine!

— Răspunzi cam obraznic.

— Nu încerca să mă sperii, că nu-s tocmai sperios ele felul meu!

În căutarea unui răspuns, ochii călăreţului îl cercetau. Deodată, îndreptându-se în şa cu un zâmbet obraznic pe faţa lui asimetrică şi crispată, dădu pinteni calului şi se îndreptă spre biciclist. Roşcin îşi văzu de drum, împleticindu-se de mânie.

Dar într-o clipă se pomeni ajuns din urmă de cei trei. Biciclistul cu chipiu de licean strigă cu un glas ascuţit, care-ţi zbârnâia în urechi:

— Nu vrea să vorbească cu noi, are să vorbească cu Levka…

Călăreţii nechezară a râs şi-l strânseră pe Roşcin între cai, din două părţi. Biciclistul trecu înainte, pedalând cu toată puterea lui de om beat. „Mişcă, mişcă “, îl îndemnau călăreţii pe Roşcin, silindu-l aproape să alerge între cai. Nu mai avea niciun rost să se smucească sau să protesteze. Se opriră pe aceeaşi stradă, lângă o casă de cărămidă cu o grădiniţă bătătorită în faţă. Ferestrele erau spoite cu văr, iar deasupra uşii flutura un steag negru, sub care, pe un placaj, scria: „Secţia cultural-educativă a

armatei populare revoluţionare a tătucului Mahno'.

Roşcin era atât de furios, încât nici nu-şi dădu seama cum a fost împins în casă şi purtat prin coridoare întunecate până într-o încăpere murdară, în care nimeni nu se sfia să scuipe pe jos şi unde mirosea atât de tare a acru, încât ţi se tăia răsuflarea. Acolo intră îndată, legănându-se pe picioare de gras ce era, un bărbat cu faţa zâmbitoare şi lucioasă, îmbrăcat într-un caftan scurt, semănând cu cels pe care le poartă, în provincie, celebrităţile de operetă şi cupletiştii.

— Ce este? Întrebă el, aşezându-se dinaintea unei mese şubrede, de pe care avu grijă să sufle mucurile de ţigară.

— Tătucul a poruncit să afli ce fel de lighioană e ăsta. Îi răspunse călăreţul cu chip asimetric, care-l adusese pe Roşcin.

— Ei, atunci ieşi tovarăşe Karetnik. Şi după ce omul ieşi: Ei, stai jos.

— Ascultă, vorbi Roşcin, tulburat, către omul cel gras îmbrăcat în caftan, care zâmbea. Înţeleg că am nimerit la serviciul de contraspionaj. Am să vă explic cine sunt şi de ce am venit aici, deoarece n-am nimic de ascuns. Ara venit pentru că…

— Ei. Ia cască ochii la mine! Strigă, fără să-l asculte, omul cu caftan. Eu sunt Levka Eadov, mie să nu-mi umbli cu minciuni, că îndată te strâng cu uşa şi spui tot!

Numele lui Levka Zadov era cunoscut în tot sudul ţării tot atât cât şi acel al tătucului Mahno. Levka era călău, de o cruzime atât de sălbatică, încât se spunea că însuşi Mahno ar fi vrut de multe ori să-l ucidă, dar îl ierta mereu pentru devotamentul său. Roşcin auzise şi el despre Levka şi, pentru întâia oară, se înfioră. Stătea în picioare în faţa mesei, iar Levka Zadov pe scaun; avea părul creţ şi bogat, obrajii îi erau rumeni şi se bucura de puterea lui asupra oamenilor şi de groază pe care le-o inspira.

— Ei, ia dă drumul limbii! Eşti ofiţer de-al lui Denikin, hai?

— Da, sau, mai bine zis, am fost…

— Fost? Zău! … Şi de unde vii?

— De la Ekaterinoslav la Guliai-Pole, ţi-am mai spus o dală.

— Măi, măi, măi! … De ce-i spui tu lui Levka că vii de la Ekaterinoslav, când vii de la Rostov? …

— Nu: vin de la Ekaterinoslav.

Şi Roşcin începu să-şi caute, înfrigurat, biletul de tren. O clipă simţi că i se răceşte inima: nu cumva l-o fi aruncat? … Găsi biletul în buzunarul tunicii, alături de o fotografie veche şi

decolorată a Katiei. 1-1 întinse lui Levka. Omul îl învârti multă vreme între degete, cercetându-l la lumină. Orice s-ar zice, biletul era bun, şi asta îl încurca pe Zadov, care, pe cât se părea, apucase să-şi facă o părere şi era hotărât să-l condamne pe Roşcin. Biletul acela îi schimba toate socotelile. Levka încetă să mai rânjească, şi buzele lui groase tresăriră a scârbă.

— Pentru ce, fiind în serviciul de contraspionaj al lui Denikin, te-ai ccborit din tren la Guliai-Pole?

— Nu sunt în serviciul de contraspionaj. Am plecat de două luni din armată şi nu mai slujesc. Mi-am rupt livretul militar. Aici am venit ca om liber…

Levka îşi ţinea ochii negri aţintiţi asupra lui. Sub privirea aoeea în care nu se vedea nici urmă de gând sau de simţire, Roşcin Îşi adună toate puterile, căutând să-şi biruie tulburarea şi s& răspundă liniştit începu să înşire, simplu şi desluşit, motivele care-l făcuseră să dezerteze.

— Dacă ai de gând să mai spui minciuni, canalie, îl întrerupse Levka cu glas domol, am să fac din tine ce nici Sodoma n-a făcut din Gomora I…

Cu o mişcare iute şi hoţească, smulse din mâna lui Roşcin fotografia Katiei. Cu surâsul unui mascul care se pricepe la femei, o cercetă, apoi, ciocănind cu unghia peste ea, întrebă:

— Şi căţeaua asta cine-i?

— Nevastă-mea… pentru ea am venit aici… Dă-mi înapoi fotografia…

— Am s-o arunc pe hoitul tău însângerat, câine! Strigă Levka, acoperind fotografia cu laba lui groasă ca o pernuţă umplută cu slănină. Ei, şi acum să-mi dai informaţii…

— Nu-ţi mai spun niciun cuvânt I strigă Roşcin.

— Ba ai să-mi spui, băiete! Eu ştiu să dezleg limbile…1

Şi Levka se ridică puţin şi-l plesni pe Roşcin peste obraz cu o mişcare de pisică ce dă cu laba. Dar lovitura greşi şi nimeri în tâmplă. Roşcin căzu jos, fără cunoştinţă.

Duşmanii Republicii Sovietice aveau impresia că noul stat era sortit să cadă, în cel mai scurt timp, sub loviturile lor. Dar republica folosi toată subtilitatea minţii omeneşti şi a ştiinţei, mobilizând toate puterile spirituale şi materiale ale poporului pentru a trece la ofensivă. Iată care era planul militar al bolşevicilor: supunând totul sarcinilor apărării, să nu slăbească o clipă realizarea prefacerilor sociale adinei, traducând în viaţă, cu

temeritate, principiile a căror înfăptuire depăşea limita preocupărilor de fiecare zi. Apoi, să creeze o Armată Roşie de trei milioane de oameni, să stabilească o linie de apărare la nord şi să înceapă ofensiva împotriva Siberiei şi a Uralului de Sud, principalul efort al operaţiunilor urmând să fie îndreptat împotriva căzădmii de la Don a lui Krasnov şi împotriva lui Denikin, în Caucazul de Nord.

Presată din toate părţile de armatele albe, Republică Sovietică Rusă desfăşura un front de peste cincisprezece mii de kilometri, la care se mai adăuga în ultimul moment şi frontul ucrainean, complicat şi nesigur.

Pe bogatul pământ al Ucrainei, războiul civil se «înteţea cu putere sporită. În momentul acela, populaţia de acolo era adânc dezbinată în urma recentei ocupaţii a stăpânirii hătmăneşti şi a restaurării răzbunătoare a mo- şierimiL Bazinul Doneţului muncitoresc şi minier, ţărănimea cu pământ puţin şi argăţimea înclinau spre Puterea sovietică. Dar ţărănimea bogată şi burghezia, temându-se de comitetele revoluţionare, de comitetele sărăcimii, de comitetele executive, de comisari şi de predările obligatorii ale surplusului de grâne, înclinau spre Directoriul lui Petliura, sprijinit şi de o parte din intelectuali, a căror atitudine faţă de tema vastă a revoluţiei sovietice se mărginea la un singur răspuns: „La o parte cu blestemaţii de muscali! “Iar romantismul demodat al şalvarilor largi cât Marea Neagră, al moţurilor pe frunte, al caftanelor căză- ceşti şi al săbiilor încovoiate îi făcea să nu vadă durerosul trecut istoric şi jertfele sângeroase ale poporului ucrainean, care, de trei sute de ani, luptase fără odihnă pentru independenţa luL

Petliura îl răsturnă pe hatman, îşi instală Directoriul la Kiev, proclamă Ucraina republică independentă şi începu o luptă înverşunată împotriva revoluţiei proletare. Nu avea decât câteva divizii, înjghebate din trupele hatmanului, care trecuseră de partea lui, şi din galiţieni ho- taraţi şi disciplinaţi, care credeau că în felul acesta îşi vor realiza visul de veacuri, acela de a se uni cu Ucraina liberă. La aceste forţe se mai adăuga şi o adunătură de tot felul de oameni fără căpătâi, care trăiau din prădăciuni. Petliura nu era destul de inteligent şi nici destul de viclean ca să tăgăduiască ţărănimii ucrainene, dezbinată şi frământată, reforme esenţiale, ci se mulţumea să dea ordonanţe pompoase, cărora le zicea „universale14. Rezerve nu avea.

Prin decembrie se organiză clandestin în regiunea Pol- tavei, în oraşul Sudja, un guvern sovietic al Ucrainei. Preşedintele Consiliului militar din Ţariţân îl trimise acolo, ca să intre în guvern, pe Voroşilov, comandantul Armatei a

2ecea. Şi tot la Sudja luă fiinţă şi un consiliu militar revoluţionar.

Tot atunci, Armata Roşie ucraineană regulată, îngrămădită lângă Kursk cu mult înaintea acestor evenimente şi aleătuită mai ales din ţărani ucraineni fugiţi de judecăţi şi de execuţii şi numărând două divizii, începu ofensiva: la apus, în direcţia Kiev, iar la sud, în direcţia Harkov şi Ekaterinoslav. Deoarece cele două divizii nu-i erau de ajuns, îşi punea nădejdea în detaşamentele de partizani. Cel mai puternic dintre aceste detaşamente era al tătucului Mahno.

Mahno petrecea. În uniforma lui de licean, şterpelită în cursul unui atac asupra Berdianskului, se plimba pe bicicletă în văzul târgului sau bătând străzile cânta, împreună cu aghiotantul său Karetnik, acompaniat la armonică. Alteori ieşea în piaţă, încruntat şi palid, căutând gâlceavă. Dar toată lumea se ferea de el, deoarece ştia cu câtă uşurinţă îşi scoate revolverul din buzunarul pantalonilor. Mahnoviştii zdraveni, care nu se temeau nici de Dumnezeu şi nici de dracu, descălecau într-o clipă de pe caii de lemn şi se făceau nevăzuţi când îl zăreau apro- piindu-se de căişori; tătucul era nevoit să se învârtă singur, numai cu Karetnik, până-l apuca ameţeala.

Prin Guliai-Pole se răspândise zvonul că în timpul din urmă tătucul începuse să bea crunt. „Să nu-i vână-n minte, cumva, să-şi bea şi armata…” Puţini înţelegeau că asta nu însemna, din partea lui, decât un vicleşug. Mahno era viclean, ascuns şi tare, ca o sălbăticiune care mai avusese de-a face cu puşca vânătorului.

El căuta să câştige timp, să aibă răgaz, ca să poată lua o hotărâre fără greş. În ţinutul Ekaterinoslavului nu mai erau nici nemţii şi nici hatmanul cu puşcaşii lui, cu care să se bată. Moşierii se împrăştiaseră, fugind care încotro. Oraşele mai mici erau de mult prădate. Alţi duşmani noi înaintau acum din trei părţi deodată şi-l făceau să-şi piardă cumpătul: armatele de voluntari veneau dinspre Crimeea şi Cuban, bolşevicii de la nord, şi petliuriştii, care ocupaseră de curând Ekaterinoslavul, de la Nipru. Care dintre aceştia era cel mai primejdios? În care

parte să-şi îndrepte căruţele lui cu mitraliere 7 Trebuia să se hotărască într-un fel, şi încă fără întârziere. Rândurile armatei lui se răreau, oamenii începeau să şovăie. Ostaşii lui, foşti mujici plugari, ziceau: „Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, că au pornit bolşevicii asupra Ucrainei... Acum putem să ne ducem şi noi pe la casele noastre. Iar cine nu s-a săturat încă, n-are decât să-şi trântească o stea roşie în frunte! ... “Nucleul armatei lui, „Sotnia neagră a lui Kropotkin”, voinici dezvăţaţi de orice muncă de dragul chefurilor şi al vieţii slobode pe cai, urlă:

— Dacă i-o trece prin gând tătucului să ne vândă bolşevicilor, îl tăiem în faţa frontului, şi basta! ... Iaca, Petliura a şi luat Ekaterinoslavul, iar noi stăm şi aşteptăm... Am mâncat tot ce-am avut, am rămas desculţi şi goi, în curând avem s-ajungem să urlăm ca lupii în stepă... Să sărim, măi fraţilor, asupra Ekaterinoslavului!

Trecuseră două zile de când sosise la Guliai-Pole marinarul Ciugai, delegatul comandantului suprem al Armatei Roşii ucrainene. Tr imisul aştepta, neclintit, să se trezească Mahno din beţie, ca să se înţeleagă cu el. În acelaşi timp, venise de la Harkov şi un vestit filosof, membru al secretariatului confederaţiei anarhiste „Clopotul de alarmă “, lot ca să stea de vorbă cu tătucul. Membrii consiliului mi- litaro-politic al lui Mahno, anarhiştii localnici, consilierii lui cei mai apropiaţi îl prindeau pe unde nimereau ca să-l prevină, plini de zel, să nu asculte pe nimeni, ci să-şi păstreze suprema libertate a personalităţii...

Mahno îşi dădea seama că, dacă nu ia imediat o hotă- râre dârza, pe placul armatei, s-a isprăvit şi cu el, şi cu faima lui. Nu avea decât două alternative: ori să se închine bolşevicilor, făcând tot ce-i va porunci comandantul lor suprem şi aşteptând ca, până la urmă, să fie împuşcat pentru samavolnicie şi abuzuri, ori, tăind capul delegatului Ciugai, să stârnească în Ucraina răscoala ţărănească împotriva oricărei stăpâniri. Dar oare era timpul potrivit pentru aşa ceva? Să nu cumva să greşească...

Gândurile lui erau atât de tainice, încât nu îndrăznea să le împărtăşească nici câinilor lui credincioşi, Levka şi Ka-

1 etnik. Ajunsese buimac de-atâtea gânduri. Armată aştepta. Delegatul Ciugai şi bătrânul anarhist cu renume mondial venit din Harkov, aşteptau şi ei. Mahno bea vodcă fără

să-şi piardă minţile şi făcea înadins tot soiul de pozne şi de năzbâtii. Dar ochiul lui veghea şi vedea totul, iar urechea lui ascuţită prindea orice şoaptă. O mânie sălbatică îi clocotea în suflet.

După ce porunci că necunoscutul cu manta de ofiţer, care pretindea că vine din Ekaterinoslav, să fie arestat şi dus la Levka, Mahno se întoarse şi el la secţia cultural- educativă, intrând cu bicicletă cu tot în camera de anchetă. Iar Levka Zadov, după ce-l lovise pe Roşcin aştepta la masă, cu bărbia sprijinită în pumni. Mahno se uită la omul căzut pe podea, apoi îşi aşeză bicicleta într-un colţ.

— Ce-ai făcut?

— Ei, l-am mângiiat puţin! Îi răspunse Levka.

— Dobitocule fe.. L-ai ucis?

— De unde să ştiu? Nu-s chirurg..:

— L-ai cercetat? (Levka ridică din umeri.) Vine din Ekaterinoslav? Ce spune? E de la contraspionajul lui Denikin?

Mahno îşi aţintise atât de pătrunzător privirea asupra lui Levka, încât ochii omului dispărură, galeşi, sub pleoape.

— Nu se poate să nu ştie el ceva... Ai aflat ce ştie? Bagă de seamă, te joci cu moartea...

— N-am avut când, abia începusem, Nestor Ivano- vici... De unde dracu puteam eu să ştiu că-i aşa de şubred, ticălosul! ...

În clipa aceea Roşcin gemu, îndoindu-şi genunchii Levka strigă, bucuros:

— Ei, ei, vezi că se preface?..:

Mahno dădu să-şi ia din nou bicicletă, dar, zărind pe masă fotografia Katiei, o înşfăcă şi o cercetă:

— Ai luat-o de la el? Cine-i? Nevastă-sa?

Ca toţi oamenii cu voinţă, deprinşi să se concentreze, neîncrezători şi cu o mare experienţă a vieţii, Nestor Ivanovici avea memorie bună. Îşi aminti Imediat cum o cunoscuse pe Katia, cura o pusese să-i facă unghiile, cum intervenise Alexei Krasilnikov şi tot ce aflagp mai târziu despre femeia aceea frumoasă. Îndesându-şi fotografia în buzunar şi luându-şi bicicletă, se opri o clipă în faţa lui Roşcin: obrajii celui căzut începuseră a Drinde viaţă şi gura i se deschisese puţin.

— Să-l aduci la mine. Il descos eu..7

Un singur luării se lămurise în mintea lui Nestor Ivanovici în zilele acelea de aprigă beţie: că trebuia să-şi arunce armată

împotriva Ekaterinoslavului, să-l cucerească şi să ridice drapelul anarhiei pe acoperişul primăriei oraşului. O pradă ca aceea ar înfierbânta armata şi ar închega-o mai strâns. Ekaterinoslavul era bogat, putea să îndestuleze o întreagă gubernie cu manufactură şi cu tot felul de mărunţişuri. Are să poată arunca prin sate şi cătune, din vagoane şi din trăs. Un, bucăţi de postav şi de stambă. Are să poată descărca zahărul cu lopată şi să împartă fetelor panglici, fireturi, ciorapi şi ghete: „Luaţi, mujici plugari, daruri de la tătucul Mahno! Acesta-i regimul slobod, fără autorităţi, fără moşieri, fără burghezi, fără soviete şi fără Ceka… “

Toate celelalte probleme rămăseseră nerezolvate pentru eL În timp ce se uita, cu o clipă înainte, la fotografia Katiei, găsise dintr-o dată ceea ce căuta deatâta vreme: gândul îi sărise în minte ca paiaţa în jocul de păpuşi. Dar nu arătă prin nimic că toată fiinţa lui tresă- râse de bucurie. Încălecând pe bicicletă, pomi pe stradă spre o casă lungă, cu ferestre mari şi cu plopi desfrunziţi la poartă. Era şcoala, în care-şi instalase statul-major şi în care el cu aghiotanţii lui locuiau într-una din clase.

Peste o oră, Roşcin era adus în faţa tătucului. Înaintea lui mergea Levka, iar în urmă, împingându-l din spate cu ţeava pistolului, un mahnovist cu căciula făcută dintr-un guler de şubă popească şi cu bandă neagră de-a curmezişul ei. Mahno stătea pe un divan mic, îmbrăcat cu stambă şi rupt de i se vedeau arcurile.

— Ce mai înseamnă şi asta? Ţipă el cu glas ascuţit. Faceţi pe străjerii sau pe jandarmii ţarişti? Jos pistolul! Afară 1 urlă, făcând un semn mahnovistului, în timp ce faţa lui de beţiv îi tresărea nervos.

Tropăind cu cizmele uriaşe, omul se repezi spre uşă. Atunci, ridicându-se de pe divănaş, Mahno Îşi strânse pumnul mic, lovindu-l pe Levka peste obraz, peste gură şi peste nas.

— Na I Na – ţiul eL Beţiv 1 Sifilitic! Spurci ideca, hai? Mă spurci şi pe mine, bestie |

Levka Zadov îl cunoştea foarte bine pe tâtucu. Nu-l aşteptă să-şi dezlănţuie mânia, ci, virându-şi capul între umerii graşi şi ferindu-se cu mâinile de lovituri, se trase cu spatele spre uşă, închizând-o repede în urma lui.

Mahno îşi scoase chipiul. Fruntea îi era udă. Se aşează la loc pe divan. Îi lipseau doar mătăniile ca să semene leit cu un „frate

“fanatic din vreo mânăstire.

— Stai, te rog, zise el, arătând lui Roşcin un scaun cu mâna osoasă şi lungă. Chiar dacă până la urmă va trebui să te împuşcăm, e o ruşine, o mare ruşine să se terfelească aşa demnitatea omenească… Uite o ţigară, fumează. Eşti spion?

— Nu, răspunse Roşcin cu glas înăbuşit, schiţând un zâmbet şi luând o ţigară.

— Ofiţer în armata voluntară?

— Am dezertat. Am terminat-o şi cu asta. Dar tot nu mă crezi, aşa că de ce să mai vorbesc degeaba? …

— Pe mine nu mă minte nimeni! Strigă Mahno cu aceeaşi voce ascuţită şi ciudată pe care cu greu ar fi putut-o transpune cineva în note muzicale. (Lui Roşcin i se păru că aduce cu un glas de pasăre de pradă.) Pe mine nu mă minte nimeni! Repetă Mahno.

Iar ochii reci, care nu clipeau, arătau atât de puternic superioritatea voinţei lui, încât nu era uşor să le înfrunţi privirea: celui care încerca să reziste îi dădeau lacrimile. Totuşi, Roşcin rezistă. După tot ce pătimise, îşi simţea capul greu, însă, biruindu-şi durerea, se pregătea pentru această din urmă bătălie.

— Dacă ai nevoie de informaţii despre armată de voluntari, întreabă-mă. Dar informaţiile mele sunt vechi. Am plecat în concediu acum două luni. Astă-primăvară am făcut un pas greşit, al cărui preţ e însăşi viaţa… Ai de gând să mă împuşti… Într-un fel sau altul, acum sau mai târziu, tot n-am să pot scăpa de glonţul care mi se cuvine pentru greşeala mea.

În ochii lui Mahno sclipi şi se stinse o scânteie de umor. „Nu mă crede…” şi Vădim Petrovici trase adânc din ţigară. Aşezând-o apoi pe marginea mesei, îşi vârî mâinile în cingătoare: „în cazul acesta, ai să vezi tu! … “

— Înainte de toate, în ce împrejurări am nimerit eu la albi? M-am rostogolit ca un măr care cade pe un povârniş. Ce să-i faci… Eram intelectual rus, prin urmare… sarea pământului! Citeam pe Mihailovtikipe Kant, pe Kropotkin şi chiar pe Bebel, pe lângă alte cărţi care puteau să-mi aducă o mângâiere… îmi aduc aminte de multe nopţi fără somn, petrecute în discuţii cu Alexei Borovoi[5]…

După cum se aşteptase, îndată ce-i pomeni de acest nume,

5publicist ideolog al narodnicismului.

ochii lui Mahno se pierdură ca într-o ceaţă, de parcă se prostise. Dar asta nu ţinu decât o clipă.

— Eram plin de aşteptări înflăcărate. Aşa ne-a găsit revoluţia din februarie... însă toate au ieşit pe dos: în loc de sărbătoare luminoasă – bulevarde plin de coji de seminţe, de marinari şi de soldăţime cenuşie; în loc de o ţară mândră – un aluat, o fiertură de secară fără sare...

Mahno se frământa pe divănaş. Şi deodată, fără să bage nici el de seamă, se aşeză ca la o adunare de 1 Mai, cu mâinile petrecute pe după genunchii uscăţivi. Până şi ochii îi luaseră expresia unui căţeluş atent.

— Noi, intelectualii, ne-am trezit înlăturaţi de la trehurile serioase. Iar în octombrie ne-au înşfăcat de ceafă, ca pe nişte piaoi, şi ne-au aruncat la groapa cu lături... La drept vorbind, la asta se reduce totul... Armata de voluntari e groapa cu lături a întregii Ruşii. Nu-i în stare nici să creeze ceva nou, nici să reconstruiască. Dar e în stare să strice, şi încă foarte mult... Păcat că am înţeles asta prea târziu. Totuşi, sunt bucuros că, până la urmă, tot am înţeles-o. Aşa-i, Nestor Ivanovici. Fără să-şi dea seama cum se întâmplase, îi spusese dintr-odată pe nume. Nu mai meritam să trăiesc, şi nici nu mai doream. Dar există pe lumea asta o fiinţă... Mi-e mai scumpă decât toate filosofiile la un loc, mai scumpă decât însăşi conştiinţa mea... Asta m-a şi oprit să...

— Asta e? Îl întrebă deodată Mahno, arătându-i fotografia.

— Da, asta.’

— Poji s-o iei, că mie nu-mi trebuie..:

Roşcin vârî fotografia Katiei în buzunarul tunicii, apoi luă mucul de ţigară şi trase din el cu lăcomie. Mâinile n, u-i mai tremurau. Nu-şi părăsi firul povestirii:

— Mi-am rupt în bucăţi livretul militar ţi am venit aici, pe urmele eL Iar dacă m-am legat din nou de viaţă, m-am apucat iarăşi de filosofie şi ideologie: doar nu suntem simpli meşteşugari... E singurul lucru acceptabil pentru mine... Cu totul abstract, bineînţeles, cu totul abstract... E libertatea totală, libertatea care nu ţine seamă de nimic, sălbatică şi cu neputinţă de conceput. Fie chiar dementă, imposibilă... De altfel, de murit tot trebuie să mor pentru vreo fantezie oarecare...

— Până una-alta, dă-mi informaţiile pe care le ai. Unde le-ai ascuns 7 îl întrebă încet Mahno.

Roşcin îşi înghiţi cuvintele, îşi întoarse capul şi făcu iun gest uşor cu mâna, a silă. Mahno rămase multă vreme nemişcat pe divănaşul lui. Deodată sări în picioare şi începu să cotrobăiască printr-o grămadă de buclucuri din colţul odăii, printre puşti, şei, hamuri şi pachete învelite în hârtie. Scoase câteva cutii de conserve şi două sticle cu rachiu, le puse toate pe Ihasă şi, învârtind cheia, începu să deschidă o cutie cu sardele.

— Te iau În statul meu major, zise el. Soţia dumitale se află în compania a şasea, la Krasilnikov, în cătunul Prohladnâi... În curând are să sosească aici un delegat al bolşevicilor. Vreau să-l fac să creadă că m-am înţeles cu armata de voluntari. Misiunea dumitale e să-l pui în încurcătură prin prezenţa dumitale. Ai înţeles? Joci cărţi?

Cu totul descumpănit, Vădim Petrovici clipea doar din ochi, fără a încerca măcar să priceapă cum luaseră lucrurile asemenea întorsătură şi ce sens aveau toate. Rupând cheia cutiei cu sardele, Mahno scoase din buzunar un briceag de sidef cu vreo cincizeci de lame şi continuă să meşterească, deschizând cutiile de tinichea cu ananas, cu pateu franţuzesc şi cu homari, care răs- pândeau în încăpere un miros puternic.

— Oricând aş putea să te împuşc, dar deocamdată vreau să te folosesc, zise el, răspunzând parcă gândurilor nedumerite ale lui Roşcin. Eşti ofiţer de stat-major sau combatant?

— În războiul mondial am fost în statul-major al generalului Evert...

— Acum ai să fii pe lângă statul-major al tătucului Mahno... În ocna ţaristă eram ridicat în sus de cap şi de picioare şi trântit de podeaua de cărămidă... Aşa se călesc conducătorii poporului 1 Ai înţeles?

Soneria unui telefon aşezat într-o lădiţă galbenă, pe podea, printre celelalte buclucuri, începu să zbâmâie. Mahno se aplecă, strigând în receptor cu vocea lui ascuţită:

— Da, da, aştept, aştept!

Delegatul Ciugai, un om cumpănit, voinic cât un munte, cu bluză marinărească veche, dar curată, şi cu bereta pe ceafă, îşi ţinea cărţile aşa fel să nu poată fi văzute şi urmărea cu ochii bulbucaţi şi strălucitori, fiecare mişcare a lui Nestor Ivanovici. Faţa lui, cu umerii obrajilor proeminenţi şi cu mustăcioară neagră, părea încremenit Doar scaunul de lemn trosnea sub greutatea lui. Îţi făcea impresia că, aşa cum era, cu pantalonii

lui de marinar şi cu cizmele cu tureatcă scurtă şi largă, dacă i-ai îndoi picioarele sub el şi l-ai aşeza dedesubtul celor şapte balauri de bronz cu gâtul întins, ai putea să i te închini: idolul era gata.

Jucau „ţapul”, joc născocit pe front, pentru ca oamenii, râzând şi glumind, să mai uite de răni şi de alarme, îndată ce intraseră oaspeţii, fără măcar să se ridice de la masă şi să le întindă mâna, Nestor Ivanovici le propusese să joace *chemin-de-jer* pe bani, că doar de asta-i chemase... Repede, de nici nu-l puteai urmări cu ochii, împărţise cărţile, aruncase pe masă o hârtie de o mie de ruble şi pusese deasupra ei o cutie cu conserve de homar. Ciugai îşi luase cărţile şi le vârâse tot acolo, sub cutie.

— Ţi-e frică? Îl întrebă Mahno.

Ciugai îl răspunse:

— Cu mine să nu jod pe bani..; Să jucăm mai bine ţapul".

Ţinând cărţile sub masă, lăsat pe speteaza scaunului, Mahno avea Bpaţiu liber în spate, spre uşă, lucru pe care Ciugai îl observă imediat. La stârga lui stătea Roşcin, la di’eapta, Leon Ciornii, membru al secretariatului confederaţiei „Clopotul de alarmă”, un bărbat cu părul zburlit, de vârstă nesigură, mărunt şi atât de uscat, încât părea că n-avea plămâni în pieptul lui ca de găină. Puteai să crezi că nu trăieşte decât cu sufletul. Haina mototolită îi era plină de mătreaţă şi de fire de păr alb. Ţinea cărţile distrat, de putea să le vadă oricine.

Venise acolo hotărât să dea o luptă crâncenă cu Ciugai, deoarece marinarul urmărea să i-l răpească pe Mahno şi armata lui, în care omuleţul „Alarmei11 vedea un izvor nesecat de câştiguri. Gândurile lui Leon Cior- nai erau concentrate ca dinamita într-o cutie de tablă. I se părea cam ciudat că, în loc să lupte cu bolşevicul, trebuia să joace „ţapul “cu eh de aceea împărţea cărţile greşit, sau le scăpa pe sub masă. De patru ori în şir rămăsese ţap: „Be-e, e-e, putoare! “îi striga Mahno, râzând. Dar râdea numai cu partea de jos a feţei...

După fiecare partidă, Mahno întindea mâna, cu o mişcare de maimuţă, după sticla cu rachiu şi turna prin ceşti şi păhăruţe, urmărindu-i pe toţi dacă beau la fel. Discuţiile celor din jurul mesei erau cu totul obişnuite, ca şi cum, într-adevăr, se adunaseră câţiva prieteni să-şi treacă vremea, într-o seară când bătea ploaia în ferestrele negre, iar vântul, scuturând plopii goi din faţa casei, şuiera şi urlă ca un duh necurat...

Mahno pândea momentul. Ciugai aştepta, liniştit, gata să înfrunte orice, mai ales după ce înţelesese din unele vorbe ale gazdei că cel de-al patrulea de la masă, cel tăcut şi cuviincios, cu urme vinete pe sub ochi şi cu părul cărunt, era ofiţer de-al lui Denikin. După toate semnele, Leon Ciornăi trebuia să cedeze cel dintâi; îşi scosese o batistă murdară, o făcuse ghem cu mişcări convulsive şi şi-o apăsa pe nas şi pe ochi după fiecare păhăruţ de rachiu. Şi semnele lui nu erau înşelătoare.

— Încă de la Pariş am început disputa cu bolşevicii dumitale, începu el să mârâie, întinzând spre Ciugai mâna cu cărţile larg desfăcute. Disputa încă nu-i terminată, şi nimeni, până acum, n-a dovedit că Lenin are dreptate. Auzi, să creezi un stat muncitoresc-ţărănesc în locul celui feudal-burghez! ... Statul răniine tot stat. Înlocuieşte o autoritate cu alta. Îţi scoţi caftanul boieresc şi-l îmbraci pe cel ţărănesc! Şi mai pretind că vor o societate fără clase!

Începu să râdă uşor, apăsându-şi batista pe buzele uscate. Pe faţa lui Ciugai nu trecu nicio umbră. Îşi aţinti doar privirea asupra cutiei cu homar, o trase spre el şi luă din ea cât se putu prinde în furculiţă.

— Dar dumneata ce propui? Aş vrea să ştiu! Anarhia, mama ordinii?

— Distrugerea! Şuieră Leon Ciornăi cu glasul lui ars de spirt. Smocuri din barbă căruntă i se zbârleau, ca părul pe grumazul unui dulău furios. Distrugerea întregii societăţi criminale! Distrugerea fără cruţare! Să (Jarâmi totui la pământ, să nu rămână piatră pe piatră... Să nu mai renască statul din sământa lui afurisită, să nu mai renască autoritatea, capitalul, oraşele şi fabricile...

— Şi cine să trăiască în pustietatea asta?

— Poporul!

.

— Poporul! Repetă ascuţit (Mahno, întinzându-şi trupul spre Ciugai. Poporul liber!

— Să n-o luăm de la început cu ţipete, zise liniştit Ciugai, ca să n-o sfârşim cu focuri de revolver.

Luă sticla şi umplu paharele. Leon Ciornăi îşi împinse la o parte paharul, care se răsturnă.

— Nu-i mare lucru să începi a dărâma. Dar aş vrea să ştiu cum înţelegeţi să trăiţi după aceea...

Leon Ciornăi se grăbi să răspundă înaintea lui Nestor Ivanovici:

— Opera noastră este distrugerea cumplită, totală şi necruţătoare. Toată energia, toată înflăcărarea generaţiei noastre se vor risipi în distrugere... Te-ai prins, marinarule, în mrejele unei cugetări laşe, lipsite de inspiraţie. Cum va trăi poporul după ce statul va fi dă- rimat? He, he, auzi? Cum va trăi? ...

Mahno însă îi tăie vorba:

— Pe chestia asta ne despărţim, tovarăşe Ciornăi. Eu nu distrug micile întreprinderi, nu distrug artelurile, nu distrug gospodăria ţărănească...

— Prin urmare, eşti atât de laş ca şi bolşevicul ăsta!

— De ce vorbeşti aşa? Numai de laşitate nu-l poţi învinui, zise Ciugai, aprobându-l din ochi pe Nestor Iva- novici. (Faţa suptă a tătucului era purpurie, ca dogorită de jeratic.) Se ştie, doar, că Nestor Ivanovici nu şi-a cruţat sângele... Nu vi-l lăsăm cu una, cu două. Ne batem pentru el l

— Să ne batem? Începe! Încearcă! ...'

Leon Ciornăi vorbea surprinzător de liniştit, iar smocurile de barbă de pe obraji i se potoliră. Distrat şi hămesit, începu să se îndoape cu pateu. Ciugai aruncă o privire sourtă şi piezişe spre Roşcin, care fuma aţintindu-şi cu nepăsare ochii în tavan. Nestor Ivano- vid îşi arătă dinţii mari şi galbeni, râzând fără glas. „Aşa. M-am lămurit: sunt înţeleşi", îşi zise Ciugai. Scaunul scârţâi sub eL Pe lângă faptul că trebuia să execute ordinul comandantului auprem de a-l îndupleca pe Mahno să întreprindă acţiuni coordonate cu ei, în primul rând împotriva Ekaterinoslavului, Ciugai avea toate motivele să se aştepte la mari greutăţi organizatorice în cazul unei discuţii fără rezultat cu acest anarhist, care înghiţise, fără îndoială, sute de tomuri respectabile.

Nu-i plăcea nid denikinistul cel tăcut. Şi el era, se vedea după mutră, un intelectual. Bineînţeles, Ciugai era convins că Roşcin nu făcea parte din statul-major al tătucului.

Îşi trase mai tare bereta pe ceafă.

— Am să-ţi pun o întrebare.

Cu gura plină, Leon Ciornăi primi fără să stea pe gânduri:

— Mă rog..7

— Tovarăşul\Lenin a spus: peste o jumătate de an, Armata

Roşie va număra trei milioane de oameni. Poţi dumneata, Leon Ciornăi, să mobilizezi în acelaşi timp trei milioane de anarhişti?

— Hotărât că da.

— Trebuie să înţeleg că ai tot aparatul necesar pen-; tru un efort ca acesta?

— Iată aparatul meu! Şi Leon Ciornăi i-l arătă cu furculiţa pe Mahno.

— Foarte bine. Să ne oprim la această persoană. Prin urmare, îi furnizezi lui Nestor Ivanovici armament şi muniţii pentru trei milioane de ostaşi. Se înţulege de la sine: efecte, provizii, furaj... Numai cai vă trebuie o jumătate de milion.» Trebuie să înţeleg că le aveţi toate acestea?

Leon Ciornăi împinse la o parte cutia pe care o golise. Fruntea i se adună în nenumărate încreţituri mărunţele.

— Ascultă, marinarule, să nu mă sperii cu cifre. În spatele cifrelor dumitale nu e decât deşertăciunea, încercări meschine de a cârpi cu aţă putredă această Rusie care se destramă în zdrenţe... Nu e decât naţionalism camuflat... Trei milioane de soldaţi în Armata Roşie! Gata, m-al speriat I Puteţi să mobilizaţi şi treizeci de milioane. Adevărata, sfânta revoluţie nici nu va lua în seamă milioanele voastre de mujici proprietari de pământ, decoraţi cu Steaua Roşie... Armata noastră, strigă el bătând cu pumnul în masă, este omenirea, muniţia noastră este mâna sfântă a popoarelor care nu mai vor să suporte niciun fel de stat, nici capitalismul, nici dictatura proletariatului... Soarele, pământul şi omul! Iar toate operele, de la Aristotel până la Marx, le vom arde pe un rug uriaş... Armată 7 Cinci sute de mii de cai? Fantezia dumitale nu se ridică mai sus de mustăţile unui vagmistru! Poftim, eu ţi le dăruiesc pe toate I Noi înarmăm un miliard şi jumătate de oameni! De-ar fi să avem numai dinţi, şi unghii, şi pietre sub picioare, tot dăm peste cap armatele voastre, iar civilizaţia o prefacem într-un morman de ruine. Da, toate, toate acelea de care voi vă agăţaţi cu desperare, mari-, năruie I

„Eh, moşneguţul nu face multe parale", îşi zise Ciugai urmărindu-l pe Mahno, care, întins la început ca un arc, îşi lăsase acum umerii în jos, iar rumeneala de pe obrajii supţi i se stinsese. Era limpede că nici el nu mai înţelegea nimic: dascălul se depărtase de hunul-simţ.

Atunci Ciugai urmă:

— A doua întrebare, Leon Ciornăi..:

— S-o auzim.

— După cât am înţeles, voi n-aveţi pregătită mobilizarea generală. Dar fiecare acţiune are nevoie de o scânteie care s-o aprindă: bomba – de focos, focul – c! E chibrit. Care e scânteia voastră? Unde vă sunt cadrele? Tătucul Mahno? (Lui Leon Ciornăi îi jucau ochii în cap: căuta să înţeleagă unde era capcana.) El are o armată în stare să lupte, e drept, dar procentul de anarhişti nu e mare. Armata lui nu e armata voastră.

Ciugai trase cu coada ochiului la Mahno, să vadă dacă nu cumva îşi duce mâna la buzunar să scoată pistolul. Dar tătucul stătea liniştit. Schiţând un zâmbet dispreţuitor, Leon Ciornăi răspunse:

— Discuţia noastră ne dovedeşte, marinarule, că trebuie să te învăţ abecedarul.

— Un lucr, u cât se poate de dorit...

— Omenirea pusă pe pradă, asta-i scânteia noastră, astea-s cadrele noastre! Prada este expresia cea mai onorabilă a vieţii populare. E un lucru de care trebuie să se ţină seama. Cel care pradă e duşman neîmpăcat al oricărei vieţi de stat, inclusiv socialismul vostru, drăguţă... Prada dovedeşte puterea vitală a poporului... Cel care pradă neînduplecat nu poate fi domesticit. El dă- râmă pentru a dărâma, şi asta e adevărata forţă elementară a poporului! Deschide-ţi ochii...

În timpul acestei pasionate explozii de idei, Mahno se apropie în vârful picioarelor de uşă, o deschise, aruncă o privire în coridor, apoi se întoarse la masă. Roşcin se uita acum cu o ascuţită curiozitate la bătrânul acela fantastic: oare vorbea serios, ori încerca să-i prostească?

— Văd eu că începi a clipi din ochi, marinarule! Te miri, virtutea dumitale se indignează? Strigă Leon Ciornăi. Atunci, află că ne-am frânt condeiele, că am vărsat pe jos cerneală din călimări; de aci înainte a venit vremea să curgă sânge! Cuvântul se întruchipează în faptă... Iar cine nu înţelege în această clipă nevoia adâncă a jafului ca o mişcare nestăvilită, cine n-o îndrăgeşte, se aşază în tabăra duşmanilor revoluţiei...

Mahno îşi rodea unghiile, încruntat. Roşcin îşi zise: „Ba nu, moşneagul ştie ce spune! “Rezemându-şi trupul de masă, Ciugai se sprijini într-un cot şi ridică în sus un deget, ca Leon Ciornăi să

aibă un punct asupra căruia să se concentreze.

— A treia întrebare, urmă el liniştit. Bine, să zicem că aţi mobilizat aceste cadre, că ele şi-au făcut datoria şi şi-au îndeplinit misiunea... Haosul acesta însă trebuie, odată şi odată, să aibă un sfârşit. Nu-i aşa că trebuie? Cei care pradă – bandiţii, cum le zicem noi – sunt oameni nărăviţi, nu mai pot să muncească. Şi nici nu vor mai munci. De ce ar face-o? N-au decât să pună mâna pe ce le iese în cale... Atunci, cum vine treaba? Înseamnă că iarăşi trebuie să muncească cineva pentru ei, nu? Nu mai au ce prăda, nu mai au ce dărâma. Prin urmare, nu vă rămâne decât să-i minaţi prin râpe şi să-i stârpiţi. Nu-i aşa? Răspunde-mi la această întrebare.

În odaie se făcu tăcere, ca şi cum toţi şi-ar fi îndreptat atenţia asupra degetului ridicat al lui Ciugai. Leon Ciornăi se ridică în picioare. Era mic de statură: când şedea jos, părea mai înalt. Era neînduplecat, ca însăşi cugetarea filosofică.

— Împuşcă-l! Strigă el întorcându-se cu faţa spre Mahno şi repezindu-şi mâna spre Ciugai. Împuşcă-l, e un provocator! ...

Într-o clipă, Mahno sări în locul liber de lângă uşă. Ciugai zgârie grăbit cu unghiile tocul mauser-ului cu care era încins pe sub tunică. Roşcin se trase îndărăt de lângă masă, se împiedică şi se lăsă pe divan. Dar pistoalele nu se arătară: fiecare ştia că, dacă scoţi arma, trebuie să şi tragi. Ochii lui Mahno păreau fosforescenţi de atâta încordare. Ciugai începu să vorbească, dojenitor:

— Nu şade frumos, moşule... Nu şade frumos să întrebuinţezi metode ieftine. Asta nu e discuţie... Iar pentru cuvântul „provocator11, uite ce răspuns ţi s-ar cuveni I şi-i arătă un pumn atât de uriaş, încât obrazul lui Leon Ciornăi se crispă, dureros. Dar, ţinând seama de pieptul dumitale şubred, nu-ţi răspund... Trebuie să umbli mai cu băgare de seamă cu vorbele, moşule...

Nici de data asta Mahno nu interveni să-şi apere dascălul. Leon Ciornăi se întunecă, dispărând parcă în spatele bărbii lui, numai smocuri. Îşi luă paltonul cu guler ros, care fusese cândva de biber, îşi puse pe cap şapca de catifea, tot atât de veche şi de ponosită, se îmbrăcă şi plecă, purtându-şi cu demnitate înfrângerea.

— Îi dăm înainte? Întrebă Mahno, întorcându-se la masă şi punând mâna pe sticlă. Du-te, tovarăşe Roşcin, la aghiotantul de serviciu, să-ţi dea un pat liber.

Roşcin salută cu mâna la cozoroc şi ieşi. Din coridor îl auzi pe Mahno întrebându-l pe Ciugai:

— Toţi zic: „tătucul Mahno” în sus, „tătucul Mahno” în jos. Dar tu ce ai să-i spui tătucului Mahno, hai? ...

XII

Numai după ce ajunse în Vladimirskoi, după ce făcu ocolul ruinelor înzăpezite rămase în locul casei lui arse, după ce adulmecă mirosul de la cuptoarele caselor vecine şi se uită cum aleargă şi zboară, bătând mândre din aripi deasupra imaşului nins, gâştele grase, speriate de suflarea îngheţată a iernii, numai atunci îşi dădu seama Alexei Krasilnikov cât i se urâse cu prădăciunile.

Nu-i treabă de mujic să alergi pe căruţele cu mitraliere prin stepă şi prin cătunele în flăcări... Treabă de mujic e să chibzuieşti în tihnă tot ce priveşte pămân- tul şi să munceşti. Numai să nu fii leneş, şi pământul îţi dă tot ce-ţi trebuie. Acum toate îi umpleau inima de bucurie. Îl bucura şi faptul că era din nou cu gândul la treburile lui gospodăreşti, de care se dezvăţase cât stătuse la Mahno, îl bucurau şi vremea blândă, şi cerul înnorat care-şi semăna rar şi domol fulgii de zăpadă, şi liniştea satului, şi mirosul iute şi prietenos al fumului din hornuri. Umblând de ici-colo, Alexei ridica din când în când ba o tablă ruginită de acoperiş, ba un cui, ba o sobă de fier, şi le aruncă pe toate grămadă. Nu-i erau dragi bogăţiile aduse în trei căruţe, ci gândul că va putea acum, fără să socotească fiecare rublă, să-şi ridice la loc gospodăria. De la cel dinţii ţăruş pe care-l va bate deasupra ruinelor arse, şi până în ziua când Matriona va scoate din cuptor pâinea caldă şi bine mirositoare făcută din griul lui, spunându-i: „E nou cuptorul, dar uite ce bine coace”, până atunci el n-o să-şi cruţe truda. Şi gândul acesta bucura inima lui Alexei: nu face nimic, sudoarea mujicului dă, de obicei, roadă bună...

Răscolind cenuşa cu vh’ful cizmei, găsi toporul cu coada neagră şi arsă. Îl cercetă îndelung şi clătină din cap, zâmbind: era acelaşi, într-adevăr. De la el porniseră toate. Îşi aduse aminte cum fratele său, Semion auzind strigătul de spaimă al Matrionei, o zbughise din casă ca un turbat. Nu-şi dădea seama nici el de ce înfipsese atunci toporul într-un buştean din tindă, chiar lângă uşă... Dacă privirea lui Semion n-ar fi căzut drept asupra lui, poate că nu s-ar fi întâmplat nimic..;

„Eh, Semion, Semion I şi Alexei aruncă toporul ruginit peste grămada de vechituri. Cu câtă inimă ne-am fi apucat amândoi de treabă… Da, măi frate, eu am isprăvit. Mi-am făcut cheful, m-am săturat…”

Furat de gânduri, rămase cu privirile aţintite în pământ. În scrisoarea pe care o primise de la el încă pe vremea când se afla în apropiere de Guliai-Pole, fra- te-său îi scrisese: „Spune-i Matrionei mele că o rog să se ferească de a face vreo prostie. Nu-i vremea potrivită pentru asta… De-o fi să mor, e slobodă să facă ce-o vrea… În zilele de astăzi trebuie să strângi din dinţi. Îmi aduc aminte de voi doar prin vis. Nu mă aşteptaţi să mă întorc curând, mai este încă mult până om da de capătul războiului civil…*

Alexei îşi veni în fire. „Ducă-se dracului, tot nu poţi vedea mai departe de vârful nasului 1” îşi aruncă iarăşi ochii asupra fumului liniştit ce se înălţa ici şi colo, peste garduri, şi livezi desfrunzite, deasupra caselor îmbrobodite cu stuf şi paie. Mujicii s-au pregătit să-şi petreacă iama la căldură. Şi bine-au făcut. Peste o săptămână, două, Armata Roşie are să fie aici. Ce înseamnă asta că mai este Încă mult până la sfârşitul războiului civil? Semion se înşală! Cine să se mai amestece aici? „Eh, Semion, Semion… În vremea asta, străbaţi pe vreun torpilor Marea Caspică, iar sângele care ţi s-a urcat la cap nu te lasă să vezi desluşit cum stau lucrurile…”

Sufletul lui Alexei era, totuşi, neliniştit. Îşi scoase punga cu tutun. „Ptiu, drace, n-am foiţă! “Astă-vară îi povestise un subchirurg că mulţi oameni erau bolnavi de nervi în armata lui Mahno. Omul părea sănătos la vedere, dădea gata câte opt ocale de păsat, dar nervii îi erau întinşi ca strunele pe scripcă… „Nervii ăştia… înainte nici nu se pomenea de ei “, îşi zise Alexei. Se apropie de hornul ars al unei sobe, care se înălţa singuratic, şi încercă să-l zgâlţâie, să vadă dacă se ţine bine. Se propti cu umărul în el, şi hornul se clătină… „Iaca, aşa-i şi povestea cu nervii…”

Împreună cu Katia şi cu Matriona, Alexei stătea la o rubedenie de-a lui, o văduvă. În casă era strâmt şi nu le era la îndemână. Matriona vărui cuptorul, unse cu lut podeaua de pământ şi puse perdeluţe de dantelă la ferestruicile chioare. Alexei cumpără făină, cartofi şi fin din belşug pentru căi – câte o căruţă, două – de pe la oameni. Nu se tocmea cu nimeni, nu economisea banul,

iar după ce se lăsa rugat, mai dădea pe deasupra şi puţină sare, care era mai scumpă decât aurul. Ştia că mujicii socoteau că-şi dobândise banii uşor şi că multă vreme n-aveau să-i ierte nici cele trei căruţe încărcate c, u tot felul de lucruri, nici cei cinci cai.

Mai greu îi venea, însă, să înfrângă împotrivirea oamenilor în ce priveşte casa. Îi venise în minte să dă- râme căsuţa cea mică a conacului boieresc, ce se vedea pe culme ruinată şi părăsită, dincolo de parcul desfrunzit. Nimic nu mai rămăsese în casa boierească: doar ferestre sparte, căscându-se printre coloane dărâmate. Numai căsuţa cea mică, în care locuise pe vremuri administratorul, se ţinea întreagă. N-ar fi fost mare lucru s-o desfacă şi s-o aducă pe ruinele gospodăriei lui arse.

Dar mujicii tot mai trăiau cu frica în sân. În sat nu mai era niciun fel de stăpânire: a hatmanului fusese izgonită, a lui Petliura mai rămăsese, cu chiu, cu vai, doar prin oraşe, iar cea roşie nu ajunsese încă până acolo. Poate pentru că nu erau deprinşi, oamenilor parcă le era frică aşa, fără niciun fel de autoritate: dacă avea să le ceară cineva socoteală mai târziu? De aceea se hotărâră să-şi aleagă un staroste. Însă nimeni n, u primea această cinste. Cei bogaţi şi deştepţi răspundeau, cu silă: „Ce tot vorbiţi?! Ce-mi trebuie mie asemenea bucluc? ... “Dar nici nu le venea la socoteală să aşeze în dregătorie pe vreun eoate-goale, care n-ar fi avut ce pierde. De prin părţile unde stăpâneau sovietele veneau fel de fel de zvenuri cu privire la aceşti coate-goale: cică din oameni potoliţi, cum păreau la început, ajungeau varga lui Dumnezeu de hapsâni!

Pe omul cel potrivit îl găsiră femeile. Se sfătuiră una cu alta, dând zvon prin sat că Dumnezeu ar fi poruncit să-l aleagă staroste pe moş Afânaşi. Moşul trăia pe lângă două nurori ale lui, că feciorii îi muriseră în războiul cu nemţii. Nu muncea la câmp, vedea de păsări şi de treburile din jurul casei, răstindu-se din când în când la nurori. Era tipicar şi arţăgos. Pe vremuri, demult, slujise sub generalul Skobelev.

Moş Afânaşi se învoi îndată să fie staroste:.. Mulţumesc că mi-aţi făcut cinstea asta, da acuma să nu cumva să mai daţi înapoi, că vă fac eu să-mi ştiţi de frică! ... “Cu barbă pieptănată în două, ca a lui Skobelev, cu cojocul îndns pe sub pântece şi cu toiagul înalt de nuc, umbla prin casă căutând tuturor nod în papură.

De câte ori îl întâlnea, Alexei îşi scotea căciula şi se ploconea adânc. Lăsându-şi peste ochi sprâncenele fioroase, moş Afânaşi îl întreba:

— Ce vrei?

— Nu vreau nimic, mulţumesc, Afânaşi Afanasievici. Mă otrăvesc, aşa, cu ale mele...

— Tot nu te poţi înţelege cu mujicii?

— Tot. Nădejdea mea e la dumneata, Afânaşi Afanasievici... N-ai vrea să pofteşti pe la noi odată?

— Da n-ar fi prea multă cinste pentru nasul tău?

Până la urmă, însă, Alexei îl momi: o trimise pe Matriona la nurorile lui să cumpere o gâscă, care-o fi mai grasă, şi să le spună că a doua zi face masă mare de Sfânta Ecaterina. De poftit, nu pofteşte pe nimeni, că e strâmt în casă, dar sunt bucuroşi cu toţii de oameni buni... Pe deasupra, lui moş Afânaşi îi plăcea să ştie tot. Aşa că amurgul de iarnă abia învăluise satul, când moşul se şi înfăţişă la praznic, în casa peste măsură de încălzită, cu covoraş de la prag până la masă bogat împodobită. Prin toate casele oamenii se mulţumeau cu lumina opaiţelor sau a fitilurilor puse în cutii de conserv*. La Alexei, deasupra mesei ardea o lampă cu gaz.

Moş Afânaşi intră cu un aer grav, aşa cum i se cuvine unui reprezentant al autorităţii. Când să-şi scoală căciula, o văzu pe preafrumoasa Matriona, cu buzele strânse, cu ochii negri şi răi, şi pe cealaltă, despre care umblau prin sat tot felul de zvonuri: era ziua ei şi era femeie frumoasă... Amândouă, atât Matriona, cât şi Katia, erau îmbrăcate cu rochii de târg, una roşie, cealaltă neagră. Moş Aianasi îşi dezlegă şalul de la gât şi-şi lepădă cojocul, desfăcându-şi cu grabă barba în două părţi.

— Eh, începu el, măgulit, bună seara la oameni buni!

Se aşezară toţi patru la masă. Alexei scoase de s, ub laviţă o sticlă de votcă, şi taifasul începu.

— Să-ţi fac cunoştinţă, Afânaşi Afanasievici, cu sărbătorita noastră de azi. E logodnica mea, şi trag nădejde că ai să te porţi bine cu ea.

— Îhî! Apoi e lucru ştiut că muierii îi place vorbă dulce... Da din ce fel de neam îi?

Alexei îi răspunse:

— E văduvă de ofiţer. Am slujit ca ordonanţă la răposatul bărbatu-su.

— Îhî! ... şi moşul se tot minuna, bucuros că are să aibă ce le povesti femeilor acasă.

Simţea nevoia să se laude şi el cu ceva:

— Apoi şi eu, după ce am primit crucea „Sfântului Gheorghe", lângă Plevna, generalul Skobelev m-a luat ordonanţă la el... Mă trimitea prin gloanţe şi ghiulele... Se întâmpla să zică: „Dă fugă, Afonka "... Eh, cum mai ţinea la mine! ... Vasăzică, logodnica ta e de neam boieresc. Are să se deprindă cam greu cu munca de la ţară...

— Nu-i pentru ea munca de la ţară, Afânaşi Afanasievici. Dar, slavă Domnului, avem cu ce să tocmim mână de lucru...

— Se înţelege.: Ei, atunci să bem în sănătatea logodnicei tale: să bem vodcă amară pentru lucru dulce...

După ce bău, moşul îşi drese glasul şi-şi zbârli vâr- tos cu palma mustăţile îngălbenite.

— Nurorile mele cară în spinare saci de câte cinci puduri. La^început, când le-au plecat bărbaţii la război, au fost nevoite, proastele, să se înhame la muncă bărbătească. Şi ce se mai văitau! „Văleu, m-am frânt de şale! Văleu, picioarele mele! "Să mori de râs! Şi moşul începu deodată să râdă prosteşte. Eu, unul, mă împac bine cu femeile... Generalul Skobelev chiar zicea: „Afonka îi mare crai... "

Matriona se ridică repede de la masă, ca să-şi ascundă râsul, şi se duse după perdea, la cuptor, să aducă gâsca friptă. Katia nici nu-şi ridică ochii: stătea tăcută şi modestă. Turnând mereu prin pahare, Alexei se aprinsese la vorbă:

— Nu de asta e vai şi-amar de mine, Afânaşi Afa- nasievici. Aş fi făcut nunta şi mâine, dar pot eu să-mi ţiu nevastă tânără într-un bârlog ca ăsta? Ea şi cu Matriona dorm amândouă într-un pat, iar eu mă culc pe podeaua goală... Mare pacoste! Obştea se poartă cu noi de parcă am fi nişte venetici... De ce se încăpăţânează aşa? Ce are cu noi? Căsuţa ceea stă acolo fără niciun rost. Numai din întâmplare n-a ars o dată cu cealaltă. Ce nevoie au oamenii de ea? Aşteaptă oare să se întoarcă prinţul şi să le mulţumească?

— Se gândesc unii şi la asta, răspunse moş Afânaşi, rupând un picior de gâscă.

— Mai degrabă se întoarce dracul decât boierul! ... Doar eu cumpăr căsuţa de la obşte, şi tot eu răspund de toate...

Matriona aruncă o privire scurtă spre Alexei, dar ol butu cu

pumnul în masă.

— O cumpăr! Nu mai am răbdare. Ce să mai spun... Pentru un oaspete ca al nostru, Matriona, cată sub pernă, că este acolo un pacheţel învelit într-o cârpă...

Matriona clătină din cap, încruntându-şi sprâncenele.

— Haide, adă, nu-ţi pară rău... Nimic nu-i mai scump decât viaţa!

Matriona aduse pacheţelul: Alexei îl desfăcu şi scoase din el un ceas brunat, cu lanţ de oţel şi cu sonerie. Îl scutură, ducându-l la ureche:

— L-am cumpărat Întâmplător, de parcă am ştiut cine-o să-l stăpânească... Să-l porţi sănătos, Afânaşi Afanasievici.

— Cum asta, îmi dai mită? Întrebă cu asprime moş Afânaşi.

Totuşi, mârra îi tremură când Alexei îi puse ceasul în palmă.

— N-ai de ce să mă bănuieşli, Afânaşi Afanasievici. Ţi-l dăruiesc din toată inima... Mai am vreo douăzeci de fleacuri de astea. Matriona le tot schimbă pe spirt. Asta însă e de preţ, pentru că sună. Decât să stai şi să asculţi în zori cocoşii, învârţi arcul, colea, şi el sună; atunci îţi încalţi pâslarii şi te duci să vezi ce fac vitele...

— Aha! Făcu moş Afânaşi, căscându-şi gura cu dinţi rari. Aha, am să-mi trezesc muierile... De-acum n-au să mai doarmă mult, putorile...

Moşul îşi înfăşură şalul în jurul gâtului uscat şi, clă- ţinându-se, îşi puse cojocul şi plecă. După ce coborî fitilul lămpii, Matriona se duse să spele vasele cu Katia. - După perdea. Alexei rămase singur lângă masă.

— O fi aşa de tare rachiul ăsta, ori n-am băut de mult? Mormăi el. Matriona, ia du-te şi vezi ce-i cu vitele.

Matriona nu răspunse, ca şi cum n-ar fi auzit. Post o cât va timp, zâmbind, aruncă o privire spre Katia.

— Nu înţeleg, nu mă pot dumiri... începu din nou Alexei. Ţi-e silă de noi, ori eşti slabă la minte?

Cu o privire iute, Matriona îi porunci Katiei să nu răspundă. Obrajii îi ardeau.

— Măcar dacă ai plânge... De când sunt n-am mai văzut una ca asta! ... Vorbeşti despre ea, iar ea nici măcar nu sughiţă! Stă cu ochii plecaţi şi habar n-ai ce zace-n gândul ei... Parcă-i o zână, pe cinstea mea... Matriona! Îşi strigă el cumnată. Nu înţelege ea că până şi copiii o arată cu degetul? A adus-o Alexei

în căruţă, a câştigat-o la cărţi de la Mahno! … Şi ei nici nu-i pasă… Dar mie îmi pasă! Răcni deodată, mânios. Vreau să ştie oamenii că-i logodnica mea!

Katia păli şi, aşa cum era, cu ştergarul şi cu farfuria în mână, dădu să iasă de după perdea. Dar Matriona o apucă de umăr şi o trase îndărăt.

— Acuma ştim noi cum trebuie să luăm viaţa… Cel dinţii om l-am ucis în 1914. Şi Alexei râse scurt. Era un neamţ; se târa spre mine şi, când a ridicat nasul în sus, pac! Şi numai ce mă pomenesc că se prăvale pe-o coastă. Aşteptam să văd dacă iese ori nu sufletul din el. Am ucis mulţi oameni, dar nici unuia nu i-am văzut sufletul… Da acuma, gata, mulţumesc pentru învăţătură… Ridicăm o casă pe cenuşa vetrei: cea dinţii de lemn, cea de-a doua de piatră, cea de-a treia cu acoperiş de aur… Degeaba, degeaba duci cu mine asemenea politică, Ekaterina Dmitrievna! Nu te ţin cu silă: nu ţi-s drag, ţi-e scârbă? Du-te unde-i vedea cu ochii. Logodnică! De la peţitul meu de azi nu trebuie să mă aştept la mare bucurie…

Matriona lunecă cu buzele pe lângă obrazul Katiei şi-i suflă în ureche:

— E beat, porcul, nu-l asculta…

Katia întinse ştergarul pe frânghie şi ieşi de după perdea. Stând pieziş lângă masă, picior peste picior, Alexei lăsa să-i atârne în jos mâna mare şi se uita la Katia cu ochii duşi în fundul capului. Ea se aşează pe scaun în faţa lui. Privirea lui Alexei, care nu era a unui om beat, stătea aţintită asupra ei. Katia îşi lăsă ochii în jos.

— Alexei Ivanovici, de mult trebuia să vorbim… Te socotesc om cumsecade, Alexei Ivanovici. Tot timpul cât am umblat pe drumuri am avut din partea dumitale numai dovezi de bunătate adevărată. M-am deprins cu dumneata… De mult aşteptam să-mi spui ceea ce mi-ai spus astăzi… N-am de ce să mă mir. Dar după ce am venit aici, s-a întâmplat ceva… Aici eşti alt om, Alexei Ivanovici…

Alexei tuşi răguşit, ca să-şi dreagă glasul, apoi întrebă:

— Adică cum vine asta: alt om? Am fost treizeci de ani acelaşi om, şi acum sunt altul?

— Viaţa mea, Alexei Ivanovici, a fost ca un somn fără trezire… Eram ca un animal domestic nefolositor… Da, eram iubită. Şi ce-i cu asta? M-am ales cu scârbă şi cu amărăciune… Dar când a

izbucnit războiul în jurul nostru, m-am trezit: am văzut moarte, ruină, suferinţe, refugiaţi, foamete... Animalul domestic nefolositor nu putea decât să tânjească şi să moară... Şi aşa s-ar fi întâmplat dacă nu m-ar fi scăpat Vădim... El îmi spunea că dragostea noastră e singurul scop al vieţii, şi eu îl credeam... Dar el a căutat numai răzbunare şi distrugere. Şi doar era bun! Nu înţeleg... Ridicându-şi capul, Katia privi flacăra micşorată a lămpii de tinichea. Vădim a murit... Atunci m-ai cules dumneata.

— Culei! Zâmbi el, fala să-şi ia ochii de la ca. Ce, eşti pisică? ...

— Am fost, Alexei Ivanovici... Acum, însă, nu mai vreau... N-am fost nici bună, nici rea, nici rusoaică, nici străină. O zână... Colţurile buzelor i se ridicară cu viclenie. (Alexei se întunecă.) Şi, dnd colo, nu eram decât o biată femeie rusă, de care nu vreau să mă mai despart. Alături de dumneata am trăit multe zile grele, cumplite. Le-am îndurat şi nu m-am văitat... îmi aduc aminte de o seară... Deshămam căruţele, se apropiau călăreţii... În jurul cazanului în clocot se adunau oameni înfierbântaţi şi gălăgioşi...

— Îşi aduce aminte! Vezi, Matriona? ...

— Se adunau tot mai mulţi în junii cazanului care clocotea. Fiecare îşi povestea isprăvile lui: când şi cum a tăiat un cap, cum a atacat, cum s-a încăierat... Fără îndoială că mai mult născoceau decât spuneau adevărul. Dar era ceva măreţ şi puternic în toate astea...

— Matriona, ştii de ce-şi aduce ea aminte? De încăierarea cu nemţii de lângă Verhnie Hutora... Straşnică luptă a mai fost şi aceea...

— Îmi aduc aminte cum ai sărit din căruţă. I-era frică omului să se apropie de dumneata... Katia tăcu câtva timp, privind în gol cu pupilele mărite. Asta era... Când veneam încoace, îmi ziceam că am în faţa mea o viaţă deschisă... Nu pe o bucăţică de pământ, unde nu-s decât purcei şi găini, câţiva copaci, un gard şi mai ales zils monotone, fără o rază de lumină... Katia îşi încruntă fruntea: biata ei minte ar fi vrut să prindă în vorbe tot ce fusese mare, tot ce simţise ea atunci, în stepă.. Dar nu era în stare. Când am ajuns aici, parcă ne-am fi întors de la o petrecere. Iar astăzi ai dat veste-n sat că-ţi sunt logodnică. Ai ştiut ce faci. Şi aici se sfârşesc toate. Ce mă mai aşteaptă după asta? Să fac copii... Dumneata îţi ridici casă, curând ai să fii

înstărit, pe urmă chiar bogat... Am cunoscut şi înainte asemenea lucruri, dar toate au rămas de partea cealaltă... Au fost şi la Petersburg, şi la Moscova, şi la Pariş... Şi acum o iau de la început la Vladimirskoe...

Atâta amărăciune era în mâinile ei căzute pe genunchi, în capul ei plecat, cu cărare dreaptă în părul blond- închis, ca cenuşa, şi atât de viu... Alexei se încruntă cumplit: „Iar a zburat... Nu se lasă prinsă, pasărea măiastră... “

— Tare eşti proastă, Ekaterina Dmitrievna! Vorbi el încetişor. Ce harababură e în capul dumitale! ... întocmai ca într-al fratelui meu, Semion... Vreţi să vă scăldaţi în sânge, nu-i aşa? Nu mă aşteptam la asemenea vorbe din partea dumitale. Ei, nu, orice-ar fi eu nu-ţi dau drumul...

XIII

Ivan Ilici şi Daşa sosiră la regiment şi se instalară în sat într-o casă de lut. Cancelaria lui Teleghin, cu telefoane, casă de fier şi drapel în toc, era alături, peste tindă. Odaia era numai a Daşei, împărăţia ei: un cuptor cald, în care nu se gătea, dar în care făcea baie, aşa cum o învăţaseră femeile cazacilor, intrând cu totul înăuntru pe paiele aşternute; un pat cu două perne tari şi o plapumă subţire (Ivan Ilici se învelea cu mantaua); o masă acoperită cu o pânzătură curată, pe care mâncau; o oglindă în perete, o mătură lângă prag şi, într-o firidă a cuptorului, ca un cuptoraş mai mic, pisicuţa şi căţelul de porţelan.

Tot aşa se instalaseră şi acum doi ani: amândoi, îndrăgostiţi şi veseli. Daşa nu uitase niciodată seara lor dintâi în apartamentul nou, cu ferestrele deschise spre Prospek- tul Kamenoostrovski, umed după ploaie. Se simţea liniştită şi senină, aşa cum numai o fată poate fi. Ivan Ilici stătea lângă fereastră în umbra amurgului, şi ea îşi dădea seama că era tulburat până la suferinţă. Atunci se hotărâse ea întâi, ştiind că-i va dărui o mare bucurie, şi-i spusese: „Vino, Ivan! “... Intraseră în dormitor, unde, pe podea, într-un borcan, o aştepta un braţ întreg de mimoze cu mireasmă dulce. Deschizând uşa dulapului, Daşa se dez- brăcase acolo, trecuse apoi desculţă de-a lungul odăii şi, vârându-se sub plapumă, îl întrebase grăbit: „Mă iubeşti, Ivan? “...

Daşa nu ştia nimic din ale dragostei, cu toate că se gândea la dragoste mai mult decât s-ar fi cuvenit. Ceea

13 – Calvarul, voi. M ce se petrecuse în seara aceea între ea şi

Ivan Ilici o dezamăgise. Nu, nu pentru asta se scriseseră atâtea poeme, atâtea romane şi atâta muzică... Nu era pornirea aceea vrăjită care o înflăcăra şi o făcea să plângă în casa pustie a Katiei, în faţa pianului, când îşi întrerupea deodată cântecul şi se ridica, frângându-şi degetele încleştate... Dacă în clipele acelea trupul ei n-ar fi fost rece şi străveziu ca sticla, fără îndoială că clocotul din adânc ar fi înăbuşit-o...

Curând după aceea, Daşa rămăsese însărcinată. Îl iubea mult pe Ivan Ilici, dar începu să-l alunge de lângă ea. Veniseră apoi lunile de groază – foamea şi întunericul toamnei din Petrograd, întâmplarea înspăimântătoare de lângă Canalul Lebedelor, naşterea înainte de vreme, moartea copilului şi o singură dorinţă: aceea de a nu mai trăi. Apoi, despărţirea...

Acum toate începeau de la capăt. Sentimentele lor erau mai complicate şi mai adinei decât starea aceea de îndrăgostire, când toate li se păreau nedezlegate taine, ca într-o cutie fermecată, în culori, plină cu daruri necunoscute. Amândoi suferiseră mult şi n-avuseseră când să-şi spună unul altuia tot ce suferiseră. Acum dragostea lor, şi mai ales a Daşei, era plină şi tare ca aerul de la începutul iernii, după ce trec furtunile lui noiembrie şi, în tăcerea uşoară şi rece, cea dintâi zăpadă miroase a pepene tăiat... Ivan Ilici ştia tot, putea să facă orice, găsea răspuns pentru toate şi dezlega orice îndoială. Cutia fermecată, în culori, i se înfăţişa din nou Daşei, dar acum nu mai găsea înăuntrul ei nici acele senzaţii năvalnice şi covârşitoare. Nici rebusuri şi enigme, ci daruri cunoscute: bucuriile şi amărăciunile unei vieţi aspre.

Un lucru însă nu-l înţelegea Daşa, şi asta o întrista: rezerva lui Ivan Ilici. În fiecare seară, când venea vremea să se culce, părea dintr-o dată îngrijorat. Nu se uita la Daşa, ci, scoţându-şi cizmele pe laviţă, îi spunea: „Dormi, Daşenka, dormi, dragă" ... Apoi, desculţ, trecea în cancelarie prin tinda rece. Într-un târziu se întorcea încet, în vârful picioarelor, se culcă la margine, cu băgare de seamă, ca să nu scârţâie patul, şi adormea pe loc, învelit peste cap cu mantaua...

În schimb, în timpul zilei era vesel, rumen şi plin de viaţă. Plecă, dar se întorcea după o clipă, să-i sărute obrajii sau părul blond şi cald.

— Încă o dată bună dimineaţa, comandanto... Ce se mai aude? Te-ai mai gospodărit?

De treizeci de ori pe zi o întreba aşa. Ivan Gora îi propusese Daşei să organizeze, cu propriile lor mijloace, o echipă de teatru a regimentului.

La început Daşa se speriase şi fusese gata să refuze: „Doamne, dar eu nu mă pricep la aşa ceva! “… Ivan Gora o bătu uşor peste mână:

— O scoţi dumneata la capăt, drăguţă. Ai să greşeşti la început, dar pe urmă te-nveţi. Ai scos-o la capăt cu lucruri mai grele. Să mai ieşim un pic din viaţa asta de griji mărunte… Organizează un spectacol în spirit revoluţionar, plin de foc, să simtă ostaşii că-i arde la inimă…

Comisarul o zorea mereu cu teatrul lui. Regimentul „Kacealinski”, întregit şi echipat din puţinele rezerve ale intendenţei din Ţariţân, se pregătea să plece curând pe front. Cu toată instrucţia obositoare şi cu cele două ore de educaţie politică pe zi, ostaşii, prinzând puteri din hrana de la ţară, începeau să zburde: adunaseră prisos de energie. Se convocă un miting la care luă cuvântul şi Serghei Sergheevici Sapojkov.

După atâţia ani de tăcere, Sapojkov avea din nou prilejul să deschidă gura, ca să reverse asupra lumii torentul de idei care clocotea în el. Vorbi despre cotitura revoluţionară în domeniul teatrului, despre desfiinţarea oricărei graniţe dintre scenă şi spectatori, despre teatrul viitorului, sub cerul liber sau în circuri uriaşe pentru cincizeci de mii de spectatori, la care vor participa regimente întregi, vor trage tunuri, se vor înălţa baloane, se vor revărsa cascade adevărate, iar personajele eroice nu vor mai fi actorii, ci masele…

— Unde sunteţi, dramaturgi ai viitorului? Îi întrebă Sapojkov pe ostaşii roşii, dând din mâini de parcă ar fi vrut. - Cu o bătaie din aripi, să se înalţe până-n plafonul magaziei. (Ostaşii îl ascultau cu plăcere, cu toate că multe din vorbele lui erau tulburi şi prea le repezea aşa, una după alta.) Unde sunteţi voi, dramaturgi ai epocii noastre, care nu cunoaşte nicio îngrădire? Unde eşti, noule Shakespeare? Sofocle, coboară de pe soclul tău de marmură, să iei parte, alături de noi, la sărbătoarea artelor, la sărbătoarea geniului creator! Oare s-a mai arătat vreodată omul cu suflet atât de deschis în faţa voastră? A mai aruncat vreodată istoria pe scenă atâta belşug de idei? …

Bineînţeles că după această cuvântare, Daşa se înspăi- manta şi mai cumplit. Dar nu mai putea să dea îndărăt.

Însoţită de Sapojkov, plecă la Ţariţân după cărţi, pânză şi vopsele. Izbutiră să găsească, pe ici, pe colo, câte ceva. Serghei Sergheevici îi dădea multe sfaturi folositoare, dar şi mai multe năstruşnice. Hotărâră să aleagă imediat actorii şi să înceapă neîntârziat repetiţiile cu piesa *Hoţii* de Schiller.

Teleghin era entuziasmat. Nu atât de viitorul spectacol, cât de faptul că Daşa îşi găsise, în sfârşit, o ocupaţie care o pasiona, că alerga, se agită, stătea de vorbă cu ostaşii, se supăra, plângea uneori de necaz, dar nu se mai întorcea (aşa cum i se părea în naivitatea lui) asupra ei înseşi, asupra celor trăite…

Printr-un ordin pe regiment, în trupă de teatru fuseseră detaşaţi Agripina, Anisia, Latughin – care stăruise pe lângă comisar că nu cumva să fie lăsat la o parte

— Kuzma Kuzmici, Baikov şi alţi câţiva ostaşi, armonişti şi cântăreţi din balalaică şi din gură.

Seara, în şură, Daşa citi piesă la lumina unui opaiţ. Feţele actorilor abia se desluşeau în lumina săracă prin aburul răsuflării lor. Vântul ce se stârnise strecura zăpadă prin crăpăturile uşii. Daşa citea cu glasul ei limpede şi curat, silindu-se, pe cât îşi aducea aminte, să-l imite pe Bessonov, aşa cum citea el odinioară: cu mâna la reverul hainei negre, cu glasul omului care s-a lepădat de toate cele lumeşti, în timp ce cuvintele îi cădeau ca bucăţi de gheaţă, sorbite] acom de doamnele literate, care-l ascultau, strânse în jurul lui, cu respiraţia oprită…

Ajungând la jumătate, Daşa înţelese că piesă nu plăcuse, cu toate că se tăiase destul din text. În cele din urmă, grăbindu-se, o citi până la capăt şi, după o tăcere lungă şi apăsătoare, încheie:

— Aceasta e piesa *Hoţii* de Schiller, pe care vrem s-o jucăm…

Bărbaţii îşi aprinseră ţigările. Unul dintre ei, Latughin, zise cu glasul scăzut:

— Da, e o piesă cu mult tâlc…

Atunci, scoţând din buzunar un căpeţel de lumânare, Kuzma Kuzmici îl aprinse şi se aşeză lângă Daşa.

— Tovarăşi, Daria Dmitrievna v-a făcut cunoscut subiectul piesei. Acum am să încerc să v-o citesc eu.

Şi, luând cartea din mâna Daşei, începu să citească tare, înfăţişând prin mimică şi glas când pe unii când pe alţii din eroii dramei. Când imita durerea de părinte a bătrânului conte Moor, şuiera prelung printre dinţi, nasul

i se turtea şi ochii i se încrucişau: Aş fi un jalnic gură-cască dacă n-aş izbuti să smulg din inima-mi părintească pe cel mai iubit copil, chiar dacă aş şti că e legat acolo cu lanţuri de oţel... O, conştiinţă! Admirabilă sperietoare de vrăbii... înoată dacă poţi, însă dacă eşti greoi, du-te la fund..."

Şi ascultătorii îl vedeau aievea pe Franz Moor, pe acea lighioană târâitoare. Dar deodată glasul lui prindea putere. Kuzma Kuzmici îşi zbârlea părul cu mâna, şi-l abătea asupra cheliei, buzele i se întindeau înfricoşător şi ochii îi străluceau de o nobilă mânie: „O, oameni, oameni! Prefăcută şi ticăloasă seminţie de crocodili! Pe buze au sărutul şi în mână pumnalul, ca să vi-l implânte în inimă... Infern şi mii de diavoli! Arză în flăcările iadului răbdarea nobilului bărbat, prefă-te în tigru, blajină oiţă..."

Anisia Nazarova oftă încet. Latughin se aplecase cu tot trupul asupra luminării care pâlpâia lângă cartea fermecată, peste rândurile căreia luneca grăbită unghia lui Kuzma Kuzmici. Ai fi zis că însuşi glasul lui Karl Moor tuna în şura întunecată, al lui, al omului revoltat, pe care-l înţelegeau atât de bine aceşti ascultători zguduiţi. Şi ce cuvinte găsea el ca să-şi povestească umilinţele! Aşa piesă, zic şi eu: taie răul din rădăcină...

Când capătul de luminare se mistui, şi Kuzma Kuzmici, posomorât, aruncă cele din urmă cuvinte ale lui Karl, care, în drum spre execuţia groaznică, îşi amintea de bietul muncitor cu ziua, Anisia şi Agripina începură să-şi şteargă ochii cu mâneca mantalei.

— Multă dreptate e în cărţulia asta, zise Latughin.

Toţi erau de părere că în zadar se înfierbântase Karl şi-şi ucisese iubita, pe Amalia. Trebuia s-o ia în banda lui şi să-i facă reeducarea morală... Schiller trebuia corectat. Altfel, pentru un fleac ca acela, o piesă atât de bună n-o să fie pe placul ostaşilor, care ar putea chiar să tragă învăţăminte greşite... Şi se hotărî pe loc: Karl să n-o mai înjunghie pe Amalia cu pumnalul, ci să-i spună doar atât: „Du-te acasă, nenorocito! "Şi ea să plece, plângând amar.

Rolul Amaliei i s-a încredinţat Anisiei, iar al lui Karl, lui Latughin. Pe al canaliei de Franz ar fi vrut să i-l dea lui Baikov, dar se temură că n-o să se poată stăpâni şi ar face publicul să râdă. Când i-ar vedea barba, ostaşii s-ar tăvăli, nu alta! Rămase ca pe Franz să-l joace Kuzma Kuzmici, care, ca să pară mai

tânăr, avea să-şi radă barba. Bătrânul conte Maximilian von Moor a fost lăsat pe seama ostaşului Vanin, care avea un glas deosebit de adânc. Celelalte roluri şi le-au împărţit între ei Agripina şi ostaşii cei tineri. Cineva aduse câlţi şi gaz, şi magazia se lumină. Repetiţia începu chiar atunci, prin fumul torţei aprinse. Oamenii nu se mai îndurau să se despartă.

Daşa se întoarse acasă abia spre dimineaţă şi nu se culcă până ce nu-i povesti lui Ivan Ilici tot ce se petrecuse. Teleghin stătea pe marginea patului, desculţ, cu mantaua pe umeri, şi râdea cu lacrimi.

— Latughin în rolul lui Karl Moor? (Şi bufnea de râs, ţinându-se cu mâna de pântcce.) Nu mai pot! ... Ştii pricina pentru care s-a apucat să-l joace pe Karl Moor, blestematul? Îi face curte Anisiei... Iar Şarâghin i-a făgăduit că-i scoate maţele afară dacă nu se astâmpără... Dar Kuzma Kuzmici? Pe Franz? Da, îl poate juca. Şi cum or să fie îmbrăcaţi? N-au să se strâmbe pe scenă cu bluzele lor militare? Am să trimit după intendent: într-un cătun s-a împotmolit, cu geamantanele, nu ştiu ce avocat din Petrograd. Poate că facem rost de surtuce şi de fracuri...

— Râzi atâta, încât nu-mi mai vine să-ţi spun nimic... Lasă-mă...

Şi Daşa se culcă lângă perete cu spatele la Ivan. El îi aşeză cu băgare de seamă plapuma şi-i acoperi picioarele cu mantaua, deoarece focul se stinsese şi în casă era răcoare. Daşa zise, adormind:

— Totul o să iasă bine, ai să vezi...

La regiment nu se mai vorbea decât de teatru. Sapojkov ţinu o conferinţă despre literatura germană din perioada „Şturm und Drâng “, comparând geniile furtunoase ale lui Schiller, Goethe şi Klinger cu nişte vulturi tineri, treziţi de fulgerele marii Revoluţii Franceze, care se apropia. Şi i se puseră atâtea întrebări, încât trebui să anunţe o serie întreagă de conferinţe asupra istoriei de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Noapte după noapte, la lumina candelei fumegânde, zgâria hârtia cu creionul, chinuindu-şi mintea, deoarece, din lipsă de cărţi şi manuale, trebuia să se mulţumească drept izvor de documentare, cu fumul de mahorcă. La conferinţe, întrebările curgeau una după alta: ostaşii roşii voiau să ştie tot ce se putea şti. Dacă nu atingea o problemă decât în treacăt, îl întorceau îndărăt: „Nu aşa, spune mai amănunţit”. Dracul l-a pus să scape câteva cuvinte despre

decembrişti? „Dă-i drumul, povesteşte! … “

Oamenii îl ascultau ceasuri în şir, înfrângându-şi oboseala. Unii aţipeau şi iar se trezeau. Povestea vremurilor de demult, despre o ţară străină, unde oamenii cu bonete roşii înălţate în vârful suliţelor porniseră singuri împotriva lumii întregi, îi încânta. Flămânzi şi desculţi, oamenii aceia născociseră o nouă tactică militară pentru a învinge. Iar după ce au învins, au fost legaţi de mâini şi de picioare de cei cărora nu se pricepuseră să le taie capul la timp…

— O, Maximilien Robespierre, Maximilien Robes- pierre! Strigă Sapojkov, hârâind cu glasul lui spart. Tu ai fi putut să învingi şi să salvezi revoluţia! Ţi-a fost fatală ziua în care ai smuls drapelul negru al Comunei de pe clădirea primăriei din Pariş…

Prin curţi, cocoşii începeau să cânte. Comisarul Ivan Gora venea, bombănind:

— Peste trei ceasuri sună deşteptarea, tovarăşi…

Daşa îi întrerupea mereu:

— Stop! Tovarăşe Vanin, parcă ai juca rolul unui mort 1 Nu trebuie să tuşeşti înadins! De unde ai scos

„naturalismul” acesta dezgustător? Pune mai multă căldură, mai mult suflet… O luăm de la capăt.

Printre cărţile aduse de la Ţariţân, Daşa găsi o revistă teatrală cu articolul lui Kugel: „în lipsă de hârtie velină, se poate scrie şi pe cea obişnuită.” Articolul era plin de injurii la adresa Teatrului de Artă. Autorul amintea de marii tragedieni ruşi, care zguduiau minţile şi sufletele cu genialitatea lor dezlănţuită. Pe-atunci, teatrul era un templu păgân, iar cortină, vălul tainic al lui Tanit. Dar, vai, seminţia tragedienilor-giganţi se stinsese! Cel din urmă dintre ei, Mamont Dalski, îşi schimbase coturnii pe un pachet de cărţi de joc… Regizorul luase locul marilor zguduitori de inimi – regizorul, un domn învăţat care, în locul sufletului omenesc răstignit în faţa sălii de spectacol, oferea onoratului public numai stări sufleteşti, perdeluţe care flutură, uşi cu uşori adevăraţi şi bâzâit de ţânţari… „Nu, încheia autorul, teatrul adevărat e dezlănţuirea sălbatică a patimilor! “Daşa culese din articol şi câteva informaţii practice, de care se folosi la repetiţiile ei.

Latughin şi Anisia îşi aşteptau intrarea, stând mai la o parte. În câteva zile Anisia se trăsese la obraz. Nici nu se putea altfel. Doar nu-i uşor să intri în pielea altuia, într-un suflet străin! Îi

pierise pofta de mâncare, îi era silă să mănânce. Se gândea mereu: cum să facă ea ca să joace cât mai natural rolul care i se încredinţase? Cum să fie ea Amalia? ... însă drumul i se limpezi atunci când văzu, în carte, poză care o înfăţişa pe această domnişoară cu rochie largă. Amalia îşi sprijinea obrazul în palmă, tristă. Anisia se uită oftând la poză şi se gândi: „Pe-atunci, în durerea mea cu mult mai aprigă, rătăceam poticnindu-mă din sat în sat, şi lacrimile îmi întunecau lumina zilei când întindeam mâna după o bucată de pâine uscată... Nu, poza asta nu se potriveşte cu realitatea. Eh, să simtă Amalia, cu toate mătăsurile şi catifelele ei, durerea Anisiei, cum şi-ar mai frânge mâinile în mânecile îndantelate, cum şi-ar mai ridica ochii spre cer! “

Şi aşa, cu încetul, Amalia von Edelreif, iubita lui Karl Moor, începu să fie Anisia. Cu o zi înainte, la repetiţie, se făcu linişte de moarte când, scoţându-şi boneta cu steaua în cinci colţuri şi ridicându-şi cu mâna părul despletit, Anisia se aşezase pe un scăunaş şi începu a vorbi, de parcă-ţi strângea inima în pumn:

— „O, pentru Dumnezeu! Îndurare! Nu-mi trebuie iubire... Nu vreau decât moarte. Sunt părăsită, părăsită! Înţelegi tu cum sună de îngrozitor acest cuvânt: părăsită?! ... “

În dimineaţa aceea, la instrucţie, comandantul plutonului o pedepsise cu corvoadă suplimentară pentru lipsă totală de atenţie. A trebuit să intervină comisarul ca să i se schimbe pedeapsa în mustrare aspră. Acum aştepta în tăcere alături de Latughin, cu visul rătăcit în ochii mari şi albaştri. Buzele ei schiţau un surâs, sau tresăreau, rostind cuvinte fără glas.

— Era la noi în sat o fetiţă, una Saşa, cu ochii limpezi, îi povestea Latughin cu glasul pe jumătate. Pe vremea aceea eu eram de paisprezece ani, ea, de şaptesprezece. Avea un mers care nu semăna cu al nimănui... Când veneau fetele de la câmp şi era şi ea printre ele, cu şăluţul pe umeri, cu polcuţa de culoarea canarului şi cu grebla la spinare, gândeai că acuşi se lipeşte de tine... Ai ei au dat-o, pentru băutură, după un moşneag, şi Saşa mea şi-a plecat capul... Şi tu mai întrebi de ce se bat ai noştri! (Când vorbea Latughin, obrajii Anisiei se colorau uşor, de parcă ar fi mângâiat-o.) Căutăm o viaţă cum n-a mai fost, o viaţă nouă, neîncercată... Aşa, Anisia dragă. Numai la o viaţă ca asta ne gândim, o viaţă cum nici în vis nu poţi s-o visezi...

— Apoi, aşa ceva nu se află nicăieri.

— Ce ştii tu! În Oceanul Pacific, pe insulele de mărgean, oamenii trăiesc o viaţă ca asta.

Anisia aruncă o privire asupra feţei lui de taur, cu ochii depărtaţi, şi iarăşi tresări ceva în inima ei. O duioşie fierbinte îi trecu prin tot trupul, ca o adiere. Dar acum nu mai era lâncezeala aceea supusă, femeiască, de mai înainte. „Nu, acum nu se mai poate aşa ceva, îmi ajunge! “Se înveseli şi surâse:

— Poate ai fost şi tu pe-acolo?!

— Şi ce dacă n-am fost? Scrie în cartea-pilot.

— Ce-i aceea?

— O carte marinărească despre tot felul de minunăţii.

— Atâtea îndrugi, Latughin, că mi s-a urât ş|t te tot ascult…

— Ascultă-mă. Chiar dacă-ţi îndrug verzi şi uscate, am să-ţi spun şi un adevăr: îţi pusesem gând rău, Anisia… Dar am avut o vorbă cu un om… M-a dat, ca pe un cotoi, cu nasul în murdărie… Fie şi aşa! Omul e regele naturii. Mulţumesc pentru învăţătură…

Anisia îl privi iar, de data asta cu mirare. Latughin ridicase glasul atât de tare, încât Daşa ciocăni cu creionul:

— Tulburaţi repetiţia, tovarăşi.

— … La noi, la Kerjeneţ, trăiesc scapeţi, urmă Latughin în şoaptă. Se jugănesc pentru că nu se pot înfrâna. Povestea odată unul: „Văd în vis pasărea măiastră, o văd, şi când deschid ochii, n-am înaintea mea decât neagră amărăciune1’… Şi fac tot felul de blestemăţii, îşi bat nevestele de mai-mai să le omoare… Se duce el la vraciul de cai, la porumbelul alb. „Mântuie-mi sufletul", zice. Iar vraciul îi stinge focul ca pe o lumânare: „Trăieşte, jugănitule, cum ţi-e vrerea, şi du-te cu Dumnezeu! … “Nu, Anisia! În sânge ne-om scălda, în trei ape clocotite om fierbe, dar pasărea măiastră tot avem s-o prindem, de-ar fi să aşteptăm până la capătul vieţii!

Daşa ciocăni iarăşi cu creionul:

— Haideţi, tovarăşi Karl şi Amalia, ultima scenă! Treceţi la locurile voastre…

Când zorile îngheţate şi purpurii răsăriră prin fumul hornurilor, lângă casa în care era instalat statul-major al regimentului se opri un călăreţ. Lăsându-şi în drum calul plin de promoroacă, începu să bată în uşă, furios, îi deschise chiar Ivan Ilici. Ostaşul roşu îi întinse un plic. În aceaşi zi s-au mobilizat toate căruţele

de prin cătunele vecine, şi regimentul a pornit în marş.

Pentru a treia oară din august încoace, armata de la Don luase din nou ofensiva, urmărind încercuirea Ţari- ţânului. De data aceasta, generalul Mamontov căuta să prindă Ţariţânul în cleşte din două părţi. La vreo cincizeci de kilometri spre nord de oraş, cele trei regimente de cavalerie ale generalului Tatarkin rupseseră frontul prin- tr-o lovitură dată prin surprindere şi pătrunseseră până la Volga, aproape de târguşorul Dubovka.

A doua zi, cavaleria generalului Postovski începu ofensiva la sud, lângă Sarepta. Sarepta era apărată de Divizia de Oţel a lui Dmitri Şelest. Dar Şelest nu mai era acolo: se certase cu Consiliul militar, care-i interzisese să se aprovizioneze prin mijloace proprii şi să se conducă după bunul lui plac. De frică să nu fie arestat, Şelest se repezise la Moscova, să se plângă. În Divizia de Oţel era mare fierbere: unii ziceau că Şelest se întoarce comandant de armată, alţii că e arestat şi că ar trebui să pornească cu toţii asupra Ţariţânului, să-l scape. Dar cei mai mulţi dădeau crezare zvonului că fugise la Astrahan, să adune acolo oaste slobodă. Părăsind frontul, cam o mie cinci sute de ostaşi trecură Volga şi o luară pe malul stâng, spre Astrahan. Şi aşa, Divizia de Oţel se împrăştie, iar generalul Postovski ocupă Sarepta şi începu să ameninţe Ţariţânul dinspre sud.

Cu o săptămână în urmă, prevăzând aceste lovituri de flanc, consiliul militar al Armatei a zecea începuse să concentreze o grupă de şoc, formată din două brigăzi de cavalerie: brigada de la Don şi Stavropol şi brigada lui Semion Budionnii. Dar aceste două brigăzi nu ajunseră să se întâlnească, deoarece, între timp, se produsese spărtura frontului. Toată greutatea loviturii căzu asupra brigăzii Don-Stavropol. Ca să-i vină în ajutor, Budionnii îşi gonea caii zi şi noapte.

Regimentul „Kacealinski” fusese aruncat în locul unde trebuia să se concentreze grupa de şoc. Tot restul zilei şi, după un scurt popas, toată noaptea următoare, regimentul înaintă în direcţia luminii difuze ce se răsfrân- gea pe cer în pâcla îngheţată. Lumina aceea nu lăsa să se vadă ivirea zorilor. Soarele apăru la dreapta ei şi se arătă doar pentru scurt timp printre norii roşii ca arama care pluteau, pături-pături, pe cer.

Teleghin, Ivan Gora şi Sapojkov mergeau călări. În spatele lor se întindeau în stepa înzăpezită, pe mai multe rânduri, căruţele cu ostaşi, tunurile şi convoaiele. În depărtare, cercetaşii călări

tăiau orizontul, când ici, când dincolo. Amândoi comandanţii şi comisarul ascultau cu nedumerire răbufnirile înăbuşite ale artileriei, care nu păreau chiar atât de îndepărtate. Îndemnându-şi caii la trap, o luară înaintea regimentului, apoi se opriră în loc şi, scoţând harta din geantă, începură s-o cerceteze. Locul unde i se dăduse ordin regimentului să ajungă era încă departe, dar bubuiturile de tun arătau că frontul se apropia. N-aveau nicio legătură cu frontul, nici prin fir, nici prin agenţi. Nesiguranţa aceasta putea să se prefacă, pe negândite, într-o catastrofă.

— Afurisită stepă! Ne târâm ca nişte gândaci pe o faţă de masă, oftă Ivan Gora. Şi încă noroc că nu ne-au luat urma căzăceii...

— Crezi că nu I întrebă Teleghin. Îşi au ei iscoadele lor. Ne urmăresc de când am plecat din sat...

Îndesându-şi căciula până peste sprâncene, Sapojkov o luă la goană spre grupul de cercetaşi.

Căruţele din capul coloanei, trase de cai osteniţi şi zbârliţi, îi ajunseră din urmă. Ivan Ilici porunci ostaşilor, care la glasul lui săriră din căruţe, să alerge, să facă semne cu mâna şi să strige către cei rămaşi în urmă să mâne mai repede şi să se ţină mai strâns. Trecând printre căruţe, Ivan Ilici îl zări pe Kuzma Kuzmici. Legat cu cârpe peste urechi, mâna caii. Sus, pe grămada de decoruri de teatru, stătea Daşa, îmbrobodită cu glugă şi îmbrăcată cu cojoc alb. Obrazul ei era ca al unei fetiţe, rumen şi umflat de somn. Cu ochii micşoraţi, încruntată din pricina luminii orbitoare a zăpezii, îi striga ceva, dar în scârţâitul căruţelor şi în larmă de glasuri, el nu auzi nimic. O văzu apoi în altă căruţă, împreună cu trei ostaşi, pe Agripina. Şi ea începu să strige ceva, arătând cu mănuşa spre cer. Ce-o mai fi vrând şi ea? Ivan Ilici se lăsă pe spate în şa şi se uită în sus. Dedesubtul unui nor se vedea desluşit, ca o păsărică neagră, un avion. Razele soarelui se răsfirau prin ceaţă în chip de evantai, luminând norii.

Toţi văzuseră acum avionul. Biciuindu-şi calul, Ivan Ilici pătrunse între căruţe: „Împrăştiaţi-vă! “înălţat în scări, Ivan Gora, acest munte de om, tuna cu vocea lui adâncă: „Asupra aeroplanului, foc! “Pe lângă Ivan Ilici trecu în goană căruţa în care se afla Daşa, cu ochii înspăimâhtaţi, şi Kuzma Kuzmici, care bătea caii cu capătul hăţurilor. Focuri neregulate răsunau din toate părţile. Vâjâind mânios, aeroplanul cu aripile uşor trase

îndărăt se depărtă în nori. Din pântecele lui începură să curgă ouşoare, care căzură şuierând şi explodară, în chip de tufişuri negre, pe zăpada curată.

Mulţi dintre ostaşii roşii vedeau pentru întâia oară o grozăvie ca aceea, şi multe căruţe o luară la galop, departe, în stepă. Goarna sună prelung, adunând coloana risipită. Şi încă multă vreme cei mai tineri cercetară cu nelinişte norii.

Acum puteau să se aştepte şi la cazaci. Căruţele înaintau osie lângă osie, în rânduri strânse. Se scoaseră husele de la tunurile ce se târau înăuntrul unui careu larg. Spre seară, în faţa coloanei se desenă în violet umbra unei aşezări omeneşti. Sapojkov, însoţit de doi cercetaşi, veneau în trap dintr-acolo. Aprins la obraz şi vesel, se apropie de Teleghin şi de Ivan Gora şi-şi smuci căciula de pe cap, zbârlindu-şi cu mâna părul ud.

— Totul e în ordine. În cătun nu-s decât femei şi copii. La vreo cinci kilometri mai departe e o staniţă, acolo sunt cazacii…

— Cazacii, cazacii! Bună veste ne-ai mai adus şi tu! Îi tăie vorba, mânios, Ivan Gora. Şi ai noştri unde-s?

— Nu ştiu, ţi-am spus doar… Au plecat din staniţă, iar în cătun nici n-au pus piciorul!

— Trebuie să ocupăm cătunul, hotărî Ivan Ilici. Până n, u fac legătura cu frontul, nu mă mişc de-acolo!

În amurg ocupară cătunul, care se întindea de-a lungul unei râpe zăgăzuite. Ostaşii roşii bătură cu pumnii în obloane, strigând fioros: „leşiţi afară, gospodarilor!” După aceea intrară în casele bine încălzite, dar lipsite de lumină. Numai ici şi colo se ivea de după cuptor când vreo femeie cu copil, când vreo bunicuţă bâiguind de spaimă. Toată partea bărbătească fugise în staniţă. Teleghin ordonă să se sape tranşee şi baricadă capetele uliţei cu căruţe. Înainte de a se întuneca. Îl trimise pe Sapojkov cu câţiva voluntari să facă o recunoaştere în adâncime şi să stabilească în cursul nopţii legătura cu frontul.

Regimentul rămase pe noapte în stare de alarmă. Deşi cazacilor nu le prea plăcea să dea lupte în timpul nopţii, din partea lor te puteai aştepta la orice. Ivan Ilici şi Ivan Gora cercetară satul dintr-un capăt în celălalt, până dincolo de iaz, trecând pe gheaţa destul de subţire. Cerul era negru şi nepătruns. Bubuitul tunurilor de la nord-est încetase. Se pornise un vânt umed, gerul se mu- iase şi zăpada nu mai scârţiia sub picioare.

— Am nimerit de-a dreptul în cursă, înţelegi? De-a dreptul în cursă! Bombănea Ivan Gora, păşind posomorit alături de Teleghin. N-am fost în stare să ducem regimentul până la front... Mai mare ruşinea! Ei ne caută pe noi, noi îi căutăm pe ei. Mare porcărie! Cine-i vinovat? Spune: cine-i vinovat?

— Dă-o dracului, nimeni nu-i vinovat.

— Dar cine-o să fie tras la răspundere cel dintâi? Eu. Şi cu drept cuvânt. S-a rătăcit comisarul în stepă, cu regiment cu tot... Eh, mare porcărie!

Deodată răsună o împuşcătură puternică, izolată. Ivan Gora se opri scurt din mers. Îşi auzea bătăile inimii. Ca o vijelie se porniră apoi, pe neaşteptate, împuşcături după împuşcături, dar tot atât de pe neaşteptate se potoliră. Prin întuneric se auzeau glasurile oamenilor care o zbughiseră, somnoroşi, de prin case.

— S-au tulburat băieţii, zise Ivan Ilici. Toţi sunt tineri, netrecuţi prin foc. Hai să fumăm câte-o ţigară.

Târziu, în noapte, intră pentru o clipă în casă, păşind cu băgare de seamă peste picioarele celor care dormeau pe jos, şi se apropie pe dibuite de cuptor. Prin întuneric, mâna Daşei îl căută şi-l mângâie pe obraz. Ivan Ilici îşi lipi gura de palma ei caldă.

— De ce nu dormi?

— Ştii la ce mă gândeam, Ivan? Dacă rămânem mai multă vreme în sat, am putea să jucăm *Hoţii* şi sub cerul liber, ba chiar îmbrăcaţi cu mantalele. Asta n-ar avea nicio importanţă...

— Bineînţeles, Daşenka.

— Începusem munca asta cu atâta tragere de inimă... Ar fi păcat să rămână baltă...

— Ai dreptate. Mâine am să caut, poate găsesc pe undeva vreo şură. Dormi, fetiţa mea dragă.

Ieşind din nou în uliţă, respiră adânc vântul umed. După ce atâta amar de ani dusese dorul fericirii, Ivan

Ilici nu se putea deprinde cu gândul că ea era acolo, la doi paşi de el, într-o căsuţă scundă, pe un cuptor fierbinte şi învelită cu un cojoc de oaie...

„Nu doarme, n-are linişte. Şi nu scoate o vorbă despre asta... Doar s-a bucurat şi mi-a întins mânuţa... Minunată femeie! “...

Făptui că-l căutase cu mâna prin întuneric, că-l mân- gâiase şi-şi lipise palma de buzele lui îl mişcase atât de adânc, încât îi ardeau obrajii în bătaia vântului... Poate că, într-adevăr, se

înşelase?! … „Nu, dragul meu, lasă prostiile… Ţi-e prietenă, da… Prietenă credincioasă, da… Mulţumeşte-te cu atât… “

Nu putea să uite nicio clipă serile mohorâte din Pe- trograd, când, alergând repede acasă cu o plăcintă sau o bomboană pe care reuşise să le descopere pentru Daşa, nu găsea la ea decât scârbă şi groază… Prin urmare acel ceva dezgustător fusese în însăşi fiinţa lui, şi nu avusese când să dispară… Şi, Doamne, cât de mult o iubea, cât de mult o dorea!

Ivan Gora se apropie de el pe întuneric, cu mâinile vârâte adânc în buzunarele mantalei.

— Dar or fi pus, cumva, mâna pe Sapojkov?

— Tot ce se poate. În zori trimit altă patrulă în recunoaştere.

— Trebuia să facem asta mai devreme, mult mai devreme… Şi, scoţându-şi o mână din buzunar, Ivan Gora se plesni cu palma peste frunte: N-am fost la înălţimea încrederii ce mi s-a acordat. Halal comunist! Chiar dacă om ieşi cu obrazul curat din toată povestea asta, eu tot n-am să mi-o iert niciodată… Pe un comisar că ăsta eu l-aş pune colea, lângă zidul hambarului, şi… adio, tovarăşe!

— Dacă-i vorba aşa, apoi şi eu sunt tot atât de vinovat, Ivan Stepanovici…

— Ia slăbeşte-mă cu prostiile! Hai să răsucim o ţigară…

Toată noaptea aceea, Serghei Sergheevici Sapojkov colindase prin stepă cu cei cinci cercetaşi, doar o putea să dea de urma frontului. Stepa era nepătrunsă şi mută.

Aprinzând chibrit după chibrit, se orienta după busolă. Caii nemâncaţi osteniseră, iar cel care ducca mitralieră începu să şchiopăteze şi să întindă hăţurile. Sapojkov dădu ordin să descalece toată lumea, să deshame caii în grabă şi să li se sloboadă chingile. Scoţându-şi sacii de la şa, oamenii îşi hrăniră caii, dându-le grâu din căciuli şi ţinându-i cu spatele spre vânt.

— M-am lămurit, tovarăşe comandant, de ce nu putem lua contact cu frontul, zise Şarâghin, alegându-şi cuvintele, ca întotdeauna, după matură chibzuinţă. Frontul s-a concentrat… De îngheţat ce era, abia putea să-şi mişte buzele. Noi împingeam flancurile în zona luptelor, iar cazacii se concentrau şi ei… E posibil aşa ceva?

— Oh, cazaci, cazaci, seminţie mincinoasă şi ticăloasă de crocodili! Infern şi mii de diavoli! Începu să declame cu seriozitate Latughin.

Ceilalţi trei ostaşi, tineri mobilizaţi din cătunele că- zăceşti, izbucniră în râs. Şarâghin sări ca ars:

— Glumă nu e totdeauna la locul ei, tovarăşe Latughin. Când e vorba de lucruri serioase, cată să fii cuviincios.

Sapojkov interveni, încet:

— Destul, băieţi, nu vă mai certaţi…

Caii zăngăneau din zăbale, ronţăindu-şi grâul. Vântul şuiera în spatele ostaşilor, în ţevile puştilor…

— Crapă holeră, nu te juca! Îşi certă Latughin calul, care, scoţându-şi capul din căciulă, începuse să-i facă plecăciuni.

Când Serghei Sergheevici Sapojkov strigase către ostaşii roşii adunaţi în jurul fântânii din cătun: „Să vină câţiva cu mine în recunoaştere”, cel dintâi se apropiase Şarâghin: „Merg eu. “Şi se grăbise să adauge, tulburat: „Să nu crezi, tovarăşe comandant, că vreau să fac pe grozavul. Sunt comsomolist, o fac conştient, cum s-ar zice…”

Latughin, care venise la fântână cu un atelaj de artilerie şi glumea cu ostaşii, îi auzi vorbele şi-i văzu faţa roşie şi înfierbântată. „Ia te uită, diavolul cel cârn! Îşi zise el. Degeaba, nu mi-o iei tu înainte! “şi, îndreptându-se din umeri, se apropie de Sapojkov:

— Poate că nu ţi-oi fi nici eu de prisos, Serghei Sergheevici. Iaca, dau fuga la baterie şi mă cer.

Tot drumul se legase de Şarâghin, făcându-i pe ostaşi să râdă. Acum, Şarâghin îl făcuse obraznic, iar comandantul îl mustrase… Aşa! Latughin îşi răsturnă câteva grăunţe din căciulă în palmă, aruncându-şi-le în gură:

— Decât ne-am învârti fără niciun rost prin stepă, mai bine am prinde „o limbă “… Numai aşa putem să aflăm unde s-a stabilit frontul.

— Bun, întări Şarâghin. Propunerea e serioasă.

— Încălecaţi, tovarăşi!

Sapojkov îşi îndesă căciula pe cap, puse calului căpăstrul, strânse chingile şi sări în şa, icnind. În ceasul premergător zorilor, gerul începuse să se întărească şi întunericul să se destrame. Lumina verzuie a răsăritului abia însemna marginea norilor, zgribuliţi, băieţii călăreau în trap mărunt.

— Staţi! Iată-i! Scoţându-şi carabina peste cap, Latughin îşi pierdu căciula. Şase… Şapte! În lumină tulbure, numai ochii lui de marinar puteau desluşi un lucru atât de nelămurit… Unde vă

zgâiţi, dracilor? Şuieră el printre dinţi. Nu într-acolo! Uite-i, abia se zăresc...

În timp ce oamenii aşezau grăbiţi mitraliera în bătaie, începu să se audă tropot de copite şi să se aleagă din ceaţă, peste măsură de mari, câteva umbre de călăreţi.

— Ei, fraţilor, jos puşca! Predaţi-vă! Zbieră sălbatic Latughin.

Îşi lovi calul, dar nu ca un cavalerist, ci cu ţeava carabinei, apoi se repezi înainte. Pe urma lui porni şi Şarâghin.

— Înapoi, înapoi! Strigă Sapojkov, de gândeai că-şi frânge glasul.

Cazacii, care se opriseră – tot cercetaşi şi ei, fără îndoială – îşi întoarseră caii, depărtându-se. Latughin trase de câteva ori fără să descalece. Calul unui cazac, rămas în urma celorlalţi, care abia se mai zăreau, sări într-o parte, prăvălindu-se. Latughin şi Şarâghin se învâr- teau în jurul omului alunecat din şa.

— Încoace băieţi! Îşi chemă Latughin tovarăşii, în timp ce se încăiera cu cazacul lângă calul căzut.

Când se apropiară ceilalţi, el era călare pe cazac şi-i răsucea mâinile la spate.

— Nu-i mare, dă-i voinic, câinele!

Cazacul zăcea cu faţa în zăpadă, gemând şi închizându-şi strâns ochii.

Îi porunciră să se ridice şi, ghiontindu-l, îl întoarseră cu faţa în sus. Cazacul începu să înjure murdar, ca şi cum făcea înadins tot ce-i stătea în putinţă doar l-or ucide cât mai repede. Pălind, Sapojkov îl lovi cu teaca săbiei.

— Scoală!

Ridicând puţin capul şi privindu-l ca turbat, cazacul se ridică, clătinându-se. Era un om mărunţel, cu umerii prăvăliţi şi cu barbă mare, răsfirată, plină de zăpadă.

— Puşchea pe limba ta, găinarule! Ce înjuri? Strigă la el Sapojkov. Ai în faţa ta un comandant de regiment. Răspunde-mi la întrebări.

Cazacul îşi smuci mâinile legate cu curele la spate. Cu ochii lui galbeni şi rotunzi, purtându-şi barba când într-o parte, când în alta, îi cercetă pe cei din jurul lui. Deodată, îşi trecu limba peste buzele uscate.

— Te cunosc, zise el către unul dintre ostaşii roşii, unul rumen şi vesel. Eşti nepotul lui Kurkin. Nu ţi-e ruşine?

— Ţii! Şi eu te cunosc, Iakov Vasilievici!

— Bună dimineaţa, Iakov Vasilievici! Chiar mi-era dor de tine, zise Latughin. (Ostaşul cel vesel izbucni în râs.) Toată noaptea te-am căutat, minunăţie bărboasă! Din ce regiment eşti? Şi din care corp de armată?

Sapojkov îl dădu la o parte pe Latughin şi, scoţându-şi harta, începu interogatoriul. Cazacul răspundea la început cam în silă. Pe urmă, gândindu-se pesemne că dacă vorbeşte câştigă timp, că le-o mai trece fierbinţeala acestor burtă-roşii şi poate s-o putea descurca în vreun fel, îşi slobozi limba. Din spusele lui, oamenii aflară că generalul Tatarkin rupsese frontul, că exploatarea succesului fusese oprită de cavaleria de la Don-Stavro- pol şi că acum era în curs o bătălie sângeroasă lângă Du- bovka, unde adunau trupe şi albii, şi roşii.

Şi aşa, găsind capătul firului, cercetaşii hotărâră să trimită pe cineva să-l ducă pe cazac la regiment, iar ceilalţi, fără să-şi cruţe caii, să plece spre Dubovka, pentru a da de veste comandantului despre apropierea Regimentului „Kacealinski “. Abia atunci băgară de seamă lipsa lui Şarâghin.

— Mişka! Îl strigă Latughin. Ai adormit lângă cal?

Latughin Îşi lăsă calul slobod. Călcând peste hăţurile căzute, calul rămase pe loc. De sub pântecele altui cal, care se oprise cu gâtul plecat, se vedeau picioarele ciudat închircite ale lui Şarâghin. Se agăţase de pernă şeii, lipindu-şi obrazul de ea.

— Mişka! Speriat, Latughin îl trase spre dânsul, punându-i mâna pe umăr. Măi frate, ce te-apuci de prostii?

Şarâghin se clătină, prăvălindu-se greoi peste el. Faţa i se făcuse pământie. Mantaua, de la piept şi până la cartuşieră, era plină de sânge. Latughin îl lăsă uşor pe zăpadă şi-i dezgoli pântecele, alb, apăsându-şi palma peste rana sângerândă.

— L-ai tăiat cu sabia? Eh, Iakov, Iakov! …

Scoţându-şi în grabă mantaua şi bluza militară, Latughin îşi rupse cămaşa de la guler până la poale şi, răsucind-o, începu să bandajeze cu îndemânare pântecele lui Şarâghin.

— Serghei Sergheevici! … Trebuie să-l ducem în sat.

— Cum aşa, mă rog?

— Ce cum aşa? … îl duc eu, şi-n acelaşi timp mân din urmă şi prizonierul.

Pe faţa ca de mort a lui Şarâghin se iviră broboane de sudoare, iar ochii, până atunci daţi peste cap, prinseră viaţă. Îşi venea în fire. În priviri i se citea nedumerire şi frică: oare ce se

întâmplase cu el? Trupul lui tânăr şi puternic, care nu ştia ce-i boala, se frânsese…

— Ce mă fac, tovarăşi?

— Înghite, înghite zăpadă, măi prostule! Şi Latughin făcea bulgăraşi de zăpadă şi-i vira în gură.

În timp ce unii stăteau în jurul lui Şarâghin, iar ceilalţi descărcau mitraliera din spinarea calului care începuse să şchiopăteze, se luminase de-a binelea. Vântul mâna aproape de pământ norii scămoşaţi, din care se cernea, ca prin sită, o burniţă măruntă şi rece. În focul treburilor, riimeni nu băgase de seamă că, o dată cu ceaţa deasă, se apropia de ei, dinspre sud, o formaţie uriaşă de cavalerie.

Stepa vuia de tropotul copitelor. Şerpuiau în trap coloane de călăreţi, atelaje de tun şi chesoane cu câte patru cai. Ţinându-şi caii de căpăstru, cercetaşii lui Sapojkov rămaseră cu ochii zgâiţi. Era prea târziu să mai încerce să fugă.

Văzându-i pe cercetaşi, vreo douăzeci de călăreţi se desprinseră din fruntea coloanei şi se apropiară de ei în galop. Aruncând priviri scurte în jurul lui, Sapojkov îl văzu pe Latughin, palid şi grav, trăgându-şi încet sabia din teacă. Ostaşul cel veşnic pornit pe râs ţăcănea fără rost închizătorul carabinei. Obrazul îi era încreţit, chinuit de durere parcă…

Călăreţul din faţă, cu căciula din blană de oaie dată pe ceafă, cu burca de cazac largă-n umeri acoperindu-i căluţul mărunt până aproape de scări, începu să strige ceva, arătând cu mâna grupul cercetaşilor. Sapojkov trase un foc. În aceeaşi clipă, Latughin se prăvăli de pe şa peste el, înşfăcându-l de mână:

— Ho, ho! … Nu trage, că-s de-ai noştri!

Călăreţii se apropiară în galop. Cei de pe flancuri, făcând o mişcare de învăluire, se lăsară pe gâtul cailor. Cel înalt, cu burcă, năvăli asupra lui Sapojkov şi-l scutură atât de zdravăn de piept, încât omul scăpă picioarele din scări.

— Ai orbit? … Cine sunteţi, din ce unitate?

Ochii lui negri se roteau în toate părţile, mustăţile i se zburliseră şi abia se stăpânea să nu-l pocnească cu mânerul săbiei pe Sapojkov, care se cam pierduse cu firea.

— Suntem din Regimentul de puşcaşi „Kacealinski “şi căutăm legătura cu frontul, îi răspunse Sapojkov speriat.

— Bine mai căutaţi legătura cu frontul! N-aveţi frontul sub nas? Făcu mustăciosul, potolindu-se şi îm- pingându-şi cu

zgomot sabia în teacă. Încalecă şi hai cu noi.

— Avem un rănit, asta ne încurcă…

— Of, Doamne! Tot regimentul vostru e aşa de fără noimă? Aburcaţi rănitul pe cal, uite, la voinicul cel de colo, zise el, arătându-l pe Latughin. Dar prizăritul ăsta cine-i?

— Am prins o „limbă”.

— Adă „limba” încoace. (Sapojkov era gata să-i spună că., limba “s-ar fi cuvenit să fie trimisă la regiment.) Of, că greu mă mai înţelegeţi! Lasă, că vorbeşte el cu voi şeful statului-major al brigăzii… Ar trebui să aveţi mai multă pricepere, ce dracu!

Şi, îndreptându-şi burca în spinare cu o mişcare din umeri, porni în trap întins. Iar calul parcă dănţuia sub el, scăpărând din copite, şi aruncând zăpadă în urmă. Cerce- taşii se luară după el: şi Latughin, lângă care îl aburcaseră pe Şarâghin, şi cazacul prizonier, cu mâinile dezlegate acum şi cu faţa bărboasă întunecată de ruşine şi amar.

— Ce cavalerie o mai fi şi asta, care se mişcă aşa de repede în coloană de marş şi care abia se mai zăreşte acum, prin ceaţă şi ploaie?

Cavaleriştii erau nespus de miraţi de nedumerirea lui Serghei Sergheevici.

— Cum ce cavalerie? Apoi asta-i brigada lui Semion Mihailovici Budionnâi…

— Te-ai mai odihnit puţin, Daria Dmitrievna? Ţi-s ochişorii plini de îngrijorare. N-ai mâncat nimic de dimineaţă. Da, da… Iar eu am muls o doniţă întreagă de lapte! Aş da fugă, pe cinstea mea, să mai aduc un pic, dar l-au băut ostaşii tot. Am dumicat pâine şi l-am dat gata noi, trei oameni. Ne-am umplut burta, uite-aşa…

Kuzma Kuzmici nu-şi încăpea în piele de-atâta belşug de viaţă. Daşa nici nu putea să se uite la faţa lui bărbierită, atât era de necuviincioasă: bărbia mică şi neastâmpărată şi gură, goală parcă, cereau singure să fie acoperite… Când se trezise Daşa, târziu, nu mai era nimeni în casă, nici în curte. În văzduh plutea miros de pământ dezgheţat şi de staul, iar prin acoperişurile de stuf se încurca abur de ceaţă. Zărind-o din ograda vecină, Kuzma Kuzmici sări sprinten peste pârleaz şi începu a se învârti în jurul ei, frecându-şi una de alta mâinile mici şi murdare.

— Mai întâi şi mai întâi, toate-s bune şi la locul lor, Daria Dmitrievna… Soţul dumitale se află dincolo de iaz. Ai binevoit să dormi adânc şi n-ai auzit împuşcăturile. Au vrut să ne încerce

puterile, drăguţii de cazaci, dar i-am pocnit aşa de bine, încât s-au dus învârtindu-se înapoi în staniţă. Deocamdată ne săpăm tranşee... Am dat fuga până la baterie. Karl Moor nu s-a întors din recunoaştere. Anisia a trecut pe-aici cu butoiul de apă. S-a schimbat la faţă. Îşi ţine buzele strâns, nasul i s-a ascuţit şi nici n-a vrut să stea de vorbă cu mine. Acesta ar fi tabloul sumar al evenimentelor externe. În ceea ce te priveşte, ia doniţa, toarnă într-o ulcică apă fierbinte din ceaun şi hai să mulgem vaca. Nimic nu-i mai odihnitor pentru trup şi suflet, mai ales când e vorba de o intelectuală visătoare ca dumneata, decât contactul cu ugerul unei vaci...

Daşa începu să râdă. El stărui:

— Lasă-l pe Schiller în pace, că-n ograda dumitale gospodarii au luat-o la sănătoasa, lăsând vita nebăută, nemâncată şi nemulsă. Rânduiala-i asta? Du-te după doniţă.

— Nu ştiu să mulg, Kuzma Kuzmici.

— Răspunsul cel mai tipic! Până mai deunăzi nu ştiai nimic, Daria Dmitrievna: nu ştiai nici să ţii acul în mână, şi până şi bărbatul era cât pe ce să ţi-l pierzi pentru totdeauna, tot din pricina acestei neştiinţe... Acum avem să mulgem vaca, şi eu am să te învăţ să faci blinele cu lapte şi să prăjeşti ochiuri la foc de surcele. Ivan Ilici are să se întoarcă flămând ca o fiară. Preafrumoasa lui soţie are să-i pună dinainte o cratiţă în care slănina sfârâie furioasă. El se repede la cratiţă, iar dumneata îi mai pui dinainte şi blinele! După aceea, te aşezi în faţa lui, liniştită şi surâzătoare. Iar lui, surâsul dumitale are să-i pară enigmatic ca al Giocondei... Straşnice neveste mai au comandanţii Armatei Roşii!

Toate se întâmplară aşa cum hotărâse Kuzma Kuzmici: când îi intră lui ceva în cap, ca un cui, era mai cuminte să te dai bătut. În şura abia luminată, strângându-şi fustele sub ea, Daşa se lăsă la pământ lângă pântecele vacii, care nici nu zvârli cu copita, nici nu încercă s-o împungă. Apoi, spălând cu apă caldă ugerul, Daşa începu să tragă de sfârcurile aspre, aşa cum o povăţuia Kuzma Kuzmici cinchit la spatele ei. Se temea să nu le rupă, dar Kuzma Kuzmici o îndemna mereu: „Mai tare, nu te teme “. Întorcându-şi capul, vaca lată în crupă arunca în obrazul Daşei aburul răsuflării ei zgomotoase, fierbinţi şi blânde. Şuviţe subţiri de lapte, cu miros care-i aducea aminte de copilărie, ţâşneau în doniţă, cântând: era lumea necuvântătoare, lumea „măruntă” şi

„blândă”, despre care Daşa nu ştiuse nimic până atunci. I-o mărturisi lui Kuzma Kuzmici, în şoaptă. La spatele ei, Kuzma începu să râdă:

— Numai să nu mai spui nimănui una ca asta, că te-o râde lumea: Daria Dmitrievna a descoperit în staulul vacii o lume necunoscută! ... Te dor degetele?

— Îngrozitor...

— Lasă atunci. Şi se aşează el în locul ei. Uite-aşa trebuie, uite-aşa... Măi, măi, măi, iat-o, intelectuala rusă! Căuta adevărul cel etern, şi a găsit o vacă...

— Ascultă, dar parcă dumneata...

— Eu?

De indignare, Kuzma se opri din muls.

— Te-ai aşezat la ugerul vacii şi faci filosofie.

— Nu te pune la discuţie, puiculiţo cu un popă răspopit!

Apucând doniţa, ieşiră din staul şi intrară în casă. În tindă, Kuzma Kuzmici se apucă să facă surcele.

— A filosofa înseamnă a-ţi scutura ideile, din lipsă de ocupaţie, ca pe nişte zurgălăi... Iohann Georg Ha- mann zis şi „Magul-Nordului “, afirma: „Propria noastră existenţă, ca şi existenţa celorlalte obiecte din afara noastră, nu poate fi dovedită şi cere numai credinţă... “Adică, dacă nu crezi, înseamnă că lumea nu există? Nu exist nici eu, nici dumneata? Şi asta nu-i o surcică, ci nimic? Avem să prăjim ochiurile la nimic?

Aşezând surcelele pe vatră, Kuzma Kuzmici scotoci în cuptor câţiva cărbuni aprinşi şi începu să sufle în ei ca să aţâţe focul.

— Alta e filosofia vieţii, Daria Dmitrievna. Cercetează viaţa, cunoaşte-o şi stăpâneşte-o... Dacă nu inter-:

[1]Scriitor german care a trăit între anii 1730—1788.

Vine înalta raţiune, viaţa apucă pe căi greşite. Existenţa mea e un fapt, cel mai incontestabil şi cel mai important pentru mine. Şi deoarece sunt comunicativ şi curios, vreau să văd şi să înţeleg totul. În curând am să înţeleg multe din cele ce se petrec în jurul nostru şi cu noi, pentru că toate câte se petrec nu sunt o forţă elementară, ci una călăuzită de raţiunea omenească. Încă n-am izbutit să stau de vorbă cu comisarul nostru. Ar trebui, însă, să stau vreun ceas la taifas, dar nu cu el, ci cu omul cel cu surtuc civil, care are capul uite-aşa... Dă fugă, Daria Dmitrievna, în curte. În fund este un hămbăraş, am dat de el adineauri şi i-

am rupt lacătul. Adă de-acolo puţină făină, vreo doi pumni…

Gustarea era gata. Dar în loc de Ivan Ilici, pe care Daşa îl aştepta din clipă în clipă, năvăli în casă un ostaş roşu, cu puşca la umăr şi cu o traistă umflată la şold.

— Comandantul a poruncit să înhămăm şi să plecăm… Strânge calabalâcul!

Trase aerul pe nas, îşi împinse căciula spre ceafă şi, cu puşca în mână, se apropie de cuptor, înşfăcând din cratiţă câte blinele putu să apuce cu degetele. Ruşinat, se trase îndărăt, dând să plece.

— Tovarăşe, strigă Daşa în urma lui, spune, ce s-a întâmplat?

— Cum aşa, ce s-a întâmplat? … Uită-te şi dumneata ce-i pe uliţă…

Foarte aproape, poate chiar în curte, o explozie izbucni cu atâta putere, încât geamurile de la amândouă ferestruicile se sfărâmară în bucăţi.

Planul ofensivei din decembrie împotriva Ţariţânului fusese întocmit de către specialiştii militari de la Cartierul general al lui Denikin. Un general dintre cei mai tineri, baronul Vranghel, arătase ce importanţă nebănuită avea cucerirea acestui oraş. Hatmanul Krasr. Ov îl sprijinise. În ajutorul armatei Donului fu trimisă divizia de sub comanda lui Mai-Maevski, care rămăsese liberă după ce-i zdrobise pe roşii în Caucazul de Nord şi fusese întregită cu cele mai bune unităţi de luptă ale trupelor lui Kornilov, Markov şi Drozdovski. Mai-Maevski înainta prin Bazinul Doneţului, acoperind spatele armatei de la Don, deschis loviturilor ce ar fi putut veni dinspre apus, din Ucraina, şi lăsând întăriri puternice la graniţele de la nord. Trupe de elită, alcătuite din cincizeci de mii de oameni din armata Donului, înaintau acum năprasnic spre Ţariţân.

În acelaşi timp, Cartierul general al comandamentului Armatelor Roşii ale republicii întocmea planul contraofensivei: Armatele a opta şi a noua, care se aflau la hotarul de nord al regiunii Donului, urmau să pătrundă în această regiune de-a lungul celor două maluri ale fluviului, împingând cazacii albi ai lui Krasnov spre baionetele Armatei a zecea. Totodată cele trei armate trebuiau să macine armata Donului, îngrămădită în stepa Ţariţânului. După ce vor fi zdrobit pe cazaci, Armatele Roşii aveau de gând să-şi întoarcă dispozitivul de luptă cu o sută optzeci de grade şi să pornească spre apus, spre Nipru, ca să

cureţe Ucraina de petliurişti.

Dar planul acesta nu ţinuse seamă de un fapt de cea mai mare importanţă: că în dreptul liniilor şi cerculeţelor trase pe harta militară, sub reţeaua de semne şi de cifre, clocotea în realitate lupta de clasă, cu propriile ei legi şi posibilităţi. Aceleaşi puncte şi linii convenţionale nu însemnau peste tot acelaşi lucru: deosebirea dintre ele era că, în timp ce unele puteau să verse forţe proaspete în regimentele, brigăzile şi diviziile roşii, altele nu puteau decât să macine aceste unităţi.

Planul comandantului suprem nu îndrepta Armatele Roşii în direcţiile pe care le dicta strategia superioară a războiului civil. Mişcarea lor de la nord la sud-est, pe Don, Hopior şi Medvediţa, de-a lungul staniţelor căză- ceşti ostile Puterii sovietice, avea drept urmare slăbirea ofensivei bolşevice: inamicul căpăta putinţa de a lua măsuri şi de a se regrupa, iar operaţiunile împotriva lui se prelungeau mai mult decât era nevoie.

Aceste directive erau rezultatul uneltirilor trădării, furişată chiar în sânul Consiliului militar suprem al republicii care-şi însuşise planul plin de lipsuri al comandantului suprem. Greşeală greu de descoperit la prima vedere, dar care, după o jumătate de an, avea să se transforme înti-o adevărată primejdie.

Contraofensiva din decembrie a Armatelor Roşii începuse. Ea se desfăşura mult mai la răsărit de Don- bass, a cărui populaţie muncitorească din fabrici şi mine o aştepta cu nerăbdare ca să dezlănţuie răscoala. Dar în locul Armatei Roşii pătrunse acolo, dinspre sud, divizia lui Mai-Maevski şi, o dată cu ea, bătaia cu vergelele de puşcă şi spânzurătorile. Flancul drept al ofensivei Armatei Roşii se pomeni dintr-o dată ameninţat. Ofensiva fusese frântă. Din nou, pentru a treia oară din august până acum, Armata a zecea era nevoită să ia asupră-şi toată greutatea loviturii.

Duşmanul era mai numeros, mai bine înarmat, mai bine aprovizionat şi stăpânit de o furie sălbatică. Forţele erau prea inegale. Ţariţânul trimise pe front cele din urmă întăriri, tot ce mai putea trimite: cinci mii de muncitori. În ajutorul oamenilor veni atunci spiritul creator al revoluţiei.

În 1792, poporul francez, flămând, desculţ şi înarmat cu suliţele, pe care şi le cioplise singur, născoci, ca să învingă trupele bine instruite ale coaliţiei europene, focul de vijelie al

artileriei. Şi, în ciuda tuturor tacticilor militare, se aruncă grămadă la atac de infanterie împotriva vestitelor careuri ale regelui Frederic...

Poporul rus găsise forme noi de organizare pentru trupele de luptă călări. Aşa era brigada lui Semion Budi- onnâi, care pornise din stepele Salsk. Puterea ei nu stătea numai în vitejia ostaşilor. Cazacii albi ştiau şi ei să despice omul în două până-n şa. De la căruţaşul bărbos şi până la stegarul cu mustăţile de-un cot, brigada lui Budionnâi era ca un singur om în ce priveşte devotamentul şi spiritul de disciplină. Escadroanele şi plutoanele ei erau alcătuite din oameni din acelaşi sat. Soldaţii, care altădată prinseseră împreună cosaşi în ierburile stepei, călăreau acum alături. Feciorii şi nepoţii erau în formaţii de luptă, iar părinţii şi unchii pe căruţe şi în convoaie. Din ziua în care Semion Budionnâi plecase din staniţă Platovskaia cu un detaşament de trei sute de săbii şi până acum, nu se pomenise în brigadă nicio dezertare. De altfel, unde ar fi putut să se ducă un dezertor? Doar nu era să se întoarcă în staniţă sau în cătunul lui, şi să-l batjocorească şi să-l judece oamenii! ...

După obiceiul ce se înscăunase potrivit unor legi nescrise, în brigadă aveau loc două feluri de judecăţi:. Una oficială, tribunalul, şi alta neoficială: judecata tovărăşească. Ostaşul vinovat – fie că se dovedise fricos în luptă, fie că nu se supusese vreunui ordin sau îşi rătăcise mâna prin bunuri străine – era judecat de tribunal. Dar, pe lângă tribunal, în anumite cazuri ostaşii îşi judecau singuri tovarăşii vinovaţi. Se adunau undeva în faptul serii, departe de privirile iscoditoare, şi începeau să judece omul după capul lor. Se întâmpla uneori că tribunalul să fi ţinut seamă de anumite împrejurări şi să-l fi achitat. Judecata tovărăşească, însă, era mult mai necruţătoare: Vinovatul dispărea. Şi n-aveai pe cine să întrebi de soarta lui...

Ordinea de bătaie era organizată într-un chip cu totul nou, care de asemenea nu era menţionat în niciun tratat de tactică. Escadronul se desfăşura, pentru atac, pe două rânduri. În frunte porneau ostaşii încercaţi, cu mină grea, de obicei cavalerişti care mai slujiseră şi înainte. Aceştia dădeau uneori lovituri atât de cumplite, încât calul duşman purta după aceea trupul stăpânului numai de la brâu în jos. În spatele lor veneau trăgători aleşi, cu pistoale şi carabine, veghind fiecare în timpul luptei asupra călăreţului dinaintea lui. Apăraţi de focul

tovarăşilor, înaintaşii clădeau Iureş cu sabia în rândurile duşmane. Şi încă nu se întâmplase ca un inamic, chiar de două sau de trei ori mai numeros, să facă faţă unui atac strâns al cavaleriştilor lui Budionnâi, dezlănţuit de mai multe unităţi perfect sudate între ele.

Focurile izbucniseră în cătun din mai miilte părţi deodată. Prin acoperişul caselor înghesuite una lângă alta ieşea fum gros, iar flăcările pâlpâiau, aruncând spre norii ce se târau aproape de pământ scântei şi smocuri de paie aprinse. Rotindu-se pe sus, porumbeii se prăbuşeau în vâlvătăi. Vitele mugeau prin staule. Un taur de prăsilă, sfărâmându-şi împrejmuirea de nuiele, alerga boncăluind pe uliţa satului. Purtându-şi copiii în braţe, femeile fugeau din casele aprinse, căutând un adăpost unde să se ascundă. Iar de peste dealuri, dinspre staniţă, artileria căzăcească trăgea fără încetare.

Pe la amiază se iviră dintr-acolo cele dinlâi lanţuri de plastuni, că mici puncte izolate presărate pe întinsul câmpiei. Planul lor era să cuprindă şi să încercuiască satul aprins şi să arunce în flăcări Regimentul „Kacea- linski “, adăpostit prin tranşeele săpate la repezeală. Linia tranşeelor începea de la fierăria din marginea satului, se prelungea pe malul iazului, a căuri gheaţă fusese sfă- rimată cu grenade, şi se ridica spre moara de vânt din vârful dealului.

Teleghin şi Ivan Gora treceau călări de-a lungul tranşeelor, iar după ei venea omul de legătură al comisarului, Agripina, purtând pe cap o căciulă de oaie dată pe ceafă, aşa cum văzuse ea că purtau cazacii. Se opreau lângă vreo grupă, unde oamenii stăteau până la brâu în şanţul îngust, zgribuliţi de vremea rea, sau lângă servanţii vreunei mitraliere: Ivan Ilici – rumen, cu ochii veseli; Ivan Gora – întunecat, cu faţa trasă de grijile nopţii trecute, dar liniştit acum, când situaţia se limpezile. Îndreptându-se în şa, ducându-şi mâna înmănuşată la buze, ca să-şi alunge parcă un zâmbet, Teleghin vorbea, pândind clipele de linişte dintre bubuiturile exploziilor:

— Acum aveţi prilejul, tovarăşi, să pricinuiţi inamicului pierderi grele. Alegeţi-vă ţinta şi trageţi fără frică, liniştit, câte-un glonte de căciulă. Asta aşteptăm de la voi, comisarul şi cu mine. La contraatacul de baionetă să porniţi toţi dintr-o dată, cu aprigă mânie. Ordinul e să nu vă retrageţi, orice s-ar întâmpla.

Iar comisarul Ivan Gora, smucindu-şi capul, striga:

— Trăiască tovarăşul Lenin! Ducă-se dracului capitalismul mondial!

După aceea treceau la grupa următoare. După ce trecură aşa de-a lungul întregului front, ajunseră lângă moara de vânt, unde descălecară. Până în clipa de faţă recunoaşterile arătau că, în timpul nopţii, în staniţă intrase multă armată căzăcească. După felul cum se repezeau la atac, fără să ţină seama de nimic, puteai bănui că Regimentul „Kacealinski “îi luase prin surprindere în timp ce executau altă operaţiune şi că erau hotărâţi să-i mături din calea lor dintr-o singură lovitură.

Vântul şuiera prin acoperişul morii, încheieturile ei de lemn scârţâiau, mirosul de făină şi de şoareci se împrăştia paşnic. Oftând din greu, Ivan Gora îşi scotea capul aproape în fiecare clipă prin spărtura pe care şi-o făcuse smulgând o scândură şi căta spre răsărit, să vadă dacă nu cumva se arată în stepa cafenie Serghei Sergheevici... După ce strigă ceva la telefon, Teleghin urcă în fugă scară aproape verticală.

— Repetăm operaţiunea de la Ţariţân! Începu el agitat, ducându-şi binoclul la ochi.

— Dă-o dracului de operaţiune! Suntem înconjuraţi ca nişte dobitoci. Îţi spifn eu, hotărât: l-au ucis. E doar unu trecute...

— Nu-i chiar aşa de uşor să-l ucizi pe Serghei Sergheevici...

— Poţi să-mi spui şi mie de ce eşti aşa de vesel?

— La luptă trebuie să pleci cu inima uşoară, Ivan Stepanovici...

Fumul paielor aprinse de pe arie se aştemea jos, la pământ în drumul atacanţilor. Acum se puteau desluşi câţiva din cei care înaintau în salturi. Trăgând focuri în urma ei, avangardă se retrăgea spre tranşee. Tot frontul Regimentului „Kacealinski”, care înconjura, în chip de potcoavă neregulată, cătunul aprins, se ghemui în şanţuri.

— Aha! S-au culcat! Strigă Teleghin. S-au muiat, puişorii! Uite, uite cum se culcă rândurile... Ivan Stepanovici, dă fugă, pentru Dumnezeu, şi spune-le mai apăsat să nu care cumva să tragă. Niciun foc fără ordinul meu!

— Vine comisarul! Strigă Baikov cu prefăcută spaimă. Servanţi la tunuri!

Servanţii de la tunul unu: Baikov, Zaduiviter şi Gaghin, împreună cu Anisia, care le căra proiectilele, trecură la posturi. Ivan Gora se arătă de după peretele de lut al unei case arse. La

un pas în urma lui venea Agripina. Se duceau la secţia de acoperire a bateriei. Ivăr. Gora începu să le vorbească ostaşilor. Alături de el, încordată ca un arc, Agripina ţinea pistolul în mâna lăsată de-a lungul trupului.

— ... N-aveţi voie să trageţi fără ordin special nici un singur foc de puşcă! Se auzi vocea apăsată a lui Ivan Gora. Vă fac atenţi, tovarăşi: neexecutarea ordinului se pedepseşte cu împuşcarea pe loc...

Baikov îşi scutură stropii din barbă încărunţită de ploaie.

— Măi fraţilor, păziţi-vă de muierea ceea cu pistolul: asta te trăsneşte fără să clipească măcar!

Anisia nu se putu stăpâni:

— De ce râzi de ea? Agripina e un tovarăş bun...

Ivan Gora întoarse spre tun o faţă atât de gravă, încât servanţii amuţiră. Agripina venea în urma lui pas cu pas, ca şi cum ar fi fost legată de el. Tunul era aşezat pe un dispozitiv ciudat, făcut din scânduri puse una peste alta şi din roţi de căruţă. De jur împrejur erau îngrămădite fierăstraie, topoare, surcele... Cercetând această drăcovenie şi frecându-se la ochi, Ivan Gora întrebă:

— Ce înseamnă comedia asta?

— Asta-i invenţia noastră, tovarăşe comisar, îi răspunse Baikov. E ceva în felul turelei pivotante de la marina de război...

— Da roţile ce rost au?

— Ca să întoarcem mai repede tunul. Lucru meşteşugit...

— Hm! Aşa, aşa...

Şi Ivan Gora îşi urmă drumul, cu Agripina după el. Baikov o petrecu cu ochii:

— Sunt în aceeaşi trupă de teatru cu ea, tovarăşi, dar nu mă tem de comisar cât mă tem de Agripina! Cu ochişorii ei rotunzi, ca de şoarece, n-are pic de milă... Eh, muierilor, muierilor, pentru ce ne războim noi! ...

— I le-am dus, Daria Dmitrievna... Nu mi-au dat drumul înăuntru, în moară... Ivan Ilici mi-a făcut semn de sus şi m-a întrebat: „Chiar Daşenka le-a făcut? “ „Chiar ea, zic, păcat că s-au răcit...” „Mie îmi plac şi mai mult reci... Spune-i că o sărut de o mie de ori! “

— Spui minciuni!

— Pe cinstea mea că nu! Ai auzit ultimele evenimente? Pe Ivanov al nostru, doctorul, l-a apucat o frică grozavă, cu

vărsături, cu crampe… Comisarul s-a înfuriat: „Ia dregeţi-i nervii, băieţi! “Şi a pus oamenii să-l dezbrace la fântână şi să-i toarne apă rece în cap cu doniţa. Îl auzi cum ţipă? Au ajuns la a treia doniţă… Să mori de râs I De altfel, şi eu îs fricos, Daria Dmitrievna…

Daşa umbla prin casă ca o fiară în cuşcă, de la fereastră până la uşă şi înapoi. Pansamentele erau pregătite, şi-n odaie mirosea a acid fenic şi a iodoform. Kuzma Kuzmici se învârtea pe lângă ea:

— S-a legat de capul meu un vis, şi-l visez aproape în fiecare noapte. Se face că ţin în mână o puşcă, inima mi se bălăbăneşte ca şi cum ar fi de cârpă, iar eu trag, apăsând cu atâta putere pe trăgaci, de parcă intru cu totul în puşca ceea blestemată. Dar puşca nu ia foc, cocoşul se lasă încet-încet, din ţeavă iese alene un pic de fum, iar acela în care trag – nu ştiu cum arată la faţă – se apropie de mine, creşte… Ptiu, ce păcătoşenie! …

— De ce s-o fi făcut linişte? Întrebă Daşa, frângându-şi degetele care trosniră şi oprindu-se lângă fereastră.

Amurgul timpuriu începea să coboare. Focurile se potoleau. Nu se mai auzeau nici explozii şi nici şuierul sfâşietor al proiectilelor. Răpăiala puştilor încetase şi ea. Lanţurile de cazaci înaintau, se târau, aproape înconjuraseră satul. Daşa se depărtă de lângă fereastră şi începu din nou să se plimbe prin odaie.

— Or să fie mulţi răniţi. Cum o să ne descurcăm?

— Ne-o trimite comisarul pe Agripina. Are să ne fie de mare ajutor. Ştii, i-am cerut-o şi pe Anisia: locul ei nu-i lângă tun, numai din romantism vrea să rămână acolo… Ce zici de visul meu, Daria Dmitrievna? Ce-o fi însemnând?

— Spune drept, Ivan Ilici e sănătos? Totul merge bine?

— Şi-a scos capul printr-o spărtură de acoperiş şi rî- dea cu gura până la urechi! E absolut sigur de izbândă!

— Au! Şi Daşa îşi scutură capul. (Da, ar trebui să încerce să nu se mai gândească la miile de bărbaţi care se târau spre sat că fiarele…) Nu pot să le înţeleg, toate astea…

Adunându-şi puterile, îşi trase gândul îndărăt, ca şi cum ar fi târât, legată de funie, o dihanie din poveste acolo, printre lucrurile mărunte de pe masă: tifon, sticluţe, instrumente chirurghicale… N-are destul iod, şi asta e îngrozitor! … Şi imaginaţia i se supunea fără împotrivire, dar pe nebăgate în seamă, prin spărturi nevăzute, se întorcea din nou acolo de

unde plecase, făcând-o să deschidă ochii mari ca două lacuri... Ce nevoie au oamenii să ucidă pe toţi cei nevinovaţi, pe toţi cei buni, pe toţi cei dragi? Ce poate fi mai monstruos la om decât ură? Această ură o împresura pe Daşa, era aproape şi aştepta, neînduplecată, gata să-şi împlânte baioneta de care-ţi încleştezi degetele cu deznădejde...

— Nu, asta-i curată neobrăzare să... strigă ea. Privirea sălbatică a ochilor ei larg deschişi îl înspăimântă pe Kuzma Kuzmici. Ce te uiţi aşa la mine? Mi-e scârbă, înţelegi? Ca şi doctorului nostru... Nu pot suporta ura. Am fost crescută prea delicat? Dacă nu-ţi place, n-am ce-ţi face...

Fără niciun rost, începu să mute sticluţele şi pacheţelele de pe masă.

— Nu ştiu ce ţi-a venit să-mi povesteşti visul acela...

— Eh, Daria Dmitrievna, visul îşi are şi el socoteala lui... Există ură care purifică, întocmai ca iubirea... Există ură asemeni stelei de dimineaţă din înaltul cerului... Există ură congenitală, animalică, ură de piatră... Da, asta-i ura de care trebuie să te temi... Şi pe mine m-a cuprins groaza, îmi aduc aminte, în 1914... îmi povestea cineva că mobilizarea i-a surprins pe nişte ruşi în străinătate. S-au repezit să se urce în cel din urmă tren care mai pleca. Conductorii, nemţi, striveau mâinile copiilor în uşile vagoanelor... Iar visul meu îşi are şi el înţelesul lui. Nu m-aş apuca să i-l spun comisarului şi nu l-aş spune nimănui. Numai dumitale ţi-l spun şi numai într-o clipă ca asta... Nu mai am putere, Daria Dmitrievna, calea mea pe acest pământ s-a încheiat... Şi deodată scânci: Puşca mea nu mai împuşcă, abia fâsâie...

— Le urăsc! Strigă deodată Daşa, bătându-se în piept cu degetele adunate ca pentru cruce. Le-am văzut, cunosc aceste feţe: au ochi de ucigaşi în devenire, au coşuri pe obraz de atâtea pofte şi bărbiile li-s prăvălite... Canalii! Mărginiţi şi întunecaţi la minte... Pentru oameni de felul lor nu-i loc pe pământ, nu-i...

— Linişteşte-te, linişteşte-te, Daria Dmitrievna! Să vedem mai bine dacă nu clocoteşte apa în ceaun...

Daşa se apropie în grabă de fereastră. În amurgul albăstriu se vedeau alergând ostaşii roşii, aplecaţi înainte şi cu puştile întinse ca pentru atac. Desluşi până şi feţele lor, atât de crispate, încât păreau zbârcite. Unul din ei se poticni, gata să

cadă, se îndreptă din nou, bălăbănindu-şi mâinile, apoi, întorcându-se cu faţa, îşi arătă dinţii, rânjind.

O rachetă se înălţă deasupra stepei, împrăştiindu-şi sinistru flacăra verde. În căderea ei lină, lumină spinările sure ale celor din tranşee şi, ceva mai departe, la vreo patru sute de metri, umbrele cazacilor care se ridicau pentru asalt. Printre ei alerga un om, învârtindu-şi sabia pe deasupra capului. Lumina rachetei se stinse. În întunericul opac care se lăsă în aceeaşi clipă, răsună un strigăt, crescând ca vântul în vijelie: „Ur-r-ra-a-a! … “

Teleghin îşi smuci căciula din cap, trecându-şi palma peste părul ud. Tot ce se putea chibzui, prevedea şi face se făcuse. De aici înainte, rezultatul va fi hotărât de psihologia luptei. Inamicul era, fără îndoială, de patru ori mai puternic, ţinând seama de concentrarea de rezerve abia bănuită cu binoclul.

Cu privirea ţintă, îşi scoase capul până la umeri prin spărtura acoperişului. Deodată, satul se pomeni prins ca într-o cingătoare de focuri de puşcă. Ivan Ilici nu mai putea desluşi bine ce se petrecea în faţa lui. Prin tranşee, ici şi colo, se îngrămădeau pâlcuri de oameni… Căutându-şi căciula, Ivan Ilici îşi zicea: „Ei, drăcie! Să pierd eu o căciulă aşa de bună! … “Apoi se trezi deodată jos, alergând pe povârnişul dealului spre tranşee.

Primul atac al cazacilor fusese respins aproape pretutindeni. Numai lângă fierărie, aşa cum prevăzuse Ivan Ilici, lupta se înteţea. Acolo încăierarea era în toi: se auzeau urlete sălbatice şi explodau grenade. Când ajunsese în goană lângă zidul de lut al magaziei, unde-şi lăsase rezervele, Ivan Ilici nu mai găsi pe nimeni: ostaşii roşii, ne- maiavând răbdare să aştepte, se hotărâseră singuri şi se repeziseră spre fierărie, să dea ajutor. Tot într-acolo grăbea în pas alergător şi Ivan Gora, încovoiat sub povara unui sac cu grenade.

— Hei, comisarule! Strigă Ivan Ilici. Ce înseamnă asta? Dezordine? Stai, că nu merge aşa!

Ivan Gora abia îşi întoarse către el, sub sacul din spinare, faţa mânioasă. Doi paşi mai încolo, Ivan Ilici o zări pe Daşa: intra pe poartă, sprijinind un ostaş care şchiopăta

15 – Calvarul, voi. UI de un picior. Ivan Ilici se opri. Îşi ridică mâna cu degetele răsfirate.

— Aha! Făcu el, uite de ce venisem încoace… Se întoarse şi alergă îndărăt spre baterie: Toate-s în regulă aici?

— Ca la Domnul-Dumnezeu în zi de sărbătoare! Bună seara,

Ivan Ilici.

— Asupra rezervelor, tovarăşi! Cu şrapnele! …

Căţărându-se pe un acoperiş din apropiere, Ivan Gâci încremeni cu binoclul la ochi: rezervele, care abia se zăreau mai adineauri de sus, de la moară, înaintau acum în rânduri strânse. Strigă de pe acoperiş:

— Foc susţinut!

În amurgul plumburiu, exploziile şrapnelelor începură să răsune una după alta. Rândurile celor ce atacau se clătinau, dar continuau să înainteze. Şrapnelele plesneau deasupra capetelor lor, tot mai jos, tot mai jos, dar lanţurile de trăgători nu se opreau. O rachetă se înălţă, plutind şerpuitor. Deasupra şirurilor de soldaţi care păreau de plumb, punctele de jeratic luminau fapta lor cutezătoare de parcă i-ar fi îndemnat: „înainte, fraţilor, nu vă lăsaţi, daţi un iureş peste ciolanele bolşevicilor! … “Şi abia se stinse racheta, când din dreapta, de la răsărit, şerpuiră pe rând alte trei răsfirându-se pe tot cerul în focuri roşii, tulburi şi sinistre. Teleghin răcni:

— Răspundeţi cu rachete: trei roşii la şir!

Cavaleriştii lui Budionnâi, după ce se apropiaseră în amurg prin albia netedă a râpei, năvăliră pe neaşteptate asupra aripii stângi a inamicului cu atâta înverşunare, încât într-o clipă, şirurile de trăgători ale cazacilor pedeştri fură măturate şi răsturnate. Şi atunci începu lucrul cel mai înspăimântător care li se poate întâmpla infanteriştilor când se ciocnesc cu cavaleria şi din care scăpare nu mai putea fi: căsăpirea fugarilor. Înălţându-se din sat, focurile rachetelor luminau stepa în care hălăduia moartea, purtată de tăişul şuierător al săbiilor. Oamenii aruncau puştile din goană, acoperindu-şi capul cu mâinile, doar nu i-o ajunge umbra neagră a calului şi a călăreţului. Cavaleristul lui Budionnâi se înălţa mlădios în scări, se prăvălea spre stânga şi, făcându-şi vânt cu tot trupul, tăia. Cazacii se prăbuşeau sub copitele cailor.

Văzând că pe tot întinsul câmpiei trupele căzăceşti fugeau zdrobite, Budionnâi îşi opri calul şi, ridicând sabia, strigă: „După mine! “Cu cei vreo cincizeci de călăreţi care se adunară în jurul său, se întoarse, luând-o în galop spre sat. Calul lui era sprinten şi iute. Semion Mihai- lovici călărea aplecat pe spatele calului, cu sabia lăsată peste scară, ca să-şi odihnească mâna, cu căciula argintie, de oaie, dată pe ceafă, ca să-i răcorească

vântul faţa asudată şi să i se plimbe în voie prin mustăţi. Ca să se poată ţine după el, cavalerişti erau nevoiţi să-şi împungă caii cu pintenii. Trecură în galop pe malul iazului, în care se oglindeau stelele căzătoare ale rachetelor. Câţiva oameni se feriră din calea lor, trântindu-se la pământ. Fără să le dea nici cea mai mică atenţie, Semion Mihailovici arătă cu sabia spre fierărie, unde cazacii tot mai luptau cu oamenii Regimentului „Kacealinski". Şi unii, şi alţii se re- pezeau la baionetă, apoi iar dădeau îndărăt, trântindu-se la pământ.

Cei cincizeci de călăreţi ai lui Budionnâi se răspândiră în formaţie de atac şi, lăsând frâul slobod, cu ochii la căciula argintie ce sălta înaintea lor, se prăvăliră dinspre iaz pe povârniş asupra pedestrimii căzăceşti. Nici rafală de mitralieră, nici împuşcăturile răzleţe, nici baionetele întinse spre ei nu erau în stare să înfrâneze caii care sfo- răiau sălbatic. Tot ce cădea sub sabie era tăiat în bucăţi. Semion Mihailovici îşi domoli calul abia când ajunse în uliţa satului.

Teleghin se apropie de el, grăbit. Semion Mihailovici nu-i răspunse dintr-o dată: îşi ştergea tăişul cu o basma pe care o aruncă jos. Apoi îşi vârî în teacă sabia mare, cu mâner de alamă, şi, ducându-şi la tâmplă palma întinsă, zise:

— Bun găsit, tovarăşe. Cu cine stau de vorbă? Cu comandantul regimentului? Eu sunt comandantul de brigadă Budionnâi. Îţi ordon să laşi o companie pentru paza convoaielor de căruţe şi a răniţilor, iar cu restul forţelor şi cu artileria să înaintezi imediat spre staniţă, s-o ocupi şi s-o cureţi de cazacii albi.

— Am înţeles, voi executa!

— O clipă, tovarăşe...

Descălecând, Budionnâi îi vârî palma sub chingă, lovi apoi peste bot calul care voia să-l apuce de mânecă şi-i întinse lui Ivan Ilici mâna.

— Ai pierderi mari?

— Nu prea.

— Foarte bine. Aţi fi putut rezista cu propriile forţe dacă nu veneam noi?

— Da, am fi rezistat. Avem muniţii destule.

— Foarte bine. Daţi-i drumul.

— Mi-au trecut de tot durerile, Anisia Konstanti- novna, nici nu le mai simt. Ciudat lucru şi pântecele ăsta! Aparatul cel mai de

seamă, şi totuşi lipsit de orice apărare... Sabia n-a pătruns decât vreo patru centimetri. Şi să facă aşa prăpăd... aşa prăpăd... Dă-mi, te rog, un pic de apă...

Istovită şi mută, Anisia stătea la căpătâiul lui Şarâghin. Spitalul era instalat acum în staniţă, într-o casă de zid cu etaj. Nu rămăseseră acolo decât cei uşor răniţi şi cei greu de transportat. Ceilalţi fuseseră evacuaţi, cu câteva zile mai înainte, la Ţariţân. Şarâghin era pe moarte. Dar atât se înverşuna să nu moară, atât îi părea de rău după viaţă, încât pentru Anisia ajunsese un chin să stea lângă el. Nici nu-l mai mingâia; ascultă, doar, stând lângă patul lui, ce-i spunea.

Se ridică să ia apă din căldare cu o ulcică, să-i dea de băut. Obrajii rănitului ardeau. Ochii lui mari şi albaştri, ochi de copil, o urmăreau neclintit. Anisia era îmbrăcată femeieşte acum, cu halat alb. Părul ei auriu, pe care de atâtea ori îl văzuse în vis, era împletit şi adunat în jurul capului. Îi era frică să nu plece, pentru că atunci, atunci nu i-ar rămâne decât să-şi răstoarne capul pe pernă şi să asculte, cu dinţii încleştaţi, bătăile smintite ale inimii şi zvâcnetul tâmplelor. Vorbea fără încetare. Gândurile lui pâlpâiau că flacăra candelei pe sfârşite, care când se întinde, luminând până-n fundul ungherelor, când scade, fumegând...

— Nu erai frumoasă atunci, Anisia Konstantinovna, şi păreai de două ori mai bătrână... Priveai cu faţa proptită în palmă, fără să vezi. Şi ochii îţi erau înneguraţi de durere. Eu nu-s milos, mi-am stârpit milă din inimă. Oamenii miloşi sunt cei mai cruzi... Nu trebuie să-ţi fie milă decât o dată în viaţă. Şi pe urmă, gata! Trage zăvorul, pu- ne-ţi inima pe nicovală, căleşte-o pe jeratic aprins şi pune-o iarăşi sub baros... Aşa trebuie să fie comsomoliştii. Pe vapor, atunci, am convocat o consfătuire secretă. Le-am explicat tovarăşilor că nu-i de demnitatea unor luptători ai revoluţiei să se lege de dumneata... Atunci Latughin a spus ceva despre femeile care spală vasele... Eh, Latughin, Latughin! ... Nu-ţi trebuie aşa ceva, Anisia Konstanti- novna... Revoluţia te-a adoptat. Nu pentru el te-ai făcut aşa de frumoasă... Pe drumul acesta nu poţi decât să te înfunzi. Problema asta trebuie să ţi-o pui mereu, trebuie să lupţi pentru ea...

Flacăra vieţii lui ajunse la capăt, măsură întunericul apropiat şi se făcu mică, mică de tot. Şarâghin îşi trecu limba peste buzele uscate. Anisia îi apropie ulcica de gură, dar el începu

iarăşi să vorbească:

— Ştiu pentru ce mor, şi n-am nicio îndoială asupra acestui lucru. Aş vrea să-ţi aduci aminte de mine... Sunt din Petrograd, de pe Vasilievski Ostrov. Tătuca era tâmplar, am învăţat la şcoala de meserii şi am lucrat cu el. Geluia el, geluiam eu, geluia şi el, geluiam şi eu... Niciunul, nici altul nu scoteam un cuvânt... M-am dus pe urmă să lucrez la şantierele navale baltice... Acolo am descoperit lucrul cel mai de seamă: scopul pentru care trăiesc... începeau să-mi clocotească gândurile, să mă cuprindă nerăbdarea. Mă atrăgeau idealuri înalte şi nu mai aveam putere să rămân jos... A început apoi războiul, am fost chemat la marină. Mi se măcinau dinţii în gură de-atâta cât scrâş- neam! Cum de nu înţelegi, Anisia Konstantinovna, că am văzut în dumneata omul viu pe care noi singuri l-am născocit şi pe care l-am cucerit, l-am format? ... Cum era să te lăsăm să rătăceşti din nou prin lume cu capul plecat? ... Ce rost ar avea atunci revoluţia? Asta nu se poate... Trebuie să te faci actriţă... în fiecare seară mă învârteam pe lângă magazia aceea, vedeam şi auzeam totul... „O, pentru Dumnezeu! O, îndurare... Sunt părăsită, părăsită...” Da, ai să zgudui toate fronturile... Şi când s-o sfârşi războiul civil, ai să ajungi actriţă cu renume mondial... Acesta e drumul pe care se cuvine să mergi. Nu-ţi trebuie slăbiciuni omeneşti: are să-ţi cânte el mult la ureche, dar să nu-l asculţi,

Anisia Konstantinovna. Aş vrea să-ţi dovedesc că n-ai dreptul la o viaţă proprie... Draga mea... De ce-ţi întorci capul? ... Aşteaptă să mă odihnesc puţin, să-mi adun puterile... trebuie să-ţi mai spun ceva... Am scăpat din vedere o dovadă importantă...

Capul i se frământă pe pernă, apoi se linişti. Tăcu atât de mult, încât Anisia se aplecă asupra lui, aproape: pupilele nu i se mai vedeau între pleoapele întredeschise. Nu vorbele lui, cât ochii aceia daţi peste cap întristau inima Anisiei. Înţelese deodată tot ce se chinuia el să-i spună până în ultima clipă, în cuvinte fierbinţi şi tulburi. Fără îndoială că şi copilaşii ei, ghemuiţi unul în altul şi speriaţi de focul ce pâlpâia în jurul ascunzătorii lor, tot aşa o chemaseră. Din ziua aceea de demult, Anisia nu mai căutase să-şi amintească chipul lor: îi era frică. Dar în clipa asta îi stăteau în faţă de parcă erau vii: Petruşka cel de 4 ani şi cea mică, Aniuţa, cu părul lor cârlionţat, cu obrajii lor

plinuţi şi cu năsucurile obraznice, veseli şi totdeauna puşi pe râs… Şi acum şi acesta, al treilea, o chema… De la el are să-şi ia rămas bun, pe el are să-l petreacă…

Şi Anisia mângâie încetişor părul nepieptănat şi încâl- cât. Genele lui tresăriră, şi ea văzu cum i se împrăştie pe tâmple pete albăstrii…

XIV

În fiecare vineri seara, comandantul suprem Deninin juca bridge la Ekaterina Alexeevna Kraşnina, o rudă îndepărtată din partea mamei sale. Începuse să joace bridge cu ea cam din 1890. Anton Ivanovici învăţa pe atunci la Academie şi închiriase o odaie la Ekaterina Alexeevna, în apartamentul ei de pe aleea a cincea din Vasilievski Ostrov. Odaia era bine îngrijită, aşa cum se obişnuia în capitală. Din cei patru parteneri de atunci, nu mai rămăseseră în viaţă decât ei doi. Vremurile grele îi aruncaseră la Ekate- rinodar, unde Anton Ivanovici se ridicase, prin voia Domnului, în fruntea armatei albe, în timp ce Ekaterina Alexeevna, refugiată din Petersburg de pe la începutul lui 1918, ducea o viaţă modestă, împreună cu fiica ei, Ekaterina Alexeevna cea tânără.

De multe ori comandantul suprem îi propusese, sub un pretext sau altul, să-i vină în ajutor. Dar ea îi răspundea totdeauna: „E mai bine să nu existe asemenea lucruri între noi, Anton Ivanovici. Banul strică prietenia.” Lua acasă corecturi de la Agenţia de informaţii şi, afară de asta, îi mai rămăseseră, pentru zile negre, câteva obiecte mărunte de valoare.

Seara de vineri era sfântă. Nimeni, nici chiar şeful statului-major, generalul Romanovski, nu îndrăznea să întrerupă tradiţionalul joc de cărţi al comandantului suprem. Fix la orele 20, lângă căsuţa de bâme puţin arătoasă, departe de centrul oraşului, se oprea o caretă cu un singur cal, cu coşul de piele ridicat. Comandantul suprem poruncea vizitiului – un soldat bărbos, cu pieptul plin de cruci de-ale „Sfântului Gheorghe” – să vină să-l ia pe la miezul nopţii. Intrând apoi cu pas liniştit pe portiţă, urca treptele de la intrarea a cărei uşă se deschidea imediat ce ajungea în faţa ei.

Agenţii secreţi, trimişi acolo în fiecare vineri de către şeful serviciului de contraspionaj, făceau tot ce puteau să nu fie văzuţi de comandantul suprem. Unul, cocoţat pe acoperiş, se ascundea după horn, altul se ghemuia după plopul bătrân de pe

partea cealaltă a străzii, iar alţi doi se doseau în curte, după lada cu gunoi. Militar înnăscut, Denikin nu putea să sufere agenţii secreţi. Relativ la această tristă necesitate povesti într-o zi, cu cărţile în mână, o istorie întreagă despre răposatul împărat. Lui Nicolae al II-lea îi plăceau plimbările singuratice prin parcul de la Ţarskoe Selo. Agenţii secreţi erau aşezaţi prin boschete şi tufişuri, de-a lungul aleilor pe unde s-ar fi putut să treacă ţarul. Iarna, troieniţi de zăpadă, nu se vedeau deloc. O dată, plimbându-se ţarul auzi într-un tufiş în spatele lui iun glas răguşit care şoptea: „A trecut numărul şapte”. Nicolae se supără foc. Cum, tocmai el să poarte pentru agenţi „numărul şapte”? Şi-l dădu afară pe şeful Siguranţei. După această întâmplare, i se dădu „numărul unu “…

Intrând în săliţa mică, unde ardea o singură lumânare, Denikin îşi scotea întâi şoşonii de piele, cu ştaif de alamă. Se dezbrăca totdeauna singur, fără ajutorul nimănui, le- pădându-şi mantaua largă de stofă soldăţească, căptuşită cu roşu, şi netezindu-şi părul rar şi cărunt, pieptănat peste cap. Apoi se ducea să sărute mâna Ekaterinei Alexeevna. Luă după aceea minuta slabă şi frumoasă a Ekaterinei Alexeevna cea tânără, bătând-o uşurel şi cu prietenie. Pe ceilalţi doi parteneri – aghiotantul său, prinţul Lobanov-Rostovski şi Vasâli Vasilievici Strupe, fostul şef de cabinet la unul din ministere, născut şi crescut la Petersburg, om cât se poate de plăcut – îi salută scurt şi binevoitor: „Bună seara, domnilor! “

În salon, masa de cărţi era desfăcută, cu două luminări deasupra şi cu cărţile înşirate în evantai pe postavul verde. Până şi creta şi periuţele rotunde erau întocmai ca în anii luminoşi din Vasilievski Ostrov…

În rochia ei neagră şi veche, Ekaterina Alexeevna avea aerul că e totdeauna veselă. Era o femeie foarte scundă şi exagerat de lată în şolduri: când mergea, părea că se rostogoleşte pe picioarele prea scurte. Faţa-i rotundă arăta veşnic zâmbitoare. Vorbea mereu, şi toată lumea se simţea bine în preajma ei. Vioaie, nu stătea o clipă locului. Scaunul de modă veche, cu spetează încovoiată, lângă care avea un scăunaş pentru picioare, scârţâia tot timpul sub greutatea trupului ei. Înainte de a trage cartea ca să vadă cum se vor aşeza la masă, căuta s-o ghicească pe cea bună, şi de fiecare dată se nimerea ca partenerul ei să fie comandantul suprem. Veselă, bătea aproape

de vârful nasului din palmele ei moi ca nişte pernuţe:

— Vedeţi, domnilor, am ghicit! Katia, iar joc cu Anton Ivanovici…

— De minune! Făcea Vasâli Vasilievici Strupe, posomorât, aşezându-se la masă şi alegându-şi creta şi periuţa.

Vasâli Vasilievici, om calm, atotştiutor, sceptic şi spiritual, cu faţa uscată şi gravă îmbătrânita înainte de vreme, era un rival de temut la bridge şi, ca orice petersburghez, juca elegant şi serios.

— De minune, cum spunea un consilier titular după ce-şi pierdea toate atuurile, repeta el, bătând repede cărţile cu degetele îngrijite, cu unghii tari.

Cel de-al patrulea partener, prinţul Lobanov-Ros- tovski, era şi el, cu toată tinereţea lui, un jucător încercat. Obligaţiile de aghiotant se mărgineau la jocul de cărţi şi la alte câteva însărcinări intime şi personale ale comandantului suprem. Pentru lucrările operative erau alţi aghiotanţi, cu mentalitate modernă. Ca toţi cei din familia Lobanov-Rostovski, prinţul era urât; cu craniul lunguieţ şi pleşuv, cu fruntea impunătoare, dar cu trăsăturile banale. Făcând abstracţie de un singur defect, că-şi clătina mărunţel sub masă picioarele lungi, ca şi cum abia putea să-şi stăpânească o anumită nevoie, prinţul era un desăvârşit om de lume. Nu-şi spunea niciodată părerea, iar dacă era întrebat, răspundea o prostie surprinzătoare, ştiind foarte bine că nimeni nu-l va întreba vreodată un lucru serios. Era prevenitor fără să fie slugarnic, iar vara trecută, înainte de a fi rănit şi reformat, dovedise un nebănuit avânt vitejesc pe câmpul de luptă.

Jocul urma cu solemnitatea unui ritual. În casa aceea şi la orele acelea nu se vorbea niciodată despre politică şi nici despre război. Nu se auzea decât: *„Correau… Coeur… Sans atout… Deux jois sans atout* Sfârâia o lumânare, fumega o ţigară pe marginea scrumierei de sticlă şi, în cele din urmă:

— Ce zici, Ekaterina Alexeevna, ne dăm bătuţi…

— Păcat, ah, mare păcat, Anton Ivanovici…

Ekaterina Alexeevna cea tânără stătea şi ea acolo, pe canapeluţa de pluş: croşeta zâmbind, fără să-şi ridice capul. Faţa, ochii şi părul îi erau spălăcite. Linia gâtului delicat şi mâinile frumoase dovedeau un dor nepotolit de mângâiere. Ekaterina Alexeevna cea tânără se îndrăgostea uşor. Împlinise

25 de ani, şi toate aventurile ei sentimentale avuseseră un sfârşit trist: fie că „el “îşi luă grăbit rămas bun, plecând la război, fie că ea afla pe neaşteptate că mai iubeşte şi pe alta, lucru pe care „el” îl recunoştea fără milă… Acum se îndrăgostise de urî tul, dar atât de simpaticul Lobanov-Rostovski. El îi făcea curte mai mult în glumă, ca să fie pe placul comandantului suprem,

* Termeni de licitaţie la anumite jocuri de cărţi.

Care se purta cu Ekaterina Alexeevna aproape ca un tată. Ea visa, ca în vremurile de altădată, că prinţul Îşi uită tabachera la ele, că apare a doua zi de dimineaţă călare, în lipsa Ekaterinei Alexeevna bătrâna, în faţa ferestrelor, că-i intră în casă zornăind din pinteni, că-i dă bună dimineaţa (ea e îmbrăcată cu rochia cea neagră de lână, cu guleraş şi manşete albe) şi-i cere scuze. Vrea apoi să-i spună una din glumele lui obişnuite, dar vor- bele-i încremenesc pe buze; se uită la ea şi înţelege… Intră amândoi în salon, adânc mişcaţi… Deodată, prinţul îi apucă mâna mai sus de cot, atrăgând-o la pieptul lui: „Nu te-am cunoscut, suspină el, nu te-am cunoscut încă, eşti alta parcă, eşti îmbătătoare…” La aceste cuvinte, avântul fanteziei Ekaterinei Alexeevna se frângea… Croşeta înainte, zâmbind, fără să-şi ridice ochii la prinţul aşezat la masă între două luminări; era fericită că-l ştia acolo, fericită că-i simţea parfumul tutunului scump…

Aşa era lumea aceea mică, biată fărâmă din vechea Rusie, în mijlocul căreia Denikin se odihnea în fiecare vineri de grijile lui apăsătoare.

În ziua aceea, împotriva obiceiului, comandantul suprem venise târziu, cu un aer îngrijorat şi cam distrat. Scoţându-şi galoşii, călcă pe labă motanul care i se în- vârtea printre picioare. Motanul începu să miaune jalnic. Lobanov-Rostovski îl înşfăcă şi-l duse la bucătărie. Ekaterina Alexeevna bătrâna începu să râdă. Vasâli Vasilievici constată: „Motanii sunt nesuferiţi câteodată”. Cu toţii aşteptau să treacă Denikin în salon. Dar el, după ce-şi atârnă pe gânduri mantaua în cuier, rămase locului, pe- trecându-şi mina prin barbă ascuţită şi căruntă. Feţele celor din jur se lungiră, grave, iar pauză plină de nelinişte ţinu până când prinţul se întoarse din bucătărie, anunţând că motanul se află în perfectă stare de sănătate.

— Aha! Păru că se trezeşte Denikin. Cu atât mai bine… Să nu pierdem vremea.

Juca mai prost ca de obicei, aruncând cărţile anapoda şi întorcându-se mereu spre ferestre, cu toate că obloanele erau închise. Ekaterina Alexeevna tânăra se ridică încetişor şi, aruncându-şi o haină de blană pe umeri, ieşi în curte, să controleze dacă paza era la locul ei. Agentul ascuns după horn pe acoperiş, unde vântul şuiera înţepător, iar mai sus luna tulbure, numai pe jumătate, se arunca smintită printre nori, strigă Gătre Ekaterina Alexeevna, clănţănind din dinţi:

— Pentru Dumnezeu, domnişoară, aduceţi-ne nişte vodcă…

Cam pe la orele 10 se opri în faţa casei un automobil. Cu privirea atentă şi strălucitoare, comandantul suprem lăsă cărţile pe masă. Înalt, rumen şi mândru, purtând o mantă ofiţerească cu capetele glugii încrucişate peste piept, intră generalul Romanovski. Rididn- du-şi chipiul, ţăcăni scurt din pinteni şi salută:

— Am venit după domnia-voastră, Anton Ivanovici…

— Prin urmare, s-a făcut?

— Întocmai, Anton Ivanovici…

Denikin începu să se grăbească.

— Mă întorc îndată, domnilor. Nu mi-o luaţi în nume de rău, aşa sunt împrejurările… în săliţă nu-şi nimeri dintr-o dată mâneca: Dumneata, prinţule, rămâi aici, jucaţi o partidă în trei… Nu-mi iau rămas bun, Ekaterina Alexeevna…

Partenerii se întoarseră în jurul mesei, dar n-aveau niciun chef să joace. Ekaterina Alexeevna bătrâna oftă cu un aer reţinut, iar Vasâli Vasilievici, încruntându-şi sprâncenele stufoase, desenă cu creta pe pânaa mesei spânzurători mici şi drăcuşori de-o şchioapă. Prinţul se aşează pe divănaş lângă Ekaterina Alexeevna tânără, care parcă înflori şi-şi lăsă lucrul în părăsire. În timp ce-şi clătina nervos piciorul, prinţul începu să povestească cum descoperise o ghicitoare extraordinară, pe care voia s-o ducă la Anton Ivanovici.

— Îţi smulge un fir de păr pe care-l pârleşte la lumânare şi începe să facă spume la gură…

— Dumitale ce ţi-a spus?

— Mi-a spus că am să fac. Un drum călare, închipu- ieşte-ţi! Că am să fiu rănit de trei ori şi că totul se va termina cu o nuntă veselă.

Punându-şi în acţiune şi celălalt picior clătinându-se de parcă-l scuturau frigurile, prinţul se înecă de râs.

Gâtul delicat şi urechea mică a Ekaterinei Alexeevna se colorară în trandafiriu.

— Numai nelinişte pretutindeni. Nu-i aşa? Îşi spuse cuvântul Ekaterina Alexeevna bătrâna, ştergându-şi ochii. Toţi avem nervii întinşi ca strunele... Doamne, Doamne, cine s-ar fi gândit că vom ajunge să trăim aşa? ...

— Da, da, prea puţin ne-am gândit, îi răspunse Vasâli Vasilievici, desenând un topor şi un trunchi de execuţie. Ciudată ţară mai e şi Rusia noastră...

Comandantul suprem se ţinu de cuvânt: în clipa când ceasornicul englezesc bătea din cutia lui, cu glas subţirel, ora 11, se auzi motorul unui automobil, şi Anton Ivanovici, scoţându-şi din nou galoşii, zise:

— Ştiam eu, Ekaterina Alexeevna, ştiam eu că ai să ne dai astăzi friptură de curcan cu castane! ... De aceea, dragă prinţule, adă te rog din automobil o sticluţă de şampanie...

Îşi frecă palmele una de alta, înviorat. Cineva îi propuse să continue partida. El se scuturâ:

— Las-o în plata Domnului! Ekaterina Alexeevna şi cu mine capitulăm anticipat. În felul acesta ne salvăm cel puţin onoarea...

Luă chiar o ţigară din tabachera de aur a lui Vasâli Vasilievici şi începu să fumeze, ceea ce nu mai făcuse niciodată. Gazdele dădură zor cu cina. Trecură cu toţii în sufrageria mică, tunde două luminări îşi jucau flacăra domoală luminând, ca în vremurile de altădată, tapetele ieftine de pe pereţi şi farfurioarele plesnite de pe masă, cu pateuri fine de casă şi cu gustări. Lipsea doar mâncarea favorită a lui Anton Ivanovici, păstrăvii cu sos de muştar. Nici liniştea obişnuită nu mai era, ca atunci când se aşezau în jurul mesei după o partidă de cărţi, continuându-şi discuţiile cu privire la joc: „Ascultă ce-ţi spun, trebuia să dai o pică... “sau: „Maică Doamne, doar ştiam că are în mână asul, riga şi dama, aşa că nu înţeleg de ce-mi mai făceai semn cu piciorul pe sub masă! ... “

Simţind neliniştea din j. Ur, prinţul se sacrifică şi începu să spună povestea cu rândaşul din Petersburgskaia Storona, care avea puterea tainică de a lecui cu descân- tecele lui durerile de măsele, arsurile şi erizipelul. De altfel, tot el a prezis în cafea şi războiul cu nemţii... Faptul că se pomenise despre război nu păru tocmai potrivit. Punând mâna repede pe sticulţa cu vodcă,

Vasâli Vasilievici le turnă la toţi:

— Să bem pentru ca în sfânta noastră Rusie să nu piară sămânţa rândaşilor făcători de minuni…

În clipa aceea îşi făcu intrarea friptura de curcan. Rezemat de speteaza scaunului, comandantul suprem urmărea cu o privire gravă cum se aducea farfuria, cum i se făcea loc în strâmtoarea de pe masă şi cum flăcările Luminărilor oscilau uşor din pricina aburului fripturii.

— Numai în Rusia se găsesc asemenea curcani, zise el, luându-şi pe farfurie o aripă.

Ridicându-se de la masă, prinţul desfundă fără zgomot sticla de şampanie şi le turnă la toţi în pahare de ceai. Scoţându-şi fără grabă şervetul de după guler. Anton Ivanovici se ridică, luă paharul în mână şi, sprijinit cu mâna de scaun, zise:

— Domnilor, nu mă pot opri de a vă comunica o veste îmbucurătoare… Astăzi dimineaţă trupele franceze au debarcat la Odesa, iar cele greceşti au ocupat Her- sonul şi Nikolaevul. În sfârşit, multaşteptatul ajutor al aliaţilor a sosit…

La Ekaterinodar aterizase cu un avion englez un individ atât de ciudat, încât cercurile conducătoare şi influente nu ştiau ce să creadă: să fie vreun agent secret de-al lui Clemenceau, să fie pur şi simplu un aventurier oarecare, sau poate vreun „personaj” …" Avea un nume franţuzesc, Giraud, dar lumea îi spunea Piotr Petrovici. Vorbea ruseşte fără greutate, cu accent din sud, şi se legitima c, u un paşaport din Uruguay, deşi aceasta dovedea mai curând abilitatea decât naţionalitatea lui. Venise de la Pariş pe un vapor care aducea la Novorossiisk puşti, cartuşe şi alt armament. Actele cu care se înfăţişase comandantului militar al oraş. Ului erau în perfectă regulă. Prezentase scrisori de recoman- daţie din partea unor parlamentari, o scrisoare a ministrului cultelor şi încă una, a unei ducese franceze cu nume greu de pronunţat, un carnet de ziarist la ziarul *Petit Parisien* şi, în sfârşit, oferte de afaceri de- ale diferitelor firme răsărite ca ciupercile pe rezervele uriaşe de mărfuri şi de articole alterabile ce se îngrămădiseră în Franţa din toate colţurile lumii.

Oricât ţi-ai fi bătut capul, faptele erau fapte: sosise de la Pariş în bietul Ekaterinodar, care mai păstra încă urmele luptelor din martie şi din vara aceea, sosise, coborând din cer, un bărbat elegant, european sută-n sută, purtând o şubă scurtă cu guler

de sconcs şi un fular pestriţ care-i acoperea tot pieptul. Avea două geamantane noi-nouţe, un aparat fotografic petrecut cu cureluşă peste umăr şi era încălţat cu o pereche de pantofi galbeni, neobişnuit de frumoşi, cu tălpile atât de groase, încât nici comandantul militar nu-şi putuse lua ochii de la ele, darmite publicul de pe stradă, atunci când Piotr Petrovici Giraud trecu, în urma cazacului care-i ducea geamantanele, vesel, cu capul sus şi cu pălăria cenuşie şi cochetă pusă pe-o sprinceană.

Străinul fusese instalat la hotelul cel mai bun, în „camera de lux “, după ce evacuaseră de-acolo pe speculantul Paprikaki, în treeere prin Ekaterinodar cu prietena lui. A doua zi, Giraud îi făcu o vizită generalului Denikin.

Încurcat, Anton Ivanovici trimise în sala de aşteptare pe generalul Romanovski, să-i ceară scuze: se simţea puţin bolnav, dar era fericit că avea în oraşul său, un oaspete atât de interesant...

Giraud îl vizită apoi pe profesorul Kologrivov, unul din stâlpii Dumei de Stat, care crease în jurul lui Denikin aparenţa unei idei statale sub numele de „Centrul na- ţional “. Profesorul Kologrivov cunoştea bine Parisul şi-l Iubea. Reţinu la el câteva ore pe preasimpaticul Giraud. - Amintindu-şi cu entuziasm de mesele de prin micile restaurante şi de distracţiile nocturne din Montmartre. Reînviind în minte miresmele bulevardelor, profesorul avea în ochi o sclipire tinerească, în ciuda pântecelui proeminent şi a bărbii crescute în neorânduială:

— Ce să mai vorbim, *cher ami*[6]*!* Dar parfumul specific, incomparabilul parfum al femeilor pariziene! ... Aş fi în stare să sărut până şi pietrele de pe bulevardele Parisului! Da, da, să nu-ţi pară curios: în fiecare rus vei găsi un înflăcărat patriot francez... Iată despre ee trebuie să scrii!

Şi hotărâră pe loc: câţiva dintre reprezentanţii mai cu vază ai „Centrului naţional” se vor aduna la un dejun, într-o casă particulară, ca să ia cunoştinţă de comunicarea domnului Giraud asupra politicii internaţionale.

— O, *cher ami!* Strigă profesorul Kologrivov, răsucind amical un nasture de la haină oaspetelui. Ai să cunoşti oameni care au înţeles înaintea voastră, a celor din Europa, monstruosul pericol al maşinii roşii de tocat carne... Bolşevismul e ura distructivă a păturilor de jos, e furia drojdiei omenirii... Chiar şi cei mai huni şi

6 Dragă prietene (fr.).

mai inteligenţi dintre voi se ploconesc în faţa socialismului. Fleacuri! Banalităţi! Există socialism, dar nu există socialişti, pentru că socialismul nu e realizabil... Noi avem să v-o dovedim! Prin voinţa istoriei, Rusia e destinată să fie bariera de care se vor sfărâma nesfâr- sitele talazuri ale anarhiei. Plătind cu propriile noastre jertfe, vom da posibilitate civilizaţiei europene să se dezvolte netulburată... în numele acestei acţiuni, în numele salvării Europei şi a lumii întregi de pericolul fantomei roşii, vă întindem mâna: Ajutaţi-ne! Suntem gata să facem orice concesii. Rusia va suporta calce jertfe... Iată despre ce trebuie să scrii!

Dejunul acela stârni mare zarvă: încearcă să găseşti ceva mai acătării în Ekaterinodar! Numai slănină, carne de gâscă şi carne de porc... Doar n-ai să-i serveşti unui parizian găluşte! Unul din membrii „Centrului naţional", domnul von Lise, mare specialist în arta culinară, propuse următorul meniu: bulion cu pateuri, o „matelotă" de lin cu sos de vin roşu şi găină fiartă, fără nicio picătură de apă, într-un burduf de porc. Cu ajutorul speculantului Paprikaki, găsiră şi un vin ales. La oră 1 fix, în locuinţa lui Şudghin, membru al Dumei de Stat şi redactor-editor al gazetei *Rodnaia zemlia* se adunară şase persoane, cu Piotr Petrovici cu tot. Dejunul fu, într-adevăr, delicios. La cafea, care nu era decât orz prăjit, Giraud îşi începu comunicarea:

— Vreau să vă spun, domnilor, câteva cuvinte despre Pariş... Îl cunoaşteţi cu toţii. Vizitatorii străini lăsau, anual, peste patru milioane de franci aur în capitala noastră. Nu e de mirare că parfumul străzilor lui ameţea până şi capetele acelor visători care contemplau şirurile strălucitoare de automobile de la înălţimea mansardelor... Vai, astăzi nu mai sunt visători în Pariş! Cadavrele lor, otrăvind văzduhul, putrezesc pe Somme, în Champagne şi în Ardennes. Parisul nu mai este oraşul vesel în care lumea dănţuie pe străzi, râzând din toată inima de barba regelui Leopold sau de insuccesele sentimentale ale vreunui mare duce rus... Parisul şi Franţa suferă pentru cei un milion şi jumătate de bărbaţi ucişi. Parisul e invadat de băieţandri, homosexuali de profesie. Pe terasele cafenelelor nu vezi decât bătrâni melancolici, care nu mai prezintă interes nici chiar pentru fetele de douăzeci de franci. Pe pavajul stricat zdrăngănesc taxiurile stâlcite pe Marna. În restaurantele şi

cafenelele elegante n-au acces decât soldaţii americani, cu temperament de armăsari stătuţi... Dar femeile? O, femeile sunt la înălţime, ca totdeauna: şi-au scurtat rochiile până sub genunchi şi au desfiinţat rufăria...

Glasurile din jurul mesei insistară:

— Mai precis, vă rog...

— Seara – la teatru sau la restaurant – femeile îşi acoperă numai ceea ce nu-i esenţial... Mai precis, toată îmbrăcămintea lor e alcătuită din două benzi înguste de stofă care susţin o fustă scurtă. Dar tot şicul stă în picioarele goale, pe care parizienele le au superbe. Ce rost ar mai avea rufăria în toate acestea? La naiba, doar n-am îndurat degeaba mizeria din tranşee! Insă toate acestea nu sunt decât fleacuri. Astăzi, Parisul e oraşul victoriei. E posomorât, e nemăturat, dar vuieşte de discuţii alarmante şi echivoce. Parisul a câştigat războiul mondial, iar acum se pregăteşte să câştige contrarevoluţia mondială.

Trei din cei de la masă strigară fără convingere: „Bravo! “Cel de-al patrulea tăcu, ocupat să frământe un cocoloş de pâine. Cel de-al cincilea ridică uşor din umeri, cu un surâs nelămurit.

— Parisul de astăzi e bârlogul tigrului înfuriat. Cle- menceau e însetat de răzbunare; înainte de a se iscăli pacea – şi asta nu se va întâmpla chiar atât de curând – Germania va suferi ţoţă grozăvia blocadei de înfometare. I se vor smulge dinţii şi i se vor tăia ghearele pentru totdeauna. Într-o conversaţie particulară, Clemen- ceau a declarat: „Voi înăbuşi până şi nădejdea nemţilor de a mai fi altceva decât o ţară de mâna a doua. Au destulă mazăre şi cartofi ca să nu crape de foame...” Dar, domnilor, acum cincizeci de ani Clemenceau a avut de încercat, pe lângă umilinţa de la Sedan, şi cealaltă umilinţă, umilinţa spaimei în faţa Comunei din Pariş... Odată, la un dejun al ziariştilor, lăsându-se furat de amintiri, el şi-a povestit impresiile. Văzuse pe Place Vendome ruinele coloanei marelui împărat, răsturnată de către comunarzi cu odgoane şi macarale. „Ceea ce m-a izbit, a mărturisit el, n-a fost atât faptul că o dărî- maseră, cât ideea care-i făcuse pe muncitorii francezi s-o dărâme... O primejdiei de moarte ameninţă civilizaţia. Ea poate fi îndepărtată, totuşi va veni ziua când armele vor încăpea în mâna poporului. Ziua aceea va fi ziua revanşei pentru Sedan, ziua când va trebui să luptăm pe două fronturi...” Domnilor, Clemenceau avea dreptate: la Pariş se întorc demobilizaţii. Ei au trecut prin ororile

de la Verdun şi Somme, şi pentru ei nu-i decât o jucărie să ridice baricade şi să se bată pe străzi 1 Adunând ascultătorii la tejghea, ei strigă prin toate cârciu- mioarele că au fost înşelaţi, că cei care s-au bătut au căpătat grade, cruci şi proteze, iar cei pentru care s-au bătut şi-au umplut buzunarele cu miliarde în valută forte... Burghezii ruinaţi de inflaţie ciocnesc paharele cu cei care ridică glasul. Suburbiile Parisului se agită. Uzinele şi-au încetat lucruL Trupele din garnizoană nu mai sunt sigure. În Germania domneşte haosul revoluţiei, pe care social-democraţii abia o pot ţine în frâu. Astăzi sau mâine, Ungaria, va proclama sovietele... Anglia se zbate, paralizată de greve, guvernul lui Lloyd George nu caută decât să se strecoare printre stânci. Privirile tuturor se îndreaptă asupra lui Clemenceau. Numai el înţelege că aici, la dumneavoastră, la Moscova, trebuie să se dea lovitura de graţie revoluţiei din întreaga Europă. Pescarii italieni, când prind în plasele lor câte-o caracatiţă, îi rup cu dinţii băşica de aer, şi atunci tentaculele ei cu ventuze monstruoase cad neputincioase...

Comesenii începeau să-şi zbârlească părul cu mâna şi să-şi scoată ochelarii aburiţi. Când Giraud se opri o clipă, ca să rupă cu dinţii capătul altei ţigări de foi, întrebările începură să curgă:

— Câte divizii franceze ni s-au trimis la Odesa?

— Oare au de gând să ia ofensiva înăuntrul ţării?

— S-a aflat ceva la Paris despre insuccesele din ultimul timp ale ofensivei lui Krasnov asupra Ţariţânului?

ı se va da, oare, ajutor?

— Ce e cu sferele de influenţă din Rusia? Cum şi le-au împărţit marile puteri între ele? În special, cine intenţionează să ajute serios Armata de voluntari?

Încet, fără grabă, Giraud dădea drumul la rotocoale de fum albăstrui.

— Îmi puneţi întrebări, domnilor, ca şi cum aş fi Clemenceau în persoană... Nu sunt decât un ziarist. Câteva gazete, interesându-se de chestiunea rusă, m-au trimis la dumneavoastră. Însă problema unui ajutor militar imediat e mai complicată. Lui Lloyd George nu-i place să asmuţă câinii... Dacă ar trimite la Novorossiisk fie şi numai două batalioane de infanterie englezească, ar pierde în alegerile parlamentare suplimentare două duzini de voturi. Iată cele din urmă informaţii pe care le am: Lloyd George a venit la Paris cu avionul, preferind

acest mijloc de locomoţie deoarece, din pricina furtunilor, Canalul Mânecii este iarăşi plin de mine plutitoare, şi zilele acestea şi-a exprimat părerile în „Consiliul celor zece “. Iată aceste păreri: nădejdea că guvernul bolşevic va cădea curând nu s-a realizat; avem informaţii că bolşevicii sunt mai puternici acum ca oricând, iar influenţa lor asupra poporului a sporit şi se zice chiar că până şi ţăranii trec de partea lor. Luând în consideraţie faptul că Rusia bolşevică a reintrat în graniţele ei naturale din secolul al XV-lea, de pe timpul statului Moscovei şi al Suzdalului, şi că nu prezintă pentru nimeni o primejdie serioasă, guvernul de la Moscova trebuie chemat la Pariş, să se prezinte în faţa „Consiliului celor zece “, aşa cum chema Imperiul roman căpeteniile ţinuturilor depărtate supuse Romei, să dea socoteală de faptele lor... Aceasta este, domnilor, situaţia la noi în Occident... Mai aveţi ceva de întrebat?

Peste câteva zile după acest dejun (menţionat în anale de către profesorul Kologrivov), comandantul militar al oraşului raporta verbal comandantului suprem:

— Excelenţă, exact în faţa hotelului „Savoy” s-a deschis un birou de schimb. Se cumpără numai aur şi briliante şi se plăteşte exagerat de bine, în bancnote de-ale guvernului de la Don... Mă îndoiesc de calitatea banilor: bancnotele sunt din cale-afară de noi...

— Dumneata te îndoieşti totdeauna, Vitali Vitalievici, îi răspunse supărat Denikin, cercetând în acelaşi timp şpalturile comunicatelor militare. Aflu din nou că, fără să mi se spună o vorbă, a fost bătut cu vergelele un oarecare evreu, care nu era deloc evreu, ci moşier din gubernia Orei... Printre cei din Orei se găsesc destui oameni smoliţi, ba unii seamănă chiar a ţigani... Eh, câtă bătaie de cap mai am şi cu voi! ...

— Iertaţi-mă, excelenţă, a fost o scăpare din vedere..: Iar în ce priveşte biroul de schimb, autorizaţia e scoasă pe numele speculantului Paprikaki din Ekaterinoslav, însă am descoperit că adevăratul patron, care şi-a investit acolo un capital de calitate îndoielnică – şi comandantul se înclină atât cât îi îngăduia obezitatea – este francezul Piotr Petrovici Giraud...

Denikin aruncă pe masă comunicatele militare.

— Ascultă, colonele, pentru nişte fleacuri, pentru câteva lănţişoare şi inele, vrei să compromiţi relaţiile noastre cu Franţa? Ce boroboaţă ai mai făcut şi cu biroul cela?

— I-am sigilat casa…

— Du-te imediat, rupe sigiliile şi cere-ţi scuze… Şi să nu mai…

— Am înţeles…

Călcând în vârful picioarelor, comandantul militar îşi scoase pântecele pe uşă. Încă mult timp după aceea comandantul suprem bătu toba cu degetele peste comunicatele de război din faţa lui. Mustăţile cărunte îi tresăreau nervos.

— Ce escroci! Mormăi el.

…Şi nimeni n-ar fi putut şti dacă acest calificativ îi privea pe oamenii lui sau pe francezi…

XV

O nouă dezamăgire îl aştepta pe Vădim Petrovici în cătunul Prohladnâi: casa în care locuise Katia şi cei doi Krasilnikovi stătea cu porţile larg deschise, iar zăpada căzută de curând astupase orice urmă, ridicându-se ca o movili ta ciuruită de picăturile ce cădeau de pe streaşină în pragul uşii părăsite.

Nimeni nu voia să-i spună încotro plecase Krasilnikov cu cele două femei. „A fost pe-aici unul Krasilnikov, e drept. Dar de unde-i, din ce sat, cine să-l ştie? În jurul tătucului Mahno s-au adunat tot soiul de oameni…”

În casă mirosea a cuptor rece, pe podea zăcea gunoi împrăştiat. Zăpada pătrunsese printr-o spărtură a ferestrei, iar lângă perete erau două paturi goale. Nici măcar umbra Katiei n. U mai rămăsese pe pereţii cu tencuiala căzută. După atâtea chinuri, drumurile li se încrucişaseră. Dar el ajunsese prea târziu…

Vădim Petrovici se aşează pe unul din păturile de scânduri negeluite. Care din două o fi fost patul conjugal? … Alexei e un mujic frumos şi cutezător… „Ai plâns cât ai plâns, acum destul, ştergeţi ochii”, i-o fi spus el cu blândeţe. E destul de deştept ca să nu se fi purtat necuviincios cu o cuconiţă delicată. I-o fi spus-o vesel, dar hotărât… Şi pisicuţa s-a liniştit, s-a supus, s-a resemnat. Stingherită, sfioasă, l-a lăsat să facă cu ea ce-a vrut… Doar nu era să-şi sfarme capul de pereţi! Fără pasiune, fără voinţă, s-a încolăcit, ca o volbură firavă cu floricele amărâte, în jurul tulpinei puternice…

Vădim Petrovici cotrobăi prin toată casa, strivind cu piciorul cutiile de conserve ce se rostogoleau, goale, pe jos. Minţi, imaginaţie bolnavă şi desfrânată! Katia a luptat. Katia nu s-a lăsat învinsă, a rămas credircioasî şi curată! Doamne ce laş eşti,

ce om de nimic! … Cinstită şi credincioasă? Cui? Luminoasei tale amintiri, poate?! Răspunde mai bine: ce-ai fi făcut? L-ai fi ucis pe amândoi, aici, în patul ăsta care scârţâie! Sau te-ai fi uitat la ei din prag şi, văzând ochii Katiei – lumea aceea pe care ai pierdut-o – le-ai fi spus: „Iertaţi-mă, vă rog, mi se pare că sunt de prisos…" Primeşte, haide, primeşte încercarea suferinţei… Iat-o, în sfârşit, încercarea cea cumplită! … Nu mai poţi îndura? Ba da, poţi îndura, poţi încă! Ai s-o cauţi, ai s-o cauţi mereu pe Katia…

Karetnik, cel cu faţa asimetrică, îl aştepta pe Vădim în teleguţă. După ce ieşi pe poartă, Roşcin se urcă, ri- dicându-şi gulerul mantalei ca să se apere de vânt. Vizitiul lui Mahno, garda lui personală, care execută în treacăt şi condamnările la moarte, făcute la repezeală, ale tătucului, purta porecla de „Marele-Mut ". Era un bărbat înalt, tăcut, cu falca de jos atât de lungă, îndt faţa lui părea văzută într-o oglindă convexă. Mâna atât de repede cei patru cai, încât cu greu te puteai ţine în trăsurică, încleştându-te cu mâna de rezemătoare.

Săltând pe scaunul lui şi bătându-se cu palma peste coapse, Karetnik vorbea cu familiaritate:

— Dă-o dracului de supărare, cap sec ce eşti! Când o porunci tătucul, de sub pământ îţi scoatem nevestica! Eh, maică preacurată, că şi ai pentru ce să-ţi faci sânge rău! Muierile numai pe dinafară-s vopsite, dar încolo, toate-s marfă necioplită. Toate-s ticăloase… Las-o în plata Domnului, că nu se desparte ea de Alioşka Kra- silnikov! A prădat pentru ea trei căruţe cu buclucuri. Era cel mai afurisit tâlhar din companie. Norocul lui că a plecat la vreme! …

Vădim Petrovici îşi ascundea până la sprâncene obrazul în gulerul ridicat, spunându-şi într-una: „Poţi, poţi îndura! Şi ăsta-i numai începutul, numai începutul încercărilor tale…"

Fără să-şi domolească goană, teleguţă trecu în zbor peste pavajul de bolovani din Guleai-Pole. Lângă statul-major, Marele-Mut opri brusc cei patru cai albi de spume. Roşcin era aşteptat. 11 duse imediat la tătucul.

Mahno ţinea şedinţa Marelui consiliu militar în sala de clasă neîncălzită, unde comandanţii se ghemuiseră ca vai de ei în băncile scunde. Strâns într-o tunică neagră şi încins cu curele galbene, Nestor Ivanovici se plimba ca un jaguar prin faţa pupitrelor. Era treaz, iar faţa-i era şi mai suptă încă. Îşi ţinea

mâinile la spate, strân- gând-o cu cea dreaptă pe cea stângă, care-i atârna, moale. O clipă, privirea lui fixă se opri asupra lui Vădim Petrovici.

— Pleci la Ekaterinoslav, îi zise cu glasul lui pătrunzător, să prezinţi reutcom-ului mandatul. Ai să inspectezi, în numele statului meu major, planul răscoalei. Pleacă!

Roşcin îşi duse scurt mâna la cozoroc şi se întoarse, părăsind sala. Levka Zadov îl aştepta la uşă.

— Toate-s în regulă. Mandatul îl am la mine. Îl cuprinse pe Vădim Petrovici de după. Umeri, conducându-l prin coridor, apoi îl împinse cu coapsa spre uşă. Măn- tâluţa asta a ta trebuie s-o lepezi. Îţi dăruiesc eu un dolman... Ţinându-l mereu de după umeri, descuie uşa ferecată cu trei lacăte, adăugind: E dolmanul meu personal, cu blană de lux. Cu Levka trebuie să fii prieten. C-aşa-i Levka: celui care-i prieten cu el îi pune Dumnezeu mâna în cap...

După ce intră cu Roşcin în încăperea în care stăruia acelaşi miros acru ca în întreaga secţie cultural- educativă, umflându-se în pene şi lăudându-şi lucrurile împrăştiate prin toată casa, Levka îl îmbrăcă pe Vădim Petrovici cu dolmanul, ce c drept foarte bun, dar cam ciuruit de gloanţe în faţă şi la spate. Gemând de gras ce era, cotrobăi pe sub pat, scoase de acolo o mulţime de căciuli şi. Alegând una creaţă şi cu fundul roşu, o aruncă în partea cealaltă a odăii, sigur că Roşcin avea s-o prindă din zbor. Apoi, cuprins de generozitate, desprinse din cui o sabie caucaziană bătută în ţinte de argint: „Cum am luat-o, aşa ţi-o dau. Serveşte-te de ea, e o sabie a detaşamentului de pază personală...” începu apoi să se echipeze şi el. Îşi prinse la fiecare mână câte un ceas de aur cu brăţară, se încinse peste manta cu o curea pe care erau petrecute două revolvere „Mauser!’, agăţându-şi de ea şi sabia cu teaca jupuită, după ce-i încercă mai întâi tăişul gu degetele: „E sabia mea de toate zilele..." Vârându-şi apoi picioarele într-o pereche de galoşi înalţi de cauciuc, bombăni: „Nu prea am eu mutră de cavalerist, cum se spune pe la Odesa-mamă... “îmbrăcă pe deasupra un cojoc de oaie. „Şi acum haide, puişorule! Merg şi eu cu tine... “

Până la gară îi duse tot Marele-Mut. Levka îi şopti lui Roşcin, aşa ca să audă vizitiul:

— E un om cu putere nemaipomenită, un criminal. Tătucul a fugit cu el din ocnă pe vremea ţarului. Fii cu băgare de seamă:

canaliei nu-i place când se uită cineva mai lung la el... Chiar şi eu mă tem de dânsul.

Şi mulţumit de sine, Levka se răsturnă în teleguţă, rumen şi fericit.

— Ai avut noroc, Roşcin! N, u ştiu de ce, dar îmi placi... Mie îmi plac aristocraţii... Am avut ocazie, nu demult, să le fac de petrecanie celor trei fraţi, prinţii Goliţân... Ce să-ţi spun, minune cum s-au purtat! ...

Şi o ţinu tot aşa, într-o vorbă, până în compartiment, unde porunci să i se aducă de la bufet rachiu şi gustări. Apoi îşi scoase cojocul şi-şi slăbi cin- gătoarea.

— Nu pot să înţeleg, zicea, în timp ce-şi tăia felii groase de slănină, nu pot să înţeleg cum de n-ai auzit încă de mine. Odesa mă ţinea pe braţe: bani, femei... Nu poţi să faci faţă la o viaţă ca asta decât dacă ai putere de taur, ca mine... Eh, tinereţe! Toate gazetele scriau: „Zadov e poet umorist". Spune drept, nu-ţi aduci aminte? Biografia mea e interesantă. Am terminat liceul real cu medalia de aur. Taică-meu era simplu căruţaş în mahalaua Peresâpi din Odesa, iar eu am ajuns deodată în culmea gloriei! Şi, bineînţeles, eram frumos ca un zeu – încă n-aveam burta asta – îndrăzneţ, încrezut, cu un glas grozav de bariton înalt... Curgeau cupletele spirituale cascadă nu alta! Eu am introdus moda dolmanului scurt şi a cizmuliţelor de lac „d Ia viteazul nus! ... Toată Odesa era plină de afişe... Eh, ce-i păsa pe-atunci lui Zadov? Toate le lua în glumă! Anarhia, asta-i adevărata viaţă! Mă arunc în viitoarea însângerată... Dar de ce nu scoţi nicio vorbuliţă, puişorule! Fii mai drăguţ cu Levka! Ori poate că tot mai eşti supărat? Cată să prinzi dragoste de mine. Mulţi se fac galbeni numai când m& uit la ei... Dar dacă sunt prieten cu cineva, apoi acela mi-i credincios până la moarte... Ehei, nu-i om să nu mă iubească I

Vădim Petrovici ameţise de atâta vorbă. După lovitura pe care o primise dimineaţă, îi venea uneori să urle a pustiu, ca un dulău la lună. Însărcinarea neaşteptată ce i se dăduse – ordin scurt şi nelămurit – era o nouă încercare pentru el înţelegea că răspundea cu viaţa pentru orice pas greşit, sau mai suspect, că doar de aceea i-l dăduseră pe Levka. Despre ce fel de comitet militar revoluţionar era vorba, unde trebuia să se prezinte şi ce să inspecteze? Ce plan de răscoală? Al cui şi împotriva cui? Levka ştia, fără îndoială. Dar de câte ori încerca să-i pună

întrebări, pe ocolite, sprâncenele lui Levka se ridicau şi ochii i se făceau ca de sticlă. Şi, ca şi cum nu l-ar fi auzit, îi dădea înainte cu lăudăroşenia lui. Mânca, plescăind din buzele unsuroase fără să şi le şteargă, se înroşise şi-şi descheiase gulerul cămăşii brodate.

Vădim Petrovici dădu şi el pe gât un pahar cu rachiu, mestecând apoi fără nicio plăcere o bucată de slănină. Îşi înăbuşea din toată puterea scârba pentru omul acela ticălos, înspăimântător şi ridicol. Nici în române nu întâlnise oameni de teapa lui. Ce era în stare să inventeze pe propria lui socoteală! „Mă arunc în viitoarea însângerată…" Pe Roşdn îl înfierbântase rachiul, cleştele care-i ţinuse creierul în frâu slăbea şi, în locul poruncii aspre: „Poţi îndura*1, care, după ce ajunsese aproape automată, nu mai avea acum nicio putere asupra lui, simţea cum îl cuprinde o nesăbuită încredere în sine.

— Ascultă, nu mai face pe prostul, îi zise el lui Levka. Tătucul mi-a dat directive precise. Eu sunt militar şi nu-mi plac misterele. Spune, despre ce-i vorba?

Lui Levka îi încremeni râsul pe buze. Mâna lui, puhavă şi cu porii mari, care apucase sticla, se opri deasupra paharului.

— Te sfătuiesc să întrebi mai puţin şi să te gândeşti mai mult. Totul e prevăzut.

— Vasăzică, n-aveţi încredere în mine? Atunci, care-i rostul…

— N-am încredere în nimeni… Nici chiar în tătucul n-am încredere… Hai să bem…

Deschizându-şi gura atât de larg, încât marginea paharului îi atinse dinţii de jos, Levka îşi turnă încetişor spirtul pe gât. Mirosea a dospeală dulceagă, a carne crudă cu zahăr… Zburlindu-şi cu mâna părul des, încărcat de electricitate, se opinti să smulgă piciorul unei găini fripte.

— În locul tău, eu n-aş fi primit însărcinarea asta. Ei, şi ce dacă a poruncit tătucul! Aşa-i place lui, să se ţină de pozne! Ai să dai de dracu, puişomle…

Frecându-şi apăsat obrazul cu palmele, Roşcin se porni pe râs:

— Mă sfătuieşti să dau bir cu fugiţii? Să mă duc poate la closet şi să sar din mersul trenului? … îmi dai, cu alte cuvinte, un mic sfat prietenesc?

— Mă rog… Eu am spus ce-am avut de spus. Trage singur concluziile.

— Metoda nu face multe parale, iubitule. Crezi că mă tem de

moarte?

— Ce să cred? Văd prin tine ca prin sticlă, lighioană târâtoare ce eşti! … Nu-ţi arăta colţii că ţi-i smulg… Toarnă-ţi un păhărel…

Roşcin oftă adânc, din greu:

— Mă cunoşti? Nu, Zadov, nu mă cunoşti… Dacă te-aş pune la zid, ce-ai mai guiţa, bestie, ca un porc! …

Levka tocmai se pregătea să muşte din piciorul de găină. Închise gura atât de repede, încât îi clănţăniră dinţii. Obrajii asudaţi îi atârnau în jos.

— Până acum situaţia era alta, mârâi el. Până acum guiţau alţii. Interesant, nu cumva tocmai tu eşti cel care-ai vrea să-mi faci de petrecanie?

— Dacă mi-ai fi căzut în mână cu vreo trei luni în urmă…

— Nu da thecale, ofiţerule alb! Spune tot, până la capăt…

— N-ai răbdare, măcelarule? …’

— Aştept, spune…

Vorbeau repezit. Amândoi răsuflau greu, ţinându-şi picioarele strânse sub banchetă şi privindu-se ţintă unul pe altul, drept în ochi. Lumânarea lipită de măsuţa de lângă fereastră începu să pâlpâie, trosnind. În aceeaşi clipă Roşcin văzu cum faţa stacojie a lui Levka se făcea ca cenuşa.

— Să ieşim pe coridor… Ia-o înainte…

— Nu ies…

— Zău?

— N-o face pe grozavul, că nici eu nu sunt cu mâinile legate…

o flacără mititică şi albăstruie mai tremura încă în vârful fitilului, ca stingerea din viaţă a lui Kaşcei *. Levka înţelegea pesemne că, dacă s-ar fi aruncat unul asupra altuia prin întuneric, acolo în compartimentul îngust, mic şi vânjos Gum era, Roşcin l-ar fi răpus. Urlă cu un glas de taur:

— Drepţi! Să-mi ieşi pe coridor, că de nu…

Tocmai atunci uşa se deschise din afară şi flacăra luminării, clipind, prinse iarăşi viaţă. În compartiment intră Ciugai.

— Noroc, fraţilor! Un zâmbet îi flutura pe sub mustăţi, iar ochii bulbucaţi se uitau ţintă, pe rând, când la Levka, când la Roşcin. V-am căutat prin tot trenul…

Aşezându-se alături de Roşcin. În faţa lui Levka, apucă sticlă goală, o duse la nas şi, scuturând-o o puse la loc.

— De ce v-a pierit cheful la amândoi, hai?

— Nepotrivire de caracter, îl lămuri Levka, ferindu-şi ochii de

privirea lui usturătoare.

— Eşti ataşat ca un fel de comisar pe lângă Roşcin?

— Nu „un fel “. De ce mă retrogradezi? Şi de ce mă întrebi?

— Ei, atunci cu atât mai mult eşti dator să-ţi dai seama în ce misiune de răspundere îţi însoţeşti tova-

[1] Personaj din basmele ruseşti, un bătrân rău şi bogat, care deţine secretul nemuririi.

Râsul. Caută să-ţi ţii firea… Şi acum, frate-meu, ieşi din compartiment, că vreau să vorbesc cu el între patru ochi.

Ciugai stătea neclintit cu mâinile încrucişate la piept şi cu picioarele depărtate. La lumina slabă a luminării, obrazul lui părea trandafiriu, ca de porţelan, iar bereta de copil, cu panglici, ai fi zis că i se ţine pe ceata ca printr-o adevărată minune. Aştepta liniştit ca Levka să-şi înghită umilinţa şi să se supună.

Sforăind pe nas, bosumflat şi roşu, Levka se ridică, aruncând spre Roşcin o privire ameninţătoare. Când ieşi, tureatca de lac a cizmei sclipi în lumină. Ciugai închise uşa în urma lui.

— Ce-ai avut de împărţit cu el?

— Fleacuri! Îi răspunse Roşcin. Ne-am întrecut cu băutura şi atâta tot.

— Văd că te pricepi la răspunsuri. Uite ce-i, măi frate. Acum eşti cu totul la cheremul meu. Trebuie să-mi răspunzi la toate întrebările…

Aşezându-se în faţa lui, Ciugai desfăcu aproape de luminare un sfert de coală de hârtie cu iscălitura lui Mahno, în care litere strâmbe de maşină arătau, cu greşeli gramaticale şi fără punctuaţie, că Roşcin era pus la dispoziţia statului major militar revoluţionar al regiunii Ekaterinoslav.

— E clar, nu? (Roşcin încuviinţă cu capul.) Foarte bine. Şi acum spune-mi: ce te-a adus la ei?

— Cum s-ar zice, îmi ei un interogatoriu în toată legea?!

— Ai ghicit: îţi iau un interogatoriu în toată legea! Până nu cunosc omul nu pot să am încredere în el, mai ales într-o chestie atât de importantă. N.u-i aşa? (Roşcin încuviinţă din nou cu capul.) Am luat informaţii asupra dumitale… Nu sunt tocmai mulţumitoare… Eşti duşman, duşman îndrăcit, frăţioare…

Oftând, Roşcin se sprijini mai în voie de speteaza canapelei. Flacăra luminării, reflectată în fereastra întunecată, luneca afară în noaptea neagră ca veşnicia.

Îl cuprinse o linişte nesfârşită. Îşi simţea trupul legănându-i-se

uşor. De-a lungul ultimelor trei zile aproape fără somn, acesta era al treilea şi probabil cel din urmă interogatoriu, cel definitiv. La urma urmei, ce adevăr mai putea el să spună? Un adevăr complicat şi încâlcit şi o poveste tulbure cu un om gonit în brânci de necunoscuţi din casa bătrânească, din strada unde se născuse, din împărăţia lui... Dar oare aşa să se fi petrecut lucrurile? Nu cumva se luase singur de guler şi se îmbrâncise în groapa cu lături? La drept vorbind ce-l înspăimântase atâta? Şi, în definitiv, ce şi pe cine ura el cu atâta înverşunare? ... Să-i fi fost chiar atât de necesare pentru fericirea lui casă bătrânească şi vechiul imperiu, în care era atât de plăcut să trăieşti? Toate acestea nu vor fi fost simple fantome ale unei imaginaţii bolnave? Nu-şi putea aminti nimic chibzuit în toate acţiunile lui din anul acesta, nimic care să le îndreptăţească. Aici, în compartimentul acesta, nu era nici curtea cu juri, nici vreun avocat bun de gură care să-l apere, scuturându-şi coama romantică. Aici, între patru ochi, trebuia să facă un lucru aproape imposibil: să spună adevăruL Şi să nu înşire fapte mărunte din viaţa lui, fapte care în momentul de faţă n-aveau nicio importanţă, ci să spună marele adevăr omenesc din inima lui. „Aici, desigur că eşti şi acuzat, şi judecător... N-are importanţă concluzia practică la care te vei opri, dacă ajungi la marele adevăr omenesc din tine..."

— Ce tot mormăi printre dinţi? Dacă ai ceva de spus, spune, să aud şi eu, îi întrerupse gândurile Ciugai.

— Nu, nu sunt duşman, ar fi prea simplu, începu Roşcin, rezemându-se cu ceafa de speteaza canapelei. Duşmanul are iun scop, e plin de ură şi de perfidie... Aş vrea să-ţi pun o întrebare.

— Pune-mi-o.

— Ai nevoie de mine ca specialist militar?

După o tăcere, în timpul căreia Ciugai cercetă cu luare-aminte faţa uscăţivă a lui Roşcin, cu umbre întunecate prin brazdele adânci, îi răspunse tot cu o întrebare:

— Ce ţi-ai răspunde tu singur la întrebarea asta?

— Cred că ţi-aş fi mai de folos dumitale decât tătucului...

— Spune-mi „tu ", că-mi vine mai uşor să vorbesc.

— Fie.

— Tătucul mi-a spus că, fiind mobilizat, ai nimerit din întâmplare în Armata voluntară, dar că, altminteri, eşti anarhist

convins. Şi cum că starea ta socială se potriveşte…

— Minciuni… Starea mea socială nu se potriveşte deloc. În Armata de voluntari am intrat de bunăvoie şi tot de bunăvoie am plecat din armată.

— Începuse să-ţi fie ruşine?

— Nu… Dar de ce-mi sufli? N-am intenţia să mă agăţ de un pai: de mult m-am dus la fund… Măcar dacă aş crede în Judecata de apoi… Dar n-am nici măcar această mângâicre.

— Se vede că ai pe suflet multe blestemăţii!

— Am de toate… Toată viaţa mi-am impus să fiu cinstit, dar cinstea mea s^a dovedit necinste… Şi toate s-au întors cu josu-n sus şi s-au făcut din albe negre…

— Povesteşte-mi viaţa ta, frăţioare. Aşa-i rânduiala.

— Am terminat universitatea la Petersburg… Facultatea de drept… A, îţi trebuie originea! … Moşier, mic proprietar. După moartea mamei, mi-am vândut ce-mi mai rămăsese – casă, grădina şi mormintele. Am părăsit regimentul… Ce să-ţi mai spun? … Ca toţi oamenii cât de cât cumsecade, eram liberal… Şi Vădim Petrovici se încruntă, cu scârbă: Bineînţeles că simpatizam revoluţia care se cocea. Odată, în 1913 mi se pare, în timpul unei greve, am deschis ferestruica dinspre stradă şi am strigat poliţiştilor călări care treceau: „Călăilor, asupritorilor! … “Cam la atât s-a mărginit activitatea mea revoluţionară… De ce m-aş fi grăbit, când şi aşa trăiam bine… (Lui Ciugai îi tresări mustăcioara.) Nu, mai aşteaptă, nu te ştirbi încă, ţi le spun toate cinstit! N-am fost, totuşi, din cei care ridicau paharul cu şampanie pe la banchete pentru multîncercatul popor rus! Iar în 1917, pe front, îmi crăpa obrazul de ruşine. Am stat în tranşee doi ani şi jumătate, fără să fac raport de concediu… Şi nici nu purtam cămăşi de mătase, ca să nu se prindă păduchii de mine…

— Grozav merit!

— Nu-ţi bate joc, ai putea să mă scuteşti de asta… Şi Vădim Petrovici se încruntă. Obrazul lui tras era răvăşit de brazde adinei. Răspunde-mi: ce e patria pentru tine? O zi de iunie din vremea copilăriei. Prin teii înfloriţi bâzâie albinele, iar tu simţi cum pătrunde fericirea asupra pământului rusesc… Nu le iubeam eu toate astea? Nu iubeam eu milioanele de mantale cenuşii care, coborând din trenuri, intrau în linia de foc şi de moarte? … Aveam de-a face cu moartea şi nu cre- deam că am

să mă mai întorc din război... Patria eram eu însumi, om mândru, om de seamă... Şi, când colo, nu era asta patria! Patria e altceva... Ei sunt patria... Răspunde, ce e patria? Ce e patria pentru tine? Taci. Ştiu ce ai să-mi spui... întrebarea asta nu ţi-o pui decât o dată în viaţă: atunci când ai pierdut-o... Nu mi-am pierdut casa din Petersburg, nu mi-am pierdut cariera de avocat... Am pierdut pe omul de seamă din mine, iar mic eu nu vreau să fiu. Trage în mine dacă măcar una din vorbele mele te supără... Mantalele cenuşii au făcut ce-au vrut ele... Ce puteam eu să mai fac? Am început să urăsc! Cercuri de plumb îmi strângeau creierii... În Armata de voluntari se înscriau numai războinicii, huliganii însetaţi de sânge şi turbaţi de ură... „Pentru ţar, pentru patrie, pentru credinţă, să strigăm un răsunător «ura»! ... "Niciuna, nici două, ne urcam în troica ţigănească şi hai la „Iar", să ne îndopăm cu pateuri! ...

— Eşti numai bun, măi frate, să te ia careva pe lopată şi să te bage în cuptor! Ochii lui Ciugai, bulbucaţi cu privirea ţintă, căpătau un aer de veselie. Mare comedie să stai de vorbă cu un intelectual! De unde vă vine vouă toată încurcătura asta pe care-o aveţi în cap? Că doar tot ruşi sunteţi şi voi, şi parcă nici proşti nu păreţi a fi... Pricina e, prin urmare, educaţia voastră burgheză... Singur ţi-ai făcut-o: uite popă, nu e popă! ... Nici măcar nu ştii ce-i de capul tău! Ai dracului denikinişti! Bravo! M-ai făcut să râd... Ei, cum ne înţelegem? Vrei să lucrezi? Dar nu aşa, numai ca să-ţi scapi pielea, să lucrezi cinstit

— Dacă pui problema aşa, atunci lucrez.

— Fără entuziasm?

— Dacă am spus că lucrez, înseamnă că lucrez.

Ciugai clătină iarăşi sticlă goală, apoi se uită pe sub masă şi prin plasă de bagaje.

— Să-l chemăm pe tâlharul cela. Şi, deschizând uşa, strigă: Unde ţi-ai ascuns spirtul, comisarule? Făcând apoi cu ochiul către Roşcin, cu înţeles, îi şopti: Vorbă lungă cu el să nu faci, şi îndată ce-l vezi că mişcă, poc- neşte-l... E cel mai primejdios dintre oamenii tătucului...

Roşcin, Ciugai şi Levka, cel din urmă buhăit după o noapte de nesomn, părăsiră trenul la ultima haltă înainte de pod. Pe celălalt mal, ceaţa ridicată din Nipru se lăsa peste Ekaterinoslav. Tăcuţi, se zgribuleau tustrei în frigul umed. Zdrăngănind din tampoanele care se ciocneau între ele, trenul o luă, târâş, peste

pod. Înfofolită într-un şal de lână, de nu i se mai vedeau decât ochii vii, o femeie se ivi pe peronul de lemn al gării, trecând pe lângă cei trei oameni opriţi în loc. Mai trecu o dată, iar când trecu a treia oară, mai încet, Ciugai zise, dar nu către ea, ci aşa, în vânt:

— Oare unde am putea să bem un ceai? ...

’ Femeia se opri imediat.

— V-aş duce eu undeva, îi răspunse ea. Numai că n-avem zahăr.

— Zahăr avem noi.

Atunci femeia îşi scoase şalul de lină şi arătă o faţă neaşteptat de drăguţă şi de tânără, cu gropiţe în obraji, şi o gură mică, cu buze plinuţe.

— De unde veniţi, tovarăşi?

— Ei, de unde! De-acolo, nu ţi-e destul? E secret! Hai, du-ne, îi răspunse Levka, morocănos.

Nedumerită, fata înălţă sprâncenele, dar Ciugai îi şopti că ei erau „cei pe care-i aşteaptă”. Sărind de pe peron, ea o luă înainte pe linie, unde zăceau, mutilate, nenumărate garnituri. Nu era ţipenie de om împrejur când, căţărându-se peste cabinele de frână sau trecând pe sub trenuri, ajunseră la un vagon de marfă. Fata bătu în uşă.

— Eu sunt, Marusia. I-am adus.

Uşa vagonului se trase cu băgare de seamă, şi prin deschizătura îngustă se arătă o faţă slabă, palidă şi aspră, cu ochii negri ca antracitul.

— Haideţi mai repede, zise omul încet, că se face frig.

Toţi trei, apoi Marusia, intrară în vagon. Gazda închise iarăşi uşa la loc. Înăuntru, o sobiţă de fier, încinsă, răspândea căldură în jurul ei, iar o flacără mică, plutind într-o cutie de cremă de ghete, lumina uşor faţa nepă- trunsă a preşedintelui Comitetului militar revoluţionar şi două umbre nedesluşite în fundul vagonului.

Ciugai îşi prezenţii mandatul. Levka şi-l scoase şi el pe-al lui. Lăsându-se pe călcâie lângă opaiţ, preşedintele citi îndelung hârtiile.

— Bun, zise el ridicându-se. Asta e a treia noapte de când vă aşteptăm. Staţi jos, făcu, aruncând o privire piezişă spre turetcile de lac ale cizmelor lui Levka. Nu se prea grăbeşte tătucul Mahno...

Cel dintâi se aşează Levka, pe singurul scăunaş de lângă masa de scânduri. Ciugai se lăsă pe un butuc, iar Roşcin se rezemă, mai la o parte, de peretele vagonului. Vasăzică, aşa arăta statul-major al bolşevicilor... Un vagon gol şi feţe încruntate. După înfăţişare, muncitori de la Căile Ferate, tăcuţi, cu un aer de aşteptare încordată...

Glasul cumpănit al preşedintelui începu:

— Suntem gata. Oamenii scapără de nerăbdare. Trebuie să începem cât mai curând... Informaţiile pe care le avem dovedesc că petliuriştii au mirosit ceva. Ieri au adus în oraş o baterie grea. Aşteaptă trupe de la Kiev. Printre noi nu sunt trădători, prin urmare duşmanii nu pot să aibă informaţii decât din Guliai-Pole...

Levka îi tăie vorba, ameninţător:

— Hei, măsoară-ţi cuvintele!

În aceeaşi clipă, cele două umbre ieşiră din întuneric şi se apropiară. Preşedintele urmă, cu acelaşi glas cumpănit:

— Voi le faceţi toate pe faţă. Apoi nu merge aşa, tovarăşe! În Ekaterinoslav au început arestările. Deocamdată, oamenii sunt înşfăcaţi la întâmplare, totuşi a fost ridicat şi unul dintr-ai noştri...

— Comsomolistul Mişa Krivomaz, răsună glasul limpede şi alintat al Marusiei.

Cu şalul lăsat pe umeri, se aşezase lângă Vădim Petrovici.

— L-a interogat personal Naregorodţev, şeful Sigu- ranţeL Prin urmare, s-au alarmat...

— Pe Mişa Krivomaz l-au bătut în cap cu bastonul de cauciuc până i-au ieşit ochii, săracul, adăugă repede Marusia. Apoi, cu un gâlgâit de plâns: I-au tăiat două degete şi i-au spintecat burta, dar nu ne-a trădat nici cu un cuvinţel, bietul băiat...

Aşezându-şi sabia între genunchi, Levka observă dispreţuitor:

— Treabă-i asta? Nu face două parale! Naregorodţev ai zis? Am să-l ţin eu minte! Dar cine-i procuror aici? Cine-i şeful poliţiei?

— Ţi-om da şi numele, şi adresele... începu Marusia.

Preşedintele o opri:

— Să lucrăm organizat, tovarăşi. Fediuk are să ne facă un raport asupra forţelor inamicului. Şi arătă spre un om îndesat, cu surtuc slinos, a cărui mânecă goală era petrecută în cingătoare. Eu am să vorbesc despre activitatea revkom-ului,

dumneata despre Mahno. Cea de a patra chestie se referă la menşevici, anarhişti şi socialişti- revoluţionari de stingă. Scâmăviilor acestora le-a mirosit a friptură şi se pregătesc să se bată ca turbaţii pentru locurile din soviet. Începe, Fediuk.

Cu glas hotărât, Fediuk o luă pe departe, de la planurile sângeroase sile burgheziei mondiale. Dar preşedintele i-o tăie scurt:

— Nu eşti la miting. Treci la fapte.

Faptele arătau că situaţia era cât se poate de gravă: în Ekaterinoslav se găseau aproape două mii de baionete petliuriste şi şaisprezece tunuri, dintre care patru de mare calibru. Pe deasupra, mai erau şi detaşamentele de voluntari, alcătuite din elemente burgheze şi ofiţeri, cu un număr însemnat de mitraliere. Şi, mai mult decât atât, Kievul se pregătise să trimită întăriri...

Din cel de-al doilea raport ieşi la iveală următorul fapt: Comitetul militar revoluţionar se putea bizui pe trei mii când sute de muncitori, gata să urmeze fără şovăire organizaţia bolşevică, şi pe tineretul ţărănesc de prin satele din împrejurimi, pe unde se făcuse propagandă. Numai că nu aveau destule arme.

— Calvarul, voi. M

— Am putea spune că nu suntem în stare să înarmăm decât a zecea parte din oameni, ceilalţi rămân cu mâna goală.

Văzând că Ciugai începea să se agite, iar lui Levka i se lăsa buza în jos, preşedintele, ai cărui ochi scăpărau ca antracitul, ridică glasul:

— Nu stăruim. Dar dacă tătucul se teme să pornească asupra oraşului, n-are decât să stea liniştit la Guliai- Pole, numai să ne trimită arme şi muniţii.

Purpuriu, Levka bătu cu sabia în podea:

— Nu bateţi câmpii, tovarăşi! Noi nu facem negustorie cu arme! Cu o singură mişcare a mâinii tătucul are să împrăştie spurcăciunea petliuristă ca pe-un roi de muşte I

Dă data aceasta, interveni Ciugai:

— Nu te înfierbânta, tovarăşe Levka, şi mai ţine-ţi gură o clipă. Iată cum stau lucrurile. Cu tătucul Mahno avem o înţelegere: tătucul e la ordinele comandantului suprem al Republicii Ucrainene. Armata populară a tătucului – acum divizia a cincea – va lua ofensiva împotriva Ekaterinoslavului îndată ce

va primi poruncă. Am în buzunar ordinul comandantului suprem. Să ne coordonăm acţiunile... Am adus un specialist militar. Apropie-te, tovarăşe Roşcin...

În aceeaşi noapte, Ciugai se întoarse la tătucul, la Gu- liai-Pole. Îl luă cu el şi pe Levka, ca să nu se mai uite strâmb muncitorii la mutra lui buhăită, la cizmele de lac şi la galoşii lui înalţi. Şi apoi, nici n-ar fi vrut să-l lase pe Roşcin singur cu un dobitoc ca el.

Marusia fusese ataşată pe lângă Roşcin ca agent de legătură şi, în acelaşi timp, să-l şi supravegheze. Planul militar al Comitetului revoluţionar nu era bun de nimic. Roşcin le-o spusese deschis chiar de la început. Atunci, Comitetul revoluţionar îi propusese să facă, personal, recunoaşterea oraşului şi să întocmească alt plan. Roşcin şi Marusia treceau în fiecare dimineaţă Niprul învăluit în ceaţă, lunecând cu barca printre sloiuri până la malul drept, în mahalaua Mandârovka, unde rugau pe câte-un ţăran în drum spre piaţă să-i ducă cu căruţa până la gară. Iar de acolo făceau drumul până în centru pe jos sau cu tramvaiul.

Gară şi podul de cale ferată erau în partea de miazăzi a oraşului, de unde începea bulevardul Ecaterina a II-a, larg şi plantat pe toată lungimea lui cu salcâmi şi plopi înalţi. De amândouă părţile bulevardului, care tăia oraşul dintr-un capăt până în celălalt, se înşirau clădiri noi şi impunătoare, ferestre de cristal: bănci, hoteluri, poşta, telegraful şi primăria. Apoi bulevardul se ridică dintr-o dată, pieptiş, spre oraşul vechi, care se răsfira în jurul pieţei catedralei şi unde erau şi cazărmile.

Vădim Petrovici o învăţă pe Marusia să măsoare distanţele cu pasul, să calculeze unghiurile din ochi şi să-şi fixeze bine în minte obiectivele mai importante pentru tragerea artileriei. Din când în când intrau în câte-o cafenea, să-şi schiţeze planul pe o bucăţică de hârtie. Păturita mărunţel, în formă de plic, hârtia rămânea la Marusia, care o ţinea strâns în pumn, s-o poată înghiţi în cazul când i-ar prinde poliţia. Dar nicio privire bănuitoare nu se oprea usupra lor, cu toate că Marusia, frumuşică, cu broboada simplă înnodată ucraineşte, şi Roşcin, cu căciula lui cu fundul roşu, nu puteau trece neobservaţi decât doar de un chior. Insă acolo nimeni n-avea când să-şi bată capul cu ei. Autorităţile petliuriste, care se declaraseră republicane şi democrate, se zbăteau în mijlocul a tot felul de comitete:

borotbişti, socialişti, sionişti, anarhişti, naţionalişti, constituţionalişti, socialişti-revoluţionari, socialişti populari, socialişti polonezi moderaţi, de mijloc, cu platformă şi fără platformă. Toţi aceşti trântori pretindeau să li se recunoască legalitatea, să li se dea localuri pentru sediu şi bani, ameninţând că în caz contrar se vor retrage şi vor influenţa defavorabil opinia publică. Dar încurcătura o de- săvârşea Duma orăşenească, în cap cu Paprikaki-junior. (Paprikaki-senior, mai deştept, o ştersese din timp la Denikin.) Dumă ducea politica autorităţii paralele, ba chiar stăruia să se organizeze un regiment special – un „kuren “, cum spuneau petliuriştii – care să poarte numele defunctului primar Haim Solomonovici Ghistori. În felul acesta, autorităţilor petliuriste nu le mai rămânea decât un singur sector de activitate: înşfăcau în timpul nopţii, de pe la casele lor, pe muncitorii comunişti, şi încă numai pe cei care locuiau pe malul drept al Niprului.

După alergătura din timpul zilei, Roşcin şi Marusia se întorceau – de data asta pe drumul cel mai scurt, peste pod – pe malul stâng, într-o casă de mahala văruită cu alb şi aşezată pe râpă, deasupra Niprului.

În căsuţa aceea, în care stăruia mirosul specific, acrişor, al tizicului, cuptorul era totdeauna fierbinte. Mama Marusiei intra cu o lumnâare groasă de luminat vagoanele (tatăl fetei lucra la Căile Ferate) şi încerca cuptorul cu palma, întrebând cu glas liniştit:

— E destul de cald?

— E cald. – Mamă.

— Mâncaţi ceva?

— Suntem hămesiţi ca nişte câini, mamă.

Oftând, mama zicea:

— Tata şi cu mine am mâncat. Haideţi şi voi. Tinerilor li-e totdeayna foame…

Fără grabă, gândindu-se parcă la ceva neînchipuit de trist, femeia trecea de partea cealaltă a paravanului. În timp ce scotea din cuptor, cu un vătrai, ceaunul mare plin cu ciorbă, îndoindu-şi genunchii sub greutatea lui. Mormăia: „Aibă-te Hristos în pază, nu cădea, nu te vărsa” … Fumându-şi pipa, tatăl stătea pe pat într-o poziţie incomodă. Atât el, cât şi mama căutau să nu-l ia în seamă pe Roşcin. Între ei îi ziceau „cel de la secret”. Dar dacă Vădim Petrovici le cerea ceva, de pildă o

ulcică cu apă sau chibrituri, tatăl Marusiei se repezea de pe pat, iar mama se învârtea în jurul lui, gata să-i dea şi ea o mână de ajutor.

Scoţându-şi ciorbă din ceaun în farfuriile crăpate, Roşcin şi Marusia mâncau cu poftă. Marusiei nu-i mai tăcea gura. Impresiile zilei se reflectau cu toate amănuntele lor în mintea ei proaspătă şi neobosită.

— Hristos să te aibă în pază, mănâncă mai cu socoteală, o sfătuia mama de lângă cuptor. Vorba şi mâncarea nu duc casă bună.

— Am tăcut destul toată ziua, mamă! ... Şi Marusia arunca spre Roşcin căutătura mirată a ochilor ei mici, de un albastru-deschis. Ştii, sunt grozav de limbută, din pricina asta nici nu voiau, la început, să mă primească în

Comsomol. Îţi închipui ce conspiraţie mai poate fi cu o jgură-spartă ca mine! M-au pus la încercare şi am tăcut şapte zile şi şapte nopţi la şir...

Seara, după ce mâncau, Marusia îşi aruncă un şal gros pe cap şi se grăbea să plece la şedinţele de partid. Mulţumind pentru masă, Roşcin trecea de partea cealaltă a paravanului de scânduri, ce despărţea bucătăria de odăiţa îngustă, fără nicio ieşire şi atât de joasă, încât, dacă întin- deai mâna, puteai să atingi tavanul zgrunţuros. Vârându-şi palmele în cingătoare, se plimba între fereastra astupată cu oblon şi scrinul de brad al Marusiei. Apoi, după ce-şi scotea centura şi bluză, se aşeza lângă fereastră şi ascultă, prin oblon, foşnetul înăbuşit şi domol al sloiurilor de gheaţă care pluteau jos, departe, pe Nipru. Dincolo de paravan, părinţii Marusiei dormeau duşi. În liniştea căsuţei trosnea din când în când tencuiala cuptorului înfierbântat şi doar câte-un greier, trezit de căldură, începea să roadă tăcerea cu fierăstrăul lui mărunt. Vădim Petrovici se simţea neînchipuit de bine şi de liniştit. Prin minte îi treceau numai gânduri simple şi neînsemnate.

Nu voia să se culce până nu se întorcea Marusia. Ca să nu aţipească, se ridica şi începea din nou să se plimbe. Odăiţa mică, spoită cu văr, îi plăcea nespus. Nu erau acolo multe lucruri de-ale Marusiei: o fustă agăţată într-un cui, un pieptene şi o oglinjoară pe scrin şi câteva cărţi împrumutate de la bibliotecă... Patul de fier, prea scurt, pe care Marusia i-l cedase lui, stătea lipit de perete, Pentru ea, Marusia îşi aşternuse o bucată de

pâslă jos, pe podele.

Uşa de la tindă se trântea, apoi scârţâia uşor cea de la bucătărie, şi Marusia intră rumenită de ger. Într-o seară, dezlegându-şi şalul, începu să-i spună:

— Ce bine-mi pare că m-ai aşteptat 1 Ştii vestea? Peste trei zile soseşte Mahno. Mâine trebuie să prezinţi planul... Ce noapte frumoasă, măicuţă! Linişte şi stele, stele!

Cu gândul la treburi importante, stăpânită mereu de tot alte impresii, Marusia îşi întindea naivă culcuşul pe podele şi se dezbrăca fără sfială în faţa lui Vădim Petrovici. Fusta, bluză şi ciorapii zburau care încotro. Rămânea o clipă nemişcată, cuprinzându-şi genunchii cu braţele:

— Doamne, ce obosită-s i

Îşi făcea loc în pernă cu pumnul, cuibărindu-se pe saltea şi învelindu-se până peste cap cu plapumă vătuită. Dar, peste puţin, faţa ei, totdeauna rumenă, cu gropiţe în obraz şi cu năsucul mic, se ivea din ascunziş. Scoţându-şi repede braţele goale peste plapumă, oftă:

— Uf, ce căldură! Ascultă, dormi?

— Nu, Marusia, nu dorm.

— E adevărat că ai fost ofiţer alb!

— Da, Marusia, e adevărat.

— Câte discuţii n-am avut azi din pricina asta! ... Sunt unii tovarăşi care n-au încredere în dumneata. Ştii, din cei cărora tot timpul parcă le plouă şi le ninge. Bănuiesc până şi pe mama care i-a făcut! Cum să n-ai încredere în om dacă încrederea îţi vine singură? Mai bine să greşesc eu decât să bănuiesc pe fiecare că-i un ticălos! Cu cine să faci revoluţia, le-am spus, dacă încotro te întorci nu vezi decât ticăloşi? Doar noi facem revoluţia mondială. Revoluţia, le-am spus, e o mare putere. Nu ştiu dacă mă înţelegi? Uite, de pildă, eu-: ce m-aş fi făcut fără revoluţie? Aş fi întins clei de tâmplărie douăsprezece ceasuri pe zi în vreun atelier de cartonaje. Şi n-aş fi avut altă fericire decât să ronţăi seminţe, duminică, pe bulevardul Ecaterina a Il-a! Poate că aş fi ajuns să-mi fac şi o pereche de ghete înalte! Mă rog, grozavă fericire! Nu înţeleg, le-am spus, de ce n-aveţi încredere în omul acesta: e un intelectual şi a greşit – să zicem că a servit interesele clasei lui – dar e om, la urma urmei. Iar revoluţia a atras de partea ei pe alţii şi mai şi. Mă rog, este el în stare să renunţe la clasa lui ticăloasă de dragul revoluţiei

mondiale? Bineînţeles că este. Şi acum vine la noi, conştient, să se bată pentru cauza noastră muncitorească. Ursuz trebuie să mai fii ca să nu crezi aşa ceva! … Şi i-am convins pe mulţi!

Ghemuit în patul prea scurt, Roşcin nu-şi lua ochii de la Marusia, care ori gesticula cu braţele goale, ori şi le strângea, pătimaş, la piept. Prospeţimea ei feciorelnică învăluia toată cămăruţa aceea scundă. Era aşa, de parcă intrase în casă o creangă înfloritǎ de liliac alb…

— Nu-i vorbă, intelectualii au nevoie să fie reeducaţi. Şi pe dumneata avem să te reeducăm. De ce râzi?

— Nu râd, Marusia… Au trecut mulţi, foarte mulţi ani de când nu m-am mai simţit ca acum, gata să lupt cu folos pentru o cauză dreaptă… Mă gândeam să mă duc i? I eu cu primul detaşament trimis să ocupe podul…

— Zău, vrei să te duci şi dumneata?

Părăsindu-şi culcuşul într-o clipă, Marusia veni şi se aşeză lângă el, pe marginea patului.

— Acum sunt sigură că eşti de-al nostru, cu adevărat! … Pentru că, oricât aş fi discutat cu ei, tot degeaba era, o dată ce nu puteam să le aduc dovezi…

La 26 ale lunii, în plină zi, vreo cincizeci de petliurişti călări trecură podul căii ferate de peste Nipru, bubuind cu copitele peste plăcile de fier şi, năvălind în gară cu mărfuri, sfârtecară cu săbiile muncitorii care păzeau o garnitură de patru platforme, apărate împotriva gloanţelor cu saci de nisip. Împrăştiindu-se apoi de-a lungul liniilor, deschiseră focul asupra vagoanelor. Toate acestea se pe- trecură repede şi pe furiş. Scopul acestui atac neaşteptat era să lovească în statul-major al Comitetului revoluţionar. Dar, de frică să nu cadă în vreo cursă în spaţiul strâmt dintre garnituri, petliuriştii se grăbiră să iasă la larg, făcându-se nevăzuţi pe unde veniseră.

Aşezară apoi câteva mitraliere la capătul celălalt al podului şi începură să controleze actele trecătorilor. Atmosfera era tot mai încărcată. Se zvonea din toate părţile că percheziţiile se ţineau lanţ. Ţăranii din împrejurimi nu mai veneau la târg răzleţiţi, ci în grupuri, fără merinde şi încinşi strâns pe deasupra cojoacelor. Comitetul revoluţionar alcătui din ei un regiment aparte. Nu se mai făceau prea multe formalităţi. Omul era întrebat:

— De ce ai venit?

— Iaca, am venit să-mi dai o puşcă.

— Ce nevoie ai tu de puşcă.
— Apoi, să punem la loc sovietele, că iar începe zăpăceala…
— Recunoşti Puterea sovietică fără nicio rezervă?
— Mai încape îndoială?
— Treci la compania a doua…

Numai că, în ce priveşte armele, lucrurile mergeau cât se poate de prost, până când, pe la amiază, apăru pe neaşteptate Ciugai, aducând cu o locomotivă şi un singur vagon trei sute de puşti austriece, cu cartuşele lor. Aşa că situaţia se mai uşură oarecum. Iar în cele din urmă, seara târziu, stepa începu să vuiască: se apropia mult aşteptata armată a tătucului Mahno.

Cea dintâi intră în orăşel garda „Kropotkin", o sotnie de călăreţi. Erau „băieţii" voinici ai tătucului, tot unul şi unul, înalţi ca brazii. Puseră mâna imediat pe şcoală, aruncând afară cărţile, băncile şi chiar pe învăţătoare. Apoi plecară pe străzi, bătând îndesat pe la iuşile caselor. Curând după ei îşi făcură intrarea în oraş vreo două sute de care şi căruţe, aducând infanteria. Târziu, în urma tuturor, în faţa şcolii se opri o caretă mare, arhierească, trasă de patru cai minaţi de Marele-Mut, şi Mahno coborî impunător, însoţit de Levka şi de Karetnik.

Îndată ce sosi, tătucul chemă la el, pentru consfătuire, întregul stat-major al Comitetului revoluţionar. În vremea asta, mai mulţi muncitori se adunaseră, neliniştiţi, lângă vagonul Comitetului revoluţionar, răstindu-se la preşedinte:

— Ia du-te şi te uită, Miron Ivanovici, să vezi ce fel de trupe sovietice ne-au sosit! Adevăraţi bandiţi.. Şi ascultă ce spune mătuşa Gapka, să vezi ce i-au făcut…

Sughiţând de plâns, mătuşa Gapka începu să-şi spună păsul:

— Miron Ivanovici, doar îmi cunoşti puţinul pe care
I- am agonisit şi din care trăiesc… Deodată, mă trezesc în casă cu doi flăcăi: „Dă-ne lapte şi slănină.. Zic… Nişte vlăjgani hămesiţi… „Hai în ogradă, zic, să ne-arăţi unde ţii porcul şi păsările…" Şi mi-au şterpelit tot, sta-le-ar în gât să le stea, afurisiţii…

Cu glasul lui aspru, preşedintele trebui să le explice că, o dată ce treaba era făcută, o dată ce-l chemaseră pe Mahno cu oştile lui, nu mai puteau da îndărăt. Sarcina lor era să ia neîntârziat oraşul cu asalt şi să aşeze Puterea sovietică. Apoi strigă către mătuşa Gapka:

— Doi porci avem să-ţi dăm, nu unu! … Nu ţi-s destui? Atunci

avem să-ţi dăm o turmă de porci, numai la- să-ne în pace şi nu mai tulbura oamenii.

În timpul şedinţei, Mahno se purtă cu totul ciudat: când îngâmfat, când laş. Ceru să fie numit comandantul suprem al tuturor forţelor, ameninţând că altminteri armata se întoarce singură de unde venise. Puterea sovietică, afirma el, n-are să găsească atât de uşor o armată ca a lui. O unitate ca aceea trebuie cruţată, nu irosită în acţiuni nechibzuite. Îşi întrerupea vorba ca să-şi roadă unghiile şi-şi băga mereu mâna pe sub cojoc, scărpinându-se. Adevărul e că, mai mult decât de orice pe lume, se temea de cele şaisprezece tunuri ale petliuriştilor. Ciugai înţelese şi-i spuse:

— Bun I Dacă te-a apucat mâncărimea din pricina tunurilor, mă duc eu la noapte în oraş să stau de vorbă cu comandantul artileriei.

— Cum aşa, să stai de vorbă?

— Asta-i treaba mea.

— Baţi câmpii I

— Nu, nu bat câmpii! Ştii cine-i comandantul artileriei lor? Martânenko. De-al nostru, din flota Mării Baltice, fost tunar pe cuirasatul „Gangut”. E de prin părţile mele, poate chiar neam sau cumătru. Nu trage el în noi…

— Să nu baţi câmpii I se încruntă iarăşi Mahno, înfigându-i ghearele în mânecă. Totuşi, se vede că-l crezu pe cuvânt şi, liniştindu-se dintr-o dată, îşi luă un aer impunător: la spuneţi-mi, care-i planul vostru de ofensivă!

Comitetul revoluţionar îşi desfăşură planul: în cursul nopţii, un detaşament de muncitori înarmaţi cu grenade va trece pe celălalt maL Acolo, oamenii, se vor strecura unul câte unul până în apropierea podului de cale ferată şi vor ataca în zori mitraliorii aşezaţi pe întăriturile de la capetele podului, capturând mitralierele şi ţinând sub foc străzile ce duc la pod. În momentul când se vor auzi exploziile grenadelor, trenul blindat – cele patru platforme cu muncitori înarmaţi şi o parte din regimentul ţărănesc nou alcătuit – va trece podul şi va ataca gara din oraş. În acelaşi timp, statul-major va înştiinţa, la adresele şi numerele de telefon cunoscute numai de el, comitetele bolşevice raionale, care vor dezlănţui răscoala în oraş. Locul de adunare unde se vor împărţi puştile aduse cu trenul blindat era gară. Tot în gară îşi va muta cartierul şi statul-major. Cavaleria lui Mahno va

năvăli în oraş pe podul peste care se trece cu piciorul. Împărţită în două coloane, infanteria va trece Niprul mai sus şi mai jos de pod şi se va întâlni în locurile dinainte hotărâte de pe bulevardul Ecaterina a II-a, luând-o de acolo la deal, la atac, să cucerească instituţiile şi cazărmile din oraş. Succesul atârna de repeziciunea atacului prin surprindere. De aceea, atacul trebuia dezlănţuit chiar în aceeaşi noapte.

— Vezi că oamenii mi-s obosiţi de drum, iar caii trebuie potcoviţi, bombăni Mahno.

Dar preşedintele îi răspunse:

— Oamenii s-or odihni după ce-om lua oraşul. Cât despre cai, ai să-i potcoveşti cu potcoave sovietice...

Ciugai adăugă:

— De ce ţi-ai întins şatra, tătucule, ca să te vadă tot târgul, hai? Ai venit să te odihneşti? Să vezi cum primeşti mâine o salutare de bun sosit de la tunurile grele! Fără multă vorbă: ori în noaptea asta, ori i-aţi tălpăşiţa! ...

Peste apele Niprului se prinsese în noaptea aceea o pojghiţă subţire de gheaţă. Toată noaptea muncitorii că- raseră scânduri la mal, să treacă fluviul. Aduceau porţi şi garduri întregi. Membrii Comitetului revoluţionar, în frunte cu preşedintele, munceau cot la cot cu mulţimea.

Numai flăcăii tătucului, înzorzonaţi din belşug cu arme, nu făceau decât să se plimbe alene pe mal. N-aveau gust să asude şi-şi făceau cu ochiul unul altuia, arătându-şi luminile rare de pe malul celălalt. Ce mare şi bogat era Ekaterinoslavul!

Cu vreo două ore înainte de a se lumina, douăzeci şi patru de oameni plecară pe gheaţă, sub comanda lui Roşcin. Toate lămuririle le fuseseră date din timp. Gheaţa trosnea între sloiuri, unde abia se închegase, iar uneori oamenii erau nevoiţi să-şi aştearnă sub picioare scândurile pe care le duceau în braţe. O singură dată, lângă umbră uriaşă, neagră şi nelămurită a podului zăbrelit, licări o luminiţă. Ecoul unei împuşcături se pierdu în noapte. Oamenii se culcară la pământ, pornind apoi târâş, cât mai departe unul de altul.

Roşcin ajunse la mal în locul pe care şi-l hotărâse de mai înainte, lângă un şlep pe jumătate scufundat. În faţă, o uliţă îngustă şi pustie urca pieptiş spre oraş. După ce urcă, o luă pieziş, ieşind drept în spatele curţii depozitului de mărfuri, părăsit acum, unde urma să se adune cu toţii. Felinarele din

gară îşi aruncau într-acolo lumina şovăitoare. Oraşul era cufundat în somn adânc. Plimbându-se cu paşi uşori de-a lungul gardului, Roşcin îşi repeta mereu una şi aceeaşi frază: „Vezi, măi, uite, măi, ce mai zici acuma? “Se uită cu plăcere la gardul înalt, gândindu-se ce în curând îşi va arunca peste el, fără sforţare, trupul lipsit parcă de greutate. Tovarăşii se arătau că umbrele, unul câte unul. Roşcin le porunci să sară în curte şi să se îndrepte spre poartă, iar el îşi reluă plimbarea cu aceiaşi paşi uşori.

Se adunaseră douăzeci şi trei din cei douăzeci şi patru de oameni. Unul din ei se rătăcise, ori îl prinsese patrula. Dintr-un salt, Roşcin se ridică în mâini, agăţându-se cu vâi’ful cizmelor de scânduri, şi sări de partea cealaltă, nu chiar atât de uşor cum crezuse. Nimeri peste nişte bucăţi de cărămidă.

Tăcuţi, muncitorii se uitau la el, de lângă poartă, cum se apropia. Lăsându-se la pământ, unii îşi sprijineai, obrazpl de genunchi. Nu mai era mult până în zori. Aceste ultime clipe hotărâtoare de aşteptare erau, mai ales pentru cei care intrau pentru întâia oară în luptă, peste măsură de chinuitoare. Roşcin abia le putea desluşi gurile strânse, încleştate, şi strălucirea uscată a ochilor care nu clipeau. Băieţii erau tineri, cu suflet cinstit, cu gânduri simple şi plini de încredere – oameni de-ai Rusiei, cu mâna grea. Singuri, de voia lor, se apucaseră de o treabă dracul ştie cât de primejdioasă. „Pentru revoluţia mondială”, cum zicea Marusia în cămăruţa albă, la lumina luminării. Un sentiment de entuziasm năvăli ca un val în sufletul lui Roşcin. Gâtul i se strânse de mişcat ce era, şi iarăşi se simţi uşor ca un fulg.

Tot ce se petrecea era nou pentru el, nu semăna cu nimic din ce simţise până atunci…

Încruntându-se începu:

— Tovarăşi, dacă ne îndeplinim sarcina, păstrând liniştea cuvenită, izbânda noastră e asigurată până la sfârşit Succesul întregii răscoale atârnă de noi.

Oamenii care se lăsaseră la pământ se ridicară şi se apropiară şi ei.

— Vă mai spun încă o dată: nu e cine ştie ce filosofie în planul nostru. Totul e să fii cu mintea trează şi să-ţi păstrezi sângele rece. De asta, nu de puşcă se teme duşmanul! Mai presus de orice, el se teme de om… Dacă tu simţi… Şi Roşcin cercetă din

cap până-n picioare pe un tânăr cu grumazul gol şi puternic. Să zicem, tovarăşe, că... împins de o pornire nestăpânită, îşi lăsă mâna pe umărul flăcăului, atingându-i gâtul cald: Dacă simţi un gol la inimă, gândeşte-te că şi duşmanul simte acelaşi lucru. Şi atunci, cel care o ia mai repede în răspăr, acela învinge...

Clătinând din cap, tânărul începu să râdă:

— Aşa-i, ai dreptate: care pe care-l păcăleşte. Ei sunt dobitoci, noi – deştepţi. Noi ştim pentru ce... Şi deodată, trăgându-şi gâtul încordat de sub mâna lui Roşcin, îşi în- cleştă gura tânără şi frumoasă: Noi ştim pentru ce trebuie să murim!

Făcându-şi loc printre ceilalţi, un muncitor ceru lămuriri:

— Uite ce să-mi spui: am aruncat, să zicem, grenada. Ce fac după aceea, fără armă?

Glasul răguşit al altuia îi răspunse în şoaptă:

— Dar mâinile pentru ce le ai? Nătărăule!

— Să vă spun încă o dată, tovarăşi, ce avem de făcut, începu Roşcin. Ne împărţim în două grupe...

În timp ce explica oamenilor ce aveau de făcut, Roşcin căuta să pătrundă întunecimea grea ce învăluia Niprul, aşteptând să se arate, în sfârşit, zorile... Norii grei întâr- 2iau apropierea zilei. Nu era cuminte să ţină oamenii prea mult în aşteptarea aceea apăsătoare.

— A sosit momentul. Îşi îndreptă centura. Imprăştia- ţi-vă şi deschideţi porţile!

Deschiseră porţile cu băgare de seamă. Strecurându-se unul câte unul, ajunseră până la colţul gardului. De acolo

F

lodul se vedea bine, proiectat pe vălul fluviului îngheţat, n faţa lui se desprindea din noapte o ridicătură – tran- şeea cu mitraliere de lângă pod – şi servanţii, care fără doar şi poate dormeau. Dincolo de terasament se desluşea altă tranşee, la fel cu cealaltă.

— Puneţi mâna pe grenade! Şi, în goană, marş!

Toţi cei douăzeci şi trei de oameni o luară la fugă tăcuţi, alergând din răsputeri, ca la jocul de oină, jumătate îndreptându-se spre tranşee, jumătate luând-o la dreapta, spre linia ferată. Roşcin căuta să nu rămână în urma lor. Umbrele lungi, cu scurtele încinse pe deasupra, trecură în salturi largi peste terasamentul liniei ferate. Înţelegând ci făcuse o greşeală, că oamenii nu vor avea când să ajungă până la cea de a doua

tranşee şi vor provoca panică, Roşcin se repezi pe urma lor într-acolo. O explozie izbucni la spatele lui, urmată de urlete înspăimântătoare. Grenadele plesneau neîntrerupt, una după alta... Prima tranşee fusese luată. Fără să-şi întoarcă faţa, trăgând în piept cu gura deschisă aerul rece şi tăios, Roşcin se căţără şi el pe tera- sament. În faţa lui, cei treisprezece înaintau în salturi fantastice. Iată-i ajunşi aproape de ţintă. Ca un fluture care se zbate, îi întâmpină flacăra din ţeava unei mitraliere. Deasupra capului lui Roşcin trecu ceva ca o suflare de vânt... „Doamne, fă o minune, cum ai mai făcut! Îi trecu prin minte. Altfel, nu ne aşteaptă decât moartea...” Iată-l pe băiatul cel înalt, cu grumazul gol, făcând vânt unei grenade fără să se aplece... Şi toţi treisprezece, toţi vii, se aruncară în şanţ. Trupurile se zbăteau, horcăind. Un bărbos cu epoleţi pe umăr se ridică, smulgându-se şi împungând furios cu sabia pe cei care se agăţaseră de el. Roşcin trase. Bărbosul se prăbuşi cu capul lăsat, moale, pe umăr. Altul, purtând o mantă ofiţerească, ieşi pe neaşteptate din tranşee, dând din picioare şi urlând. Roşcin îl prinse în braţe. Trăgându-şi mâinile, omul îi încleştă beregata:

— Canalie, canalie! Dar deodată degetele îşi desfă- cură încleştarea: Roşcin!

Dracul îl mai ştia cine era! Părea a fi din statul-ma- jor al lui Evert. Fără să-i răspundă, Roşcin îl pocni cu revolverul în tâmplă...

Şi aşa cuceriră şi tranşeea a doua. Muncitorii întoarseră mitralierele în partea cealaltă. De dincolo de Nipru izbucni fluieratul unei locomotive: duduind, trenul blindat lunecă peste pod, ca să dezlănţuie asaltul asupra gării.

Soarele se ridicase de mult, fără să dea căldură. Învăluit în fum negru, trenul blindat trecu din nou podul, ducând arme şi oameni în gara cucerită. Din tranşee, băieţii îl întâmpinau cu strigăte. Lucrurile mergeau întocmai cum trebuiau să meargă. Infanteria lui Mahno trecuse de mult pe gheaţă, ca furnicile, urcase malul prăvălit, do- dorise gărzile poliţieneşti şi se împrăştiase pe străzi. Împuşcăturile răsunau fără încetare, când departe, când aproape de tot.

— Du-te la gară, Saşko, caută-l pe comandantul suprem şi spune-i că suntem aici de la cinci dimineaţa, îngheţaţi şi nemâncaţi. Să ne schimbe, zise Roşcin către tinărul cel cu gâtul gol.

Faţa băiatului, încadrată doar de un pufuşor creţ de adolescent, era în acelaşi timp şi bărbătească, şi copilărească. Avea obrazul plin de zgârieturi însângerate: îl pocise un servant voinic de la o mitralieră înainte de a-şi lua rămas bun de la viaţă…

Îmbrăcat doar cu o scurtă subţire, Saşko îngheţase de-a binelea. De aceea o luă sprinten la fugă drept peste pod, fără să se păzească, deşi gloanţele şuierau în jurul lui. Cei rămaşi îi strigau din urmă:

— Are să te ia dracu, neghiobule… Ei, Saşko, vezi să ne-aduci ţigări…

Nu trecu mult, şi Saşko se întoarse. Lăsându-se pe călcâie în faţa tranşeei, aruncă tovarăşilor un pachet de ţigări, iar lui Roşcin îi înmână un bileţel pe care tuşul ştampilei nu se uscase încă: „Aşteptaţi, vă trimit ajutor, Mahno”.

— Complimente de la Marusia, îi şopti Saşko lui Roşcin.

Nedumerit, Vădim Petrovici rămase o clipă cu gura căscată, uitându-se de jos în sus la băiatul care stătea aplecat peste parapet.

— E o fată bună, tovarăşe Roşcin. Ai avut noroc, să ştii…

— Unde-ai văzut-o?

— Lucrează la gară. Fără ca, nici n-aş fi răzbătut până aici la Mahno. Ce-i pe-acolo, mâi băieţi! Lume peste lume. Abia dovedesc să împartă puştile. Ekaterinoslavul e al nostru!

Statul-major al lui Mahno se instalase în gară. În sala de aşteptare a claselor întâi şi a doua, toată sticlăria de pe tejgheaua bufetului fusese aruncată pe jos. Rămăseseră numai palmierii artificiali. Acolo îşi scria tătucul ordinele. Karetnik punea pecetea pe fiecare, iar cel care-l primea, se şi făcea nevăzut, în goană. Oameni agitaţi veneau în fiecare clipă să ceară cartuşe, întăriri, bucătării de campanie, ţigări, pâine, sanitari… Un comandant oarecare

— Furios că, ajungând aproape de Banca de comerţ şi industrie (nu mai avea de făcut decât doi paşi până la uşă), fusese nevoit, din lipsă de muniţii, să se trântească jos, muşcând pământul de necaz – se propti în faţa tătucului şi, ca să-l sperie, trânti cu zgomot pe tejghea grenadele pe care şi le smulsese de la brâu:

— Ce stai şi nu faci nimic? Te-ai apucat să baţi mătănii? Paşte! E şi grijania… Trimite repede muniţii!

Tătucul împărţea ordine numai celor care i le cereau. Strângând ameninţător din fălci, îşi dădea aere că lua măsuri. Dar în capul lui nu era decât un haos nemaipomenit. Apăsat, găurind hârtia cu creionul, însemna cu cruciuliţe pe planul oraşului punctele unde trupele înaintau sau se retrăgeau. Cum să te desfăşori în târgul acesta afurisit? Înghesuială în toate părţile, şi duşmanul pretutindeni: şi în faţă, şi într-o parte, şi în spate. Zgâindu-şi ochii la plan, tătucul nu-şi putea închipui nici străzile, nici casele. Nu mai ştia cum să se orienteze. Lupta se desfăşura la întâmplare. Nu degeaba spunea el totdeauna că oraşele erau o mare pacoste, un adevărat izvor de nenorociri!

Pe lângă toate acestea, mai era speriat şi de situaţia încă nelămurită cu privire la Martânenko. Ciugai îl asigurase că omul n-avea să tragă în anarhişti. Şi nu ştia: îl întâlnise Ciugai în timpul nopţii, sau fuseseră înţeleşi de mai înainte? … Pentru că, într-adevăr, artileria nu dădea niciun semn de viaţă. Jumătate din servanţi se risipiseră care încotro, iar Martânenko, de necaz pesemne, se îmbă- tase turtă. Două tunuri de câmp rămăseseră lângă gară, părăsite de petliurişli. Încântat – nu mai capturase niciodată tunuri – Mahno porunci oamenilor să le împingă cu braţele pe bulevard, trăgând el însuşi de şnur. Faţa lui brăzdată de încreţituri se lumină de un zâmbet când tunul bubui, în timp ce oamenii lui se fereau, tupilându-se, şi obuzul pornea, urlând, pe deasupra plopilor înalţi.

Statul-major al Comitetului revoluţionar se instalase în piaţa din faţa gării. În jurul focurilor aprinse, muncitorii se adunau grupuri-grupuri, din toate sectoarele oraşului. Membrii Comitetului revoluţionar îi cunoşteau aproape pe toţi şi-i ştiau şi cine sunt, şi de unde vin. Apelul tovarăşilor se făcea pe fabrici şi ateliere: metalurgişti, morari, tăbăcari şi textilişti. Muncitorii se desprindeau de lângă focuri, aşezându-se în front, câte cincizeci. Dacă printre ei se nimerea vreunul mai priceput, era numit pe loc comandant. Iar dacă nu, comanda o lua unul din membrii Comitetului revoluţionar. Li se împărţeau puşti, arătându-li-se chiar acolo, celor care nu ştiau, cum să le mî- nuiască. Fiecare detaşament primea o misiune anumită. Învârtindu-şi puşca pe deasupra capului, comandantul striga:

— Înainte, tovarăşi! …

Muncitorii ridicau şi ei în sus jucăria aceea nepreţuită, pe care, în sfârşit, o aveau în mâna lor:

— Înainte, pentru Puterea sovietică!..;

Şi detaşamentele plecau la luptă spre bulevardul Ekaterina a II-a.

Croindu-şi drum prin înghesuială până la comandantul suprem, Roşcin îi raportă amănunţit cum cucerise întăritu- rile de la cele două capete ale podului şi ce pierderi avusese: patru răniţi şi un mort. În timp ce-şi muşca vâr- ful creionului, Mahno nu-şi mai lua ochii de la obrazul pământiu şi tras al lui Roşcin şi de la privirea cutezătoare a ochilor lui, în care se citea o înflăcărare aproape nebunească.

— Foarte bine, vei fi răsplătit cu un ceas de argint, hotărî tătucul, împingând spre marginea tejghelei planul pe care-l avea dinainte. Uite, colea... şi trase o linie cu creionul, unind două cruciuliţe, ofensiva e ţinută în frâu. Aici am înaintat, vezi până unde: strada, uliţa asta stxâmbă, bulevardul... Dar dincoace, vezi încotro o iau cruciuliţele... Vreau să ştiu care-i pricină de batem pasul pe loc, de parcă am călca pe baligă! Ţipă el deodată cu glasul lui tăios, de pasăre. Du-te şi vezi ce-i, încheie apoi, mâzgălind în grabă câteva cuvinte pe un petic de hârtie.

Îndată ce hârtia ieşi din mâna lui, Karetnik aplică pecetea peste semnătură, apăsat, după ce o umezi suflând deasupra ei.

— Pe cei laşi poţi să-i împuşti. Îţi dau dezlegare...

Roşcin ieşi în piaţa gării, unde detaşamentele de muncitori continuau să se alinieze în front neregulat şi unde răsunau comenzi şi urale. Fumul focurilor, deasupra cărora fierbeau ici şi colo ceaune cu păsat, îl ameţi. Îşi aduse aminte de ceaunul cu ciorbă pe care Marusia, repezindu-se de lângă masă, îl lua din mâna mamei ei, de dinţii albi care muşcau din felia de pâine caldă... Dar destul 1

În urma lui veneau Saşko şi încă doi oameni din grupă, înarmaţi cu puşti. Pe unul din ei, un bărbat vesel, ciupit de vărsat şi îndesat ca un ceaunaş, îl chema Cij. Celălalt, un tânăr frumos, care zâmbea tot timpul, cu faţa aspră şi cu un ochi învineţit ascuns sub cozorocul unei şepcuţe negre trase pe frunte, de meserie instalator de conducte, îşi zicea Robert. Pe bulevardul Ekaterina a

II-a au fost nevoiţi să se strecoare, ferindu-se pe după ziduri şi înaintând în salturi de la intrarea unei case la alta. Gloanţele bâzâiau fără încetare. Bulevardul era pustiu, dar pretutindeni, pe la ferestrele astupate cu saltele, se iveau şi dispăreau feţele

curioase ale localnicilor. La intrarea unui magazin de bijuterii, un om cu cojoc, cu faţa cât pumnul, suptă de nevoie, îşi îndrepta barba căruntă spre cer, întrebându-l parcă pe bătrânul dumnezeu al lui Israel: „Doamne, ce-mi văzură ochii? ... “

— Ce cauţi aici 7 îl întrebă Cij.

— Ce caut 7 mormăi glasul îndurerat al bătrânului. Îmi aştept moartea.

— Du-te acasă.

— Acasă? Cum să mă duc eu acasă 7 Să-mi zică domnul Paprikaki: Cei mai de preţ: parşiva ta de viaţă, sau magazinul meu 7 “Mai bine mor lângă prăvălie...

N-apucară să se depărteze, când paznicul îşi scoase barba de după stâlpul uşii, strigându-le:

— Nu vă duceţi mai departe, băieţi, o să vă ucidă! ...

Când ajunseră la colţul străzii, o rafală de mitralieră pârâi, peste capul lor, pe tencuiala unei case. Aplecaţi, se repeziră pe o stradă lăturalnică, adăpostindu-se în adâncul unei porţi. Respirând din greu, numărară la răscruce şapte cadavre prăbuşite pe pavaj printre puştile împrăştiate. Focul mitralierei prinsese acolo un detaşament de muncitori... Rânjind, Robert, zise, apăsând cu mânie pe fiecare cuvânt:

— Ne împroaşcă din podul hotelului „Astoria”. Vă propun să le stârpim cuibul.

Propunerea părea serioasă. Hotelul „Astoria”, în care Roşcin stătuse două luni, era de cealaltă parte a bulevardului şi nu puteai să ajungi la el decât trecând prin foc. Desfăcându-şi braţele, Roşcin îşi opri pe loc tovarăşii lipiţi de poartă:

— Numai câte unul, la intervale, şi repede: aşa nu-i nicio primejdie.

Aplecat, aproape târându-se, alergă până la răscruce, unde se trânti la adăpostul unui cadavru. Două rafale porniră din podul „Astoriei”. Sărind în picioare, se repezi în zigzag, ca un iepure, spre plopii din mijlocul bulevardului. Din pod, gloanţele pârâiră grăbit, dar era prea târziu: apucase să ajungă în unghiul „mort”. Sprijinit de trunchiul unui plop, îşi scoase căciula, îşi şterse faţa cu ea şi respiră adânc. Apoi strigă:

— Saşko, dă-i drumul...

Au fost nevoiţi să bată cu grenadele de mână în uşa cu geamuri de cristal a hotelului până când cei dinăuntru să se hotărască, în sfârşit, să tragă la o parte dulapul care astupa

intrarea. Uşa se deschise. Robert îmbrânci cât colo portarul voinic, care începu să urle: „Mă, Romka, încotro, ticălosule? … “Cu grenada ridicată deasupra capului, Robert se repezi înainte. Holul era plin cu pasageri coborâţi de pe la toate etajele. La apariţia tânărului cu aspect romantic şi cu grenada ridicată, urmat de alţi trei oameni înarmaţi, toţi o luară la goană pe scări în sus, fără să scoată un cuvânt. Cei care-şi pierdeau răsuflarea rămâneau rezemaţi de balustrada scării. În timp ce urca scara, Roşcin îi recunoscu pe mulţi dintre ei. Îl recunoscură şi ei. Şi dacă privirile ar fi avut puterea să ucidă, ar fi căzut mort de o sută de ori. Numai moşierul cel blajin, care avea pe capul lui trei fete nemăritate, ieşind mai târziu din odaia unde lua în momentul acela o gustare rece, era cât pe ce să-l cuprindă în braţe, învăluindu-l în răsuflarea care duhnea a vin de Madera:

Dragul meu Vădim Petrovici, vasăzică dumneata erai?! … Şi fetele mele, care pretindeau că ar fi năvălit scârnăviile de bolşevici…

Dar vorbele îi îngheţară pe buze când dădu cu ochii de Saşko cel înalt, cu zgârieturile însângerate pe obraji, de instalatorul de conducte cu ochiul astupat de cozoroc şi de Cij cel vesel, cu bujori în obraji, dar prea puţin dispus să-şi arate bunăvoinţa faţă de duşmanul de clasă…

Instalatorul cunoştea bine toate cotloanele hotelului. Ajungând la etajul al doilea, îşi scoase tovarăşii pe scara de serviciu şi, de acolo, în pod. Uşa de fier era întredeschisă. „Aici sunt “, şopti el. Dând apoi uşa de perete, se repezi cu atâta ură, de parcă o viaţă întreagă nu aşteptase decât clipa aceea… Când, aplecându-se pe întuneric pe sub grinzi, ajunse la ferestruica podului, Roşcin îl văzu înfigându-şi baioneta într-un om îmbrăcat cu şubă, care zăcea întins lângă mitralieră, cu faţa în jos.

— Nu v-am spus eu că era chiar stăpânul hotelului? …

Dar în timp ce coborau cu toţii din pod, băiatul îşi pierdu cumpătul: buzele începură să-i tremure şi, aşezându-se pe trepte, îşi acoperi faţa cu şăpcuţa. Luându-i puşca din mână, Saşko îl certă cu asprime: „Şi pe tine să te mai aşteptăm acum! “Iar Cij adăugă: „Vai de capul tău! Şi-ţi mai zice şi Robert… “Atunci Robert sări în picioare şi, smulgându-şi puşca din mâna lui Saşko, se repezi pe scări în jos, sărind mai multe trepte deodată. Vădim Pe- U’ovici îl lăsă să păzească hotelul, împreună

cu Cij. Pe Saşko îl mână cu un bileţel la statul-major, cerându-i să trimită o gardă la „Astoria “, iar el se întoarse pe bulevard.

Se apropia seara. Detaşamentele de muncitori ocupaseră Poşta şi telegraful, Duma orăşenească şi Administraţia financiară. Vădim Petrovici inspectă totul, trimiţând la statul-major agenţi de legătură. Lupta părea că tărăgănează. Infanteria lui Mahno îşi epuizase lot avântul îndrăzneţ cu care pornise la atac. Se săturase să lupte în oraş... Să fi fost o luptă de stepă, de mult şi-ar fi împărţit prada şi şi-ar fi gătit mâncare la foc, iar la ceasul acela, strânşi roată, s-ar fi uitat la dănţuitorii sprinteni care bat cu talpă un *gopak* îndrăcit, încălţaţi cu cizme bune, smulse din picioarele morţilor... În vremea asta, retraşi până la mijlocul bulevardului, petliuriştii, îşi veniseră în fire din zăpăceala în care-i aruncase atacul neaşteptat şi-şi săpau tranşee, începând chiar, pe ici, pe colo, să treacă la contraatac.

Se înserase când Roşcin se întoarse în gară. Mahno nu mai era acolo. Îşi instalase statul-major la hotelul „As- toria”. Roşcin plecă să-l caute. Nu mâncase nimic din ajun, băuse doar o ulcică cu apă. Picioarele îi tremurau de oboseală, şi scurta îi apăsa umerii ca şi cum ar fi fost de plumb.

Nu-l lăsară să intre în hotel. La uşă erau aşezate două mitraliere, iar pe trotuar, în faţa intrării, se plimbau zor- năindu-şi pintenii oameni din garda tătucului, cu părul lung tras pe frunte după moda din Guliai-Pole. Ca să nu răcească, unul îşi aruncase pe umeri, peste dolmanul de cavalerie, o şubă femeiască de dihor, iar altul îşi înfăşu- râse în jurul gâtului o eşarfă de zibelină. Garda îi ceru lui Roşcin să-i arate actele. Dar cum niciun om din gardă nu ştia carte, îl ameninţară că-l culcă la pământ, pe loc, dacă se mai îndeasă în uşă.

— Duceţi-vă dracului, cu tătucul vostru cu tot! Le răspunse Roşcin, obosit, şi se întoarse din nou la gară.

Acolo, în umbra bufetului devastat, unde, pe ferestrele înalte, jucau răsfrângerile incendiilor de afară, se culcă pe o bancă de stejar şi adormi într-o clipă. Nici strigătele oamenilor, nici fluieratul locomotivelor, nici împuşcăturile nu-l puteau împiedica să doarmă. Prin somn, în oboseala aceea grea, îi treceau pe dinaintea ochilor, fără şir, frânturi din întâmplările zilei. Da, îşi încheiase ziua cu cinste... Şi, totuşi... La urma urmei, de ce-l pocnise în tâmplă pe omul acela? Doar se predase... Ca să nu i se afle trecutul? Da, acesta era adevărul... Îi veniră în minte

masa de cărţi, păhăruţele cu vin fiert... Şi, în faţa mesei, mortul: căpitanul Vedeniapin, carierist, cu dinţii stricaţi şi cu gura umedă şi strânsă, ţuguiată de parcă veşnic era gata să sărute epoleţii comandantului de armată, generalul Evert, aşezat alături, la masa de tabinet... Eh, ducă-se dracului! Bine-am făcut că l-am trăsnit..."

Roşcin se zbătea între somn şi bătăile speriate ale inimii. Deschizând ochii, văzu, în lumină roşietică ce pătrundea de afară, o faţă liniştită şi frumoasă. Suspină şi se trezi. Alături de el stătea Marusia, ţinând pe genunchi o căniţă cu ceai fierbinte şi o bucată de pâine.

— Uite, mănâncă, îl îndemnă ea.

În noaptea aceea, pătrunzând în parcul de artilerie unde nu rămăseseră de pază decât oamenii lor, Ciugai şi preşedintele Comitetului revoluţionar îl treziră din somn pe Martânenko. Ciugai îi spuse:

— Am venit după conştiinţa ta cea plină de păcate, tovarăşe. Mai rău decât ceea ce ai făcut, nici că se poate... Ori îţi iei, hotărât, drumul la Petliura, numai că noi nu te lăsăm să pleci viu, ori înhami tunurile...

— Apoi, se poate. Cum s-o lumina, vă aduc tunurile...

— Nu cum s-o lumina, ci chiar acum. Eh, tu ai să prăpădeşti şi împărăţia cerurilor dormind, măi Martânenko...

— Parcă eu zic ceva? Dacă trebuie acum, fie şi acum! ...

A doua zi, când se porni focul artileriei, toate ferestrele din Ekaterinoslav începură să zăngănească. Pe bulevard săreau în aer bolovani, crengi de plop şi bucăţi din chioşcurile de ziare. Însufleţite de această muzică lugubră, detaşamentele de muncitori, regimentul ţărănesc şi infanteria lui Mahno se aruncară asupra petliuriştilor şi-i împinseră îndărăt până la jumătatea urcuşului. Atunci, reprezentanţii diferitelor partide şi organizaţii fără de partid, ca şi Paprikaki-junior, purtând steaguri albe în vârf de băţ şi trecând prin grele primejdii, pătrunseră până la Comitetul revoluţionar şi se propuseră ca mijlocitori, ca să ajungă cât mai curând cu putinţă la armistiţiu şi să pună capit războiului civil.

Adus din spate, cu paltonaşul lui fără nasturi şi cu şapca unsuroasă, Miron Ivanovici stătea în faţa mesei din holul „Astoriei*4 şi mesteca încet, cu gura uscată, pâine veche. Le răspunse delegaţilor:

— Nici noi n-avem interes să facem praf oraşul. Vă dăm un ultimatum: până la ora trei după amiază, toate unităţile petliuriste să depună armele, iar cei din detaşamentele contrarevoluţionare să înceteze împuşcăturile de prin podul caselor. Dacă nu, la ora trei şi un minut artileria noastră va deschide focul asupra oraşului, împărţit în pătrăţele ca o tablă de şah…

Preşedintele vorbea fără grabă, mestecând încă şi mai încet. Obrazul îi era negru de funingine. Delegaţii îşi pierdură capul. Se sfătuiră multă vreme între ei, în şoaptă, apoi se hotărâră să se împotrivească. Dar în aceeaşi clipă, coborând cu mare larmă scara de marmură, intră'ân hol o ceată de oameni îmbrăcaţi în haine împestriţate. Doi, cei din frunte, ţineau în braţe puşti-mitraliere „Lewis “, după ei veneau doisprezece flăcăi cu mutre obraznice, înarmaţi până în dinţi, iar la mijlocul lor, un om cu părul lung şi cu ochi înspăimântători…

Smulgând din mâna preşedintelui hârtia-ultimatum, delegaţii se grăbiră să iasă afară, la aer curat, sub ploaia de gloanţe…

Dar comandantul petliurist respinse propunerea. La ora trei şi un minut, agitându-se furios, tătucul Mahno ciocănea cu revolverul în masa în jurul căreia se ţinea şedinţa Comitetului militar revoluţionar, cerând ca oraşul, împărţit în zone pătrate ca o tablă de şah, să fie bătut cu tunurile, fără milă. Membrii Comitetului militar revoluţionar

— Muncitori localnici, născuţi acolo – nu se îndurau, dar nici nu voiau să dea dovadă de slăbiciune. De aceea, hotărâră să-i bage în sperieţi pe burghezi. Cu oarecare întâr- ziere, cele paisprezece tunuri ale lui Martânenko se porniră să bubuie, lovind în plin câteva din clădirile mai mari ale oraşului, care se înălţau cu mult deasupra celorlalte. Din zidurile lor zburau bucăţi de tencuială şi cărămizi. Atunci preşedinţii comitetelor începură să facă naveta, ca nişte şobolani, de la petliurişti la Comitetul militar revoluţionar. Atacurile detaşamentelor muncitoreşti nu se mai sfârşeau. Petliuriştii se retrăgeau spre capătul bulevardului, sus, în vârful dealului.

În cea de a treia noapte a răscoalei, Comitetul revoluţionar, proclamă în oraş Puterea sovietică.

Toată noaptea, Comitetul revoluţionar încercă să formeze guvernul. După cum prevăzuse Miron Ivanovici încă de pe vremea când stătea în vagon, anarhiştii şi socia- lişlk-

revolutionari de stingă făcură bloc cu tătucul Mahno. La adăpostul lui, năvăliră în şedinţă, luptând cu turbare pentru fiecare loc din guvern. Se întâmplase ca toţi socia- liştii-revoluţionari să fie oameni mărunţei, dar îndesaţi şi odihniţi, aşa că nu era uşor să-i răpui cu vorba.

Fiecare sărea în picioare şi, cu zâmbetul proaspăt pe buze, i se adresa înainte de toate tătucului, afirmând că numai el, Mahno, era adevăratul reprezentant al forţelor dezlănţuite ale poporului, conducătorul legendar şi marele strateg, focul atotpurificator şi târnul de fier... Şi ce minune de oameni erau flăcăii lui, plini de îndrăzneală şi devotament!

Istovit, strângându-şi buzele palide, Mahno îi asculta în tăcere, încuviinţând cu capul. Iar neîmblânzitul socialist-revoluţionar îşi umfla glasul, să răzbească până în sală. Ca să-l audă şi oamenii lui Mahno, îngrămădiţi acolo, şi publicul care, dracu ştie cum, se strecurase în hotel.

— De ce să ne certăm, tovarăşi bolşevici? Şi voi, şi noi suntem pentru soviete... Deosebirea dintre noi e doar o deosebire de tactică. Noi moştenim aparatul burghez al gospodăriei orăşeneşti. Voi vreţi să-l sovietizaţi din prima zi. Iar noi ştim că aparatul orăşenesc nu va lucra alături de comunişti. Prin urmare, sabotajul e sigur, ruină şi foametea, garantate. Cu noi, însă, el va lucra; s-a şi dat o dispoziţie în acest sens de către Duma orăşenească. De aceea luptăm pentru candidatura tovarăşului Volin în postul de comisar al aprovizionării. Propun să închidem dezbaterile şi să trecem la vot...

Anarhiştii, care păstrau o atitudine misterioasă şi dispreţuitoare, făcură deodată una atât de boacănă, încât până şi tătucul începu să-şi sucească, nervos, gâtul subţire ca al unui pui de găină.

Reprezentantul lor, un student cu fes roşu ca macul, propuse în postul de comisar pentru finanţe candidatura lui Paprikaki-junior...

— Vom susţine candidatura lui prin toate mijloacelc de care dispunem. Paprikaki-junior e omul nostru, e un anarhist de birou şi mare specialist în finanţe. În mâinile noastre, el va fi o unealtă docilă şi folositoare a poporului liber, răsculat... Propun să se închidă dezbaterile şi să se treacă la vot prin ridicarea mâinii...

Marusia şi Vădim Petrovici erau şi ei în sală, lângă perete, amândoi pe acelaşi scaun. Indignată, Marusia îşi încleşta pumnii,

mânioasă, sărea în sus şi strigă cu glas subţirel şi tremurat: „Ruşine! “sau: „Dar voi unde eraţi când ne băteam? ... “Şi se aşeza din nou, cu obrajii înflăcăraţi. N-avea decât vot consultativ.

În câteva zile slăbise, iar obrajii îi erau arşi de vânt. Se încălzise în scurtă de oaie pe care o purta descheiată, şi părul i se despletise. În pauzele dintre cuvântări, îi povestea în grabă lui Roşcin toate întâmplările prin care trecuse. La început lucrase în comisia pentru aprovizionarea detaşamentelor cu pâine şi ceai. Fusese apoi trecută la detaşamentul sanitar, iar în cele din urmă, ca agent de legătură... Cutreierase tot oraşul. Trăseseră în ea de „o sută de ori “. Îi arătă lui Roşcin poala găurită a fustei...

— Dacă n-aş fi fost aşa de sprintenă, mă făceau praf! Aud cum mă strigă: „Marusia! “Când mă întorc, ce să văd?! Un obuz cădea drept pe locul unde fusesem cu o clipă înainte I Şi când a plesnit o dată, m-am şi ascuns după un plop... M-am speriat aşa de grozav, că şi acum îmi tremură genunchii...

Era atâta viaţă în ea, încât i-ar fi ajuns pentru încă zece răscoale. Pe când vorbea aşa, în uşă se ivi obrazul zgâriat al lui Saşko. Abia izbutise să răzbească până acolo, şi acum 6 chema pe Marusia, făcându-i semne cu mâna. Fata se repezi la el, şi Saşko începu să-i şoptească ceva la ureche. Marusia bătu din palme.

Glasul lui Ciugai bubui, respingând candidaturile:

— Nu ne-am adunat aici să discutăm, tovarăşi, nici să aducem dovezi, ci să poruncim! Şi de poruncit, porunceşte acela care are puterea de partea lui...

Marusia abia se putu stăpâni să-l asculte pe Ciugai până la capăt. Apoi, alergând spre masă, strigă:

— Tot târgul e în pradă I Ascultaţi ce spun tovarăşii. Nu-i lasă să intre. Cei care păzesc uşa le-au răsucit mâinile la spate...

Pe coridor se iscă larmă, oamenii se îmbrânceau, se auziră ţipete sfâşietoare, apoi năvăliră în sală Saşko şi câţiva muncitori înarmaţi cu puşti, începând să strige toţi deodată:

— Ce înseamnă asta? Aţi pus poliţie la uşă? Ieşiţi mai bine să vedeţi Bulevardul e încercuit, flăcăii tătucului sparg magazinele şi încarcă marfa în căruţe...

Buzele lui Mahno se subţiară, gura parcă-i era gata să muşte... Ridicându-se de la masă, se îndreptă spre uşă. Flăcăii

lui din coridor şi din sală se traseră îndărăt văzându-l cum îşi arăta dinţii galbeni, ca de câine turbat. N-a avut nevoie să se ducă până cine ştie unde: chiar peste drum, pe bulevard, se vedeau umbre mişcându-se în dreptul ferestrelor unui mare magazin. Nu apucă să facă doi paşi într-acolo, când Levka îi ieşi înainte, ca din pământ

— Ce atâta supărare? Întrebă el.

Dar dintr-o dată se trase câţiva paşi îndărăt.

Mahno zbieră:

— Unde mi-ai fost, ticălosule?

— Unde-am fost? Mi-am tocit sabia… Treizeci şi şase am tăiat, uite, cu mâna asta a mea… Treizeci şi şase! …

— Să faci ordine în oraş, m-auzi? Guiţă ascuţit Mahno, izbindu-l pe Levka cu putere în piept şi traversând în goană bulevardul, spre magazin.

Levka şi câţiva din gardă se luară după el. Dar cei dinăuntru îşi dăduseră seama că era timpul s-a ia la sănătoasa. Umbrele lor dispăruseră de la ferestre, şi numai câţiva, tropăind greu, se depărtau în grabă cu boccdele în spinare…

Garda izbuti totuşi să înhaţe în magazin şi să aducă în faţa lui Mahno un flăcău de-al lui, unul cu mustăţi lungi, care, căscând gura, rămăsese în urma celorlalţi. Omul începu să se vaite, tărăgănat: că nu venise decât aşa, să vadă cum beau afurisiţii de burghezi sângele poporului… Tremurând de mânie, Mahno îşi aţinti ochii asupra lui, iar când se apropiară dinspre hotel şi alţi curioşi, îi repezi pumnul în obraz.

— Îl vedeţi? E un cunoscut agent contrarevoluţionar… Dar n-ai să-ţi mai faci multă vreme slujba ta spurcată… Levka, taie-l bucăţi, şi să se sfârşească odată!

Mustăciosul începu să urle:

— Nu, nu, lăsaţi-mă!

Dar Levka, icnind, îşi scoase sabia, o învârti făcându-i vânt şi-l izbi în gât.

— Treizeci şi şapte! Se lăudă el, făcând un pas îndărăt.

Turbat, Mahno izbea cu piciorul în trupul care se zbătea jos, în baltă de sânge de pe trotuar.

— Aşa vor păţi toţi cei ce vor face ca el… S-a sfârşit cu orgia jafurilor. Gata! … Apoi se întoarse fără veste spre lumea care se trăsese la o parte ferindu-se din calea lui: Puteţi pleca liniştiţi pe la casele voastre…

Pe neaşteptate, Marusia adormi pe scaun, rezemată de umărul lui Roşcin. Capul ei cu părul despletit se pleca, încetul cu încetul, pe pieptul lui. Trecuse de oră. 6 dimineaţa. Un lacheu bătrân şi posomorât, care la aşezarea Puterii sovietice îşi schimbase fracul cu o haină de casă ponosită, împodobită cu brandenburguri, aduse ceai şi bucăţi mari de pâine albă. Guvernul fusese alcătuit, dar rămăseseră încă multe chestiuni urgenţe de rezolvat, încă de cu seară, personalul Căilor Ferate pusese o problemă: cine le va plăti lefurile, şi cât anume? Sprijinit de anarhişti, Mahno propuse următoarea formulă: personalul Căilor Ferate să fixeze preţul biletelor, să încaseze banii şi să-şi ia singuri lefurile...

Dar discuţiile nu mai avură când se desfăşura: deodată, geamurile încăperii în care fumul de tutun plutea ca o ceaţă albăstruie zăngăniră. Se auzi, departe, o explozie înăbuşită. Martânenko, care dormea pe un divan, începu să mugească. Geamurile se cutremurară din nou, şi Martânenko se trezi de-a binelea: „Lua-i-ar dracu, da ce i-o fi apucat? ... “bombăni el, îndesându-şi căciula uriaşă pe capul ras. Al treilea bubuit porni, şi mai puternic. Ciugai şi Miron Ivanovici lăsară plinea din mână şi se uitară unul la altul, neliniştiţi. Atunci Levka năvăli pe uşă, însoţit de un cavalerist, care-şi clătina, ca un urs, capul fără căciulă.

— S-a isprăvit cu noi! Începu cavaleristul, cu un gest ciudat al mâinii pe lângă ureche. Tot escadronul a fost răpus...

— Lângă Dievka! Zbieră Levka, şi obrajii îi tremurau. Şi tu stai la taifas, tătucule... Colonelul Samokiş se apropie cu şase regimente... Bombardează gară cu tunurile grele...

Pe faţă, fără să se mai ascundă după saltele, cu o bucurie rea în ochi, locuitorii bulevardului Ekaterina a II-a stăteau la ferestre şi se uitau cum plecă armata lui Mahno. Călăreţii goneau pe stradă, plesnind cu cravaşa în dreapta şi în stânga. Vântul flutura pe umerii lor şube, burci, dolmane de husar şi plăpumi de mătase... încărcaţi cu boccele grele legate de şei, caii se poticneau pe asfaltul îngheţat. Şi cal, şi călăreţ, şi pradă se duceau dracului... „Aha! Se auzea din dosul ferestrelor, încă unul! “Căruţele, încărcate cu vârf şi îndesat cu lucruri de furat, se legănau în goană. Măturând totul în drumul lor, teleguţe cu câte patru cai treceau scăpărând scântei din roţile ferecate. Infanteriştii care nu apucaseră să sară în vreo căruţă alergau pe

jos.

Urlând sălbatic, duruind şi zăngănind, puhoiul gonea din răsputeri pe bulevard către partea de sus a oraşului, deoarece colonelul Samokiş pusese stăpânire pe podul de cale ferată şi pe gară... Ieşind în fugă de la Comitetul revoluţionar, cuprins de furie neputincioasă, tătucul Mahno începu să bată din picioare, să plângă. – Cel puţin aşa se spune – şi, sărind în căruţa pe care Levka o oprise în faţa hotelului, îşi acoperi capul cu cojocul – poate de ruşine, poate să nu-l recunoască nimeni – şi dispăru din oraşul blestemat, plecând într-o direcţie necunoscută.

La ieşirea din oraş, armata tătucului, care fugea fără să tragă un singur foc, se lovi pe neaşteptate de gărzile petliuriste. Se opri o clipă, cuprinsă de panică, apoi îşi întoarse caii spre Nipru, spre pieire. Prin locurile acelea, malul era povârnit. Măturând în cale tufişurile şi dărîmând gardurile, oamenii lui Mahno se repeziră, rostogolindu-se pe gheaţă cu căruţe cu tot. Gheaţa subţire începu să se lase şi să pârâie. Oameni, cai şi căruţe se pomeniră bălăcindu-se în apa neagră, printre sloiuri. Şi numai o mică parte din armata lui Mahno, rămăşiţe vrednice de plâns, răzbi până la malul celălalt.

Mulţi muncitori din detaşamente se învoiseră în noaptea aceea acasă, să se mai încălzească, să-şi schimbe încălţămintea şi să mănânce ceva cald. Sub arme rămăseseră doar patrulele şi ostaşii regimentului ţărănesc, care n-aveau unde să se ducă. Regimentul acesta a fost nevoit să primească, în condiţii cu totul inegale, tot greul loviturii regimentelor petliuriste ale colonelului Samokiş. Înconjurat lângă piaţa gării, a fost nimicit aproape cu totul în luptă la baionetă. Puţini oameni au putut să răzbată şi să se strecoare prin curţile cu două ieşiri, povestind apoi prin satele lor întâmplarea aceea nemaipomenită, în urma căreia au căzut trei sute de flăcăi voinici, veniţi la Ekaterinoslav să aşeze Puterea sovietică...

Membrii Comitetului revoluţionar, în frunte cu Miron Ivanovici şi Ciugai, se repeziră să adune detaşamentele de muncitori şi să concentreze patrulele. Nu se mai gândeau să păstreze oraşul, ci doar să dea putinţă celor care luaseră parte la răscoală să fugă pe malul stâng, pe podul peste care se trecea cu piciorul. Detaşamentele adunate se aşezară pe după colţurile caselor, la adăpostul bolovanilor îngrămădiţi şi al baricadelor, " oprind în loc cu focuri de mitralieră înaintarea petliuriştilor. Spre pod şi

peste pod fugeau sute de muncitori, cu neveste şi copii... Unii îşi duceau în braţe toată gospodăria lor săracă, pe care ar fi putut s-o lase în drum fără nicio pagubă. De pe acoperişuri şi de jos, de pe mal, gloanţele îi urmăreau, necruţătoare.

Ciugai, Miron Ivanovici, Roşcin, Marusia, Saşko, Cij şi alţi zece tovarăşi se retrăgeau în urma tuturor. Târând după ei o mitralieră, treceau în fugă de la un colţ de casă, la altul, de la un adăpost la altul. Adeseori căciulile brumă- râi ale oamenilor lui Samokiş se arătau prin apropiere, pe după stâlpii de la intrarea caselor. Rămăseseră ce era mai greu: să treacă podul, unde nu mai aveau altă apărare decât mormanele de cadavre şi boccelele aruncate... întorcând ţeava mitralierei, Ciugai se ghemui după scutul ei şi, oprindu-l cu el numai pe Saşko, strigă către ceilalţi: „Fugiţi, repede! ... "În timp ce mitraliera pârâia, de gândeai că i se topeşte ţeava încinsă, o luară cu toţii la goană.

Pe la jumătatea drumului, Marusia se poticni, urmându-şi apoi drumul anevoie, şovăind. Roşcin se apropie în grabă şi o sprijini. Ea îl privi mirată şi încercă să-i spună ceva, dar nu mai putea decât să-l privească. Aplecându-se, Roşcin o ridică în braţe, ca pe un copil. Marusia i se lăsa tot mai greu pe umăr. Iată, în sfârşit, capătul podului... Vădim Petrovici simţi în coapsă ceva, ca izbitura unui baston de fier. Făcu tot chipul să se ţină pe picioare, să n-o scape şi să n-o lovească pe Marusia. Ajuns din urmă de Ciugai, îl rugă: „Nu mai pot, ia-mi-o... "

Îndată după aceea, un glonte îi smulse căciula. Începu să
i se facă negru înaintea ochilor. Mai auzi doar glasul lui Ciugai:

— Nu-l putem lăsa aici. Saşko...

XVI

Piesa *Hoţii* n-a putut fi jucată decât tocmai în februarie, într-un scurt răstimp de odihnă a Regimentului „Kacea- linski ". Marşurile lungi pe ger şi viscol, când în locul unui adăpost cald nu aveai înainte decât lumina difuză şi sinistră a incendiilor reflectate pe cer, şi nu era chip să găseşti, în stepa înzăpezită, nici măcar o aşchie de lemn ca să-ţi încălzeşti trupul înţepenit, luptele care nu se mai sfârşeau, alarmele în zori de zi şi încăierările scurte şi aprige cu cazacii, toate acestea rămăseseră în urmă. Mamontov, cu rămăşiţele regimentelor zdrobite, era departe, dincolo de Don. Armata i se topea, şi nimeni nu mai credea acum în steaua lui. Zadarnic făcuse să cadă zeci de mii de oameni, floarea oştilor de la Don, în cele trei ofensive asupra

Ţariţânului.

Ostaşii Regimentului „Kacealinski”, ocupând fără luptă o staniţă mare, care se supusese imediat, se înveseliseră, mâncând după pofta inimii şi dormind în voie la căldură. Primăvara era aproape, şi, o dată cu ea, va veni, poate, şi sfârşitul războiului…

Marşul greu de o lună şi jumătate secătuise puterile Daşei. Nici nu se mai gândea să înceapă pregătirile pentru spectacol. Nimeni nu mai ştia pe unde erau decorurile, unii din oamenii trupei erau răniţi şi până şi cărticica cu piesa se pierduse. Daşa ar fi vrut să stea măcar câteva seri la căldură cu Ivan Ilici, fără vorbe şi fără gânduri, să se odihnească lângă el în amurgul potolit, în timp ce greierul de după sobă îşi torcea cântecul neadormit.

Trebuia să spele şi să cârpească rufele, să dea la dres pâslarii lui Ivan Ilici. Trebuia să se mai îngrijească şi ea puţin, pentru că nu numai bărbatul ei şi toată lumea dimprejur, dar până şi ea singură uitase că era femeie… În prima seară, Daşa şi Agripina se întorceau de la baie, călcând peste băltoacele îngheţate. Gerul subţire le înţepa obrajii înfierbântaţi de căldura aburilor. Ce senzaţie de fericire! Acasă aprinseră samovarul, pregătind cina împreună. Ivan Ilici şi Ivan Gora se întorseseră şi ei de la baie, apoi se aşezară toţi patru la masă. Din când în când bărbaţii oftau, cu plăcere. Ce bine miroase ciorba şi cum cântă samovarul… Ivan Gora zise:

— Da, Ivan Ilici, după trudă, şi odihnă…

Dar pentru Daşa odihna nu ţinu mult. A doua zi, cam pe la ceasul când trebuia să se întoarcă Ivan Ilici, veni la ea Anisia cu cărticica lui Schiller. Serioasă şi timidă, începu să vorbească, ridicându-şi spre ea ochii visători:

— Am o mare îndoială în suflet, Daria Dmitrievna. Se vede că nu-s ca toată lumea. Toţi îşi caută de treburi şi se poartă cum se cuvine, numai eu sunt aiurită. De mică dădeam eu asemenea semne… Pe urmă, se înţelege, m-am măritat de tânără, au venit copiii… Apoi a căzut pacostea pe capul meu. N-am decât douăzeci şi patru de ani, Daria Dmitrievna. Când s-o sfârşi războiul, încotro s-o apuc? Să trăiesc cu un om al meu într-o casă de ţară, uitându-mă toată viaţa la stepa goală? … După toate câte le-am văzut şi auzit, altceva îmi trebuie mie, nu asta…

Pieptul Anisiei se ridică sub mantaua soldăţească, închise ochii pe jumătate:

— Cărticica asta am citit-o toată. Nu m-am despărţit de ea nici în timpul luptelor… E drept că poate n-am destulă înţelegere, mintea nu mi-e destul de luminată şi nici multă carte nu ştiu. Dar astea se pot îndrepta, Daria Dmitrievna. Atâtea glasuri vorbesc în adâncul meu… Puţine ştiu despre mine, şi multe ştiu despre oameni… Mă frig lacrimile când mă gândesc ce frumos aş putea povesti, de pildă, chiar despre contesa Amalia… S-ar ridica, vie, din cartea asta. Şi Şarâghin, răposatul, tot aşa îmi spunea… Am găsit astăzi şi o sală la şcoală, Daria Dmitrievna, să încapă în ea vreo trei sute de oameni… Sunt şi tâmplari pe aici, se găsesc şi scânduri şi pânză… De ce n-am juca *Hoţii?* Rolurile nu le-am uitat. Ziceau şi băieţii: „Ce bine-ar fi să ne mai veselim puţin…”

A venit şi Ivan Ilici şi, bineînţeles, a fost încântat: „Bună idee! Rămânem aici o săptămână… Straşnică petrecere pentru băieţi! … “Părea de mirare cum nimic nu putea să întunece bucuria de a trăi a lui Ivan Ilici: o dată ce Daşa era lângă el, era fericit… întocmai ca în zilele acelea îndepărtate şi albastre de iunie, atunci, pe vapor, când bătea vântul…

Şi aşa, Daşa nu avu parte să asculte în amurg cum bătea inima bărbatului pe care-l iubea, să se apropie cu băgare de seamă, cu mers uşor că de pisică, degând urile lui ascunse… Dar are el ceva de ascuns? De ce să-l iscodeşti, Daşa? Doar Ivan Ilici e generos: dă tot ce are… Până şi faţa lui, înăsprită de ger şi vânt, e simplă ca soarele… Altfel ar fi dacă în trupul ei şubred s-ar fi zămislit o viaţă nouă, carne din carnea lui…

Trupa îşi începu repetiţiile. Cât trebuia să se căznească! Daşa plângea în tăcere, iar actorilor le era ruşine să se uite unul în ochii celuilalt. Erau şi mai neciopliţi decât înainte, mai aspri, cu glasurile mai răguşite… Sapojkov le veni în ajutor, ţinându-le o conferinţă despre originea teatrului, în care aducea dovezi că până şi unele păsări şi animale nu sunt străine de teatru. De pildă, vulpea. După ce prinde şoarecele, oferă un adevărat spectacol puilor ei: sare, se răstoarnă pe spate, umblă pe picioarele dinapoi, îşi învârte coada. Trupa prinse curaj şi, încetul cu încetul, toate începură să meargă mai bine. La şcoală se ridică o estradă şi se improvizară decoruri din pânză vopsită. În faţa scenei aşezară rampa, luminată cu seu aprins în ceşcuţe.

Fracurile şi hainele rătăcite în timpul marşului, aceleaşi pe care le rechiziţionase Ivan Ilici de la un avocat în trecere prin sat, se găsiră, pe neaşteptate, în convoiul de căruţe.

În sfârşit, sosi şi ziua mult aşteptată: numai să apună soarele... Un ostaş trecu prin staniţă, călare pe un cal sur de artilerie (ideea fusese a lui Ivan Ilici) şi, suflând în trompeta lui de alamă, începu să strige în gura mare: „Cetăţeni şi tovarăşi, începe reprezentaţia piesei *Hoţii* de Schiller! “

Toată staniţa năvăli la şcoală. La intrare şi pe trepte era atâta îngrămădeală, încât oamenii nu ajungeau să pătrundă în sală decât cu ochi* ieşiţi din cap, fără căciuli şi fără nasturi la haine... Cei care nu izbutiseră să intre se consolară destul de repede: deasupra staniţei, pe cerul albastru prevestitor de primăvară, plutea luna tânără, iar armonicile îşi vărsau focul în piaţa din faţa şcolii...

Ostaşii stârneau admiraţia fetelor de cazaci din staniţă de curând supusă, cântându-le cântecul lor: „Pe cer, În miez de noapte, un înger a zburat...” Se legară cunoştinţe, şi tineretul se porni pe râs şi glume. „Cu ochii galeşi şi-un sărut pe gură...” cântau băieţii. Sau: „însurătoarea, pentru militar, n-o iei din drum, mai poate să aştepte.”

La Început publicul din sală izbucni În râs când recunoscu în bătrânul cu obrazul vopsit, cu părul de cânepă şi cu halatul făcut dintr-un anteriu popesc, întors pe dos, pe ostaşul Vanin. „El e! “Şi începu să-l îndemne: „Zi-i, Vanin, zi-i cu foc, nu te lăsa! ... “Iar când, cu paşi furişaţi de parcă se târa, se ivi dintre culise un omuleţ într-o haină cu două cozi, care stătea pe el ca un sac, şi cu ciorapi de muiere, uitându-se cruciş, rânjind şi şuierând printre dinţi ca un şarpe: „Tată, eu sunt, Frantz, fiul tău credincios”, publicul îl recunoscu dintr-o dată pe Kuzma Kuzmici şi se ţinu cu mâinile de pântece de râs...

Între culise, strângându-şi tâmplele în palme, Daşa îi repetă mereu lui Sapojkov:

— Ştiam eu, s-a sfârşit! E o cădere în toată regula 1 Eram sigură că aşa are să fie! ...

Dar până la urmă, artiştii învinseră înclinarea spre veselie a sălii. După ce recunoscu pe toţi actorii, publicul începu să asculte apropiindu-se de opaiţele fumegânde ale rampei, care-i luminau de jos în sus chipul viguros, împodobit cu barbă de lână, încruntându-şi mânios sprân- eenele şi strângându-şi la

piept, cu mâinile, surtucul negru al avocatului, care pârâia pe el, Latughin strigă cu glas răsunător:

— „O, dacă aş putea să chem la răscoală natura întreagă – şi văzduhul, şi pământul, şi oceanul – şi să mă avânt la luptă împotriva acestei ticăloase seminţii de şacali…”

Ascultându-l, publicul se linişti: înţelegea acum unde voia să bată piesa…

Decorurile nu se schimbau, pe scenă nu se urnea din loc mai nimic. Înainte de a începe alt tablou, prin deschizătura cortinei se arăta capul lui Serghei Sergheevici. Zâmbind, de parcă avea de comunicat ceva cu totul neobişnuit, dădea de veste:

— Urmează tabloul al treilea. Închipuiţi-vă castelul impresionant al conţilor Moor. Prin fereastra deschisă pătrunde parfumul grădinii. Preafrumoasa Amalia stă în iatacul ei…

Apoi faţa lui, luminată de flacăra ceşcuţelor cu seu, dispărea. Cortina se dădea la o parte. În preafrumoasa Amalia – furioasă, cu fuste largi, cu o basma pestriţă legată cruciş peste piept, rumenă, cu părul încreţit şi cu ochii mari – nimeni nu se învoi s-o recunoască pe Anisia Nazarova din compania a doua.

Începu să vorbească aproape în şoaptă, cu glas tremurat şi cântător. Apoi, apropiindu-se de Franz, bătu cu pumnul mic în masă: „Pleacă de lângă mine, tică- losule! … “Şi piesa se depănă ca o poveste vrăjită, din cele pe care ţi le spunea bunicul în serile de iarnă, când îl ascultai de pe cuptor cu capul plecat…

Kuzma Kuzmici se temea de clipa când Amalia va trebui să-l pălmuiască. Cât părea ea de visătoare, dar mâna-i era grea ca o mână de ostaş. Kuzma Kuzmici încercă să-i şoptească: „Mai uşurel…” Dar Anisia strigă din toată inima: „O, defăimător neruşinat! “şi, adunându-şi parcă în mână toată povara vieţii ei trecute, îl plesni… Kuzma Kuzmici zbură între culise. Dar nimeni nu râse. Publicul încuviinţa: „Bine i-a făcut! … “Aplauzele izbucniră, pentru că în fiecare spectator se trezise gustul de a-l pocni şi el pe ticălosul de Frantz…

Apoi, smulgându-şi colierele de la gât şi aruncându-le jos, Anisia le călcă în picioare:

— „Purtaţi voi, bogătaşilor, aurul şi argintul! Îmbui- baţi-vă la ospeţe îmbelşugate, odihniţi-vă mădularele, în alcovul moale al răsfăţului destrăbălat! Karl! Karl! Pe tine te iubesc… “

Trăgând cortină, zâmbitor, Serghei Sergheevici anunţă cu

mult înţeles: „Antract…” între culise Anisia se apropie de Daşa şi se ghemui lângă ea, ascunzânau-şi faţa la pieptul ei şi tremurând ca în friguri:

— Să nu-mi spui niciun cuvânt de laudă, nu trebuie, nu trebuie, Daria Dmitrievna…

Spectacolul mergea ca pe roate. În actul întâi, pe bieţii actori îi trecuseră năduşelile. Dar după aceea, muşchii li se destinseră, glasurile sugrumate se făcură

19 – Calvarul, voi. III

Iarăşi omeneşti, şi acum nu le mai păsa dacă nu auzeau tocmai bine ce le suflă, în şoaptă şuierată, Serghei Sergheevici. Improvizau fără sfială, mai ceva decât Schiller, şi în orice caz, aşa fel, ca vorbele lor să meargă de-a dreptul la inimă.

Publicul rămase cât se poate de mulţumit de spectacol. Teleghin, care stătea în rândul întâi, cu comisarul, îşi simţi de câteva ori ochii plini de lacrimi. Iar Ivan Gora, care s-ar fi cuvenit să-şi ia un aer mai stăpânit, pufnea pe nas cu zgomot, ca după o operaţiune militară dusă la bun sfârşit. Însă cei mai fericiţi erau actorii. Nu le venea să se dezbrace şi să-şi scoată bărbile: ar fi fost în stare să înceapă totul de la capăt, deşi în staniţă începeau să cânte cocoşii.

Spectacolul se sfârşise. Cântecele şi armonicile de afară tăcuseră, doar ici şi colo se mai auzea izbindu-se câte-o portiţă. Tăcură şi cocoşii. Staniţa toată se cufundă în somn. Însoţită de Latughin, Anisia mergea încet pe uliţă. El îşi aruncase mantaua numai pe un umăr, încă înfierbântat.

— Da, Anisia, da, e ciudat. Stai tu închisă în coaja asta a ta, în mântăluţa ta, dar eu te văd şi prin ea. Vorbele obişnuite nu-s potrivite, şi eu n-aş vrea să ţi le spun…

Se îndreptau către marginea staniţei, acolo unde, în depărtare, stepa se topea în beznă. Luna se înălţase sus pe cerul întunecat. În faţa ochilor Anisiei sclipea încă lumină opaiţelor: simţea că, dincolo de ele, în umbra încălzită de răsuflarea mulţimii, fiecare cuvânt al ei găsea un răsunet adânc. De acolo răzbăteau din când în când, până la ea, suspine de emoţie… În această putere a ei era ceva adânc, ceva nou, ceva de femeie. Îi făcea plăcere să-l asculte pe Latughin…

— Multe femei am cunoscut, frumoaso. Dar ducă-se dracului toate! … Ca tine n-am mai întâlnit niciuna. De data asta mi s-a înfundat. Dacă vrei, crede-mă şi ascultă-mă; iar dacă nu vrei să

mă asculţi, nu mă asculta…

Se opri. Anisia se opri şi ea. O prinse în braţe. Mantaua îi căzu de pe umeri în zăpadă. Prelung, anăsat, sărută buzele reci ale femeii. Îndepărtând-o puţin, se uită la obrajii ei înroşiţi cu zeamă de sfeclă. Părea nepăsătoare. Nu se uita la el: ochii ei încondeiaţi priveau luna.

— Vezi, ăsta mi-e amarul… Dar n-am ce face! …

Latughin îşi ridică mantaua de jos şi plecară înainte.

Nici Daşa nu putea dormi în noaptea aceea. Rezemată cu coatele de pernă, vorbea:

— Înţeleg că pentru moment lucrul nu-i realizabil… Dar ascultă: o avem pe Anisia, îl avem pe Latughin şi pe Kuzma Kuzmici, care e un adevărat talent, Jago în persoană! … Să jucăm *Othello...* Să ne întregim trupa. Mâine să dai ordine pe regiment. Ai să vezi că avem să jucăm şi la divizie, şi la corpul de armată… Dar, mai întâi, avem absolută nevoie să ne păstrăm decorurile. Vorbeşte tu cu comisarul să ne pună la dispoziţie câteva căruţe… Doamne, şi cum ascultau oamenii! Mi se părea că fiecare din ei e un burete care suge arta…

— Da, ai dreptate, îi răspundea Ivan Ilici.

Cu mâinile la spate, cu bluză descheiată, fără cizme, doar cu pantofii moi de casă pe care Daşa îi cumpărase pentru el de la o femeie de cazac, se plimba prin odaie, întunecând în tăcere, cu trupul lui masiv, luminiţa de pe masă. Asta o irita pe Daşa, nici ea n-ar fi putut spune de ce. Însă când ajungea la fereastră şi se întorcea, zâmbind, lampa îi lumina faţa roşcovană şi puternică, turnată parcă în bronz, şi atunci inima Daşei începea să bată cu nelinişte.

— Ai dreptate… Ruşilor le place teatrul. Rusul are un simţ deosebit pentru artă. O nevoie ciudată, un fel de lăcomie… Spune şi tu: o lună şi jumătate de luptă care au măcinat oamenii de n-a mai rămas din ei decât pielea şi oasele. Un câine, şi ar fi crăpat! … Ce rost mai avea în toate astea bietul Schiller? … Şi, totuşi astăzi parcă era o premieră la Teatrul de Artă din Moscova… Sau s-o luăm pe Anisia. Nu mai înţeleg nimic: femeia asta e o adevărată comoară. Ce mişcări, câtă nobleţe, câtă patimă! Şi unde mai pui că-i şi aşa de frumoasă…

Gesticulând, Ivan Ilici se oprise iarăşi în dreptul luminii. Daşa nu se mai putu stăpâni:

— N-ai putea, Ivan, să nu te mai plimbi atâta prin odaie? …

În glasul ci era o umbră de enervare pe care de mult, de mult de lot n-o mai auzise. Sprijinită cu coatelc în pernă, îşi ţinea ochii, dintr-o dată întunecaţi, aţintiţi asupra lui. Oprindu-se brusc, Ivan Ilici se apropie şi se aşează pe marginea patului. Îi era frică, şi nu şi-o ascundea.

— Ivan... şi Daşa se ridică. Ivan, de mult voiam să te întreb ceva... Şi îşi trecu repede mâna peste ochi: Mi-e foarte greu, dar nu mai pot...

Daşa înţelese, după felul cum o privea, că el ghicise despre ce este vorba. Totuşi urmă, pentru că-şi repetase de mii de ori în gând aceeaşi frază:

— Tu nu mă mai socoteşti deloc femeie, Ivan?

Umerii lui Ivan Ilici se ridicară. Omul îngăimă ceva nedesluşit şi se apucă, pe neaşteptate, cu mâinile de cap. Daşa îi aruncă o privire pătrunzătoare. Mai avusese încă o urmă de nădejde... Să fie oare sentinţa? ...

— Daşa, Daşa, de ce nu înţelegi? Ar trebui să fii mărinimoasă...

— Mărinimoasă? ... (într-adevăr, era sentinţa!)

— Te iubesc aşa de mult, Daşa. Chiar dacă tu m-ai urî... Cu toate că, la drept vorbind, nu ştiu de ce m-ai urî. O aversiune fizică, poate. Toate acestea le înţeleg. Te-am iubit pentru toată viaţa. Dacă mi-e greu sau uşor, te rog să crezi că n-are nicio importanţă. Aşa cum inima mea e totdeauna cu mine, aşa eşti şi tu, Daşa... Trăieşte liniştită şi fii fericită.

Daşa îl asculta, dând din cap. Încruntându-se, Ivan Ilici urmă, rostind vorbele cu greu:

— Nu ştiu de ce, aveam totdeauna înaintea ochilor imaginea bietelor tale picioruşe... Cât au colindat, căutând fericirea! Dar în zadar, totul a fost în zadar...

Subţirele, picioarele goale ale Daşei ieşiră la iveală de sub plapumă. Călcând cu grabă pe podeaua de lut, Daşa alergă la masă şi stinse luminiţa...

După ce se întoarse cu Agripina de la spectacol, Ivan Gora aprinse un capăt de lumânare şi începu să cerceteze tot felul de hârtiuţe adunate de-a lungul zilei: îşi făcuse obiceiul să nu se culce înainte de a pune totul în ordine. Fără să-şi scoată mantaua şi căciula, Agripina se aşezase pe laviţă, lângă uşă, mai departe de el.

— Ai jucat şi tu destul de bine, zise el, căscând şi

scărpinându-se la ceafă. N-am prea auzit tot ce-ai miorlăit tu acolo, rolul era din cale-afară de mărunt... Dar Anisia, ehei, Anisia! Răsfoia hârtiile, apropiindu-şi nasul de lumânare şi zâmbind. E drept, cum spuneţi voi, că-şi cam rotea fustele, ştie să atragă bărbaţii... ce-i al ei e-al ei... Trebuie să ne ocupăm de ea, da, trebuie... Să ştii că nu-s puţini cei pe care i-a scos la lumină revoluţia. Asta-i toată socoteala. Pe asta se întemeiază totul. Poporul nu e prost, nu... înzestrat popor... Dar prea ne măcinăm în lupte. Ei, de-am fi mai bine înarmaţi! Citeşte. Netezi cu mâna una din hârtiuţe: „Am cucerit un ţânc cu mâinile goale...” Asta-i curată barbarie! Dacă aş fi avut un băiat, l-aş fi însemnat, mucosul, cu fierul roşu pe piept: „Adu-ţi aminte, nu uita cui datorezi fericirea ta, ale cui oase albesc prin buruieni...”

Rezemată de perete, cu ochii închişi şi cu buzele strânse, Agripina îşi amintea lucrul cel mai dureros pentru ea din toate câte şi le putea aminti... Ivan Gora zăcea noaptea în stepă, nemişcat, fără suflare, iar ei îi era totuna dacă mai trăieşte sau a murit... în puşcă îi rămăsese ultimul încărcător... Ea nu voia să plece cu ceilalţi, nu-l lepădase în stepă, în noaptea aceea... De ce n-au rămas atunci oasele ei să albească în stepă? ...

— Nu te culci, Gapa?

Ferindu-şi cu palma privirea de lumină, Ivan Gora se uită la Agripina. Din ochii ei aproape închişi lacrimile picurau una după alta, prelingându-i-se pe genele lungi, iar sprânoenele negre i se ridicaseră sus... El îşi îndesă hârtiile în geanta de campanie şi, apropiindu-se, se aplecă spre femeie:

— De ce plângi, prostuţo? ... Eşti obosită?

— Arde-l, arde-l cu fierul roşu pe piept! Spune-i, spune-i despre oasele care albesc în stepă...

— Ce tot spui acolo, Gapa?

Ea îi răspunse cu un glas de fetiţă prinsă de deznădejde:

— Sunt în a doua lună. Şi tu nu vezi nimic! ... Atâta ştii: Anisia şi iar Anisia...

Ivan Gora se lăsă pe podea la picioarele Agripinei. Rămase fără voie, cu gura căscată prosteşte.

— Nu mă minţi, Gapa? Ce fericire! Eşti însărcinată? Draga mea, iubita mea...

De data aceasta, Agripina îl certă, cu glas scăzut:

— Lasă-mă-n pace... Piei din ochii mei!

Apoi se aplecă toată spre el şi, cuprinzându-l. Îi căzu la piept,

oftând cu lacrimi, tot mai rar, tot mai potolit.

După ce trupele atamanului Krasnov fură zdrobito pentru a treia oară lângă Ţariţân, tot frontul de la sud, care ameninţa acum Donul şi Donbassul cu cele trei armate ale lui, a opta, a noua şi a treisprezecea, se învioră. Căzăcimea ostilă părea gata să se lase păgubaşii de război, să-şi atârne şeile prin şuri – n-au decât să le spurce porumbeii! — Şi să-şi înfăşoare puştile În cârpe, unse, îngropându-le cât mai adânc în pământ. Cine dracu a mai năsocit-o şi p-asta, că nu-i chip de trăit sub bolşevici? Pământul n-a fugit nicăieri, uite-l cum fumegă pe dealuri, unde zăpada s-a şi topit în bătaia razelor primăvăratice, mâinile le-au rămas tefere, caii se cer în ham şi boii în jug...

Comandantul suprem din Serpuhov se grăbea sfl înceapă ofensiva. Planul lui, rău întocmit la început, fusese oarecum modificat. Armata îşi schimba ordinea de bătaie din mers: în loc s-o ia de-a lungul Donului spre sud-esţ, Oştile Roşii erau silite să se întoarcă spre sud-vest, pe drumuri desfundate şi prin noroaie, În direcţia Doneţului. Acum, însă, era prea târziu. Drumul principal al revoluţiei – Donbassul proletar – le fusese tăiat. În răstimpul celor două luni cât se frământasorA pe loc, divizia lui Mai-Maevski, năvălind în Donbass, se întărise cu unităţi puternice de voluntari aduşi din Caucazul de Nord, după ce acolo, în nisipurile Astrahanului, fusese nimicită cea de-a unsprezecea Armată Roşie. Pe malul drept al Doneţului se găseau acum trupele albe de elită, alcătuite din cincizeci de mii de oameni sub comanda lui Mai-Maevski, Pokrovski şi Şkuro,

Primăvara venise pe neaşteptate. În bătaia razelor îmbelşugate ale soarelui, zăpezile se topeau repede şi râpele stepei se umpleau cu apă albăstruie. Doneţul se umflă, bălţile lui se revărsară. Şi cum liniile de cale ferată treceau pe-acolo de-a lungul meridianelor, trupele erau nevoite să se regrupeze pe câmpii, pe drumuri desfundate. Convoaiele de căruţe se împotmoleau în noroiul adânc şi se rătăceau de unităţile lor. De aceea regruparea se făcea cu întârziere sau nu se făcea deloc. Toate vadurile de peste apele revărsate ale Doneţului erau în mâinile albilor. Ofensiva se fărâmiţa în lupte fără sfârşit. Tocmai atunci, în spatele frontului, în Vioşenskaia, o staniţă care părea supusă, izbucni pe neaşteptate o răscoală căzăcească înverşunată şi sângeroasă, pusă la cale de agenţii lui Denikin. Aeroplanele, albilor coborau acolo agitatori, bani şi arme.

Numai Armata a zecea, din flancul stâng, potrivit ordinului comandantului suprem, îşi continua mişcarea spre sud, de-a lungul liniei ferate principale, respingând şi distrugând unităţile rămase din trupele lui Krasnov.

Armata a zecea mergea însă la pieire...

Nu era chip să te uiţi la stepă în orele amiezii, într-acolo de unde suflă, molcom, vântul: soarele sclipea ia flăcări prin băltoace şi pârâiaşe, prin apa bălţilor de primăvară. Pe bolta străvezie a cerului treceau, bătând din aripi, cârduri de păsări. Triunghiurile cocoarelor pluteau, ţipând ca din goarnă. Ce plăcut e să le petreci cu ochii de pe scara vagonului, cu capul dat pe spate! ... încotro se duceau păsările slobode? În Ucraina, în Polesia, în Volânia, sau mai departe încă, în Germania de dincolo de Rin, la cuiburile lor cele vechi... Ehei, berzelor, daţi-le bineţe oamenilor buni de pe-acolo! Poves- tiţi-le, stând într-un picior roşu pe vârful unui acoperiş, că aţi trecut în zbor pe deasupra Rusiei Sovietice şi aţi văzut că acolo sloiurile de gheaţă s-au topit, că apele se revarsă şi că a sosit primăvara – o primăvară cum n-a mai fost nicăieri şi niciodată: mânioasă, ameninţătoare, plină de rod...

Ameţite de soare şi de vântul primăvăratic, Daşa, Agripina şi Anisia se întâlneau adesea De platforma vagonului. Eşalonul înainta spre sud, iar piimăvr, ; n venea în întimpinarea lui. Ostaşii umblau numai în cămăşi, cu gulerul descheiat. Uneori, înaintea lor se mai auzeau, departe, dincolo de orizont, împuşcături şi bubuituri. Erau avangărzile Armatei a zecea, caro alungau de prin sate cele din urmă bande de cazaci. Ve-likokniajeskaia fusese cucerită fără multă bătaie de cap. După ce trecu dincolo de staniţă, eşalonul Regimentului „Kacealinski “se opri pe malul râului Mânaci, unde începu să-şi ia în primire poziţiile de luptă.

Stepele Salsk, prin care râul Mânaci îşi poartă primă ■ vara apele tulburi pe deasupra stufului, erau pustii îi netede ca o mare verzuie şi liniştită. Acolo, pe Mânaci. În vremuri de mult uitate, zburau săgeţile de la un mal la altul şi se bătefcu nomazii asiatici cu sciţii, cu alanii şi cu goţii. De aici au plecat hunii să pustiasefl întreg pământul, până în Caucazul de Nord. Acolo, lângfl iurtele lor de pâslă, ascultau calmucii povestea străveche a vitejeştilor isprăvi ale lui Mânaş[7]. Primăvara, stepele erau

7 Erou legendar din producţia epică cea mai de seamă a poporului kirghiz Manas, în care se narează

fermecătoare: pământul sătul de apă se grăbea să se îmbrace cu ierburi şi flori. Seara, zările umede se rumeneau deasupra Mării Negre. Stele imense pâlpâiau pinii jos, la orizont. Iar de peste Marea Caspică se înălţa, ca un scut persan, un soare înverşunat...

Statul-major al Regimentului „Kacealinski" se adăpostise în singura aşezare omenească din acest pustiu, pe locul împrejmuit cu gard al unui grajd părăsit, într-un bordei acoperit cu stuf. Inamicul nu se arăta prin apropiere. Patrulele cercetaseră stepa până departe: la sud, spre Tihoreţkaia, şi la apus, spre Rostov. Nu fusese tocmai uşor să-i facă pe soldaţi să înţeleagă că nu poposiseră acolo numai ca să prindă peşti în Mânaci cu grenadele, ori când se lăsa amurgul, să strice cartuşele atât de rare ca să împuşte raţe, ci că-i aştepta o cumpănii grea: armata trebuia să se arunce în spatele inamicului, iar despre acest inamic se ştia că eră sălbatic şi că nu fusese încă pus la încercare...

Într-o zi, întorcându-se de la statul-major al diviziei, Ivan Gora îl chemă la el pe Teleghin. Tăcuţi, o luară amândoi spre râu şi se aşezară pe mal, lângă apă, aprinzându-şi câte o ţigară. Soarele roşu cobora în apus turtit, învăluit în aburii ce se ridicau deasupra pământului. De-a lungul râului, broaştele orăcăiau, gemeau şi se certau cu obrăznicie...

— Îşi lasă icrele, scârnăviile, zise Ivan Gora. — Ei, ce veste?

— Nimic nou. Sunt speriaţi, înţeleg situaţia, dar n-au.'ăncotro; ordinul comandantului suprem e categoric: să pornim ofensiva împotriva staniţei Tihoreţkaia. Ce zici de asta?

— Nu-i treaba mea să discut ordinul. Treaba mea, Ivan Stepanovici, e să-l execut.

— Dar eu te întreb: ce crezi tu, în sufletul tău?

— Ce cred? ... Dar dacă-ţi spun, nu cumva mă împuşti?

— Ptiu, om sucit ce eşti! ... Toţi răspundeţi aşa. Nu sunteţi decât nişte laşi...

Împingându-şi chipiul pe ceafă, Ivan Gora se scărpină în cap, apoi îl apucă mâncărimea sub coastă. La picioarele lor, o bucată de pământ se desprinse din mâl şi căzu în bulboana tulbure, plescăind uşor. Broaştele orăcăiau cu o voluptate înverşunată, de parcă seminţia lor vâscoasă voia să invadeze întreg

---

faptele sale de eroism, ale fiului său Someteu, ale nepotului Seilek şi lupta poporului kirghiz cu duşmanii din alură.

pământul.

— Prin urmare, crezi că directivele comandantului suprem sunt bune?

— Nu, asta n-o cred, îi răspunse Ivan Ilici cu hotă- râre, dar cu glas coborât.

— Aha! Nu? Bine... Şi de ce?

— Vezi că şi aici suntem aproape rupţi de rezervele noastre şi de bazele de aprovizionare: dacă inamicul ne taie pe undeva firişorul de legătură cu Ţariţânul, atunci ne-am ars! Nu-i nimic solid în toată afacerea asta.

— Şi pe urmă?

— Dacă luăm ofensiva înainte, la sud, spre Tiho- retkaia înseamnă că ne vârâm singuri gâtul în laţ... Nu, nu poate să iasă nimic bun din asta. Aş mai înţelege dacă armata noastră ar fi trimisă pentru o manevră demonstrativă, să atragă cu preţul oricăror sacrificii forţele albilor din Donbass...

— Bun, bun. Mai departe...

— Dar găsesc că ar fi o plăcere prea costisitoare să distrugeţi o armată de dragul unei demonstraţii...

— Şi ce concluzii tragi?

Umflându-şi obrajii, Ivan Ilici scuipă în apă mucul de ţigară care se stinsese.

— Nu trag nicio concluzie, Ivan Stepanovici.

— Umbli cu fofârlica, măi frate... În sfârşit, n-ai decât să taci. Înţeleg eu şi fără să-mi spui... Mi-ai povestit odată despre comisarul cela al tău, Gâmză, îţi mai aduci aminte? Cum te-a trimis el la comandantul suprem cu un raport secret asupra trădătorului Sorokin. Apoi, uite... şi Ivan Gora se uită în jurul lui, apoi urmă, coborând glasul: Mi se pare că m-aş duce şi eu acum, fără să mă trimită nimeni, dar nu la Serpuhov, la comandantul suprem, ci de-a dreptul la Moscova... Este pe undeva o canalie. Că o fi la Comandamentul general, ori în Consiliul militar suprem, nu ştiu... Dar altfel nu se poate. Suntem doar în război... Nu, prea suntem încrezători! Oamenilor noştri, care au gânduri frumoase şi inimă largă, li se pare că toată lumea e de treabă, afară de burghezi. Prin urmare, poţi să vorbeşti deschis cu oricine. Când eram la Piter, mă uitam la Vladimir Ilici. El are ochi de rus, numai pe jumătate deschis. E un înflăcărat, un cugetător... îşi vâră mâinile în răscroiala vestei, se plimbă cu fruntea plecată şi deodată aruncă asupra omului doar

o privire, şi înţelege tot. Aşa trebuie... Eu îţi urmăresc fiecare mişcare şi fiecare cuvânt... Tu însă nu mă urmăreşti, ai în mine o încredere oarbă... Dacă ţi-aş da o însărcinare împotriva cauzei noastre ai executa-o fără să crâcneşti!

— Nu, n-aş executa-o...

— Chiar adineauri îmi spuneai că nu-i treaba ta să discuţi... Atunci, ce-ai face?

— Aş căuta să te conving şi să te aduc pe calea cea bună.

— Să mă convingi! Se cunoaşte că eşti intelectual... Ar trebui să mă împuşti, nu să mă convingi! Doamne, Doamne!

Apucându-se cu mâinile de cap peste chipiu, Ivan Gora îşi sprijini coatele de genunchi. El nu-i spusese lui Ivan Ilici lucrul cel mai de seamă: că aseară, la adunarea de partid de la divizie, se citise telegrama primită de la Moscova din partea preşedintelui Consiliului militar suprem al republicii, ca răspuns la nota alarmantă a comandantului Armatei a zecea. Telegrama îl luă de sus pe comandant, ameninţa şi confirmă categoric directivele date.

— Şi acum ascultă ultimele informaţii: pe flancul nostru drept se concentrează patru divizii aduse din Donbass sub comanda generalului Pokrovski. În faţa ’noastră înaintează trupele generalului Kutepov, care ghicind planul comandantului suprem, ne-au şi tăiat drumul spre Tihoreţkaia... Pe flancul stâng se îngrămădeşte cavaleria generalului Ulagai... iar în spate avem un pustiu de patru sute de verste...

— Asta-i hotărâtor, răspunse Ivan Ilici. Vrei să-ţi spun părerea mea? Să evacuăm imediat toţi bolnavii, să trimitem în spatele frontului tot ce avem de prisos şi să rămânem aici. Nu putem menţine poziţiile pe Mânaci...

Ivan Gora nu-i răspunse. După un timp de tăcere, scuipă cu necaz în râu.

— Pentru vorbele astea, am merita să ne trimită pe amândoi în faţa tribunalului revoluţionar... Dacă vei primi ordin să mori pe Mânaci, ai să mori pe Mânaci, şi gata!

— Mi se pare că nu m-am dat niciodată îndărăt de la aşa ceva, şi nici n-am să mă dau...

În ziua de 2 mai se iviră dincolo de râu patrulele călări ale lui Kutepov. La început erau puţine: doar câteva pâlcuri de călăreţi. Cercetau stepa prudenţi, oprindu-se mereu şi sărind în goană peste băltoacele sclipitoare atunci când îi urmăreau cu gloanţe.

Începură apoi să se adune tot mai mulţi. În urmă, apropiindu-se tot mai cu îndrăzneală de front, descălecau şi, adăpostindu-se după caii culcaţi, trăgeau asupra avanposturilor.

La 3 mai, forţele principalc ale lui Kulepov se apro- piară, însoţite de bubuitul focului de artilerie. Concen- trându-se în zona liniei de cale ferată, ele atacau precis malurile râului Mânaci, val după val. Pe deasupra câm- piei zburau biplane de recunoaştere, care nu semănau nici cu cele ruseşti, nici cu cele nemţeşti. Împroşcând apă şi noroi, înaintau autocamioanele cu pontoane. În aceeaşi zi, o unitate de şoc a lui Kutepov răzbi peste râu în dispozitivul diviziei lui Morozov. Dar divizia o nimici la baionetă.

Aproape de căderea nopţii, lanţurile de trăgători se retraseră şi se adăpostiră, culcându-se la pământ. Nu se aprindea nicio lumină, nicăieri. Schimbul de focuri se potoli, şi noaptea se lăsă asupra stepei, liniştită, umedă şi plină de parfumul florilor, ca totdeauna. Cântecul insolent al broaştelor se înălţa ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit. Câtorva oameni care dormeau cu urechea la pământ li se păru că iarba foşneşte uşor, spintecând întunericul de mormânt cu lăstare fragede şi puternice...

În bordeiul statului-major al lui Ivan Ilici, consfătuirea ţinu toată noaptea. Toţi aşteptau cu nerăbdare ordinul diviziei de a trece la ofensivă. Înţelegeau cu toţii că un duşman ca acela nu trebuia lăsat niciun ceas să se desfăşoare nepedepsit şi să dea lovituri unde avea el gust asupra frontului şubred al Armatei a zecea, răspândită pe aproape cincizeci de verste şi descoperită pe flancuri şi în spate. Comandanţii raportau asupra stării de spirit a unităţilor: în tranşee, ostaşii roşii erau neliniştiţi, nu dormeau şi şuşoteau între ei. Dacă n-am fi în împrejurările de acum, ci în cele din 1918, fără îndoială că întreg regimentul s-ar aduna la un miting şi l-ar ameninţa pe comandant că-l sfâşie în bucăţi dacă nu dă imediat ordin de atac. Sunt clipe de deznădejde şi de mânie când crezi că eşti în stare să mături totul în calea tain bordei intră comandantul de companie Moşkin. Venea de pe malul celălalt, unde se afla un pluton din compania lui, şi trecuse Mânaciul prin apa care-i ajungea până la gât. Moşkin era muncitor metalurgist din Ţariţân. Îşi iubea milităria cu patima unui vânător.

— Grozav mai duhneşte pe la voi, tovarăşi! Zise el,

încruntându-se din pricina fumului de tutun, prin care flacăra luminării abia mai licărea. Îşi trase cizmele, sărind întâi pe un picior, apoi pe celălalt, şi-şi scurse apa din ele. Băieţii mei au rănit un cadet. Voiam să vi-l aduc aici, păcat că a crăpat prea devreme. Un tinerel, un mucos, dar nemaipomenit de veninos! Slugoi, mârlani! "zbiera el la băieţii noştri, care se cruceau de atâta înverşunare... Şi era echipat în lege – ce mai postav, ce mai cizmuliţe, ce cureluşe! Cazacii nu-s nimic pe lângă ei. Cazacul e un neghiob, un mujic, ca şi noi: îl pocneşti, te pocneşte şi el şi sare la o parte... Dar ăştia, aşa spălăţei cum îi vezi, îs cumplit de cruzi, în plutonul lor sunt numai ofiţeri, iar comandantul de pluton e colonel. Fiecare din ei are ceas la mână... Le-am şi spus băieţilor: „Măi golanilor, să nu care cumva să vă fugă ochii după ceasuri, ori să daţi târcoaie pe la posturile albilor, că nu vă las nicio măsea în gură: pe toate vi le fac praf! "

Şi Moşkin începu să râdă, arătându-şi dinţii frumoşi. Bunătatea îi lumină faţa inteligentă, urâtă şi cam ciupită de vărsat.

— Uite cum stăm, tovarăşi: din stepă vine un vuiet pe care noi îl auzim de mult, de cum a început să se întunece. L-am trimis în recunoaştere pe Stiopka, Şcea- velev – ăsta nu-i om, ci Duhul Sfânt în persoană! ... S-a târit într-acolo şi îndărăt. Zice că artileria lor s-a apropiat şi s-ar părea că şi infanteria vine în căruţe... Pregă- tiţi-vă, tovarăşi...

Ameţit de fum, Ivan Ilici ieşi o clipă din bordei, la aer. Secera ascuţită şi strălucitoare a lunii plutea printre stelele palide. În noapte se desluşeau, cocoţate pe gard, trei umbre de femei. Ivan Ilici se apropie de ele.

— S-a spus limpede că toată lumea trebuie să stea noaptea în tranşee. Nu înţeleg ce căutaţi aici.

— Nu ni-i somn, zise Daşa, aplecându-se spre el de sus, de pe gard.

Atât Daşa, cât şi Anisia şi Agripina păreau mai trase la obraz, cu ochi mai mari parcă şi mai altfel că de obicei. Ivan Ilici nu putea desluşi dacă zâmbeau, oii se încruntau ciudat.

— Aşteptăm până terminaţi voi acolo, zise Agripina.

— Am venit şi eu cu ele. Lasă-mă să rămân, tovarăşe comandant de regiment! Se rugă Anisia.

— Daţi-vă jos, ce v-aţi cocoţat acolo ca găinile? ... N-auziţi cum bâzâie gloanţele?

— Jos e murdărie şi-s purici, pe când aici bate vântul şi e bine, se împotrivi Daşa.

— Nu bâzâie gloanţele, bâzâie cărăbuşii. Degeaba vrei să ne sperii, adăugă Agripina.

Aplecându-se din nou spre el, Daşa zise:

— Au înnebunit broaştele, n-auzi? Stăm şi le ascultăm…

Întorcându-se cu faţa spre râu, Ivan Ilici desluşi abia atunci oftatul şi gemetele ritmice, de înfrigurată aşteptare, care veneau dintr-acolo. Iată-l, solistul victorios, broscoiul de-o şchioapă, cu gura mare, holbându-şi ochii verzi şi modulându-şi cântecul, încredinţat că până şi stelele îi ascultă imnul închinat vieţii…

— Halal să-i fie! Începu să râdă Ivan Ilici. Bine, rămâneţi. Dar dacă se porneşte ceva, treceţi imediat în adăpost… Apoi, atrăgând-o spre el pe Daşa, îi şopti la ureche: E plăcut, nu-i aşa? Şi tu eşti atât de frumoasă azi…

Făcând cu mâna un semn de despărţire, Ivan Ilici intră în bordei. După ce rămaseră iarăşi singure, Anisia oftă încetişor:

— Aş sta aşa o veşnicie…

Agripina adăugă:

— Numai cu preţul sângelui îţi poţi câştiga fericirea. De aceea e atât de scumpă…

Iar Daşa:

— Câte n-am văzut în viaţa mea! Toate mi-au trecut pe dinainte fără să mă atingă… Aşteptam ceva deosebit, ceva ce n-a mai fost… Proasta asta de inimă se chinuia şi-i chinuia şi pe alţii… Mai bine să iubeşti o singură clipă, dar aşa ca să înţelegi totul, să simţi din plin, să trăieşti un milion de ani într-o singură noapte…

Îşi lăsă capul pe umărul Anisiei. Gânditoare, Agripina se sprijini şi ea de Anisia, de cealaltă parte. Şi, întorcându-se cu spatele la stele, rămaseră tustrele aşa încă multă vreme.

Biplane noi-nouţe corectau tirul artileriei lui Kutepov. Zburau pe deasupra exploziilor, aruncând peste trupele roşii câte o bombă, două, apoi plecau în zbor planat spre orizont, ca nişte ulii, întorcându-se la bateriile care bombardau din zori poziţiile de la Mânaci.

Ca să sperie inamicul, de la divizia roşiilor sosi în zbor singurul avion în stare să se ridice în văzduh, un „Newport “hârbuit şi greoi, care-şi făcuse datoria în timpul războiului imperialist şi

fusese reparat, primitiv, la Ţariţân.

Ţi-era mai mare groază să te uiţi la el când, în ciuda legilor fireşti ale aerodinamicii, avionul de lemn cu aripile cârpite îţi trecea pârâind, gata-gata să se prăbuşească, pe deasupra capului. În schimb, era pilotat de Valka Cerdakov, vestit pe tot frontul de sud, binecunoscut şi de aviatorii albi. Valka era mic ca o maimuţă, cu trupul numai răni, cârpit şi el parcă, şchiop şi cu umărul strâmb. Dacă-l întreba cineva: „E adevărat, Valka, ce se spune, că în 1916 ai doborât un as al aviaţiei nemţeşti, iar a doua zi ai zburat în Germania să-i arunci flori pe mormânt? “, el răspundea, cu glasul lui ascuţit: „Ei şi? “După ce-şi consuma benzile de mitralieră, avea obicei să se repeadă de sus asupra avionului inamic, izbindu-l cu şasiul. „Dar dacă te sfărmi şi tu, Valka? “’ îl întrebau. „Ei şi? Are să mă ia dracu, şi gata. Mare pagubă! “

Când îi văzură avionul zburând jos deasupra stepei, toţi se înveseliră, deşi nu prea aveau de ce să se înveselească. Obuzele brizante plesneau deasupra malurilor râului Mânaci, silindu-i pe ostaşi să stea ghemuiţi în tranşee. Cel puţin şase baterii de-ale inamicului trăgeau fără încetare împotriva unei singure baterii de-a noastră. Pline de avânt, lanţurile de puşcaşi ale albilor înaintau în salturi repezi.

Zburând până lângă tranşee şi clătinându-şi aripile, Valka Cerdakov ateriză prin apropiere şi, coborând din avion, începu să se învârtă, şchiopătând, în jurul lui. Toată faţa îi era unsă cu ulei. Ostaşii roşii alergară din toate părţile într-acolo.

— Ce minunăţie aţi văzut? Se răsti el mânios, scoţând iin l’uselaj un geamantanaş cu uneite şi piese de schimb. Uungaţi mai bine avioanele duşmane, că am treabă…

Într-adevăr, trei avioane de-ale albilor dădeau târcoale >e deasupra locului unde aterizase, rămânând la înălţime, leoarece ostaşii roşii trăgeau asupra lor. Bombele cădeau jna după alta, răscolind pământul. Fără să le ia în seamă, vralka repara ţeava de ulei. O bombă explodă atât de iproape, încât avionul săltă, şi bulgării de ţărână începură îă-i bată tobă în aripi. Ridicându-şi ochii spre cer, Valka ameninţă cu degetul. După ce-şi termină lucrul, strigă către ostaşi:

— Ia veniţi încoace şi învârtiţi elicea! Se urcă şi se aşează în carlingă. Cum învârtiţi, tovarăşi? Credeţi că asta-i cosiţă de muiere? Vă temeţi să n-asudaţi? …

Motorul începu să strănute, vâjâind asurzitor. Ostaşii săriră la o parte. Legănându-se şi săltând, avionul alergă atât de departe în stepă, încât părea că n-are să se mai ridice niciodată. Dar se ridică, sus, tot mai sus. Apoi Valka începu să se dea peste cap, pentru ca benzina proastă din rezervor, în două cu spirt, să se amestece bine. Descriind după aceea un *looping* larg, se repezi cu tot. Avântul asupra inamicului. Insă cele trei biplane se îndepărtaseră în grabă, fără să primească lupta.

După ce zbură pe deasupra frontului cât crezu el de cuviinţă, Valka Cerdakov ateriză din nou şi-i trimise lui Teleghin un bileţel:

„Am văzut pe front opt automobile noi de turism – e Denikin şi cu străinii, asta-i sigur. Să-i ai în vedere. Am sfărâmat două tunuri de-ale inamicului. Am tras asupra unei coloane în marş. Mă reped în zbor la bază, după benzină…”

Într-adevăr, Denikin se afla pe front. Trecuse un an de când, bolnav de bronşită, înfăşurat în pledul lui care imita pielea de tigru, se ducea, scuturat de căruţă, în convoiul celor şapte mii de voluntari de sub comanda lui Kornilov, care-şi croiau drum însângerat spre Eka- terinodar. Acum, generalul Denikin era dictator atotputernic al Donului de jos şi al bogatului Cuban, al Terekului şi al Caucazului de Nord.

În accastă vizită pe front la generalul Kutepov, Denikin luase cu e\doi ataşaţi militari străini, un englez şi un francez, să-i facă să se simtă prost şi să se ruşineze pentru Odesa, Herson şi Nikolaev, pe care le cedaseră, în chip umilitor, bolşevicilor. Măcar să fi fost o armată roşie regulată, armata aceea care-i alungase de acolo pe francezi şi pe greci! Dar la Nikolaev mujicii partizani tăiaseră cu săbiile o întreagă brigadă grecească, în văzul distrugătoarelor franceze! Se vede însă că francezii, învingătorii din războiul mondial, cuprinşi de spaimă în faţa mujicilor ruşi, după ce părăsiseră din laşitate Hersonul, îşi evacuaseră din timp cele două divizii din Odesa… Mare comedie! Se speriaseră franţujii de comună din Moscova… Anton Ivanovici era hotărât să demonstreze cu fapte faimoşilor europeni că armata lui, luptând sub stema care înfăţişa o spadă încununată cu lauri, îi va zdrobi pe comunişti.

Nu putea uita nici cealaltă umilinţă pe care o suferise: „Consiliul celor zece “de la Pariş hotărâse să-l numească conducător suprem al întregii Ruşii pe amiralul Kol- ceak… Da,

îşi pusese ochii pe Kolceak... în 1917, smulgându-şi de la brâu sabia de aur, Kolceak şi-o aruncase de pe puntea de comandă în Marea Neagră. Despre lucrul acesta au scris atunci gazetele din toate ţările lumii. Nu mult după aceea, generalul Denikin a fost închis în închisoarea „Bâhov “, dar gazetele au trecut faptul sub tăcere... În 1918, Kolceak a fugit în America de Nord, ocupând în flota americană postul de instructor pentru războiul cu torpile. Gazetele i-au publicat atunci portretul, alături de cele ale stelelor de cinematograf. După ce a evadat din închisoarea „Bâhov “. Generalul Denikin a luat parte la „marşul de iarnă” şi, în faţa trupului neînsufleţit al lui Kornilov, şi-a luat asupră-şi sarcină grea de comandant suprem, cucerind apoi un teritoriu mai întins decât al Franţei... O mică foaie senzaţională din Pariş a închinat acestui eveniment trei rânduri, publicând şi o fotografie fantezistă, cu favoriţi: >de *General Deni- kine J “...* lar conducător al Rusiei era numit acum Kolceak, un om care-şi făcea singur reclamă, un isteric, un grandoman, un cocainormm incorijibil!

Anton Ivanovici nu credea în victoria armatelor lui Kolceak. În decembrie, generalul Pepeliaev, ultima celebritate a lui Kolceak, cucerise oraşul Perm. Toată presa din străinătate începuse să urle: „Pumnul de fier se ridică ameninţător asupra Moscovei bolşevice...” Chiar şi Anton Ivanovici crezuse o clipă acest lucru şi suferise din pricina succesului lui Pepeliaev. Dar, după informaţiile serviciului de contraspionaj, Moscova îl trimise atunci la Kama pe comisarul Stalin, acelaşi care, în toamnă, îl zdrobise de două ori pe Krasnov lângă Ţariţân. Luând măsuri severe, Stalin organiză în grabă apărarea Permului şi-l goni atât de repede pe mult lăudatul Pepeliaev, încât acesta zbură tocmai în Ural. Fără îndoială că tot aşa se va termina şi actuala ofensivă a lui Kolceak spre Volga, pornită fără pregătire serioasă, superficială, cu o reclamă internaţională nemaipomenită şi însoţită de urletele entuziasmate ale negustorimii siberiene, ameţită de băutură...

— Am adoptat altă tactică decât aceea cu care ne obişnuisem şi noi, şi voi, şi nemţii în războiul mondial: lanţurile de puşcaşi sunt mai rare şi mai depărtate unele de altele, fiecare pluton executând o mişcare independentă, explica Denikin, în picioare în automobilul „Fiat”, nou-nouţ şi elegant, arătând cu mâna înmănuşată în piele de antilopă albă cum se desfăşura precis, ca

la paradă, brigada de puşcaşi a generalului-maior Teplov.

În maşină, alături de comandantul suprem, stătea franţuzul. Purta o tunică albastră ca cerul, dintr-o stofă extraordinar de fină, şi pantaloni de călărie din aceeaşi stofă. Pe capul mic îi stătea, îndesat cu cochetărie, un chipiu de catifea cu trese de aur. De sub binoclul prin care urmărea desfăşurarea trupelor, i se vedeau mustăţile subţiri şi mătăsoase, iar la brâu purta un bidonaş de aluminiu cu coniac. Avea un aer atât de comod franţuzul, de-ţi venea să înnebuneşti, nu alta! Stând pe scara maşinii, englezul se uita şi el cu binoclul. Era mai puţin spilcuit, îmbrăcat mai simplu, cu haine kaki. Ale căror buzunare uriaşe erau umflate de bobine de film fotografic, de tutun, pipe şi brichete. Purta un chipiu turtit ca o plăcintă şi lăsat până pe nas, ceea ce făcea obiectul comentariilor suitei ruseşti, rămasă la o distanţă respec tuoasă. „Orice-aţi spune, englezii nu ştiu să poarte uniforma… Vă aduceţi aminte ce elegant era chipiul cavaleriei noastre de gardă? Şi cum îl mai purtau husarii majestăţii-sale la Ţarskoe Selo! Pe când ăsta… Maică, Doamne, cât e de caraghios! “…

Aproape de maşină, călare pe un armăsar calmuc, Kutepov stătea ursuz. Era lat în spate şi cu părul aproape cărunt. Purta o scurtă de oaie, descheiată, şi nu-şi pusese de hatârul parăzii decât mănuşile şi pintenii. Ochii lui mici erau injectaţi: trecuseră cinci zile de când izbea în blestematul acela de Mâniei, şi-şi dădea perfect de bine seama că desfăşurarea brigăzii lui Teplov în faţa celor doi „fanţi” nu era decât un spectacol pe care brigada avea să-l plătească scump…

— Particularitatea acestui război, urmă Denikin, stă în extrema mobilitate a trupelor. Asta explică importanţa pe care a căpătat-o la noi cavaleria. Aici, în punctul acesta, am şansa unei superiorităţi hotărâtoare: Terekul, Cubanul şi Donul îmi vor trimite o sută de mii de săbii instruite…

— O la-la-la-la! Cântă franţuzul, cu totul lipsit de seriozitate, fără să-şi desprindă binoclul de la ochi.

— Roşiii n-au cavalerie şi n-au nici posibilitatea să şi-o organizeze. Ei n-au decât brigada lui Budionnâi, aceea care i-a dat atâta de furcă bietului exataman Krasnov…

— Vă trebuie o sută de mii de şei şi de căpestre, mormăi printre dinţi englezul, fără să-şi ia nici el binoclul de la ochi.

— Exact, asta e problema care se pune, îi răspunse cu răceală

Denikin.

Şi cu toate că-i venea să le spună acestor aliaţi tot adevărul, acolo, în mijlocul trupelor lui şi-n bubuitul tunurilor (automobilele se opriseră doar la un kilometru de baterii), se stăpâni. Ar fi vrut să le arunce în obraz că nu erau altceva decât nişte negustoraşi şi că toată politica lor dovedea miopia laşă şi meschină de care erau conduşi: zarafi, şi nimic mai mult! Doar li se dovedise cu prisosinţă că bolşevismul era mai primejdios pentru ei decât toate cele două sute cincizeci de divizii germane... „Atunci, dacă vi-e frică să trimiteţi soldaţi în Rusia, daţi-mi armele de care am nevoie, domnilor Ne socotim noi pe urmă, la Moscova...”

— Iar dacă n-oi avea destule şei, cazacii mei încalecă şi pe deşălate, nu se putu opri să nu le spună până la urmă, pe un ton dacă nu tăios, în orice caz lipsit de prea multă amabilitate. Apoi adăugă, adresându-se tâlmaciului: Explică-le la amândoi ce înseamnă „pe deşălate”.

În loc să răspundă, tălmaciul – un tânăr de tip meri- dional, slugarnic de ţi se făcea silă – începu să-şi umfle pieptul, înspăimântat. În aceeaşi clipă, trăgând calul de căpăstru şi împungându-l cu pintenii, Kutepov strigă:

— Băgaţi-vă imediat sub maşină, domnilor!

În larma luptei, nimeni nu observase cum venea în zbor, drept spre ei, un avion galben şi greoi. Nu mai era timp să tragă în el. Se ridică repede în văzduh. Aplecându-se peste bord, Valka Cerdakov aruncă două grenade de mână: una drept în capota „Fiat “-ului elegant, alta alături... Dinţii lui albi sclipiră o clipă, rânjind, apoi avionul dispăru în înălţime.

Dar generalul Denikin, împreună cu englezul şi cu francezul avuseseră când să se culce sub automobil. Lui Anton Ivanovici îi venise cam greu, cu burticică şi cu mantaua lui groasă... Se aleseră doar cu spaimă. Suita se risipise primprejur, care încotro, că stropii de apă împroşcaţi de o piatră aruncată în baltă. Generalul Kutepov izbutise şi el să se îndepărteze, călare.

Voluntarii atacau cu o înverşunare nemaipomenită. Mulţi din ei zăceau acum în stepa netedă, cu faţa la pământ Totuşi, mereu tot alte lanţuri de trăgători înaintau spre Mânaci. Sub focul secerător al mitralierelor uşoare, se ridicau când ici, când colo şi, aplecându-se, înaintau în fugă şi se concentrau pe malul celălalt al râului. Teleghin porunci să se aducă din bordei

drapelul regimentului şi să i se scoată husa de pânză.

Sosise clipa hotărâtoare. Artileria albilor îşi lungi tirul asupra rezervelor Regimentului „Kacealinsid”, ridicând un val neîntrerupt de pământ. De pe celălalt mal curgea o ploaie năprasnică de plumb. Cele din urmă şiruri de trăgători ale voluntarilor înaintau în pas alergător, fără să se mai culce la pământ. Dar focul mitralierelor încetă dintr-o dată. Sute de oameni se aruncau în Mânaci cu atâta înverşunare, încât valurile clocoteau în jurul lor. Îşi învârteau puştile pe deasupra capului. Apa le ajungea până la piept, până la gât. Înotau şi se repezeau vijelios, apoi se bălăceau doborâţi de gloanţe şi se duceau la fund. Dar alte valuri de oameni, călcând peste cadavrele lor, intrau unul după altul în apă. Râul era lat de vreo treizeci de stânjeni. Oricât de aprig ar fi fost focul mitralierelor, el nu mai putea opri aceşti oameni înnebuniţi, care urlau în neştire... În zadar răcnea generalul-maior Teplov, din stuful de pe celălalt mal, agitându-şi sabia: „înainte, înainte! “încredinţat că un atac atât de crâncen va sili Armata Roşie să se retragă, cuprinsă de panică, şi s-o ia la sănătoasa.

Ostaşii Regimentului „Kacealinski “aşteptaseră toată ziua această clipă. Cei a căror inimă era înecată în amărăciune îşi înfrânseseră lâncezeala şi încremeniseră într-o încordare grea de ură. Când începuse atacul, comandanţii şi comuniştii fuseseră nevoiţi să-i prindă de unde apucau, de cămaşă, de pantaloni, ca să-i ţină pe loc în tranşee. „Trageţi de aici, trageţi! ... înjurături cumplite spintecau văzduhul. Mulţi dintre ei erau deprinşi încă din copilărie sau din tinereţe să se ia la trântă pe gheaţă în zilele de iarnă, pe pod sau în mijlocul străzii, cu alţi băieţi de seamă lor. Îşi strângeau curelele şi-şi puneau mănuşile groase de piele, cu un singur deget. Patima luptelor cu pumnul le intrase de mult în sânge. „Aha, lighioanele! Aha, porcii! ... “Şi ura le sfredelea inima... „Dă-mi drumul, paştele şi... “întinzându-şi baioneta cu un strigăt sălbatic, Latughin se repezi cel dintâi din tranşee. De pe malul povâmit, ostaşii roşii se aruncară în urma lui, să întâmpine vrăjmaşul. „Ura, ura, ura! “Iar cei de dincolo le răspundeau la fel... Atacul la baionetă al ostaşilor din Regimentul „Kacealinski" era necruţător. Nimic nu-i putea sta împotrivă. Pe cei care apucaseră a urca malul, ostaşii roşii îi dădeau peste cap şi, aruncându-se în apă, se băteau cu ei în mijlocul râului, izbind cu paturile puştilor, aruncând grenade şi

încleştându-se trup cu trup... Se înţelege că ofiţerii nu puteau să le ţină piept: deşi militari de carieră, ei erau fii de boier, cu mădulare delicate. Cum ar fi putut ei să se împotrivească flăcăilor de la ţară, minerilor din Bazinul Doneţului, hamalilor din porturile de pe Volga sau celor care minau trunchiurile grele din pădure la râu, spre fabricile de cherestea, cu trupuri de criţă, care, ţxşnind din apă, le săreau în spate, să-i doboare? Deasupra râului Mânaci, tulbure şi înroşit ele sânge, răsunau urlete, zăngănit de arme şi bubuit de grenade. Înfrânţi, albii erau împinşi îndărăt şi siliţi să se retragă pe malul celălalt. Generalul-maior Teplov aruncă în luptă alte întăriri. Luând atunci de la stegar drapelul regimentului, ciuruit de gloanţe în luptele trecute – drapelul de mătase vişinie cu o stea de aur – comisarul Ivan Gora îl ridică sus, sus de tot, şi porni cu picioarele lui grele, în pas alergător, spre Mânaci. Comuniştii îl însoţeau, înconjurându-l.

Mai la deal, acolo unde apa începea să scadă, iar prin bălţile ce se ţineau lanţ ieşeau la iveală desişuri de stuf, Teleghin aşezase, înainte de a începe atacul, rezervele de sub comanda lui Sapojkov. Când Ivan Gora ridică steagul, Teleghin părăsi postul de comandă şi încălecă, îndreptându-se spre baltă. Intrând în stuf, strigă către ostaşii roşii care zăcuseră o jumătate de zi, trân- tiţi în noroi ca mistreţii:

— Duşmanul fuge, tovarăşi! Nu-l lăsaţi să-şi vină în fire!

Purtând pe braţe mitralierele grele, mulţi din ei lăsându-şi cizmele cufundate în nămolul vâscos, cei o sută cincizeci de ostaşi trecură înot sau târâş prin stuf de partea cealaltă a râului şi, apărând pe neaşteptate, loviră în flanc trupele lui Kutepov. Lovitura aceea fu hotărâtoare pentru sfârşitul bătăliei: împinşi de lângă Mânaci, albii se retraseră sub focul încrucişat al roşiilor, rupând-o la fugă. Departe, pe flancul drept, răspândindu-se în stepă în şiruri risipite, goneau cavaleriştii unui escadron din sectorul învecinat, veniţi să dea o mână de ajutor Regimentului „Kacealinski “. În goana cailor, călăreţii în- văluiau trupele duşmane, tăindu-le drumul.

Resturile brigăzii lui Teplov ieşiseră din încercuire. Sub săbiile ostaşilor roşii cădeau acum doar grupuri răzleţe, rămase în urmă. Pentru trupele roşii ar fi fost primejdios să meargă înainte. Ordonând lui Sapojkov să îndrepte frontul şi să sape tranşee. Teleghin plecă în direcţia în care, la vreo jumătate de

verstă, fâlfâia în stepă drapelul regimentului. Tot timpul luptei îl urmărise cu ochii: îl văzuse cum trecuse râul, cum o luase înainte, cum se oprise dintr-o dată şi se aplecase şi cum se înălţase iarăşi, fâlfâind…

Nori înneguraţi acopereau soarele în apus, şi stepa se întuneca văzând cu ochii. Focul tunurilor lui Kutepov licări la orizont, obuzele vâjâiră prin văzduh, ducându-se dracu ştie unde, apoi totul se potoli, şi noaptea se lăsă peste câmpul de luptă însângerat.

Cât se mai putea încă desluşi ceva, Teleghin plecă să-l caute pe comisarul Ivan Gora. Ostaşii pe care-i în- tâlni în drum îi dădeau informaţii ce se băteau cap în cap. Îl văzuseră cu toţii trecând râul cu drapelul în mână. Mai târziu, drapelul fusese purtat de comandantul de companie Moşkin. Dar şi Moşkin căzuse r-ănit şi, la urmă trecuse în mâna unui flăcău voinic… Latughin şi Gaghin se apropiară de Ivan Ilici: erau singurii în viaţă dintre servanţii tunului, sfărâmat cu desăvârşire de obuzele duşmane, care, în felul acesta, puseseră capăt trudei lui credincioase.

Descleştându-şi dinţii cu greu, Latughin zise:

— Mare grozăvie a fost, Ivan Ilici… Mă trec fiorii când mi-aduc aminte…

— Nici acum nu-i chip să te-apropii fără primejdie de unii dintre băieţi, adăugă Gaghin, de obicei atât de tăcut. Suflă greu, uite-aşa Îi se umflă coastele, şi-s gata să bage baionetă-n tine…

— Îl cauţi poate pe Ivan Stepanovici, Ivan Ilici?

— Da. L-aţi văzut?

— Hai cu noi.

O luară spre râu, printre cadavre. Întunericul era străbătut ici şi colo de gemete şi de vorbe nedesluşite. Când găseau câte un rănit, sanitarii se strigau unii pe alţii. Ivan Ilici recunoscu şoapta întretăiată a lui Kuzma Kuzmici. Latughin, care mergea înainte, se opri deodată, lăsându-se în genunchi.

Întins cu faţa la pământ, mare şi lung, Ivan Gora zăcea aşa cum îl găsise moartea atunci când glontele îi străpunsese inimn: îmbrăiişând parcă întrog pământul cu braţele desfăcute, că nu cumva să-l la^c, nici mort, în mâinile duşmanului…

Ostaşii mai vechi din Regimentul „Kacealinski”, cei care-l cunoşteau pe Ivan Gora de pe când era simplu soldat, apoi comandant de companie, se adunară noaptea în câmpie şi

hotărârâ să-l îngroape într-un locşor uşor de găsit şi de ţinut minte, pe un gorgan înalt de pe malul râului Mânaci.

Erau multe gorgane risipite pe mal, însă numai unul se înălţa ca o colină. Poate că în vremurile vechi fusese ridicat acolo pentru cortul vreunui han, să-şi vadă, de sus, până departe, hergheliile din stepă... Poate că, în vremuri şi mai vechi, sciţii îşi îngropaseră acolo vreo căpetenie de-a lor, împreună cu calul şi soţia credincioasă. Iar în vârful colinei împlântaseră, între crengi proaspete de sălcie, aşezate rânduri-rânduri, cu tăişul spre cer, spada mare de bronz, pe care o cinsteau ca zeu al fertilităţii şi al fericirii...

Pe comisarul Ivan Gora îl trecură pe braţe peste râu şi-l întinseră pe iarba primăvăratică, în vârful gorganului. Îi pieptănară părul, iar trupul i-l acoperiră cu drapelul regimentului.

Noaptea era liniştită şi luminată de lună. La picioarele comisarului, cu sabia în mână, stătea de gardă Ivan Ilici, iar la cap Babuşkin, comisarul companiei întâi, comunist din Petrograd. Ostaşii treceau pe rând, prezentând fiecare armă pentru onor:

— Rămâi cu bine, tovarăşe.:

După ce toţi îşi luaseră rămas bun şi comisarul urma să fie coborât în mormânt, Latughin se întoarse alergând, pe gorgan.

— Astăzi, strigă el, duşmanii de moarte ne-au ucis cel mai bun tovarăş! El ne-a învăţat pentru ce ni s-a pus arma asta în mână. Să luptăm pentru dreptate! Iată de ce mi se încleştează mâna pe armă. El însuşi era om drept, al nostru până în măduva oaselor! El ne-a învăţat că, din clipa în care te-a făcut mama şi ai scos cel dintâi strigăt pe lumea asta, nu mai ai altă datorie decât să lupţi pentru dreptate! 11 rog pe comandantul de regiment şi pe comisarul Babuşkin să primească cererea mea de înscrierc în partid. Vorbesc din suflet, în faţa trupului neînsufleţit al comisarului şi în faţa drapelului nostru...

Înmormântarea se sfârşise. Noaptea, târziu, Daşa îl chemă din bordei pe Ivan Ilici şi-i şopti, frângându-şi mâinile:

— Vino, te rog, şi ia-o de-acolo...'

Şi-l duse pe gorgan. Înainte de răsăritul soarelui, luna dispăruse. Noaptea era şi mai întunecată, iar vântul stepei şuiera subţire pe la urechi.

— Şi eu, şi Anisia am încercat s-o înduplecăm, dar ea nu ne

aude…

În vârful gorganului, lângă mormântul proaspăt al lui Ivan Gora, Agripina stătea doborâtă de durere, cu capul plecat. Căciula şi puşca îi zăceau jos, alături. Anisia se aşezase mai la o parte.

— Parcă' a împietrit. Totul e s-o putem lua de aici, adăugă Daşa în timp ce se apropiau de Agripina. Vezi, te roagă şi comandantul regimentului…

Agripina nu-şi ridică ochii. Vorbele omeneşti treceau pe lângă ea aşa cum trecea vântul pe deasupra mormântului. Anisia îşi plecă faţa pe genunchi. Ivan Ilici tuşi întâi, apoi începu:

— Nu-i bine ce faci, Agripina. Curând se luminează şi trecem cu toţii de partea cealaltă a râului. Nu se poate să rămâi singură… nu-i bine.

Fără să-şi ridice capul, Agripina şopti înăbuşit:

— Nu l-am părăsit atunci, cu atât mai mult nu pot să-l părăsesc acum… Unde să mă duc?

Daşa zise iarăşi, ducându-şi degetul la frunte:

— I s-a întunecat mintea, înţelegi…

— Să ne-nţelegem, Gapa. Şi Ivan Ilici se aşează alături de Agripina. Nu vrei să pleci de lângă mormântul lui… Dar n-a rămas numai atât din Ivan Stepanovici. El va trăi veşnic în amintirea noastră, ne va încuraja… Tu ai datoria să înţelegi asta, tu, nevasta lui… în sânul tău porţi carne din carnea lui.

Agripina îşi ridică mâinile şi le strânse, încleştate, în dreptul frunţii, lăsându-le apoi în jos.

— Acum ne eşti de două ori mai scumpă, Gapa. Regimentul îţi va înfia copilul. Gândeşte-te ce datorie ţi-a rămas… O mângâie pe creştet: Haide, ia-ţi puşca şi să mergem…

Cu durere în suflet, Agripina se înclină în faţa mor- mântului lângă care-şi petrecuse toată noaptea. Apoi se ridică, îşi adună de pe jos puşca şi căciula şi plecă pe gorgan la vale.

Luptele sângeroase de la Mânaci ţinură până pe la jumătatea lunii mai, după care urmă un răstimp de linişte. Înfuriat de încercările neizbutite ale lui Kutepov de a străpunge frontul Armatei a zecea, cât şi de pierderile neînchipuit de grele, Denikin îl chemă pe general la Ekaterinodar. În cabinetul său, în prezenţa lui Roma- novski cel îngâmfat şi dispreţuitor ca totdeauna, Anton Ivanovici îi vorbi pe un ton ridicat şi nedrept, gesticulând deasupra unei hârtii cu creionul gros pe care-l ţinea

în mână.

— La urma urmei, ce facem? Luptăm, sau organizăm spectacole de circ pentru domnii aliaţi? Nu suntem gladiatori, excelenţă! Ce nevoie avem de toată aceastî: bravură spectaculoasă? E scandalos! O operaţiune lipsiţi de orice merit, un fel de luptă dusă la întâmplare!

Cunoscându-l pe Denikin, Kutepov înţelegea bine dr ce se înfierbântase atâta comandantul suprem. Posomorât trăgea cu coada ochiului la bucheţelul de flori de lângă călimară.

— Citeşte şi bucură-te! Şi Denikin luă o hârtie din teancul de pe birou. Frontul celei de a noua Armate Roşii a fost străpuns în chip strălucit şi cu pierderi neînsemnate pentru noi... Am pătruns în zona răscoalelor căzăceşti. După toate probabilităţile, vom ocupa zilele acestea staniţa Vioşenskaia... Dar operaţiunile de pe Doneţ s-ar fi putut transforma până acum într-o ofensivă pe scară întinsă dacă atâtea forţe n-ar sta imobilizate în zona râului Mânaci... Mi-e şi ruşine, domnilor, de asemenea strategie! Lumea întreagă îşi are ochii aţintiţi asupra noastră. În. Străinătate, opinia publică e foarte impresionabilă, vă asigur... Poftiţi, vă rog...

După ce-şi căută *pince-nez*-ul printre hârtii, se apropie împreună cu Kutepov şi Romanovski de masa de stejar pe care erau întinse hărţile militare.

Planul era întocmit în felul următor: concentrând cavalerie multă pe flancurile Armatei a zecea, generalii Pokrovski şi Ulagai trebuiau să răzbată în spatele frontului şi, nimicind cavaleria mobilă a bolşevicilor, să cucerească staţia de cale ferată Velikokneajeskaia, terminând în patru, sau cel mult cinci zile încercuirea roşiilor pe Mânaci.

Scoţând din buzunarul de la piept al tunicii o batistă curată de olandă, parfumată cu apă de Colonia, Denikin îşi şterse *pince-nez-ul.* Degetele lui scurte, cu pielea uscată şi lucioasă, tremurau uşor.

— Armata de voluntari rezolvă o problemă mondială, în apus, după insuccesele de la Odesa, Herson şi Nikolaev, lumea a început să înţeleagă acest lucru... Trebuie să procedăm prin lovituri fulgerătoare şi distrugătoare. Nu uitaţi că, în acest război, aplauzele aliaţilor noştri se transformă în transporturi de armament... V-am atras totdeauna atenţia să vă feriţi de aventuri. Nu-mi plac jocurile de noroc. Dar nici nu-mi place să

pierd la joc... Dacă succesele noastre din Bazinul Doneţului nu vor căpăta amploarea unei ofensive generale în adâncul ţării şi nu se vor încheia prin cucerirea Moscovei, îmi voi trage, domnilor, un glonţ în tâmplă!

Cu zâmbetul omului arogant care le ştie pe toate, preafrumosul Romanovski ciocăni ostentativ cu ţigareta în tabachera de argint. Aruncându-i o privire piezişă pe sub fruntea încruntată şi îngustă, generalul Kutepov înţelesese de unde-i venise lui Anton Ivanovici, aşa deodată, această îndrăzneală. Se vede treaba că pe acolo se umbla cu tot felul de intrigi... Dar Kutepov nu era general de stat-major, ci de campanie: problemele de înaltă strategie i se păreau prea încurcate şi obositoare. El nu ştia decât un singur lucru: să-l strângă de gât pe duşman la faţa locului.

— Vom face ce ne va sta în putinţă, excelenţă, răspunse el. Dacă porunciţi să luăm Moscova la toamnă, vom lua-o...

Fără un strop de apă, fără o fărâmă de pâine, Regimentul „Kacealinski" se trudea, de mai bine de două zile, să ajungă la linia ferată. Ordinul de retragere îi fusese dat la 21 mai. Armata a zecea se depărta de Mânaci spre miazănoapte, spre Ţariţân, trecând prin încercuire cu sforţări grele şi cu pierderi mari. Vântul uscat culca pelinul la pământ, stepa era cenuşie, iar depărtările, unde se regrupau ca nişte haite de lupi trupele de cavalerie ale lui Ulagai, erau tulburi.

Caii de la căruţe cădeau pe di'um. Răniţii şi bolnavii erau încărcaţi în căruţele care şi aşa erau peste măsură de pline, de nu era chip să-ţi găseşti în ele un loc cât de mic. Poticnindu-se de oboseală, ostaşii mai uşor răniţi şi infirmierele mergeau pe jos în urma lor. Buzele li se umflau şi le crăpau de sete. Ochii injectaţi, pe care-i ţineau strânşi din pricina vântului de la răsărit^ căutau în zare umbra turnurilor de apă ale gărilor... Niciun strop de umezeală nu venea de prin râpele adânci de stepă, pe care nu de mult n-ai fi putut să le treci decât intrând până la brâu în apa îngheţată. Să fi avut măcar o picătură din apa aceea, să-şi poată uda gura arsă!

Într-una din aceste râpe căzură într-o cursă: în timp ce căruţele coborau la vale pe povârnişul acoperit cu iarbă, câteva împuşcături răsunară pe-aproape, şi un pâlc de cazaci, ridicându-şi caii din cine ştie ce văgăună, se repezi asupra convoiului în neorânduială, nădăjduind că va pune mâna pe o

pradă uşoară. Vreo cincizeci de tâlhari veneau gonind pe coastă, cu bărbile în vânt. Dar se tra- seră îndărăt tot atât de repede cum veniseră când, din spatele fiecărei căruţe, se porniră asupra lor focuri înteţite. Toţi răniţii aveau puşti. Până şi Daşa trăsese, în- cruntându-se cu înverşunare.

Cazacii îşi întoarseră îndată caii. Numai unul se rostogoli la pământ, cu cal cu tot. Oamenii se repeziră, nădăjduind să găsească la el vreo ploscă cu apă. Cazacul avea epoleţi de argint. Îl scoaseră de sub calul mort. „Mă predau, mă predau!. „strigă el întruna, speriat. Vă dau informaţii, duceţi-mă la comandant..."

Oamenii i-au smuls plosca de apă de la brâu. Încă două i-au fost găsite în coburii de la oblânc.

— Aduceţi-mi-l aici viu şi nevătămat! Răcni comandantul de companie Moşkin din căruţa în care zăcea, rănit la mână şi la cap. În faţa lui, ofiţerul prizonier se îndreptă, milităreşte. Ar fi fost greu să întâlneşti o mutră mai respingătoare. Avea faţa veşteda, gura boaită şi ochii fără nicio expresie. Duhnea greu şi iute.

— Ce sunteţi: trupe regulate sau partizani?

— Unitate auxiliară neregulată, să trăiţi!

— Puneţi la cale o răscoală în spatele frontului nostru?

— Conform ordinului generalului Ulagai, procedăm la mobilizarea reangajaţilor...

Convoiul se puse din nou în mişcare. Ofiţerul mergea pe lângă căruţă. Răspundea cu bunăvoinţă, prevenitor şi precis. Ştia cum să-şi răscumpere viaţa: era, pesemne, spion încercat. Ca să-l audă mai bine, câţiva ostaşi se apropiară de căruţă şi începură să se uite unul la altul atunci când, răspunzând la o întrebare, prizonierul începu să vorbească despre retragerea de la Doneţ a celei de a noua Armate Roşii şi despre felul cum corpul de cavalerie al generalului Sekretev pătrunsese prin spaţiul pe unde Armatele a noua şi a opta pierduseră legătura dintre ele. Corpul acesta atacă acum spatele frontului roşu.

— Minţi, asta nu-i adevărat! Strigă cu îndoială în glas comandantul de companie Moşkin, fără să se uite la străin.

— Să am iertare, dar aşa s-a întâmplat, cum vă spun. Dacă îmi daţi voie, am la mine comunicatul Comandamentului suprem...

Coborând din căruţă, Anisia Nazarova venise şi ea lângă

prizonier, în grupul de ostaşi. Moşkin citea foile comunicatului, care, bătute de vânt, îi fluturau în mână. Toţi îi aşteptau cuvântul… Uşor, Anisia dădea la o parte, cu mâna, ostaşii din calea ei, ca să ajungă cât mai aproape de prizonier. Oamenii bombăneau: „Ce, n-ai mai văzut prizonier de te-ndeşi aşa? … “Cu picioarele ca de plumb, cu capul greu, cu ochii în care parcă-i intrase nisip uscat, văzând că nu poate pătrunde printre ostaşi, Anisia

ii ocoli şi, poticnindu-se, apucă hăţurile şi opri căruţa. Nimeni nu înţelegea la început ce avea de gând să facă.

Întinzându-şi gâtul, cu ochii atât de mari de parcă-i cuprindeau întreg obrazul întunecat şi supt, îşi aţinti privirea asupra străinului.

— Îl cunosc! Strigă ea. Omul acesta, tovarăşi, mi-a ars de vii copiii… Pe mine m-a bătut să mă omoare, nu alta… Numai în sat la noi a ucis în bătaie douăzeci şi nouă de oameni!

Ofiţerul doar zâmbi ironic, ridicând dintr-un umăr. Ostaşii se îngrămădiră, uitându-se când la el, când la Anisia. Moşkin zise:

— Bine, bine, o descurcăm noi şi pe asta. Du-te, Anisia, du-te şi te culcă în căruţă. Caută să te odihneşti puţin…

Dar Anisia repeta în neştire:

— Tovarăşi, tovarăşi, omul acesta nu trebuie lăsat să trăiască… Mai bine să-mi smulgeţi mie inima! … Per-cheziţionaţi-l… îl cheamă Nemeşaev. Îşi aduce el bine aminte de mine… Uitaţi-vă, m-a recunoscut! Strigă deodată veselă, arătându-l cu degetul.

Zeci de mâini se întinseră spre ofiţer, rupându-i caftanul căzăcesc ud de sudoare, rupându-i cămaşa şi întorcându-i buzunarele pe dos. Şi, într-adevăr, se găsi la el un livret militar pe numele căpitanului de cavalerie Nikolai Nikolaevici Nemeşaev…

— Nu ştiu şi nu înţeleg nimic, repeta străinul întunecat. Femeia asta minte sau aiurează. O fi bolnavă de tifos exantematic…

Ostaşii cunoşteau cu toţii nenorocirea Anisiei. De aceea se traseră la o parte în tăcere atunci când, smulgând puşca din mâna unuia dintre ei, femeia se apropie de Nemeşaev şi-i zise doar atât, atingându-i umărul cu mâna:

— Halde!

Străinul aruncă o privire sălbatică asupra feţelor grave ale

ostaşilor. Încercă, înecându-se, să-i spună ceva lui Moşkin. Dar Moşkin citea înainte foile comunicatului, întorcându-şi capul în altă parte. Nemeşaev se încleştă de marginea căruţei, ca şi cum de acolo ar fi putut să-i vină scăparea. Dar oamenii îi desprinseră mâinile şi-l îmbrânciră:

— Du-te, hai, du-te...

Cu o expresie de nedumerire pe obraz, cu capul vârât între umeri, porni păşind orbeşte prin stepă. La zece paşi în urma lui, ridicând puşca grea, Anisia şi-o sprijini cu patul de umăr:

— Întoarce-te cu faţa la mine.

Nemeşaev se răsuci repede, gata să sară într-o parte. Dar Anisia îi descărcă puşca drept în faţă. Apoi, fără o privire, fără să se mai întoarcă, se îndreptă spre tovarăşii ei, care, încremeniţi şi gravi, se uitau cum se împlinise osânda cea dreaptă.

— A cui e puşca? Ia-ţi-o... zise Anisia. Şi, apropiindu-se de cea din urmă căruţă, se urcă şi se culcă, trăgându-şi pătura peste cap.

XVII

Katia corecta caietele elevilor. Era o temă pe care le-o dictase ea. Caietele acelea, făcute din tot felul de hârtie de tapet (nu se putea scrie pe ele decât pe o parte), erau unul din marile succese ale zbuciumatei ei vieţi. Ca să facă rost de ele, fusese nevoită să se ducă tocmai la Kiev. Nu era greu să pătrunzi până la comisarul poporului pentru instrucţiunea publică. Aflând cine era şi pentru ce venise, comisarul o aşeză în fotoliu apu- când-o de coate, îi turnă ceai de morcov dintr-un ceainic înnegrit de fum ce se lăfăia pe biroul lui elegant şi o invită să ronţăie o jumătate de acadea. Apoi, aruncându-şi pe umeri paltonul căptuşit cu blană, începu să se plimbe prin odaie, călcând cu pâslarii pe covorul scump şi expunându-şi un program uluitor cu privire la învăţă- mântul popular:

— Peste zece-cincisprezece ani, vom fi o ţară cu un nivel cultural ridicat. Vom face accesibile maselor largi ale poporului comorile culturii mondiale, profetiza el cu un zâmbet de fanatic, răsucindu-şi firele bărbii. Ne aşteaptă o muncă gigantică: lichidarea analfabetismului. Suntem datori să ştergem această ruşine. E o chestiune de onoare pentru orice intelectual... Toată generaţia tânără trebuie să capete educaţie, de la creşa şi grădiniţa de copii şi până la Universitate... Nimeni şi nimic nu ne va mai împiedica pe noi, bolşevicii, să realizăm ceea ce puteau

doar să viseze cei mai buni î'e- prezentanţi ai intelectualităţii noastre...

Comisarul intrucţiunii publice îi promise Katiei zece mii de caiete, manuale, cărţi de literatură, creioane şi tăbliţe... Coborând scara de marmură, Katia plecă de la el că în vis. Dar greutăţile şi neînţelegerile se iviră abia mai târziu. Parcă era un făcut: cu cât i se părea că se apropie de caiete şi de cărţi, cu atât mai mult se depărta de ţinta ei, tot mai ireală, şi cu atât mai îndoielnică, mai ironică sau mai ursuză era atitudinea oamenilor de care depindea livrarea efectivă, în baza bonului primit, a materialului didactic. În odaia de hotel fără foc, unde becul electric abia licărea sus pe plafon, gata să se stingă, pe canapeluţa dărăpănată care n-avea măcar saltea, cu şuba pe ea, Katia se lăsa pradă deznădejdii.

Într-o zi intră acolo, fără să bată, un bărbat înalt, cu căciulă miţoasă şi încins cu o curea peste scurtă. Fără niciun fel de introducere, trecu de-a dreptul la ceea ce-l aducea:

— Tot pe-aici mai eşti? Ştiu pentru ce ai venit. Arată-mi ce fel de ţidule ai... îi zise, cu glasul lui de bas.

Aşezându-se apoi în mijlocul odăii, sub becul roşiatic, îi cercetă actele. Katia se uita cu încredere la faţa lui frumoasă, puternică şi uşor batjocoritoare.

— Canalii! Începu el. Meşteri ai sabotajului, ticăloşi! ... Vino mâine mai devreme la comitetul orăşenesc, să vedem ce-i de făcut... Rămâi sănătoasă.

Prin mijlocirea acestui cm, Katia primi de la depozit hârtie de tapet, creioane şi o bibliotecă întreagă, pe jumătate franţuzească, rechiziţionată de la un fabricant de zahăr care era, se vede, estet. Dar lucrul cel mai obositor a fost călătoria la întoarcere, în vagonul de marfă cu care-şi aducea comoara. La fiecare oprire năvăleau mujici bărboşi, cu ochi spăimântători, ducând saci în spinare, şi femei furioase, umflate ca nişte vaci pline, cu bunătăţi yârâte pe sub caţaveici şi fuste.

Cu acest prilej, Katia îşi dovedi ei însăşi că nu era chiar atât de lipsită de curaj pe cât părea, că nu era numai o pisic" *5 nepiit: p. E: oa.tf. Cr ^ "cală şi cu ochi frumoşi. Care toarce pe un aşternut Jlrăin...

Curajul şi-l descoperise în seara aceea când Alexei dăduse veste în sat, fără noroc, că era logodnica lui. Atunci încercase să-şi închipuie cum i-ar sta ca stăpână a unei prăvălioare de ţară

– asta era fericirea care-o aştepta – şi se trăsese îndărăt, aşa cum se trage îndărăt şi se cutremură de groază omul care dă în calea lui de o groapă proaspătă de mormânt. Ca un mormânt îi păreau acum ochii lacomi şi aprinşi de băutură ai lui Alexei – stăpânul, bărbatul! În sufletul Katiei, totul se răsturnă şi se răzvrăti dintr-o dată. Nici ea nu se aşteptase la lucrul acesta, şi se bucură, aşa cum te bucuri când simţi cum ţi se întorc puterile după o boală îndelungată. Şi. Pe neaşteptate, se hotărî să fugă la Moscova, îndată ce s-o mai încălzi vremea. Era destul de şiieată ca să-şi ascundă gândul. Alexei şi Matriona se mirau doar că părea mai veselă acum şi că uneori, în timp ce lucra, începea să cânte încetişor.

La masă – că altfel nici nu mai dădea pe-acasă – Alexei făcea mereu cu ochiul: „la uitaţi-vă cum începe să sen^ene a logodnică…" Şi era şi el tot mai bine dispus. Izbutise să capete aprobarea adunării săteşti şi, dărîmând căsuţa din curtea conacului princiar, căra acum lemnăria şi cărămizile pe locul lui.

La începutul lui ianuarie, când Armata Roşie cuceri Kievul, o unitate militară trecu prin Vladimirskoe. La miting, Alexei vorbi cel dinţii pentru soviete. Dar în culând lucrurile luară altă întorsătură.

În sat apăru din nou tovarăşul Iakov. Rechiziţionă casa cea bună a popii mutându-l pe el cu preoteasă cu tot în baia din curte. Convocând un miting, el începu aşa: „Religia este, pentru popor, opiu curat. Cine se împotriveşte la închiderea bisericii, acela se dovedeşte a fi împotriva Puterii sovietice*… Fără să mai dea cuvântvil nimănui, puse imediat chestiunea la vot şi pecetlui uşa bisericii. După aceea, începu să aleagă din mulţimea ţăranilor pe foştii argaţi, bărbaţi şi femei, toţi nişte coate-goale, care nici cai n-aveau. Erau, în sat, vreo patruzeci. Şi din aceşti patruzeci alcătui comitetul sără- ciţnii. Adunările se ţineau în casa popii, unde Iakov vorbea cu înverşunare:

— Mujicul rus e ca o fiară întunecată. De o mie de ani trăieşte înfundat în gunoaie. N-are în suflet decât ură oarbă şi lăcomie, şi nici nu poate să aibă altceva. N-avem şi n-o să avem niciodată încredere în mujic, îl cruţăm atâta vreme cât merge alături de noi, dar în curând n-avem să-l mai cruţăm. Voi, proletariatul satului, trebuie să luaţi cu tărie puterea în mână, voi trebuie să ne ajutaţi să frângem grumazul mujicului…

Iakov băgase în sperieţi tot satul, chiar şi pe cei din comitet.

Oamenii aflau fiecare cuvânt pe care-l spunea el şi, din casă în casă, începeau să cârtească:

— Ce rost are să vorbească aşa? Ce, suntem fiare? Doar şi noi suntem ruşi, trăim în ţara noastră... şi uite că deodată nu mai suntem vrednici de crezare... Cum se poate una ca asta, să ne frângă grumazul la toţi, delaolaltă? Frângă-i-l lui Alioşka Krasilnikov, că-i un bandit, lui Kondratenkov şi lui Niciporov, despre care e ştiut că sug şi sângele din om. N-avem nimic de zis... Dar să-mi frângă gâtul mie, pentru cămaşa mea ruptă şi asudată? Aici trebuie să fie altceva la mijloc, o greşeală...

Iar alţii se tânguiau:

— Măiculiţă, vasăzică, asta-i Puterea sovietică?! ...

Când se întâmpla să iasă Iakov din curte ca să se ducă la vreuna din treburile lui, aşa cum era: nespălat, nebărbierit cine ştie de când, cu o mântăluţă soldăţească ruptă şi un chipiu care nu mai avea cozoroc – de altfel cu cizme bune, ba se zicea că şi pe sub manta ar fi fost îmbrăcat – mujicii îl petreceau cu ochii de după toate ferestrele şi clătinau din cap cu îngrijorare, aşteptând: oare ce avea să se mai întâmple?

În lună martie, când abia începuse lumea să care gunoaiele la câmp, Iakov convocă adunarea generală şi, ameninţând din nou oamenii că are să-i învinuiască de contrarevoluţie, stărui să se facă pe loc recensământul tuturor cailor, până la unul, să se rechiziţioneze tot ce era de prisos şi să se înfiinţeze imediat, în conacul prinţului, o comună agricolă... Întârzie până şi căratul gunoaielor şi arătura de primăvară, diavolul cel neţesălat!

Curând după această întâmplare, sosi în sat detaşamentul de aprovizionare. Mujicii aflară îndată că Iakov prezentase o listă cu prisosuri de grâne aşa de încărcată, încât se vorbea că până şi oamenii din detaşament rămăseseră cu gura căscată. Iakov plecă el însuşi pe la curţile oamenilor, însoţit de martori, însemnând cu creta pe porţi câte grâne trebuia să dea fiecare.

„N-am văzut atâtea puduri de când mama m-a făcut", se jeluia mujicul, încercând să şteargă cu mânecă însemnarea de pe poartă. Dar Iakov poruncea oamenilor din detaşament: „Cotrobăiţi prin beciul casei ". Mujicul se temea să-şi facă cruce în faţa lui Iakov şi, lăcrămând, îşi rupea haina de pe el: „Nu-i nimic acolo, pe legea mea că nu-i... "Atunci Iakov poruncea: „Dărâmaţi cuptorul, acolo dedesubt trebuie să fie ascunzătoarea! ... "

Datorită străduaniei lui Ialcov, satul rămase golit, de parcă trecuse peste el un măturoi de fier. Ridicase până şi grâul de sămânţă. Pe Alexei Krasilnikov îl chemă la el, la comitet. Închise uşa de care atârna, bătut în cuie, portretul preşedintelui Consiliului militar suprem al republicii, îşi puse revolverul pe masă, la îndemână, şi, măsurându-l pe Alexei cu o căutătură batjocoritoare, îl întrebă:

— Cum vrei să stăm de vorbă? Grâne ai?

— De unde vrei să am? Doar e toamnă, nici n-am arăt, nici n-am semănat.

— Dar caii unde ţii i-ai mânat?

— I-am împrăştiat prin cătune, pe la cunoscuţi.

— Unde ţi-ai ascuns banii?

— Care bani?

— Cei pe care i-ai prădat.

Cu capul plecat, Alexei îşi încleşta şi-şi descleşta degetele mâinii drepte, de parcă apuca un lucru şi iarăşi îi dădea drumul.

— Nu-i frumos, făcu el. Impozitul, înţeleg, e impozit... Dar ce înseamnă asta, să înşfaci omul de gât şi să-i ceri şi cămaşa de pe el?

— După cum văd, avem să fim nevoiţi să te trimitem la Ceka.

— Dar eu nu mă dau la o parte: dacă trebuie, apoi trebuie... Aduc şi banii...

Cum ajunse acasă, Alexei se repezi de-a dreptul la zemhic şi începu să cotrobăiască acolo, printre desagii de drum, prin sacii şi boccelele cu manufactură. Într-una din ele avea bani de pe timpul lui Nicolae al II-lea şi din cei scoşi de guvernul cazacilor de la Don. Pe aceştia şi-i îndesă prin buzunare şi în sân, iar altă desagă, plină cu hârtii „Kerenski", care nu făceau doi bani. O dădu Matrionei:

— Du-o la comitet şi spune-le că n-am altfel de bani. N-au să creadă şi au să vină să ridice până şi scându- rile de la podea. Să nu te pui împotrivă. Ceasurile şi lanţurile aruncă-le în fântână. Marfa pune-o în trăsu- râca şi acoper-o cu fân. La noapte, ia un cal de la moş Afânaşi şi ad-o în cătunul Dementiev. Eu am să aştept acolo.

— Şi tu încotro ai s-o apuci?

— Nu ştiu. Nu mă întorc degrabă. Ai să mai auzi tu despre mine...

Lăsându-şi peste sprâncene broboada împletită şi acoperind

cu capetele ei desaga cu bani, Matriona se îndreptă spre comitet. Alexei trase zăvorul la uşă şi se întoarse spre Katia, care stătea lângă cuptor. Ochii lui erau veseli şi răi, iar nările-i fremătau.

— Îmbracă-te cu ceva mai gros, Ekaterina Dmitrievna… Ia-ţi şuba de blană şi ciorapi de lână. Şi pe dedesubt, tot lucruri călduroase… Mai repede, că n-avem vreme de pierdut.

Se uita la ea cu ochii măriţi, pupilele-i scânteiau parcă, mustăţile roşcate şi aspre îi zvâcneau deasupra dinţilor descoperiţi. Katia îi răspunse:

— Nu merg cu dumneata… ’

— Asta ţi-e răspunsul? Altul n-ai?

— Nu merg.

Alexei se apropie de ea. Nările umflate îi păliseră.

— Ba eu pe tine nu te-oi lăsa, să lepezi nădejdea asta! Nu te-am hrănit, căţea, ca să mi te ia altul. Cuconiţă delicată… încă nu ţi-am mângâiat pielea fragedă. Ai să gemi, vită, când ţi-oi răsuci mâinile şi picioarele…

O înşfăcă, cu mâini ca turnate în fier, şi, gemând răguşit, o duse din doi paşi până la pat, în timp ce Katia îl împingea, sprijinindu-se cu coatele în grumazul lui.

Îşi aduna puterile – singură nu ştia de unde-i veneăU – şi se zbătea:

— Nu vreau, nu vreau, fiară, fiară! …

Scăpă, dar Alexei o strânse iar s-o frângă. Îi venea greu şi-i era cald, îmbrăcat cu scurta doldora de bani. Începu s-o lovească orbeşte, unde nimerea. Katia îşi feri capul cu mâinile, strigând cu o Ură sălbatică printre dinţii încleştaţi:

— Ucide-mă, ucide-mă, fiară! …

Zăvorul sună la uşă. Matriona strigă din tindă:

— Deschide, Alexei! …

Omul se depărtă de pat, acoperindu-şi obrazul cu palmele. Matriona bătu mai tare. Îi deschise. Intrând, femeia strigă:

— Pleacă mai repede, neghiobule! Acuşi ajung aici…

O clipă, Alexei rămase cu ochii ţintă la ea. Apoi, faţa lui arătă că a înţeles. Înşfăcă în braţe valurile de stofă şi sacii şi ieşi din casă. Încălecând pe singurul cal care-i mai rămăsese la gospodărie, plecă pe din dos, îndreptându-se spre râu în trap mărunt. Şi numai de cealaltă parte a râului o luă la galop, făcându-se nevăzut în pădurice.

Puţin după aceea, scoţând din ladă o fustă şi o pol- cuţă, Matriona le aruncă pe patul unde zăcea Katia cu rochia sfâşiatfi.

— Îmbracă-te şi du-te. Mai mare ruşinea ce flen- duroasă eşti.

Iakov, împreună cu oamenii care-l însoţeau ca martori, răsturnară casa din zemnic până-n pod, fără să dea peste lucrurile ascunse în trăsurică. Spre seară, Matriona aduse din sat un cal şi plecă în cătun. Înfăşurată în şubă, Katia aşteptă toată noaptea pe întuneric, tremurând de frig, să se lumineze. Încerca să-şi lămurească, în linişte, ce e cu ea. În zori trebuia să plece. Dar încotro? ... Cu coatele pe masă, strângindu*şi capul în palme, începu să plângă încetişor. Apoi se apropie de uşă, unde era cofa cu apă, şi bău de-a dreptul din căuş... La Moscova, nici vorbă. Dar pe cine va mai găsi acolo dintre vechile ei cunoştinţe? Toate, toate s-au risipit... Aţipi cu capul pe masă şi* tresărind, se trezi: afară era lumină. Matriona încă nu se întorsese. Katia îşi îndreptă broboada pe cap, uitându-se în oglinjoară din perete: arăta înspâimân— tător. Apoi se îndreptă spre comitet.

Aşteptă multă vreme pe treptele uşii din dos până să se trezească cei din casa popii. În sfârşit, Iakov ieşi cu o căldare şi aruncă lăturile peste un troian de zăpadă murdară. Văzând-o pe Katia, îi zise:

— Tocmai voiam să trimit după dumneata... Intră înăuntru.

În casă, o pofti să se aşeze, cotrobăind cltva timp prin sertarul mesei.

— Pe bărbatul dumitale, sau ce ţi-o fi fiind, îl îm- puşcăm.

— Nu mi-i bărbat, nu mi-i nimic, îi răspunse repede Katia. Vă rog numai să-mi daţi putinţa să plec de-aci. Vreau să mă duc la Moscova.

— „Vreau să mă duc la Moscova! “o îngână în batjocură Iakov. Iar eu vreau să te scap ca să nu fii pusă la zid, asta vreau!

Katia rămase acolo până seara, povestind totul despre ea şi despre relaţiile ei cu Alexei. Din când în când Iakov pleca, lipsind multă vreme, apoi se întorcea şi se trântea pe scaun, aprinzându-şi o ţigară.

— Din ordinul Comisariatului Poporului pentru Instrucţiunea Publică, o anunţă el, trebuie să reînfiinţăm şcoala din sat. Nu eşti tocmai potrivită, dar, în lipsă de ceva mai bun, să încercăm... A doua obligaţie pe care o ai e să mă ţii la curent cu tot ce se petrece în sat. Ne înţelegem noi mai pe urmă cu de-

amănuntul cum să-mi scrii. Dar bagă de seamă: dacă începi să-ţi dai drumul la limbă, ai să fii aspru pedepsită. Şi te sfătuiesc să nu te mai gândeşti, deocamdată, la Moscova…

Şi aşa, pe neaşteptate, Katia ajunse învăţătoare. I se dădu o casă mică şi părăsită, lângă şcoală. Fostul învăţător, un bătrânel, murise în noiembrie de pneumonie. Petliuriştii, care ocupaseră câtva timp şcoala, luaseră, ca să-şi răsucească din ele ţigări, toate cărţile şi caietele, ba până şi hartă geografică. Katia nu se pricepea nici măcar cum să înceapă, aşa că se duse să-i ceară sfat lui Iakov. Dar Iakov nu mai era în sat. Plecase fără veste, aşa cum venise, în urma unei telegrame pe care i-o adusese o ştafetă. N-avusese timp decât să-l vestească pe moş Afânaşi, care, de frică să nu-şi piardă autoritatea, se învârtea toată ziua pe la comitetul sărăcimii.

— Spune-le tovarăşilor să nu slăbească şurubul. Dar ştii, să nu-l slăbească deloc, auzi? … Să-i ţină pe mujici în frâu. Când m-oi întoarce, am să controlez totul…

După plecarea lui Iakov, în sat se făcu linişte. Venind la casa popii, să mai stea puţin de vorbă pe treptele de la intrare, mujicii le spuneau celor din comitet:

— Aţi făcut nişte trebuşoare, tovarăşi, de care acuşi- acuşi aveţi să daţi seama… Vai de capul vostru!

Cei din comitet înţelegeau şi ei că era vai de capul lor şi că, într-adevăr, liniştea din sat nu putea fi decât înşelătoare. Iakov nu se mai întorcea. Se zvonise că Alexei Krasilnikov ar fi adunat prin judeţ un detaşament şi că s-ar fi alăturat atamanului Grigoriev. Curând după aceea, tot satul vorbea despre acest Grigoriev, care dădea proclamaţii şi pornise să prade oraşele sovietice. Şi oamenii începură din nou să aştepte schimbări.

Sovietul sătesc îi promise Katiei că-i va da o mână de ajutor: că-i va repara sobele şi-i va pune geamuri la ferestre. Podeaua şi geamurile le spăla chiar ea, aşezând la loc pupitrele, ca vai de ele. Conştiincioasă cum era, când rămânea singură în căsuţă, plângea: îi era ruşine să înşele copiii. Ce învăţătură putea să le dea fără cărţi şi fără caiete? Ce lucruri drepte putea să-i înveţe, când pe ea singură se socotea nedreaptă? … Şi iată că într-o dimineaţă, devreme, pe lângă şcoală răsunară glasurile vesele de băiaţi şi fetiţe… Katia îşi adună toată puterea. Îşi pieptănă părul neted, strângându-l într-un coc, îşi spălă mâinile mult, mult de tot. Deschizând apoi uşa şcolii, zâmbi, spunându-le

băieţilor şi fetiţelor care-şi ridicau spre ea năsucurile cârne:

— Bună dimineaţa, copii…

— Bună dimineaţa, Ekaterina Dmitrievna! Strigară copiii cu glasurile atât de curate şi de vesele, încât Katia simţi dintr-o dată în inimă ca un val de tinereţe.

Aşează copiii în bănci şi, apropiindu-se de catedră, ridică degetul arătător:

— Copii, încă n-avem cărţi, nici caiete şi nici cu ce scrie. De aceea, am să vă povestesc. Iar voi, dacă nu înţelegeţi ceva, întrebaţi-mă, şi eu am să vă spun din nou… începem astăzi cu istoria Rusiei. Să vorbim despre Riurik. Sineus şi Truvor ’…

Gospodăria Katiei era neînchipuit de săracă. De la Alexei nu voise să ia nimic, şi-i venea şi greu s-; o mai întâlnească pe Matriona, trasă la faţă şi posomorită cum era. În căsuţa ei, Katia avea doar o măturâ lângă uşă şi, pe o poliţă, două oale de lut. Iar în tindă, un ciubăr vechi de lemn, plin cu apă. Singura ei bucurie era grădiniţa împrejmuită cu gard de nuiele, unde creşteau doi vişini, un măr şi o tufă de agrişe. Dincolo de gard, începea câmpia.

Când înfloriră vişinii, Katia se simţi tânără, de parcă avea 17 ani.

Luase obiceiul să-şi pregătească lecţiile în grădiniţă, unde citea şi romanele franţuzeşti din biblioteca fabricantului de zahăr. Prin ceaţa albăstrie a anilor ce trecuseră, îşi aducea aminte de Pariş. Pe-atunci, în 1914, locuia într-una din suburbiile Parisului, intr-ur- apartament pe jumătate mansardă, al cărui balconaş dădea într-o străduţă îngustă şi liniştită, deasupra acoperişului unei case modeste în care trăise cândva Balzac. Ferestrele odăii de lucru nu erau la stradă, ci în grădinile care coborau până la Sena. Pe vremea lui Balzac. Cartierul nu prea era populat. Când se arătau pe stradă creditorii, Balzac pleca pe furiş şi o luă spre Sena, prin grădini, ferindu-se de ei. Grădinile ajunseră apoi proprietatea unei americance bogate, şi serile, când ieşea pe balcon, Katia auzea cum ţipă îndelung păunii, cu glasurile lor aspre, primăvăratice. Venise atunci la Pariş după despărţirea de bărbatul ei şi, amărâtă şi singură, i se părea că viaţa i se sfârşise…

Copiii începură să prindă dragoste de profesoara lor. Ascultau cu luare-aminte lecţiile ei despre istoria Rusiei, care semănau mai mult a poveşti decât a lecţii. Bineînţeles, problemele de

aritmetică, tabla înmulţirii şi dictarea erau lucruri mai grele, atât pentru copii, cât şi pentru profesoară. Cu toate acestea, munca lor laolaltă părea tot mai încununată cu succes. Oamenii din sat aveau faţă de ea o purtare

1 Dup; i unele izvoare, cneazul vareg Riurik. Împreună cu fraţii săi. Sineus şi Truvor, s-au stabilit în cnezatul Novgofoduhii în anul 863, întemeind dinastia Riuricilor.

Tnuât mai îngăduitoare decât înainte: aflaseră cu toţii că Alexei fusese cât pe ce s-o ucidă. Femeile o ajutau, aducându-i care lapte, care ouă, care pâine. Katia n-avea nimic de mâncare decât ce-i aduceau ele.

Stând la umbra mărului bătrân, năpădit de muşchi, Katia corecta caietele. Dincolo de gardul vechi şi el, scâncea de mult un băieţaş.

— Mătuşă Katia, n-am să mai fac…

— Nu, Ivan Gavrikov, sunt supărată şi n-am să vorbesc cu ţine două zile.

Ivan Gavrikov, cel cu ocrhii albaştri şi nevinovaţi, era un ştrengar fără pereche. În timpul lecţiei trăgea fetele de codiţe, iar când îl certă Katia, făcea pe adormitul şi se rostogolea sub bancă. Nici nu puteai să povesteşti toate poznele lui.

— Nu, Gavrikov, văd eu bine că tu nu te căieşti şi că ai venit aici numai pentru că n-ai ce face.

— Zău şi zău că nu mai fac! …

Din stradă intră cineva în casă. Matriona o strigă pe nume.

„Ce-o mai fi vrând şi ea Katia îl iertă repede pe Gavrikov şi intră în casă. Matriona o întâmpină cu o privire îixă şi rea.

— Ai auzit? Alexei e prin împrejurimi… Katerina, nu vreau să se întâmple ceva. Tu nu ne eşti pe potrivă… Până la urmă, tot are să te ucidă… A ajuns ca o fiară, e pus pe-atâta: să ucidă. Şi numai tu eşti vinovată de toate… Mi-a spus chiar acuma un om că Alexei s-a pornit încoace cu căruţele. Katerina. Pleacă de-aici. Îţi dau şi căruţă, îţi dau şi bani…

De când zăcea în spitalul din Harkov, Vădim Petrovici avea vreme destulă să se tot gâridească. Iată-l de astălaltă parte a baricadei… Lumea această nouă n-avea o înfăţişare tocmai atrăgătoare: sala era neîncălzită, afară ningea cu fulgi moi, mâncarea era proastă – o ciorbă tulbure de peşte Uscat – iar discuţiile obişnuite ale bolnavilor, despre masă, mahorcă, temperatură sau despre medicul-şef, lipsite de orice interes.

Niciun cuvânt despre viitorul necunoscut către care se îndrepta Tlusia, despre evenimentele care o zguduiau, despre lupta nesfârşită şi sângâroasă ai cărei eroi erau înşişi aceşti bolnavi şi răniţi cu capetele tunse şi cu halate de barhet murdare... Bolnavii şi răniţii ori dormeau zile întregi, ori jucau „dame”. Câte unul dnta, cu glasul pe jumătate, un cântec trist...

Bolnavii nu se fereau de Vădim Petrovici, dar nici, nu-l socoteau că fiind de-al lor. Şi asta îi îngăduia să stea de vorbă cu el însuşi: atâtea gânduri încă negândite şi nelă- j murite i se adunaseră în minte, atâtea amintiri i se frângeau în suflet, ca într-o carte cu filele rupte tocmai acolo unde j era mai interesantă! Vădim Petrovici accepta fără şovăială această lume nouă – doar era vorba de ţara lui. Era dator să înţeleagă totul, să pătrundă totul cu mintea...

Într-o zi, medicul-şef îi aduse gazete de la Moscova. Vădim Petrovici le citi cu alţi ochi, nu ca înainte, cu, duşmănie, când le luă pe toate în batjocură. Din Rusia i revoluţia trecea în Ungaria, în Germania, în Italia. Gazetele erau pline de îndrăzneală, de încredere, de optimism. Strivită de război, sfâşiată de lupte interne, împărţită de mai înainte între marile puteri, Rusia lua acum conducerea politicii mondiale, ajungea o putere de temut.

Începea să înţeleagă liniştea tovarăşilor îmbrăcaţi în halate cenuşii: ei ştiau ce se înfăptuise, şi mai ştiau că la, această înfăptuire puseseră şi ei umărul... Liniştea lor seculară, apăsătoare şi grea de gânduri, rezistase vreme de cinci veacuri... Şi, Doamne, câte nu se întâmplaseră în această vreme! Ciudată şi altfel decât oricare alta a fost istoria poporului rus, a statului rus. Idei uriaşe abia conturate au rătăcit prin el din veac în veac, idei de măreţie mondială şi de viaţă plină de dreptate. S-au realizat iniţiative îndrăzneţe, cum n-au mai fost, care au uimit lumea europeană, iar Europa şi-a aţintit privirile cu teamă şi indignare asupra acestui colos răsăritean – şi slab şi puternic, şi sărac şi peste măsură de bogat – din ale cărui străfunduri întunecate au luat naştere vâlvătăi gigantice de idei şi de planuri care cuprind în ele tot ce-i omenesc...

Şi într-o bună zi, Rusia – tocmai Rusia! — Şi-a ales un drum nou, un drum pe care nimeni nu mai călcase vreodată, şi la început paşii ei au răsunat în lumea întreagă...

Se înţelege că, pierdut în asemenea gânduri, lui Vădim Petrovici îi era totuna dacă afară pârâiaşele murdare mânau pe

străzi zăpada de martie, iar un slujbaş sovietic, acru şi posomorât, umbla de colo până colo cu un sac pentru de-ale gurii şi cu un bidon de gaz la spinare, în pantofii lui scil- ciaţi, ducându-se la o şedinţă a unuia din numeroasele colegii. Îi era totuna ce fel de ciorbă şi din ce fel de peşte va înghiţi: ardea de nerăbdare să înceapă a munci şi el în sprijinul acestei cauze...

Ucraina fusese curăţată de petliurişti. Armata Roşie ocupase de curând Ekaterinoslavul. Petliura se mai încăpă- ţină o vreme în Belaia Ţerkov, de unde până la urmă tot îl aruncară, şi cu restul regimentelor lui, trecu graniţa în Galiţia. În întâmpinarea Armatei Roşii în ofensivă, se revărsa, nestăvilit, valul răscoalelor puse la cale de partizani. Avântul lor nu putea fi înregistrat sau îndrumat. Răscoalele izbucneau ca focul prin satele şi plăşile sfâşiate de luptă crâncenă dintre ţărănimea cu pământ puţin şi chiaburii puternici. Şi unii şi alţii îşi înjghebau detaşamente care se luptau cu înverşunare, călări şi pe jos, pe viaţă şi pe moarte. Fără să se dea pe faţă, asmuţind din umbră, se strecurau pretutindeni agenţii secreţi – petliu- riştii, denikiştii, polonezi şi alţii – ai unor organizaţii mai suspecte încă şi mai misterioase. Prin oraşe şi pe liniile principale de cale ferată stăpânea Puterea sovietică, dar dincolo şi pe-alături de ele, pe unde n-ajungea obuzul trenului blindat, războiul bântuia încă...

În cele din urmă, Vădim Petrovici primi multaşteptata numire în statul-major al brigăzii elevilor de şcoală militară, unde Ciugai era comisar. Ieşi din spital pe la mijlocul lui martie, şchiopătând încă şi sprijinindu-se în baston, şi plecă la Kiev, la unitatea lui.

După ce se despărţi de atamanul Grigoriev, banda lui Zelionâi începu să prade sovietele săteşti şi, căutând comunişti, ajungeau de multe ori, cu sute de căruţe, până aproape de Kiev. În urma bandei lui Zelionâi, rămâneau pe drum oameni jupuiţi de piele sau traşi în ţeapă. Pe cei din comitete îi ardea de vii prin hambare, pe evrei îi bătea în cuie pe la porţi, le spinteca pântecele şi le cosea înăuntru pisici vii. Pentru stârpirea acestei bande, statul- major al Comisariatului Poporului pentru Război întocmise un plan. La elaborarea acestui plan luase parte şi Roşcin. Forţe nu prea aveau. Comisarul poporului pentru război al

Ucrainei plecă din Kiev cu vaporul, să conducă el însuşi operaţiunea, la faţa locului.

Niprul era încă revărsat. Roţile vaporului plescăiau în apă

limpede, tulbure numai pe la bulboane. Nici plescăitul roţilor, nici glasurile cursiştilor nu puteau acoperi cântecul privighetorilor de pe malurile uşor umbrite de verdeaţa umedă şi plină de mireasmă, îmbrăcată în puf şi ciorchini de flori galbene ca puişorii de găină. Dacă ieşeai pe punte, te ardea dogoarea soarelui ce stăruia deasupra apelor revărsate.

Stând lângă bord, Vădim Petrovici se uita la faţa sclipitoare a râului. Multe primăveri lăsase în urmă, dar niciodată vinul vieţii nu clocotise în el cu atâta putere ca acum. Şi încă la timpul cel mai nepotrivit! Presimţiri nelămurite îi învăluiau mintea ca într-un abur. Zadarnic îţi vâri mina în buzunar după o ţigară. Zadarnic îţi încrunţi sprâncenele, ca un om serios şi preocupat ce eşti: nu te poţi scutura de vraja ce năvăleşte în tine... Vezi cum se ridică deasupra apelor revărsate ceaţa primăverii, cum pluteşte peste ostroavele şi căsuţele pe jumătate inundate, străbătută de razele soarelui uriaş care se lasă prins în plasa ei? Lumina soarelui coboară, molatică, peste ape şi peste copaci, cu reflexe palide şi tremurătoare, peste spinarea vacilor cufundate până la genunchi în mâl şi peste insuliţa năpădită de bălării, de unde un taur contemplă miracolul nemaivăzut şi nemaiîncercat al primăverii...

Era ciudat şi totuşi adevărat că, de la Ekaterinoslav, Roşcin nu-şi mai aducea aminte decât rareori de Katia. Ca şi cum, o dată cu trecutul, se depărtase şi ea: prea era indisolubil legată de viaţa lui de mai înainte, viaţa pe care el însuşi o osândise eu înverşunare. Când se gândea la Katia, îşi apărea sub chipul acelui Roşcin pe care-l văzuse o dată în oglinda unei frizerii: pe atunci nu simţea încă destulă scârbă ca să tragă în el, sau măcar să-şi scuipe imaginea în oglindă. Acum ar fi făcut-o...

Cu două primăveri în urmă, părea că dragostea lui pentru Katia umplea toată lumea lăuntrică, toată lumea aceea de după fruntea lui încruntată de om dezorientat şi ofensat de moarte. Pe atunci avea nevoie de dragostea ei, care-i fusese necesară mai ales în ceasul când, singur în hotelţil dş Ui Ekaterinoslav, îşi aţintise ochii asupra uşii, gândindu-se că n-ar fi mare lucru să se spânzure de mânerul ei... Dar acum nu-i mai trebuia, oare? Într-adevăr? O trădase pe Katia întâia oară la Rostov, apoi, a doua oară, la Ekaterinoslav.

Nu-şi mai lua ochii de la malurile pe lângă care trecea vaporul. Nu simţea nici remuşcări, nici pocăinţă. Trăgea adânc

în piept aerul umed şi dulce... Nu, la Ekaterinoslav n-o trădase: acolo îşi încheiase socotelile cu trecutul, şi atâta tot. Acolo fusese şi Marusia... Răsunase cântarea uscată, nevinovată şi pătimaşă a unei vieţi noi, cântarea acestei revărsări de ape primăvăratice, a fericirii necuprinse şi necunoscute...

Taurul de pe insuliţa cu bălării mugi. La pupa vaporului, cursiştii se porniră pe râs. Unul dintre ei mugi şi el, imitându-l. Învăluit într-o uşoară încântare, Roşcin închise ochii. Oare moartea înseamnă numai deznădejde? Moartea Marusiei fusese luminoasă. Fusese ca un îndemn al celui ce pleacă pentru cei ce rămân: iubiţi viaţa, trăiţi-o cu toată patimă, plămădiţi din ea fericirea...

Roşcin nu încetase s-o caute pe Katia. La rugămintea lui, Comisariatul Poporului pentru Treburile Militare trimisese adrese tuturor comisariatelor executive judeţene din jurul Ekaterinoslavului şi Harkovului, rugându-le să dea de urma lui Alexei Krasilnikov. Dar până acum nu venise nicio indicaţie asupra locului unde s-ar afla. Deocamdată, Vădim Petrovici nu putea face nimic mai mult. Aceste câteva ceasuri pe puntea vaporului erau singurele lui momente de libertate de o lună şi jumătate de când lucra câte optsprezece ceasuri pe zi.

Ciugai şi comisarul poporului pentru război se apro- piară de el. Comisarul era un bărbat uscăţiv. Purta o cămaşă largă de pânză, avea faţa arsă de soare şi ochii umezi, ca de beţiv, deşi nu numai că nu punea rachiu în gură, dar până într-atât nu putea suferi beţivii, încât o dată era cât pe ce să împuşte un om cumsecade, comandant de brigadă, numai pentru că-l găsise în bordei în faţa unui clondir cu rachiu... Arătând malul înalt, pe care se vedea o clopotniţă albă, zise:

— Satul meu... Pe vremuri, bunică-mea... iute mai era băbuşca! Cum auzea de departe fluieratul vaporului, punea repede într-un coşuleţ prune, pere şi nuci şi mă trimitea la debarcader, să le vând... Şi, vedeţi, cu toate astea, nu m-am făcut negustor.

— Bunicuţa mea era bună, ca pâinea cea caldă, îşi aminti Ciugai. Umbla cerând de pomană numai pe la locuri sfinte şi mă luă şi pe mine, până când am împlinit zece ani...

Comisarul urmă, ca şi cum nu l-ar fi auzit:

— Pe urmă, m-a dat ucenic la o fierărie, trebuie să mai fie şi acum colea, mai jos de clopotniţă! Şi astăzi îmi place mirosul de

cărbuni şi de ars. După ce m-a plesnit meşterul peste ceafă până m-am săturat, am plecat la Kiev, la depoul de locomotive. Uite-aşa a fost... Mai târziu am ajuns la Harkov, la atelierul mecanic...

Fără să-l asculte, Ciugai îşi depănă la rândul lui amintirile:

— Mă pricepeam de minune să mă milogesc la uşa bisericilor. Te zgârii puţin, îţi întinzi sângele pe obraz, îţi dai ochii peste cap, şi gata... Se întâmpla să mă şi bat cu bunica de la câte-o copeică. Repetă, cu gândul aiurea: Da, cum s-ar zice, mă băteam cu bunică-mea...

Se uita cu luare-aminte pe mal, la locul unde Niprul făcea un cot spre lunca inundată. Deodată îşi aţinti cu încordare ochii bulbucaţi, apoi se plesni cu palma peste bereta lui cu panglici şi plecă repede spre puntea de comandă.

— Ascultă, tătucă! Îi strigă el căpitanului, un bătrânel uscăţiv şi cu mustăţile pleoştite. Ţine-o drept înainte spre luncă!

— Nu se poate, tovarăşe, trebuie să ţinem curentul apei. Acolo sunt bancuri de nisip...

— Ascultă ce-ţi spun şi ia-o pe-alături! Şi Ciugai bătu cu mâna peste tocul revolverului. Haide, mai repede! ...

Vaporul ocoli cotul. Treptat, pe malul povârnit li se arătă în faţa ochilor un sat întins, cu o clopotniţă înaltă, cu mori, cu case albe şi grădini bogate, cu copaci mărunţi de un verde proaspăt.

— Uite acolo, la margine, abia se vede o căsuţă... Acolo m-am născut, îi arăta comisarul poporului lui Roşcin...

— Haide, spurcăciune, trage mai de nădejde cârma la stânga! Strigă încruntat Ciugai.

Pe mal se vedea puzderie de căruţe, iar lângă apă, bărci, spre care se îngrămădeau o mulţime de oameni. O barcă încărcată vâslea de zor. Cu poalele scurtei fâlfâind, Ciugai coborî în goană scăriţa, oprindu-se pe punte. Aproape în acelaşi timp trosniră împuşcături de pe mal şi din bărci, iar de pe vapor pârâiră mitraliere. Din barca încărcată oamenii se aruncau în apă. Mulţimea de pe mal începu să alerge în toate părţile, repezindu-se la căruţele ce o luară la galop, ridicând tot praful de pe uliţa largă a satului. Clopotul bisericii începu să bată, a primejdie.

Şi schimbul de focuri, şi fuga ţinură doar câteva clipe. Malul rămase pustiu. Vesel, Ciugai scăpăra din ochii lui bulbucaţi, urcându-se pe scăriţă.

— Zelionâi! A răzbit, canalia! Vezi, Vădim Petrovici, planul

nostru de încercuire? ... Ascultă, comisarule, trebuie să debarcăm...

Încercuită, banda lui Zelionâi se zbătea ca o haită de lupi. În cele din urmă o împinseră spre linia ferată, sub focul trenului blindat, distrugând-o într-un aluniş des ca peria, în care căruţele bandiţilor se aruncaseră, încercând să scape de la strâmtoare. Locul unde fuseseră săpate de mai înainte tranşee era acoperit cu tufe încâlcite. Caii în spume, înhămaţi câte patru, speriaţi de gloanţe şi de grenade, săreau peste aluniş, iar cei din spate se trăgeau îndărăt, peste căruţe, sfărâmându-le şi răstumându-le. Bandiţii se repezeau prin tufişuri, unde-i aştepta moartea: nimeni nu încerca măcar să ceară îndurare. Pe atamanul Zelionâi l-au prins sub o grămadă de vreascuri rămase de anul trecut. Când l-au scos de-acolo, trăgându-l de picioare, elevii de şcoală militară s-au minunat. Se aşteptau să vadă un uriaş cu înfăţişare fioroasă, şi când colo era un biet omuleţ sfrijit şi zbârcit: n-aveai nici ce scuipă. Numai ochii spălăciţi, neastâmpăraţi şi plini de ură, îi trădau firea de sălbăticiune. L-au legat de mâini şi de picioare ca să-l ducă, viu, la Kiev.

Totuşi, unul din detaşamentele bandei izbuti să răzbească, pe un drum ocolit, la o margine de pădure, dispărând spre răsărit. Ca să nu-l scape, comisarul trimise după el un regiment de cavalerie de trei sute de săbii, sub comanda lui Ciugai şi Roşcin. Începu o urmărire lungă, cu

Vnultă băgare de seamă. Bandiţii îşi schimbau câiii prin sale, iar roşiii care-i urmăreau nu mai găseau cu ce să şi-i schimbe pe-ai lor. În felul acesta aflară că bandiţii o luaseră spre Vladimirskoe. Ştirea le-o dăduseră ţăranii dintr-un sat, unde, cu douăzeci şi patru de ore rfiai înainte, bandiţii rechiziţionaseră cai şi prădaseră tot ce putuseră prăda în grabă.

— De-aţi isprăvi cu ei, tovarăşi! Că, la drept vorbind tare neam mai săturat de război! Li se plângeau oamenii, lui Ciugai şi lui Roşcin, lângă fântâna, unde cavaleriştii îşi adăpau caii. Pe atamanul lor îl cunoaştem bine, e din Vladimirskoe, unul Alioşa Krasilnikov... înainte era un mujic cumsecade, nimic de zis, dar acuma s-a stricat... Umblă că turbat. E dracu gol!

Şi aşa, pe neaşteptate, Vădim Petrovici dădu de urma lui Alexei: fugărindu-l, fără să ştie, de peste o săptămână, găsise urma Katiei... Era tulburat, şi avea de ce să fie: nu-l despărţea decât o zi de drum. Cine ştie? Poate că o va găsi istovită,

schimbată, poate că-şi va sprijini în tăcere capul albit de pieptul lui! „De-acum înainte, Katia, să te odihneşti. Vom trăi, trebuie să trăim… “Dar nu, nu se poate, Katia n-a putut ajunge nevasta supusă a lui Alexei! … Mai curând, la sfârşitul zilei şi al călătoriei se va opri lângă mormântul Katiei… Şi poate că ar fi mai bine aşa: imaginea Katiei ar rămâne neatinsă, nepângărită…

Regimentul înainta repede pe drumul plin de praf. Vădim Petrovici se legăna în şa. Imaginea Katiei era tot mai nelămurită, tot mai ştearsă în amintirea lui neînduplecată. Va primi-o în viaţa lui, oricum va fi s-o găsească…

În satul Vladimirskoe, gospodăriile arse fumegau încă. Copiii tot mai veneau să se uite, înspăimântaţi. La băltoacele de sânge pe care cenuşa nu le acoperise încă, iar femeile tot se mai ascundeau prin curţi străine, tremurând şi cu obrajii umflaţi de plâns, când Ciugai şi Roşcin năvăliră în Sat din două părţi deodată, cu detaşamentul lor în formaţie de atac. Dar Krasilnikov nu mai era acolo. I se dăduse de veste şi, după ce se răfuise cu cei din comitet, tăind cu sabia şaptesprezece oameni – pe al optsprezecelea, pe moş Afânaşi, îl ciopârţise numai aşa, ca să-şi facă gus tul – plecase cu bandiţii lui, cu vreo jumătate de ceas înainte de sosirea trupelor roşii.

Ţăranii erau atât de îndârj îţi împotriva lui, încât aproape tot satul se adună, înconjurându-i pe cavalerişti, ai căror cai se clătinau pe picioare de oboseală.

— Ajungeţi-l din urmă, strigau oamenii, şi ucideţi-l! Alăoşa n-are mulţi oameni cu el, şi nici cartuşe n-are. Nu S-au dus departe, blestemaţii, ştim noi încotro au apucat-o… Îi prindeţi şi cu mâna goală!

— Dar cetăţeni-tovarăşi, îi întrebă Ciugai, cai odihniţi ne daţi?

— Vă dăm… Pentru asta, vă dăm.

— Câţi?

— Putem aduna cam la cincizeci… Lăsaţi-i pe ai voştri aici şi vi-i luaţi pe urmă… Zău aşa, nici nu ne lasă să trăim, ticălosul…

În timp ce oamenii alergau după cai şi le puneau şeile, Vădim Petrovici se apropie de gloată de femei, aşa, ca să-şi dezmorţească picioarele. Văzând că vrea să le întrebe ceva, femeile se dădură aproape.

— L-am cunoscut pe Krasilnikov pe vremea războiului cu nemţii, începu el. Avea un frate însurat, dar el mi se pare că era holtei. S-o fi însurat?

Femeile, care nu ştiau ce voia el să afle, se porniră toate deodată:

— Însurat, cum nu…

— Ce fel de însurat? Doar nu-i era nevastă…

— Trăia, aşa, cu dânsa…

— Nici aşa… Să-ţi spun eu, tovarăşe militar… Pe femeia asta a câştigat-o la cărţi de la Mahno şi-a adus-o aici. Voia să se însoare cu ea… Dar ea, vezi bine, i-a spus: „însoară-te, da eu nu-s deprinsă să trăiesc ţărăneşte… “Era de la oraş, frumoasă şi tânără… Casa lui Alioşa i-o arseseră nemţii primăvara trecută. Acuma se apucase să şi-o ridice din nou… Dar au început încurcăturile acelea, cu Iakov…

Altă femeie, mai bine informată, îşi făcu loc printre celelalte:

— O bătea… şi încă cum, tovarăşe comandant! Dar n-a dovedit, dracul împielițat, să-i facă felul! Din martie e învăţătoare la noi în sat.

— Aha! O întrerupse Vădim Petrovici, tuşind. E şi acum aici, în sat?

Femeile începură să se uite una la alta. Atunci se amestecă în vorbă una care sosise chiar atunci:

— A luat-o cu el în căruţă, ascunsă sub fân. Dacă era vie ori moartă, asta nu pot să ştiu…

Un băieţaş care se uita ca vrăjit la Roşcin, la sabia lui cu mâner de alamă, la cizmele lui prăfuite şi cu pinteni, la ceasul mare de mână şi la revolverul cu şnur, îşi răsturnă capul pe spate ca să-i vadă faţa şi zise îngroşându-şi glasul:

— Spun minciuni, nene! Ele nu ştiu nimic despre mătuşa Katia. Numai eu ştiu.

O fetiţă slăbuţă şi urâţică, cu buzele spuzite, se opri la spatele băiatului, întărind şi ea:

— Să-l crezi, unchiule, că băiatul ăsta ştie tot… i

— Ei, şi ce ştii tu?

— Matriona a dus-o pe mătuşa Katia la gară. Mătuşa Katia nu voia să plece şi plângea tare, iar Matrionş a început să plângă şi ea… Apoi mătuşa Katia mi-a spus: „Să le spui copiilor că mă întorc înapoi… “Alioşka intra în sat pe o parte când Matriona cu mătuşa Katia ieşeau pa cealaltă. După ce au ajuns în deal, m-au dat jos din căruţă…

— Încălecaţi! … strigă Ciugai.

Vădim Petrovici nu izbuti să afle mai mult. Detaşamentul, cu

caii ţărăneşti odihniţi şi cu căruţele cu mitraliere, ieşi din sat. Alături de Ciugai şi de Roşcin, mergea călare, aruncându-şi coatele în lături, un mujic negricios şi scund, care pesemne că stătuse toată ziua ascuns într-o fântână, în apă şi mâl până la brâu. Încălecase pe deşălate, aşa cum era, cu noroiul scoarţă pe el, cu cămaşa ruptă, desculţ şi cu barba în vânt. El le arătă pe unde să iasă înaintea bandiţilor la pădurea de stejari, singurul drum pe care puteau să apuce.

Ajunseră acolo încă pe lumină şi, înconjurând pădurea, nu le lăsară bandiţilor decât o singură ieşire: în capcana care-i aştepta. Soarele în apus trimitea raze piezişe, care străbăteau printre trunchiurile găunoase, pe sub frunzele lucioase. Calul lui Vădim Petrovici călca neliniştit, oprindu-se, întorcându-şi mereu capul, muşcându-se cu dinţii de genunchi şi lovindu-se cu piciorul de dinapoi peste pântece. În cele din urmă, Vădim Petrovici slobozi frâul, ţinându-şi carabina cu amândouă mâinile, gata de tras. Bazele soarelui, în care sclipeau roiuri aurii de ţânţari, în- vrăstau pădurea, aşternând pe jos dâre lungi de umbră. Era greu să desluşeşti ceva înainte, la dreapta sau la stingă, unde elevii descălecaţi înaintau pe furiş, în lanţuri rare, prin bălării şi ferigi înalte. Vreascurile trosneau sub paşii lor.

După cum le spusese călăuza, pe undeva, pe-acolo, ar fi trebuit să dea de coliba pădurarului şi de drum, singurul drum pe care bandiţii ar fi putut pătrunde în desiş. Streaşina, acoperită de muşchi şi scobită ca o şa, li se arătă fără veste doar la câţiva paşi. Vădim Petrovici se opri şi o cercetă, ascuns în tufăriş. Fluieră uşor, şi crengile trosniră mai tare şi mai aproape sub picioarele elevilor. Pornind din nou, străbătu tufişurile, văzu coliba părăsită şi, lângă ea, în poeniţă, câteva căruţe deshămate, iar pe jos, aruncate grămadă, tot felul de vechituri şi de cârpe. Ai fi zis că bandiţii plecaseră de acolo.

Cu degetul pe trăgaci, Vădim Petrovici începu să ocolească cu băgare de seamă colibă. Tot atât de prevăzător, Alexei Krasilnikov se trăgea îndărăt în faţa lui, de la un colţ la altul, cu gândul să pună mâna pe caiul străinului. Uitându-se în toate părţile, Roşcin se opri în dreptul unuia din pereţii laterali. Alexei se trăsese după cel din faţă, care avea fereastră şi uşa smulsă din tatini. Pentru ca totul să se petreacă fără zgomot, n-avea în mină decât cuţitul, gata să lovească. Şi într-adevăr, când Roşcin ieşi de după colţ, Alexei se repezi la el. Dar Roşcin se apără,

întinzând carabina între ei. Ferindu-se, Alexei se izbi greu cu spinarea de peretele colibei. Cuţitul îi căzu din mână. Şi deodată holbă ochii la Vădim Petrovici: oare înviaseră morţii? … Cuprins de o spaimă nebună, începu să urle, alergânid ca un smintit, cu trupul aplecat înainte şi dând din mâini fără niciun rost.

— Alexei! Îl strigă Roşcin, apucând frâul şi urmărindu-l călare.

Deodată, ajungând lângă stejar, Alexei îl cuprinse în braţe, lipindu-şi faţa de trunchiul aspru. Roşcin sări din goană de pe cal şi trase din plin în spinarea lui care se cutremură.

— Aici a stat?

— Îhî!

Aplecându-şi capul, Roşcin trecu pragul căsuţei strâmbe, cu o singură ferestruică atât de scundă, încât brusturii de afară o ascundeau vederii. La lumina verzuie ce pătrundea pe geam, văzu pe o măsuţă, scundă şi ea, un vraf de caiete făcute din hârtie de tapet şi câteva cărţi. Unul din caiete era deschis iar alături rămăsese o sticluţă cu cerneală şi un toc. Prin urmare, Katia plecase pe neaşteptate. Roşcin se lăsă pe un scaun în faţa mesei. Cu mâna la gură, înăbuşindu-şi râsul, băieţaşul îi arăta lui Roşcin, cu ochii cuptorul.

În gura cuptorului, pe vatră, un pui de cioară îi cercetă cu ochi rotunzi şi speriaţi. Căzuse pe semne din horn, unde-şi avea cuibul. Văzând că fusese descoperit, puiul sări pieziş în cuptor, ajutându-se în mers cu aripile.

— Sunt patru acolo, se bucură băiatul. Ehei, nu-mi mai scapă ei mie! …

Cercetând pe rând tot ce era pe masă, Vădim Petrovici găsi jurnalul în care Katia îşi însemna zilnic lecţiile şi unele întâmplări şcolăreşti mai de seamă. Aproape fiecare însemnare începea cu vorbe ca acestea: „Ivan Gavrikov se ţine tot timpul de pozne… “Sau: „îmi dau cuvântul de cinste că n-am să vorbesc trei zile cu Ivan Gavrikov…” Sau: „Ivan Gavrikov a umblat iar pe streaşina acoperişului, ca să sperie fetele. Mă apucă, pur şi simplu, desperarea..

— Cine-i ăsta, Ivan Gavrikov? Întrebă Roşcin.

— Eu.

— De ce faci pozne şi o superi pe Ekaterina Dmitrievna?

Ivan Gavrikov oftă adânc. Ochii lui albaştri păreau cu totul nevinovaţi.

— Aşa-i… Da eu învăţ bine! Uită-te la caietele de caligrafie ale

fetelor: numai garduri şi beţe. Iar al meu, uite-l. Aşa-i că nu-ţi vine-a crede? Tabla înmulţirii o ştiu toată, întreabă-mă dacă vrei. Şi băiatul îşi strânse ochii, apăsat.

— Te cred, te cred.

Vădim Petrovici se aşează jos pe podea. Încrucişându-şi picioarele sub el, răsfoi jurnalul Katiei. Nu găsi nimic CU

Privire Ia ea însăşi. Dar din fiecare pagină se înălţa spre el veşnica tinereţe a Katiei, bunătatea ei curată şi plină de încredere. Mâna ei cu vinişoare albăstrii, ochii limpezi şi calzi se înfiripau acum, aievea parcă, înaintea lui…

— Nouă ori nouă? Optzeci şi unu. Ce, nu-i aşa? Se lăudă singur Ivan Gavrikov.

— Bravo, bravo… Ascultă, nu ţi-a spus unde pleacă?

— La Kiev.

— Nu spui minciuni?

— Ce nevoie am să spun minciuni?

— Nu ştii, poate mai are pe undeva scrisori, caiete?

— Aici e tot… Şi pe astea am să le iau acuşi la mine acasă, c-aşa mi-a spus: să le păzesc ca pe ochii din cap, că altfel iar le fumează mujicii…

Pe ultima pagină a jurnalului, Vădim Petrovici citi:

„… Nu ştiu de ce, dar am credinţa că tu trăieşti şi că ne vom întâlni cândva… Imaginează-ţi: am ieşit la lumină smulgându-mă din bezna unei nopţi lungi, neînchipuit de lungi. Vreau să-ţi povestesc despre lumea măruntă în care trăiesc. Dimineaţa mă trezesc păsărelele de afară, de lângă fereastră. Mă duc la râu şi mă scald. Când mă întorc, beau lapte la mătuşa Agafia – îi datorez o rublă şi şaizeci de copeici, dar nu-i nimic, mă aşteaptă ea… Apoi vin copiii şi ne apucăm de învăţat. Nimic nu ne tulbură, n-avem nicio grijă. Acum văd că omul n-are deloc nevoie de toate câte ni se păreau indispensabile şi fără de care nu puteam trăi. Mi-e şi ruşine să-ţi spun – parcă aş avea iarăşi 17 ani – dar ştiu, Daşa, că tu Înţelegi despre ce vreau să-ţi vorbesc… Mă necăjeşte numai băieţelul care mi-e mai drag decât toţi, Ivan Gavrikov. E nemaipomenit de… “

Scrisoarea se oprea aici, pentru că în caiet nu mai era loc. Vădim îl trase pe Ivan Gavrikov lângă el, între genunchi.

— Spune, ce vrei să-ţi dau?

— Un cartuş.

— N-am niciunul gol…

— Nu-i nimic. Hai afară şi trage un foc…

Eidicându-se de jos, Vădim Petrovici făcu sul caietul fi-l vârî în sân, îndesat.

— Caietul ăsta, Ivan, îl iau cu mine.

— Ba nu, că are să mă ocărască!

— Am s-o văd pe mătuşa Katia înaintea ta şi am să-i spun că l-am luat eu. Hai afară să tragem cu pistolul…

XVIII

Nu se simţea nicio adiere de vânt. Soarele încingea străzile pustii ale Ţariţânului, unde, în faţa intrărilor cu uşile larg deschise, zăceau mormane de gunoaie. Localnicii se ascunseseră. Numai pe strada povârnită ce cobora spre Volga duruiau în galop căruţe grele, încărcate cu bunurile statului şi cu arhivele autorităţilor. Oraşul îşi trăia cele din urmă clipe. Pe drumurile din jurul lui, Armata a zecea, atât de încercată la Mânaci, rezista cu greu presiunii armatei proaspete a generalului Vranghel, sosită din Caucazul de Nord.

La Oficiul central al telefoanelor se lucra încă, dar în oraş nu mai era nici apă nici lumină. Fabricile îşi încinseseră porţile. Tot ce se putea ridica fusese deşurubat, demontat şi pus pe chei. În cartierele muncitoreşti nu rămăseseră decât copiii şi bătrânii. Proletariatul din Ţariţân, care făcuse sacrificii neînchipuite de-a lungul celor zece luni cât durase apărarea oraşului, ştia bine că nu avea să fie cruţat de albi. Cei care mai erau în stare să lupte se înrolau în armată, iar ceilalţi părăseau oraşul pe acoperişurile vagoanelor, pe punţile şi în calele vapoarelor. Oamenii se îndreptau spre nord, care încotro vedea cu ochii. Depozitele de cherestea incendiate ardeau încă pe malul Volgăi. Bubuitul tunurilor se auzea tot mai desluşit şi mai aproape.

Viaţa oraşului se îngrămădise în gări şi pe cheiuri. Malul Volgăi era acoperit cu saci, cu lăzi, cu piese de maşini şi strunguri. Sute de muncitori uzi de sudoare înjurau şi răcneau, umindu-le din loc şi târându-le, peste punţi, în vapoare. Mii de oameni înghesuiţi aşteptau să se îmbarce, sau, tăcuţi şi flămânzi, zăceau pe mal, uitându-se prin vălul de praf încremenit la apa unsuroasă a fluviului, care sclipea la soare. Volga cea largă scăzuse aşa de mult către sfârşitul lui iunie, încât bancul de nisip de pe malul celălalt se apropiase ca niciodată. Acolo, câţiva oameni se scăldau, în pielea goală. Şi dincoace se scălda citc unul, între debarcadere, în apa tulbure,

printre gunoaiele ce pluteau la suprafaţă. Dar nici dinspre fluviu nu venea nicio adiere de răcoare.

Vapoarele trăgeau la mal unul după altul, ponosite şi murdare. Din ele veneau strigăte neomeneşti. Punţile erau ticsite cu refugiaţi şi ostaşi roşii rămaşi în viaţă, printre cadavre şi printre bolnavii de tifos exantematic care gemeau, aiurau şi se zbăteau în delir. Zeci de vapoare şi remorchere aşteptând să fie încărcate sau descărcate, se frecau unul de altul, urlând răguşit pe coşuri. Toate veneau din josul apei, dinspre Astrahan şi Ciornăi Iar.

Albi de văr, sanitarii alergau pe punţi, păşind peste bolnavi şi căutând morţii, pe care-i aruncau pe mal, ca să facă loc celor vii. Împrăştiau pe jos praf de var şi turnau acid fenic. Aşa era ordinul: cadavrele să fie adunate în chioşcurile unde se vindea pe vremuri limonadă şi cvas. De căldură, morţii se umflau, făcând să crape pereţii barăcilor abia prinse în cuie. Mai mult chiar decât spaima, duhoarea grea îi făcea pe oameni să părăsească în grabă Ţariţânul. Deasupra oraşului, prin ceaţa amestecată cu praf, treceau lin umbrele avioanelor lui Vranghel, aruncând bombe în apa fluviului.

Înspăimântaţi, oamenii răzbeau prin linia de pază de pe cheiuri, agăţându-şi bagajele în baionetele ostaşilor roşii şi repezindu-se pe punţile vaporului. Trosnind, zburau într-acolo lădiţele, pe urmă sacii. Vaporul se cufundă atât de adânc, încât apa îi ajunse până aproape de bord.

În îngrămădeala aceea, pe mal, aproape de puntea de îmbarcare, zăceau într-o căruţă Anisia şi Daşa. Kuzma Kuzmici le adusese de pe front, conform ordinului sever al comandantului de regiment: „Chiar de-o fi să crăpi să evacuezi amândouă femeile. Şi nu cu trenul, ci numai cu vaporul.” Teleghin mai adăugase:

— Tovarăşe Nefedov, niciodată n-ai îndeplinit o însărcinare mai de răspundere decât asta de acum. Să le debarci şi să le instalezi unde s-o putea. Fură, ucide, dar hrăneşte-le cum trebuie… Răspunzi de viaţa lor! “

Învelite cu ce se nimerise, bolnavele zăceau în căruţa, pe fân, ca două umbre: numai piele şi oase. Anisia nu aiura, dar era atât de slabă, încât nici nu mai putea deschide gura. Ca să-i dea apă călduţă din ploscă, Kuima Kuzmici trebuia să-i desfacă dinţii cu degetele. Daşa, care se îmbolnăvise de tifos exantematic în

urma Anisiei, aiura, îngăimând mereu nu ştiu ce, cu voce scăzută şi mămoasă.

Multe vapoare treceau pe dinaintea lui Kuzma Kuzmici. El se rugă cu lacrimi în ochi, folosind tot felul de vicleşuguri, doar-doar va izbuti să urce femeile pe punte. Dar în împrejurările atât de grele de atunci, nimeni nu-i dădea ascultare. Rezemat de căruţă, se uita cu ochii umflaţi la mirajul din faţa lui: reflexele roşietice ale razelor de soare în pulberea de deasupra apei fierbinţi, vapoarele ce fluierau nerăbdătoare, încărcate cu morţi... Vâjâitul ameninţător al motoarelor se auzi din nou. De data aceasta, bombele răscoliră pământul undeva pe-a- proape, stârnind tot praful de pe chei. Mulţimea se repezi în apă, înotând spre vaporul ce se apropia şi strigând: „Aruncaţi-ne frânghii! "... Insă nimeni nu le aruncă nimic, şi multă vreme după aceea se mai văzură plutind pe apă capete de oameni, ca nişte pepeni negri.

În port nu mai rămăseseră decât două-trei vase, printre care un mic remorcher galben, cu apărătoarele roţilor uriaşe turtite. Nu trase la debarcader, ci alături, lângă punţile pe care nu era nimeni. Kuzma Kuzmici întoarse căruţa prin nisipul adânc, o luă la galop şi, ajungând înaintea celorlalţi, se repezi pe punte, dând din mâini cu deznădejde.

— Hei, căpitane, tovarăşe! Strigă el către un bătrân cărunt de pe puntea vaporului, care-şi păstrase încă ceva din înfăţişarea vechiului regim. Evacuez nevasta şi soră comandantului de front. Dacă nu-mi dai ascultare are să te-mpuşte! Dă-mi doi oameni din echipaj să îmbarc femeile pe remorcher...

Obrazul lui încruntat şi vorbele lui hotărâte avură efectul aşteptat. De pe punte, sări pe bord un fochist gol până la brâu, posomorât, murdar şi cu pantalonii ferfeniţă.

— Unde ţi-s femeile?

— N-ai să le poţi duce singur, tovarăşe...

— Zău?!

Fochistul se apropie de căruţă şi, uitându-se la femeile culcate, întrebă, arătând-o pe Anisia:

— Asta-i nevasta comandantului de front?

— Asta... Şi dacă i se întâmpla ceva, apoi pe toţi vă împuşca...

— Ce-mi umbli cu mofturi? Asta-i bucătăreasa noastră de pe vapor, Anisia, îi răspunse liniştit fochistul.

— Te-ai scrântit la cap, tovarăşe? Ce fel de bucătăreasă?

— Ia nu mai zbiera la mine, pocitanie! Şi ridieând-o încet pe Anisia, o trase din căruţă şi o aruncă pe umăr, să-i fie mai uşor. Ajută-mă s-o iau şi pe cealaltă…

Luându-le pe amândouă în braţe, omul se îndreptă spre remorcher. Scândurile se îndoiră până la faţa apei sub paşii lui.

Fericit, Kuzma Kuzmici venea după el, cu sacul în care avea pâine şi slănină şi cu traista cu medicamente.

În dimineaţa zilei de 3 iulie, Stepan Alexeevici, profesor de liceu, scotea în curticica, din bucătăria care se afla la subsol, saltele, perne, fotolii îmbrăcate în pluş verde şi vrafuri de cărţi şi manuscrise. Clătinându-se sub povară, aduse un braţ de pantaloni şi surtuce, de fuste şi rochii de lină, toate prăfuite, şi, aruncându-le la pământ, căscă gura, ştergându-şi cu mâneca sudoarea de pe obraz. Asudase din cap până-n picioare. Părul şi barba bălaie îi erau ude, pantalonii de pânză i se făcuseră sul, iar cămaşa de mult neprimenită i se lipise, împreună cu bretelele, de omoplaţii căzuţi.

Mamă-sa, o femeie puhavă, îmbrăcată în negru, stătea alături pe un scaun vienez şi bătea încet cu băţul într-un covor. Sora lui paralizată, cu fruntea bombată şi cu partea de jos a feţei mică şi turtită, zăcea senină în fotoliul pe rotile, la umbra unui salcâm. Până şi vrăbiile căscau pliscul de căldură.

— Mi se pare, mamă, că asta-i tot, oftă Stepan Alexeevici. Nu mai pot! Doamne, ce n-aş da pentru o halbă de bere rece!

— N-avem o picătură de apă, Stiopuşka. Dragul meu, ar trebui să iei o căldare şi să-ţi dai osteneala s-o aduci plină.

— Zău, mamă, dar nu s-ar putea cumva şi fără apă? Uf! Asta-i adevărat blestem! …

Şi Stepan Alexeevici se lăsă pradă unei cumplite deznădejdi: să aduci apă, însemna să cobori pe malul Volgăi, unde mai zăceau încă mormane de scrum şi cadavre carbonizate în chioşcurile de limonadă şi cvas, să intri în fluviu până la piept, unde apa era ceva mai curată, să-ţi umpli căldarea şi s-o cari înapoi la deal, cufundându-te până la glezne în nisip… Şi toate acestea pe căldura asta infernală…

— Nu s-ar putea să plătim cuiva pentru treaba asta? Aş da şi zece ruble pe o căldare cu apă. Inima mea face mai mult, cel puţin aşa cred eu…

— Fă cum crezi.

— Ştiu, mamă, că ţie ţi-e tot una dacă am să-mi rup şalele

cărând singur căldările…

Mama nu-i răspunse, bătând înainte, încetişor, covorul. Stepan Alexeevici începu să sufle greu, uitându-se la faţa ei grasă şi năduşită.

— Unde-i căldarea? Întrebă el încet. Unde-i căldarea? Răcni apoi cu un glas atât de nesuferit, încât bolnavă de sub salcâm se întoarse rugătoare:

— Lasă, nu te mai duce, Stiopa… nu trebuie…

— Ba trebuie, trebuie! Trebuie să vă aduc apă, trebuie să vă car oalele de noapte, să robotesc până la sfâr- şitul vieţii ca o mârţoagă de saca! Ducă-se dracului şi viitorul meu şi cariera mea, şi disertaţia mea! Totul s-a sfârşit, toate-s la pământ! Un pustiu plin de păduchi, de cadavre carbonizate şi de cimitire… Nici Denikin şi nici altul ca el nu mai poate face nimic!

Ca şi atunci în faţa Daşei, începu să-şi frângă degetele ude de sudoare. Ar fi vrut să scape în vreun fel oarecare de căratul căldării cu apă. Pe neaşteptate, răsună tocmai atunci bătaia puternică a clopotului celui mare din clopotniţa catedralei, care amuţise de mai bine de un an. Sunetul lui solemn se împrăştie pe deasupra oraşului pustiu, potolind orice tulburare. Stepan Alexeevici se opri la jumătatea vorbei. Faţa lui uscată, chinuită de tresăriri, se linişti deodată şi încremeni într-un zâmbet stupid.

— Ar trebui, Stiopuşka, îl sfătui mama, ar trebui să te schimbi şi să te duci la liturghie.

— Stiopa e necredincios, mamă, e ateu, zise încet, dar cu obidă, sora lui de sub salcâm.

— Ce-are a face? Cel puţin se mai arată şi el între oameni… că destul suntem socotiţi că un fel de roşii…

— Ce tot spui, mamă?! Gemu dureros Stepan Alexeevici. De-abia am scăpat de splendorile bolşevice, şi te şi grăbeşti să mă vâri în mlaştina micii burghezii… Exact aşa, exact! Rânji el în direcţia salcâmului, unde sora lui închisese ochii, încercând să nu-l mai asculte. Cine mă socoteşte roşu? Şaverdovii, Preisii… nişte filistini, nişte oameni de nimic… Să mă cobor la nivelul lor? Doamne! Ar însemna să mă desfiinţez pe mine însumi dintr-o singură trăsătură de condei! De ce a mai trebuit să învăţ, să cuget, să visez? Îi urăsc pe bolşevici, dar nu pentru că m-au vânt într-un subsol. Şi nici pentru că au luat cu ei toţi cărbunii de la uzina de apă… Nu, ci pentru că ei calcă în picioare libertatea spiritului meu! Vreau să gândesc aşa cum îmi porunceşte

conştiinţa şi geniul meu! Vreau să citesc cărţile care mă inspiră. Dar nu vreau, înţelegeţi? Nu vreau să-l citesc pe Karl Marx al lor, chiar dacă ar avea de o mie de ori dreptate î Eu sunt eu! ... Şi tot aşa, dragă mamă şi dragă surioară, n-am să-i sărut mâna nici lui Denikin al vostru: exact din aceleaşi considerente...

Cu aceeaşi totală inconsecvenţă, gesticulând energic, în ciuda celor patruzeci de grade de căldură, Stepan Alexeevici scoase din grămada de haine surtucul şi pantalonii şi coborî în subsol. Peste o jumătate de oră ieşi, purtând o cămaşă scrobită şi ţinând în mână chipiul de uniformă şi bastonul. În curte, nimeni nu mai suflă un cuvânt. Stepan Alexeevici ieşi în stradă şi o luă pe partea cu umbră, în direcţia catedralei.

Salcâmii scunzi din jurul catedralei erau cenuşii de praf. La umbra lor stăteau câţiva indivizi zdrenţăroşi. Unul din ei îl privi de jos drept în ochi, ironic, apoi zise tare, cu voce de bas:

— „Altă schimbare la faţă..."

În curtea catedralei se odihnea o sotnie de cazaci descălecaţi, îmbrăcaţi în cămăşi kaki, şi tot acolo se aşezase pe iarba arsă un pluton de iuncheri în uniforme de paradă, cu mantalele în bandulieră, cu gamele şi lopeţi. Lângă pridvor se adunase un grup de cetăţeni. Între ei, Stepan A.le- xeevici îl zări pe mierosul negustor de galanterie Şaverdov (purta o cămaşă rusească brodată), însoţit de nevastă şi de cei doi copii, şi pe tipograful Preia – evreu botezat – mic, zburlit şi agitat, cu nevasta şi cu cele şase progenituri ale lui. Stepan Alexeevici îi salută distrat şi intră în catedrala răcoroasă. Cum era îmbrăcat în uniformă, îl lăsară să treacă fără nicio dificultate. Ba unii se dădură chiar la o parte să-i facă loc.

Catedrala mai păstra încă urmele paraginii (bolşevicii îşi instalaseră acolo depozitul de aprovizionare). Geamurile mari ale ferestrelor erau sparte, iar pe pereţii cu tencuiala căzută se mai putea citi: „Cartofi, 94 saci... Am primit (indescifrabil)." Totuşi, iconostasul de aur strălucind la lumina nenumăratelor luminări, fumul de tâmlie ce se înălţa spre cupolă, cântarea diaconului Vibrând pe sub bolţi ca un răcnet de fiară, glasurile nevinovate ale copiilor, toate făceau o impresie ciudată asupra lui Stepan Alexeevici. Din deprindere, poate, i se trezi în suflet ceva solemn, şi tot din deprindere încercă un sentiment neaşteptat de smerenie. Codiţa de independenţă intelectuală, pe care o ţinuse în sus, i se strânse umilită între picioare.

În rândul întâi cu faţa spre altar, stătea înaltul comandament, „dictatorii”: zece generali, mai scurţi şi mai înalţi, mai îndesaţi şi mai uscăţivi, toţi cu tunici de vară albe ca zăpada şi cu galoane moi şi late, de aur sau de argint. Toţi îşi ţineau chipiul pe braţul stâng îndoit, iar cu dreapta, de câte ori slobozea diaconul câte un „Domnului să ne ru-gă-ă-m… “, îşi făceau cruce pe piept cu trei degete strânse laolaltă. Singur pe un covoraş, în faţa tuturor, stătea un general de statură mijlocie, purtând un veston larg kaki şi pantaloni lungi cu lampasuri. Părul aproape cărunt, pieptănat peste cap, părea ros de vechime la ceafă. Din când în când îşi ridică şi el mâna mică, plinuţă şi foarte albă, făcându-şi cruce larg şi încet şi aplicându-şi apăsat degetele pe brazdele frunţii înălţate.

Stepan Alexeevici înţelese că acela era Denikin. Privindu-l lacom, nu înceta totuşi – de data aceasta cu totul inconştient – să zâmbească cu buzele lui subţiri, cu acelaşi aer de scepticism corosiv. Unul dintre ofiţeri, care-l urmărise atent de *la intrarea în biserică,* se apropie pe nesimţite şi se aşează alături de el. Stepan

Alexeevici era frământat de sentimente contradictorii. Simţea cum îl atrage mâna albă a generalului Denikin. Cine nu ştie cum arată mâinile unui general, mâini cu mişcări domoale, pline de moliciune? Oricât ai vrea, nu poţi să dai mâinii altă înfăţişare decât aceea pe care o are. De pe urma încercărilor zadarnice de a o înnobila, mâna unui general e aproape întotdeauna comică, mai ales dacă ţi-o întinde cu indulgenţă, sau dă o importantă exagerată cârnăciorilor ei inexpresivi când joacă cărţi sau vâră şervetul după guler. Toate acestea erau adevărate. Totuşi, mâna albă a lui Denikin înşfăcase de gât însăşi istoria: de o singură mişcare a ei atâma soarta armatelor gata să se arunce în luptă sângeroasă.

Aceste gânduri îl tulburau atât de mult pe Stepan Alexeevici, încât nici nu băgă de seamă când se termină liturghia şi, în amvon, apăru episcopul catedralei, un bătrân mic de statură şi cu ochelari, care începu să predice cu ochii aţintiţi asupra lui Denikin:

— Memorabilul ordin de zi al preaiubitului nostru conducător, comandantul suprem al forţelor albe din sudul Rusiei, generalul-locotenent Anton Ivanovici Denikin, va rămâne săpat cu litere de foc în inima fiecărui rus pravoslavnic. Ordinul de zi al

comandantului suprem începe cu vorbele: „Având ca scop final cucerirea inimii Rusiei, Moscova, ordon începerea ofensivei generale astăzi, 3 iulie…” Domnilor, oare s-a deschis cerul deasupra capetelor noastre, şi glasul arhanghelului Mihail cheamă curata oaste albă…

Stepan Alexeevici simţi că-l gâdilă ceva în gât, şi pieptul începu să i se ridice grăbit sub pieptarul scrobit al cămăşii, muiat acum de sudoare, iar în inima lui năvăli un val fierbinte de entuziasm. Văzu mâna lui Denikin ridicându-se încetişor, spre frunte. Stepan Alexeevici înţelese atunci dintr-o dată că trebuie, trebuie numaidecât să sărute mâna aceea… Şi după ce Denikin sărută cel dinţii crucea, pornind apoi pe covoraşul îngust spre ieşire – simplu, cu barbă albă tunsă proaspăt, ca un unchiaş cuminte – Stepan Alexeevici păşi spre el că în extaz. Denikin se trase un pas îndărăt, apărându-se cu mâna… Faţa i se strânse dureros şi jalnic. Generalii făcură zid în j. Urul lui. Cineva îl prinse pe la spate de coate pe Stepan Alexeevici, trăgându-l în jos cu atâta putere, încât i se îndoiră genunchii.

— Ascultaţi-mă, vă rog, ascultaţi-mă, nu voiam decât să…

Ofiţerul care-l înşfăcase îl cercetase cu o privire pătrunzătoare:

— Cum de-ai ajuns aici?

— Voiam numai să-i…

— Unde ţi-e permisul?

Ofiţerul îl ţinea strâns, împingându-l înainte prin mulţime. La ieşirea laterală, el făcu semn cu capul unor iuncheri tineri înarmaţi cu puşti:

— Luaţi-l. Duceţi-l la comenduire…

„După cum vei binevoi să te încredinţezi, scumpe şi multstimate Ivan Ilici, am răzbit până la Kostroma. În drum nu m-am încumetat să debarc nicăieri. Nici chiar Nijni-Novgorodul nu mi s-a părut a fi un loc de nădejde în ce priveşte eventualele surprize ale războiului. Ne-am statornicit la Kostroma, la marginea oraşului, lângă Volga, într-o căsuţă de bârne, cu călini şi sorbi, mă rog, aşa cum scrie la carte… Orăşel bogat, aşezat pe coline, că Roma. Şi ce linişte, ce izolare… Tocmai ce ne trebuie nouă!

Daria Dmitrievna merge spre bine, deşi cam încet: e încă foarte slăbită şi, ca s-o scot în curte, o ridic din pat ca pe un copil mic. După cât se pare, are o poftă de mâncare de lup, cu

toate că de vorbit nu poate încă vorbi. Dar îmi arată cu ochii că vrea să mănânce... De altfel, afară de ochi nu i-a mai rămas nimic: obră- jorul i-e cât pumnul şi adesea plânge de slabă ce-i. Îi curg lacrimile pe obraz fără pricină. A aiurat în neştire vreme de trei săptămâni, în timp ce roţile vaporului plescăiau pe Volga. Delirul ei era zbuciumat şi chinuitor, sufleţelul i se lupta fără odihnă cu imagini din trecut. Vorbea mai ales de n, u ştiu ce comoară, de nu ştiu ce briliante pe care le-ar fi căpătat de pe urma unei crime. Şi toată vremea, în glasul Dariei Dmitrievna vorbeau două fiinţe: una care învinuia, şi alta care se apăra cu glasul subţirel şi plângător. Nu ţi-aş fi scris despre toate acestea, dacă n-aş fi făcut, din întâmplare, o descoperire senzaţională...

Având mereu în minte porunca pe care mi-ai dat-o, de a hrăni bine bolnavele' noastre iubite, mi-am făcut din aceasta principală mea preocupare. Şi nu o dată m-am simţit cuprins de deznădejde, ba chiar de panică. Vremurile sunt aspre. Oamenii ori cugetă exclusiv la probleme superioare, şi atunci gândirea lor cuprinde nu mai puţin decât globul pământesc întreg, ori îşi apără pur şi simplu pielea, pe faţă, c. U cinism. Şi într-un caz, şi în celălalt, le lipseşte înţelegerea, mila faţă de semenii lor. Poţi să-l încânţi sau să-l sperii pe om, dar ca să-l faci să-i fie milă, să-ţi dea vreo zece funturi de făină aşa, de dragul lacrimilor tale de om flămând, asta e mai greu.

Toate lucruşoarele de prisos pe care le luasem cu noi le-am dat pe pâine, pe ouă şi peşte. De câte ori nu m-a ispitit gândul să vând paltonul de postav al Dariei Dmitrievna, cel cu care a fugit toamna trecută din Samara! Dar m-am ţinut bine: nu atât din înţelepciune, în vederea toamnei care se apropie, cât din pricină că de pal- tonaşul acela vorbea mereu Daria Dmitrievna în delirul ei, fără să pot înţelege ce spune. Aşa că de multe ori am fost nevoit să recurg la vicleşug, să înşel sufletele lesne încrezătoare, ba chiar de-a dreptul să şterpelesc... Până la urmă, tot chiromanţia m-a scos din încurcătură. Îţi pui ochii pe câte-o femeie de ţară, care stă pe debarcader cu sacul lângă ea, şi începi să-i îndrugi verzi şi uscate, căutându-i punctul vulnerabil. Şi punctul vulnerabil iese totdeauna la iveală, mare lucru e şi experienţa vieţii! ... Aduci vorba despre antihrist, că acum se vorbeşte mult pe Volga despre el, mai ales de la Kazan în sus. Parcă mult îţi trebuie ca să bagi în sperieţi o muiere proastă? E de-ajuns să te creadă, şi atunci jumătate din sacul ei e al tău...

Nu mai departe decât ieri dimineaţă, fiind zi de duminică, m-am apucat să fac rânduială în garderoba Dariei Dmitrievna... În Kostroma sunt, pe cât se pare, unicul posesor al unui mosor mare de aţă – lucru care nu e deloc lipsit de importanţă. La noi în casă e un adevărat pelerinaj: unul vrea să-şi coasă un nasture la pantaloni, altul să-şi pună un petic... Şi nu mă sfiesc să primesc pentru asta felurite lucruri de mâncare. Şi aşa, stau eu în cerdac şi desfac paltonaşul Dariei Dmitrievna. După cum poate că-ţi mai aduci aminte, căptuşeala lui e de flanelă scoţiană, cadrilată. «Ce-ar fi, îmi zic, dacă aş scoate căptuşeala şi i-aş face din ea o fustă bună? Că prin cea veche poţi să cerni făină... Cât despre căptuşeală, îi pun eu alta, mai ieftină...» îmi intrase asta în cap. Am întrebat-o şi pe Anisia Konstantinovna, şi ea a fost de aceeaşi părere: «Da, zice, iese o fustă bună, Descoase-o...» - Şi descos eu căptuşeala... Şi ce să vezi? Încep să curgă din ea briliante de preţ. Treizeci şi. Patru de pietricele... Delirul nu fusese delir. În aceeaşi zi i-am arătat Dariei Dmitrievna pietricelele. Şi deodată şi-a adus aminte! În ochii ei am citit şi rugăminte, şi spaimă. A mişcat buzele să spună ceva. Dar s-a dezvăţat să vorbească... M-am aplecat cu urechea lângă gura ei cu buze albe şi am prins o şoaptă – cele dinţii vorbe ale ei de când e bolnavă: «Aruncă-le, aruncă-le...»

Nu îndrăznesc, Ivan Ilici, să iau o hotărâre fără să te întreb şi pe dumneata. Nu ştiu de unde are Daria Dmitrievna această comoară şi de ce i-e aşa de scârbă de ea. Şi nu ştiu ce să fac: să ţin pietrele acasă, mă tem; să le arunc, cred că ar fi o prostie. Dariei Dmitrievna i-am jurat că am luat o luntre, că m-am dus până-n mijlocul Volgăi şi că acolo le-am aruncat în apă. Ea s-a liniştit dintr-o dată, şi ochişorii i s-au înseninat, ca şi cum ar fi scăpat în sfârşit de un gând care-o chinuia.

Mă iartă, Ivan Ilici, că-ţi scriu atât de amănunţit despre toate, dar aşa sunt eu: o moară hodorogită şi o gură-spartă. Găseşte vreun mijloc să ne dai de veste despre sănătatea dumitale şi să ne spui ce trebuie să facem: să rămânem pe iarnă aici, în Kostroma, ori să plecăm la Moscova? ... Şi. Cu acestea, rămân al dumitale şi al Dariei Dmitrievna devotat până la moarte, Kuzma Nefedov..."

— Am luat şi poşta cu mine, zise Sapojkov, urcându-se în trăsurica Împletită şi cuibărindu-se în fân alături de Teleghin. Felicitările mele, Ivan.

— N.u-s bucuros, Serghei Sergheevici. Dacă era după voia mea. Aş fi rămas ce eram, comandantul oamenilor noştri din.. Kacealinski". Oameni noi, griji noi... Toate astea nu mi-s pe plac.

— Ce, faci pe moşneagul?

— Nu ştiu... mă simt cam obosit...

Caii alergau în trap mărunt pe drumul de ţară, scuturând trăsurica împletită. La stânga, se vedea o pădure întunecată de stejari; la dreapta, pe mirişte, abia se mai desluşeai în amurg girezile de snopi aşezaţi în cruce, de la care venea mireasmă de fân. Stelele de august se aprindeau pe cer.

— Cine-i şeful statului-major al brigăzii tale?

— Or să numească ei pe careva...

Drumul o lua pe lângă pădure. Se simţea o uşoară umezeală. Caii începură să sforăie.

— N, u-i aşa că n-am scrisori? Întrebă Teleghin.

— Iartă-mă, Ivan, uitasem: ai una.

Ghemuit în fân, ostenit, Ivan Ilici era gata să aţipească. Dar când auzi de scrisoare, se trezi dintr-o dată.

— Cum ai putut să uiţi. Serghei Sergheevici? Unde-i?

Sapojkov cotrobăi mult prin geantă. Opriră caii şi începură să aprindă chibrituri, unul după altul. Dar gămăliile se rupeau şi săreau cât colo, sfârâind. Teleghin luă scrisoarea – era cea de la Kuzma Kuzmici – şi o în- vărţi între degete.

— Ce groasă-i! ... Mult a mai scris... şopti Sapojkov.

— Şi? Îl întrebă tot în şoaptă Teleghin. Ce rău e: u asta?

Sărind din trăsurică, o luă spre marginea pădurii. Rupse în grabă câteva vreascuri, aprinse un chibrit şi; uflă deasupra.

— Ia un snop, că s-aprinde mai repede, îl sfătui Sapojkov.

Îi aduse în grabă un snop de grâu şi se trase mai la) parte. Paiele se aprinseră într-o clipă. Ghemuit lângă oc, Teleghin citea scrisoarea. Sapojkov îl văzu cum se iprea, cum îşi ştergea ochii cu mâneca şi iar începea ă citească. Prin urmare, era clar: se sfârşise... Serghei iergheevici trase aer pe nas, sări repede în trăsurică şi

3 – Calvarul, voi. III

Începu să fumeze. Moşneagul de pe capră, care era grăbit să se întoarcă acasă, mormăi:

— Să nu pierdem trenul. Mai încolo, drumul e numai nisip şi trehuie să găsim vadul... Prăpădim vremea...

Sapojkov nici nu-şi întoarse capul când Teleghin, apropiindu-

se de trăsurică, sări, aplecând-o într-o parte cu greutatea lui, şi se lăsă în fân. Caii porniră în trap grăbit. Deasupra capului lui Sapojkov, la o depărtare de trei milioane de ani-lumină, se aşternea Calea Lactee, cu nebuloasa ei bifurcată. Hoaţa de dinapoi scârţâia, târându-se împiedicată, dar moşneagul de pe capră nici nu-şi bătea capul cu asta: dacă s-o strica, să-i fie de bine, parcă ce poţi să-i faci?

Teleghin rupse tăcerea, cu glas înăbuşit:

— Ce voinţă are! Mereu luptă pentru reînnoire, pentru puritate, pentru perfecţiune... Mă simt mai mult decât înduioşat...

— Cum, trăieşte?

— Dar ce credeai? E la Kostroma. A început să se însănătoşească.

Serghei Sergheevici se întoarse sprinten spre Teleghin, şi amândoi se porniră pe râs. Sapojkov îi dădu un pumn lui Ivan Ilici, iar Ivan Ilici îi dădu şi el unul. Apoi îi poveşti cu de-amănuntul ce-i scrisese Kuzma Kuzmici, trecând sub tăcere doar întâmplarea cu briliantele. Era vorba de aceleaşi bijuterii despre care-i scrisese tatălui ei vara trecută, pe vremea când lupta atât de deschis pentru viaţă, dar în acelaşi timp se mistuia... Se vede că atunci, în zilele când era atât de dezorientată, Daşa îşi cususe pietricelele în căptuşeala paltonului. Şi nu-i pomenise niciodată lui Ivan Ilici despre ele. Fără îndoială că le uitase – aşa de bine se potrivea asta cu firea ei! — Şi nu-şi adusese aminte de ele decât în delir. Iar atunci n-a spus decât atât: „Aruncă-le, aruncă-le “. Un val de emoţie plină de încântare năvăli în sufletul lui Ivan Ilici... Desigur că în toată această întâmplare erau multe puncte întunecate, dar el nu încercase niciodată s-o înţeleagă până la capăt pe Daşa...

— Un lucru e clar, Serghei Sergheevici: e o mare fericire în viaţă să fii vrednic de dragostea unei femei, a unei femei ca Daşa...

— Da, ai avut noroe... totdeauna am spus-o.

— Dar trebuie să fii totdeauna la înălţime, Serghei Sergheevici. Şi omului i se poate întâmpla uneori să şchiopăteze... Şi ţie, fără îndoială, ţi se întâmplă să şchiopătezi, nu-i aşa?

— Cu mine e altă poveste.

— Pe tine nu te mistuie dorinţa să găseşti o femeie ca Daşa?

— Nu ştiu, dar femeile nu prea înseamnă cine ştie ce în viaţa mea... Eu privesc lucrurile acestea mult mai simplu. Fără bătaie de cap...

— Nu vorbi prostii! Lasă, că te ştiu eu... Vezi, Serghei Sergheevici, ne ducem viaţa minaţi de un singur gând: biruinţă sau moarte. O viaţă plină de emoţii. Şi totuşi, trăim. Şi încă cum trăim! În relaţiile cu femeile trebuie să lăsăm la o parte orice preocupări meschine. Dragostea trebuie s-o păzeşti bine... să fii totdeauna cu ochii în patru! Ai încercat vreodată să pătrunzi cu privirea ochii care ţi-s dragi? ... Asta e minunea vieţii...

Dar Serghei Sergheevici nu-i răspunse. Cu încetul, chipiul îi ajunsese pe ceafă: contempla din nou Calea Lactee.

— În partea aceea, este pe undeva o spărtură în univers, începu el. Un spaţiu negru, fără stele, asemănător unui cap de cal... Te înspăimânţi când îl vezi pe fotografie! Dar va veni o vreme când vom înţelege că n-are de ce să ne fie frică de spaţiul nemăsurat. Fiecare părticică din trupul nostru este, la rândul ei, un microunivers infinitezimal. Infinit şi aici, infinit şi dincolo. Şi noi suntem infiniţi, şi totul este infinit în noi... Şi tu, şi eu ne luptăm pentru infinit împotriva infinitului...

În drumul lor se înălţau umbrele nelămurite ale unor copaci uriaşi. Dar îşi dădură seama curând că nu erau decât câţiva copaci mărunţi de pe malul apei. Mirosea a umed: râul trebuia să fie pe aproape. Trăsurica coborî un povârniş. Caii înaintau cu băgare de seamă, sforăind tare şi plecăind cu copitele în apa de-o şchioapă.

— Să nu dăm în vreo bulboană... făcu moşneagul.

Trecură cu bine. Ajunşi de cealaltă parte, moşul sări de pe capră sprinten ca un flăcău şi începu să alerge pe-alături de trăsurică, smucind hăţurile şi îndemnându-şi caii, care trăgeau la deal pe povârnişul nisipos. Se opriră pe culme, răsuflând din greu. Moşneagul se urcă din nou pe capră. Nu mai era mult până la gară. Zise, întorcându-se:

— N-are să iasă nimic din toată afacerea asta, degeaba mai omoară el oamenii... La noi în sat oamenii aşa spun: „Nu dăm pământul înapoi nici morţi, iar cu sila, nici dracu n-o scoate la capăt cu noi! Acuma nu mai este ca în 1906, mujicul e tare, nu se mai teme de nimic... “La Kolokolţevka, şi arătă undeva, în întuneric, cu coada biciului, ne-a aruncat din aeroplan nişte bucăţele de hârtie. Le-au citit mujicii: cică vrea să ne

răscumpere pământul... Iaca unde-a ajuns! Nu mai trage nădejde că-l dăm înapoi pe degeaba... Nu face nimic, mai aşteptăm noi... Cum a venit, aşa s-a duce... Eh, Denikin, Denikin!

Dimineaţa, Teleghin şi Sapojkov ajunseră la statul- major al frontului de sud, la Kozlov, în împărăţia merelor. Iat-o, Rusia-mamă! Căsuţe cu acoperişuri spălăcite, muşcate pe la ferestruici şi nori de praf ce se ridică în urma birjei ponosite de oraş. Birja trecea în goană pe caldarâmul de bolovani, de-a lungul stâlpilor de telegraf posomoriţi, de sârmele cărora rămăseseră aninate bucăţi de hârtie din zmeiele băieţilor. Trecea, hurducându-se, pe lângă prăvălioara de cărămidă cu marchiză la intrare şi cu uşa bătută în cruce cu seânduri; trecea, lăsând în urmă fetiţa speriată şi desculţă care traversa drumul în grabă, târând după ea pe frăţiorul ei cu picioarele strâmbe şi nesigure; trecea pe lângă molozul neridicat, rămas acolo după dărâmarea paraclisului de lângă cişmeaua publică din piaţa murdară şi pustie acum, unde pe vremuri se ţinea târgul. Prin livezile despărţite de uliţă cu garduri dărăpănate, din care seândurile lipseau pe-alocuri, merii îşi aplecau crengile încărcate cu roadele grele, rumene şi gălbui, ca de ceară. Deasupra grădinilor şi a acoperişurilor, trecea în zbor un stol vesel de gravuri, arătându-şi puful auriu care le căptuşea aripile.

Pe aceste tărâmuri, localnicii ar fi trăit încă o mie de ani aceeaşi viaţă lâncedă dacă n-ar fi venit o întâmplare neaşteptată: revoluţia. De altminteri, ce păreri de rău ar fi putut lăsa în urma ei această viaţă măruntă, al cărei singur privilegiu era că puteai dormi cât îţi cerea inima?

Hurducându-se alături de Teleghin în birjă, Sapojkov zicea:

— Gândeşte-te numai! Dincolo de Ocean, secundele se prefac în bani, iar oamenii sunt ştanţaţi la o presă monstruoasă, ca să fie buni pentru producţie. Torentele de mărfuri se scurg din fabrici ca într-un coşmar. Au fost nevoiţi să ucidă zece milioane de oameni ca să-şi lichideze, pentru scurt timp, stocurile. Şi asta se cheamă civilizaţie! Iar aici, bucăţi de zmeie se încurcă printre sârme... Uită-te la moşul cela care stă la fereastră: s-a trezit acum din somn şi-şi scarpină căpăţâna zbârlită... Şi, din starea aceasta, noi facem fără tranziţie un salt de-a dreptul în necunoscut, ca să înfăptuim visul omenirii întregi... Asta-i Rusia-mamă! E bine să trăieşti, Vanka... Ce minunat parfum de mere...

ca de femeiuşcă tânără... De-am trăi până atunci! Simt că am să scriu o cărticică...

Birjarul îi duse până la statul-major al frontului, unde, prin ferestrele deschise, se auzeau ţăcănind maşinile de scris.

În timp ce aşteptau să fie primiţi, Teleghin şi Sapojkov aflară toate noutăţile războiului. În linii mari, tabloul se prezentă în felul acesta: forţele armate ale comandantului suprem Denikin, după un scurt răgaz, îşi continuau ofensiva asupra Moscovei, înaintând în trei grupuri. Izolând Rusia centrală de regiunile producătoare de grâne – ţinuturile de dincolo de Volga şi Siberia – armata din Caucazul de Nord a generalului Vranghel (de care, în iulie, Armata a zecea izbutise să scape sacrificând Kamişinul) înainta de-a lungul Volgăi; atamanul de campanie Sidorin, cu Armata Donului reorganizată de Bogaevski, noul ataman înscăunat de Denikin, se îngrămădea în direcţia Voronej, având în frunte două corpuri de cavalerie de şoc: al lui Mamontov şi al lui Şkuro, iar armata de voluntari de sub comanda lui Mai-Maevski, general capabil, dar totdeauna beat, îşi desfăşura ofensiva pe un front larg, curăţind în acelaşi timp tjeraina de trupele roşii şi de detaşamentele de partizani şi întinzându-şi pumnul – corpul de gardă al generalului Kutepov – În direcţia Orel-Tula-Moscova.

Succesele militare ăla lui Denikin erau vădite, aprovizionarea trupelor sale se făcea fără greş, iar regimentele de voluntari, deşi întregite în mare măsură cu contingente ţărăneşti, se băteau cu pricepere şi fără şovăire. Dar în regiunea din spatele frontului, starea de spirit erc^ pe zi ce trecea, tot mai ameninţătoare, lucru de care Denikin nu voia să ţină seama şi care avea să aibă pentru el urmări dezastruoase: Cubanul dorea să se despartă, să fie cu totul liber. Ca să menţină vechea ordine, Denikin fusese nevoit să spânzure doi membri de vază ai Radei. Apoi, pe Terek aveau loc ciocniri sângeroase, iar căzăcimea Donului, când auzi de marşul asupra Moscovei, începu să cârtească: „Donul liniştit a fost şi va fi al nostru. Denikin n-are decât să-şi cucerească singur Moscova..." În regiunile ocupate de voluntari, problema ţărănească se rezolvă cu o simplitate cazonă: bătaia cu vergelele. Guvernatorii, prefecţii şi jandarmii erau numiţi dintre oameni de-ai ţarului. Iar mujicii, ca şi anul trecut sub nemţi, îşi scurtau ţevile puştilor şi aşteptau Armata Roşie... După ce izbuti să-şi împuşte cu mâna

lui rivalul cel mai de temut, atamanul Grigoriev, Mahno decretă pe faţă regimul liber-anarhist în toată regiunea Ekaterinoslavului, şi, adunându-şi vreo cincizeci de mii de bandiţi, ameninţa să ia îndărăt de la Denikin şi Rostovul, şi Taganrogul, şi Crimeea, şi Ekateri- noslavul, şi Odesa… Mai ieşiră la iveală şi „verzii” – alt soi de atamani – toţi dezertori din convingere, care, oriunde se aflau păduri şi munţi, apăreau în coasta lui Denikin…

După înfrângerile grele suferite de Armatele a treisprezecea şi a noua, şi după retragerea eroică de la Nistru şi Bug a Armatei a douăsprezecea, Armata Roşie căuta să-şi aducă frontul în linie dreaptă. Starea de spirit se îmbunătăţea, şi puterea de luptă sporea, mai ales de când, de la Petrograd, Moscova, Ivanovo şi alte centre din nord, soseau în grupuri masive comuniştii.

Se aştepta din zi în zi ordinul comandantului suprem al Armatei Roşii ca să înceapă contraofensivă.

După ce-şi terminară treburile – era vorba de noile lor numiri: a lui Teleghin în gradul de comandant al unei brigăzi speciale şi a lui Sapojkov în acela de comandant al Regimentului „Kacealinski” – plecară în aceeaşi zi înapoi, vorbind tot drumul despre cele ce aflaseră. Amândoi aveau aceeaşi părere: că planul grandios al lui Denikin atârna în gol şi că ceea ce-i izbutise anul trecut în Cuban, nu-i mai putea izbuti în Velikorusia. În Cuban îl bătuse pe Sorokin, pe când aici va avea de-a face cu Lenin în persoană şi cu adevăratul proletariat din tată în fiu. Până şi mujicul de pe aceste locuri era altul: era mujicul care se ridicase cu furcă împotriva lui Napoleon, punându-l pe fugă…

— Drapelul înainte! Scoateţi-i husa!

Steagul şi garda lui, Latughin şi Gaghin, făcură un pas înainte. Teleghin, care dădea în primire regimentul noului comandant, Serghei Sergheevici Sapojkov, era grav şi stăpânit. Până şi roşeaţa. Obişnuită din obrajii lui arşi de soare dispăruse. Ţinea în mână hârtioara pe care-şi schiţase cuvântarea.

— Tovarăşi din Regimentul., Kacealinski!’! Începu el, privindu-şi ostaşii înarmaţi: îi cunoştea pe toţi, ştia ce răni şi ce necazuri avusese fiecare, şi pe toţi îi simţea aproape… Tovarăşi, am străbătut împreună mii de kilometri pe gerurile iernii şi pe arşiţa verii… V-aţi acoperit de două ori de glorie lângă Ţariţân… Când am fost siliţi să ne retragem, am lăsat inamicului o victorie

îndoielnică şi trecătoare, cu preţul unor jertfe grele pentru el. Aţi săvârşit nenumărate fapte de vitejie, despre care e drept că nu s-au scris vorbe răsunătoare: rapoartele noastre s-au înecat în comunicatele generale. Asta însă n-are a face. Teleghin se uită pe furiş la hârtiuţa pe care o ţinea în palma îndoită: Sunt dator să vă spun că pe viitor vă aşteaptă încă multe greutăţi. Duşmanul nu e încă înfrânt, şi nici nu e destul să fie înfrânt: el trebuie stârpit! Războiul nostru e un război în care avem datoria să învingem. Şi nu se poate să nu învingem. Când un om luptă cu o fiară, trebuie să învingă omul! Sau, alt exemplu: grăuntele încolţit pare neputincios şi firav, dar el răzbate prin pământul negru, răzbate şi prin piatră. În sămânţa încolţită stă toată puterea vieţii celei noi, şi ea va veni, n-o poţi opri să nu vină... într-o dimineaţă, pe o vreme rea şi mohorâtă, am pornit la luptă pentru ziua luminoasă de mâine, în timp ce duşmanii noştri doresc să fie mereu noapte, o noapte întunecată, aşa cum le place tâlharilor. Dar ziua luminoasă va veni oricum, chiar dacă ar fi să crape ei de ciudă! Teleghin se uită din nou, cu îngrijorare, la notiţă, apoi o mototoli în mână: Mărturisesc, tovarăşi, că nu sunt vesel: are să-mi fie greu fără voi... Nu e puţin lucru să stai împreună un an întreg, în jurul focurilor de la popasuri. Vă părăsesc, mă despart de drapelul vostru de luptă. Vreau şi pretind ca el să ducă totdeauna la izbândă viteazul Regiment „Kacealinski “...

Scoţându-şi chipiul, Ivan Ilici se apropie de drapel şi, ridicându-i marginea ieşită de soare şi ciuruită de gloanţe, o sărută. Punându-şi apoi chipiul, salută şi-şi închise ochii, strângându-i atât de tare, încât obrazul întreg i se strâmbă, ca de o mare durere.

După „banchetul* de despărţire, improvizat de Sapojkov şi de toţi ceilalţi ofiţeri cu ce putuse aduce fiecare, lui Ivan Ilici îi cam vâjâia capul. În trăsurică, ţinându-şi la subsuoară raniţa în care, printre altele, erau şi pisica şi căţelul de porţelan ale Daşei, îşi amintea cu duioşie cuvântările înflăcărate ce se ţinuseră. Ai fi zis că nu s-ar fi putut să se iubească mai mult unii pe alţii. Se îmbrăţişaseră, se sărutaseră, îşi scuturaseră mâinile... Doamne, ce oameni cumsecade, cinstiţi şi de nădejde! Ofiţerii mai tineri, ridicându-se în picioare, închinaseră pentru revoluţia mondială, cu vorbe simple sau împrumutate din cărţi, dar pline de hotărâre. Comandantului de batalion, om modest şi liniştit, îi

venise deodată gust să se urce pe masă. Şi se urcase, bătând un „trepac “îndrăcit printre oasele de gâscă şi cojile de pepene. Aducându-şi aminte de această întâmplare, Ivan Ilici începu să râdă singur în hohote.

La ieşirea din sat, trăsurică se opri. Se apropiaseră de ea trei ostaşi. Erau Latughin, Gaghin şi Zaduiviter. Îi dădură bună ziua, apoi Latughin începu:

— Noi socoteam, Ivan Ilici, că n-ai să ne uiţi, dar văd că ne-ai uitat.

— Da, noi aşteptam… încuviinţă şi Gaghin.

— Staţi, staţi puţin, tovarăşi. Ce vreţi să spuneţi?

— Te aşteptam pe tine, îl lămuri Latughin, punând piciorul pe roată. Am trăit laolaltă un an, până şi sufletul ni l-am dat unul pentru altul… Eh, du-te cu bine, dacă ţi-i totuna… Glasul îi tremura de necaz.

— Staţi, staţi puţin!

Şi Teleghin coborî din trăsurică.

Zaduiviter întrebă:

— Ce rost avem noi aici, la infanterie? Suntem străini… Să ne târâm o veşnicie picioarele prin praf?

— Unde mai găseşti artilerişti de marină ca noi? Întrebă Gaghin, fulgerându-l cu ochii.

— Când ne-am îmbarcat la Nijni, eram doisprezece, urmă Latughin. N-am rămas decât trei, şi cu tine patru… Tu te urci în trăsurică şi pe-aci ţi-e drumul! … Iar noi… noi suntem nişte bieţi ostaşi de rând, nu-i aşa? … Ai uitat cu totul de noi… Dar, ce să mai stăm de vorbă cu tine, când eşti beat?

Zaduiviter se întoarse:

— Comanzi acum o brigadă, Ivan Ilici, ai sub comanda ta artilerie grea…

— Mai du-te dracului cu artileria ta cu tot! Strigă Latughin. Am să curăţ şi poziţiile de tragere, dac-o fi nevoie! Nu-mi pare rău decât că pierd un om. Am crezut în tine, Ivan Ilici, şi am prins dragoste de tine… Ştii tu ce înseamnă să prinzi dragoste de om? Şi când colo, eu nu-s pentru tine decât al cincilea din flancul drept… Eh, dar să lăsăm vorba! Ai să înţelegi tu pe drum ce trebuie să înţelegi…

— Tovarăşi! Şi lui Ivan Ilici îi trecu ameţeala ca prin farmec. M-aţi osândit prea devreme. Aşa mă gândeam şi eu: când o fi să ajung la brigadă, să vă mut pe tustrei la parcul de artilerie.

— Apoi, aşa mai zic şi eu! Se lumină la faţă Zaduiviter.

Dar Latughin bătu în pământ, mânios, cu cizma lui găurită:

— Minte! Asta acum i-a trecut prin gând. Totuşi, îmbunat oarecum, deşi ameninţându-l încă cu degetul, adăugă: Dacă n-ai decât conştiinţă, e prea puţin, tovarăşe. Numai cu conştiinţa n-ajungi departe... Dar îţi mulţumesc şi pentru atâta.

Teleghin începu să ridă şi-l bătu pe umăr:

— Repede te mai aprinzi, frate! Şi mai eşti şi nedrept...

— La ce naiba mi-ar folosi mie dreptatea? Doar n-am de gând să înşel lumea... Te iertăm numai pentru că eşti un om simplu. De asta ţin femeile la tine... Ei, haide, nu te supăra şi urcă-te în trăsurică. Apoi, apucându-l strâns de cot, adăugă: Pentru un tovarăş pui şi mâna pe cuţit! Nu ţi s-a întâmplat asta niciodată? Ochii lui deschişi, depărtaţi unul de altul, reci şi în acelaşi timp aprinşi, cercetau faţa şi ochii lui Ivan Ilici: Spune drept, nu-i aşa că ai minţit?

Întunecat, Ivan Ilici încuviinţă cu capul:

— Da, am minţit. Şi bine-aţi făcut că mi-aţi adus aminte şi m-aţi silit să înţeleg...

— Acuma, da, vorbeşti drept...

— Lasă omul, ce te legi de el? Iar ai să începi cu „regele naturii4'! ... bubui glasul lui Gaghin.

Fără să mai spună un cuvânt, Ivan Ilici îşi luă rămas bun, se urcă în trăsurică şi zâmbi încă multă vreme, dând din cap în faţa propriilor sale gânduri.

La statul-major al brigăzii speciale ar fi putut ajunge cu avionul într-un ceas. Cu trăsura, i-ar fi trebuit mai bine de o zi şi o noapte. Dar Ivan Ilici făcu patru zile şi patru nopţi cu trenul, schimbând garniturile şi aşteptând, până i se ura, prin gările murdare, unde nu se găsea nimic de mâncare. De un vagon-salon special, cum i se făgăduise, bineînţeles că nici nu putea fi vorba, iar cea din urmă bucată de drum a trebuit s-o facă într-unul de marfă, pe jumătate încărcat cu văr, care nu se ştia nici cui îi trebuie, nici pentru ce anume pe o vreme ca aceea. Pe banca de sus şedea un călător cu ochelari, cu o faţă umflată în chip de urcior. Fredona tot timpul, numai pentru el, o melodie ce Offenbach:

. Şuncă grasă de Tuluza, şuncă făr-un osişor, s-o înghiţi nu e uşor... "Iar când se întunecă, începu să contro- băiască prin saci: punea ceva, scotea, ducea la nas şi iar punea la loc...

Mort de oboseală şi flămând, Ivan Ilici începu să ghicească după miros, fără greş, felurite soiuri de merinde. Când ticălosul de sus începu, sforăind pe nas, să ciocănească şi să dezghioace un ou răscopt, Ivan Ilici nu se mai putu stăpâni:

— Ascultă, cetăţene, acuşi se opreşte trenul. Să faci bine şi s-o ştergi cât mai degrabă, cu sacii tăi cu tot.

În întuneric, cetăţeanul încetă să mai mestece. Rămase nemişcat. Peste o clipă, Ivan Ilici simţi un miros puternic de mezeluri chiar lângă nasul lui şi dădu la o parte, indignat, mâna nevăzută ce se întindea spre el.

— Nu m-ai înţeles, tovarăşe militar, începu omul, cu glas cald, de tenor. Pur şi simplu, te invit la un păhăruţ şi la o gustare! Oh! Oftă el, şi Teleghin simţi iarăşi cum se apropiau mezelurile de nasul lui. La noi, lumea pune grozav preţ pe principii. Principii şi iar principii! Ce atâtea principii pentru o bucată de salam ucrainean, cu usturoi şi cu slănină? Am şi rachiu, câte-o înghiţitură. Necunoscutul tăcu, aşteptând. Teleghin tăcea şi el. Fără îndoială că mă iei drept un speculant sau un negustor din cei cu desaga! … Să am iertare! Sunt artist. Nu zic că-s Kacealov, nici Iuriev nu-s, nici Ma- mont-Dalski, odihnească-i domnul sufletul cel negru! Mare tragedian a fost. Dar îşi închipuia, vită, că e comandantul anarhiei mondiale! … îi plăcea să prade casele boiereşti din Moscova, iar dacă se-ntâmpla să te pui cu el la cărţi, apoi te lua dracu! Numele meu este Başkin-Razdorski, binecunoscut în provincie: totdeauna cap de afiş…

Se vede că se aştepta ca Teleghin să se bucure: „Aha, Başkin-Razdorski! Vă cunosc, cum nu, ce plăcere! … “- Dar Teleghin tăcea înainte.

— Am jucat două stagiuni la Moscova: la „Ermitaj” şi la „Korş’1… Vladimir Ivanovici Nemirovici-Dancenko începuse să-şi întindă laţul în jurul meu… „Ba nu, i-am răspuns, mai lasă-mă, Vladimir Ivanovici, să joc până m-oi sătura! Pe urmă pot să intru şi la dumneata… “În 1918 am făcut deschiderea stagiunii la „Korş" cu *Moartea lui Danton.* Eu îl jucăm pe Danton… Un leu mugind, un tribun cu buzele răsfrânte, un taur, o fiară, un geniu, lacom şi senzual… Ce-a fost! Ce succes! Dar nu erau lemne, Moscova zăcea cufundată în întuneric, venitul teatrelor ca şi cum n-ar fi fost, şi trupa s-a împrăştiat… Noi – cinci oameni – ne-am apucat să jucăm în provincie, de mântuială, tot *Moartea lui Danton.* Lunacearski, comisarul poporului pentru instrucţiunea

publică, ne-o interzisese la Moscova, dar în provincie ne-au lăsat: în ultimul act aduceam pe scenă ghilotina, iar capul meu, ţac! ... Ce mai reţete făceam! Publicul, n-ai să crezi, striga: „Mai taie-l o dată! ... “Am jucat la Harkov, la Kiev în timpul roşiilor, apoi la Uman, într-o magazie de lângă foişorul pompierilor, la Nikolaev, la Herson, la Ekaterinoslav... Dracu ne-a pus să ne ducem la Rostov pe Don. Am jucat şi am avut un succes colosal. Un ofiţer s-a apucat chiar să tragă cu pistolul, din lojă, în Robespierre... A doua zi, însă, mă cheamă guvernatorul oraşului şi, ca în vechiul regim, îmi vâră pumnul sub nas: „Roagă-te lui Dumnezeu pentru comandantul suprem Denikin, că, fără el, te-aş fi ’spânzurat... Să-ţi iei tălpăşiţa din Rostov cât ai bate din palme! ... “Da, e greu acum cu arta... Rătăcim prin toate cotloanele uitate de oameni, ca ţiganii. Decorurile s-au făcut ferfeniţă, de ţi-e şi ruşine să le mai scoţi la iveală. La Kozlov nu ni s-a dat voie să încărcăm ghilotina în vagon, ca fiind obiect cu întrebuinţare necunoscută. Nu-i nicio supărare, are să mi se taie capul cu toporul! N-ai chibrituri? Ţi-aş arăta capul, că-i în sac la mine. Mi l-a făcut un decorator, un geniu, la Teatrul Mic din Moscova... Ce să mai spun de cenzură! Aduci un exemplar şi citeşte tovarăşul, citeşte... Îi mai dai şi explicaţii: e un fapt istoric... Şi iar începe să întoarcă foile: „Unde se vede că e un fapt istoric? “Îi arăţi recenzia entuziastă a lui Lunacearski... O citeşte şi pe aceea. „Oare nu s-ar putea să jucaţi ceva mai vesel? ... “Ştii, uite-aşa îţi zgârie nervii cu ghearele! Nu ştiu ce-o să mai fie cu noi... Ne ducem să jucăm la N... la statul-major al brigăzii speciale...

Teleghin îl întrebă, pe neaşteptate:

— Dar unde ţi-i trupa?

— În vagonul de-alături, acolo-s şi decorurile. Robes- picrre e pe locomotivă, artistul Tinski, ai auzit de el, nici vorbă: e cel mai bun Robespierre din republică... Iar în ce priveşte spirtul, nicio grijă: îl scoate şi din piatră scacă! Un geniu! Când are de băut, se instalează pe locomotivă, şi atunci călătorim cu toţii liniştiţi... Ei, cum rămâne, tovarăşe militar, gustăm ceva? Să nu mă refuzi...

— Bine, nu te refuz.

— Îţi rămân îndatorat. Başkin-Razdorski cotrobăi prin saci, icnind şi bombănind: „Unde dracu l-oi fi virât? ... “Şi în mâna lui Teleghin nimeri un ou, o bucată de salam şi un pesmete. Jucăm

cât jucăm la N... şi de-acolo de-a dreptul la Moscova... Foarte mulţumim, destul am umblat cu şatra... în pasajul Neglinâi, în casa cu numărul 5, un armean a deschis în curte o bodegă. Un geniu! Cirnă- ciori, grătar, tot ce pofteşti. Miliţia îi toarnă câte-o percheziţie în fiecare zi, da oricât îşi stoarce creierii, tot nu poate să priceapă cum se face că toţi clienţii duhnesc a băutură. Fac ei percheziţiile, da rachiul nu-l găsesc şi nici n-au să-l găsească! Vezi, că omul şi-a suit bidonul tocmai la etajul trei, în pod, şi l-a ataşat la o ţeavă du apă, goală. Jos în bodegă este un lavabou ca toate iavabou- rile şi un robinet ca toate robinetele: îl deschizi, îţi torni un păhăruţ, şi treaba-i gata! ...

Meşterind cu poftă salamul şi simţindu-se înduioşat după gura de rachiu, Teleghin zise:

— Am să mă silesc să vă pun la dispoziţie toate cele necesare. Odihniţi-vă şi repetaţi fără să vă grăbiţi, numai să ne daţi un spectacol bun. La N... sunteţi oaspeţii mei. Sunt comandantul de brigadă...

— Oho-o! Se miră prelung Başkin-Razdorski. Ia te uită cine-mi erai! ... Şi eu, care mă uitam tot timpul la dumneata şi mă gândeam: „De la ăsta are să mi se tragă mie moartea! “Mă băgaseşi în sperieţi! Atâta am trăncănit, încât mă mir cum de nu m-ai aruncat din tren... Avem să-ţi jucăm, scumpule, din tot sufletul, avem să-ţi jucăm aşa că pentru noi, actoriceşte...

Luându-şi raniţa, Teleghin coborî din vagonul de marfă. Felinarul spart al peronului lumină un grup de militari.

— Bun găsit, tovarăşi, li se adresă Ivan Ilici, apro- piindu-se de ei. Aşteptaţi pe comandantul de brigadă? Apoi eu sunt, Teleghin. Iertaţi-mă că am asemenea înfăţişare...

Strângându-le mâinile, cercetă cu mirare pe unul din ei – un bărbat cărunt, mic de statură, uscăţiv, grav şi cu o ţinută fără cusur. Trecând prin gară spre piaţa întunecată, îi mai aruncă o privire peste umăr, dar tot nu-i desluşi bine faţa. Ivan Ilici se urcă în trăsurică, şi multă vreme străbătură o câmpie nevăzută, care mirosea a rampă de gunoaie. Se opriră lângă o casă lungă, cu acoperişul înalt, care semăna mai curând a magazie. Acolo i se pregătise lui Ivan Ilici o odaie goală, văruită proaspăt. Pe pervazul ferestrei ardea o lumânare, iar alături aştepta o farfurie cu mâncare, acoperită cu altă farfurie. Teleghin îşi aruncă raniţa pe podea, îşi scoase bluză de uniformă, se întinse şi, aşezându-se pe marginea patului cu aşternut curat, îşi trase cizmele albe

de var.

Atunci auzi o bătaie uşoară în uşă: „Trebuia să sting lumânarea. Acum, nu mai scap de ei. Vor să stea de vorbă cu mine şi, dă-o diacului de treabă, a trecut de ora patru! ...' "Gândind aşa, Teleghin răspunse cu necaz:

— Da, intră...

Intră grăbit chiar ofiţerul acela mic de statură şi cu părul cărunt. După ce închise uşa, îşi ridică palma întinsă şi-l salută cu o mişcare scurtă.

Cu călcâiul în cizma pe jumătate trasă, Teleghin rămase aşa cum era, cu ochii aţintiţi asupra acestei dubluri...

— Mă iartă, tovarăşe, zise el, dacă n-au ieşit toate aşa cum trebuia, acolo, pe peron. Dar hotărâsem să amân pe mâine şi prezentările şi, în general, orice alte treburi... Dacă nu mă înşel, eşti şeful meu de stat-major?

Ofiţerul, care rămăsese lângă uşă, îi răspunse scurt:

— Întocmai...

— Iartă-mă, te rog, care e numele dumitale?

— Roşcin, Vădim Petrovici.

Buimăcit, Teleghin se uită neputincios în toate părţile. Deschise gura şi trase de câteva ori aer în piept

— Aha... Prin urmare... Obrazul îi tresări şi urma în şoaptă: Vădim?

— Da.

— Înţeleg, înţeleg... Foarte ciudat... Eşti la noi şi eşti şeful meu de stat-major, Doamne iartă-mă!

Roşcin zise cu aceeaşi putere stăpânită:

— M-am hotărât, Ivan, să vorbesc cu tine acum, ca să nu fii pus mâine într-o situaţie neplăcută...

— Aha, bine, să vorbim!

Ivan Ilici îşi trase repede la loc cizma pe jumătate scoasă, apoi îşi ridică bluză de jos, îmbrăcându-se. Cu fruntea plecată, Vădim Petrovici îi urmărea mişcările, fără să arate nici nerăbdare, nici tulburare.

— Mă tem, Vădim, că n-avem să ne prea înţelegem amândoi...

— Ba avem să ne înţelegem.

— Eşti inteligent, ştiu. Am avut o dragoste caldă pentru tine, Vădim... N-am uitat întâlnirea noastră de anul trecut, din gara Rostov. Ai dat dovadă atunci de o deosebită generozitate...

Totdeauna ai avut inimă bună... Doamne, Doamne!

Încingându-se, Teleghin se încheie la toţi nasturii, apoi se scotoci prin buzunare: fie că se zăpăcise, fie că voia să întârzie, cât de cât, explicaţia dureroasă şi âne viţ abilă.

— Fără îndoială, te gândeşti că acum tu eşti în situaţia mea de atunci şi că e rândul meu să dau dovadă de sentimente generoase. Am o adâncă dragoste pentru tine... Eram atât de strâns legaţi unul de altul... Ce faci aici? Ce cauţi aici, Vădim? Spune-mi totul...

— Pentru asta am şi venit, Ivan...

— Foarte bine... Dacă crezi că aş putea să acopăr ceva... Eşti inteligent şi ai să înţelegi că nu pot face nimic pentru tine. În această privinţă, ne despărţim de la început...

Încruntându-se, Teleghin îşi luă ochii de la Roşcin. Dar Vădim Petrovici asculta şi zâmbea.

— Fără îndoială că unelteşti ceva... urmă Teleghin. Înţeleg eu ce... Şi zvonul acela, cu moartea ta, intra pesemne în acelaşi plan. Spune-mi tot, dar să ştii că te arestez. I-o spun de la început... Doamne, de ce a trebuit să se mai intimpic şi asta?

Cutremurat de deznădejde, Teleghin renunţa în clipa aceea şi la Roşcin, şi la el însuşi, şi la toată viaţa lui, dintr-o dată frântă. Dar Vădim Petrovici se apropie repede, îl îmbrăţişă şi-l sărută apăsat pe gură.

— Ce om cumsecade eşti tu, Ivan... Ce suflet simplu... Sunt fericit că te regăsesc aşa... Aşa te vreau! Să ne aşezăm. Şi-l trase pe Teleghin, care se împotrivea încă, spre pat. Dar, pentru Dumnezeu, nu te mai feri aşa! Nu-s spion, nu-s agent secret. Linişteşte-te. Din decembrie am intrat în Armata Roşie...

După hotărârea pe care o luase şi care-l zguduise până-n adâncul sufletului, Ivan Ilici nu putea să-şi vină în fire. Se îndoia încă, dar începea să creadă. Se uita la faţa arsă de soare, aspră şi în acelaşi timp delicată a lui Vădim Petrovici, se uita la ochii lui negri, inteligenţi şi pătrunzători. Se aşezară pe pat fără să-şi desprindă mâinile. Vădim Petrovici îi povesti motivele care-l făcuseră să treacă de partea revoluţiei, acolo unde era casa lui şi patria lui.

Dar chiar de la început Teleghin îl întrerupse:

— Şi Katia? Trăieşte, e sănătoasă? Unde-i?

— Sper că acum e la Moscova... Iarăşi am trecut unul pe lângă altul. Am ajuns la Kiev prea târziu, puţin înainte de

evacuare… dar i-am dat de urmă…

— Şi ea ştie că trăieşti şi că eşti la noi?

— Nu… Şi asta mă înnebuneşte…

XIX

Trecuseră două luni.

Ofensiva armatei lui Denikin nu fusese oprită. Kolceak, conducătorul suprem al Rusiei, apăsa cu cea din urmă sforţare deznădăjduită asupra Uralului. În regiunea Baltică, prăpădul şi jalea se abătuseră peste cea de a şaptea Armată Roşie, care se retrăgea din faţa generalului Iudenici, pe un noroi cum nu se mai pomenise, după ce pierduse şi Pskovul, şi Luga, şi Gatcina. Generalul dăduse ordin trupelor sale să pătrundă în Petrograd…

Republică Sovietică era cu totul ruptă de ţinuturile bogate în grâne şi combustibil. Mijloacele de transport abia dacă ajungeau să-i aducă trupe şi muniţii. Cerul de octombrie vărsa lacrimi nesfârşite peste pământul rusesc, peste oraşele flămânde şi încremenite, unde viaţa mocnea în aşteptarea unei ierni şi mai vitrege încă. Peste coşurile fabricilor ce nu mai scoteau fum, peste atelierele pustii, de unde muncitorii se împrăştiaseră pe toate fronturile, peste cimitirele de locomotive şi vagoane sfărâmate şi peste liniştea străveche a satelor cu acoperişuri de stuf. Unde nu rămăseseră decât puţini mujici şi unde, ca în vremurile de demult, se aprindea opaiţul, iar pe ici, pe colo se auzea bătaia războiului de ţesut, meşterit în casă.

Pe o vreme rea ca aceea, generalul Mamontov străpunse pentru a doua oară frontul roşu. Atacând spatele frontului şi rupându-i orice legătură, întreprinse, cu corpul lui de cazaci, o incursiune în adânc.

Deasupra unei hărţi rupte şi lipite cu scuipat, stăteau aplecaţi Teleghin, Roşcin şi comisarul Cesnokov

— Om nou, trimis nu de mult la brigadă în locul vechiului comisar, care se îmbolnăvise de tifos exantematic. Cesnokov era de felul lui din Moscova, muncitor, cu sănătatea zdruncinată prin ocnele ţariste, istovit de foame şi îmbătrânit înainte de vreme. Frecându-şi mereu fruntea cu un început de chelie, ca şi cum l-ar fi durut deasupra sprâncenelor, el recitea pentru a zecea oară ultimul ordin de operaţiuni, primit de la comandantul suprem al Armatei Roşii.

Teleghin fuma. În ultimul timp se lăsase de obiceiul de a-şi răsuci ţigări şi prinsese gustul pipei. Pipa i-o dăruise Latughin – o

luase într-o recunoaştere de la un ofiţer alb – şi se dovedea a fi o mângâiere şi un calm în clipele grele, care în vremea din urmă erau tot mai dese. Iar dacă n-o curăţai câtva timp, începea să şuiere dulce, ca samovarul de pe masă într-o seară cu vreme rea…

Vădim Petrovici, care de la cea dintâi aruncătură de ochi văzuse limpede toată nebunia ordinului, aştepta cu răbdare ca Cesnokov să-şi termine meditaţiile asupra acestei dispoziţii a statului-major. Rezemat de peretele din bârne, clipea furios.

Cătunul în care se aşezase statul-major de campanie al brigăzii, şi unde se găseau ei acum, era la vreo zece kilometri de front. Din cele două regimente care-i fuseseră încredinţate lui Teleghin în august, nu rămăseseră în două iuni nici trei sute de oameni. Iar ostaşilor care fuseseră trimişi să umple golurile, ţi-era greu să le mai şi zici „ostaşi”. Comandamentul suprem îşi înjgheba regimentele la repezeală şi mai ales din dezertori, înhăţând pe „verzi” de prin oraşele şi satele în care încercau să se adăpostească, alungaţi de ploile toamnei. Fără instrucţie, fără pregătire, oamenii erau adunaţi în companii de marş şi trimişi de-a dreptul pe front, unde erau puşi să execute misiuni cu neputinţă de executat decât doar pe planul director al comandantului suprem, care-şi purta creionul roşu pe deasupra lui în liniştea solemnă a cabinetului.

— Nu înţeleg, zise în sfârşit comisarul Cesnokov, cercetând hârtia şi pe dos, cu toate că acolo nu era scris nimic. Nu înţeleg rostul…

Roşcin îi răspunse:

— Nici n-ai ce să înţelegi: e un ordin teoretic, fără aplicare practică posibilă, acelaşi pe tot frontul… Comandantul suprem a înghiţit la dejun două-trei ouă şi o ceşcuţă cu cacao, a fumat o ţigară bună, apoi s-a apropiat de hartă. Şeful de stat-major, care nu aşteaptă decât să vadă dispărând într-o bună zi, ca un vis urât, fantoma asta blestemată, smulge cu două degete steguleţul roşu care reprezintă Regimentul o sută douăzeci şi trei al brigăzii noastre – şi care, după datele serviciului de mobilizare, numără două mii şapte sute de baionete – şi-l înfige cu eleganţă la o sută de verste mai la sud: „în felul acesta, ocupând satul Dermovka, stabilim o ameninţare în flancul inamicului…” Apucă apoi alt steguleţ, care reprezintă regimentul treizeci şi nouă al brigăzii noastre

— Două mii una sută baionete, tot după datele serviciului de mobilizare – şi-l mută cu nouăzeci şi cinci de verste către sud-est: „în felul acesta, Regimentul treizeci şi nouă printr-un atac de front…” şi aşa mai departe. Prin fumul ţigării comandantul suprem se uită printre gene la hartă şi încuviinţează: doar şeful de stat-major a meditat totul peste noapte, liniile şi săgeţile au şi fost trase pe hartă, amănunţit, cu cerneală roşie şi albastră. Prin urmare, oricum ai aşeza steguleţele, fie aşa, fie altfel, rezultatul va fi acelaşi: vie activitate pe tot frontul. Adică întocmai ceea ce li se cere…

— Ascultă, frate, îl întrerupse Cesnokov, clătinându-şi capul mare şi pleşuv, asta nu mai este critică, asta-i curată înverşunare!

— Da, înverşunare… Dar de ce să tac dacă aşa gândesc eu? … Tot aşa gândeşte şi Teleghin, tot aşa gin- dese şi ostaşii noştri, şi o spun! …

Fără să-şi scoată pipa din gură, Teleghin oftă adânc. Comisarul simţi cum îl cuprinde amărăciunea, îndoiala, deznădejdea – toate sentimentele pe care căuta să şi le înăbuşe în suflet. N-ar fi putut spune că în cei zece ani, cât stătuse în ocna ţaristă, rămăsese în urma vieţii. Totuşi, prea multe lucruri complicate apăruseră pe lume. Atâtea viitori adânci, să ferească Dumnezeu! În anii de suferinţă sufletul i se luminase, şi-i venea greu să se gândească cu neîncredere la oamenii care luptau pentru revoluţie. Începea să iubească dintr-o dată pe câte unul, ca în curând să vadă că nu fusese decât un prefăcut. De aceea îi plăcea Roşcin: era sincer şi aspru şi nu se temea nici de dracu, chiar dacă i-ai fi pus ţeava tunului între ochi!

— Şi ce spun ostaşii, mă rog? Îl întrebă comisarul. În curând le împărţim flanele calde şi pâslari, şi atunci au să vorbească altfel… Cine-s cei câte trăncănesc? Dezertorii? I-a udat ploaia până la oase şi li-e burta goală, de aceea nu le mai tace gura…

— Şi când ai să le împărţi flanelele şi pâslarii? Îi răspunse Roşcin tot cu o întrebare.

— Curând… Am promisiuni serioase de la intendenţa centrală. Am văzut şi hârtiile… Mi-au mai făgăduit şi o mie cinci sute de gâşte tăiate şi jumătate de vagon de slănină…

— Păsări-de-paradis fripte nu ţi-au oferit?

Comisarul icni, dar nu-i răspunse. Într-adevăr, afară.

De făgăduieli şi aprobări, nu era chip să capete nimic pentru

brigadă. Zadarnic se dusese la Serpuhov, zadarnic înjurase la telefon. Nu mai dormea nopţile, plimbându-se, după vechiul obicei căpătat la puşcărie, dintr-un colţ al odăiţei în celălalt. Se petrecea ceva neînţeles: peste tot pe unde-l îndrepta bunul lui simţ revoluţionar se ivea câte o piedică misterioasă, de care toate se loveau şi în care toate se poticneau.

— Totuşi, spune-mi: ce vorbesc ostaşii? Repetă el întrebarea.

Roşcin întinse furios degetul spre ordin:

— Uite ce scrie aici: să ocupăm cu două companii satul Mitrofanovka şi cătunul Dalni şi să ne menţinem pe poziţie. Nu? Numai că atât satul Mitrofanovka cât şi cătunul Dalni le-am ocupat o dată, şi tot din ordinul comandantului suprem. Şi am ieşit de acolo ca din puşcă! ... Exact acelaşi lucru are să se întâmple şi poi- mâine dacă executăm ordinul.

— De ce?

— Cum, de ce? Pentru că poziţia nu poate fi menţinută, aşa că n-are niciun rost s-o mai ocupăm!

— Adevărat, încuviinţă Teleghin, lăsându-şi pipa în jos.

— Dar noi avem să ne ducem, avem să pierdem cam o sută de oameni şi facem o spărtură în frontul albilor, pierzând legătura cu ai noştri. Iar când au să ne strângă din dreapta şi din stânga, avem să ne tragem repede din capcană, să trecem de trei ori râul sub gloanţe şi să ieşim în câmpia netedă, unde are să ne atace cavaleria şi au să ne înfunde în mlaştini jumătate din căruţe...

— Iartă-mă, dar cred că în planul strategic general vor fi fiind ele bune la ceva şi satul şi cătunul...

— Nu! Uită-te la hartă... Tocmai despre asta vorbesc ostaşii: toate operaţiunile noastre din ultimele două luni n-au avut niciun rost, niciun scop şi n-au urmărit niciun plan... Batem apa în piuă fără nicio nădejde, dăm lovituri absurde, pierdem oameni şi pierdem încrederea în victorie. Ai să vezi astăzi câteva zeci de ostaşi părăsind frontul de capul lor. Iar peste o lună, or să-i aducă îndărăt... Ce s-a întâmplat, vă întreb? Ce se petrece? Parcă am fi paralizaţi!

După ce trase de câteva ori din pipă, Teleghin zise:

— Mi-au spus astăzi oamenii, la escadron, de unde le-or fi aflând diavolii ăştia toate? Că Mamontov ar fi răzbit iarăşi peste Don şi că se deplasează în spatele frontului nostru.

Roşcin luă ordinul, îşi trecu repede ochii peste el, îl aruncă şi

se rezemă din nou de perete.

— E foarte posibil, cu toate că aici nu se spune niciun cuvânt despre asta.

În clipa asta intră în casă ostaşul de serviciu – scund, bărbos, cu o geantă de pânză murdară la şold.

— Tovarăşe comandant de brigadă, sunteţi chemat personal la telefon.

Teleghin aruncă o privire nedumerită spre comisar, îşi luă în grabă mantaua şi ieşi. Frecându-şi iarăşi fruntea, comisarul zise:

— Dacă te-aş crede, Roşcin, ar însemna să pierd încrederea în toate... Ce se petrece? Crezi că e vorba de vreo trădare în rândurile noastre?

— Nu cred nimic şi nu afirm nimic. Dar ştiu că nu se mai poate să luptăm în felul acesta.

— Mă rog, trebuie sau nu trebuie să executăm ordinul de luptă?

— Bineînţeles că trebuie. Mâine îl vom executa.

După un timp de gândire, comisarul zâmbi:

— Poate că-ţi cauţi singur moartea?

— Asta n-are nicio legătură cu operaţiunile şi nu te priveşte câtuşi de puţin... De altfel, nu-mi caut moartea. Dacă ai fi mai vechi la noi, ai şti că regimentul n-are să execute de bunăvoie acest ordin. Dar trebuie să-l execute! Viaţa armatei stă în executarea ordinelor de luptă. A nu le executa înseamnă prăbuşire, anarhie, moarte... Am să le citesc chiar eu ordinul şi am să-i duc la atac... Consideră operaţiunea de mâine ca o verificare a disciplinei, şi cu ăsta să terminăm...

Teleghin se întoarse şi se aşeză, fără să-şi scoată mâinile din buzunarele mantalei. Ochii parcă i se rotunjiseră.

— Tovarăşi, preşedintele Consiliului militar suprem e în drum spre noi. Peste un ceas va fi aici...

Trecu un ceas, mai trecu încă unul. Ploua mărunt, ca prin sită. Escadronul, cu întreg efectivul şi cu grupul de comandă, stătea înşirat pe arie, dincolo de sat. Picăturile mărunte înălbeau şi coamele creţe ale cailor, şi mantalele sure ale călăreţilor. Caii frământau noroiul sub copite. Semănau mai mult a hoituri scoase din baltă, cu coastele ieşite prin piele şi cu buza de jos căzută. Comandantul escadronului, Immerman, fost locotenent în regimentul de husari din Grodno, avea o faţă rotundă şi un năsuc cârn, ca al unui băieţel. Se uita mereu, cu desperare, la

Teleghin. Ce ruşine! Şi pe deasupra, mai apăruse, dracu ştie de unde, şi un căţel murdar, cu nişte labe cât toate zilele, care, animat de o binevoitoare curiozitate, se aşezase pe coadă drept în faţa escadronului.

Immerman se răsti la el, căută să-l alunge amenințându-l cu mâinile, dar căţelul nu se urni din loc: îşi ciuli doar urechile, atent, aplecându-şi capul într-o parte. Deodată, ostaşul care pândea aproape, pe o moviliţă, îşi întoarse repede calul, bătându-l cu călcâiele, şi se îndreptă în galop spre Teleghin, împroşcând noroi în jurul lui.

Un radiator strălucitor şi uriaş, cu farurile depărtate unul de altul, urca povârnişul în zbor. Şi automobilul lung, de un cenuşiu-deschis, se arătă în vârful dealului.

Vâjâia atât de puternic, încât caii escadronului începură să scurme pământul cu copită şi să scuture din cap. Immerman comandă: „Drepţi! “Oprindu-se, maşina era cât pe ce să calce căţelul, care sări pieziş, de parcă ar fi fost de gumă, şi se aşeză ceva mai încolo, liniştit. Teleghin se apropie şi salută cu sabia, la întâmplare, pe unul din cei trei ofiţeri din maşină, care purtau peste mantale sumane cafenii. Cel care stătea în faţă se ridică şi, cu mâna pe parbriz, primi raportul fără să se uite măcar la Teleghin.

Se întoarse apoi dintr-o dată spre escadron. Ceilalţi doi din fundul maşinii – unul palid ca hârtia şi cu bărbuţa udă, celălalt plinuţ, bosumflat şi cu un aer mânios – se ridică, salutând cu mâna la cozoroc. Cel dinţii începu să vorbească cu glas piţigăiat, dându-şi capul pe spate de i se vedeau nările negre, în timp ce pince-nez-ul aburit îi juca pe nas:

— Ostaşi! În numele puterii muncitorilor şi ţăranilor, vă ordon să vă ascuţiţi mai bine săbiile şi să vă prindeţi mai cu nădejde baionetele la armă! Care dintre voi nu doreşte să-şi adape calul la gurile Donului liniştit? Numai un laş n-ar dori-o… De ce sunteţi încă aici şi nu acolo? Republica aşteaptă de la voi fapte de vitejie legendară. Înainte! Zdrobiţi-l pa duşman, împrăştiaţi-i cenuşa prin stepa-mamă…

Vorbea din ce în ce mai aprins, cu toate că spunea mereu acelaşi Jucru. La urmă, privi întreg frontul. „Ura! “strigă, ridicându-şi pumnul strâns deasupra capului. Ostaşii îi răspunseră, dar fără avânt. Cuvântarea lui îi lăsase nedumeriţi. Omul acela părea căzut din lună. La orice s-ar fi aşteptat, numai

la o batjocură ca asta, nu. Auzi: să-i facă laşi! ...

Cu un semn din cap, ofiţerul îl chemă pe Teleghin:

— Nu sunt mulţumit de starea trupei dumitale: nu-i decât o gloată călare! Nu sunt mulţumit nici de starea cailor dumitale: nu-s decât nişte biete mârţoage! Urmează-mă...

Se lăsă pe pernă, alături de şofer. Automobilul uriaş se puse în mişcare în direcţia cătunului.

Teleghin se luă după el, căutând să-şi dea seama, în grabă, dacă nu cumva îl duceau să-l împuşte...

Maşina se opri lângă casa unde era cartiruit statul- major. Teleghin, şi după el Cesnokov, care se sălta stângaci în şa, veneau în urmă, călări. Pe cerdac îi întâmpină telefonistul de serviciu, cu faţa speriată, cu- mâna tremurătoare la tâmplă. Îl rugă din ochi pe Teleghin să-i îngăduie să vorbească. Bâlbâindu-se, căutând să se exprime reglementar, le spuse că doar cu o clipă înainte fusese chemat de statul-major al brigăzii (toate serviciile, bunurile, casieria şi arhiva brigăzii se găseau la vreo patruzeci de kilometri mai la nord, în satul Gaivoronî). Atât apucaseră să-i comunice: că în Gaivoronî năvăliseră patrule albe, pe cât se pare chiar de-ale lui Mamontov. Şi, în clipa următoare, legătura telefonică se întrerupse.

Ofiţerul cel bosumflat, şeful de stat-major al comandantului suprem, lăsându-se greoi pe un genunchi, se aplecă şi-i şopti ceva preşedintelui. Acesta încuviinţă cu capul, apoi îi spuse, peste umăr, lui Teleghin:

— Vei primi directivele mele cu poşta de campanie...

Tăcuţi şi uluiţi, Teleghin şi Cesnokov rămaseră încă multă vreme cu privirile aţintite de-a lungul drumului negru, pe care maşina cu chip de fiară dispăruse ca o nălucă, topindu-se în bruma ploii.

Daşa lucra în comitetul executiv, la secţia de ameliorări, ca ajutor-secund al şefului de la „biroul pro- iectelor “. Uneori colora cu acuarele un fel de pete pe harta guberniei Kostroma, unde se proiecta uscarea bălţilor şi extragerea în cantităţi inepuizabile a turbei şi a minereurilor. Alteori copia rapoartele pe care le întocmea inginerul Gribosolov, în scopul de a ţine comitetul executiv într-o permanentă încordare nervoasă în faţa măreţiei concepţiilor lui, în realitate cu desăvârşire inutile, deoarece, afară de cutiuţa de acuarele, de pensulă şi o mică rezervă de hârtie „Watman”, la secţia de ameliorări nu mai era

nimic: nici lopeţi, nici căruţe, nici cai, nici pompe, nici bani, nici mână de lucru…

Daşa îşi primea raţia de alimente: o sută de grame de pâine cu tărâţă şi, uneori, câteva frunze de dafin sau câteva boabe de piper. Anisia, care lucra la comitetul executiv în calitate de curier, primea pentru meritele ei militare o raţie suplimentară: pe lângă bucata de pâine şi boabele de piper, un peşte şi jumătate uscat, iar câte- odată, o scrumbie întreagă, de culoare îndoielnică.

Anisia activa în acelaşi timp şi la cercul dramatic şi nu pierdea prilejul să asiste la cursurile publice ale Facultăţii de istorie şi filologie, evacuată acolo din Kazan. Privea cu un total dispreţ obligaţiile ei directe: trebuia să stea cât era ziua de lungă pe coridor, la uşa vicepreşedintelui comitetului executiv, într-un fotoliu voltairian jerpelit. Cu capul în palme, ca să-şi astupe urechile cu degetele, aplecându-şi obrazul deasupra genunchilor, citea tragediile lui Shakespeare. Dacă o striga cineva, răspundea cu gândul aiurea: „îndată, îndată…” Ba chiar se supăra când i se amintea că trebuie să duci vreun plic în vreuna din numeroasele încăperi încărcate cu mese şi pline de oameni care-şi inventau ocupaţii Se întâmpla uneori să şi lipsească de la locul ei. Odată, când una din funcţionare, cu faţa ca un cartof, îi făcu observaţie,

Anisia o privi întunecat: „Nu ridică glasul, tovarăşă, că nu mi-a fost mie frică nici de sabia căzăcească… “Iar funcţionara cea cultă, care pe vremuri activase mult pe terenul emancipării femeii, socoti că era mai cuminte să nu-şi pună mintea cu această obrăznicătură de origine muncitorească-ţărănească…

De obicei, Daşa se întorcea acasă după ora 5. Anisia întârzia uneori până după miezul nopţii. Stăteau într-o căsuţă de lemn pe malul Volgăi. Kuzma Kuzmici, care nu uita porunca lui Ivan Ilici: să le hrănească, pe Daşa şi pe Anisia, aşa fel ca să fie totdeauna sătule, continua, împotriva conştiinţei lui, să se ocupe cu afaceri îndoielnice, ca să facă rost de-ale gurii şi de lemne, deşi câteodată îi venea cam greu: anii începeau să-l apese, iar vremea rea de toamnă îl îmbia să treacă de la viaţa cea zbuciumată la liniştite meditaţii filosofice lângă so- biţa fierbinte, în murmurul domol al ploii pe acoperiş…

De obicei, când lumină albăstruie a zorilor bătea în ferestre, Daşa şi Anisia îşi beau ceaiul de morcov, luând o gustare

oarecare, apoi plecau la lucru. După ce spăla vasele, după ce scotea căldarea cu lături şi mătura podeaua în amândouă odăiţele, Kuzma Kuzmici începea, de multe ori oftând, să se gândească şi să chibzuiască unde ar putea să vâneze în ziua aeeea vreo două ouă, o bucăţică de slănină, o sticlă cu lapte sau jumătate de căciulă de cartofi... Kuzma Kuzmici nu cerea de pomană, Doamne fereşte! Făcea negustorie cinstită: oferea idei filosofice şi morale în schimbul alimentelor. În aceste două luni, ajunsese de-l cunoştea aproape toate Kostroma, iar uneori răzbătea până şi prin satele din împrejurimi.

Gândindu-se aşa, Kuzma repara sau cârpea câte ceva lângă fereastra ce se lumina cu încetul. Viaţa e o putere pe care n-o poţi birui. Chiar în timpul celor mai adinei prefaceri ale istoriei, al celor mai grele încercări, oamenii ies la lumină din pântecele mamei tot cu capul înainte, revendicându-şi prin urlete cumplite locul lor sub soare, indiferent dacă asta le face plăcere părinţilor sau nu. Oamenii se îndrăgesc unul pe altul, cu toate că au imcomparabil mai puţine mijloace de a cuceri decât cocoşul-de-pădure. De pildă, când dănţuieşte pe pajiştea primă văratică, după ce s-a topit zăpada, rotindu-şi coada înfoiată. Oamenii au nevoie de mângâiere şi sunt gata să taie o jumătate din pâinea lor şi s-o dea aceluia care le aduce, pe neaşteptate, liniştea în sufletul zbuciumat de îndoieli: „Unde-o să ajungem până la urmă? Să paştem iarbă, să ne acoperim goliciunea cu foi de varză Alţii sunt recunoscători celui care-i ascultă cu bunăvoinţă, înaintea căruia pot să-şi întoarcă sufletul pe dos, cu toată ură care clocoteşte în el, fără să se teamă de Ceka gubernială...

Şi Kuzma Kuzmici pleca să cutreiere curţile oamenilor. După ce-şi ştergea picioarele în tinda întunecoasă, intra în bucătărie. Se găsea şi câte-o gospodină care să strige la el, înciudată:

— Iar mi-ai venit pe cap, trântore? N-am nimic astăzi, nimic, nimic...

— Am venit să întreb de Maria Savişna, răspundea Kuzma Kuzmici, dând prietenos din cap şi încreţindu-şi buzele. Tot rău se simte?

— Da, rău.

— Nu moartea e înfricoşătoare, Anna Ivanovna, ci conştiinţa că ţi-ai trăit viaţa de pomană. Iată ce ne umple sufletul de amărăciune... Şi, atunci, datoria ta e să-l mângâi pe om. Să-i spui, punându-i mâna pe fruntea care se răceşte: „Săracă a fost

viaţa ta, Maria Savişna, n-are de ce să-ţi pară rău după ea. Ai trudit ca cea mai neînsemnată furnică, cu griji multe şi fără bucurie ţi-ai cărat firicelul tău de pai. Dar truda nu se iroseşte niciodată în zadar: se adună picătură cu picătură, casa omului creşte şi în înălţime şi în lăţime, iar firul tău de pai sprijină şi el ceva, pe undeva... Ai adus pe lume copii şi nepoţi, iar acum pogoară noaptea peste tine: închide ochii şi dormi liniştită. Să nu-ţi pară rău de nimic. Nu tu eşti vinovată de sărăcia ta... “

Kuzma Kuzmici mormăia pe scăunelul de lângă uşă. Şi gazda, care făcea surcele, arunca deodată bărdiţa, oftă de câteva ori la şir, iar lacrimile începeau să-i picure pe obraji, una câte una...

— Trăieşti cât trăieşti... Şi după ce ţi-ai dat duhul, nimeni nu-ţi mai aduce o mângâiere...

— Pentru că viaţa noastră nu este aşa cum trebuie să fie, Anna Ivanovna. Ar trebui să se ridice fiecărui om un monument pentru truda lui. În viitor aşa are să fie, Anna Ivanovna. În viitor viaţa are să fie bună...

— Poate că pe lumea cealaltă, hai?

— De ce vorbeşti aşa? Pe lumea asta...

— Te-ai nimerit dumneata om de treabă, dar ceilalţi...

— Meseria mea e să fiu bun, Anna Ivanovna... La drept vorbind, nici nu sunt bun. Sunt numai curios. De om nu trebuie kă-ţi fie milă. Omului îi place când întreabă altul de el... Şi acum, pot să intru la Maria Să- vişna?

— Haide, du-te...

Dintr-o casă ca aceea, Kuzma Kuzmici nu pleca niciodată cu mâna goală. Seara, după ce tăia şi despica o scândură lată din cine ştie ce curte, făcea focul în odăiţa femeilor, sufla cenuşa de pe samovarul în clocot şi, aşezându-l pe masă, începea să le povestească, Daşei şi Anisiei, aventurile lui.

— Ştiţi, mi s-a ivit un concurent, le spunea el, suflând în farfurioara cu ceai. A început să cutreiere curţile un moşneguţ îmbrăcat doar într-o cămaşă de pânză de sac, desculţ, cu barba încâlcită anume şi cu nasul uite-aşa de mare! Îl cheamă Anghel, şi-i popă. A născocit, escrocul, o metodă simplă; se repede pe neaşteptate într-o casă, se aşază pe podea şi bate din palme, legănându-se: „Aşa-ţi trebuie, Anghele, aşa, că tu n-ai crezut, ptiu, ptiu, ptiu! ... Cu ochii mei am văzut, cu mâinile mele am pipăit, ptiu, ptiu, ptiu...” Cei care-l ascultă cască gura. El se strâmbă ce se strâmbă, pe urmă începe a povesti: cică acum, nu

demult, în noaptea dinspre ziua de 5 o femeie, al cărei bărbat a plecat în Armata Roşie, a născut un copil gras, gras şi cu dinţi. L-au spălat, l-au înfăşat şi i l-au dat marnei în braţe. Ea îi dă să sugă, dar el nu ia sânul, ci se uită la mamă-sa şi zice: „Mamă, mamă, uite că am venitsorbindu-şi ceaiul din farfurioară, Kuzma Kuzmici începea să râdă: Toţi muşteriii mi-i suflă Anghel ăsta! Şi-i al dracului de rău! Azi ne-am întâlnit într-o curte. Mi-a făcut coarne cu degetele: „Ai venit, Kuzma, zice, să vezi ce-a mai rămas de la mine? Dacă îmi mai calci pe urme, apoi faci cunoştinţă cu toiagul meu…"

— Lasă-te de prostiile astea, Kuzma Kuzmici, 11 mustra Daşa cu asprime. Caută-ţi o slujbă, ceva. Nu-i nimic dacă avem să trăim numai din raţiile noastre… Pentru că, vezi, au început să se vorbească pe seama dumitale lucruri nu tocmai frumoase, şi tare nu-mi place…

Trezindu-se din visarea ei, Anisia adăuga şi ea:

— Am vorbit astăzi cu cineva… mare canalie! Eu şedeam şi, bineînţeles, citeam. Unul din colaboratorii noştri de la secţia aprovizionării civile, un păcătos sfrijit şi cu gura strâmbă, se apropie de mine… Şi, schimbându-şi glasul, Anisia vorbi ca el:

„Aş dori mult să fac cunoştinţă cu unchiul dumitale".

„Care unchi? "zic.

„Acela cu care staţi împreună… Am nevoie de un sfat. Moral, bineînţeles. "

„Unchiul meu nu dă niciun fel de sfaturi." „Ba dimpotrivă, eu, unul, am auzit că mulţi se duc la el şi capătă uşurare."

„N-am timp să ascult prostiile dumitale, tovarăşe. Vezi că am treabă…" El s-a apropiat şi mi-a suflat în ureche, stropindu-mă cu scuipat:

„Şi n-ai auzit nici de pruncul care vorbeşte? "

„Du-te la dracu! "îi zic eu…

„Nu trebuie să mă duc tocmai departe, că doar la dracu suntem cu toţii… Oare pruncul acela n-o fi antihrist? "

— Foarte, foarte neplăcut, oftă Daşa.

— Ce să-i faci… provincie! Răspunse Kuzma Kuzmici pe gânduri şi-şi mai turnă un pahar de apă clocotită. Asemenea fund de provincie, mai rar! Îţi ţiuie urechile… Dar, orice-aţi zice, rusul e un spirit neas- tâmpărat şi lesne impresionabil. Are un cap cum rar mai întâlneşti! Lui să-i dai ştiinţă şi un drum drept, să iasă din mocirla asta bizantină… De mult voiam eu, dar tot

nu mă puteam hotărî... Adică ce-aţi zice, dragele mele, dacă ne^am muta la Moscova?

— La Moscova? Îngăimă Anisia, deschizându-şi larg ochii albaştri.

— Da, la lumină, la focarul ideilor, mai aproape de faptele mari... Vă dau cuvântul că mă las de toate poz- neie mele. Şi mie mi-e scârbă de ele, şi încă de mult! Iar de când mi-am văzut aievea portretul, pe părintele Anghel, m-am tulburat, m-am tulburat adânc...

— La Moscova, la Moscova! Strigă Daşa. Avem şi unde trage: Katia are un apartament în care a rămas o bătrână. Una Maria Kondratievna... Dar poate că nu mai este nimic acolo... Doamne, Kuzma Kuzmici, să nu mai pierdem timpul! Aici vindem tot ce avem mai bun pentru chiflele şi gogoşile dumitale. Să ştii însă că nici dumitale nu-ţi prieşte aici, arăţi prost... Ascultă, la Moscova o înscriem imediat pe Anisia la Şcoala dramatică...

Anisia nu zise nimic, doar se înroşi şi-şi lăsă ochii în jos.

— Du-te chiar mâine, Kuzma Kuzmici, şi întreabă dacă mai merg vapoarele la Iaroslavl.

Daşa era tulburată. Tăcea şi oftă. Kuzma Kuzmici stătea zgribulit, cu mâinile încrucişate peste ’pântece. ’Se gândea că la Moscova n-o să fie chiar atât de greu să le facă rost de hrană: în cel mai rău caz, îi rămâneau briliantele Daşei, pe care le ascunsese la loc bun. Ar mai putea să ia de la Kostroma şi câteva puduri de făină de secară... Cum l-a luat gura pe dinainte azi, cu Moscova... Dar dacă l-a luat, l-a luat, şi gata! Doar e spre binele lor, fără îndoială... Şi pe loc începu să ticluiască în gând o scrisoare cu explicaţii către Ivan Ilici, de la care primise de curând o carte poştală scurtă, în care le spunea doar că trăieşte, că e sănătos, că-i iubeşte şi-i sărută.

Cu coatele pe masă, uitându-se la flacăra mică a opaiţului de tinichea, Anisiei i se părea că vede când o scară, ca aceea de la comitetul executiv, pe care cobora cu umerii goi, târându-şi trena de mătase şi frângându-şi mâinile însângerate, când o ladă lungă de brad, un sicriu, din care se ridică şi-l vedea pe Romeo, şi, alături, sticluţa cu otravă...

Toţi trei rămaseră încă multă vreme lângă samovarul care cânta încetişor. În noapte, ploaia bătea cu întreruperi în ferestruică. Dar ce le păsa de vremea rea, de casa strimtă şi de sărăcia aceea întâmplătoare? Inimile lor băteau calde şi

încrezătoare în aşteptarea vieţii noi, ca şi cum ar fi fost veşnic tinere.

Ivan Ilici se considera om echilibrat: orice şi-ar fi închipuit, dar ca să-şi piardă capul, asta n-ar fi crezut niciodată! Şi iată că i se întâmplă tocmai lui, pe ne- gândite, de parcă orbise dintr-o dată, să-şi deschidă tocul cu degete care nu-l ascultau, să-şi scoată revolverul din toc, să şi-l ducă la tâmplă şi să apese pe trăgaci. Dar nu se auzi nicio detunătură, deoarece nu ştiu cine îi scosese cartuşele din ţeavă…

Înfuriaţi, Roşcin şi comisarul Cesnokov se repeziră la el cu vorbe de ocară. Îl făcură mucos, intelectual, cârpă care nu-i bună nici să ştergi iepele bătrâne sub coadă cu ea… îl batjocoriră acolo, în câmp, descălecând lângă un stog de fân înnegrit de ploi. Aproape de locul acela aşteptau escadronul şi grupa de comandă, cu oamenii gata încălecaţi: atât mai rămăsese din brigada lui Teleghin.

Corpul de cavalerie al lui Mamontov, izbind pe un sector larg, năvălise în spatele brigăzii, rupându-i legăturile, tăindu-i comunicaţiile şi distrugându-i, în satul Gaivoronî, depozitele de provizii şi muniţii. Într-o zi şi o noapte, tot spatele brigăzii era un haos în care rătăceau, fără o legătură cu vreun post de comandă, unităţi dezorganizate şi ostaşi răzleţi, retrăgându-se şi as- cunzându-se care cum îi venea la îndemână.

Înainte de a-şi da seama, amândouă regimentele de puşcaşi se pomeniră învăluite ca într-un sac. Din spate se aruncau asupra lor cavaleriştii lui Mamontov, iar din faţă, plastunii de la Don. Ostaşii roşii părăseau frontul, risipindu-se.

Încetul cu încetul, proporţiile catastrofei ieşeau la iveală. Teleghin, cu escadronul şi sotnia de comandă, plecă să-şi caute brigada. Avea încă nădejde să adune, pe drum, rămăşiţele împrăştiate: panica doar trecuse, Mamontov era departe… Dar înţelese curând că, sub cerul plumburiu, prin miriştile umflate de apă, prin arăturile desfundate, prin râpele şi prin dumbrăvile înecate în ceaţă, nu mai era cu putinţă să aduni pe cineva. Oamenii plecaseră, unii să caute vreo unitate de front căreia să i se alăture, alţii prin cătune, rugându-se pe la uşile oamenilor să-i primească înăuntru, să se încălzească. Şi mai erau şi alţii care atâta aşteptaseră: s-o ia la sănătoasa cât mai departe de locurile acelea blestemate, să se întoarcă la casele lor, la femeile lor, la cuptorul lor…

Doi ostaşi din Regimentul 39, atât de istoviţi încât, nemaiputând să se urnească din loc, se trântiseră jos lângă un stog, îi povestiră lui Teleghin, care, împreună cu Roşcin şi comisarul Cesnokov, dăduse peste ei, o istorie nu tocmai veselă.

— Degeaba umblaţi pe câmpie, că nu puteţi aduna pe nimeni, zise unul din ei. Regimentul a fost, dar nu mai este.

Celălalt, cu spatele rezemat de stog, rânji:

— Am fost vânduţi, şi basta, ce să mai vorbim? ... Parcă noi nu înţelegeam ordinele de luptă? Le înţelegeam foarte bine: am fost -vânduţi... Ce mai comandament, mama lui! Ne-au dat cizme cu tălpi de carton! Şi-şi mişcă degetele, care-i ieşiseră prin cizmă. Am terminat cu războiul... Gata... Amin!

Lângă stogul acela îşi pierdu Teleghin capul. Îi trecu pe dinaintea ochilor imaginea radiatorului monstruos, cu farurile depărtate unul de altul... Cum are să se poată el justifica? Cu blândeţea şi moliciunea lui, a stat ca un gură-cască, a scăpat frâul din mână, a pierdut totul...

— la nu mai zbieraţi la mine! Se răsti el la Roşcin şi la Cesnokov. Da, am avut o clipă de slăbiciune, mi-a fost frică. Sunt vinovat. Ei şi? ... Cu o strâmbătură de dezgust, îşi vârî revolverul în toc. Mi-a mers bine toată viaţa, dar totdeauna am simţit că o dată şi o dată are să mi se înfunde... Fie, n-are decât să mă judece tribunalul revoluţionar...

— Dar, dracu să te ia, nu-i vorba de tine! Strigă Roşcin, şi obrazul îi tresări, nervos. Încotro îndrepţi es- cadronul? La apus? La răsărit? Ce părere ai în această privinţă? Care-i datoria ta, acum, imediat? Gândeşte-te!

— Dă încoace harta...

1

Furios, Teleghin luă harta din mâinile lui Roşcin şi o cercetă, adresându-şi tot felul de înjurături birjăreşti. Numele oraşelor, ale satelor şi cătunelor îi jucau pe dinaintea ochilor. Totuşi, până la urmă se stăpâni şi, după discuţii contradictorii, hotărî: escadronul s-o ia spre răsărit, incerclnd să facă joncţiunea cu unităţile Armatei a opta.

Tot restul zilei, de câte ori s-a putut, au mers la trap. Noaptea târziu, când nu se mai vedeau nici urechile cailor, au trimis patrule de recunoaştere, să vadă unde se afla satul Rojdestvenskoe, pierdut undeva prin apropiere în întunericul nepătruns. Se opriră şi aşteptară mult timp aşa, fără să

descalece. Atunci Vădim Petrovici îşi apropie calul de calul lui Teleghin, scară lângă scară.

— Ei? … îl întrebă el. Poate că acum ai de gând să-mi explici… Bineînţeles, dacă poate vorbi omul cu tine…

— Spune.

— Ce-ai urmărit cu spectacolul acela?

— Care spectacol, Vădim?

— Cu revolverul fără gloanţe…

— Ai înnebunit? … Ivan Ilici se aplecă în şa, dar nu desluşi în întuneric decât o pată alburie şi doi ochi neînchipuit de mari. Cum, nu mi-ai scos tu cartuşele?

— Nu, nu ţi le-am scos eu. Încep să cred că eşti mai şmecher decât pari…

— Nu înţeleg… Am avut o clipă de slăbiciune, e drept. Dar ce rost are să mă faci şmecher? În locul tău, aş uita toată povestea asta…

— Nu căuta să te strecori pe-alături, că nu-ţi merge! Vorbeau încet. Roşcin tremura tot, ca un câine dresat ţinut de zgardă. Tot escadronul a văzut scena de lângă stog… Ştii ce spun oamenii? Că te-ai prefăcut, ca să ieşi basma curată în faţa tribunalului revoluţionar…

— Dracu ştie ce-ţi mai trece prin minte!

— Ba să faci bine şi să asculţi! Calul lui Roşcin începu să se înfierbânte şi el. Trebuie să-mi răspunzi fără înconjur. În zile ca acestea, fiecare din noi e pus la încercare… Cum ai ieşit tu din încercarea asta? Asupra ta rămâne o pată, înţelege! Şi tu n-ai dreptul să rămâi pătat…

În timp ce se frământa pe loc-, calul lui Vădim Peli o- vici îl plesni dureros pe Teleghin cu coada peste obraz. Atunci Ivan Ilici strigă, cu glasul sugrumat de încordare:

— Pleacă! … Pleacă, că te ucid! …

Pe neaşteptate, comisarul Cesnokov zise de undeva, de lângă ei:

— Ia lăsaţi, băieţi, nu vă încăieraţi, că eu i-am scos cartuşele…

Nici Roşcin şi nici Teleghin nu-i răspunseră. Fără să se vadă, răsuflau greu amândoi – unul din pricina cruntei jigniri, celălalt încă zbârlit de ură. Din întuneric răsunară atunci strigăte scurte, ca nişte focuri de puşcă: „Stai! Stai! “ „Cine sunteţi? “ „Nu puneţi mâna! “ „Ai cui sunteţi? “ „Noi suntem de-ai noştri, dar

voi ai cui sunteţi, candela şi iconostasul?! … “

Se ciocniră două patrule, şi călăreţii, învârtindu-se unii în jurul celorlalţi şi ferindu-se să tragă în întunericul acela blestemat, răcneau şi se înjurau cumplit, furioşi, fără să se despartă, dar simţind, după tăria vorbelor, că şi unii şi alţii erau tot „de-ai noştri*4, adică roşii.

„Ce pui mâna pe căpăstru? … “ „Care unitate? … “ „întreabă per maică-ta, născătoare de Dumnezeu! Suntem o mare unitate de cavalerie.” „Unde ţi-i unitatea? “ „întoarce şi hai cu noi… “

În sfârşit, amândouă patrulele se potoliră şi se apro- piară, liniştite, de escadron. În felul acesta, cei trei aflară că satul Rojdestvenskoe era aproape, dincolo de pădure, peste râu. Când întrebară ce unitate militară se afla în sat, unul din patrula străină le răspunse, fără prea multă bunăvoinţă:

— Las’, că ajungeţi acolo, şi vedeţi…

Într-o căsuţă, la masă, Semion Mihailovici Budionnâi şi cei doi comandanţi de divizie ai lui beau ceai lângă un samovar uriaş. Când intrară Teleghin, Roşcin şi Cesnokov, Budionnâi îi întâmpină cu veselie:

— Ehei, vine spor la oastea noastră! Bun venit! Staţi colea şi beţi un ceai cu noi.

Apropiindu-se de masă, noii-sosiţi dădură mâna cu Budionnâi, care cercetă cu un zâmbet viclean pe rătăcitorul comandant de brigadă şi statul lui major. Aflase totul. Dădură mâna şi cu comandantul Diviziei a patra „

25 – Calvarul, voi. III

Un bărbat mărunţel, dar cu nişte mustăţi atât de cumplite, Încât le-ar fi putut înnoda pe după urechi, apoi cu comandantul Diviziei a şasea, care întinse tuturor o labă uriaşă şi-i strânse cu atâta putere, de parcă îndoia o potcoavă, în timp ce faţa lui tânără şi rumenă dovedea calmul cel mai netulburat.

Semion Mihailovici îi întrebă dacă-şi cartiruiseră bine unitatea pentru noapte şi dacă n-aveau de făcut nicio plângere sau rugăminte. Îi răspunse Roşcin: că se cartiruiseră cum putuse fiecare şi că n-aveau a se plânge de nimic.

— N-aveţi? Cu atât mai bine, zise Budionnâi. Ştia el că în satul unde-şi oprise peste noapte, pentru o scurtă odihnă, corpul de cavalerie n-ar mai fi încăput nicio muscă. Apoi, de ce staţi în picioare? Trageţi o bancă şi staţi… Ştii, mi-aduc aminte de dumneata, tovarăşe Teleghin… Bună săpuneală le-ai mai tras

atunci cazacilor de la Don... Ehei! ... şi, grozav de încântat, îşi privi tovarăşii printre gene.

Comandantul Diviziei a şasea încuviinţă, liniştit: într-adevăr, bună săpuneală primiseră atunci cazacii. Iar eomandantul Diviziei a patra încuviinţă şi el, mândru, aplecându-şi scurt faţa de calmuc.

— Vasăzică, de data asta v-a cam scuturat puţintel Mamontov... Ce ai cu dumneata, o unitate de comandă sau o unitate de luptă?

— O unitate de luptă, un escadron cu efectiv sporit, îi răspunse Teleghin.

— În ce stare ţi-s caii?

— Excelentă! Se grăbi să răspundă Roşcin. Potcoviţi la picioarele de dinainte.

— Ce spui? Potcoviţi la picioarele de dinainte? Se miră Budionnâi. Uite ce zic eu: de ce să plecaţi mai departe, căutând Armata a opta? Poate că nici nu mai este acolo unde era...

— Trebuie să raportez comandantului de armată, răspunse Teleghin.

— Raportează-mi mie... Ce ziceţi, tovarăşi comandanţi de divizie? Îl luăm cu noi pe comandantul acesta de brigadă şi escadronul lui cu efectiv sporit?

Amândoi comandanţii de divizie încuviinţară, aplecându-şi capuL Budionnâi luă între degete puţin tutun dintr-o cutie de tablă şi începu să răsucească o ţigară.

— N-aveţi ce căuta mai departe, repetă el. Rămâneţi cu noi. Comandanţii de divizie şi cu mine am stat şi ne-am gândit şi, după ce ne-am gândit, ne-am hotărât. Caii încep să se îngraşe şi ostaşii mor de urât. Ce-ar fi, adică, să pornim spre miazănoapte şi să-l căutăm pe generalul Mamontov? Ştii, suntem puşi pe goană: el fuge de noi, noi fugim după el...

Semion Mihailovici glumea, dar situaţia era cât se poate de gravă. Aflând că trupele lui Mamontov străpunseseră frontul roşu, el nu mai ţinuse seamă de ordinul personal al preşedintelui Consiliului militar suprem, care-i cerea să execute întocmai planul absurd şi fără îndoială greşit – dacă nu cumva chiar întocmit cu intenţia de a trăda – şi, din proprie iniţiativă, punându-şi capul în joc, în urmărirea lui Mamontov. Atât Budionnâi, cât şi comandanţii lui de divizie îşi dădeau perfect de bine seama cu ce furie trebuie să fi scârţâit condeiele în

cancelaria comandantului suprem şi ce ameninţări, care miroseau a mormânt, îi aşteptau la capătul firului direct, prin aparatul „Morse” ... Dar salvarea Moscovei le era mai scumpă decât propriul lor cap. Iar această salvare ei n-o vedeau decât în urmărirea neîntârziată a lui Mamontov şi în zdrobirea cavaleriei lui, cea mai bună pe care o aveau albii. Nici nu se îndoiau că această cavalerie nu va rezistă celor şapte mii de săbii ale lui Budionnâi şi că va cădea zdrobită pe undeva, pe câmpiile întinse dintre Ţna şi Don. Totul era să-l poată ajunge din urmă pe Mamontov, care îşi însuşise tactica bandiţilor, schimbându-şi prin sate şi cătune caii răniţi sau istoviţi.

Regimentele lui Mamontov, adunate de pe Don, îndrăzneţe, dar răsfăţate, aveau un efectiv mult mai mare decât trupele lui Budionnâi. Totuşi, Mamontov se ferea să-l întâlnească. Se temea de acest duşman încercat, care-l urmărea. Nu mai era vorba acum de o cavalerie de partizani, ci de una cu mult mai primejdioasă, cu care ferească Dumnezeu să te întâlneşti şi să te loveşti în câmp deschis: de cavaleria rusă regulată. Budionnâi se mişca mai încet, dar mai chibzuit, alegând drumul cel mai scurt şi mai îndemânos, şi era mai iscusit, îm- pingându-l pe Mamontov prin locuri pe unde cu greu putea să găsească furaj sau cai de schimb.

Această urmărire, acest joc pe viaţă şi pe moarte al celor două puternice corpuri de cavalerie, se prelungea zi după zi. Drumul lui Mamontov era însemnat de fumul ce se înălţa şi de pâlpâirile focurilor prin ceaţa de toamnă. Mamontov se arunca asupra unităţilor din spatele frontului roşu, apoi se depărta în grabă. În cele din urmă, Budionnâi îl înşelă şi-l ajunse. Într-o dimineaţă, devreme, când umbrele sălciilor bătrâne abia începeau să se desluşească, negre ca de cărbune, prin grădinării, Semion Mihailovici năvăli cu un escadron într-un sat sărac, unde Mamontov poposise peste noapte.

În aceeaşi clipă, din celălalt capăt al satului zbura pe poarta unei case o troică înhămată cu cai roibi. Întorcându-şi faţa în caleaşca lui deschisă, cu capul gol şi cu mantaua descheiată, Mamontov trase de câteva ori asupra călăreţului mustăcios care, înfăşurat într-o burcă neagră, gonea în fruntea escadronului: îl recunoscuse pe Budionnâi. Dar carabina îi tremura în mână. Caleaşca a mai fost urmărită câtva timp, însă roibii o duceau ca vântul.

Prin curţi mai răsunau încă urlete sălbatice, zăngănit de săbii şi împuşcături izolate: cazacii din garda personală a generalului se băteau pe viaţă şi pe moarte. Apoi, ostaşii lui Budionnâi cotrobăiră prin tot satul, scoţând în uliţă, de prin toate cotloanele, o mulţime de oameni speriaţi, unii numai în cămaşă, iar alţii, de spaimă, încălţaţi numai cu câte o cizmă: erau muzicanţii lui Mamontov. Înconjurându-i, urmăritorii începură să-şi bată joc de ei. Când află despre ce era vorba, Semion Mihailovici, care se apropiase, le porunci să-şi aducă instrumentele.

Văzând că bolşevicii nu-i taie cu săbiile, ci doar râd de ei, muzicanţii o luară la goană, se îmbrăcară cât ai bate din palme şi-şi aduseră fanfara: helicoane uriaşe, trompete şi cornete – toate de argint curat. Oamenii lui Budionnâi se minunau, clătinând din cap: pradă, nu glumă…

— Ce să-i faci? Râse Semion Mihailovici. De la un cline râios, e bun şi-un smoc de păr… Măcar ştiţi să cân- taţi *Internaţionala?*

Muzicanţii ştiau să cânte orice. Printre ei erau şi câţiva elevi ai Conservatorului din Moscova, care de un an şi jumătate, căutând câştig şi pâine albă, rătăciseră din oraş în oraş, scăpând de pogromuri, de încheierea foilor de anchetă şi de împuşcăturile de pe străzi, până în ziua când fuseseră mobilizaţi de Rostov. Şeful orchestrei, cu nasul ca un burete îmbibat! N alcool, mărturisi chiar că ar fi un vechi revoluţionar… Era destul să te uiţi la nasul lui, care bătea în vânăt, ca să-l crezi pe cuvânt că n-o să se apuce de sabotaj…

Mamontov evitase şi de data aceasta ciocnirea. Prin- tr-o manevră fulgerătoare, armata lui rupsese contactul cu inamicul. Urmărirea începu din nou. Dar intenţiile lui erau limpezi: să străbată frontul roşu îndărăt, spre albi. De lucrul acesta Budionnâi se temea mai mult ca de orice. Însemna că tot marşul lui fusese zadarnic şi că va fi nevoit să răspundă în faţa comandantului suprem… Ba, ceea ce era încă şi mai rău, în faţa preşedintelui însuşi al Consiliului militar suprem!

Tot atât de supărător era şi faptul că nu-i fusese cu putinţă să stabilească niciun fel de legătură ca să afle şi el ce se mai petrecuse pe lume… În cele din urmă, ajunseră la calea ferată. Însoţit de şeful lui de stat-major şi de comisar, Budionnâi porni călare înainte, la gară, şi se aşeză în faţa aparatului. Firele telefonice îi aduseră câteva veşti care-l făcură să-şi cheme

acolo, fără întârziere, toţi comandanţii de divizie şi ofiţerii superiori.

Se adunară cu toţii în sala bufetului, de unde se vedeau, prin ferestrele sparte, escadroanele în coloană de marş apropiindu-se şi trecând peste linia ferată. În spatele lor, la marginea zării, se desfăşura un asfinţit posomorât, înecat în nori. Călăreţii care urcau la deal cu steguleţe în vârful suliţelor păreau turnaţi În fontă, neînchipuit de puternici pe caii lor uriaşi. Teleghin se întoarse surprins spre Vădim Petrovici, care se uita pe fereastră: chipul lui, luminat de asfinţit, era mândru, încremenit, halucinat parcă.

— Trebuia să înţelegem că aşa e ea... începu el, înăbuşit, şi Ivan Ilici se apropie să-l audă mai bine. Noi uitasem asta... Nu există pe lume pedeapsă care să sancţioneze asemenea trădare... Sărută pământul că te-a iertat...

Vădim Petrovici vorbea aşa pentru întâia oară de la ceartă lor de sub stog. Teleghin înţelegea că nu din mândrie se chinuise şi tăcuse, ci mai curând din deznădejde că n-avea cum să-şi recunoască vinovăţia faţă de ci. Doar nu era să-i spună: „Iartă-mă, Ivan. “Acum, după o nesfârşită încordare şi trudă, sosise în sfârşit clipa când, plin de dragoste pentru patria lui uitată, pierdută şi iarăşi regăsită, îi cerea iertare – lui...

Ivan Ilici tuşi, căutând să-i spună o vorbă caldă, ceva care să şteargă amintirea certei lor prosteşti, ca şi cum nici n-ar fi fost... În momentul acela, însă, Budionnâi ieşi de la telegraf, şi toţi îl înconjurară cu grabă.

— Veşti extraordinare, tovarăşi! ... zise el. Să începem cu cele neplăcute. Kutepov a luat Orelul. Patrulele lui circulă acum în apropiere de Tuia. Cu această ofensivă, el a înfipt o pană adâncă în frontul nostru. Armata a opta şi a zecea sunt respinse spre răsărit, a noua şi a treisprezecea, spre apus... Asta s-a întâmplat săptămâna trecută... Tăcu o clipă, apoi ochii lui străluciră veseli: Dar de-atunci s-au schimbat multe, tovarăşi... Mai întâi pot să vă anunţ o mare bucurie: întreg Comandamentul suprem a fost înlocuit, iar preşedintele Consiliului militar suprem nu-şi mai face mendrele pe frontul de sud... Orelul a fost recucerit de ai noştri... Slăvitele regimente ale lui Kornilov, Markov şi Drozdovski au fost zdrobite între Orei şi Kromî... Ceea ce aşteptam noi de mult, a început... Amănunte încă nu avem, dar împotriva lui Kutepov operează acum, cu

succes, o grupă specială de şoc…

Semion Mihailovici se opri iarăşi, învârtind între degete o panglică de telegraf. Îşi zbârli mustăţile şi, aruncând o privire pătrunzătoare comandanţilor care-l înconjurau, urmă:

— Operaţiunile corpului nostru n-au fost executate conform ordinului comandantului suprem, ci împotriva lui… Ordinul pe care-l primisem ne poruncea să ne îndreptăm spre sud, în stepele Salsk şi Mâniei, unde era cât pe ce să fie nimicită Armata a zecea. Iar noi ne-am îndreptat spre nord. În loc să ajungem pe malul stâng, ne-am pomenit pe malul drept al Donului. În loc să ne depărtăm de cavaleria de la Don, ne-am agăţat de coada ei… La drept vorbind, nu era bine ce făceam, deoarece de ordin trebuie să asculţi… Iar în ce priveşte înţelegerea noastră de oameni simpli, apoi capetele noastre îs capete de mujici, de cazaci, şi ni-i îngăduit să chibzuim lucrurile singuri: slavă Domnului, la statul-major al Comandamentului suprem sunt destule capete învăţate şi luminate… Şi aşa, noi înaintam, şi ordinele comandantului suprem veneau după noi. Nici nu puneam mâna pe ele şi nici nu le citeam, că, dacă le-aş fi citit, te pomeneşti că scăpăm şi sabia din mână… în sfârşit, ce să-i faci, un ordin tot m-a ajuns din urmă. Un ordin fără multe vorbe. Şi, desfăcând panglica de telegraf aşa fel ca să nu se răsucească, citi: „Comandantului corpului de cavalerie, Budionnâi… Ultimele date ale recunoaşterilor indică mişcarea cavaleriei inamice spre nord, pornind din regiunea Voronej, Ordon comandantului Budionnâi să zdrobească această cavalerie inamică! “Atât. Scurt şi cuprinzător. Adică, întocmai aşa cum au înţeles capetele noastre de mujici… Ordinul este semnat de preşedintele Consiliului militar revoluţionar al frontului de sud, Stalin, la cartierul general al Comandamentului suprem de la Ser- puhov…

Katia se întorcea la Moscova pe aceeaşi stradelă

— Starokoniuşennâi, pe Arbat – în aceeaşi casă izolată, cu mezanin, unde, la începutul războiului, Nikolai Iva- novici Smokovnikov se mutase de la Petersburg, împreună cu Daşa, şi unde trăsese şi ea atunci când se întorsese de la Pariş. Se întorcea în aceeaşi odaie unde, în ziua tristă a înmormântării lui Nikolai Ivanovici, se adunase în viaţa ei atâta durere şi atâta deznădejde. Atunci, învelindu-se cu paltonul de blană, se culcase pe pat, nevrând să mai trăiască… Oftând, dăduse

paltonul la o parte şi se dusese în sufragerie după apă, să ia morfină… Deodată, văzuse în lumina amurgului cealaltă viaţă a ei: Vădim Petrovici era acolo şi o aştepta…

Şi iată că şi această a doua viaţă zbuciumată, plină de dragoste, chinuitoare, se încheiase. În urma ei rămăsese un drum lung, foarte lung, presărat cu pierderi care nu mai puteau fi înlocuite. Mai ales şi mai ascuţit le simţise toate acestea atunci când, pe la jumătatea lui iulie, ieşise cu bocceluţa ei din gara „Kiev "… În râul Moscova, cu apele scăzute, se bălăceau câţiva copii, iar glasurile lor răsunau pătrunzător şi trist în liniştea netulburală. Pe mal, în iarba ofilită, stătea un bătrân cu undiţă. Ieşind pe Sadovaia, unde pe întreg bulevardul dispăruse orice urmă de împrejmuire. Katia se opri, surprinsă de tăcerea apăsătoare a oraşului. Nu foşneau decât frunzele teilor bătrâni şi impunători, care acopereau cu umbra lor casele retrâse şi pustii. Pe Arbat, unde altădată era atâta lume, nu se vedeau nici tramvaie, nici trăsuri. Doar câte un trecător se furişa rareori, cu capul plecat, peste şinele ruginite. Ajungând la Starokoniuşennâi, Katia o luă tot înainte şi, în sfârşit, îşi văzu casa. Simţi cum i se taie picioarele şi rămase multă vreme locului, pe trotuarul de peste drum. În amintirea ei, căsuţa aceea galbenă, cu coloanele albe în relief, cu ferestre curate prin care se vedeau perdelele, i se părea neasemuită… Acolo sălăşluia umbra Katiei, a lui Vădim Petrovici, a Daşei… E cu putinţă oare să se fi risipit fără urmî tot ce-a fost? E cu putinţă oare ca viaţa să fi trecut aşa, ca o vedenie de vis ce te amăgeşte cu iluzii deşarte, mistuindu-se apoi, cu un suspin, în clipa deşteptării? Nu, în zilele acelea care nu mai erau, încremeniseră pe undeva, plini de bucuria neaşteptată de atunci, şi Katia. Care scăpase pe covor sticluţa cu morfină şi, lipsită de puteri, rezema de braţul împietrit al lui Vădim Petrovici, şi Vădim Petrovici, care-i şoptea vorbe fără. Şir, răpus de dragoste. Toate acestea nu fuseseră numai vis, nu dispăruseră, ci erau şi acum acolo, după ferestrele negre… Tot acolo îşi petrecuseră şi noapiet. Lor dinţii – fără somn, cu sărutări multe şi adânci ca suferinţa, spunându-şi aceleaşi şi aceleaşi vorbe mereu noi. Pentru că singura minune pe pământ e dragostea, dragostea care împleteşte strâns mâinile albe şi firave cu mâinile puternice şi aspre, ce e mai gingaş cu ce e mai bărbătesc…

Căsuţa era tot acolo, mică, stiâmbă, sărăcăcioasă, cu tencuiala căzută. Nu avea coloane albe în relief: le inventase imaginaţia ei. Cele două ferestre din capătul etajului erau astupate pe dinăuntru cu gazete, iar celelalte erau atât de stropite cu noroi uscat, încât se vedea bine că după ele nu locuia nimeni... La mezanin, unde fusese odaia Daşei, toate geamurile erau sparte.

Trecând strada, Katia bătu la uşa din faţă, de pe care vopseaua cafenie se dezlipea în solzi. Bătu mult, până ce văzu că, în loc de mâner, nu era decât 0 gaură plină cu praf. Atunci îşi aduse aminte că ar fi trebuit să intre prin străduţă, ca să ajungă la uşa din spatele casei. Por-, ţâţa era deschisă, în curte crescuse iarbă deasă, prin care se vedea doar o cărăruie îngustă. Prin urmare, tot mai stătea cineva acolo...

Katia bătu la uşa bucătăriei. Peste câtva timp, un bărbat scund, palid cum e coală de hârtie, blond, cu capul mare şi zbârlit şi cu ochelari, deschise uşa.

— De când strig că nu-i încuiată! Bombăni ei. Ce pofteşti?

— Iertaţi-mă, vă rog, voiam să întreb dacă mai stă aici o bătrână, Maria Kondratievna...

— Da, aici, răspunse omul cu glasul cu care ar fi explicat o formulă matematică. Dar a murit...

— A murit? Când?

— Nu demult, n-aş putea spune exact în ce zi...

— Ce mă fac acum? Oftă Katia, descumpănită. Casa mea e ocupată?

— N-am nicio idee dacă această casă e a dumitale sau nu. În orice caz, e ocupată...

Era gata să închidă uşa. Dar vizfnd că ochii frumoasei necunoscute erau plini de lacrimi, nu se grăbi.

— Ce situaţie îngrozitoare... Vin de-a dreptul de la gară. Unde să mă duc? N-am fost de doi ani la Moscova. Acum m-am întors acasă... şi uite!

— Te-ai întors acasă? Repetă străinul cu mirare. La Moscova? ...

— Da. Am stat întâi în sud, apoi în Ucraina...

— Mă rog, nu eşti în toate minţile?

— De ce? Ţi se pare aşa de ciudat să se întoarcă cineva acasă?

Pe faţa istovită a străinului, ca de carton, buzele subţiri se

ridicară la un colţ, încreţindu-i obrazul supt:

— Cum, dumneata nu ştii că la Moscova mor oamenii de foame?

— Am auzit şi eu că, în ce priveşte hrana, e cam prost. Dar mie nu-mi trebuie mult. Şi, pe urmă, e ceva trecător. Oricum, tot e mai bine să fii acasă când e greu de trăit...

— În definitiv, cine eşti dumneata?

— Sunt învăţătoare, Roşcina Ekaterina. Vă arăt imediat...

Ajutându-se cu dinţii, Katia începu să desfacă nodul sacului de pânză şi scoase din el certificatul Comisariatului Poporului pentru Instrucţiunea Publică.

— Am funcţionat, până în ziua evacuării, la Kiev, la şcoala rusească de copii mici. Comisarul poporului mi-a spus să nu rămân în niciun caz acolo când vor veni albii. Nici eu singură n-aş fi rămas. Şi mi-a dat scrisoarea asta către comisarul Lunacearski. Dar e pecetluită.

Omul citi certificatul, citi apoi adresa de pe plic. Toate mişcările lui erau parcă încetinite.

— La drept vorbind, odaia bătrânei nu-i ocupată de nimeni. Dacă ţii neapărat să rămâi aici, intră. Cu toate că totul e putred şi vechi. În Moscova poţi să ocupi orice casă vrei din cele părăsite...

Trăgându-se la o parte, o lăsă pe Katia să treacă în bucătăria întunecoasă, încărcată cu mobilă stricată. Îi arătă cheia de la odaia bătrânei, agăţată într-un cui pe coridorul cu pereţii afumaţi, şi se îndreptă încetişor spre odaia lui, fostul birou al lui Nikolai Ivanovici. Katia deschise uşa cu greu. În odaia lungă, cu cele două ferestre stropite pe dinafară cu noroi, aerul era înăbuşitor. Acolo fusese dormitorul ei. Patul era în acelaşi loc. Tot acolo era, pe perete, dulăpiorul-farmacie de lemn sculptat, pe uşiţa căruia se vedeau chipurile spălăcite ale lui Alconost şi Şirin */.* Din dulăpiorul acesta scosese ea, atunci, mor-

* Păsări măiestre, care se zugrăveau pe ilustraţiile din bâlciuri: prima avea chip de bărbat, iar a doua, chip şi bust de femeie.

Fină... Răposata Maria Kondratievna adusese în odaia ei lucrurile cele mai bune din toată casă: divane, fotolii, etajere, îngrămădite unele peste altele, sfărâmate, pline de pânze de păianjen şi de praf.

O cuprinse deznădejdea: va trebui să trăiască în. ^Moscova

aceea nesfârşită, înfierbântată de soarele lui iulie, pustie şi flămândă, să trăiască în odaia aceea lipsită de aer, plină de lucruri fără rost, aruncate claie peste grămadă. Va trebui să-şi înceapă aici a treia ei viaţă... Pe salteaua goală, Katia plânse în tăcere. Obosită şi flămândă cum era greutăţile şi complicaţiile care o aşteptau i se păreau peste puterile ei. Îşi aduse aminte de căsuţa cea strâmbă şi dragă de lângă şcoală, de grădiniţa ei şi de câmpia presărată cu mori, care se întindea dincolo de gară... Mătura de lângă prag, ciubărul cu apă din tindă, lumina verzuie care, străbătând frunzişul, cădea pe fereastră peste caietele copiilor. Şi copiii veseli şi lipsiţi de griji, şi băieţelul cel drag, Ivan Gavrikov...

De ce nu s-a putut să rămână acolo pentru totdeauna?

Ridicându-se de pe pat, Katia se hotărî să aducă puţină apă ca să-şi înmoaie franzela uscată pe care o cumpărase de la Kiev. Dar ca să-şi înceapă viaţa ei cea nouă, nu găsi niciun pahar... Necăjită, îşi şterse ochii şi. Se duse la omul cel palid.

După ce bătu uşor în uşă, zise cu glas subţirel:

— Iartă-mă, te rog, că te deranjez...

Omul se apropie încet şi-i deschise uşa. Îşi ţinea ochii aţintiţi asupra Katiei şi părea că nu înţelege bine ce-i spune.

— Iartă-mă, te rog, n-ai un pahar? Aş vrea să beau apă...

— Mă cheamă Maslov, tovarăşul Maslov, îi răspunse el. Ce fel de pahar vrei?

— Unul care nu-ţi trebuie.

— Bine...

Ducându-se tocmai în fundul odăii, Maslov lăsă uşa deschisă. Katia văzu nenumărate cărţi pe poliţe de scânduri negeluite, încovoiate sub povara lor, cărţi deschise şi manuscrise împrăştiate pe birou, un pat de fier, ca vai de lume, pe care de asemenea erau cărţi, gunoi pe jos şi gazete îngălbenite la ferestre. Tot aşa de încet Maslov se întoarse la Katia, întinzându-i un pahar murdar:

— Poţi să ţi-l iei de tot.

În bucătărie, Katia răzbi cu greu până la chiuvetă plină până sus cu gunoi. Apa însă curgea. Katia spălă paharul şi bău cu sete, apoi se întoarse în odaia ei. Înainte de a-şi mânca franzela, ar fi vrut să deschidă fereastra şi să se spele, cât de cât. Dar nu era uşor să desprinzi ccrcevelele lipite cu hârtie. Se chinui mult, scurmă cu unghiile şi bătu cu un picior de scaun în zăvoare,

oftând adânc. Atras de zgomot, Maslov veni să vadă ce se întâmpla: se uită râtva timp la Katia cu o mirare mută, apoi o întrebă:

— Ce nevoie ai să deschizi fereastra?

— Te înăbuşi aici.

— Crezi că aerul din stradă e mai curat? Praf şi putoare. Putreziciuni prin toate curţile… Nu te sfătuiesc.

În picioare pe pervaz, Katia îl ascultă până ce termină. Îşi strânse buzele, apoi începu iarăşi să ciocănească cu piciorul scaunului în fereastră.

— Să presupunem că reuşeşti s-o deschizi. Când s-o înnopta, tot trebuie s-o închizi la loc. Ce rost are să faci eforturi inutile? …

În sfârşit, zăvorul slăbi. Katia sări de pe pervaz, deschise larg fereastra şi, aplecându-se în afară, respiră cu lăcomie aerul din stradă.

— Da, da, urmă pe gânduri Maslov, problema urbanistică n-a fost rezolvată. Deodată simţi că i se îndoaie genunchii. Căută cu ochii un loc unde să se aşeze şi se rezemă de uşorul uşii, vârându-şi degetele mari în şnurul cu care era încins peste cămaşa de pânză, de mult neprimenită. Zăpada s-o topit, şi toată murdăria, tot gunoiul, toate hoiturile de câini, de pisici şi chiar de căi au rămas pe străzi şi prin curţi… Au mai spălat ploile câte ceva, dar asta nu rezolvă problema…

Katia îl întrerupse:

— Spune, te fog, baia funcţionează?

— Habar n-am… A stat aici câtva timp un instalator.. T Trebăluia duminica prin bucătărie şi prin baie, din proprie iniţiativă. A plecat însă pe front…

— Ştii ceva? Du-te, te rog, zise Katia cu hotărâre. Deretic puţin prin odaie, pe urmă mă spăl şi vin eu la dumneata… Mai întâi de toate, trebuie să aflu câteva adrese. De-atâta timp n-am mai fost pe la Moscova… Ai să mă ajuţi, nu?

— Da, da, astăzi e duminică şi-s acasă toată ziua…

Desprinzându-se încetişor de lângă uşă, Maslov plecă.

În urma lui, Katia întoarse cheia. Important era să facă primul pas, pe urmă toate vor merge strună… Scoţându-şi bluză şi fusta ca să nu le murdărească, începu lupta cu praful. Cârpe avea destule; – sertarele erau pline. Căutând prin sertare, găsi cearşafuri cu monogramă ei, cămăşi, pantalonaşi şi câteva perechi de ciorapi cârpiţi. Ce comoară a fost Maria

Kondratievna! A pus la o parte atâtea lucruri nepreţuite... Da, era cam hrăpăreaţă şi fura... Dar nu-i nimic, fie-i ţărâna uşoară!

În aceeaşi seară, Maslov îi arătă Katiei manuscrisele lui şi chiar îi citi câteva din ele. Lucra la un studiu istoric asupra clasicilor socialişti-utopici. Katia se aşezase pe patul lui nestrins.

— Nu ţi se pare curios că într-o vreme ca a noastră se mai poate ocupa cineva de utopişti? Utopia în epoca dictaturii proletare! Unde e logică în toate astea? Recunoaşte că eşti nedumerită...

Katia, căreia i se închideau ochii de somn, încuviinţă cu capul: da, într-adevăr, era nedumerită...

— Şi, totuşi, există o logică... Eu mă opresc amănunţit asupra încercărilor unor anumite persoane şi grupuri restrânse, de pe la jumătatea secolului al XIX-lea, de a traduce în viaţă idei utopice. E una din cele mai interesante pagini ale istoriei mişcării sociale...

Îşi întoarse faţa de la Katia, ca să-şi ascundă zâmbetul care-i dezgolea dinţii mărunţi:

— Dar nu pot să scriu decât duminicile. Sunt supraîncărcat de muncă la comitetul regional, fiindcă suntem puţini: în Moscova aproape că n-au mai rămas oameni de partid... Am fost scutit de mobilizare pe front numai din pricina sănătăţii mele şubrede. Sunt istovit şi fiziceşte, şi moraliceşte...

Cu toată starea bolnăvicioasă şi cu toată aparenţa aproape imaterială a întregii sale făpturi, Maslov se dovedi destul de energic. Chiar a doua zi o însoţi pe Katia la Comisariatul Poporului pentru Instrucţiunea Publică, o prezentă unor tovarăşi de care socotea el că o să aibă nevoie şi o ajută să se înregistreze şi să-şi primească cartelele de alimente.

Fără el, Katia s-ar fi rătăcit cu totul în localul uriaş al comisariatului, cu nenumăratele lui secţii, birouri şi responsabili, cu atât mai mult cu cât nerăbdarea şi dezgustul faţă de rutină îi făceau pe cei de acolo să se mute cel puţin o dată pe săptămână, împreună cu mesele, dulapurile şi arhivele, din odaie în odaie, de la etaj la etaj, schimbându-şi în acelaşi timp şi sistemul de ierarhie internă, de legături şi responsabilităţi.

La o masă, Katia a fost numită imediat pedagog la şcoala primară din cartierul Presnia. La altă masă a fost mobilizată pe loc la munca pe tărâm obştesc pentru cursurile serale de

lichidare a analfabetismului. La a treia masă a oprit-o un individ neînchipuit de slab, cu faţa măslinie şi cu ochi imenşi şi înfriguraţi, care a condus-o prin coridoare şi pe scări până la secţia de propagandă artistică. Acolo i s-a mai încredinţat sarcina de a ţine conferinţe prin fabrici.

— Subiectul acestor conferinţe îl vom hotărî mai târziu, zise omul cel măsliniu. Avem să-ţi dăm material documentar şi planul de lucru. Nu trebuie să te sperii, eşti cultă şi asta-i destul. Tragedia noastră e că avem prea puţini oameni culţi: mai mult de jumătate din intelectuali ne sabotează. Au s-o regrete ei amar... Pe ceilalţi i-a înghiţit frontul. Sosirea dumitale la noi a făcut asupra tuturor o impresie deosebit de favorabilă...

În cele din urmă, pe unul din coridoare se repezi asupra Katiei un bărbat îndesat, cu buze groase, care nu stătea o clipă locului. Purta o cămaşă largă de dril, înverzită pe la subsuori.

— Eşti actriţă? Mi s-a vorbit chiar acum despre dumneata, începu el grăbit şi, fără să asculte răspunsul Ka- tiei, că era învăţătoare şi nu actriţă, o prinse de umeri, împingând-o înaintea lui pe coridor. Te angajez în trupă ambulantă şi te duci pe front cu vagon separat! Plecând din Moscova, capeţi de la început pâine câtă pofteşti, zahăr şi unt de cel mai bun... Şi ce repertoriu, ah, ce repertoriu! ... Cu silueta dumitale, ai să cânţi şi ai să dansezi de-au să-şi rupă ostaşii palmele aplaudând. L-am trimis pe front pe profesorul Cebutâkin. Are şaizeci de ani, e chimist sau astronom, nu mai ştiu ce. Acum i se zice „regele trupei ambulante”: cântă cuplete de Beranger... Nu-i nevoie să-mi mulţumeşti, sunt un entuziast, şi atâta tot l

— Ascultă! Strigă Katia, trăgându-se de sub mâna lui. Am şcoală, am conferinţe, am lichidarea analfabetismului... Şi-apoi, n-am nicio posibilitate fizică...

— Ce înseamnă „posibilitate fizică “? Parcă eu am posibilitate fizică? Nici Şaliapin n-are posibilitate fizică, dar de când i-am făcut rost de o lădiţă cu coniac, singur vine şi ne roagă să-l trimitem pe front! ... Bine, mai gândeşte-te... Te găsesc eu...

Katia se întoarse spre casă copleşită de simţul răspunderii. Un vânt fierbinte sufla pe străzile pustii, stârnind pe caldarâm vârtejuri de praf şi hârtiuţe. Katia o luă pe bulevardul Tverskoi. Se gândea şi chibzuia: oare îi va ajunge timpul dacă va dormi şase ore pe noapte? Îi vor rămâne, prin urmare, optsprezece... Puţine! Lecţiile la şcoală, corectatul caietelor, pregătirea lecţiilor

pentru a doua zi... Apoi cursurile de seară, cel puţin încă două ore. Doamne, dar drumul până acolo şi îndărăt? Dar conferinţele şi drumurile până la fabrici? Şi apoi, conferinţele trebuie pregătite... Nu, nu-i ajung optsprezece ore!

• Pe bulevard, Katia se aşează pe o bancă, poate aceeaşi pe care stătuse cu Daşa atunci, în 1916, când îl întâlnise pentru cea din urmă oară pe Bessonov. Era plin de praf, abia îşi târa picioarele... Ce absurditate! Două femei, care nu erau bune de nimic, care nu ştiau ce să facă cu prisosul lor de timp, trăiseră o adevărată tragedie atunci când Bessonov – exact ca în versurile lui Alexandr Blok: „Printre cei vii ce greu i-e celui mort să se prefacă viu şi plin de patimi” ... — Se înclinase în faţa lor, trecând. Încet mai departe. Îl urmăriseră cu privirea şi le prinsese mila, mai ales pentru că pantalonii lui, pe jumătate militărеşti, păreau gata să cadă de pe el când mergea...

Va trebui să doarmă numai patru ore pe zi şi să-şi împlinească somnul duminica. Da, dar cozile în faţa magazinelor de aprovizionare? ... Katia închise ochii gemând... Vântul îi împrăştia buclele pe gâtul subţire, apoi, înălţându-se în teiul bătrân de deasupra ei, foşnea aspru prin frunze... Ascultându-i foşnetul, Katia încetă în cele din urmă să se mai chinuiască încercând să rezolve problema timpului. Într-adevăr, cum să croiască dintr-o zi mai mult de douăzeci şi patru de ore? Nu-i nimic, o să se descurce ea... Gândurile începură să-i rătăcească din nou în jurul acelei ciudate schimbări petrecute în adâncul fiinţei sale, care nu înceta s-o uimească şi s-o bucure. Din clipa în care, cu ceafa sprijinită de cuptor, cu ochii aţintiţi asupra lui Alexei, care-şi ieşise din fire, îi strigase: „Nu! “începuse să crească în sufletul ei ceva că aşteptarea liniştită şi plină de încredere a unei noi fericiri. Ceva din această fericire simţise şi astă primăvară; în fiecare seară când, înainte de a adormi, se gândea la întâmplările zilei, nu găsea nimic întunecat, nimic care s-o înăbuşe. Ajunsese să-şi placă ei înseşi. Iar acum îşi exagera prosteşte spaima şi deznădejdea ci s-ar putea să nu dovedească toată munca pe tărâm obştesc ce i se încredinţase! ... Dar nici nu putea fi vorba de aşa ceva: pisicuţa adunată de pe drumuri de până mai deunăzi se dovedise a fi o persoană importantă: uite, aveau nevoie de ea! Tovarăşul responsabil, cel cu faţa măslinie şi cu ochi frumoşi, îi vorbise cu deosebit respect... Va trebui să justifice toată această încredere.

Adevărata nenorocire ar fi dacă la Comisariatul Poporului pentru Instrucţiunea Publică s-ar spune: „Şi, noi, care ne pusesem nădejdea în ea “… Aici, la Moscova, era cu totul altfel decât atunci când o scutură căruţa prin stepă, în urma troicii lui Alexei, şi când, mestecând între dinţi un fir de pai, se gândea: „La ce-ţi mai foloseşte, roabă, frumuseţea ta? … “

Maslov îi ceru Katiei să-i povestească amănunţit tot ce i se întâmplase. Când îi repetă ce vorbise cu tovarăşul cel măsliniu, obrazul drept i se crispă, încercând un zâmbet strâmb.

— Da, da, făcu el, înlorcându-şi faţa în altă parte, tragedia intelectualilor e numai pe jumătate tragedie… Există ceva cu mult mai tragic…

La 1 august, Katia deschise şcoala. Fetiţe mici şi desculţe, cu codiţele legate cu fâşii de cârpe sau cu sforicele, şi băieţaşi tunşi numărul zero, în eămăşi zdrenţuite, intrară tăcuţi, şi tot atât de tăcuţi se aşezară prin bănci. Mulţi aveau feţele străvezii şi îmbătrânite de slăbiciune.

În prima zi Katia nu făcu altceva decât să lege cunoştinţă cu copiii. Aşezându-se pe rând lângă ei în bancă, le punea întrebări, căutând să-i provoace la vorbă. Învăţase, din puţina ei experienţă, cum trebuia să se poarte cu copiii că să le trezească dintr-o dată interesul. Lua o carte şi o deschidea: „Uite o carte. Foi albe, litere negre şi rânduri cenuşii. Te poţi uita la ele de dimineaţă şi până seară şi tot nu înţelegi nimic. Dar dacă înveţi să citeşti şi să scrii, ba mai cunoşti şi istoria, şi geografia, şi aritmetică, şi încă multe altele, deodată cartea prinde viaţă “…

Îşi amintea cum străluceau de curiozitate ochişorii fetiţelor şi băieţilor de la şcoala ei din Vladimirskoe. Povestea foarte frumos, mai ales basmul cu craiul Saltan[8]…

„Ai început să înveţi a, *b, v, a* poi să scrii literele pe tablă, apoi, literă cu literă, să citeşti cuvântul întreg. La urmă – bineînţeles cu glas tare! — Ai ajuns să citeşti cuvintele în şir, de la punct până la punct… Şi deodată, într-o bună zi, te pomeneşti că rândurile fug din faţa ochilor tăi, iar în loc de rânduri vezi marea albastră şi valul care loveşte ţărmul, auzi valul cum se sfarmă de mal, şi, din spuma mării, ies patruzeci de voinici cu zale şi coifuri de oţel, veseli şi uzi de apă. Şi, o dată cu ei, iese şi bărbosul unchiaş Cernomor… “

---

8 *Povestea ţarului Saltan, a feciorului său Gvidon-voievod viteazul ţi a frumoasei crăiese Lebădă,* basm în versuri de A. S. Puştan.

În timp ce povestea acelaşi lucru aici, la Presnia, Katia simţea că vorbele ei parcă nu nimereau în urechile copiilor, că se ofileau în clasa unde jumătate din ochiurile ferestrelor erau astupate cu foi de placaj, iar pe pereţi tencuiala era căzută până la cărămidă. Fetiţele aveau minute atât de subţiri, de-ar fi trecut prin inelul şervetului, iar băieţii, cu zbârcituri şi bube pe obraz, ascultau liniştiţi, însă în ochii lor nu se vedea decât îngăduinţă… Copiii se gândeau la cu totul altceva…

În recreaţia cea mare ieşiră în curte, dar numai câteva fetiţe începură să sară într-un picior, jucând „şotron “, iar doi băieţi se luară la ceartă, posomoriţi. Cei mai mulţi se aşezară la umbra gardului, în bălării, şi rămaseră acolo tot timpul. Niciunul nu-şi adusese ceva de mâncare. Toţi erau copii de-ai muncitorilor din cartier. Multora le plecase tatăl pe front. Unul din băieţi, sprijinindu-se cu mâinile de pământ, îşi aţintise ochii asupra norului fumuriu ce încremenise deasupra Presniei. Aşezându-se lângă el, Katia îl întrebă cu seriozitate:

— Petrov Miţea te cheamă, nu-i aşa?

— Îhî!

— Unde lucrează tatăl tău?

— Tătuca-i plecat la război, de mult…

— Şi mama ce face?

— Mama-i acasă, bolnavă.

— Tata vă scrie de pe front?

— Nu.

— De ce nu scrie?

— Ce să scrie? … Nicio bucurie… Când a plecat, i-a spus mamei aşa: „Fiindcă te-ai vătămat muncind, am să ucid zece ghenerali” … Că-i grozav de viteaz!

— Când ai să creşti mare ce vrei să te faci?

— Nu ştiu… Mama zice că n-o scoatem la capăt nici până-n primăvară…

Hoardele albe se abăteau asupra Moscovei. Dar. Mai grăbită decât ele, se abătu toamna. După câteva zile triste şi aurii de vară târzie, vântul se porni cu înverşunare dinspre miazănoapte, mânând grămezi compacte de nori.

Nu erau lemne pentru soba de fier a şcolii. Katia se duse la Comisariatul Poporului pentru Instrucţiunea Publică, să se plângă omului măsliniu. Omul clătină doar din cap, fără să-şi desprindă ochii înfiguraţi de pe faţa dulce a Katiei:

— Înţeleg, Ekaterina Dmitrievna, îngrijorarea dumitale şi-ţi apreciez entuziasmul, dar cu lemnele o să fie neînchipuit de greu iarna asta. Ni s-au promis lemne, dar ele se află tocmai în gubernia Vologda, de unde ar trebui să le aducem cu căruţele... În sfârşit, fă ce ştii, încearcă unde crezi că e chip...

Copiii veneau la şcoală vineţi de frig şi uzi, în palto- naşe subţirele, ori cu caţaveici vechi de-ale mamelor, bune doar de atârnat prin grădinării ca să sperie vrăbiile. Atunci Katia se hotărî să treacă de-a dreptul la acte de „banditism" pe faţă; într-o sâmbătă organiză o clacă, să rupă gardul. Paznicul şcolii, un bătrân surd şi cu un picior de lemn, Katia şi copiii, care veniră aproape toţi, se adunară seară pe întuneric, când vântul urla furios, şi, des- făcând gardul, cărară scândurile în tinda şcolii. Paznicul tăie lemnele, iar dimineaţa era cald în clasă, pereţii umezi abureau, iar copiii erau mai veseli în băncile lor. De pe catedră, Katia le vorbi despre energia solară (ea însăşi aflase lucrurile acestea abia în ajun, dintr-o carte instructivă care se numea *Forţele naturii).*

— Tot ce vedeţi, copii – catedră, băncile, focul din sobă şi chiar voi – este energie solară... Sarcina omenirii e să stăpânească această energie... De aceea trebuie să învăţăm mereu, să luptăm mereu... Iar acum să trecem la lecţia noastră de limba rusă... Limba rusă, fiind şi ea tot energie solară, trebuie s-o stăpânim bine...

În timpul recreaţiilor, copiii îi povesteau Katiei tot felul de noutăţi. Ştiau tot ce se petrece în Presnia, în Moscova şi chiar în străinătate, în ţările cu boieri burtoşi. Katia află de la ei multe lucruri noi. Aşa află, înainte de a se publica prin gazete, că albii străpunseseră frontul lângă Orei, de unde începuseră să sosească răniţi. Două fetiţe se duseseră anume la Mikulini, să afle noutăţi: Stepan Mi- kulin, strungar de meserie, se întorsese de curând de pe front. Era ciuruit de gloanţe şi tras la obraz. Doctorii îi recomandaseră să stea tot timpul culcat. Dar Stepan se ridicase în capul oaselor şi strigase mânios către nevastă-sa şi către mamă-sa:

— Trădare! Pe tot frontul nostru nu-i decât trădare! Daţi-mi hârtie şi cerneală, să-i scriu lui Vladimir Ilici. Cei mai buni proletari s-or scălda în sânge, s-or înveli cu pământ umed, dar Moscova n-or s-o dea generalului alb! ... Nu suntem noi de vină că a căzut Orelul: de vină e trădarea!

Ascultând ce povesteau fetiţele, Petrov Miţea se făcu alb că peretele. Ochii lui, ochi de mucenic, crescură atât de mari, încât Katia, aşezându-se alături de el în bancă, îi luă capul şi i-l strânse la piept. Dar Miţea se desfăcu din îmbrăţişare: lui nu-i ardea acum de mângâieri…

Câteva zile la şir turnă cu găleata. Presnia era cufundată într-un noroi subţire, de culoarea plumbului, în care intrai până la genunchi. Copiii veneau la şcoală buimăciţi de zvonurile înspăimântătoare ce se răspândeau prin oraş ca ciuma. Katiei îi era tot mai greu să-i ţină atenţi la lecţii. O fetiţă cu părul roşcat, Klavdia, care nu-şi scrisese adunările şi scăderile, începu să plângă în gura mare la mijlocul lecţiei de aritmetică. Katia bătu cu creionul în catedră:

— Stăpâneşte-te, Klavdia!

— Nu pot, mă-ă-tu-şă Ka-a-tia…

— Dar ce s-a întâmplat?

Fetiţa îi răspunse cu glasul răguşit de plâns:

— Mama zice: „Nu mai învăţa degeaba la aritmetică, Klaşka…”

— Ce prostie! Mama ta n-a putut să spună niciodată aşa ceva.

— Ba da, aşa a spus: „Totuna-i, din noroi ai ieşit şi-n noroi ai să te întorci… Ofiţerii au să ne calce pe toţi cu copitele cailor…”

În amurg, Katia se duse la cursurile de alfabetizare. Călca pe lângă garduri, să-şi ude cât mai puţin picioarele, şi se oprea cu deznădejde la răscruci, neştiind cum să traverseze strada. În casa muncitorului Cesnokov (trimis nu demult pe front în calitate de comisar) nu venise în seara aceea niciuna din cele zece femei cărora le dădea lecţii. Nevasta lui Cesnokov, măritată de o jumătate de an şi însărcinată, slabă şi cu pete cafenii pe obraz, îi zise:

— Nu mai veni la noi, mai aşteaptă… Nu ne arde acum de asta… Şi pentru dumneata ar fi mai bine…

Şi-i arătă Katiei o scrisoare de la bărbatul ei, de pe front: „Liuba, dacă Tuia cade, fii gata. Duşmanul n-are să ajungă la Moscova decât călcând peste cel din urmă cadavru… Îţi scriu în grabă, printr-o ocazie. Se poate întâmpla să vină pe la tine un ofiţer, tovarăşul Roşcin. Să ai încredere în el. Are să-ţi spună multe şi poate că n-ar strica să-l audă şi tovarăşii noştri. Şi să-l ajute, la nevoie… Afară de asta, sunt sănătos şi am învăţat să călăresc, ceea ce nici nu visam…

— Îl aştept pe tovarăşul Roşcin, dar nu înţeleg de ce nu vine, oftă femeia lui Cesnokov, cu ochii trişti aţintiţi asupra ferestrei ude. Să vii şi dumneata, am să trimit fetiţa să te cheme... Roşcin ăsta n-o fi bărbatul dumitale?

— Nu, îi răspunse Katia, bărbatul meu a fost ucis de mult...

După ce se întoarse acasă, Katia făcu foc cu surcele în sobiţa de fier cu burlanul scos prin fereastră – „albiniţa “, cum i se zicea, pentru că bâzâia ca o albină. Muncitorii din Presnia o făcuseră şi o aşezaseră cu mâna lor în odaia Katiei, socotind că profesoarei are să-i vină mai uşor să muncească dacă doarme la căldură. Katia îşi scoase pantofii şi ciorapii uzi, fusta umedă şi stropită cu noroi, îşi spălă picioarele în apa rece ca gheaţa şi-i puse haine uscate. După ce-şi umplu ceainicul, îl aşeză pe „albiniţă “, scoase din buzunarul paltonului o bucată de pâine neagră şi uscată, o tăie bucăţele şi o aşeză pe un şervet curat, alături de ceaşcă şi de linguriţa de argint. Toate acestea l£ făcea cu gândul aiurea. Când auzi uşa de la bucătărie, apoi, pe coridor, paşii târşiţi şi exasperant de tărăgănaţi ai lui Maslov, Katia se duse să-i bată la uşă.

— O! Respectele mele, Ekaterina Dmitrievna. Stai, stai, te rog. Ce vreme scârboasă! Dar dumneata, după cum văd, te faci tot mai frumoasă. Tot mai frumoasă, da! ...

În seara aceea era mai ursuz ca oricând. Katia îl întrebă ce anume se petrecea şi de ce era lumea atât de speriată. Atunci, fără să-şi mai întoarcă faţa, ca de obicei, Maslov lăsă să i se vadă pe buzele subţiri unul din cele mai veninoase zâmbete cu putinţă.

— Te interesează poate noutăţile de partid? Şi ce te mai interesează, mă rog? Frontul? Ai noştri mănâncă bătaie. Ce să-ţi mai spun? Mănâncă bătaie! Iar la Moscova, ca totdeauna starea de spirit e excelentă, e optimistă... Se procedează la mobilizarea în masă a comuniştilor împotriva lui Denikin... La Petrograd se fac percheziţii masive în cartierele burgheziei... S-a hotărât să se închidă toate fabricile şi uzinele, din lipsă de combustibil... Iată şi cea din urmă veste, cu totul îmbucurătoare: s-a hotărât să se verifice carnetele de membru. Cu alte cuvinte, să se cureţe grajdurile lui Augias... Şi cu asta vrem să-i învingem şi pe Denikin, şi pe Iudenici şi pe Kolceak!

Îşi târşâia picioarele pe podeaua plină de mucuri de ţigară. De sub manşetele ude ale pantalonilor murdari, i se târau pe jos

bentiţe albe, deznodate. În timp ce se plimba, îşi pocnea degetele, dar şi asta o făcea tot fără vlagă, ca tot ce făcea.

— Da, să ştii că acum îi învingem! Repeta el, în batjocură. Dumneata bineînţeles că nu pricepi nimic... şi nici nu mă mir că nu pricepi. Ceea ce mă miră foarte e că nici eu nu mai pricep... Da, nu mai pricep nimic. Construirea socialismului se bazează pe o cultură materială, nu-i aşa? Socialismul e forma cea mai înaltă a productivităţii muncii. Nu-i aşa? Este obligatorie existenţa unei industrii dezvoltate? Este. Este indispensabilă existenţa unei clase muncitoare numeroase şi evoluate? Cum s-ar putea altfel? Doar l-am citit pe Karl Marx, şi încă cum l-am citit! Şi când colo, noi ne ocupăm de verificări... Uite de ce ne arde nouă! ...

Katia nu izbuti să afle nimic lămurit de la el. A doua zi se duse la comisariat, să primească instrucţiuni. Pe coridorul lung sufla un vânt rece şi pătrunzător: poate că se spărsese vreo fereastră, poate că o deschisese înadins... Şi, cu toate acestea, peste tot se adunau grupuri de funcţionari care şuşoteau între ei. În zadar trecu din birou în birou. Numai o funcţionară, vârându-şi nasul în gulerul de sconcs, ros de vechi ce era, o întrebă:

— Ce-i cu dumneata, cetăţeanco? Parcă acum te-ai trezit din somn. Nu ştii că e posibil să ne evacuăm la Vologda? ...

Dar dintr-o dată, tot atât de pe neaşteptate, se petrecu o schimbare totală. Dimineaţa, când abia începuse să se lumineze, Katia plecă la şcoală. Dar pe Sadovaia trebui să se oprească şi să aştepte. Prin noroiul întărit ca piatra, sfărâmând băltoacele îngheţate, pe sub teii uriaşi desfrunziţi, care fremătau ca în miezul iernii, treceau detaşamente înarmate de muncitori. După ele veneau căruţele, iar în urma lor, în rânduri strânse, alte coloane de muncitori, păşind încet, ca vrăjiţi. Ici şi colo, glasuri aspre, ne- deprinse să cânte în cor, intonau *Internaţionala.* Pe fâşiile lungi de pânză roşie, pe care le purtau deasupra capetelor, se scrisese în grabă cu litere strâmbe: „Cu toţii la luptă împotriva bandelor albe ale lui Denikin! “ „Trăiască revoluţia proletară din lumea întreagă! “ „Moarte burgheziţi mondiale! “Prin ceaţa mohorâtă a dimineţii veneau şi treceau mereu tot alte coloane. Katia cercetă feţele nebărbierite ale oamenilor, trase, ostenite, întunecate. Părea că toţi purtau în privirile şi în buzele strânse aceeaşi suferinţă înfrântă şi aceeaşi neînduplecată hotărâre.

La şcoală, copiii îi povestiră într-o clipă toate noutăţile: în Presnia, la uzina mecanică, fusese ieri Lenin şi inaugurase săptămâna primirii în partid...

Nu departe de Voronej, lui Mamontov i se alătură corpul cazacilor din Cuban al lui Şkuro. Mamontov, care avea acum şase divizii de cavalerie faţă de cele două ale lui Budionnâi, se opri să-l aştepte. Era însă prevăzător. Trimise o parte din trupe să întărească apărarea Voronejului, îşi împărţi amândouă corpurile în trei coloane şi-şi alese locul luptei în care trebuia să fie înconjurată şi sfă- râmată cavaleria roşie: un câmp întins, la capătul căruia trecea linia de cale ferată pe care circulă un tren blindat, o broască-ţestoasă de oţel, înzestrată cu tunuri de şase ţoii.

Budionnâi era îndrăzneţ, dar chibzuit. Avea informaţii amănunţite asupra tuturor pregătirilor şi uneltirilor generalului Mamontov. Câte o fetiţă, cu o hârtioară mâzgălită Dumnezeu ştie cum, vârâtă în broboadă, sub cozi, sau câte o babă amărâtă, cu desaga ei de pomeni, se strecurau prin posturile de pază ale albilor. Pe cine era să ispitească o biată fetiţă păduchioasă? Cât despre babă, cazacii o scuipau cu scârbă de cum o zăreau. Şi ele găseau cercetaşii lui Budionnâi şi le dădeau răvaşele...

Budionnâi se opri între pădure şi bălţi, fără să pătrundă în câmpia întinsă unde i se pregătise pieirea. Porunci oamenilor să-şi hrănească bine caii şi să le cerceteze cu băgare de seamă potcoavele (erau potcoviţi numai la picioarele dinainte). Porunci apoi să li se împartă ostaşilor toate muniţiile şi, în locul meiului zilnic, de care se săturaseră până-n gât, să li se dea bob cu carne sărată, pradă de război, lapte dulce conservat, tot felul de prăjiturele şi tutun bine mirositor, ca să nu li se urască băieţilor pe lângă focurile de tabără... Toate aceste bunătăţi fuseseră capturate din „arsenalul mobil", cum li se zicea bogatelor convoaie de căruţe ale albilor, ce curgeau acum zi şi noapte din Voronej spre trupele lui Mamontov. Semion Mihailo- vici poruncise oamenilor lui să pună mâna mai ales pe carabinele noi-nouţe japoneze, ca să înlocuiască pe cât era cu putinţă puştile vechi, hârbuite după atâtea lupte, şi pe tot ce le trebuia pentru cancelarie.

La adăpostul pădurii şi al bălţilor, ostaşii puteau să se odihnească în voie înainte de a porni la lupta cea hotărâtoare.

Îşi dădeau bine seama că nu era glumă să se angajeze în lupta corp la eorp cu cele şase divizii de la Don. Puţini dintre ei puteau să doarmă liniştiţi. Îşi periau caii

— Şi nu oricum, de mântuială, ci cu tot dichisul – îşi dre- geau şeile şi-şi ascuţeau săbiile. Nu se auzeau prin esca- droane nici cântece şi nici armonici: vorbele oamenilor erau grele de gânduri. Dacă vedeau trecând vreun comisar îi făceau semn cu mâna: „Fă-te încoace, comisarule... Ia spune, tovarăşe dragă, oare îl dăm gata pe Mamontov? Se poate să nu luăm noi Voronejul, cu toate bunătăţile câte sunt acolo? ... “Comisarul le răspundea că, În ce priveşte Voronejul, Semion Mihailovici nu dăduse încă niciun ordin. Iar după aceea începeau discuţiile: oare eavaleria ar fi în stare să cucerească o zonă întărită? Unii îşi dădeau cu părerea că ar fi, dacă ar lupta cu toată inima, alţii – că aşa ceva ar răsturna toate legile războiului...

Fiind de gardă, escadronul lui Teleghin se aşezase la marginea bălţilor. La miazăzi începea câmpia, unde se iveau din când în când, ba ici, ba colo, patrule albe de recunoaştere. Se ştia că într-acolo se îngrămădise una din cele trei coloane ale lui Mamontov. Noaptea, lumina focurilor se răsfrângea uşor pe cerul înnorat.

Oamenii din escadron nu vorbeau nici ei decât despre bătălia care se apropia şi în aşteptarea căreia se adunaseră unităţi atil de mari şi de puternice cum încă nu se mai pomenise. Bătrânul cavalerist Gorbuşin povestea cum, în 1914, văzuse o luptă ca asta lângă Brodî: o divizie austriacă de gardă – patru regimente – atacase cu îndrăzneală o divizie rusească de cavalerie uşoară. După ciocnire, austriecii îşi trăseseră toată cavaleria în spatele frontului... Atacaseră de sus, de pe deal, crezând că-i vor respinge pe-ai noştri în vale, Ai noştri însă le-au zburat întru întâmpinare din vale la deal: pe flancuri veneau câte patru sotnii căzăceşti, cu suliţe, iar la mijloc erau ulanii. Tot cu suliţe, şi husarii din Regimentul „Ahtârsk”, cu benzi galbene la chipiu şi cu vipuşcă galbenă. Ehei, mândri mai erau husarii noştri! ... Şi şi-au dat seama, ai noştri, că dacă austriecii îşi iau vânt din deal, apoi n-or să-şi mai poată întoarce caii. Când au început să se apropie de noi (nu se aşteptau la atâta înverşunare!), au încercat ei să-şi ţină caii în frâu, dar era prea târziu. Îndemânatici, ai noştri îi şi luaseră în suliţe, de jos în sus: înfigeau şi lăsau suliţa, treceau printre rânduri, apoi se întorceau

şi începeau să taie cu sabia. Şi nu peste umeri, unde nemţii aveau plăci de fier sub epoleţi, ci de-a latul trupului... Şi aşa, au rămas la pământ, la jumătatea dealului, toate cele patru regimente de gardă, tăiate şi ţintuite cu suliţele în ţarină... O grozăvie!

Latughin, căruia nu-i prea plăcea când povestea altcineva cu haz, îi luă vorbă din gură:

— Da, ce-a fost, a fost... O întâmplare... Mai bine spune cum trei ostaşi roşii, de-ai noştri, au prins un întreg batalion nemţesc... Cum, nu ştii 7 Ei! Asta ar trebui s-o ştii...

— Spune tu, Latughin, se auziră câteva glasuri.

Latughin stătea în genunchi lângă foc, aproape de jarul care-i lumina obrazul tras. Slăbise, dar era mai vân- jos după trei săptămâni de călărie. Împreună cu Gaghin şi Zaduiviter, fusese luat de la început de către Teleghin în batalionul de comandă. În două luni li se umflaseră fălcile de hrană bună, iar acum erau tustrei cavalerişti în efectivul escadronului.

— La noi, într-a zecea, era unul Leonka Sciur. Să fi căutat cu lumânarea şi n-ai fi găsit un şmecher ca el! Îşi începu Latughin povestea, sprijinindu-şi mâna pe mânerul săbiei. Toamna trecută, pe când eram într-o brigadă ucraineană, pleacă el în recunoaştere, cu doi tovarăşi. Umblă ei cât umblă, şi o dată numai ce dau de nişte nemţi: un batalion întreg! Nemţii se opriseră într-un loc ferit şi-şi fierbeau supa...

— Ce baţi câmpii? Îl întrerupse unul dintre ascultători. Cine-a mai văzut nemţi care să-şi fiarbă supa într-un loc ferit?

Latughin aruncă o privire grea asupra celui care-l întrerupse:

— Poate vrei să-ţi spun de ce-şi fierbeau ei supa acolo? Iaca, îţi spun... Nemţii îşi croiau drum spre casă, că era revoluţie şi la ei. În Ucraina toate satele se răscu- laseră şi se apărau cu mitralierele, aşa că nemţii nu se puteau adăposti nicăieri şi flămânziseră... Ai înţeles acum? ... Aşa... Nici n-apucă nemţii să dea alarma, şi Leonka îşi scoate din raniţă o obială curată, şi-o ridică în vârful săbiei şi se duce drept la dânşii: „Predaţi-vă, zice, sunteţi înconjuraţi de o mare unitate de cavalerie. Nici nu ne spurcăm săbiile cu sânge, vă călcăm cu caii! ... “S-a găsit unul care a tălmăcit vorbele astea. Comandantul batalionului, un subofiţer, un neamţ solid, îi zice lui Leonka: „Mă îndoiesc că vorbele dumitale-s adevărate”. Iar Leonka, de colo: „Aşa şi trebuie, să te îndoieşti! Încalecă şi hai la statul nostru major, are

să vă pună condiţii acceptabile/1 Nemţii s-au sfătuit gravi, şi comandantul lor a hotărât: *„Guţ morgen,* zice, bine, mergem cu voi, dar de trei ori mai mulţi: dacă este viclenie la mijloc, vă facem noi de petrecanie pe drum “. Leonka îi răspunde: „Mă rog, cum poftiţi, dar viclenie nu-i; dar aveţi de-a face cu ostaşi ai revoluţiei.. Şi au plecat împreună. La statul-major s-au început tocmelile cu nemţii. Nemţii cer să fie lăsaţi până la calea ferată şi să li se dea vreo douăzeci şi cinci de puduri de mei. Ai noştri cer de la nemţi arme şi două tunuri. Nemţii se încăpăţânează, da ai noştri se încăpăţânează şi mai ai dracului. Leonka se învârtea tot timpul pe acolo. Intră şi el în vorbă: „Tovarăşe comandant de brigadă, zice, îs flămânzi, de aceea nu-i chip să ajungem la o înţelegere cu ei. Porunceşte să se aducă slănină bună şi pâine de grâu, că duc eu muncă de lămurire cu ei! “De vodcă nici n-a pomenit, Satana, însă şeful aprovizionării îi era cu- mătru şi i-a făcut rost de un sfert de vodcă. Şi s-a aşezat

Leonka la masă cu nemţii într-o odaie, a tăiat slănină şi pâine, a turnat vodcă în ceşti şi s-a luat de vorbă cu ei, ba de una, ba de alta. Încep să spună nemţii cum e pe la noi prin Ucraina, unde oamenii mănâncă bine şi beau zdravăn, şi cât de repede prinzi dragoste de ei. Îi lăudă şi Leonka pe nemţi, că l-au dat jos pe Wilhelm al lor. Şi cu toate că de data asta vorbea fără tălmaci, nemţii îl înţelegeau de minune. Leonka îi bătea prieteneşte cu pumnul pe spinare, îi apuca de urechi, şi-i săruta. Curând n-au mai rămas la masă decât doi: el şi comandantul, subofiţerul. Leonka făcea tot ce putea, dar neamţul râdea, întruna şi-l amenința cu degetul... Şeful statului-major a trimis pe cineva să vadă cum mergea treaba. Leonka i-a răspuns: „Prost, comandantul nu se lasă lămurit... Mai trebuie un sfert...” Aşa. Şi când s-a isprăvit şi al doilea sfert, nu mai era la masă decât Leonka. Nemţii au rămas acolo pe noapte. A doua zi de dimineaţă, lăsându-şi tovarăşii ostateci – că după beţie tot nu puteau încăleca – subofiţerul neamţ a plecat cu Leonka. Iar către seară se întorcea cu întreg batalionul: patru Sute de oameni, cu steagul roşu în frunte. Aşa de mult îi plăcuse neamţului munca de lămurire a lui Leonka! ...

După ce Latughin isprăvi povestea, mai hazlie decât a lui Gorbuşin cu lupta de lângă Brodî, ostaşii roşii izbucniră în râs: unii nechezau arătându-şi dinţii, alţii îşi ştergeau lacrimile, alţii numai oftau, dând din mână. Deodată se apropie de foc Roşcin

şi, aplecându-se spre Latughin, îi şopti:

— Caută-i pe Gaghin şi pe Zaduiviter şi veniţi tustrei în cort la mine.

Prin ceaţa albă ce se aşternea în zori peste câmpie, treceau în goană cinci călăreţi. Roşcin călărea o Iapă roaibă, cu coama tunsă, iar cu o jumătate de cap înaintea lui, pe un armăsar negru, gonea Dundici cel mic – un sârb, comandantul unuia din escadroanele lui Budionnâi. Pornind pe drumul drept care şi-l alese, Dundici îşi găsise o a doua patrie şi, cu tot avântul lui de om cu sufletul neprefăcut, plin de viaţă şi de îndrăzneală, prinsese o dragoste fără margini de Rusia cea întinsă şi de revoluţia ei măreaţă. Şi el, şi Roşcin erau îmbrăcaţi în mantale ofiţereşti de culoare deschisă, cu epoleţi de aur. În spatele lor, îndemnându-şi caii, galopau Latughin, Gaghin şi Zaduiviter, purtând voiniceşte căciuli căzăceşti cu cocarde şi dolmane îmblănite, cu galoane de subofiţeri cazaci.

Primiseră însărcinarea să pătrundă în Voronej, să-şi însemne poziţiile artileriei albe, numărul unităţilor de cavalerie şi de infanterie şi, la urmă, să înmâneze comandantului apărării, generalului Şkuro, un plic sigilat în care era o scrisoare de la Budionnâi.

Lui Dundici îi era dragă viaţa şi-i plăcea să se joace cu ea, joc primejdios. În zilele acelea înviorătoare de octombrie, când simţi cum ţi se încordează muşchii sub bluză îndată ce tragi în piept aerul tare şi umed al dimineţii, încărcat cu tot felul de miresme ameţitoare, nu mai avea astâmpăr şi nu mai putea să stea aşa, fără nicio treabă. Ceru să-i ducă el lui Şkuro scrisoarea sigilată, şi apoi plecă să-l caute pe Roşcin.

— Vădim Petrovici, îi zise, eşti omul cel mai potrivit pentru o mică aventură: cunoşti obiceiurile ofiţerilor şi manierele lor. N-ai fi de părere să mă-nsoţeşti la Voronej? Nu ne trebuie mai mult de o zi. O plimbare de toată frumuseţea… Budionnâi ne-a promis că ne dă caii lui, pe Petuşok şi Aurora…

Ar fi fost ridicol să mai stea la gânduri înainte de a răspunde. Vădim Petrovici se simţi doar neplăcut impresionat că i se pomenise de manierele ofiţereşti. Într-adevăr, trebui să-şi bată capul toată seara ca să-şi înveţe tovarăşii cum să se ţină drepţi, cum să salute, cum să răspundă la salutul gradelor inferioare şi care trebuie să fie atitudinea unui ofiţer voluntar: ai lui Drozdovski îşi luau o înfăţişare ironică şi le plăcea să poarte

pince-nez în cinstea defunctului lor comandant, ai lui Komilov trebuia să aibă, prin tradiţie, o privire scârbită şi o expresie de dezamăgire dispreţuitoare, iar ofiţerilor lui Markov le făcea o deosebită plăcere să poarte mantale murdare şi să înjure crunt...

Se înţeleseră că, în cazul când ar fi fost opriţi şi întrebaţi, să răspundă: „Ducem la Voronej un plic secret din partea comandantului unui regiment alb de rezervă, sosit din sud în zona staţiei Kastornaia “. În felul acesta, răspunsul ar fi în acelaşi timp şi nebulos, şi convingător.

I~" După trei ore de drum, În lumina alburie ce răzbise pentru scurtă vreme prin norii ca de plumb, li se arătă Voronejul: cupolele, foişorul pompierilor, acoperişurile roşcate. De-a lungul drumului, nicio patrulă de recunoaştere nu-i oprise: oamenii doar se uitau cu binoclul la cei cinci călăreţi care se îndreptau spre oraş, apoi îşi căutau de drum, la pas. Pentru întâia oară i-a oprit la pod. Înjghebat la repezeală din scânduri, podul era bine păzit. De-a lungul lui se plimbau ostaşi voinici, cu bonete fără cozoroc, îmbrăcaţi în cojoace albe de oaie, aşa cum poartă de obicei femeile din Ucraina. Şi toţi, parcă într-ales, aveau bărbi impunătoare. De cealaltă parte, lângă tranşeele de la capătul podului, stătea, fumând, un grup de iuncheri.

Dundici îşi opri calul, descălecă şi începu să-i strângă chinga.

— Nu e tocmai recomandabil să arătăm documente false, zise el cu un glas scăzut. Râul e umflat. Dacă am trece prin văd, ar însemna să intrăm în apă până la gât, şi asta ar fi şi mai puţin recomandabil! Trebuie să trecem peste pod.

— Bine. Înjurăm şi trecem! Făcu Latughin, posomorât.

În aceeaşi clipă, Zaduiviter se înecă de râs:

— Zău, tovarăşi, să-mi sară ochii dacă cei de pe pod nu-s popi! 0 echipă de ţapi..

— La pas cu veselie, înainte! Comandă Dundici, sărind uşurel din şa, ca o pisică.

Printre bărboşii de pe pod se stâmi o gălăgie nemaipomenită: „Stai stai “... Dundici se îndrepta spre ei cu frâul strâns şi gâdilându-l pe Petuşok cu pintenii. Dar popii făceau atâta larmă gesticulând cu puştile, încât calul începu să tresară şi să bată nervos din coadă. Trebuiră să se oprească. Câteva mâini se întinseră înainte să le prindă caii de căpestre. Împingându-se înainte, Latughin începu să strige:

— Ce? Ţi s-a urcat la cap? Pui mâna pe căpăstrul calului înălţimii-sale? … Cine sunteţi voi că să ne cereţi actele?

— Gura! Opreşte-ţi calul! Îi porunci Dundici liniştit, vorbind peste umăr şi arătându-şi pe sub mustăcioară, într-un zâmbet, dinţii albi. Apoi se aplecă în şa spre bărboşi:

— Îmi cereţi permisul de a trece podul? Nu-l am.. T Sunt locotenent-colonel Dundici şi împreună cu mine e garda mea… Sunteţi satisfăcut? Vă mulţumesc…

Şi, râzând, se avântă în aşa fel cu Petuşok al lui, încât calul sforăi, se ridică în două picioare şi, arătându-şi pântecele cenuşiu ca de antilopă, sări peste bărboşii care abia avură timp să se tragă la o parte. Dar imediat după aceea îşi opri calul, lăsându-l la pas. La celălalt capăt al podului se dăduse alarma. Aruncându-şi ţigările şi încurcându-se în poalele mantalelor lungi până-n pământ, iuncherii alergau spre tranşeele săpate în lut, de unde îndreptau asupra călăreţilor ţevile a două mitraliere. Comandantul fortificaţiilor de la capătul podului, un ofiţer înalt, cu faţa ofilită şi mustăcioară, strigă tărăgănind alene cuvintele cu un aer obraznic şi atât de cunoscut, încât Roşcin scrâşni din dinţi de scârbă.

— Hei, voi cei de pe pod, descălecaţi şi pregătiţi-vă actele… Număr până la doi, apoi deschid focul…

Întorcându-se spre Roşcin, Dundici îi şopti:

— Trebuie să atacăm, altfel nu-i chip.

Şi-şi duse mâna la sabie. Dar Roşcin îl opri cu o mişcare.

— Teplov! Strigă el către ofiţerul cel înalt. Dă-le dracului de mitraliere! Eu sunt, Vădim Roşcin…

Şi, fără să se grăbească, descălecă, îşi luă calul de căpăstru şi trecu singur poduL Ofiţerul era acel Vaska Teplov, beţiv, lăudăros şi mărginit, cu care fusese pe vremuri camarad de regiment. Roşcin îl avertizaze cândva, foarte serios, că avea să-l pocnească peste bot pentru obiceiul lui de a bârfi şi pentru ticăloşia lui. Teplov îl cerceta acum bănuitor, vârându-şi încet revolverul în toc.

— Nu m-ai recunoscut. Pesemne că nu ţi-a trecut încă ameţeala chefului. Noroc, grijania şi… Şi Roşcin îi întinse mâna fără să-şi scoată mănuşa. Ce cauţi pe-aici? Ţi-ai adunat o echipă de borţoşi cu barbă, dobitoc ce eşti! Ar fi fost timpul să comanzi un regiment. Iar te-au retrogradat? Pentru beţie, fără îndoială. Nu-i. Aşa?

— Ptiu, grijania şi… începu Teplov, peltic: sub mustăţi, în locul dinţilor din faţă se deschidea un goL Vădim Roşcin! Şi punguliţele vinete de sub ochi îi tremurau. Ai căzut ca din cer! … Noi te socoteam dezertor…

— Mulţumesc! … Şi Roşcin îl privi ţintă, drept în ochi. (Teplov nu se simţi tocmai la largul lui sub această privire şi înţelese că ar fi cuminte să nu mai lungească vorba despre dezertare.) Halal, bună părere ai despre mine! Am fost tot timpul la Odesa, la Grişin-Almazov… Acum sunt şeful statului-major al Regimentului 51 de rezervă. Poate că, totuşi, vrei să-ţi arăt actele mele? Întrebă el provocator, apoi, întorcându-se, făcu un semn cu mâna: Dundici, vino încoace. Poţi să nu descaleci…

Teplov sforăi mânios pe nas. Totdeauna îi fusese frică de Roşcin.

— la mai dă-o dracului, nu face pe prostul! Ai tu un fel de a vorbi cu mine, Roşcin… Unde vă duceţi?

— La generalul Şkuro. Am venit cu regimentul să vă scoatem din încurcătură. Se zice că pe aici v-aţi speriat al naibii de Budionnâi…

— Ca să-ţi spun drept, la noi e un adevărat bordel… Toată populaţia civilă a fost mobilizată: câţiva generali în retragere, câteva scârnavii de funcţionari… Până şi pe popi i-au îmbrăcat şi mi i-au trimis mie plocon…

Roşcin îşi scoase tabachera plină cu ţigări străine, capturate cu o zi înainte de la convoiul de căruţe al statului-major. Teplov îşi aprinse o ţigară, aruncându-şi în mustăţi fumul parfumat.

— la te uită, măi, grijania şi… Veritabile ţigări din străinătate! De unde dracu le ai? Nouă nu ni se dă decât mahorcă… Al naibii te zgârie pe gât după ce fumezi! … Dă-mi, te rog, măcar câteva, de rezervă…

— Dar, în general, cum o duci, Vaska?

— Trăiesc, câine-câineşte. Bani n-am… M-am săturat de toate… Aruncă pe sub sprâncene o privire piezişe spre Dundici, care descălecase, şi spre cei trei cavalerişti posomoriţi din urmă lui. Dacă aveţi de gând să trageţi vreun chefuşor la Voronej, apoi mai puneţi-vă poftă-n cui, domnilor… Porcii de burtă-roşie au curăţat tot: nici tu cârciu- mioare, nici tu localuri cu fetiţe… N-ai unde să te mai destinzi şi tu, ca omul…

— Să vă prezint, îl întrerupse Roşcin. Locotenent-co- lonelul Dundici.

— Căpitan secund Teplov.

Se salutară cu mâna la cozoroc. Dundici zise, încreţindu-şi de râs faţa smeadă, cu ochi neastâmpăraţi:

— Păcat, mare păcat, ne gândeam să petrecem şi noi puţin... Adusesem şi bani...

— Bineînţeles, fetiţe tot se mai găsesc prin casele particulare. Şi vodcă se găseşte, şi şampanie, ascunse de speculanţi... Cinci sute de ruble sticla! Ce ziceţi de aşa ceva? Ochii lui umflaţi şi veşnic înlăcrimaţi arătau o nemaipomenită indignare. Comandamentul se poartă cu speculanţii de parcă ar fi sfintele moaşte! ... Salvatorii patriei! Auzi? Când eram la Tambov, ne-am îmbătat şi noi o dată... Ei, şi ne-a prezentat bestia o socoteală aşa de piperată... ce să-ţi spun?! Noi n-aveam cu ce plăti, şi atunci i-am repezit una peste bot, s-o ţină minte! ... Din pricina asta m-au şi retrogradat... înţelegi, Vădim, în unităţile noastre moralul e foarte scăzut. La urma urmei, noi ne dăm viaţa. Tinereţea trece... Şi ce ne aşteaptă în viitor? Moscova în ruine? Calicia? ... Ţie nu-ţi pasă, tu ai făcut universitatea. Dai dracului uniforma asta păduchioasă şi ţii niscai cursuri pe undeva. Eu, însă, am să trag al naibii mâţa de coadă... De altfel, nici n-au să ne dea voie să ţinem o armată regulată...

— Dar, căpitane, e absolut necesar să te mai distrezi şi dumneata un pic! Îl asigură Dundici. Hai cu noi în oraş. N-avem altceva de făcut decât să dăm un plic comandantului. Şi pe urmă, toată noaptea... mă-nţelegi... Şampania o plătesc eu...

— Ştiu eu ce să zic?! Se gândi Teplov, ridicându-şi mâna ca să se scarpine după ureche. Nu se face să părăsesc postul aşa, netam-nesam...

— Treci comanda şefului de pluton, îl sfătui Roşcin, iar comandantului, dacă află, îi spui că ţi s-a strecurat în suflet bănuiala că noi am fost niscai spioni roşii travestiţi, în cel mai rău caz au să te facă dobitoc...

Căscându-şi gura ştirbă, Teplov izbucni în hohote de râs. Apoi, după ce-şi şterse ochii de lacrimi, zise:

— Straşnică idee! Chiar aveam de gând să vă arestez la inccput. Pe cinstea mea!

— Tocmai...

— Plutonier Gvozdev! Strigă Teplov cu glas răsunător, întorcându-se spre tranşee, unde iuncherii începuseră să se plictisească lângă mitraliere.

Plutonierul, un băiat de vreo 18 ani, cu ochi albaştri obraznici, se apropie salutând scurt, cu cotul ridicat în dreptul umărului. Teplov îi trecu comanda şi porunci să i se aducă imediat caluL

În drum spre oraş, răsucindu-se în şa cu nerăbdare, Teplov le spuse tot ce doreau să afle: ce unităţi se găseau în Voronej, câtă artilerie aveau şi unde era aşezată...

— E o panică nemaipomenită, asta-i! ... Mă rog, şi Kutepov a avut un insucces lângă Orei, şi ai noştri s-au şi... în pantaloni! Înainte vreme, nu se întâmpla una ca asta. Îţi aduci aminte, Vădim, de „marşul de iarnă "? Umblă acum pe la noi o vorbă: „Ne-am pierdut sufletul..." într-adevăr, am pierdut ceva... Am pierdut entuziasmul de altădată... Dar şi mujicii de pe-aici sunt nişte canalii: se uită la tine ca lupii... Are dreptate generalul Kutepov. Se zice că i-ar fi spus-o, răspicat, chiar comandantului suprem: „Nu putem lua Moscova decât cu o condiţie: să-i dăm poporului reforma agrară şi spânzură- tori. J' Să nu rămână gol niciun stâlp de telegraf! ... Să spânzurăm ca pe vremea lui Pugaciov sate întregi! ... De altfel, ţi-i şi lehamite să vorbeşti tot de lucruri de astea... Am o adresă: două surori, fetiţe cu inimă largă, zdrăngănesc din ghitară şi cântă romanţe să-ţi ieşi din minţi, nu altceva! Ştiţi ce? Haideţi de-a dreptul la ele...

Se vede că Teplov era bine cunoscut în oraş: câteva patrule pe care le întâlniră îi salutară fără să arunce măcar o privire bănuitoare asupra lui Dundici şi a lui Roşcin. Pe strada principală se opriră lângă scara de fier a unui hotel. Teplov descălecă şi, bătând din picioare ca să şi le dezmorţească, zise, cam încurcat:

— Nu-mi place să mă vadă ăştia prea des în ochi... Mai bine vă aştept aici... Statul-major e la etajul întâi. Numai, mai repede, vă rog, domnilor! Şi, adresându-se cu asprime santinelei de la intrare, un cazac din Cuban ciupit de vărsat şi cu mustăcioară subţire, îi porunci: Lasă-i să treacă, dobitocule I

27 – Calvarul, voi. III

Dundici şi Roşcin urcară treptele de fier. Pe plicul lui Budionnâi era scris: „General-maiorul Şkuro, personal şi confidenţial..." Se hotărâră să trimită plicul prin aghiotant Cancelaria era în sala fostului restaurant, cu ferestrele sparte. Dundici şi Roşcin intrară acolo. În acelaşi timp intrau, pe altă uşă, doi bărbaţi. Unul era înalt şi greoi, cu mustăţi stufoase şi lungi pe faţa frumoasă, dar cam din topor. Se sprijinea într-o cârjă, care-i mototolea la subsuoară mantaua de general, de un

cenuşiu-deschis. Roşcin îl recunoscu: era Mamontov. Celălalt purta un caftan cerchez cafeniu. Nasul cam îşi desfăcea nările larrji între pometii proeminenţi ai obrazului, iar faţa buhăită avea o expresie de huligan. Era generalul Şkuro. Se opriră amândoi lângă masa unde un tânăr ofiţeraş de stat-major, cu pantaloni de călărie bufanţi, atât de largi încât fluturau în jurul lui ca două aripi de liliac, dicta ceva unei fete blonde şi drăguţe, care bătea la maşină aruncându-şi mâinile mai sus decât era nevoie.

Arătându-i-l lui Dundici pe Şkuro, Roşqin îl întrebă:

— Ce ne facem acum?

În aceeaşi clipă Mamontov se întoarse, văzu doi ofiţeri necunoscuţi şi le porunci, cu glasul lui adânc:

— Apropiaţi-vă, domnilor.

Roşcin luă poziţia de drepţi şi rămase lângă uşă. Dundici se apropie de Şkuro:

— Am un plic pentru excelenţa-voastră.

Şkuro stătea aproape cu spatele la Dundici. Fără să se urnească, întorcându-şi doar ceafa puternică şi roşie, în care gulerul cu galoane se înfipsese adânc, fără să-l privească, îşi ridică buza de sus, ca un lup, şi-l întrebă:

— De la cine-i plicul?

— De la comandantul Regimentului 51 de rezervă, care a ajuns pe malul drept al Donului şi stă la dispoziţia excelenţei-voastre.

— Ce fel de regiment e acest 51? Întorcându-se de data aceasta cu faţa, dar tot atât de duşmănos, şi-l învârti între degete. Cine-l comandă?

Lângă uşă, Vădim Petrovici simţi în tot trupul o răceală neplăcută. Îşi scutură mâna în buzunarul mantalei, strângând mânerul revolverului. „Ce aventură idioată, stin- gace şi inutilă… Dundici are să arunce imediat un nume de pe altă planetă… Păcat! I-am fi dus lui Budionnâi informaţii aşa de preţioase…”

— Regimentul 51 e comandat de contele Chambertin, răspunse Dundici fără să stea la gânduri, prinzând din zbor, cu o privire veselă, căutătura piezişă şi veninoasă a ochilor obosiţi ai lui Şkuro. Permiteţi, să mă retrag?

— Stai, colonele, stai. Şi Mamontov încercă să se întoarcă greoi, cu cârja lui. Numele parcă mi-ar fi cunoscut. Un moment… Dar faţa frumoasă i se crispă dintr-o dată: mişcarea bruscă îi

stârnise din nou durerea în piciorul pus în lopăţele, zdrobit săptămâna trecută de un glonte, în timp ce fugea de Budionnâi cu troica. Ei, drace! … mormăi el. Da, poţi să pleci, colonele…

Dundici salută cu mâna la cozoroc şi făcu stânga-mpre- jur, reglementar, îndreptându-se spre uşă. Roşcin îl mai văzu pe Şkuro spunându-i ceva lui Mamontov, care se în- crâncena de durere, în timp ce rupea încet plicul cu scrisoarea lui Semion Budionnâi. Atât Dundici, cât şi Roşcin cunoşteau cuprinsul scrisorii: „în ziua de 24 octombrie, la ora 6 dimineaţa, voi fi în Voronej. Îţi ordon, generale Şkuro, să scoţi şi să aşezi în front toate forţele contrarevoluţionare în piaţă, lângă gherete, acolo unde i-ai spân- zurat pe muncitori. Parada o vei comanda personal…”

Coborau acum scara de fier. În întâmpinarea lor urcau, unul câte unul, iuncheri înarmaţi cu puşti. Lui Roşcin i se părea că Dundici cel mic, cu nasul în vânt şi zăngănindu-şi tare pintenii, călca prea încet… O fanfaronadă zadarnică şi copilărească…

De sus, de la etaj, răsună un urlet tăios şi răguşit.. Dundici şi Roşcin ieşiră în stradă. Pe trotuar, Teplov se repezi la ei. Faţa lui veştedă, cu mustăţile atâmate, era ahtiată după şampanie, după romanţe şi după fetiţe…

— Slavă Domnului că în sfârşit aţi venit! Haidem…

Cu un picior în scară, tropăi de câteva ori pe celălalt lângă calul ce se trăgea, nervos, îndărăt. Roşcin sări în şa. Dundici îşi scoase tabachera, îşi aprinse o ţigară – degetele subţiri şi brune îi tremurau uşor – aruncă chibritul aprins şi luă frâul din mâna lui Latughin, poruncind scurt:

— Prima stradelă la stânga. La trap marş!

Până la stradelă nu mai erau decât vreo zece case. Latughin, Gaghin şi Zaduiviter, cu caii care bocăneau pe bolovanii caldarâmului, o luară înainte într-acolo. Teplov începu să urle, oprindu-şi calul şi întorcându-se spre ei:

— Domnilor, domnilor, staţi! Stradela următoare, la dreapta!

Dar calul lui o luă şi el la stânga, după ceilalţi.

În clipa când dispărea în stradelă, Roşcin aruncă o privire în urmă, spre intrarea hotelului, şi văzu cum ieşeau în goană iuncherii, uitându-se în toate părţile şi ţăcănindu-şi închizătorile puştilor.

— Ce înseamnă asta, Roşcin? Strigă aproape plângând Teplov, în timp ce alerga şi el în galop cu ei.

Dundici îşi alătură din goană calul de al lui, se aplecă înainte, îl apucă strâns de încheietura mâinii şi, rupând şnurul revolverului, i-l smuci din toc:

— Îţi rămân dator o sticlă de şampanie! Îi strigă el, rânjind.

Dundici, Roşcin şi cei trei ostaşi treceau acum în galop nebun pe stradela strâmbă, de-a lungul căsuţelor, al gardurilor şi al teilor bătrâni care-şi agăţau crengile de căciulile lor. Din urmă se auzeau împuşcături. Trecură aşa, fără să-şi domolească goană, peste câmpia deschisă. Ajunşi aproape de pod, îşi lăsară caii la trap, apropiindu-se apoi la pas de tranşeele din capăt. Bătând cu mâna gâtul înspumat al calului, Dundici strigă:

— Plutonier Gvozdev! Şi când tinerelul se apropie, ascunzându-şi ţigara în mânecă: Căpitanul Teplov m-a rugat să-ţi comunic că se întoarce peste o jumătate de oră. În ziua de 24, dimineaţa, vom fi din nou aici. Vezi să nu ne mai sperii cu mitralierele tale…

— Am înţeles, domnule colonel!

După ce podul rămase departe în urma lor, în timp ce se lăsa amurgul, iar caii înspumaţi începeau să se poticnească de oboseală, se opriră în sfârşit să răsufle şi ei. Dundici se întoarse către Roşcin:

— Mă simt vinovat faţă de dumneata şi de tovarăşi… De multe ori m-am înjurat singur pentru cutezanţa mea nesăbuită. Primejdia mă îmbată, mintea mi se înfierbântă şi, îndrăgostit de mine însumi, uit şi scopul şi răspunderea pe care o am. Însă după aceea totdeauna îmi pare rău. Dacă aţi descăleca, dacă m-aţi lua de-un picior de pe cal şi mi-aţi trage o mamă de bătaie, nu m-aş supăra. Aş simţi chiar o uşurare…

Râzând în hohote, Roşcin îşi dădu capul pe spate: avea şi el nevoie să se destindă din încordarea îndelungată care-l ţinuse strâns ca într-un cleşte.

— Într-adevăr, Dundici, ai merita o bătaie zdravănă… mai ales pentru ţigara de la ieşire! …

Vicleşugul lui Budionnâi îşi atinse scopul. Citind scri-
•soarea, înmânată cu o îndrăzneală nemaipomenită, „personal şi confidenţial”, Mamontov şi Şkuro se simţiră cuprinşi de o furie turbată. Ca să scrie aşa, hotărând ziua şi ceasul când va cuceri Voronejul, înseamnă că avea deplină încredere că o va face. Prin urmare, Budionnâi era sigur… Cei doi generali îşi pierdură capul.

Planul lui Budionnâi consta în a contraataca pe rând, cu toate forţele, cele trei coloane alcătuite din diviziile Donului şi Cubanului, care căutau să-l încercuiască, dar care deocamdată nu se grăbeau să ia ofensiva mărginindu-se doar la recunoaşteri. Acum, însă Budionnâi era încredinţat că se vor repezi asupra lui fără să mai ţină seama de nimic.

Recunoaşterile îi arătau că mişcările inamicului începuseră în noaptea de 19 octombrie. Sosise clipa cumplitei bătălii. Aplecat asupra bjărţii abia luminate de lumânare, înconjurat de comandanţii de divizie, Semion Mihailovici zise: „Să fie într-un ceas bun! “Şi dădu ordin pe divizii, pe regimente şi pe escadroane:

„încălecarea! “

Prin căsuţele întunecate, în tranşeele acoperite cu crengi şi cu fân, sau numai pe lângă câte-un stog, în câmp, telefoanele de campanie zbârnâiră prelung. Telefoniştii auziră, în sfârşit, ceea ce toată lumea aştepta din clipă în clipă. Agenţii de legătură se repeziră pe cai, vârându-şi picioarele în scări din mers, şi se făcură nevăzuţi în întuneric. Ostaşii care dormeau îmbrăcaţi în noaptea fără vânt, neagră ca fundul mormântului, se treziră în strigătul prelung: „încălecarea! “Şi sărind în picioare, scuturându-şi somnul, alergară într-un suflet la locul unde le erau legaţi caii, punându-le în grabă şeile şi strângându-le chingile cu atâta putere, încât bietele animale se clătinară.

Escadroanele se adunau în câmp, găsindu-şi pe întuneric locul sorocit după comenzile ce răsunau de la un capăt la altul al frontului. După ce se aliniară, aşteptară încă multă vreme cu privirile ţintă în direcţia de unde trebuia să se lumineze de zi. Caii suflau greu, aşa cum sufli ei noaptea. Frigul umed străbătea prin scurtele vătuite şi prin mantalele soldăţeşti, subţiri. Toţi tăceau. Nimeni nu fuma.

Deodată, undeva, departe, se auzi cel dintâi foc de puşcă. Imediat răsună glasul comisarilor: „Tovarăşi, Semion Mihailovici vă ordonă să-l zdrobiţi pe inamic. Sim- briaşii burgheziei se năpustesc asupra Moscovei. Moarte lor! Să acoperim de glorie armele revoluţionare! “

Zorile spălăcite nu izbuteau să lumineze câmpia. Se lăsase ceaţă. Cu tropot greu, scară lângă scară, cele opt regimente ale lui Budiomiâi porniră în goană, desfăşurate pe o lungime de câteva verste, în formaţie de atac. În ceaţa groasă s-o tai cu

cuţitul, oamenii nu-şi vedeau decât tovarăşul din dreapta şi pe cel din stingă şi, în faţă, crupele cailor săltând prin vălul alb ca laptele.

Inamicul era aproape, tot mai aproape... împuşcăturile neregulate se auzeau acum desluşit. Îndemnându-şi caii tot mai aprig, ostaşii îşi întindeau gâtul, încercând să descopere duşmanul. Şi iată că de-a lungul valului care atacă, trecu un strigăt tot mai puternic, tot mai îndârjit, tot mai furios: cei din faţă îl zăriseră...

Din ceaţă, începură să crească umbrele unor călăreţi care-şi întorceau caii. Pe cazacii de la Don nu-i lăsa inima să rămână nepăsători. Plecaseră şi ei în goană, în formaţie de atac, să întimpine inamicul... Dar dracul îi adusese aşa de departe de staniţele lor, să se taie în săbii cu diavolii aceştia roşii? Auzind cum duduia şi se cutremură toată câmpia, îşi dădură seama ce putere năprasnică venea să răstoarne cai şi oameni, să-i învălmăşească şi să-i doboare în mormane de hoituri însângerate... Măcar să fi avut pentru ce! Şi, punându-şi nădejdea în caii lor iuţi de la Don, care ştiau să alerge ca vântul, se traseră îndărăt, făcând cale întoarsă... Doar câţiva din cei mai turbaţi, îmbătaţi de trufie, îşi implântară caii în rândurile lui Budionnâi, învârtind din umăr săbiile care tăiau, şuierând...

Dar nici caii de la Don nu-i putură salva. Cei care se întorceau se izbeau de cei care se aruncau înainte, răsturnându-se unii pe alţii. Şi năvălind asupra lor, oamenii lui Budionnâi îi tăiau, îi călcau în picioare şi-i puneau pe fugă. Se auzeau strigăte sălbatice. Prin ceaţă, vedea doar câte un călăreţ culcat pe coama calului, iar altul, care-l ajungea din urmă, aplecat în şa, gata să-l despice cu sabia... Caii nechezau şi muşcau înnebuniţi.

Toate regimentele de cazaci o rupseră acum la fugă. Dar din flanc, din adânc, le tăiau calea căruţele cu mitraliere, împroşcându-le cu rafale de foc şi dându-le îndărăt. Şi acolo, în cetele învălmăşite de cazaci gonind la galop, năvăliră escadroanele proaspete ale lui Budionnâi.

Urmărirea celor două divizii ale lui Mamontov ţinu până se lumină de-a binelea de ziuă. Pe câmpie zăceau mii de leşuri în caftane sinilii şi şalvari cu lampasuri roşii, în timp ce caii rătăceau înfricoşaţi, fără călăreţi...

La amiază, în tabăra uriaşă întinsă pe câmpia netedă, oamenii lui Budionnâi se îngrămădeau în jurul bucătăriilor de campanie –

o mândreţe: toate de aramă curată, capturate de la inamic. În cazane aburea „coleaşa” gătită cum se cuvine, cu mei şi slănină, la care bucătarii adău- gaseră acum macaroane, orez, bob, came sărată şi multe alte bunătăţi, ca să fie cât mai gustos.

După ce mâncau bine, ostaşii fumau şi se lăudau unul faţă de celălalt: care cu câte-o armă luată în luptă – o sabie de cavalerie bătută în argint, sau o carabină japoneză – care cu câte-un cal de Don, roşcat, cu stea albă în frunte şi pintenog.

Nu se liniştiră nici după luptă. Şi cum s-ar fi putut linişti? Armonicile gemeau peste tot, iar câţiva ostaşi începură să cânte, în timp ce alţii le ţineau isonul: „Pe cerul scund, nor după ner alunecă, iar negura câmpiile întunecă…” În răstimpuri se trezea din somn şi balalaica, călcâiele porneau să izbească pământul şi să-l bătătorească mărunt, căzăceşte, în timp ce mâinile oamenilor se zbăteau ca nişte aripi. Cei dimprejur îi îndemnau, şuierând.

Dar iată că goarnele sună din nou, prelung. Şi iarăşi luptă, iarăşi muncă necruţătoare. Ceva mai departe, trece la pas Budionnâi, cu pelerina şi cu căciula lui argintie, însoţit de cei doi comandanţi de divizie. Regimentele se aşază iarăşi în rânduri. La mijloc, plutind peste capetele tuturor, se leagănă fluturând în vânt cele opt steaguri roşii…

Coloana întâi era atât de crunt zdrobită, încât albii se văzură siliţi să amâne încercuirea trupelor lui Budionnâi. Planul lor iniţial fusese zădărnicit. Budionnâi se folosi fără întârziere de descumpănirea inamicului şi, chiar în aceeaşi noapte, spre zori, atacă cea de a doua coloană a lui Mamontov, care nu rezistă nici ea, ci se retrase spre linia ferată, sub protecţia trenului blindat ce venea din Voronej, bu- buind adânc peste podeţe. În turelele de oţel, lângă tunuri grele şi mitraliere, ofiţerii artilerişti căutau să străpungă cu ochii ceaţa ce se subţia cu încetul. Înaintea trenului, pe linie, se ivea din când în când câte un agent de legătură, fluturând un steguleţ. Atunci trenul se oprea o clipă, să adune informaţii. În felul acesta, cei din tren aflară despre starea jalnică a coloanei a doua, pe care Budionnâi o împingea spre linie.

Trenul blindat îşi grăbi mersul. Locomotiva începu să urle răguşit, fără întrerupere, ca să dea de veste albilor că le vine într-ajutor.

Deodată, prin deschizăturile turelelor, artileriştii deslușiră prin ceaţă o umbră nelămurită venind în goană, pe linie, în întâmpinarea lor. Trenul se opri şi o luă îndărăt. Tunurile începură să tragă în umbra aceea, care creştea văzând cu ochii. Dar era prea târziu. O locomotivă uriaşă de marfar, trimisă fără oameni, cu maximum de viteză, izbi în plin primul vagon de oţel al blindatului. Locomotiva era încărcată, în faţă şi pe de lături, cu dinamită. Explozia ei făcu să sară în aer, într-o clipă, obuzele din vagonul blindat. În vârtejul de ţărână, de nisip, de foc, de fum şi aburi, vagonul îşi ridică un capăt în sus, apoi se răsturnă, strivind şi trăgând după el, pe pantă, întreaga broască-ţestoasă de oţel...

A doua coloană a lui Mamontov fugea acum spre Voronej. Tot într-acolo încercă să se retragă şi cea de a treia, fără să se mai împotrivească. Dar silită să intre în luptă în cea de a patra zi a acestei bătălii de pomină, fu zdrobită în întregime, câmpia şi dealurile rămânând acoperite, pe o întindere de kilometri, cu cazacii căsăpiţi...

În neorânduială, cu pierderi ce depăşeau la unele regimente jumătate din efectiv, toate diviziile de la Don şi din Cuban se retraseră dincolo de râu. În dimineaţa zilei de 24 ajunse acolo şi grosul armatei lui Budionnâi. Podul de lemn, păzit de echipa de popi şi de iuncherii lui Teplov, fusese părăsit, fără să fi fost aruncat în aer. Din oraş mai trăgeau câteva baterii, ridicând coloane de apă şi noroi. Apropiindu-se, Budionnâi îşi dădu seama că lemnăria şubredă a podului abia se mai ţinea. Chemă atunci muzicanţii, cei cu instrumente de argint, le porunci să treacă pe celălalt mal şi, acolo, să cânte cântece cât mai vesele şi mai săltăreţe, marşuri şi polci. Elevii de conservator, aşa cum fuseseră prinşi: în măntăluţe scurte şi cu galoane galben cu roşu pe umeri, trecură peste pod alergând. Dar, îndată ce ajunseră dincolo, un obuz nimeri podul şi-l prăbuşi. Mai mult morţi decât vii de frică, în bubuitul exploziilor, muzicanţii suflau în trompetele lor de argint de gândeai că-s gata să-şi dea sufletul...

Fiecărui călăreţ i se dădu câte un obuz. „înainte, înainte! “începură să strige comisarii şi comandanţii. Apoi, în fruntea escadroanelor, se aruncară în râul rece ca gheaţa, ce parcă clocotea sub explozii. În apă adâncă, oamenii se lăsau să alunece de pe cai şi înotau, ţinându-se cu o mână de coamă şi

purtând în cealaltă obuzul. Se aruncau în viitoare şi atelajele de artilerie, târând tunurile pe fund. Ajungând pe malul celălalt, îndârjiţi şi uzi, călări pe cai tot atât de uzi, oamenii lui Budionnâi atacară cu înverşunare Voronejul. Dar nici acolo diviziile lui Mamontov şi ale lui Şkuro nu primiră lupta, ci se retraseră în grabă peste Don, spre Kastornaia.

Înfrângerea celei mai bune cavalerii a albilor şi ocuparea Voronejului intrau, în grandiosul plan militar întocmit de noua conducere a frontului de sud, ca una din operaţiunile iniţiale.

Acest plan, scris pe câteva foi de hârtie albăstruie şi semnat de Stalin, fusese trimis tuturor comandanţilor de armată, de corp, de divizii, brigăzi şi regimente. Planul cuprindea descrierea amănunţită, pe înţelesul fiecărui ostaş, a operaţiunilor pe care urmau să le îndeplinească toate unităţile frontului de sud – operaţiuni practic realizabile – începând cu cele din regiunea Orei şi Kromî, de unde, sub loviturile unei armate speciale de sub comanda lui Sergo Ordjoriikidze, se retrăgea în neorânduială garda denikinistă a generalului Kutepov, cel care jurase că va intra primul în Moscova... Lui Budionnâi i se încredinţă misiunea de a declanşa acţiunea în zona Voronej-Kastor- naia, de a străpunge frontul alb între armata de la Don şi cea de voluntari şi de a-şi încheia operaţiunile prin ocuparea Rostovului pe Don, către care trebuia să răzbească prin spărtura făcută trecând prin regiunea Donbassului cu proletariat minier.

La aşa ceva nu se aşteptase nimeni. Nici cei care-şi trăiau zilele prin hoteluri murdare, gata de plecare şi cu geamantanele făcute, încredinţaţi că până la Anul nou francezii vor aduce la Moscova şampanie, stridii, ba chiar şi violete de Parma. Nu se aşteptaseră nici cei de la Paris, care înainte se ploconeau ceasuri în şir în anticamera stăpî- nitorului Europei, iar acum, aproape siguri că se va realiza o Rusie constituţională, intrau cu fruntea sus în cabinetul lui Georges Clemenceau, unde focul pâlpâia în cămin, iar dictatorul scund, adus din spate şi cu sprâncenele cărunte, stătea aplecat peste proiectul de linişte mormân- tală al lumii întregi... Francezul se ridica în picioare, iar rusul, încântat, îi strângea degetele noduroase. Nu se aşteptase la aşa ceva nici chiar Anton Ivanovici Denikin, care de mult renunţase la jocul de cărţi din fiecare vineri şi, slab de înger că orice muritor, începuse să creadă că ar fi, într-adevăr, alesul Celui-de-Sus. Bolşevicii, care-şi trăiau ultimele clipe, înfăptuiseră

ceva cu totul neînţeles: în toiul tifosului exantematic, al foametei cumplite şi al dezastrului economic iremediabil, organizaseră o contraofensivă pe care nimic nu fusese în stare s-o zdruncine. Şi toată politica mondială, de înăbuşire şi de dezmembrare a Rusiei roşii – a acestei ţări nesfârşite, care reprezenta, la drept vorbind, un mister pentru minţile Europei Occidentale – începu să se clatine.

Izvoarele acestui avânt al poporului rus păreau, cu drept cuvânt, misterioase. Ideea fericirii obşteşti şi aceea a ordinii sociale drepte, care păreau înmormântate pentru totdeauna sub mormanele de cadavre ale războiului mondial, căzuseră întocmai ca seminţele copacului în rai, purtate de vânt, în Rusia săracă şi pustiită, unde mujicii neştiutori de carte îşi mai spuneau încă poveşti cu „Ivan cel prost “, cu „baba laga “şi cu „covorul fermecat11, iar moşnegii şi babele oarbe cântau încă, tărăgănat, poeme epice despre bătăliile, praznicele şi nunţile vitejilor de altădată…

În sufletul popoarelor Rusiei aceste idei căpătaseră mlădierea şi tăria unor lame de oţel. Mujicii care spuneau poveşti, ca şi muncitorii fabricilor pe jumătate ruinate, din coşurile cărora de mult nu mai ieşea fum, biruind foamea, tifosul exantematic şi ruină economică totală, băteau şi alungau acum armata de elită a lui Denikin, opreau la porţile Petrogradului, gonind-o îndărăt în Estonia, armata de şoc a lui Iudenici, zdrobeau şi risipeau în zăpezile Siberiei numeroasă armată a lui Kolceak, prinzând şi împuşcând pe însuşi „cârmuitorul întregii Ruşii”. Îi băteau şi-i alungau pe japonezi în Extremul Orient şi, însufleţiţi de ideile lui I.enin (şi numai de idei, pentru că în Rusia nu se găsea nimic nici de mâncat, nici de îmbrăcat), se socoteau mai puternici decât lumea întreagă, încredinţaţi că pe ruinele patriei lor sărăcite vor înălţa, curând, dreapta societate comunistă…

XX

Katia avea impresia că în stomacul ei n-ar fi putut încăpea mai mult decât în punguliţa pentru bani mărunţi… încăpeau exact cincizeci de grame de pâine, o fărâmă de peşte uscat şi fiert şi câteva linguri de supă… Era o nenorocire cu fustele: cădeau de pe ea şi n-avea nici când şi nici cum să le potrivească. În schimb, ochii i se făcuseră de două ori mai mari decât fuseseră toamna trecută, când Matriona o îndopa, anume, cu plăcinte grase.

La şcoală, fetiţele îi spuneau uneori, întinzându-şi cu încânlare guriţele flămânde:

— Cât eşti de frumoasă, tuşă Katia!

Katiei îi făceau plăcere vorbele lor, deoarece toată viaţa ei se adunase în viitor. Singura amintire din trecut

— Inelul cu smaragd, cu focurile verzi – o pierduse la Vladimirskoe. Umbrele scumpe, care rătăceau prin casa veche din Starokoniuşennâi, nu mai veneau s-o tulbure. Dar viitorul, către care se îndreptau toate nădejdile şi toate năzuinţele oamenilor chinuiţi de foame, de frig, de mizerie şi de război, Katia şi-l închipuia că un drum larg, strălucind ca sticla în bătaia soarelui, printre pajişti verzi şi lacuri înceţoşate, cu boschete de sălcii aplecate deasupra apei, un drum care ducea spre conturul albăstrui al unui oraş bogat, neasemuit, în care toată lumea îşi va găsi fericirea…

Într-o zi, Katia le povesti copiilor, la lecţie, visurile ei. Copiii o ascultară într-o adâncă tăcere. Fetiţelor duioase le plăcu mai ales gândul că drumul viitorului şerpuia printre pajişti verzi, unde puteai să alergi după fluturi şi să culegi bucheţele de flori mărunte, ca nişte steluţe. Dar băieţii găsiră că povestea nu spunea tot: Katia nu pomenise nimic despre trenurile ce străbăteau pajiştile fluierând, treceau pe lângă semafoare luminoase, peste poduri zăbrelite şi prin tunele, nu pomenise nimic despre coşurile înalte ale fabricilor, din care se înălţa, biruitor, fumul. Până la urmă, însă, hotărâră cu toţii că oraşul viitorului nu putea fi decât albăstrui, cu zgârie-nori, cu tramvaie neînchipuit de iuţi, cu căluşei pe toate bulevardele şi cu chioşcuri unde se împărţeau la toată lumea cornuri şi cârnaţi. Katia întrebă: „Şi îngheţată? “Dar niciun copil nu ştia ce-i aceea îngheţată: poate că mâncaseră vreodată, pe când erau mici de tot, dar nu mai ţineau minte…

Katia era nevoită să-şi cruţe puterile. Într-o zi, în timp ce-şi ducea prin curte căldarea plină, simţi că o scapă din mână şi o lăsă jos. Trebui să se sprijine de perete ca să alunge vălul întunecat ce i se coborâse peste ochi. Din fericire, conferinţele despre artă nu se mai ţinură: Moscova era cu desăvârşire pustie. Puteai să umbli din Arbat până la Strastnaia fără să întâlneşti măcar un singur trecător. În schimb, I*zvestia* publica în fiecare zi comunicate militare victorioase. Armatele Roşii năvăleau în Donbass, prin spărtura frontului de lângă

Kastornaia, ca un puhoi nestăvilit, iar în spatele frontului albilor izbucneau răscoale ţărăneşti. Acum puteai întrezări sfârşitul războiului şi al nenorocirilor…

Întorcându-se acasă pe la 8 seara, Katia nu-şi mai aprinse lampa. Prin portiţa întredeschisă, „albiniţa “răs- pândea destulă lumină. Pe un scăunaş lângă foc, Katia punea cu măsură, surcele în sobiţă. Şi surcelele se aprindeau cu flacără vie, trosnind vesele, poate pentru că erau părticele din acea energie solară despre care le vorbise ea copiilor la şcoală…

Katia citea *Crimă şi pedeapsă.* Doamne, cât era de lipsită de perspectivă viaţa pe atunci! Cu mâna lăsată pe carte, se uita în foc. Ce înfiorătoare noapte petrecuse Svidrigailov în cârciuma de bârne de pe Bolşoi Prospekt… Era vorba de acelaşi restaurant unde fusese şi ea odată, o singură dată, cu Bessonov, şi poate chiar de aceeaşi încăpere în care Svidrigailov căuta să-şi prelungească vremea, ceas după ceas, încredinţat că tot n-o să-şi poată înfrânge, până la urmă, groaza şi scârbă de viaţă…

Astăzi, blestemul acela fusese înfrânt, ars şi risipit. Şi iată: nimic nu te împiedică să stai aşa, citind în linişte despre trecut, să pui surcele pe foc şi să crezi în fericire…

Pe coridor se auziră paşi neregulaţi de oameni. Erau mulţi: desigur că iarăşi se adunau la vreo consfătuire, la Maslov. În timpul din urmă veneau mereu, pe înserat, indivizi ciudaţi, iar glasurile lor înveninate răzbăteau până în odaia Katiei. Oricât de târziu s-ar fi terminat consfătuirea, după ce-şi petrecea oaspeţii până în bucătărie, Maslov venea să bată încetişor la uşa ei:

„Te-ai şi culcat? Ruşine, ruşine să te culci aşa devreme! … Şi mai pretinzi că eşti femeie modernă! … Ţţ, tţ, tt- “

Încerca stăruitor minerul, iar Katia se cutremura de indignare: Maslov era încăpăţânat şi grozav de încrezut, ar fi fost în stare să stea lângă uşă până a doua zi dimineaţă!

„Ekaterina Dmitrievna, nu vreau decât să stau puţin liniştit lângă sobiţa dumitale… Mi-s nervii aşa de zdruncinaţi I Deschide, te rog, tovărăşeşte…”

Ar fi fost o prostie să nu-i răspundă. Şi până la urmă, Katia îi deschidea. Maslov se aşeza în faţa sobiţei, îndesa înăuntru bucăţi de lemn – fiecare bucată era mai scumpă decât aurul! — Şi, cu un zâmbet misterios, îşi întindea palmele înguste deasupra fierului încins. Începea apoi să vorbească despre

puterea de atracţie a sexelor, necruţătoare ca însuşi universul. Frumuseţea trebuie să i se supună! Restul, nu e decât puritanism abject. Aşa că, de vreme ce Katia era frumoasă, singură şi „scutită de în- cartiruire”, cum spunea el, avea credinţa neclintită că, azi sau mâine, îl va primi sub plapumă ei...

În seara aceea, după ce citise destul din Dostoievski, Katia asculta, plictisită, zvonul de glasuri din odaia lui Maslov. Se auzeau acolo strigăte furioase şi, din când în când, ceva căzând jos, ca şi cum aruncă cineva cărţi pe podea... Fără îndoială că iarăşi are să vină să-şi calmeze nervii lângă soba ei...

Cineva bătu uşor în uşă şi, prin gaura cheii, se auzi un glas de copil:

— Tuşă Katia, eşti acasă?

Era Klavdia, încălţată cu o pereche de pâslari uriaşi, legaţi cu sfoară de picioare.

— M-a trimis femeia lui Cesnokov să te chem. A venit la ea, de pe front, unul Roşcin...

— E frig afară?

— Şi încă cum, tuşă Katia! Îţi intră tot praful în ochi. Măcar dacă ar ninge, dar nu vrea... Afurisită iarnă! Da la dumneata e cald, tuşă Katia...

Katia n-avea niciun chef să iasă prin frig şi să se ducă până în Presnia, la femeia lui Cesnokov. Dar discuţia inevitabilă care o aştepta acasă ar fi fost şi mai obositoare... îşi luă şuba şi se înfăşură pe deasupra cu un şal călduros, care-i acoperea şi capul. Încetişor, să nu prindă de veste Maslov, ieşi din casă cu Klavdia. În stradela întunecată, vântul nopţii se repezi asupra lor cu atâta furie, încât Katia o vârî şi pe fetiţă sub şaL Praful le înţepa obrajii, tabla de pe acoperişuri zăngănea. Vântul urla şi şuiera, ca şi cum Katia şi Klavdia ar fi fost cele din urmă fiinţe de pe faţa pământului: totul se sfârşise, şi soarele n-o să se mai înalţe niciodată deasupra lumii...

Lângă fereastra unei căsuţe de lemn, unde se zărea o lumină slabă, Katia se întoarse cu spatele la vânt, să se odihnească o clipă. Prin perdelele rău trase, se vedea o odaie încărcată cu fel de fel de lucruri, în mijlocul ei un burlan negru petrecut în cămin, focul mic al unei „albi- niţe “şi câţiva oameni ghemuiţi în fotolii. Cu capetele sprijinite în mâini, toţi ascultau pe un tânăr cam, care stătea în faţa lor citind dintr-un caiet. Purta un palton

vechi, descheiat pe pieptul gol, şi pâslari legaţi cu sfoară, că ai Klavdiei. După mişcările mâinii şi după mândria cu care îşi scutura părul des şi zburlit, Katia înţelese că tânărul citea versuri. Simţi o căldură năvălindu-i în inimă şi, zâmbind, şo întoarse cu faţa spre vânt, fără s-o dezvelească pe Klav- dia. Şi se îndreptă, grăbită, spre Arbat.

La femeia lui Cesnokov se adunase lume multă: neveste de- ale muncitorilor plecaţi pe front şi câţiva bătrâni aşezaţi cu cinste la masă, unde noul-sosit vorbea despre ultimele evenimente militare. Oamenii îl întrebau, întrerupându-se unul pe altul, dacă în curând are să fie mai uşor cu pâinea, dacă se poate nădăjdui că până de Crăciun să se aducă la Moscova lemne şi dacă prin unităţi se împăr- ţeau pâslari şi scurte îmblănite. Fiecare îi spunea numele bărbatului sau al fratelui său, întrebându-l dacă trăieşte şi dacă e sănătos, ca şi cum străinul acela ar fi putut să cunoască toate miile de muncitori care luptau pe toate fronturile.

Văzând că nu poate pătrunde înăuntru, Katia rămase în uşă. Se ridică doar în vârful picioarelor şi văzu o clipă cum noul-venit, cu capul aplecat înfăşurat în tifon, îşi însemna ceva pe o hârtie.

— Mai aveţi ceva de întrebat, tovarăşi? Zise el.

Şi Katia începu să tremure, ca şi cum glasul acela, domol şi aspru în acelaşi timp, i-ar fi pătruns în inimă, sfişiidu-i-o. Se întoarse, gata să plece. Prin urmare, nu uitase nimic. Glasul acela, atât de asemănător celui drag amuţit pentru totdeauna, îi trezise în suflet tot amarul şi toată durerea zadarnică de altădată. Tot aşa, omului singuratic i se arată în somn o amintire de mult pălită: o pădure, şi-n pădure o căsuţă pe care n-a văzut-o niciodată, luminată de o lumină fumurie. Iar lângă căsuţa aceea e mama, mama lui moartă. Surâde nemişcată, aşa cum surâdea în depărtata lui copilărie. Ar vrea să se apropie de ea, s-o cheme din somn în viaţă, dar nu poate măcar s-o atingă. Ea tace şi surâde, iar cel adormit îşi dă seama că totul nu e decât un vis, şi lacrimi pornite din adânc îi sfâşie pieptul...

Katia avea pesemne o înfăţişare atât de jalnică, încât una din femeile care stăteau lângă uşă strigă:

— Ei, cetăţencelor, faceţi loc învăţătoarei, să intre. Prea aţi înghesuit-o aici...

I se făcu loc să treacă. Când intră ea în odaie, omul de la masă îşi înalţă capul înfăşurat în tifon, şi Katia

ii văzu faţa gravă. Dar, înainte ca bucuria să-i fi luminat şi să-i fi lărgit ochii lui negri, ea se clătină, simţind cum o învăluie ameţeala. În mintea ei toate se amestecară, glasurile care se înmulţeau se depărtară şi lumina se întunecă, întocmai ca atunci, în curte, când era cât pe ce să scape căldarea… Palidă, cu un zâmbet vinovat şi respirând grăbit, se lăsă la pământ.

— Katia! Strigă atunci străinul, dând la o parte oamenii din calea lui, Katia!

Mâini prietene se întinseseră şi n-o lăsaseră să cadă. Vădim Petrivici cuprinse în palme faţa aplecată, scumpă şi fermecătoare, cu buzele reci uşor desfăcute, cu ochii albi sub pleoapele întredeschise.

— E nevasta mea, tovarăşi, e nevasta mea! Repeta el în neştire, şi buzele îi tremurau…

Se întorceau spre casă cu vântul în spate. Vădim Petrovici o strângea la piept, cuprinzând-o pe după umerii firavi. Katia plângea, apoi, oprindu-se, îl săruta. Vădim începuse să-i explice de ce fusese dat drept mort, în timp ce el o căuta, de un an încheiat, prin toată Rusia. Povestea lui era încurcată, lungă şi, de altfel, cu totul inutilă acum. Din când în când Katia tresărea: „Stai, că n-am apucat pe unde trebuia! … Se întorceau şi rătăceau pe ulicioarele întunecate şi pustii, unde giruete ruginite scârţâiau pe acoperişuri, iar foile de tablă scrâşneau, pe jumătate des prinse. Un tei îşi frământa, tânguindu-se, crengile negre după un gard pe jumătate smuls: îşi amintea poate cum, tot într-o noapte ca aceasta, temându-se de diavoli, trecuse pe acolo în goană Nikolai Vasilievici Gogol, cu mantaua fluturându-i în vânt…

Pe stradela Starokoniuşennâi, Katia zise:

— Uite casa noastră: îţi mai aduci aminte? Numai că atunci intrai pe uşa din faţă… Stau în aceeaşi odaie, Vădim.

Trecură prin curticică alergând. Uşa de la bucătărie era încuiată.

— Doamne, ce mizerie! Trebuie să batem la uşă… Bate cât poţi de tare…

Katia începu să râdă, apoi mai plânse puţin, îl sărută şi începu din nou să râdă. Vădim Petrovici bătea în uşă cu amândoi pumnii.

— Cine-i? Cine-i! Tresări dincolo de uşă glasul speriat al lui Maslov.

— Deschide, eu sunt, Katia.

Maslov deschise. În mâna lui tremura o lampă mică de gaz, cu sticlă. Văzând în spatele Katiei un militai', se trase îndărăt. Obrazul i se încrâncenă şi ochii i se îngustară, cu ură.

— Mulţumesc, zise Katia alergând spre odaia ei, fără să lase din mână mâna lui Vădim.

Intrară în încăperea în care se mai simţea încă o urmă de căldură. În şoaptă, Katia îl întrebă:

— Ai chibrituri?

Tulburat, Vădim îi răspunse tot în şoapta:

— Da…

Katia aprinse lumina – o flacără mică într-un boreă- naş. Totuşi, le era de-ajuns ca să se poată uita toată noaptea unul la altul… În timp ce-şi dezlega şalul, Katia nu-şi putea lua ochii de la Vădim: părul îi albise de tot, până şi în sprâncene avea firişoare albe. Faţa lui era mai matură acum, cu o expresie pe care nu i-o cunoştea, de asprime şi de linişte în acelaşi timp. Asta o încânta: era mai tânăr, mai puternic şi mai frumos decât şi-l amintea de la Rostov. Arătând spre pansament, îl întrebă, cu un suspin:

— Eşti rănit?

— O zgârietură. Datorită ei am căpătat un concediu de două săptămâni la Moscova. Ştiam că eşti aici. Dar cum să te găsesc? …

Ea zâmbi viclean, cu veselie, şi zâmbetul îi ridică uşor colţurile gurii.

— Ştii, era cât pe ce să te ajung din urmă în satul acela… Îl urmăream pe Krasilnikov…

Katia tresări, scuturând cu mânie din cap.

— L-am ucis, Katia… (Ea îşi coborî genele, plecându-şi fruntea.) începusem să-ţi spun cum s-a întâmplat cu zvonul acela despre moartea mea… în fond, moartea mea a fost adevărată… Katia se uită la el speriată, şi ochii mari i se umplură din nou de lacrimi. Călătoream, noaptea, într-un vagon. Nu mai aveam pentru ce trăi. Greşisem în ceea ce era mai esenţial şi înţelegeam limpede că trebuia să dispar în vreun fel: să mă ucidă, sau să mă sinucid… Iartă-mă, Katia, e greu să-ţi mărturisesc, dar trebuie… Numai gândul la tine – nu dragostea, nu, că nu mai aveam suflet cu care să iubesc – numai gândul stăruitor la tine, ca la ceva pe care nu poţi să ţi-l rupi din inimă,

să-l înlături, să-l uiţi, să-l trădezi, numai el m-a legat de viaţă. Noaptea aceea în vagon a însemnat naufragiul întregii mele fiinţe… Acum, când descopăr în dreptul ţevii de la puşcă o figură cunoscută, ştiu cărui suflet negru şi răzvrătit îi trimit glontele meu…

Punându-i mâinile pe umeri, Katia îşi sprijini obrazul de inima lui, care bătea des şi puternic. Era tot în mijlocul odăii – el cu mantaua descheiată, ea îmbrăcată cu şuba. Înţelegea că Vădim vorbea în clipa aceea despre lucrul cel mai important, că omul iubit, omul minunat voia să se dezvinovăţească mai curând, pentru ca ea să iubească în el tot ce era nou, cinstit, aspru şi pătimaş… Când îşi ieşise din minţi şi o părăsise, atunci, la Rostov, ea ştia că el avea să sufere amarnic şi să înţeleagă totul… Ghemuindu-se lângă el, îi asculta vorbele încâlcite şi întretăiate, care parcă voiau să schiţeze în grabă hieroglifele suferinţelor lui. Insă Katia îl înţelegea şi fără vorbe…

— Katia, misiunea noastră e uriaşă. Nici n-am visat că vom contribui şi noi la realizarea ei. Îţi aduci aminte, am mai vorbit o dată. Ce absurdă, ce istovitoare ni se părea viitoarea istoriei! … Dispariţia marilor civilizaţii, ideile transformate în parodii vrednice de plâns… Credeam că sub cămaşa fracului era acelaşi piept păros de pitecantrop. Minciună! Vălul a fost smuls. Viaţa noastră din trecut nu era decât crimă şi minciună! Rusia a dat naştere omului, omului care revendică şi pentru ceilalţi dreptul de a fi oameni. Şi nu e un vis, e o idee realizabilă, pe care o purtăm în vârful baionetelor noastre. O sclipire orbitoare a luminat bolţile pe jumătate năruite ale tuturor mileniilor trecute… Totul e armonios, conform legilor firii. Ne-am găsit scopul. Fiecare ostaş roşu îl cunoaşte… Acum mă înţelegi puţin, Katia? … Aş vrea să-ţi deschid tot sufletul, toată fiinţa mea… Tu eşti bucuria mea, inima mea, dragostea mea… steaua mea…

Şi deodată o strânse atât de tare în braţe, încât Katia simţi că-i trosnesc oasele şi se ghemui şi mai aproape de pieptul lui. În clipa aceea se auzi o bătaie în uşă, apoi glasul lui Maslov:

— Ekaterina Dmitrievna, un moment, te rog… Văzând că nu primeşte niciun răspuns, începu, ca de obicei, să răsucească mânerul uşii. Ştii că în oraş e stare de asediu… La dumneata se află, după orele zece, un bărbat… Şi deoarece eu sânt’responsabil…

— Stai că vorbesc eu cu el, zise Roşcin, desfăcând mâinile

Katiei de pe umerii lui.

— Să nu te înfurii, Vădim. Lasă-mă să vorbesc eu. Te rog, te rog mult…

Şi ieşind pe coridor, Katia închise uşa în urma ei. Maslov zâmbea, ţinând în mână, ca şi adineauri, lampa cea mică.

— Nu te pot primi la mine, tovarăşe Maslov, începu ea cu hotărâre, aşa cum nu-i vorbise niciodată până atunci. Depărtându-se de uşă de-a-ndăratelea, el o chema cu mâna, privind-o ţintă, ca un isteric. Mergând după el, Katia îl întrebă:

— Ce vrei? Nu înţeleg…

— Vreau să te previn, Ekaterina Dmitrievna, să nu dai prea mare importantă catastrofei mele… De altfel, această catastrofă nici nu există… Fără îndoială că ţi s-a şi comunicat… Tot cartierul se bucură, e încântat… Dar prea curând se bucură, prea curând se încântă…

— Nu înţeleg nimic, îi răspunse Katia, furioasă. Într-un cuvânt, te rog să nu mai baţi la uşa mea…

— Nu minţi, că înţelegi foarte bine… Ehei, cum te-am mai pus la încercare! Aşa că, în primul rând, te rog să vorbeşti cu mine ca şi cum nu mi s-ar fi ridicat carnetul de membru… Asta va dovedi mai multă perspicacitate din partea dumitale… Ceva gâlgâi în gâtul lui Maslov, cu toate că vorbea încet şi chiar fără viaţă parcă. Pentru că nu s-a schimbat nimic, Ekaterina Dmitrievna! … Al doilea, oaspetele dumitale nocturn trebuie să plece imediat… Vrei să ştii pentru ce stărui asupra acestui lucru? Iată răspunsul meu… Şi, vârându-şi mâna în buzunarul hainei murdare, cu nasturi căzuţi, scoase un revolver plat, pe care i-l arătă Katiei, jucându-l în palmă: pe urmă, relaţiile noastre vor continua ca şi până acum…

Katia era atât de uluită, încât doar clipea încet din ochi. Atunci, împingând uşa, Roşcin ieşi pe coridor:

— Ce vrei de la nevasta mea?

Obrazul lui Maslov se schimonosi până la urechi. Omul se aplecă să-şi lase lampa pe podea. Revolverul îi tremura în palmă.

— Lasă prostiile, făcu Roşcin smulgându-i revolverul din mână şi punându-şi-l în buzunarul mantalei. Mâine am să-l depun la Ceka. Poţi să ţi-l ridici de-acolo… Iar dacă te mai apropii o dată de uşa noastră, îţi rup oasele!

Întorcându-se în odaie, Katia îşi frângea mâinile în tăcere.

Roşcin îi scoase şuba.

— Totul e limpede, Katia, Poţi să fii liniştită, că n-are să-şi mai bage nasul aici. Mi se pare că despre acest Maslov am mai auzit eu, pe front. E unul din cei care încercau să dezorganizeze armata…

După ce-şi lepădă mantaua, se lăsă la pământ şi-şi sprijini capul pe genunchii Katiei, care, buimăcită, căzuse în fotoliu. Mâinile ei lunecau prin părul, pe obrajii şi pe gâtul lui. Uitară amândoi curând întâmplarea stupidă cu Maslov. Nu spunea niciunul nimic. O emoţie nestăpânită, de-a pururi nouă, se ridica în ei cu puteri proaspete: la el, bucuria dorinţei, la ea, bucuria fericirii lui…

— De mii de ori te iubesc mai mult acum, Katia, începu el.

— Şi eu… Cu toate că eu… totdeauna, totdeauna, Vădim…

— Ţi-e frig?

— Nu, nu… numai că te iubesc prea mult…

Aşezându-se lângă ea în fotoliul larg şi vechi, el îi sărută ochii, gura, colţul buzelor. Îi sărută apoi pieptul, şi deodată ea îşi aduse aminte că are pe sânul stâng o aluniţă, care, nu ştiu de ce, îi era dragă lui Vădim, pe vremuri. Şi-şi descheie bluză de lână, să-i sărute şi aluniţa…

Soba se răcise de tot şi în odaie era frig. Fără să-şi ia ochii de la Katia, descoperindu-şi într-un zâmbet dinţii regulaţi, Vădim se lăsă jos lângă sobiţă, suflă în cărbuni şi aşeză peste ei căpeţele de lemn, despicate din picioarele şi spetezele unor fotolii de mahon. În odaie se încălzi din nou. În timp ce se dezbrăca, ea simţi că roşeşte. Râzând, el îi cuprinse faţa între palme şi i-o sărută.

Vântul urlă toată noaptea în horn, ridicând tabla de pe acoperiş. Întocmai ca Psyche, Katia se ridică de câteva ori din pat, să îndrepte flacăra lămpii mici şi să se uite la Roşcin, care dormea. Se simţea fericită. Ştia că şi el era fericit şi că de aceea faţa lui era atât de liniştită şi de gravă…

— Katia, Katia! Strigă Daşa, năvălind în bucătărie. Katia, Katia mea dragă! Strigă, tropăind cu pâslarii îngheţaţi pe coridor.

Şi repezindu-se la Katia, o luă în braţe şi o sărută.

O depărtă, ţinând-o de umeri, o privi cu lăcomie şi iarăşi o strânse la piept, mângâind-o. Daşa mirosea a zăpadă, a blană de oaie şi a pâine neagră. Purta un cojoc de piele, era îmbrobodită ca femeile de la ţară şi ducea în spinare o boccea.

— Katia, surioară dragă! Cât de dor mi-era de tine, cât de mult mă gândeam la tine! Închipuie-ţi că venim pe jos de la Gara „Iaroslavl “! Moscova e ca un sat: tăcere, ciori, zăpadă, cărări bătătorite pe străzi. Tare-i departe! Mi-s frânte picioarele de la genunchi. Şi Kuzmici, care duce în spate două puduri de făină! ... Închipuieşte-ţi, când am ajuns pe Starokoniuşennâi, nu nimeream casa! De trei ori am trecut dintr-un capăt până-n celălalt de-a lungul stradelei... Kuzma Kuzmici zicea chiar că nu-i strada asta. Eu eram furioasă: uitasem casa! Şi deodată, poţi să-ţi închipui! De după colţ se arătă un om, un militar... Mă apropii de el: „Ascultă, tovarăşe1’... El face nişte ochi la mine! Eu numai am căscat gura şi m-am aşezat jos, în zăpadă: Vădim! Mi-a fulgerat prin minte că ori am înnebunit eu, ori au început morţii să se plimbe pe străzile Moscovei. El s-a pornit pe râs şi m-a sărutat, m-a sărutat... Eu nu mă puteam ridica de jos. Katia, frumoasă şi cuminte Katia! Avem ce ne povesti zece nopţi la şir! Doamne, recunosc odaia... Şi patul, şi pe Şirin cu Alconost. Vădim mi-a spus că e cu Ivan. Şi am hotărât aşa: fiindcă zilele astea pleacă un tren sanitar la unitatea lor, mă înscriu ca sanitară şi-i iau cu mine şi pe Anisia, şi pe Kuzma Kuzmici... Nu-l las pe Kuzma singur aici, că iar se apucă de pozne. Katia, mai întâi şi mai întâi, vrem să mâncăm. Pune ceainicul. Pe urmă, să ne spălăm. De la Iaroslavl am mers o săptămână într-un vagon de marfă. Trebuie să scoatem tot de pe noi şi să ne căutăm. Deocamdată nici nu intrăm la tine în odaie, rămânem în bucătărie. Hai să ţi-i arăt pe prietenii mei. Ce oameni, Katia! Lor le datoresc şi viaţă, şi tot... Lasă, că facem singuri focul la plită şi ne încălzim apa, văd colo o grămadă de mobile vechi... Oare n-ai, într-adevăr, niciun fir de păr alb? Doamne, eşti cu zece ani mai tânără decât mine... Ştii, sunt sigură că foarte curând va veni vremea să fim cu toţii împreună...

La Moscova se distribuia ovăzul pe cartele. Capitala republicii nu trecuse niciodată prin zile atât de grele ca în iarna anului 1920. Ofensiva Armatelor Roşii înghiţea totul. Rezervele de grâne şi de cărbuni, luate de la albi, se topeau repede. Guberniile bogate prin care trecuseră cazacii şi voluntarii erau secătuite. Detaşamentele de aprovizionare ale muncitorilor nu mai găseau acolo decât rămăşiţe jalnice.

Trecuse mai bine de un an de când începuse „marşul de iarnă”. Armata voluntarilor fugea acum spre Novoros- siisk,

lăsând în noroiul adânc al drumurilor din Cuban căruţe părăsite, trăsuri cu lucruri de preţ, hoituri de cai şi tunuri împotmolite. Nu mai avea nicio nădejde. Înălbit, încovoiat, Anton Ivanovici Denikin fugi în străinătate pe un torpilor francez, să-şi scrie acolo memoriile. Rămăşiţele vrednice de plâns ale regimentelor de voluntari, îmbarcate pe vapoare, se îndreptau spre Crimeea. Căzăcimea de la Don şi din Cuban înţelese, în sfârşit, că fusese înşelată amarnic şi că-şi plătise încăpăţânarea cu miile de morminte fără nume înşirate de la Voronej până la Novorossiisk.

La Moscova era încă iarnă. Viscolele lui martie troieniseră oraşul. Prin „albiniţe” arseseră toate gardurile caselor, apoi toată mobilă de prisos de prin case. Fabricile şi uzinele nu mai lucrau. Pe la instituţii, îmbrăcaţi în şube, funcţionarii îşi suflau în degetele umflate, ca să şi le încălzească şi să mai poată strânge, cumva, creionul în mână – că cerneala îngheţase prin călimări – până vor sosi zile mai bune. Oamenii mergeau încet şi nu-şi lăsau sacii din spinare. Puţini erau în stare să ajungă de-acasă până la slujbă fără să se odihnească în drum pe vreun troian, sau, la adăpost de vânt, să se sprijine de vreo poartă. Foametea ajunsese înspăimântătoare. Bieţii oameni visau purcei fripţi aşezaţi pe farfurie cu pătrunjel în dinţi şi mestecau prin somn şuncă grasă şi ouă răscoapte… Dar gândurile tuturor erau pline de avânt: înverşunarea neînduplecată, sângeroasă şi apăsătoare a contrarevoluţiei fusese zdrobită, viaţa păşea pe un drum ce urca tot mai sus, după câteva luni de lipsuri şi de suferinţe va veni pâinea din recolta nouă, iar Armatele Roşii, demobilizate, vor trece la munca paşnică, aşezând la loc tot ce a fost distrus şi clădind lumea cea nouă, în care vor uita toate durerile şi toată amărăciunea umilinţelor de veacuri.

Dorinţa Daşei se împlinise. Erau din nou cu toţii împreună. Ivan Ilici şi Roşcin, care căpătaseră câte un scurt concediu, sosiră la Moscova, cu trenul sanitar al Daşei, într-o dimineaţă mohorâtă de martie, când norii plumburii se adunau grămezi deasupra oraşului, când zăpada lunecă de pe acoperişuri, când ţurţuri grei cădeau din streşini, iar văzduhul era aţâţător şi plin de miresme.

Katia îi aştepta la gară. Vădim Petrovici o văzu cel dintâi de pe platforma vagonului şi sări jos înainte de a se opri trenul. Zâmbind, cu ochii strălucitori de fericire, Katia alergă la el prin aburii locomotivei ce se revărsau printre stâlpii de fier ai

peronului. Lui Roşcin îi păru şi mai frumoasă decât în decembrie, când se întâlniseră. Toată viaţa lor, toată dragostea lor se mărginea la aceste scurte întâlniri. Se traseră îndată mai la o parte, singuri, sub ceasul gării. Însă Daşa, geloasă, îl luă pe Teleghin şi-l duse într-acolo: ţinea numaidedt că soră-sa să-l admire în gura mare pe Ivan Ilici al ei…

— Uită-te la el, Katia! Vezi cum s-a schimbat? La Petersburg, chipul lui nu avea încă o expresie matură, formată. Până şi ochii i-s altfel. Iartă-mă, Ivan, dar când mergeam amândoi cu vaporul spre Samara, aveai nişte ochi aşa de albaştri şi de naivi, încât parcă-mi era şi ruşine… Acum ochii tăi sunt ca de oţel!

În faţa Katiei, Ivan Ilici oftă. Stăpânit sub povara sentimentelor. Într-adevăr, şi Katia îl găsea atrăgător: mai apropiat, mai liniştit… Ce vrei, om cu greutate! …

— Şi acum, să-i termin portretul. În timpul marşurilor – închipuie-ţi, chiar şi când îl urmărea călare pe

Mamontov! — Purta tot timpul cu el, în sacii de la oblânc, ghici ce? O pisicuţă şi un căţel de porţelan, uite-atâta de mici, pe care mi-i dăruise el la cea de a doua nuntă a noastră, la Ţariţân… Şi asta numai pentru că… auzi tu? Pentru că-mi erau dragi mie.

Sărind din vagon, Kuzma Kuzmici alergă şi el spre Katia. Îi scuturâ multă vreme mâna cu amândouă mâinile lui, iar faţa roşie şi bărbierită strălucea de bucurie şi devotament. În halatul alb părea atât de gras, încât oamenii istoviţi care treceau pe lângă el îl măsurau din ochi, cu duşmănie…

— M-am îndrăgostit de dumneata în zilele cât am stat împreună, Ekaterina Dmitrievna, şi nu te iubesc mai puţin decât pe Daria Dmitrievna… Totdeauna mi-am zis că nu există pe lume femei mai straşnice decât rusoaicele. Cinstite în sufletul lor, gata oricând să se sacrifice, iubesc iubirea şi-s pline de curaj când e nevoie… îţi rămân veşnic devotat, Ekaterina Dmitrievna… Numai să-mi isprăvesc treburile, şi pe la amiază vin la dumneata să-ţi aduc câteva daruri de la Rostov… Acolo e primăvară. Totuşi, nordul e mai plăcut inimii mele… Ei, dar iartă-mă…

Se apropie şi Anisia, tot în halat alb. Faţa ei, cu ochii peste măsură de mari, arăta că e dezamăgită: ar fi vrut, după drumul acesta, să rămână la Moscova. Dar medicul- şef – mă rog, aşa trebuie să procedeze un om sovietic? — Nici nu voia să audă:

„Ce-mi tot baţi capul cu Şcoala dramatică? În curând încep din nou lupte grele şi au să ne curgă răniţii, puhoi… Nu, nu-ţi dau drumul! “

— Ce să fac, am să aştept până la toamnă, zise ea, ştergându-şi năsucul cu colţul basmalei. Trec anii, şi-i pierd, şi asta mă doare… E şi Latughin aici, mi-a ieşit înainte. Altă poznă! A venit ca delegat la congres. E mândru şi serios… „De trei zile vin întruna la gară, zice, aşteptând trenul vostru sanitar!’… Acum s-a dus să-l roage pe medicul-şef să mă învoiască măcar până mâine… Mi-a povestit, Daria Dmitrievna, despre Agripina. E la Saratov, a născut, nu ştiu ce: băiat sau fată. A fost multă vreme bolnavă… S-a întors la regiment cu copilul. Mi-e milă de ea. E o fire nenorocită, din cele care nu iubesc decât o singură dată în viaţă…

De la gară o luară pe jos, străbătând toată Moscova, până în Starokoniuşennâi. Katia pregătise pentru Daşa şi Teleghin odaia în care locuise până mai deunăzi Maslov. De două luni Maslov nu mai era acolo. Mai întâi îşi dusese cărţile, apoi dispăruse şi el… Din pricina Katiei, toţi mergeau încet. Vădim Petrovici ar fi vrut s-o ducă pe braţe în ziua aceea de primăvară, cu nori învăluraţi îngrămădiţi deasupra Moscovei. Teleghin şi Daşa rămâneau în urmă, să nu-i stingherească. Daşa zicea:

— Sunt îngrijorată pentru Katia. Moscova şi şcoala au dat-o gata. Nu mănâncă mai nimic… În trei luni a ajuns străvezie. Ar trebui s-o luăm în trenul nostru. Ce-aş mai hrăni-o! Aşa, trăieşte numai cu hrană spirituală… Parcă asta ţine de foame!

Teleghin adăugă, încet şi cu înţeles:

— Nenorocirea e că şi Vădim se prăpădeşte fără ea…

Curând îi ajunseră din urmă Latughin cu Anisia.

Anisia îşi scosese halatul, iar obrajii i se rumeniseră. Încruntat şi grav, Latughin dădu ziua bună tuturor, apoi, cu acelaşi aer cumpănit, scoase din manşeta mantalei patru invitaţii la Teatrul Mare, la galerie:

— Da, e mai uşor pe front decât aici, la Moscova, zise el, împărţind biletele. A trebuit să dau o adevărată bătălie ca să le capăt. Noroc că m-am întâlnit cu un comandant pe care-l cunoşteam, un marinar de-al nostru de ps crucişătorul „Aurora” … Aşa că vă rog să nu întârziaţi: avem. Azi, o şedinţă importantă. Hai, Anisia…

Sala cu cinci rânduri de balcoane a Teatrului Mare. Învăluită în

aburi de respiraţia mulţimii, era sărăcăcios luminată de sutele de becuri cu firul abia înroşit. Era' frig, ca într-o pivniţă. Pe scena imensă, cu nenumărate arcade de pânză ducând spre culise, prezidiul se aşezase în jurul unei mese, mai la o parte, aproape de rampă. Cu capul întors, toţi cei din prezidiu priveau către fundul scenei, unde era atârnată harta Rusiei europene, însemnată cu cercuri şi cerculeţe colorate, care-o acopereau aproape în întregime. În faţa hârtii stătea un om scund, cu capul gol, îmbrăcat cu un palton îmblănit. Şuviţele de păr aruncate peste fruntea înaltă îşi mişcau umbrele pe hartă. Cu vârful unui băţ lung, omul arăta din când în când, încruntându-şi sprâncenele stufoase, câte unul din cercurile colorate, ce se aprindea pe loc cu o lumini atât de vie, încât, în sală, aurul şters al balustradelor începea să sclipească, scoţând din umbră feţele trase şi încordate ale ascultătorilor cu ochii larg deschişi.

În tăcerea adâncă, omul vorbea cu glas ridicat:

— Numai în Rusia europeană avem zeci de trilioane de puduri de turbă uscată. Aceste rezerve ne pot îndestula veacuri în şir. Turba înseamnă combustibil găsit pe loc. Dintr-o deseatină de turbărie se scoate de douăzeci şi cinci de ori mai multă energie decât dintr-o deseatină de pădure. În primul rând, turba, apoi cărbunele alb şi cărbunele negru rezolvă problema pe care o avem în faţa noastră: aceea a construcţiei revoluţionare. Pentru că dacă revoluţia biruitoare pe câmpul de luptă nu trece la realizarea ideilor ei, se risipeşte ca furtuna ce vine şi trece. Vladimir Ilici Lenin, inspiratorul raportului meu de astăzi, şi care se găseşte aici, printre noi, ne-a indicat linia călăuzitoare a revoluţiei creatoare: comunismul este Puterea sovietică plus electrificarea…

— Unde-i Lenin? Întrebă în şoaptă Katia, căutându-l cu ochii de la înălţimea galeriei a cincea.

Roşcin, care nu lăsa din mâna lui mâna ei subţire. Îi răspunse tot în şoaptă:

— Uite-l, cel cu palton negru, îl vezi? Scrie ceva repede, înalţă capul şi aruncă bileţelul peste masă… Acela-i. Iar la capătul mesei, cel uscăţiv şi cu mustăţi negre, e Stalin. El l-a zdrobit pe Denikin…

Conferenţiarul urmă:

— Acolo unde, în liniştea de veacuri a Rusiei, zac ascunse miliarde de puduri de turbă, acolo unde se rostogolesc cascade

sau curg la vale fluvii largi, vom construi centrale electrice – adevărate faruri ale muncii socialiste. Rusia s-a eliberat pentru totdeauna de jugul exploatatorilor. Datoria noastră e s-o luminăm cu lumina ce nu se stinge niciodată a focului electric. Din blestem, cum era socotită în trecut, munca trebuie să ajungă a fi o fericire.

Şi, ridicând braţul, arătă viitoarele centre energetice, indicând pe hartă cercurile unde se va aşeza viitoarea civilizaţie. Şi cercurile se aprindeau, vii ca nişte stele, în întunericul scenei imense. Ca să se poată lumina câteva clipe harta, fusese nevoie să se concentreze acolo toată energia uzinei electrice din Moscova: până şi la Kremlin se deşurubaseră toate becurile din cabinetele comisarilor poporului, afară de unul singur, şi acela mic...

Oamenii din sală, care aveau în buzunarele mantalelor soldăţeşti sau ale scurtelor găurite de gloanţe câte un pumn de ovăz în loc de pâine, ascultau cu răsuflarea oprită perspectivele ameţitoare, dar fără îndoială realizabile, ale revoluţiei ce începea să păşească pe calea înfăptuirilor...

Teleghin se aplecă la urechea Daşei:

— Interesant raport. Pe inginerul ăsta, Krjijanovski, îl cunosc bine. Numai să se sfârşească războiul, că mă şi întorc la fabrică. Am şi eu câteva idei ale mele... Mi-e aşa de dor, Daşa, să muncesc... Cu o bază de energie electrică aşa cum o vom avea, nici nu-ţi poţi închipui ce avânt vor lua toate... Dracu mai ştie câte bogăţii avem! Numai să pornească la muncă un colos ca acesta, şi să vezi cum lăsăm America în urmă! Suntem mai bogaţi... Plecăm amândoi, Daşa, în Ural...

Iar Daşa îi răspunse:

— Da, să trăim într-o casă de bârne, curată-curată, cu picături de răşină pe pereţi, cu ferestre mari... Şi, în dimineţile de iarnă, să pâlpâie focul în sobă...

În acelaşi timp, Roşcin îi şoptea Katiei:

— Cred că-ţi dai seama ce înţeles capătă toată strădania noastră, tot sângele vărsat, toate chinurile noastre neştiute şi nemărturisite... Să clădim lumea din temelii pentru fericirea tuturor... Toţi oamenii pe care-i vezi în sală sunt gata să-şi dea viaţa pentru asta... Şi nu e numai o închipuire: fiecare din ei îţi poate arăta cicatricele sau petele vinete pe unde au pătruns gloanţele... Şi toate acestea se petrec în patria mea... în Rusia!

— Zarurile au fost aruncate! Încheie omul de lângă hartă, sprijinindu-se în băţul lui ca într-o suliţă. Luptăm pe baricade pentru dreptul nostru şi al lumii întregi de a pune capăt, o dată pentru totdeauna, exploatării omului de către om…

22 iunie 1941

1 Nikolal Konslantinovici Mihailovski (1842—1904), sociolog şi

3 Teoretician anarhist de pe atunci, binecunoscut de anarhiştii care-l înconjurau pe Mahno.

1 P*ământul patriei* (rus.).